

**NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM**

**Hadtudományi Doktori Iskola**

Csizmazia Gábor:

**Az Egyesült Államok kül- és biztonságpolitikája Kelet-Közép-Európában  
az Obama-adminisztráció alatt**

Doktori (PhD) értekezés

**Témavezető:**

Prof. Dr. Gazdag Ferenc

.....

**Budapest, 2020**

# Tartalom

I. Bevezetés .....	5
I.1. A kutatási téma aktualitása és szakmai indokltsága.....	5
I.2. Elméleti keretek: nézőpontok és alkalmazott definíciók .....	9
I.3. Kutatási célok: szakirodalmi áttekintés, hipotézisek és kutatómódszertan .....	12
I.3.1. Hipotézisek .....	17
I.3.2. Kutatómódszertan .....	19
II. Teoretikai alapprobléma és keretek .....	21
II.1. Internacionálizmus és nemzetközi rend .....	21
II.1.1. Liberális vagy konzervatív internacionálizmus .....	21
II.1.2. A liberális nemzetközi rend és annak válsága .....	28
II.2. Az Egyesült Államok liberális hegemóniája .....	34
II.2.1. Liberális ihletésű amerikai külpolitika .....	34
II.2.2. Az Egyesült Államok hegemóniája .....	37
II.3. Kelet-Közép-Európa és az Egyesült Államok .....	41
II.3.1. Kelet-Közép-Európa mint történelmi és geopolitikai értelmezési keret .....	41
II.3.2. Kelet-Közép-Európa mint a Nyugat „elfeledett” határvidéke .....	46
II.3.3. Az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa biztonságpolitikai kapcsolata .....	53
Összegzés .....	60
III. Kelet-Közép-Európa és az Obama-adminisztráció stratégiája .....	63
III.1. A liberális Obama-doktrína és stratégia.....	63
III.1.1. Globális érdekközösség és multipartnerség .....	63
III.1.2. Liberális értékek és visszafogott kemény hatalom .....	66
III.2. Kelet-Közép-Európa helye az Obama-adminisztráció stratégiájában .....	72
III.2.1. Globális agenda és transzatlanti közö(mbö)sség.....	72
III.2.2. Partnerség és egység .....	79
III.3. Az amerikai-orosz kapcsolatok „újraindítása” és az európai biztonság .....	83
III.3.1. Az amerikai-orosz kapcsolatok „újraindítása” és annak korlátai.....	83
III.3.2. Az Obama-adminisztrációs és a liberális európai biztonsági architektúra .....	89
III.3.3. Liberális internacionálizmus és nagyhatalmi szembenállás .....	97
Összegzés .....	100
IV. Kelet-Közép-Európa az Obama-adminisztráció külpolitikájában.....	104
IV.1. Az Obama-adminisztráció liberális külpolitikájának fogadtatása.....	104

IV.1.1. <i>A csalódást keltő Obamánia és annak hiánya</i> .....	104
IV.1.2. <i>Liberális agenda és együttműködés</i> .....	109
IV.2. <i>Átpolitizált kapcsolatok</i> .....	114
IV.2.1. <i>Diplomáciai és politikai hibák</i> .....	114
IV.2.2. <i>Ideológiai természetű viták</i> .....	120
Összegzés .....	127
V. <i>Kelet-Közép-Európa az Obama-adminisztráció biztonságpolitikájában</i> .....	130
V.1. <i>Az Obama-adminisztráció katonai jelenléte Kelet-Közép-Európában</i> .....	130
V.1.1. <i>Aktív előretolt jelenlét és az „újra-egyensúlyozás”</i> .....	130
V.1.2. <i>Az Egyesült Államok védelmi együttműködése a kelet-közép-európaiakkal</i> .....	138
V.2. <i>Az Egyesült Államok és a kelet-közép-európai rakétapajzs</i> .....	145
V.2.1. <i>A kelet-közép-európai rakétapajzs mint technológiai-pénzügyi kérdés</i> .....	145
V.2.2. <i>A kelet-közép-európai rakétapajzs mint stratégiai és politikai kérdés</i> .....	150
V.3. <i>A kelet-közép-európai viszontbiztosítástól az elrettentésig</i> .....	156
V.3.1. <i>Új paradigma, régi rotációk</i> .....	156
V.3.2. <i>Kelet-Közép-Európa geopolitikai keresztműzben</i> .....	166
Összegzés .....	173
VI. <i>Kelet-Közép-Európa és a Trump-adminisztráció stratégiája</i> .....	176
VI.1. <i>A konzervatív Trump-doktrína és stratégia</i> .....	176
VI.1.1. <i>Globális aréna és hatalmi verseny</i> .....	176
VI.1.2. <i>Nemzeti szuverenitás és fegyveres erőpozíció</i> .....	181
VI.2. <i>A Nyugat és Oroszország a Trump-adminisztráció stratégiájában</i> .....	188
VI.2.1. <i>A nyugati kapcsolatok kettősségének folytatása</i> .....	188
VI.2.2. <i>Hatalmi verseny és elrettentés folytatása</i> .....	194
Összegzés .....	201
VII. <i>Kelet-Közép-Európa és a Trump-adminisztráció kül- és biztonságpolitikájában</i> .....	204
VII.1. <i>A Trump-adminisztráció konzervatív külpolitikájának fogadtatása</i> .....	204
VII.1.1. <i>Szavak és tettek megkülönböztetése</i> .....	204
VII.1.2. <i>A Nyugat és értékeinek konzervatív olvasata</i> .....	210
VII.1.3. <i>„Új Európa” és az „elvhű szerepvállalás”</i> .....	215
VII.2. <i>Az Egyesült Államok visszatérése a Nyugat peremvidékére</i> .....	220
VII.2.1. <i>Kelet-Közép-Európa újra kiemelt figyelemben</i> .....	220
VII.2.2. <i>Az elrettentés folytatása</i> .....	225
Összegzés .....	233

<b>VIII. Összegzés: a kutatás eredményei</b> .....	236
<b>VIII.1. A kutatás eredménye</b> .....	236
<i>VIII.1.1. A vizsgált hipotézis megválaszolása</i> .....	236
<i>VIII.1.2. Új tudományos eredmények és további kérdések</i> .....	247
<b>VIII.2. Az értekezés kutatási és tudományos eredményeinek felhasználhatósága</b> .....	249
<b>Irodalomjegyzék</b> .....	250
<b>Hivatalos dokumentumok</b> .....	250
<b>Kormányzati szereplők közleményei</b> .....	254
<b>Releváns közszereplők közleményei</b> .....	263
<b>Elméleti szakirodalom</b> .....	267
<b>Elemzések, tanulmányok</b> .....	276
<b>Hírek, újságcikkek</b> .....	283
<b>Az értekezésben szereplő ábrák jegyzéke</b> .....	297
<b>A szerző témával kapcsolatban megjelent publikációi</b> .....	300

## **I. Bevezetés**

A transzatlanti kapcsolatok biztonságpolitikai összefüggéseinek vizsgálata rendkívül gazdag nemzetközi szakirodalommal rendelkezik. Bár az európai civilizációhoz képest fiatal, nyugati határvidékre figyelő Amerikai Egyesült Államok kezdeti izolacionista külpolitikája elvi és gyakorlati megfontolásokból kifejezetten Európára vonatkozott, idővel a „kivételesség” gondolatát követve az internacionalizmus került előtérbe, az elmúlt közel száz évben pedig Washington egyre szorosabb kapcsolatot ápolt európai partnereivel, majd szövetségeseivel. Mi több, a felszín alatt megbújó nézetkülönbségek ellenére az amerikai-európai kapcsolatot gyakran szokás érték- és érdekközösségként, illetve biztonsági közösségként is azonosítani, mely az egyetemes érvényűnek tételezett értékekre épülő liberális nemzetközi rend magját is alkotja. Az Egyesült Államok a liberális nemzetközi rend alapítója, működtetője és őrzője, így ma a nyugati szövetség vezetője és a nemzetközi politika hegemonja is egyben.

Az európai civilizációhoz évszázadokkal korábban kötődő Kelet-Közép-Európának is határvidék szerep jutott, ám földrajzi helyzetük mellett a sajátos politikai hagyományokkal és társadalmi karakterrel rendelkező kelet-közép-európai országok Nyugathoz való csatlakozási kísérletei a történelem során csak korlátozott eredményeket értek el. A bipoláris kor végével Kelet-Közép-Európának megadatott az euro-atlanti integráció valós lehetősége, és bár a kibővített és elmélyített integrációs folyamatok egy részén a térség legtöbb országa már átesett, ma is a „mátság” védjegyeit hordják magukon, miközben a Nyugat határvidékét képezik. A nyugati biztonsági közösségben való formális tagságukból és földrajzi tekintetben peremterületi helyzetük révén a kelet-közép-európai országokra egyszerre nehezednek a liberális nemzetközi rendet érő belső és külső nyomások, így a rend fenntartásáért felelős hegemon figyelmére kiváltképp érdemesek, amit már két világháború és egy hidegháború is igazolt.

### **I.1. A kutatási téma aktualitása és szakmai indokoltsága**

Napjainkban a liberális nemzetközi rend a válság jeleit mutatja. Míg a szakértők körében a realista iskola követői az örökérvényű hatalmi versengés élénküléséből eredő külső nyomásra, a kritikai elméletek képviselői pedig a globalizációval társított egyenlőtlenségekből eredő belső

feszültségekre hívják fel a figyelmet,<sup>1</sup> addig maguk a liberális teoretikusok is válságot vizionálnak, jóllehet bizalmuk a liberális nemzetközi rend pillérjeiben (a liberális demokráciában, a szabad-kereskedelemben és a nemzetközi szervezetekben) erősnek mondható. Liberális körökben a válságot elsősorban az egyetemes érvényűnek tekintett értékekkel olykor szembemenő Trump-adminisztráció gyakorlatával magyarázzák, ám a liberális nemzetközi rend strukturális problémái jóval korábbi keletűek, és szorosan kapcsolódnak a hegemon magatartásához, valamint a rend magja és pereme közötti kohézió hiányához.

A demokratikus béke koncepcióját kidolgozó Michael W. Doyle már 1983-ban arról írt, hogy a liberális nemzetközi rendet fenntartó hegemonra nehezedő (főleg katonai) teher aránytalan növekedése és a rend egészét átjáró gazdasági visszaesés együtt megrendíthetik az amerikai társadalom liberális nemzetközi rendbe vetett bizalmát.<sup>2</sup> Beszédes, hogy 1987-ben ugyanezen problémákra (a szövetségesek védelmének költségeire és a partnerekkel szembeni negatív külkereskedelmi mérlegre) panaszkodott az akkor még üzletember Donald J. Trump,<sup>3</sup> aki aztán a 2016-os amerikai elnökválasztási kampányban ezt megismételte. Az aránytalan transzatlanti védelmi teherviselés évtizedek óta probléma, a liberális kereskedelem- és gazdaságpolitikával szembeni társadalmi elégedetlenségek pedig nem a Trump-kampányra, hanem már a 2008-as pénzügyi-gazdasági recesszióra is visszavezethetők. A liberális nemzetközi rend egyik fő teoretikusaként G. John Ikenberry 2009-ben arról írt, hogy az amerikai hegemonia már nem alkalmas alátámasztani a rendet, melyet az „autoritás válsága” jellemez: a világgazdaságban új fajsúlyos szereplők jelentek meg, ami az globális kormányzásban való döntéshozói szerepkörük felülvizsgálatát helyezi kilátásba. Közben az Egyesült Államok szerepe és autoritása gyengült, amihez hozzájárult az átmeneti unipoláris rend ellentmondásos megítélése. Ikenberry akkor még úgy vélte, hogy nem a nemzetközi rend liberális jellege, hanem az amerikai hegemonia van leáldozóban:<sup>4</sup> 2011-ben megerősítette, hogy a világban hatalmi átrendeződés zajlik, jóllehet szerinte ez egy nyitott, szabályokra épülő nemzetközi rend természetes velejárója.<sup>5</sup>

---

<sup>1</sup> DUNCOMBE, Constance & DUNNE, Tim: After liberal world order. *International Affairs*, Vol.94. No.1. (January 2018), ISSN 1468-2346, pp.27–31.

<sup>2</sup> DOYLE, Michael W.: Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs. *Philosophy & Public Affairs*, Vol.12. No.3. (Summer 1983), ISSN 0048-3915, p.233.

<sup>3</sup> CNN: Donald Trump: “I don’t want to be president” – entire 1987 CNN interview (Larry King Live), *CNN*, May 9, 2016, (Videó: 0:54–05:40, 08:46–11:09 és 17:03–18:22 perc között). Online: <https://www.youtube.com/watch?v=A8wJc7vHcTs&t=72s> [letöltés ideje: 2019. január. 30.]

<sup>4</sup> IKENBERRY, G. John: Liberal Internationalism 3.0: America and the Dilemmas of Liberal World Order. *Perspectives on Politics*, Vol.7. No.1. (March 2009), ISSN 1537-5927, pp.78–80.

<sup>5</sup> IKENBERRY, G. John: The Future of the Liberal World Order. *Foreign Affairs*, Vol.90. No.3. (May/June 2011), ISSN 0015-7120, pp.67–68.

Az évtized végéhez közeledve már Ikenberry is válságról értekezett, noha ezt a „siker válságaként” értelmezte, vízváltónak jelölve a hidegháború végét, amikor a nyugati „belső” rend kibontakozott és „külső” renddé vált, vagyis amikor a liberális internacionalizmus globalizálódott. Ikenberry szavaival „a válság magjai a győzelem e pillanatában lettek elvetve.” Egyrészt a liberális rend eredetileg különböző országok kicsi, ám homogén csoportján belül létesült nemzetközi alkuk és intézmények hálóját jelentette, mely a hidegháború után olyan új tagokkal gazdagodott, akik eltérő elképzeléseket és elvárásokat hoztak magukkal, tovább nehezítve a multilaterális együttműködést. Másrészt megjelent a „legitimáció és társadalmi cél” válsága: az eredeti liberális rend demokráciák közös érdekeken, értékeken és kölcsönös sebezhetőségeken alapuló biztonsági közössége volt, melyet azonban a globalizáció fokozatosan fellazított. Az immár volt gyarmatokat és fejlődő államokat is felölelő rend már „kevésbé nyugati”, tagjai nem teljesen osztoztak a közös múlt és jövő gondolatán.<sup>6</sup> Ikenberry nem lát érdemi veszélyt az illiberális modellekben, ám elismeri, hogy a jövő konfliktusa egyfelől a liberális rend megújítását és a multilaterális kormányzás bővítését szorgalmazók, másfelől a kevésbé együttműködő és befolyási szférákban gondolkodók között várható.<sup>7</sup>

Napjainkban a liberális teoretikusok által felvázolt, liberális nemzetközi rendre irányuló belső és külső kihívások, valamint az Egyesült Államok azok kezelésére irányuló erőfeszítései egyaránt jól kimutathatók Kelet-Közép-Európában. Egyrészt térségünk országait a rend belső problémái (például a 2008-as pénzügyi-gazdasági válság és annak politikai-társadalmi hatásai) a nyugati országokhoz képest fokozottan érintik: a kelet-közép-európai ügyekben jártas Daniel Fried<sup>8</sup> 2019 nyarán arról írt, hogy miközben Kelet-Közép-Európát ugyanúgy átjárja a liberális renddel szemben Nyugaton tapasztalt politikai bizonytalanság, a helyi társadalmak sebezhetősége történelmi terhük és folyamatban lévő átalakulásuk révén nagyobb.<sup>9</sup> Másrészt a kívülről érkező kihívások (például a tömeges migráció és a felerősödő orosz revizionizmus) is itt jelentkeztek először. A nemzetközi hatalmi átrendeződések Washingtonot nemcsak arra készítetik, hogy Ázsia felé forduljon, hanem hogy a felemelkedő hatalmak mint potenciális kihívók politikai térnyerésével is foglalkozzon, újra versengve a kelet-közép-európai országokért, akik (noha a Nyugathoz tartoznak) nem akarnak lemaradni a nem nyugati erőközpontokkal létesíthető

---

<sup>6</sup> IKENBERRY, G. John: The end of liberal international order? *International Affairs*, Vol.94. No.1. (January 2018), ISSN 1468-2346, pp.9–10. és pp. 18–21.

<sup>7</sup> IKENBERRY, G. John: The Future of the Liberal World Order. p.63. és p.68.

<sup>8</sup> Amerikai karrierdiplomata, korábbi varsói nagykövet (1997-2000), illetve európai és eurázsiai ügyekért felelős helyettes külügyi államtitkár (2005-2009).

<sup>9</sup> FRIED, Daniel, et. al.: *The United States and Central Europe: Tasks for a Second Century Together*. GLOBSEC and Atlantic Council, June 2019, ISBN 978-1-61977-591-6, pp.7–8.

kapcsolatok gazdasági lehetőségeiről. Mindeközben továbbra is megoldatlan a 2014-ben kitört ukrán válság, mely európai probléma létére amerikai-orosz geopolitikai vita tárgyát képezi, és amely folyamatosan fenntartja Washington figyelmét a nyugati szövetség kollektív védelme és vele együtt Kelet-Közép-Európa iránt.

A téma vizsgálatának indokoltságát a liberális nemzetközi rend válságáról, illetve a belső és külső eredetű kihívásokra adott válaszokról szóló intenzív szakértői és közéleti vita adja. Mind az Obama-, mind a Trump-adminisztráció kül- és biztonságpolitikája a liberális nemzetközi rend megújítására és az Egyesült Államok hegemoniájának gyengülésére kívánt megoldást találni. Mindkettő teljesítménye erősen vitatott. Míg az Obama-doktrína kapcsán nincs egyetértés sem lényegét, sem eredményességét illetően, addig a Trump-doktrína emellett az általános kritikától is szenved. Az Egyesült Államok elmúlt tíz évben folytatott kül- és biztonságpolitikájának értelmezése és értékelése kelet-közép-európai szempontból különösen indokolt: Barack H. Obama és Donald J. Trump esetében egyaránt felmerült a Kelet-Közép-Európával szembeni realizmus gyanúja, ám helyi fogadtatásuk eltérő volt. A 2008-as Obamánia jobbára Nyugat-Európára korlátozódott, ahol Obama elnök népszerűsége a Pew Research Center szerint 2016-ban is erősebb volt, mint például a Lengyel Köztársaságban vagy Magyarországon,<sup>10</sup> utóbbiak pedig Trump elnököt is jobban fogadták, mint általában Nyugat-Európa,<sup>11</sup> mely különbség egyébként 2020-ban is kimutatható.<sup>12</sup> A demokrata és republikánus adminisztrációkban egyformán szolgáló Fried 2019-ben arra is emlékeztetett, hogy a kelet-közép-európai látásmód eltér a nyugat-európaiktól, mivel társadalmi értelemben konzervatívabb, a nemzeti szuverenitást erőteljesebben védelmezi, a nemzeti értékeket pedig gyakran konzervatív fényben látja. Miközben

---

<sup>10</sup> A Pew Research Center felmérése szerint 2016 tavaszán Obama elnök népszerűsége a megkérdezett nyugat-európaiak körében átlagosan 80% felett volt – svédoknál 93%, hollandoknál 91%, németeknél 86%, franciáknál 84%, briteknél 79%, spanyoloknál 75%, olaszoknál 68% – miközben a lengyelek és magyarok körében 58%. WIKE, Richard *et. al.*: As Obama Years Draw to Close, President and U.S. Seen Favorably in Europe and Asia. *Pew Research Center*, June 29, 2016, Online: <https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2016/06/Pew-Research-Center-Balance-of-Power-Report-FINAL-June-29-2016.pdf> [letöltés ideje: 2019. október. 30.], pp.23–24.

<sup>11</sup> A Pew Research Service 2018-as felmérése alapján Trump elnök a lengyelek és magyarok körében sem örvendett nagy népszerűségnek (rendre 35% és 31% támogatottsággal), ez még így is jóval erősebb volt, mint az amerikai elnök nyugat-európai elfogadottságának mértéke (spanyoloknál 7%, franciáknál 9%, németeknél 10%, görögöknél és svédoknál 17%, hollandoknál 19%, olaszoknál 27%, briteknél pedig 28%). WIKE, Richard *et. al.*: Trump's International Ratings Remain Low, Especially Among Key Allies. *Pew Research Center*, October 1, 2018, Online: <https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2018/10/Pew-Research-Center-US-Image-Report-UPDATED-2018-10-01.pdf> [letöltés ideje: 2019. október. 30.], p.32.

<sup>12</sup> A Pew Research Service 2020 elején közzétett felmérése szerint a Trump elnök iránti európai bizalom a lengyelek, szlovákok és magyarok körében a legmagasabb (rendre 51, 34 és 33%-kal), miközben ez a britek (32%), olaszok (32%), a csehek (28%) és bolgárok (26%) kivételével mindenhol a 26%-os medián alatt van. WIKE, Richard *et. al.*: Trump Ratings Remain Low Around Globe, While Views of U.S. Stay Mostly Favorable. *Pew Research Center*, January 8, 2020, Online: [https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2020/01/PG\\_2020.01.08\\_US-Image\\_FINAL.pdf](https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2020/01/PG_2020.01.08_US-Image_FINAL.pdf) [letöltés ideje: 2020. január. 20.], p.14.



Fried ebben inkább problémaforrást lát, azt ő is elismeri, hogy Kelet-Közép-Európa biztonsági érzékenységeit és környezetét az Egyesült Államoknak eddig nem sikerült teljesen megértenie, Washingtonban pedig elsősorban ezt célszerű tudatosítani és korrigálni.<sup>13</sup>

## **I.2. Elméleti keretek: nézőpontok és alkalmazott definíciók**

A téma pontos és következetes vizsgálata érdekében mindenekelőtt szükséges tisztázni azon elméleti kereteket, fogalmakat és szempontokat, melyekre az értekezés célja, hipotézisei és módszertana támaszkodni fog.

Mivel a vizsgálat teoretikai természetű, meghatározó szerep jut benne a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek. Az elméletek ismertetésekor és alkalmazásakor figyelembe kell venni, hogy absztrakt modellekről van szó, vagyis a gyakorlati külpolitika vegytiszta leírására kevésbé alkalmasak. Mindazonáltal az Egyesült Államok külpolitikájának értelmezésekor megbízható igazodási pontokkal szolgálhatnak, mivel a nemzetközi kapcsolatok meghatározó elméletei (a realizmus, a liberalizmus és a konstruktivizmus) kifejezetten olyan amerikai szakirodalomra és iskolákra épülnek, melyek többnyire Washington nemzetközi magatartását elemzik. A főbb elméletek így legkönnyebben az Egyesült Államok külpolitikájára alkalmazhatóak, ami kiváltképp igaz az értekezésben kiemelt liberális és konzervatív internacionalizmusra.

Az elméletekkel kapcsolatban szintén fejben kell tartani, hogy azok zárt logikai rendszereket alkotnak, miközben egymással is versengenek. Az adott elméleti irányzat tételeit könnyű egy másik iskola nézeteivel ütköztetni, ez azonban parttalan vitához, míg ugyanazon teória saját tételeinek és okfejtéseinek alkalmazása körkörös érveléshez vezethet. Az értekezés az internacionalizmus liberális és konzervatív variánsaira fog támaszkodni, mivel mindkettő hitet tesz a fennálló liberális nemzetközi rend mellett, és csupán módszereikben és súlypontjaikban térnek el egymástól.

Az elméletek vonatkozásában egyúttal tisztázni kell a vizsgálat optikáját, vagyis hogy a kutatási témát milyen nézőpontból elemezzük. Miközben a főbb elméletekre jól illeszthető az Egyesült Államok külpolitikája, a kelet-közép-európai kisállamok szempontjából (tekintettel azok amerikaitól merőben eltérő geopolitikai és politikai adottságaikra) már kevésbé alkalmazhatóak. A szerző mégis az internacionalizmus liberális és konzervatív variánsaira kíván

---

<sup>13</sup> FRIED, Daniel, *et. al.: The United States and Central Europe: Tasks for a Second Century Together.* p.8 és p.10.

támaszkodni, mivel egyrészt Kelet-Közép-Európa országai már formálisan is csatlakoztak az Egyesült Államok hegemoniája által alátámasztott nemzetközi rendhez, azaz a Nyugathoz, melynek intézményeiből nem is áll szándékukban kilépni, másrészt az esetenként felmerülő érték- és érdekkülönbségeik e nemzetközi rend és internacionalizmus liberális természetéhez köthetők. Más szóval a kelet-közép-európaiak rend tagjai kívánnak maradni, csupán a rend működésének politikai ideológia által átítatott tételein változtatnának.<sup>14</sup>

Az internacionalizmus liberális-konzervatív tengely mentén történő alkalmazása azért is célszerű, mert így az elemzés mind az Egyesült Államok, mind a kelet-közép-európai országok esetében könnyebben illeszthető a külpolitikai döntéshozatal hazai forrásaihoz, vagyis a kormányzatban résztvevő politikai erők liberális-konzervatív alapmagatartásához. Az internacionalizmus liberális és konzervatív olvasataira való támaszkodás révén nemcsak „objektív” rendszerszintű elemzésre, hanem a „szubjektív” állami döntéshozatali elemzésre is lehetőség nyílik: az értekezés úgy alkalmazza az internacionalizmus variánsait az Egyesült Államok külpolitikájának bemutatásakor, hogy annak fogadtatását kelet-közép-európai (elsősorban magyar) szempontból is értékeli, szintén az adott kormány liberális vagy konzervatív külpolitikai nézetét figyelembe véve.

A liberális és konzervatív internacionalizmus tartalma és tételei a kutatás teoretikai alapproblémáit részletező fejezetben kerülnek részletes kifejtésre. A két irányzat alkalmazásakor az értekezés az amerikai külpolitikai hagyományok Henry R. Nau általi, cél-eszkörendszer dimenziók mentén történő lehatárolását követi. Nau értelmezésében a liberális internacionalizmus – összhangban főbb teoretikusainak, köztük Immanuel Kant, Michael W. Doyle, Francis Fukuyama, Joseph S. Nye Jr. és G. John Ikenberry tételeivel – az alábbi tulajdonságokat öleli fel: optimista a liberális értékek és nemzetközi rend kilátásait (a „történelem végét”) illetően, egyetemes érvényességet (és terjeszthetőséget) tulajdonít a liberális értékeknek, erős bizalommal van a nemzetközi szabad-kereskedelem és a nemzetközi intézmények/szervezetek iránt, a fegyveres erővel szemben a „puha hatalom” eszközeit részesíti előnyben, továbbá fontosnak tartja a véleményformáló elitek szerepét a külpolitikai iránymutatásban. Ezzel szemben a Nau által bevezetett konzervatív internacionalizmus bizonytalan a liberális nemzetközi rend jövőjét illetően, a liberális értékek terjesztését geo-ideológiai (történelmi-kulturális) előfeltételekhez köti és a szabad világ peremterületeire korlátozza, támogatja a nemzetközi szabad-

---

<sup>14</sup> Az ideológiai vonatkozású vitákat legjobban talán az Európai Unió bizonyos intézményeivel szembeni kelet-közép-európai konzervatív kritikák szemléltetik, melyek nem a szervezet léte, felépítése, intézményei vagy normái ellen, hanem azok helyenként ideológiai alapú átpolitizáltsága ellen irányulnak.

kereskedelmet, ám a nemzetközi intézmények iránti bizalma gyenge és inkább a nemzeti szuverenitást védelmezi, továbbá határozott szerepet szán a külpolitikában a fegyverhasználatnak, és kevésbé tekinti fontosnak az elitek iránymutatását. (1. táblázat)

**1. táblázat: Az amerikai liberális és konzervatív internacionalizmus összehasonlítása**

	<b>Liberális internacionalizmus</b>	<b>Konzervatív internacionalizmus</b>
<b>Liberális nemzetközi rendbe vetett hit</b>	van	van
<b>Liberális nemzetközi rend jövőjének képe</b>	optimista (a liberális demokrácia és szabad versenyes kapitalizmus jelképezik a „történelem végét”)	bizonytalan (a történelemnek nincs fix fejlődési íve, a gazdasági-technológiai fejlődés önmagában nem hoz politikai liberalizációt)
<b>Liberális értékek terjesztési köre</b>	univerzális (egyetemes érték lévén bárhol kibontakozhat)	geo-ideológiai (történelmi-kulturális okokból leginkább a szabad világ perifériáin érdemes elősegíteni)
<b>Nemzetközi szabad kereskedelem érdeke</b>	van	van
<b>Nemzetközi szervezetek/intézmények iránti bizalom</b>	erős (a nemzetközi szervezetek/intézmények kitűnőek a párbeszéd és a szabályok fenntartására)	gyenge (a nemzetközi szervezetek/intézmények megtörik a nemzeti szuverenitást és megágyaznak a korrupciónak)
<b>Fegyverhasználati hajlam</b>	ódzkodó (csak végső esetben)	határozott (a diplomácia támasza)
<b>Elitek szerepe a politikai iránymutatásban</b>	jelentős (az elitek véleményformálók lehetnek, míg a közvélemény egyhangú álláspont esetén mérvadó)	kevésbé fontos (szabad társadalmakban a közvélemény adja a legitimitációt, de nem kell egyhangú álláspontra várni)

Végül világossá kell tenni az értekezésben használt „Kelet-Közép-Európa” fogalom tartalmát, ugyanis a szóban forgó térség földrajzi lehatárolásának problémája (avagy a „Közép-Európa vita”) önmagában is külön tudományos munka tárgyát képezhetné. Az értekezés a néhai Oskar Halecki által bevezetett „Kelet-Közép-Európa” kifejezést alkalmazza,<sup>15</sup> mert egyrészt a lengyel történész kifejezetten a nyugati világ határvidékének geopolitikai nehézségeire akart rávilágítani, másrészt napjaink biztonságpolitikai elemzése is ezt a területet, tehát a NATO- és EU-tagságot elnyert poszt-kommunista országok körét értik alatta. A lehatárolásban hasonló logikát követ Barry Buzan és Ole Wæver regionális biztonsági komplexum teóriája: a szerzőpáros a „Közép-Európa” (helyenként „Kelet-Közép-Európa”) kifejezést használja, melyet a nyugat-európai „mag” köré koncentrikus körökben helyeznek el, így e térségben a nyugati

<sup>15</sup> HALECKI, Oscar: *A nyugati civilizáció peremén. Kelet-Közép-Európa története*. Osiris-Századvég, Budapest, 1995, ISBN 963-379-012-3, p. pp.12–13.

biztonsági agenda jelentkezik, árnyalva a sajátos kelet-közép-európai jegyekkel. A kettősség tekintetében Buzan és Wæver mindenekelőtt a perem maghoz fűződő viszonyát emelik ki: a nyugati intézmények a biztonság és jólét garanciájának lehetőségét kínálják, ám egyúttal beavatkoznak az országok belső döntéshozatali folyamataiba is. Így e kisállamok számára az integrációs és renacionalizációs szándékok révén az integráció megoldás és kihívás egyszerre. Buzan és Wæver szavaival a térség államai „a dilemmák dilemmájával” szembesülnek: egyfelől osztják a nyugat-európai országok aggodalmait a fragmentáció tekintetében, másfelől saját szuverenitásukat is féltik az EU-val kialakított aszimmetrikus kapcsolataikban.<sup>16</sup>

A hazai szakirodalomban Tóth Péter „Regionális biztonsági tanulmányok” c. munkája Kelet-Közép-Európa alatt szintén a Halecki-féle lehatárolást érti.<sup>17</sup> Az értekezés csupán annyi szabadsággal él, hogy a biztonsági szektorokból a „high politics” körébe tartozó katonai és politikai szektort emeli ki, mivel ezek képezik a biztonságpolitikai kutatások elsődleges dimenzióit, továbbá a Balti-tengertől az Adriai- és Fekete-tengerig terjedő „Kelet-Közép-Európa” vizsgálatát terjedelmi okokból a visegrádi országokra szűkíti le. Az ilyen leszűkítéshez a szakirodalom is támaszt nyújt Szűcs Jenő<sup>18</sup> és Bibó István<sup>19</sup> írásai révén, melyek a kelet-közép-európai geopolitikai és politikai (ideológiai) peremvidék-jelleg bemutatásakor e nemzeteket (kiváltképp a lengyel és magyar példákat) tekintették reprezentatívnak.

### **I.3. Kutatási célok: szakirodalmi áttekintés, hipotézisek és kutatásmódszertan**

A szerző alapvető célja, hogy az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa biztonsági kapcsolatát az Obama/Trump-adminisztráció alatt kifejezetten a liberális/konzervatív internacionalizmus elméletének tükrében értelmezze és magyarázza. Az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa viszonyát vizsgáló szakirodalom viszonylag szegény e téren, mivel többnyire a kapcsolatok alakulásával (kronológiai ismertetésével) foglalkozik. Jelenleg hazai szakirodalomban nem áll rendelkezésre olyan hosszabb elemzés, mely az Obama/Trump-adminisztráció Kelet-Közép-Európát érintő kül- és biztonságpolitikáját az elméletek tükrében vizsgálta volna.

---

<sup>16</sup> BUZAN, Barry & WÆVER, Ole: *Regions and Powers. The Structure of International Security*. Cambridge University Press, New York, 2003, ISBN 978-0-521-81412-6, p.343., p.353. és pp.365–367.

<sup>17</sup> TÓTH, Péter & HÁDA, Béla (szerk.): *Regionális biztonsági tanulmányok*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2014, ISBN 978-615-5491-38-2, p.57.

<sup>18</sup> SZÜCS Jenő: Vázlat Európa három történelmi régiójáról. *Történelmi Szemle*. A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének értesítője. 24.évf. 3.sz. (1981), ISSN 0040-9634, pp.314–317. és pp.337–339.

<sup>19</sup> BIBÓ István: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. In: BIBÓ István: *Válogatott tanulmányok*. Második kötet 1945-1949., Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986, ISBN 963-14-0673-3, p.198.

Példaként lehetne említeni Ugrósdy Márton és Reinitz Katalin egy 2017-es tanulmányát,<sup>20</sup> mely az amerikai-orosz kapcsolatok Obama-adminisztráció alatti alakulásának kelet-közép-európai fogadtatásáról készít érdekes elemzést, ám ez tárgyában és terjedelmében egyaránt véges. Az elmúlt évtizedben Washington kelet-közép-európai politikai és biztonsági kapcsolatainak szinte minden elemzésében alapvető cezúra vagy akár kiindulási pont az Egyesült Államok cseh és lengyel szövetségeseinél telepíteni tervezett ballisztikus rakétavédelmi rendszerének Obama-adminisztráció általi 2009-es módosítása, valamint a 2014-es ukrán válság (Ukrajna területi integritásának orosz megsértése), mely fejlemények politikai és stratégiai jelentőségét az értekezés szerzője sem kérdőjelezi meg.

Mindazonáltal a szerző igyekszik e fejlemények mellett az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa kapcsolatát a liberális nemzetközi rend fenntartására irányuló amerikai hegemon erőfeszítések tükrében értelmezni. A szerző abból indul ki, hogy 2009-2019. között a liberális nemzetközi rendre nehezedő belső és külső nyomás kezelésében és az Egyesült Államok hegemoniájának fenntartásában az Obama-adminisztráció liberális, a Trump-adminisztráció konzervatív internacionalista politikát követett. Mivel mindkét adminisztráció külpolitikája erősen vitatott, a szerző szándéka, hogy tisztázza kül- és biztonságpolitikáik nemzetközi kapcsolatok elméleteinek rendszerében elfoglalt helyét. Az Obama-adminisztráció esetében ennek a szakirodalomban is már-már kakofóniába torkolló értelmezési probléma feloldása, míg a Trump-adminisztráció esetében inkább a közbeszédben elterjedt leegyszerűsítés pontosítása (és kiváltképp a hazai szakirodalomban kevésbé tárgyalt konzervatív internacionalizmus megismerése) lehet hasznos az olvasó számára.

Az Obama-adminisztrációval foglalkozó hazai és nemzetközi szakirodalom gazdag, azonban nem, vagy csak részben jut egyetértésre Obama elnök kül- és biztonságpolitikájának elméleti besorolását illetően, ami fokozza a szakirodalom áttekintésének szükségességét. A teoretikai alapprobléma a „Mi az Obama-doktrína, és létezik-e egyáltalán?” kérdésben ölt testet. A dilemmára a legelterjedtebb megoldást a „pragmatista” jelző alkalmazása, illetve a realizmus részleges beazonosítása kínálta, ami a nemzetközi szakirodalomban lendületet adott az olyan

---

<sup>20</sup> UGRÓSDY, Márton & REINITZ, Katalin: Végül megkaptuk, amit kértünk: Közép-Európa és az Egyesült Államok Barack Obama elnöksége alatt. *Külföldi Szemle*, 2017. különszám, ISSN 2060-4904, pp.91–107.

értelmezéseknek, melyek szerint Obama elnök „pragmatista”<sup>21</sup>, „elvhű pragmatista”,<sup>22</sup> vagy „realista nyelven beszélő.”<sup>23</sup> A realizmus gondolatát sugallta maga Barack H. Obama és környezete is, többször hangsúlyozva az elnöknek a néhai George H. W. Bush<sup>24</sup> realista szemlélete iránti tiszteletét.<sup>25</sup> Ráadásul a realista jelző nem egyszer éppen liberális szerzőktől érkezett méltatásképp, melynek megalapozottságával konzervatív szakértők csak részben,<sup>26</sup> realisták pedig egyáltalán nem értettek egyet.<sup>27</sup> Az Egyesült Államok külpolitikájának elemzésében felmerülő ilyen kakofóniák feloldásában segít Walter Russell Mead amerikai történelmi külpolitikai hagyományokat rendszerező tipológiája, mely alapján már nagyobb nemzetközi összhang van arról, hogy Obama elnök a jeffersoni külpolitikai tradíciót követte.<sup>28</sup> Ugyanakkor a bonyodalmat növeli, hogy e hagyomány a realista-liberális tengelyen inkább utóbbihoz áll közelebb, maga Mead pedig az Obama-adminisztráción belül a liberális jeffersoni és a liberális wilsoni hagyomány versengését vizionálta.<sup>29</sup>

---

<sup>21</sup> SINGH, Robert: *Barack Obama's Post-American Foreign Policy. The Limits of Engagement*. Bloomsbury Academic, New York, 2012, ISBN 978-1-78093-038-1, p.47. vagy CROSTON, Matthew D.: Hard Power in a Soft Package: The 'True' Conservatism of Obama Leadership in Foreign Policy. *Journal of Global Analysis*, Vol.3. No.1. (January 2012), ISSN 2041-1944, Online: <https://journalofglobalanalysis.com/jga-vol-3-no-1/> [letöltés ideje: 2019. szeptember 24.] p.12.

<sup>22</sup> KUPCHAN, Charles & JENTLESON, Bruce: Obama's strong suit. *The World Today*, Vol.68. No.8/9. (October/November 2012), ISSN 0043-9134, p.15.

<sup>23</sup> GELB, Leslie H.: The Elusive Obama Doctrine. *The National Interest*, No.121. (September/October 2012), ISSN 0884-9382, p.19.

<sup>24</sup> OBAMA, Barack: *The Audacity of Hope. Thoughts on Reclaiming the American Dream*. Crown Publishers, New York, 2006, ISBN 978-0-307-23769-9, p.309.

<sup>25</sup> GOLDBERG, Jeffrey: The Obama Doctrine. *The Atlantic*, April 2016, ISSN 1072-7825, pp.73.

<sup>26</sup> DUECK, Colin: *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*. Oxford University Press, Oxford, 2015, ISBN 978-0-19-020262-0, vagy LIEBER, Robert J.: *Retreat and Its Consequences. American Foreign Policy and the Problem of World Order*. Cambridge University Press, New York, 2016, ISBN 978-1-316-50671-4, vagy DUECK, Colin: The Accommodator: Obama's Foreign Policy. *Policy Review*, No.169. (October/November 2011), ISSN 0146-5945, pp.13–28. vagy NAU, Henry R.: Obama's Foreign Policy. *Policy Review*, No.160. (April/May 2010), ISSN 0146-5945, p.29. vagy KAUFMAN, Robert G.: *Dangerous Doctrine. How Obama's Grand Strategy Weakened America*. University Press of Kentucky, Lexington, 2016, ISBN 978-0-8131-6720-6, p.32. vagy FEITH, Douglas J. & CROSEY, Seth: The Obama Doctrine Defined. *Commentary*, Vol.132. No.1. (July/August 2011), ISSN 0010-2601, p.16. vagy LASHNER, Kevin J. & RINEHART, Christine Sixta: The Shadowboxer: The Obama Administration and Foreign Policy Grand Strategy. *Politics & Policy*, Vol. 44. No.5. (October 2016), ISSN 1555-5623, pp.850–888.

<sup>27</sup> WALT, Stephen M.: Obama Was Not a Realist President. *Foreign Policy*, April 7, 2016, Online: <http://foreignpolicy.com/2016/04/07/obama-was-not-a-realist-president-jeffrey-goldberg-atlantic-obama-doctrine/> [letöltés ideje: 2018. április 17.]

<sup>28</sup> CLARKE, Michael & RICKETTS, Anthony: Shielding the Republic: Barack Obama and the Jeffersonian Tradition of American Foreign Policy. *Diplomacy & Statecraft*, Vol.28. No.3. (2017), ISSN 0959-2296, p.495. és p.495., illetve HOLLAND, Jack: Obama as Modern Jeffersonian. In: BENTLEY, Michelle & HOLLAND, Jack (eds.): *The Obama Doctrine: A Legacy of Continuity in US Foreign Policy?* Routledge, New York, 2017, ISBN 978-1-138-83122-3, Online: <http://eprints.whiterose.ac.uk/95843/3/03.CHAPT3%20Holland.pdf> [letöltés ideje: 2019. szeptember 29.] pp.40–53.

<sup>29</sup> MEAD, Walter Russell: The Carter Syndrome. *Foreign Policy*, No.177. (January/February 2010), ISSN 0015-7228, p.64.

Míg az Obama-adminisztráció elméleti rendszerezése a nemzetközi szakirodalomban komoly vita tárgyát képezi, a hazai szakirodalomban már kevesebb figyelem övezi: a magyar szakértők közül kevesen készítettek átfogó elemzést az Obama-adminisztráció kül- és biztonságpolitikájáról a nemzetközi kapcsolatok elméleteire vagy a Mead-féle történeti külpolitikai hagyományokra támaszkodva. Mindazonáltal a pragmatista és realista jelző elterjedése a hazai szakirodalomban is kimutatható: Magyarics Tamás szerint Obama elnök kül- és biztonságpolitikája „realista internacionalista” és „feladta a liberális agendát”, legalábbis pro-aktív kivitelezését.<sup>30</sup> Hasonlóképp, Peterecz Zoltán szerint „pragmatista-realista [...], amelyet fűszerez ugyan az amerikai idealizmus, de nincs a végletekig átítatva ideológiával,”<sup>31</sup> Varga Gergely olvasatában pedig „alapvetően ideológiamentes, pragmatikus, realista [...] párosulva azzal, hogy a nemzetközi konzultációra és együttműködésre is nagy hangsúlyt fektet.”<sup>32</sup> Balogh István szerint Obama elnök „liberális realista” volt, vagyis külpolitikája alapvetően a nemzeti érdekek érvényesítésére épült, amit kiegészített a liberális értékek terjesztésének szándéka, mind a szavak, mind a gyakorlat terén. A szakértő is rávilágított az Obama-doktrína mibenléte körüli intellektuális viták (már-már eltúlzott) sokszínűségére: Balogh István a nemzetközi kapcsolatok fő elméletein túllépve Obama (és az ifjabbik Bush) elnököt az intervencionizmus különböző formáihoz fűződő viszony alapján az amerikai külpolitika egy „új iskolájához” sorolta, mely fogékonyabb a nemzetközi politikában fennálló status quo megváltoztatására.<sup>33</sup> Az értekezés szerzője a szakirodalmi áttekintés tükrében arra vállalkozik, hogy az Obama-adminisztráció kül- és biztonságpolitikáját nem realistiként, hanem liberális internacionalistiként értelmezze.

A Trump-adminisztráció esetében bizonyos szempontból egyszerűbb a helyzet. Az értelmezési nehézséget Trump elnök stílusában és tartalmában gyakran formabontó megnyilvánulása adja, amely ráadásul személyes védjegyének is tekinthető, hiszen megválasztása részben üzenet volt az amerikai (kül)politikai elit irányába: innen ered a gondolat, miszerint Donald J. Trump nemcsak egy „kívülálló,” aki felszámolja a washingtoni politikai elit „mocsárját”, hanem egy populista, aki üres ígéretekkel és frázisokkal kampányol. Az a gond ezzel a népszerű leegyszerűsítéssel, hogy a beszédek és kommunikáció alapján hasonlót lehetett volna elmondani

---

<sup>30</sup> MAGYARICS, Tamás: „Don't Do Stupid Stuff” Barack Obama realista internacionalista külpolitikája. *Külügyi Szemle*, 2017. különszám, ISSN 2060-4904, pp.5–6.

<sup>31</sup> PETERECZ, Zoltán: A fantom Obama-doktrína – Az amerikai külpolitikai doktrínák hosszú múltja és kérdéses jövője. *Külügyi Szemle*, 13. évf. 3.sz. (2014. ősz), ISSN 2060-4904, p.104.

<sup>32</sup> VARGA, Gergely: Obama európai körútja. *Nemzet és biztonság*, 2009/4. (2009. május), ISSN 1789-5286, p.4.

<sup>33</sup> BALOGH, István: Változás az amerikai külpolitika filozófiájában és gyakorlatában? *MKI-tanulmányok*, 2012. július 26., ISSN 2060-5013, pp.3–5. és p.9.

Barack H. Obamáról, akinek „Change” (Változás) jelmondata szintén több, kevésbé megfogható ígéretet foglalt magába, jóllehet voltak konkrétumok is,<sup>34</sup> illetve a demokrata szenátor stílusa is jobban megfelelt a magaspolitikában elvártaknak.

A közvélekedésben Trump elnök külpolitikáját „következetlenséggel” szokás jellemezni és mivel az Egyesült Államok prezidenciális rendszerében a külpolitika az alkotmány és több éves (jogi precedensekkel alátámasztott) gyakorlat alapján leginkább elnöki hatáskör, a Trump-doktrína különböző meghatározásaiban visszatérő elem Donald J. Trump személye. Tekintve, hogy hivatalba lépését követően az adminisztráció komolyan küszködött a diplomaták kinevezésével (is), felvetődött, hogy a feladatra alkalmatlan elnököt alapvetően a környezete befolyásolja. Az ilyen értelmezések odáig mentek, hogy Trump elnököt alkalmatlan politikai kinevezettek és opportunisták által körülvevett elmeháborodott európai uralkodókhoz hasonlították,<sup>35</sup> de egy ennél visszafogottabb és egyben elterjedtebb vélekedés szerint az elnök valóban szakmai támogatásra szorul, amit viszont meg is kap: a „felnőttek a szobában”<sup>36</sup> koncepció lényege, hogy John F. Kelly tábornok, Herbert Raymond McMaster tábornok, James N. Mattis tábornok, és Rex W. Tillerson személyében rendre olyan felkészült fehér házi kabinetfőnök (majd belbiztonsági miniszter), nemzeti biztonsági főtanácsadó, védelmi-, és külügyminiszter segíti Trump elnök munkáját, hogy az adminisztráció végül is működőképes. Mindazonáltal az elméletet a gyakorlat részben cáfolta, mivel az említett szakembereknek már egyike sem dolgozik a Trump-adminisztrációban.

A következetes, elnök által meghatározott Trump-doktrína hívei között is eltérő nézetek élnek. A washingtoni politikai gépezeten kívül álló és üzletemberi háttere révén többen Trump elnök politikáját „tranzakcionálisnak”<sup>37</sup> írják le, ami azt jelenti, hogy a külpolitikában bevett szokások és gyakorlat helyett egy újonnan (és akár külön-külön) megkötött alkuk szerint jár el, csupán a megállapodások végkimenetelét szem előtt tartva. Az Obama-doktrína leírásában élen járó Jeffrey Goldberg is felfedezett némi következetességet a Trump-adminisztráció működésében, jóllehet pejoratív formában: az elemző szerint a Trump-doktrína csupán az Obama-

---

<sup>34</sup> LASHNER, Kevin J. & RINEHART, Christine Sixta: *The Shadowboxer: The Obama Administration and Foreign Policy Grand Strategy*. p.858.

<sup>35</sup> EVANS, Richard: *The Madness of King Donald*. *Foreign Policy*, June 13, 2017, Online: <https://foreignpolicy.com/2017/06/13/the-madness-of-king-donald/> [letöltés ideje: 2018. június 17.]

<sup>36</sup> MANN, James. *The Adults in the Room*. *The New York Review of Books*, October, 2012, Online: <https://www.nybooks.com/articles/2017/10/26/trump-adult-supervision/> [letöltés ideje: 2018. június 17.]

<sup>37</sup> HADAR, Leon: *The Limits of Trump's Transactional Foreign Policy*. *National Interest*, January 2, 2017, Online: <https://nationalinterest.org/feature/the-limits-trumps-transactional-foreign-policy-18898> [letöltés ideje: 2018. június 17.]



doktrína ösztönös és kitartó elutasítását jelenti,<sup>38</sup> ami a 2016-os Trump-kampány és a Trump-elnökség eddigi teljesítménye valamint kommunikációja alapján érthető észrevétel: Obama elnök külpolitikai hagyatékáról részben azért sem lehet beszélni, mert Trump elnök egy részét pár éven belül visszacsinálta.

A nemzetközi kapcsolatok főbb elméletei közül a Trump-adminisztráció külpolitikája elődjéhez képest közelebb áll a realizmushoz, jóllehet szemmel láthatóan vannak benne nacionalista alapvonások, miközben aktivitása alapján is internacionalistaként értelmezendő, így az értekezés szerzője szerint Donald J. Trump kül- és biztonságpolitikája leginkább a konzervatív internacionalizmus elveit követi. A szerző azért is mer élni ezzel a feltételezéssel, mert 2018 tavaszán személyesen találkozott a konzervatív internacionalizmust kidolgozó Henry R. Nauval, aki Trump elnök következetlennek tűnő külpolitikájában saját elméletének elemeit vélte felfedezni.

### ***1.3.1. Hipotézisek***

Az értekezés alaphipotézise, illetve az abból eredő operatív hipotézisek az alábbiak.

***Az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa biztonságpolitikai kapcsolata 2009-2019. között Washington internacionalizmusának politikai (liberális és konzervatív) variánsai függvényében alakult, meghatározva a liberális nemzetközi rend belső és külső kihívásaira adott amerikai választ és annak kelet-közép-európai fogadtatását.***

A liberális nemzetközi rend teoretikusainak értelme szerint a rend belülről politikai, kívülről geopolitikai nyomás alatt áll. A rend strukturális problémája továbbá, hogy nem egységes: a nyugati mag különbözik a peremtől, mely eltérő történelmi tapasztalatokkal, politikai hagyományokkal, társadalmi karakterrel és biztonság-percepciókkal rendelkezik. A Nyugat peremén lévő országokra ráadásul egyszerre nehezedik a belső és a külső nyomás, ezért nem mindegy, hogy Washington milyen politikai kapcsolatot ápol az érintett kelet-közép-európai országokkal, illetve geopolitikai szempontból hogyan viszonyul Kelet-Közép-Európához.

Az értekezés az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa politikai és biztonsági kapcsolatát az amerikai külpolitika liberális/konzervatív internacionalista elméletein keresztül értelmezi,

---

<sup>38</sup> GOLDBERG, Jeffrey: A Senior White House Official Defines the Trump Doctrine: 'We're America, Bitch!'. *The Atlantic*, June 11, 2018, Online: <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2018/06/a-senior-white-house-official-defines-the-trump-doctrine-were-america-bitch/562511/> [letöltés ideje: 2018. szeptember 17.]

melyek gyakorlati alkalmazását az Obama/Trump-adminisztráció kül- és biztonságpolitikájával társítja. A szerző feltételezi, hogy bár az internacionalizmus mindkét variánsa a liberális nemzetközi rend és az Egyesült Államok hegemoniájának megőrzésére irányul, a liberális rend működésével, valamint a geopolitikával és hatalmi versennyel szemben eltérő viszonyulásuk révén kelet-közép-európai fogadtatásuk is eltérő.

### *H1 Az Obama-adminisztráció stratégiája az internacionalizmus liberális ágát követte.*

A szerző feltételezi, hogy az Obama-adminisztráció nemzetközi és hazai szakirodalomban pragmatista-realista jelzővel illetett kül- és biztonságpolitikája inkább a liberális internacionalizmus logikája szerint alakult. Az értekezés szerzője ennek alátámasztása végett a liberális sajátosságok taxatív bemutatására vállalkozik, kiemelve:

- (1) a liberális nemzetközi rendre irányuló optimista jövőképet;
- (2) a globális kihívások és közösség gondolatát;
- (3) a hatalmi verseny helyett az abszolút előnyszerzést célzó együttműködés óhaját;
- (4) a multilateralizmus és nemzetközi intézmények erősítésének szándékát;
- (5) a demokrácia terjedésének liberális eszközökkel történő szorgalmazását, valamint
- (6) a katonai erő alkalmazásától való ódzkodást.

### *H2 A Trump-adminisztráció stratégiája az internacionalizmus konzervatív ágát követi.*

A szerző feltételezi, hogy a Trump-adminisztráció nemzetközi szakirodalomban vitatott kül- és biztonságpolitikája látszólagos következetlenségével együtt is (eddig) a konzervatív internacionalizmus logikája szerint alakult. Az értekezés szerzője ennek alátámasztása végett a konzervatív sajátosságok taxatív bemutatására vállalkozik, kiemelve:

- (1) a liberális nemzetközi rendre irányuló bizonytalan jövőképet;
- (2) a hatalmi verseny hangsúlyozását;
- (3) a liberális nemzetközi rend peremterületein való relatív előnyszerzés szándékát;
- (4) az egyetemes demokrácia-export indíttatásának hiányát;
- (5) a nemzetállami szuverenitás védelmét és a nemzetközi intézményekkel szembeni kritikus hangvételt, valamint
- (6) az érdekérvényesítésben a katonai erőnek tulajdonított kiemelt szerepet.

### *H3 Az Egyesült Államok külpolitikájának liberális/konzervatív internacionalizmusa a nyugati renden belüli kapcsolatok átpolitizáltságában is kimutatható, amit az Obama/Trump-*

*adminisztráció kelet-közép-európai országokkal fenntartott politikai kapcsolatainak romlása/javulása jól szemléltet.*

A szerző feltételezi, hogy az Obama/Trump-adminisztráció külpolitikájában a kelet-közép-európai országokkal ápoltságok politikai hatás alá kerültek, vagyis hogy Washington fellépésének kelet-közép-európai fogadtatását meghatározta a felek liberális/konzervatív politikai irányultsága. Az értekezés szerzője ennek szemléltetésére bemutatja:

- (1) Washington kelet-közép-európai országokra fordított politikai figyelmének alakulását;
- (2) Washington liberális nemzetközi rend megerősítésére irányuló, kelet-közép-európaiakat bevonó kezdeményezéseinek liberális/konzervatív jellegét, valamint
- (3) a kelet-közép-európai (elsősorban magyar és lengyel) államok belső és külső kihívásainak eltérő, ideológiai alapú transzatlanti olvasatait.

*H4 Az Egyesült Államok biztonságpolitikájában a nyugati rend peremének geopolitikai elhanyagolása/felértékelése az internacionalizmus liberális/konzervatív variánsa szerint alakul, ami az Obama/Trump-adminisztráció alatt Kelet-Közép-Európa vonatkozásában jól kimutatható gyengébb/erősebb transzatlanti védelmi együttműködést generálva .*

A szerző feltételezi, hogy az Obama/Trump-adminisztráció külpolitikájában a Kelet-Közép-Európára irányuló amerikai stratégiai figyelem és katonai jelenlét alakulását meghatározta Washington hatalmi versenyről, illetve a kemény hatalom alkalmazásáról kialakított liberális/konzervatív képe. Az értekezés szerzője ennek szemléltetésére ismerteti:

- (1) az Egyesült Államok európai biztonsági rendszerben játszott szerepének transzatlanti olvasatait, valamint;
- (2) az Egyesült Államok kelet-közép-európai katonai jelenlétének és védelmi együttműködésének vizsgált időszakban való változásait.

### ***1.3.2. Kutatásmódszertan***

Mivel a vizsgált téma teoretikai természetű, az értekezés alapvetően a külpolitika-elemzés döntéshozatali és komparatív megközelítését alkalmazza, vagyis egyrészt az Egyesült Államok kül- és biztonságpolitikájának alakításáért felelős adminisztrációk retorikáját és gyakorlatát az alkalmazott elméletek (a liberális internacionalizmus és a konzervatív internacionalizmus) lencséjén keresztül értelmezi, másrészt az adminisztrációk döntéseit az érintett kelet-közép-európai országok szemszögéből értékeli. A szerző ezzel figyelembe veszi a nemzetközi kapcsolatok vizsgálatának alábbi módszertani sajátosságait: egyrészt bár az összefüggések leíró

elemzése nem törekedhet a természettudományok előrejelzéseire jellemző pontosságra, az ok-okozati viszonyok értelmezését még megkísérélheti, másrészt bár megfigyeléseiben igyekszik a tudományos objektivitásra, normatív álláspont megfogalmazását sem tartja kizárhatónak.<sup>39</sup>

Az értekezés első lépésben ismerteti a teoretikai alapproblémát, egyúttal részleteiben meghatározza a kutatás elméleti kereteit. Az Egyesült Államok külpolitikájára jellemző internacionalizmus liberális és konzervatív variánsainak ismertetésében, valamint az Egyesült Államok hegemon és Kelet-Közép-Európa határvidék szerepének bemutatásában az értekezés a releváns szakirodalomra (a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek és a történelemtudomány kutatási témában meghatározó képviselőinek főbb publikációira) támaszkodik.

Második lépésben az értekezés összegyűjti és feldolgozza az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa politikai és biztonsági kapcsolatával foglalkozó publikus primer és szekunder forrásokat. A vizsgálat az adatok gyűjtésében és feldolgozásában kvalitatív-analitikus módszerre támaszkodik az alábbiak szerint: egyrészt áttekinti az Egyesült Államok és a vizsgált kelet-közép-európai országok vizsgálati időszakban kiadott kül- és biztonságpolitikai stratégiáit, főbb hivatalos kormányzati dokumentumait és közleményeit (elnöki, kormányfői és miniszteri beszédeit), valamint magas rangú kormányzati tisztviselők korábbi/későbbi nem hivatalos megnyilatkozásait – mindebben különös tekintettel a kelet-közép-európai relevanciával rendelkező elemekre. Másrészt a különböző típusú primer forrásokat elemzi és egymással összeveti, együttes értelmezésük révén pedig rekonstruálja az adott állam kül- és biztonságpolitikáját a teoretikai kereteket biztosító elméletek tükrében. Harmadrészt összegyűjti, rendszerezi és feldolgozza a releváns szekunder forrásokat, vagyis a kutatási témával foglalkozó szakirodalmi és általános természetű publikációkat (kutatóintézetek, szakfolyóiratok és újságcikkek beszámolóit és elemzéseit), melyekkel alátámasztja saját megfigyeléseit.

Harmadik lépésben az értekezés összeveti az Egyesült Államok adminisztrációinak a kutatás során vizsgált kül- és biztonságpolitikai megnyilatkozásait és intézkedéseit, különös tekintettel azok kelet-közép-európai fogadtatásaira, továbbra is a primer és szekunder források felvázolt kvalitatív-analitikus elemzésére támaszkodva. Végül az értekezés levonja következtetéseit a hipotézisekre vonatkozóan.

---

<sup>39</sup> EGEDY, Gergely: *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011, ISBN 978-963-258-136-1, pp.56–57.

## II. Teoretikai alapprobléma és keretek

### II.1. Internacionalizmus és nemzetközi rend

#### II.1.1. Liberális vagy konzervatív internacionalizmus

A nemzetközi kapcsolatok elméletének liberális irányzatai számos intellektuális forrásból építkeznek. Előfutárjaik közül megemlítendő John Locke, Adam Smith,<sup>40</sup> de legfőképp Immanuel Kant, aki 1795-ben „Az örök béke” című művében felvázolta a nemzetközi béke és a mai liberális nemzetközi rend pillér-szerkezetét. Kant a pilléreket három cikkben ismertette: egyrészt a békét törvényileg „először *intézményileg létesíteni* kell,” az alkotmánynak pedig „minden államban köztársaságinak kell lennie,”<sup>41</sup> hogy az állampolgárok maguk dönthessenek a béke mellett. Másrészt „a népjognak szabad államok föderalizmusán kell alapulnia”, ami az emberek köztársaság-alkotó lépésének állami szintre emelését,<sup>42</sup> azaz köztársaságok folyamatosan bővülő föderációba szerveződését jelenti.<sup>43</sup> Végül „a világpolgárjognak az általános hospitalitás föltételeire kell szorítkoznia,”<sup>44</sup> ami az emberek szabad mozgására utal, és a kereskedelmi interakciókat, semmint külföldiek letelepítését szolgálná, ám bizonyos esetekben (menekülteknél) utóbbi is lehetséges.<sup>45</sup> A hospitalitás révén egy olyan globális közösség jön létre, melyben „a Föld *egyetlen* pontján történt jogsértés[t] valamennyi helyén megérzik.”<sup>46</sup>

Kant három pillérje napjaink liberális nemzetközi rendjében is fellelhető. Az egyes pilléreket a demokratikus berendezkedéssel, a szabad kereskedelemmel, és a nemzetközi szervezetekkel azonosíthatjuk, melyek rendre támogatják a kompromisszumkész együttműködést, a kölcsönösen előnyös interakciókat, valamint a közös normákat és kommunikációt, általuk pedig a békét.<sup>47</sup> A pillérek zárt rendszert alkotnak, melyet a szakirodalom kanti háromszöggént ismer:

---

<sup>40</sup> Locke szerint a természeti törvények az embernek jogot biztosítanak az élethez, szabadsághoz és tulajdonhoz, továbbá arra, hogy ezeket kikényszerítse: aláveti magát egy felső hatalomnak, melytől elvárja, hogy védelmezze alapvető jogait. Hasonlóképp, Smith úgy vélte, hogy a szabad kereskedelem az egyének meggazdagodása mellett erkölcsi fejlődésükhöz vezethet, hozzájárulva egy olyan rendhez, melyben az emberek a háború helyett szabadságban és biztonságban élhetnek. DOYLE, Michael W.: *Ways of War and Peace: Realism, Liberalism, and Socialism*. W.W. Norton & Company, New York, 1997, ISBN 0-393-03826-2, pp.216–218. és pp. 232–237.

<sup>41</sup> KANT, Immanuel: *Az örök béke*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971, p.54. és p.56.

<sup>42</sup> Ibid. pp.59–61. és p.63.

<sup>43</sup> DOYLE, Michael: Liberalism and World Politics. *American Political Science Review*, Vol.80. No.4. (December 1986), ISSN 0003-0554, p.1158.

<sup>44</sup> KANT, Immanuel: *Az örök béke*. p.70.

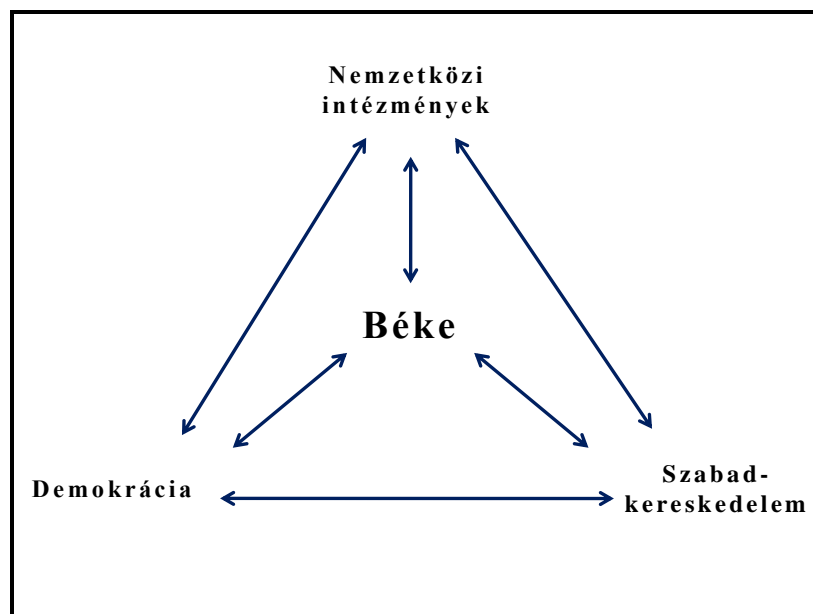
<sup>45</sup> DOYLE, Michael: Liberalism and World Politics. p.1158.

<sup>46</sup> KANT, Immanuel: *Az örök béke*. p.74.

<sup>47</sup> RUSSET, Bruce: Liberalism In: DUNNE, Tim & KURKI, Milja & SMITH, Steve (eds.): *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford University Press, Oxford, 2013, ISBN 978-0-19-969601-7, pp.101–102.

a demokráciák, a nemzetközi szervezetek és nem kormányzati szervezetek, valamint a szereplők kölcsönös gazdasági függése a nemzetközi békére és egymásra is visszahatnak. (1. ábra) A demokráciák készek egymással kereskedni, mivel egymásban nem potenciális ellenséget látnak, illetve nemzetközi szervezeteket is hajlamosak alakítani, melyek egyúttal demokratikus normákat támogathatnak. A szervezetek más funkciókat, köztük a szabadkereskedelem bővítését is szolgálják, ami további szabályzó intézmények alakításához vezet.<sup>48</sup> Bár a pillérek egyenként hozzájárulnak a békéhez, hatásukat igazán csak együttesen tudják kifejezni.<sup>49</sup>

1. ábra: A kanti háromszög<sup>50</sup>



Kant modern teoretikai értelmezését Michael W. Doyle kínálta „demokratikus béke” koncepciójával, mely szerint a liberális államok kevésbé hajlamosak egymással háborúzni. Doyle a liberális politikai berendezkedésű országok listáját összevetette a XIX. század eleje és 1980. között zajló államközi katonai konfliktusok listájával: eszerint a liberális államok békében éltek

<sup>48</sup> RUSSET, Bruce and ONEAL, John R.: *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*. W.W. Norton & Company, New York, 2001, ISBN 0-393-97684-X, pp.37–38.

<sup>49</sup> Michael W. Doyle Kant cikkeiből eredeztette a liberális elméletek intézményi, ideológiai és gazdasági alapjait: a liberális intézményeket, a liberális értékeket, és a transznacionális kötelékeket. Egyúttal hangsúlyozva, hogy a liberális modellt egyik pillér sem biztosítja önmagában, csakis együtt. DOYLE, Michael W.: Three Pillars of the Liberal Peace. *American Political Science Review*, Vol.99. No.3. (August 2005), ISSN 0003-0554, p.465. Három felosztásra jutott Andrew Moravcsik is, a liberalizmus alábbi változatait megkülönböztetve: (1) az kollektív ideákra és identitásra, (2) a transznacionális kereskedelemre, illetve (3) a demokratikus politikai intézményekre épülő liberalizmust. MORAVCSIK, Andrew: Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization*, Vol.51. No.4. (Autumn 1997), ISSN 0020-8183, pp.514–515.

<sup>50</sup> A kép forrása: RUSSET, Bruce and ONEAL, John R.: *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*. p.35.

egymással, sőt fegyveres konfliktus esetén is egymással léptek szövetségre.<sup>51</sup> A demokráciák terjedését és nemzetközi békére gyakorolt kedvező hatását hangsúlyozta Francis Fukuyama is, aki szerint a hidegháború végére a nyugati gazdasági és politikai liberalizmus győzött, lezárva az ideológiai fejlődéstörténetet.<sup>52</sup> A liberális ideológiát helyezte a középpontba John M. Owen is Doyle koncepciójának kettős olvasatában, miszerint a béke garanciája a demokratikus ideákból és normákból, illetve a demokráciák intézményrendszereiből egyszerre ered.<sup>53</sup>

Owen szerint a liberális eszmékre épülő együttműködés kizárólag a liberális demokráciákra jellemző, mivel azok egymást megbízhatónak ítélik, ellentétben az illiberális államokkal. Más szóval a kapcsolatokban fontos a percepció. Hiába liberális egy állam társadalma és politikai intézményrendszere, ha erről a többi demokrácia nincs meggyőződve. A percepciók alakításában fontos szerep jut a véleményformálóknak, akik alatt a döntéshozók és az őket befolyásoló elitek (kormánytisztviselők, üzletemberek, újságírók, kutatók, szakmai szervezetek és érdekcsoportok vezetői) értendők. Vagyis a külpolitika az elitek hatásköre, akik a liberális államokkal baráti, illiberálisnak tartott államokkal pedig gyakran konfrontatív kapcsolatot keresnek.<sup>54</sup> Az elitek véleményformáló szerepe már Kantnál is megjelent, aki 1795-ben arról írt, hogy az uralkodónak kötelessége kikérni a filozófusok tanácsát „*hallgatólagosan, vagyis [...] hagyja őket szabadon és nyilvánosan beszélni a hadviselés és békemegalapítás maximáiról.*”<sup>55</sup>

A kanti háromszög kölcsönös függőségeinek modern értelmezését a neoliberalizmus kínálta<sup>56</sup> a komplex interdependencia fogalmával, melyet Joseph S. Nye és Robert O. Keohane dolgoztak ki: olyan kölcsönös függőségek hálóját jelenti, melyben állami és nem állami szereplők a biztonság különböző szektoraiban egyszerre vannak hatással egymásra.<sup>57</sup> A koncepció hangsúlyozza a transznacionális szereplők jelentőségét, az állami politikák változó hierarchiáját, és a katonai erő érdekérvényesítő szerepének csökkenését.<sup>58</sup> A neoliberálisok is önérdékkövetők,<sup>59</sup>

---

<sup>51</sup> DOYLE, Michael W.: Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs. *Philosophy & Public Affairs*, Vol.12. No.3. (Summer 1983), ISSN 00483915, pp.209–217.

<sup>52</sup> FUKUYAMA, Francis: The End of History? *The National Interest*. No.16. (Summer 1989), ISSN 08849382,

<sup>53</sup> OWEN, John M.: How Liberalism Produces Democratic Peace. *International Security*, Vol.19. No.2. (Fall 1994), pp.88–91.

<sup>54</sup> Ibid. pp.93–100.

<sup>55</sup> KANT, Immanuel: *Az örök béke*. p.89.

<sup>56</sup> NYE, Joseph S. Jr.: Neorealism and Neoliberalism. *World Politics*, Vol.40. No.2. (January 1988), ISSN 0043-8871, p.236.

<sup>57</sup> BALOGH, István: Biztonságelméletek. *Nemzet és Biztonság*, 2013/3-4. szám, p.50.

<sup>58</sup> KEOHANE, Robert O., NYE, Joseph S. Jr.: Power and Interdependence revisited. *International Organization*, Vol.41. No.4. (Autumn 1987), ISSN 0020-8183, p.731. és pp.737–738.

<sup>59</sup> HOLSTI, Ole R.: *Making American Foreign Policy*. Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2006, ISBN 0-415-95375-8, p.323.

ám optimisták: szerintük a nemzetközi élet anarchiája egy vákuum, mely interakciókkal feltölthető, kiiktatva a félelmet és versengést. Az ismeretlent, bizalmatlanságot és relatív előnyöket kiemelő (neo)realistákkal szemben a neoliberálisok az ismételt interakciókat és az abszolút előnyöket hangsúlyozzák.<sup>60</sup> A relatív előnszerzés néhány nagyhatalmi kérdésben fennáll, viszont számos terület multilaterális együttműködést igényel, amire nemzetközi intézményekben kerül sor, fokozva a résztvevői kölcsönösséget, kiszámíthatóságot és elvárásokat.<sup>61</sup>

A neoliberálisok szerint az országok társadalmaik révén számos csatornán keresztül összeköttetésben állnak. A transznacionális szereplők között egyének és nem állami szervezetek is vannak, akik „kvázi-autonóm aktorokként” lépnek fel, saját vagy az anyaország kormányának politikáját képviselve, potenciálisan szembe kerülve más államok politikáival.<sup>62</sup> Neoliberális olvasatban a nemzeti biztonság politikai-katonai aspektusát háttérbe szoríthatják más témák,<sup>63</sup> vagyis az állami politikáknak nincs fix hierarchiája, a katonai erő relevanciája pedig csökken, mivel alkalmazása egyre költségesebb.<sup>64</sup> A transznacionális komplex interdependenciák is a kanti háromszög logikáját erősítik, hiszen oly sokféle és sűrű kötelékeket képeznek, hogy a szereplők inkább kerülnek a fegyveres konfliktusokat.<sup>65</sup> Nem véletlen, hogy a Nye által megkülönböztetett, katonai erőt és gazdasági szankciókat takaró „kemény hatalom”, illetve a diplomáciát fedő „puha hatalom” közül a liberálisok utóbbi alkalmazását szorgalmazzák.

A liberalizmus hatékonysága kritika tárgyát képezi. Doyle szerint a történelem során az irányzat kudarcot vallott nem liberális államokhoz fűzött viszonyában:<sup>66</sup> bár a liberálisok a „béke elkülönült övezetét” alkotják, a nem liberális államok irányába „meggondolatlan agresszivitás” vagy „túlzott engedékenység” jellemzi őket.<sup>67</sup> Rugalmatlanságuk az erősökkel együttműködési lehetőségek elszalasztását, a gyengékkel dilemmákat eredményezett,<sup>68</sup> visszafogottságuk pedig szövetségeik erélyes védelmének elmulasztását okozhatta.<sup>69</sup> A liberális külpolitika az emberi

---

<sup>60</sup> STERLING-FOLKER, Jennifer: Neoliberalism. In: DUNNE, Tim & KURKI, Milja & SMITH, Steve (eds.): *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. pp.116–120.

<sup>61</sup> KEOHANE, Robert O.: International Institutions: Can Interdependence Work? *Foreign Policy*, Spring 1998, No. 110., ISSN 0015-7228, pp.86–91.

<sup>62</sup> NYE, Joseph S. Jr., KEOHANE, Robert O.: Transnational Relations and World Politics: An Introduction. *International Organization*, Vol.25. No.3. (Summer 1971), ISSN 0020-8183, pp.329–341.

<sup>63</sup> KEOHANE, Robert O.: International Institutions: Can Interdependence Work? p.90.

<sup>64</sup> KEOHANE, Robert O., NYE, Joseph S. Jr.: Power and Interdependence revisited. p.733. és pp.737–738.

<sup>65</sup> TELŐ, Mario: *International Relations: A European Perspective*. Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2009, ISBN 978-0-7546-7815-1, pp.86–87.

<sup>66</sup> DOYLE, Michael W.: Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs, Part 2. *Philosophy & Public Affairs*, Vol.12. No.4. (Autumn 1983), ISSN 00483915, p.323.

<sup>67</sup> KISS, J. László: *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*. Osiris Kiadó, Budapest, 2009, ISBN 978 963 276 033 9, p.291.

<sup>68</sup> DOYLE, Michael W.: Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs, Part 2. pp.324–335.

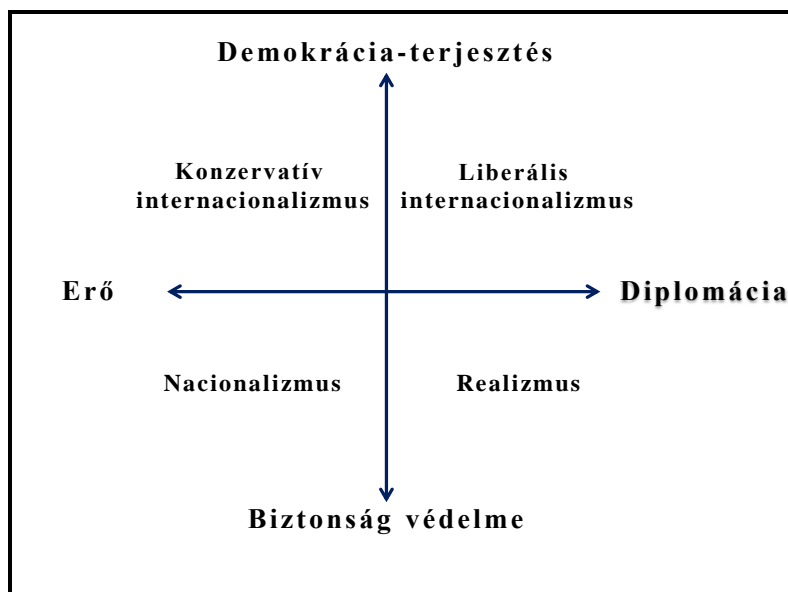
<sup>69</sup> KISS, J. László: *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*. pp.298–300.



jogok és a szabadkereskedelem támogatásával orvosolná következetlenségeit, ám előbbieket értékét a nem liberális államok, utóbbiét a piac egyenlőtlenségei vonják kétségbe.<sup>70</sup> Ráadásul a kanti intoleráns demokráciaterjesztés a „jóindulatú hegemon” gondolatáig vezetett, amit az Egyesült Államokban képvisel, főleg a poszt-bipoláris korban. Jóllehet, a liberális amerikai külpolitika döntéshozói megosztottak az értékterjesztés módjában: a példamutatás hívei passzív, az értékeket aktív magatartást szorgalmazznak.<sup>71</sup>

A dilemmát a célok és eszközök közötti aránytalanság okozza.<sup>72</sup> A célok és eszközök mentén különülnek el az amerikai külpolitikai hagyományok, melyeket Henry R. Nau a politikai spektrum liberális és konzervatív szegmensein helyezte el. A külpolitikai célok és eszközök nem kategóriákra, hanem preferenciákra világítanak rá: mátrixukban a külpolitikai hagyományok helyét az határozza meg, hogy céljaikban mennyire veszik előre az ország védelmét vagy a demokrácia-terjesztést, és eszközeikben mennyire támaszkodnak a katonai erőre. (2. ábra)<sup>73</sup>

2. ábra: A Nau-féle amerikai külpolitikai hagyományok rendszere<sup>74</sup>



A nacionalisták és realisták közömbösek a liberális értékkel szemben, ám míg előbbieket eseti alapon folytatnak aktív külpolitikát, utóbbiak érdeklődőbbek a nemzetközi biztonság iránt és

<sup>70</sup> DOYLE, Michael W.: Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs, Part 2. pp.338–343.

<sup>71</sup> DESCH, Michael C.: America's Liberal Illiberalism. The Ideological Origins of Overreaction in U.S. Foreign Policy. *International Security*, Vol.32. No.3. (Winter 2007/08), ISSN 0162-2889, pp.12–18.

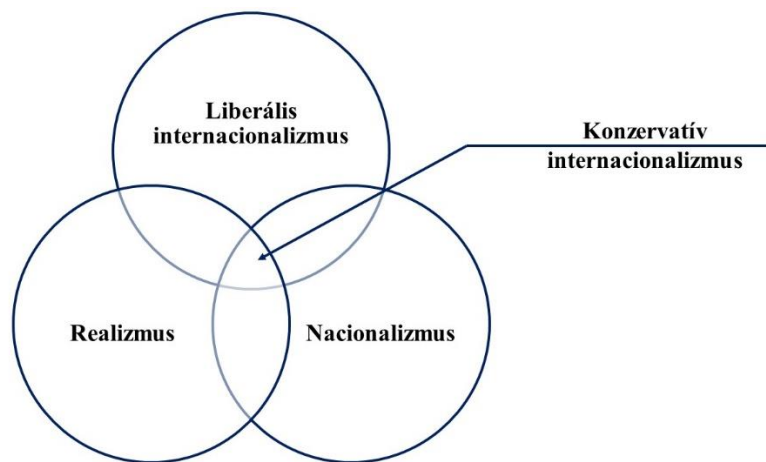
<sup>72</sup> DUECK, Colin: Hegemony on the Cheap. Liberal Internationalism from Wilson to Bush. *World Policy Journal*, Vol.20. No.4. (Winter 2003/2004), ISSN 0740-2775, pp.1–11.

<sup>73</sup> NAU, Henry R.: *Conservative Internationalism: Armed Diplomacy under Jefferson, Polk, Truman, and Reagan*. Princeton University Press, Princeton, 2013, ISBN 978-0-691-15931-7, pp.12–22. és pp.26–27.

<sup>74</sup> A kép forrása: NAU, Henry R.: *Conservative Internationalism: Armed Diplomacy under Jefferson, Polk, Truman, and Reagan*. p.27.

az állandó, sőt intézményesített együttműködések is támogatják.<sup>75</sup> Az internacionalisták liberális és konzervatív ága pedig egyaránt elkötelezett a liberális értékek térnyerése mellett, csak módszereikben különböznek.<sup>76</sup> A konzervatív internacionalizmus kevésbé ismert, maga Nau számít fő teoretikusának, aki az elmélet kidolgozását a másik három hagyomány versengéséből eredő külpolitikai irányváltások feloldási szándékával indokolta: az irányzat ötvözi a liberális internacionalizmus, a realizmus és nacionalizmus jegyeit, így az értékek visszafogott és erélyes terjesztését, illetve a nemzeti szuverenitás védelmét hangsúlyozza. (3. ábra)<sup>77</sup>

3. ábra: A konzervatív internacionalizmus helye az amerikai külpolitikai hagyományok közt



Nau elmélete négy fő tézisére épül. Egyrészt konzervatív: a nemzeti védelemre és szabad piacokra építő szuverén nemzetállamokat élteni a kollektív biztonság és globalizáció nemzetközi intézményeivel szemben.<sup>78</sup> Vagyis osztozik a liberalizmussal a kanti háromszög politikai és gazdasági pillérjein, ám az intézményit elutasítja: szkeptikus a nemzetközi szervezetek és szabályok jelképezte globális közösséggel szemben, önsegély iránti bizalma nagyobb. A nemzetközi intézményekben a korrupció melegágyát látja, és bár a nem demokratikus államokat nem tekinti egyenlő tárgyalófeleknek, szabad társadalmakban az elitek véleményformáló szerepéhez sem ragaszkodik, elfogadva a közvélemény többségi támogatását a külpolitikai legitimitációhoz.<sup>79</sup>

<sup>75</sup> NAU, Henry R.: America's Foreign Policy Traditions. In: REVERSON, Derek S. et al. (ed.): *The Oxford Handbook of U.S. National Security*. Oxford University Press, New York, 2018, ISBN 9780190680015, pp.17–23.

<sup>76</sup> NAU, Henry R.: *Conservative Internationalism: Armed Diplomacy under Jefferson, Polk, Truman, and Reagan*. pp.23–24.

<sup>77</sup> NAU, Henry, R.: Conservative Internationalism. *The American Interest*, Summer (May/June) 2014, ISSN 1556-5777, pp.60–61.

<sup>78</sup> NAU, Henry R.: Why “Conservative,” Not Liberal, Internationalism? *Orbis*, Vol.62. No.1. (Winter 2018), ISSN 0030-4387, p.23.

<sup>79</sup> NAU, Henry, R.: Conservative Internationalism. *Policy Review*, No.150. (August/September 2008), ISSN 0146-5945, p.6. és pp.9–11.

Másrészt Nau teóriája egyben internacionalista: akkor tekinti a világot biztonságosnak, ha azt szabad államok alkotják, így hitet tesz a demokrácia-export mellett,<sup>80</sup> jóllehet főleg a katonai, gazdasági és terrorista fenyegetésekkel foglalkozik, humanitárius intervencióval nem. A liberális értékek képviselőjét fegyverrel is kész támogatni, ami azonban inkább a nemzetközi környezet értékelésének szól: a konzervatívok nem osztják a „történelem vége” koncepció liberális optimizmusát, ezért az integráció és modernizáció liberalizáló hatásában sem hisznek. Szerintük a modernizáció önmagában az ellenfelek erősödését, másútt pedig a kulturális-vallási hagyományok és társadalmi rend megzavarását hozhatja, ami radikalizmushoz vezethet, így ők sem tehetnek le a fegyveres erőről mint külpolitikai érdekérvényesítő eszköztől.<sup>81</sup>

Harmadrészt a fegyveres erő a diplomáciában is központi szereppel bír. Liberális társaikhoz hasonlóan a konzervatív internacionalisták sem tudnak szemétködni a nem demokratikus államok erőszakos hajlama felett, ám mivel konzervatívként a felfegyverzett diplomácia hívei, a célzott és kellő erőszak-alkalmazást a tárgyalási folyamatok részének tekintik, hiszen ez biztosítja a másik fél tárgyalási szándékának komolyságát.<sup>82</sup> Míg liberális olvasatban a fegyveres erő alkalmazása fokozza a háború kockázatát, a konzervatívok ezt vállalják, mivel jobban tartanak tévhitől eredő vélt vagy valós gyengeség képétől: utóbbival rosszabb alkupozíciót és megállapodásokat társítanak, melyek később további konfliktusokhoz vezetnek.<sup>83</sup>

Negyedrész a konzervatív internacionalistákat prioritások és kompromisszumok vezérik. A szabadság terjesztésében univerzális helyett geo-ideológiai szemléletet követnek, vagyis csak ott szorgalmazzák, ahol a legkedvezőbb társadalmi és kulturális előfeltételekkel rendelkezik. Erőfeszítéseik a szabad világ peremterületeire irányulnak, másútt elegendőek az átmeneti kompromisszumok.<sup>84</sup> Három peremvidék létezik: a poszt-szovjet Kelet-Európa, Ázsia szabad államai és a Kínai Népköztársaság közti területek, illetve Izrael környezete. A konzervatívok visszafogottsága stratégiaileg is indokolt: az autoriter államok ellenlépésére számítanak, melyek a peremeken a legvalószínűbbek, ezért oda biztonsági okokból is fokozott figyelmet fordítanak.<sup>85</sup> (A liberális és konzervatív internacionalizmus taxatív összehasonlítását a bevezetőben és a függelékben fellelhető 1. táblázat mutatja.)

---

<sup>80</sup> NAU, Henry R.: Why “Conservative,” Not Liberal, Internationalism? p.23.

<sup>81</sup> NAU, Henry R.: Conservative Internationalism. *Policy Review*, pp.6–7. és p.10.

<sup>82</sup> NAU, Henry R.: Why “Conservative,” Not Liberal, Internationalism? p.24.

<sup>83</sup> NAU, Henry R.: Conservative Internationalism. *The American Interest*, p.66.

<sup>84</sup> NAU, Henry R.: Conservative Internationalism. *Policy Review*, p.9.

<sup>85</sup> NAU, Henry R.: Conservative Internationalism. *The American Interest*, p.63.

### ***II.1.2. A liberális nemzetközi rend és annak válsága***

A (neo)liberális gondolatok mentén életre hívott nemzetközi rendnek G. John Ikenberry kettő korábbi verzióját különbözteti meg:<sup>86</sup> az első Woodrow Wilson elveire épült, és a kollektív biztonság koncepcióját követve a Nemzetek Szövetsége állt a középpontjában, melynek azonban megvoltak a maga korlátai. A rend ugyanis gyenge intézményi kötöttségek mellett erős normákra épült volna, összhangban a nemzetközi közvéleménnyel és az államférfiak erkölcsi rátermettségével. Az 1920-as és 1930-as évek eseményei kudarcra ítélték Wilson rendjét, mely Franklin D. Roosevelttől révén kapott új lehetőséget a második világháború végén. A liberális nemzetközi rend második verziója intézményileg kidolgozottabb, jobban tetten érhető benne a hierarchia, továbbá nagyobb szerep jut benne a nagyhatalmaknak, elsősorban az Egyesült Államoknak mint hegemonnak. Egy liberális hegemonikus rend jött létre, mely Washington szövetségei révén kifejezetten nyugati orientáltságú volt.<sup>87</sup>

A második világháborúhoz vezető problémák kanti háromszög logikája mentén orvosoló<sup>88</sup> rendet Ikenberry és Daniel Duedney a „strukturális liberalizmus” elméletével jellemzik, kiemelve a liberális (nyugati) rend öt alkotóelemét. Egyrészt a nemzetközi piacok nyitottsága révén az államok az abszolút nyereségeiken keresztül békésen feloldhatják az anarchiát.<sup>89</sup> Az amerikai döntéshozók körében élt egy konszenzus, miszerint olyan intézmények létrehozását kell szorgalmazni, melyek a nemzetközi interdependenciákat fokozó kereskedelmi rendszer részét alkotják. Másrészt a rend a szabályokon és intézményeken keresztül megvalósuló multilateralizmusra épül: a szabályzó szerepet politikai vonalon a liberális elvek, gazdasági vonalon a Bretton Woods-i rendszer adták, ide értve a biztonsági viszontkapcsolást,<sup>90</sup> vagyis az államok intézményeken keresztüli kölcsönös korlátozását is. A koncepcióra példa a NATO, mely egyfelől a Szovjetunió elleni hatalmi egyensúlyról szólt, másfelől a nyugati országok biztonsági viszontkapcsolását szolgálta. Harmadrészt a biztonsági-gazdasági viszontkapcsolás és integráció ún. fél-szuverén részleges hatalmak formálását jelentette: erre példa Németország,

---

<sup>86</sup> DUEDNEY, Daniel & IKENBERRY, G. John: The nature and sources of liberal international order. *Review of International Studies*, Vol.25. Issue2. (1999 April), ISSN 0260-2105, p.180.

<sup>87</sup> IKENBERRY, G. John: Liberal Internationalism 3.0: America and the Dilemmas of Liberal World Order. *Perspectives on Politics*, Vol.7. No.1. (March 2009), ISSN 1537-5927, pp.72–78.

<sup>88</sup> GOLDGEIER, James: The Misunderstood Roots of International Order – And Why They Matter Again. *The Washington Quarterly*, Vol.41. Nr.3. (2018 Fall), p. 8.

<sup>89</sup> DUEDNEY, Daniel & IKENBERRY, G. John: The nature and sources of liberal international order. pp.190–191.

<sup>90</sup> IKENBERRY, G. John: *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton, Princeton University Press, 2011, ISBN 978-0-691-12558-9, pp.171–178. és pp.181–183.

aki lemondott nagyhatalmi szerepéről, melyre képességei és potenciálja egyébként rendelnék.<sup>91</sup> Negyedrészt a rendet közös polgári identitás járja át: intézményei a nyugati világban jöttek létre, ám értékei egyetemesek, így alapítói rend bővülését várták.<sup>92</sup> A szélesebb körben elterjedő polgári identitás hitet tesz a demokrácia, a kulturális sokszínűség, a kapitalizmus és a fogyasztói társadalom mellett, de tetten érhető az üzleti kultúrában és az élitek szokásaiban is.<sup>93</sup>

Végül a rend működéséhez kell egy vezető, aki a nemzetközi gazdaság-elemzésekből átvett hegemon stabilitás elmélete szerint jár el.<sup>94</sup> A hegemon mindenkiét meghaladó hatalma révén stabilizálja a rendet: kétoldalú megállapodások és multilaterális szervezetek útján védelmet nyújt a vele együttműködő államoknak, míg gazdasági erejét belső piacának megnyitásával és befektetésekkel érvényesíti. A hegemon hierarchiát visz a rendbe, ám ez liberális karakterű: a közjavak biztosítása szabályokon és intézményeken keresztül zajlik, melyek alárendeltek számára is szerepet kínálnak a rend működtetésében.<sup>95</sup> Ikenberry és Duedney szerint a liberális hegemon az együttműködés, semmint a kényszerítő hatalomgyakorlás, a rendet pedig a kölcsönösség és legitimitáció jellemzi. Érvelésükben a rend és hegemon természete egyaránt kedvez az alárendelteknek. Míg előbbi a transznacionális kapcsolatokban, utóbbi az Egyesült Államok politikai rendszerében ölt testet: a transznacionális kapcsolatok megnyilvánulási lehetőséget és transzparenciát adhatnak a rendszer kisebb tagjainak, az amerikai állam struktúrája pedig nemzetközi civil érdekcsoportnak nyújt bekapcsolódási pontot.<sup>96</sup>

Napjainban azonban a liberális nemzetközi rend repedezik, melynek egyik jele, hogy a rend válsága rendkívül gazdag nemzetközi szakirodalommal bír. A rend hanyatlására mutatnak rá a realista szerzők, akik szerint a hidegháború után a liberálisok elszámították magukat, amikor azt hitték, hogy a politikai és gazdasági liberalizmus térnyerésével a nemzetközi közösség bővülő köre megoldja a politikai vitákat, vagy amikor megfeledkeztek a liberalizmus terjedését lassító politikai és társadalmi erőkről.<sup>97</sup> A realisták emellett nyomatékosítják a nagyhatalmak

---

<sup>91</sup> DUEDNEY, Daniel & IKENBERRY, G. John: The nature and sources of liberal international order. pp.180–188.

<sup>92</sup> IKENBERRY, G. John: *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. pp.185–190.

<sup>93</sup> DUEDNEY, Daniel & IKENBERRY, G. John: The nature and sources of liberal international order. pp.193–195.

<sup>94</sup> TELŐ, Mario: *International Relations: A European Perspective*. pp.87–88.

<sup>95</sup> IKENBERRY, G. John: *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. pp.192–193.

<sup>96</sup> DUEDNEY, Daniel & IKENBERRY, G. John: The nature and sources of liberal international order. pp.185–186.

<sup>97</sup> WALT, Stephen M.: The Collapse of the Liberal World Order. *Foreign Policy*, 2016. június 26. Online: <https://foreignpolicy.com/2016/06/26/the-collapse-of-the-liberal-world-order-european-union-brexit-donald-trump/> [letöltés ideje: 2019. március 16.]

közötti erőviszonyok változását, mely szerint a hegemon katonai és gazdasági hatalmának csökkenése a feltörekvő hatalmak által képviselt versengést hozhatja magával. A kritikai elméletek is ebben látják beigazolódni nézetüket, miszerint a globális modernizáció liberális kísérlete eleve elhibázott koncepció, tekintettel a gazdasági egyenlőtlenségekre. Ugyanakkor ennél érdekesebb, hogy a rend válsága a liberális szerzők között is slágertéma.<sup>98</sup>

Liberális szerzők már évekkel korábban figyelmeztettek a liberális nemzetközi rend működésében rejlő problémákra. Michael W. Doyle 1983-ban felhívta a figyelmet az amerikai hegemonia gyengülésének veszélyeire, melyek katonai és gazdasági vonalon jelentkezhetnek. Előbbi az Egyesült Államok és szövetségesei közötti védelmi aszimmetriára utal, mely egyfelől aránytalanul nagy terhet ró az amerikai félre, aki másfelől nem teljesen érdekelt a nagyobb szövetségi védelmi képességek kialakulásában, amennyiben azok a szövetségi köteleket veszélyeztetik. Multilaterális kötelék hiányában még jobban érvényesül a gazdasági faktor, mely alatt Doyle az 1930-as évekhez fogható gazdasági összeomlás lehetőségét értette. Vagyis egy újabb globális gazdasági válsághullám veszélybe sodorhatja a liberalizmus hazai támogatottságát. A nemzetközi rend hegemon-váltása békésen mehet végbe, amit a XX. századi brit-amerikai váltás igazolt, ám Doyle szerint a nemzetközi gazdasági interdependencia és a liberalizmus hazai támogatásának hiányában a többi liberális állam képtelen lenne az Egyesült Államok hegemoniáját pótolva újraalkotni a liberális nemzetközi rendet.<sup>99</sup>

Ikenberry 2009-ben arról írt, hogy az amerikai liberális hegemonia már nem tudja alátámasztani a rendet, melyet az „autoritás válsága” jellemez. Egyrészt az emberi jogok és a „védelmi felelősség” hidegháború utáni térnyerése a vesztfáliai szuverenitás normáinak gyengüléséhez vezetett anélkül, hogy helyükbe a „nemzetközi közösséghez” kapcsolódó új normák léptek volna, ezért vitatott, hogy alatta mit is kell érteni, és kik léphetnek fel értékeinek védelmében. Másrészt az összetettebb kihívások előtérbe hozták a nem állami és transznacionális csoportokat, így a legnagyobb veszélyt az államok belső rendfenntartó képességének hiánya jelenti. A világgazdaságban pedig új fajsúlyos szereplők jelentek meg, ami globális kormányzásban való döntéshozói szerepük felülvizsgálatát kívánja, miközben az Egyesült Államok szerepe és autoritása gyengült. Így Ikenberry szerint az amerikai hegemonia van leáldozóban,<sup>100</sup> a liberális rend hanyatlása csak látszólagos: a nem nyugati államok felemelkedése és a 2008-as pénzügyi-

---

<sup>98</sup> DUNCOMBE, Constance & DUNNE, Tim: After liberal world order. *International Affairs*, Vol.94. No.1. (January 2018), ISSN 1468-2346, pp.27–31.

<sup>99</sup> DOYLE, Michael W.: Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs. pp.233–234.

<sup>100</sup> IKENBERRY, G. John: Liberal Internationalism 3.0: America and the Dilemmas of Liberal World Order. pp.78–80.

gazdasági válság pánikérzetet kelhet, ám valójában csak hatalmi átrendeződés zajlik, ami a nyitott, szabályokra épülő rend velejárója. Ikenberry nem lát veszélyt a kínai illiberális modellben, mivel a felemelkedő hatalmaknak is érdeke a nyitott, szabályalapú rend megőrzése, és mert az érdekszférák illetve merkantilista hálózatok pekingi modellje csak egy-egy oportunista állam részéről és a nyitott rendszer kihasználása esetében alkalmazható.<sup>101</sup>

Ikenberry elismerte a liberális nemzetközi rend válságát, ám ezt a „siker válságaként” érti, cezúraként azonosítva a hidegháború végét, amikor a nyugati „belső” rend „külső” renddé vált, vagyis a liberális internacionalizmus globalizálódott. A válság okai a liberalizmus hidegháború végén aratott győzelmében és elterjedésében rejlenek.<sup>102</sup> A liberalizmus poszt-bipoláris térnyerésével a rend elvesztette addigi homogén jellegét és az új belépők révén politikai, biztonsági és gazdasági problémáknak adott utat. Egyfelől kialakult a „kormányzás válsága”, mely azonos az említett „autoritás válságával.” Az Egyesült Államok által vezetett liberális (nyugati) rend a bipoláris rend egy alkotóegysége volt, melyen belül országok kicsi, ám homogén csoportja alkuk és intézmények összetett hálóját alkotta. A hidegháborút követően a rend új tagokkal bővült, akik eltérő elképzeléseket és elvárásokat hoztak magukkal. Így maga a multilaterális együttműködés is nehezebbé vált, felvetve az irányadó normák kérdését. Másfelől biztonsági és gazdasági vonalon megmutatkozott a „legitimáció és társadalmi cél” válsága. Az eredeti nyugati rend demokráciák közös érdekeken, értékeken és sebezhetőségeken alapuló biztonsági közössége volt. A hidegháború utáni globalizáció fokozatosan fellazította ezt a közösséget és annak nyugati identitását: a már volt gyarmatokat és fejlődő államokat is felölelő rend elődjéhez képest „kevésbé nyugati”, tagjai nem osztoznak a közös múlt és jövő gondolatán. A 2008-as pénzügyi-gazdasági válság pedig a nyugati társadalmakban kétségeket teremtett, tekintve hogy az addig bővülő szabadkereskedelem a középosztályra kevésbé fejtette ki közvetlen pozitív hatását, ellentétben a spektrum két végén elhelyezkedő csoportokkal: a fejlődő világ gyáripari munkásaival és a fejlett világ gazdasági elitjével. Mindez Nyugaton megtörte a liberális internacionalizmus és a belpolitikai progresszív programok közti kapcsolatot,<sup>103</sup> erősítve a liberális teoretikusok körében a nézetet, miszerint a rend megóvásának kihívása otthon és nem külföldön leledzik.<sup>104</sup>

---

<sup>101</sup> IKENBERRY, G. John: The Future of the Liberal World Order. *Foreign Affairs*, Vol.90. No.3. (May/June 2011), ISSN 0015-7120, pp.56–68.

<sup>102</sup> IKENBERRY, G. John: The end of liberal international order? *International Affairs*, Vol.94. No.1. (January 2018), ISSN 1468-2346, pp.9–10.

<sup>103</sup> IKENBERRY, G. John: The end of liberal international order? pp. 18–21.

<sup>104</sup> NYE, Joseph S. Jr.: Will the Liberal Order Survive? *Foreign Affairs*, Vol.96. No.1. (January/February 2017), ISSN 0015-7120, p.14.

A liberális internacionalizmus hasonló válságát vázolta fel Beate Jahn, aki rámutatott a liberalizmus expanziójának dinamikájára, mely a történelem során elkülönítette a hazai és nemzetközi szférát, lehetővé téve a liberalizmus politikai, gazdasági és ideológiai alapjainak működését. A hazai és nemzetközi szféra közötti ugyanis biztonsági szelep működik, mely külföldről importálja a liberalizmust erősítő gazdasági előnyöket, belföldről exportálja a liberalizmus okozta társadalmi-politikai feszültségeket. A XIX. század végére a terjeszkedés további lehetőségeinek hiánya belső ellentéteket hozott, melyek magát a rendet is felőrölték a XX. század első felében. A második világháború utáni rendbe pedig a problémát a poszt-bipoláris globalizáció hozta a hazai és nemzetközi szféra egyesítésével. A gazdaságban a liberalizmus dominanciája érvényesült, ami a 2008-as válságban megszorításokhoz és további egyenlőtlenségekhez vezetett. A liberalizmus dinamikája ezzel megfordult: a magállamokból a gazdasági előnyök (tőke és munkahely) exportra, a politikai feszültségek (a migráció vagy a terrorizmus) pedig importra kerültek. A jelenség lendületet adott a liberalizmus kritikusaiknak, akik a hazai és nemzetközi szféra újbóli elkülönülését szorgalmazzák.<sup>105</sup>

Jahn érvelésével összhangban David Singh Grewal szerint a liberalizmus válsága „kompozit válság”, melyet a hazai „politikai képviselő válsága” és egy nemzetközi „legitimációs válság” alkot: előbbi a liberális internacionalizmus és intézményeinek hazai támogatottságára, utóbbi Ikenberry „autoritás válságára” utal. Grewal főleg a hazai legitimáció megrendüléséről ír, mely a választók akaratát tükröző népszuverenítésra és a politikai elit eredményességét tükröző teljesítményi legitimációra épül. A liberális internacionalisták és intézményeik teljesítménye között ugyanis létezik egy visszacsatolási mechanizmus, mely pozitív önigazoló vagy negatív ördögi kört hozhat létre. A globalizációval ez utóbbi történt: az állam egyre tehetetlenebbé vált a transznacionális gazdasági szereplőkkel és folyamatokkal szemben, illetve maga a rendszer már nem szállította a kívánt eredményeket akár a nemzetközi béke, akár a gazdasági jólét terén. Grewal a problémák forrását az 1990-es évek neoliberalizmusában látja, mely egyrészt nem volt tekintettel az egyes országok belső politikai-társadalmi viszonyaira és helyenként belső feszültségekhez vezetett, másrészt azt feltételezte, hogy a gazdasági liberalizmus és integráció révén a hatalmi versenyt is kiiktathatja. Összességében tehát a liberális internacionalizmus válsága a liberális folyamatok belső dinamikájából ered.<sup>106</sup>

---

<sup>105</sup> JAHN, Beate: Liberal internationalism: historical trajectory and current prospects. *International Affairs*, Vol.94, No.1. (January 2018), ISSN 1468-2346, pp.49–58.

<sup>106</sup> GREWAL, David Singh: Three Theses on the Current Crisis of International Liberalism. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Vol.25. No.2. (Summer 2018), ISSN 1080-0727, pp.598–605. és pp.606–621.



A konzervatív elemzők a rend válságának megoldását a liberalizmus mérséklésben látják. Jennifer Lind és William C. Wohlforth szerint noha a liberális teoretikusok revizionistákként mutatják be a rend külső támadóit, valójában maga a rend poszt-bipoláris liberális folyamatai is revizionizmust hoztak az expanzió és az agresszív demokrácia-export formájában. Lind és Wohlforth nem tagadják a liberális értékeket, ám védelmüket konzerválásukban és a terjesztés megállításában látják. Ikenberryhez hasonlóan ők is a „védelmi felelősség” elvében fedezték fel az egyik töréspontot, mely révén az emberi jogok, az információs, piaci és politikai szabadság terjesztése szembetalálkozott a nemzeti szuverenitással. A folyamatban kiemelt szerepet játszott Washington poszt-bipoláris külpolitikája, különösen a Clinton- és az azt követő Bush-adminisztráció nyílt demokrácia-terjesztő gyakorlata, melynek politikai érzékenységét már 1991-ben jelezte Allen Weinstein, a National Endowment for Democracy társalapítója, megjegyezve: „sok mindent, amit ma csinálunk, 25 évvel ezelőtt titokban végezte a CIA.” Nem meglepő, hogy az illiberális hatalmak ellenlépéseket tettek és a rend alternatív intézményeit (az orosz Eurázsiai Gazdasági Uniót vagy a kínai Ázsiai Infrastrukturális Fejlesztési Bankot) igyekeztek létrehozni. Így a poszt-bipoláris liberális internacionalizmus konzervatív kritikája a liberalizáció átmeneti felhagyását, a demokrácia-export államiból civil társadalmi hatáskörbe engedését, valamint a hatalmi versenyre és a status quo megőrzésére irányuló berendezkedést javasolja.<sup>107</sup>

---

<sup>107</sup> LIND, Jennifer & WOHLFORTH, William C.: The Future of the Liberal Order Is Conservative. *Foreign Affairs*, Vol.98. No.2. (March/April 2019), ISSN 0015-7120, pp.70–73. pp.75–78.

## II.2. Az Egyesült Államok liberális hegemoniája

### II.2.1. Liberális ihletésű amerikai külpolitika

Az amerikai külpolitika liberális karakterének fő forrása a kivételesség gondolata, vagyis hogy az Egyesült Államok szabadelvű értékek mentén született és hogy erkölcsi küldetése van azok nemzetközi terjesztésére. Az amerikai társadalom egyediségének gondolata már az ország megalapítása előtt megmutatkozott a morális felsőbbrendűség érzetében,<sup>108</sup> illetve a republikanizmus és individualizmus hitében, ami a kapitalizmus számára is táptalajként szolgált.<sup>109</sup> A kivételesség érzésére alapozva a Locke-féle liberális hagyomány megtestesülésére került sor, melyre Louis Hartz világított rá: az amerikaiak már a kezdetektől egy feudális elemektől mentes társadalmi rendet hoztak létre, úgy érkező el a demokrácia rendszeréhez, hogy nem kellett külön demokratikus forradalmon átesniük. A feudális múlt hiánya révén az amerikai politikai gondolkodás mellőzi a liberalizmus radikális alternatíváit, a közéletet pedig a politikai spektrum közepén elhelyezkedő, közös ideológiai örökségen nyugvó erők uralják.<sup>110</sup> Hartz az amerikanizmust az európai „liberális nacionalizmustól” eltérő „nacionalista liberalizmusként” azonosította, mely az individualizmus, az egyenlőség és a szabad verseny iránti ragaszkodásban testesül meg.<sup>111</sup> Mivel Locke hagyatékán liberálisok és konzervatívok egyaránt osztoznak, az amerikai külpolitika alapelvei kormányváltáskor sem feltétlenül mutatnak érdemi változást.<sup>112</sup>

A kivételesség érzete és a liberális elképzelések szorosan kapcsolódtak az Egyesült Államok expanziójához, mely a szabadság terjesztéséről is szólt, az erre vonatkozó ún. manifest destiny, azaz „sorsszerű, nyilvánvaló végzet” gondolata pedig a puritánok, az „Alapító Atyák” és az első elnökök körében egyaránt meghatározó volt.<sup>113</sup> Az észak-amerikai terjeszkedés helyszíne a frontier, azaz határvidék volt, melynek karakterformáló szerepét Frederick Jackson Turner fejtette ki: a gazdasági fejlődés alapja a szabad földek szerzése volt, a határvidéken edződött emberek amerikanizálódása pedig a politikai intézmények fejlődését is elősegítették. Turner egyik hagyatéka az amerikai kivételesség világias és demokratikus olvasatának erősítése

---

<sup>108</sup> JOHNSON, Paul: *Az amerikai nép története*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016, ISBN 978-963-05-9591-9, p.47.

<sup>109</sup> DUEDNEY, Daniel & MEISER, Jeffrey: American exceptionalism. p.28.

<sup>110</sup> MEYERS, Marvin: Louis Hartz, The Liberal Tradition in America: An Appraisal. *Comparative Studies in Society and History*, Vol.5. No.3. (April 1963), ISSN 0010-4175, pp.262–265.

<sup>111</sup> HARTZ, Louis: The Coming Age of America. *American Political Science Review*, Vol.51. No.2. (June 1957), ISSN 0003-0554, p.474.

<sup>112</sup> WITTKOPF, Eugene *et al.* (eds): *American Foreign Policy. Pattern and Process* (Seventh Edition). Thomson Wadsworth, Thomson Higher Education, 2008, ISBN 978-0-534-60337-3, pp.243–244.

<sup>113</sup> FRANK, Tibor: „Manifest Destiny”: A sorsszerű küldetés eszméje és gyakorlata. In: FRANK, Tibor (szerk.): *Gyarmatokból impérium. Magyar kutatók tanulmányai az amerikai történelemről*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007, ISBN 978-963-9610-63-7, pp.7–8.

volt.<sup>114</sup> Bár a frontier kitolása a XX. századra véget ért, a terjeszkedés folytatódott: a gyarmatbirodalom építésére emlékeztető<sup>115</sup> politika a kivételesség megalapozottságát és következetességét is kérdésessé,<sup>116</sup> Washington internacionalizmusát pedig egyre nyilvánvalóbbá tette.

A kivételesség arra hajtotta az Egyesült Államokat, hogy elszigetelje magát és értékeit az azokra méltatlan vagy felkészületlen nemzetektől,<sup>117</sup> ugyanakkor saját biztonságát pont a liberális értékek terjesztése révén segíthette elő. Míg az előbbi vonal vezérelveit George Washington és Thomas Jefferson fogalmazták meg az élénk kereskedelmi kapcsolatok ápolását, ám a béklyózó politikai-katonai szövetségek kerülését javasolva, a demokrácia-export kiemelt képviselője Woodrow Wilson volt, kinek neve egybeforrta a liberális internacionalizmussal. Wilson elnök látványos újításokat hozott az Egyesült Államok külpolitikájába, köztük a globális szemlélet és a nemzetközi intézményépítés liberális elvét.<sup>118</sup> Megjegyzendő, hogy az ország mindig is kapcsolatban állt a külvilággal: a XVIII-XIX. században erős gazdasági interdependencia állt fenn az amerikai és európai piacok között, részben ez indokolta a nemzetközi szabadkereskedelem szorgalmazását, ami az Egyesült Államok katonai erőkiemelését hozta magával, olykor nagyhatalmak ellen is. A külpolitikai tapasztalat fontos tényező volt a politikusok karrierjében: az első kilenc elnökből hatan korábban külügyminiszterek, illetve heten nagykövetek voltak.<sup>119</sup>

Az amerikai külpolitikai hagyományokat Walter Russell Mead azonosította a wilsoni, hamiltoni, jeffersoni, és jacksoni tradíciókban. Mead szerint a hagyományok révén felszámolhatók az Egyesült Államok külpolitikájának olyan mítoszai, mint az izolacionizmus, továbbá a történelmi személyekről elnevezett irányvonalak is könnyebben megragadhatók, mint az általános teóriák. Ráadásul Mead tipológiája kiválóan illeszthető Nau külpolitikai mátrixára. A külpolitika céljai tekintetében a wilsoni és hamiltoni hagyomány követői képezik az aktív csoportokat: előbbieket a liberális, utóbbiakat a konzervatív internacionalistáknak felelnek meg, jól tükrözve a katonai erő eszköztárjukban elfoglalt helyét. Velük szemben állnak a visszafogottabb jeffersoni és jacksoni hagyomány követői, szintén a liberális-konzervatív eszköztár szerint

---

<sup>114</sup> RIDGE, Martin: The Life of an Idea: The Significance of Frederick Jackson Turner's Frontier Thesis. *Montana: The Magazine of Western History*, Vol.41. No.1. (Winter 1991), ISSN 00269891, pp.8–10.

<sup>115</sup> MAGYARICS, Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története. Mítosz és valóság: érdekek és értékek*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2014, ISBN 978-963-87486-8-3, pp.111–115.

<sup>116</sup> WALT, Stephen M.: The Myth of American Exceptionalism. *Foreign Policy*, No.189. (November 2012), ISSN 0015-7228,

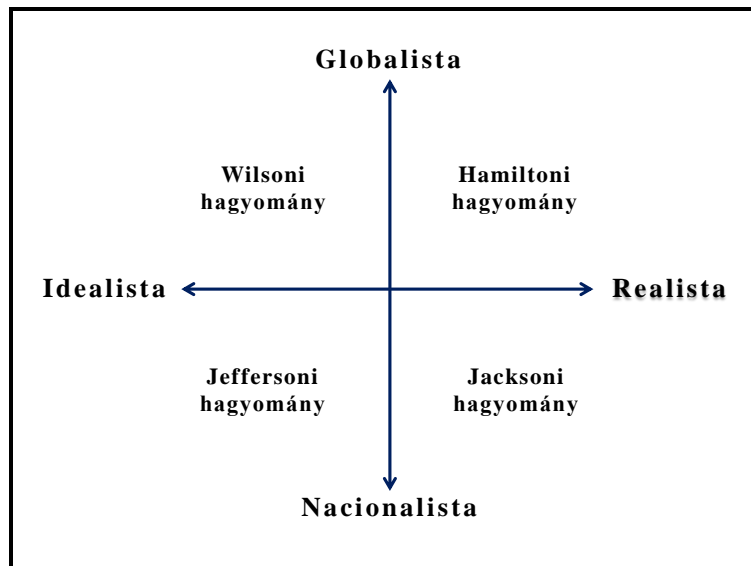
<sup>117</sup> PERKINS, Bradford: Interests, Values, and the Prism: The Sources of American Foreign Policy. *Journal of the Early Republic*, Vol.14. No.4. (Winter 1994), ISSN 0275-1275, p.464.

<sup>118</sup> MAGYARICS, Tamás: Állandóság és Változás az Egyesült Államok külpolitikai identitásában és eszköztárában. *MKI-tanulmányok*, 2012. január 25., ISSN 2060-5013, pp.8–9.

<sup>119</sup> MEAD, Walter Russell: The American Foreign Policy Legacy. *Foreign Affairs*, Vol.81. No.1. (January/February 2002), ISSN 0015-7120, pp.167–175.

elkülönülve.<sup>120</sup> Pont a katonai erő alkalmazását illető, külpolitikai héják és galambok közti viták adtak lendületet az elmélet formálásához: a hidegháborúban felnövő Mead a külpolitika e két formáját ismerte, ám a délszláv háborúban számos korábbi héja és galamb szerepcserébe került a katonai beavatkozást illetően. Vagyis a kategóriák idejétmúltakká váltak, újra-értelmezésük-höz pedig Mead az amerikai külpolitikai gondolkodás történelmének tanulmányozásába kezdett. Így jutott el a történész a négy iskolához, melyek áttekinthetőségére egy, Nauéhoz hasonló mátrixot alkalmaz: a wilsoni és hamiltoni tradíció globalista attitűddel rendelkezik, noha előbbi az idealista (liberális), utóbbi a realista iskola elvei mentén lép fel, míg a jeffersoni és jacksoni vonalak hasonló módon helyezkednek el a nacionalista tartományban.<sup>121</sup> (4. ábra)

4. ábra: A Mead-féle amerikai külpolitikai hagyományok típusai<sup>122</sup>



Mead tradíciói az amerikai külpolitika archetípusainak tekintendők: bár világosan lehatárolhatók, a történelem során folyamatosan fejlődtek. Mivel az Amerikai Egyesült Államok történetét kompromisszumok sorozata kísérte, a tényleges amerikai külpolitikai gondolkodásban az egyes tradíciók vegyítizta formájuk helyett inkább egymás kombinációikként jelentkeztek.<sup>123</sup>

<sup>120</sup> BRANDS, H. W.: The Four Schoolmasters. *The National Interest*, No.66. (Winter 2001/2002), ISSN 0884-9382, p.144.

<sup>121</sup> HÄMMERLE, Katharina: The Role of US Presidents in US Foreign Policy – A Conversation with Walter Russell Mead. *Österreichisches Institut für Internationale Politik*. February 23, 2016. Online: [http://www.oiiip.ac.at/fileadmin/Unterlagen/Dateien/Veranstaltungen/2016/Summary\\_US\\_Presidents\\_US\\_Foreign\\_Policy.pdf](http://www.oiiip.ac.at/fileadmin/Unterlagen/Dateien/Veranstaltungen/2016/Summary_US_Presidents_US_Foreign_Policy.pdf) [Letöltés ideje: 2019.01.29.], pp.3–4.

<sup>122</sup> A kép forrása: HÄMMERLE, Katharina: The Role of US Presidents in US Foreign Policy – A Conversation with Walter Russell Mead. p.4.

<sup>123</sup> MEAD, Walter Russell: *Special Providence. American Foreign Policy and How It Changed the World*. Routledge Taylor & Francis Books, New York, 2002, ISBN 0-415-93536-9, pp.87–94.

Hasonló képet fest a külpolitikai hagyományokról Walter A. McDougall, ám ő a hangsúlyt e tradíciók változására helyezi: bibliai hasonlattal az amerikai külpolitikai gondolkodást „Ó- és Újtestamentumra” osztja: míg előbbi az Egyesült Államokra mint „ígéret földjére” irányuló beavatkozások kivédéséről, utóbbi a világ Egyesült Államok mint „keresztes lovag” általi átalakításáról szól. Mindkét időszakot négy-négy, egymásra épülő hagyomány jellemez: eleinte az ország igyekezett (1) megőrizni politikai rendszerének szabadságát, amihez (2) unilateralizmust kellett folytatnia. Az európai beavatkozás ellen meghirdette a Monroe-doktrínát, tükrözve az (3) amerikai politikai rendszer kizárólagosságát, ami idővel az amerikai földrészre irányuló (4) expanzióhoz vezetett.<sup>124</sup> McDougall szerint az „Alapító Atyák” által kijelölt külpolitika került az ideológiai indíttatású agresszív fellépést,<sup>125</sup> mivel a világ megváltoztatását elhibázott vállalkozásnak ítélte. A XX. századra azonban Washington pálforduláson esett át. Az új tradíciókat a (5) progresszív imperializmus vezette, átállva az értékek védelméről kivetítésükre. A liberális (6) wilsoni hagyomány jogi és intézményi eszközökkel kívánta ezt alátámasztani, ám mivel a hidegháborúban reálpolitikai akadályokba ütközött, az Egyesült Államok a (7) feltartóztatáshoz fordult, ami diplomáciai és katonai pilléreket adott az érték-kivetítésnek. Végül Washington a (8) „globális meliorizmus” tradícióját kezdte követni, társadalmi-gazdasági támaszt adva a világ demokráciák és emberi jogok terjedésében, illetve gazdasági fejlődésében mért jobbításához.<sup>126</sup>

### ***II.2.2. Az Egyesült Államok hegemoniája***

McDougall nézetét megerősítve Mead szerint a XX. századra az Egyesült Államokban kialakult egy, brit örökségre épülő stratégia: eszerint míg Washington monopolhelyzetben tarja magát az amerikai földrészen, másutt az erőegyensúly őrzésében és a riválisok megerősödésének kiküszöbölésére törekszik. Közben a világot átszövő gazdasági-kereskedelmi rendszer megteremti a forrásokat az amerikai hatalom fenntartásához és békítő hatással van a többi ország kapcsolataira.<sup>127</sup> A stratégia egy egyensúlyi állapotot takart, melyben a zéró-összegű katonai versengésben és relatív előnyökben gondolkodó európai (Mead szerint osztrák-magyar) helyett az

---

<sup>124</sup> McDOUGALL, Walter A.: Back to Bedrock. The Eight Traditions of American Statecraft. *Foreign Affairs*, Vol.76. No.2. (March/April 1997), ISSN 0015-7120, pp.135–137.

<sup>125</sup> McDOUGALL: Promised Land: U.S. Foreign Policy in the Founding Era. *Modern Age*, Vol.56. No.4. (Fall 2014), ISSN 0026-7457, p.22 és p.26.

<sup>126</sup> McDOUGALL, Walter A.: Back to Bedrock. The Eight Traditions of American Statecraft. pp.138–143.

<sup>127</sup> MEAD, Walter Russell: American Grand Strategy in a World at Risk. *Orbis*, Vol.49. No.4. (September 2005), ISSN 0030-4387, pp.590–591.

angolszász iskola kölcsönös és abszolút előnyei éltetik a kollektív bizalmat.<sup>128</sup> A nemzetközi politika átalakítását célzó amerikai szándék része a demokrácia-export, mely a demokratikus béke koncepciója mentén generációkon át megmutatkozott.<sup>129</sup> Világpolitikai debütálásakor Washington a kanti logikát vallotta: a belpolitikában a békét megalapozó társadalmi szerződést próbálta alkalmazni a nemzetközi politikára,<sup>130</sup> vagyis az amerikai föderatív rendszer kivetítésére tett kísérletet, eljutva a második világháború utáni nemzetközi rendhez.<sup>131</sup> Washington első wilsoni próbálkozása kudarcba fulladt, így második roosevelti nekifutásakor a szövetségeseket és partnereket gyakorlatiasabban megközelítve már a háború vége előtt kidolgozta a nemzetközi rend főbb kontúrajait, illetve jobban elköteleződött az új rend iránt.<sup>132</sup>

Sőt, már 1941-ben a lehetséges nemzetközi rend amerikai olvasatáról tanúskodott Henry R. Luce „The American Century” c. írása is, melyben a hadba lépés előtt azt fejtegette, hogy az Egyesült Államok morális kötelessége és érdeke a háború lezárásában való részvétel, majd a világvezető szerep betöltése, melyet Wilson elnök alatt elszalasztott. Érvelése Kantét visszahangozta: a világ osztatlan, békére vágyó és gazdasági együttműködésre képes. Luce úgy vélte, hitet lehet tenni a világ népei között fennálló „mágneses vonzó és taszító erők” mellett, valamint abban, hogy a szabadság és a béke teret hódít magának, az igazság pedig akkor nyeri el értelmét, ha arról mindenhol közel egyformán vélekednek.<sup>133</sup> Bár a háború után Washington egy önjáró szabadkereskedelmi rendszert akart, az elgyengült Európa, valamint a szovjet fenyegetés végül intenzív amerikai részvételt kívánt. A rend nyugati formát kezdett öltetni, lefedve az Egyesült Államok biztonsági és gazdasági hálózatát,<sup>134</sup> amerikai érdekszférát alakítva.<sup>135</sup> Bár néhány multilaterális intézmény azért jött létre, mert Washington egymaga nem tudta ellátni azok feladatát, domináns szerepet tölthetett be bennük, saját elképzelései szerint alakítva szabályaikat és működésüket.

---

<sup>128</sup> MEAD, Walter Russell: Lucid Stars. The American Foreign Policy Tradition. *World Policy Journal*, Vol.11. No.4. (Winter 1994/1995), ISSN 0740-2775, pp.14–15.

<sup>129</sup> MILLER, Paul D.: American Grand Strategy and the Democratic Peace. *Survival*, Vol.54. No.2. (April/May 2012), ISSN 0039-6338, p.73.

<sup>130</sup> ROSE, Gideon: The Fourth Founding. The United States and the Liberal Order. *Foreign Affairs*, Vol.98. No.1. (January/February 2019), ISSN 0015-7120, pp.10–11.

<sup>131</sup> HENDRICKSON, David C.: In Our Own Image. The Sources of American Conduct in World Affairs. *The National Interest*, No.50. (Winter 1997/1998), ISSN 0884-9382, p.17.

<sup>132</sup> ROSE, Gideon: The Fourth Founding. The United States and the Liberal Order. p.14.

<sup>133</sup> LUCE, Henry R.: The American Century. *Diplomatic History*, Vol.23. No.2. (Spring 1999), ISSN 0145-2096, p.161. és pp.163–171.

<sup>134</sup> IKENBERRY, G. John: *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. pp.167–168.

<sup>135</sup> ROSE, Gideon: The Fourth Founding. The United States and the Liberal Order. pp.14–15.

Washington szerepének nagyobbodásával a liberális rend egy amerikai hegemonikus renddé módosult, melyben az Egyesült Államok felügyel és irányít olyan hegemonikus alkuk mentén, amelyek a wilsoni elképzeléssel szemben nem voltak sem egyetemesek, sem nyitott végűek: konkrét biztonsági kérdéseket és kötelezettségeket tisztázó szerződésekre épültek, melyek a nyugati biztonsági közösség politikai értékvilágát tükrözték. A biztonsági együttműködés súlypontja áttolódott az amerikai szövetségi rendszerekre, míg a gazdasági rendszer alapját az amerikai dollár adta.<sup>136</sup> A liberális rend győzelmét George H. W. Bush és William J. Clinton élvezhették,<sup>137</sup> akik immár harmadjára újra-alapították azt,<sup>138</sup> biztosítva a stabilitást a stratégiaiag fontos régiókban, majd kibővítve a liberális rendet. Egyre fokozódó nemzetközi szerepvállalásai, köztük George W. Bush afganisztáni és iraki háborúja, ellentmondásos helyzetbe vitték Washingtonot, aki egyre jobban küszködött kiterjesztésével, miközben a nemzetközi jogi és intézményi elvárásoknak sem tett maradéktalanul eleget.<sup>139</sup> Mire Barack H. Obama hivatalba lépett, több kritika érte az Egyesült Államokat, miszerint a poszt-bipoláris korban hegemonikus liberalizmusát egy neo-wilsonizmus formáját öltő imperializmus vette át.<sup>140</sup>

Sőt, az amerikai birodalomról szóló vita gazdag szakirodalommal rendelkezik. A birodalom hívei helyeslik az amerikai hatalom kiterjesztését: a neokonzervatívok a birodalmi struktúrában a globális kihívások kezelésének hatékony módját látják, míg liberális társaikat erkölcsi megfontolások vezérik. A kritikusok elfogadják a birodalom létét, de nem lelkesednek érte: e tábor liberális tagjai a birodalmat agresszív külpolitikával társítják, realista társaik a birodalomtartás költségeit sokallják, a marxisták kizsákmányolást látnak benne. Végül a szkeptikusok szerint nincs is amerikai birodalom, mivel az Egyesült Államok hatalmát politikai és jogi tényezők korlátozzák.<sup>141</sup> A modern vitáknak a néhai Charles Krauthammer által köztudatba hozott unipoláris pillanat, és annak kiterjesztése adott lendületet.<sup>142</sup> A szuperhatalmi rivális eltűnésével az érték-kivetítő hajlam korlátja megszűnt, így Washington aktív demokrácia-exportba

---

<sup>136</sup> IKENBERRY, G. John: *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. pp.180–183., p.193., p.208. és pp.217–218.

<sup>137</sup> BRANDS, Hal: American Grand Strategy and the Liberal Order. Continuity, Change, and Options for the Future. *Perspective*, RAND Corporation, 2016, ISBN 978-0-8330-9687-6, pp.6–9.

<sup>138</sup> ROSE, Gideon: The Fourth Founding. The United States and the Liberal Order. p.16.

<sup>139</sup> BRANDS, Hal: American Grand Strategy and the Liberal Order. Continuity, Change, and Options for the Future. pp.9–10.

<sup>140</sup> Tony Smith gondolatait idézi: NYE, Joseph S. Jr.: The rise and fall of American hegemony from Wilson to Trump. *International Affairs*, Vol.95. No.1. (January 2019), ISSN 1468-2346, pp.68–69.

<sup>141</sup> MacDONALD, Paul K.: Those who forget historiography are doomed to republish it: empire, imperialism and contemporary debates about American power. *Review of International Studies*, Vol.35. No.1. (January 2009), ISSN 0260-2105, pp.48–50.

<sup>142</sup> KRAUTHAMMER, Charles: The Unipolar Moment Revisited. *The National Interest*, No.70. (Winter 2002/2003), ISSN 0884-9382, p.7.

kezdett.<sup>143</sup> előkerült az Egyesült Államok nélkülözhetlenségének képe, miközben megsértette más országok szuverenitását, a nemzetközi rend szabályai fölé helyezve magát.<sup>144</sup>

Az imperializmus gondolatával szemben az impérium kérdésköre nem az amerikai külpolitikai gyakorlatra, hanem a felépített nemzetközi rend struktúrájára irányul. Az amerikai birodalom gondolatával szemben szkeptikus Ikenberry szerint is az unipolaritásból fakadó aránytalanul nagy amerikai hatalom mellett a liberális elvek fokozzák az Egyesült Államok által felépített rend expanziós jellegét. Bár Washington „liberális Leviatán” szerepe hasonlítható korábbi birodalmak profiljához, maga a nemzetközi rend szerkezetét és működését tekintve túl liberális ahhoz, hogy birodalomként lehessen értelmezni. Ikenberry a jelenlegi rendszerben az Egyesült Államokat inkább egy szabályok és intézmények által visszafogott hegemonként írja le, hierarchikus politikai kapcsolatrendszerét pedig csak lazább értelemben nevezné egy sajátos birodalomnak.<sup>145</sup> A birodalmak csillagpontos ideáltípusát elfogadók táboráé egyetért: a 2000-es évek első évtizedének végére az Egyesült Államok inkább egy informális birodalomként volt felfogható, ami főleg politikai, gazdasági és katonai hatalmi képességein keresztül érződött,<sup>146</sup> illetve Washington bizonyos helyzetekben birodalom módjára viselkedett.<sup>147</sup>

---

<sup>143</sup> SIMES, Dimitri K.: America's Imperial Dilemma. *Foreign Affairs*, Vol.82. No.6. (November/December 2003), ISSN 0015-7120, pp.94–96.

<sup>144</sup> HENDRICKSON, David C.: Is America an Empire? pp.42–43.

<sup>145</sup> IKENBERRY, G. John: Liberalism and empire: logics of order in the American unipolar age. *Review of International Studies*, Vol.30. No.4. (October 2004), ISSN 0260-2105, p.611., pp.617–620. és pp.627–628.

<sup>146</sup> MAGYARICS, Tamás: Nemzeti identitás és külpolitika az Egyesült Államokban. p.45. és NEXON, Daniel H.: What's This, Then? "Romanes Eunt Domus"? *International Studies Perspectives*, Vol.9. No.3. (August 2008), ISSN 1528-3577, pp.301–303.

<sup>147</sup> SPRUYT, Hendrik: "American Empire" as an Analytic Question or a Rhetorical Move? *International Studies Perspectives*, Vol.9. No.3. (August 2008), ISSN 1528-3577, p.297.



## II.3. Kelet-Közép-Európa és az Egyesült Államok

### II.3.1. Kelet-Közép-Európa mint történelmi és geopolitikai értelmezési keret

Kelet-Közép-Európa amerikai külpolitikában betöltött szerepének értékeléséhez szót kell ejteni a térség lehatárolásának problémájáról, mely kakofóniába torkolló definíciós vitákban ölt testet. A vita gócpontjait az adja, hogy egyrészt nem világos, milyen szempontok mentén lehet területeket elkülöníteni egymástól, másrészt éles határok hiányában a sávok által lefedett területek felosztása is kérdéses.<sup>148</sup> Európa közepét ráadásul az idők során nemcsak változó tartalommal, de számos névvel (köztük a német Mitteleuropa, Zentraleuropa, vagy Zwischeneuropa, az angol Central Europe vagy Middle Europe, illetve a francia l'Europe centrale elnevezéssel is) illették, sokféle topográfiai, domborzati, földrajzi, valamint történelmi és politikai értelmezést adva.<sup>149</sup> A szerző a történelmi és politikai dimenziókat veszi figyelembe: igazodva a liberális nemzetközi rend poszt-bipoláris globalizálódása révén kevésbé nyugati tagokkal való bővítés kérdéséhez, a definíciós gordiuszi csomó kiiktatásában a néhai Oskar Halecki által bevezetett „Kelet-Közép-Európa” lehatárolás segíthet, mivel annak lényege a Nyugathoz való tartozás, illetve annak határvidékén való elhelyezkedésből eredő geopolitikai és integrációs nehézségek.

Történelmi és kulturális szempontból a multiregionális Európa két részre osztható a nyugati római és a keleti bizánci kereszténység mentén, mely felosztást árnyalja a X-XI. századi hűbéri-ségtől Nyugat- és Kelet- közé ékelődő önálló Közép-Európa megjelenése.<sup>150</sup> A Balti-, Égei-, Földközi- és Fekete-tengerek által körülhatárolt területet legalább hatfél név illette a „Közép-Európa” és „Kelet-Európa” terminus variánsai formájában. A nyugati-keleti különbségtétel civilizációs töltete a XVI-XVII. századtól jelentkezett, amikor a gazdasági, társadalmi, vallási és politikai változások (földrajzi felfedezések, oszmán terjeszkedés és a reformáció) fokozták Európa nyugati és keleti felének egymáshoz viszonyított másságát. A fejlettségbeli és kulturális különbségtétel a XVIII-XIX. századra kiforrott, a köztudatban nyomatékosítva a gazdaságilag és társadalmilag elmaradottabb Kelet-Európa képét, noha továbbra is határvonalak nélkül.<sup>151</sup>

---

<sup>148</sup> OKEY, Robin: Central Europe / Eastern Europe: Behind the Definitions. *Past & Present*, No.137. (November 1992), ISSN 0031-2746, pp.102–103.

<sup>149</sup> SINNHUBER, Karl A.: Central Europe – Mitteleuropa – Europe Centrale. An Analysis of a Geographical Term. *Transactions and Papers* (Institute of British Geographers), No.20. (1954), ISSN 1478-4017, pp.15–30.

<sup>150</sup> GLATZ, Ferenc: Közép-Kelet-Európa helyének újragondolása (Vitairat 1999-ből). In: MÓDOS, Péter (szerk.): *Közép-európai olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005, ISBN 963-389-720-3, pp.42–43.

<sup>151</sup> ROMSICS, Ignác: Közép- és/vagy Kelet-Európa? Egy definíciós vita, és ami mögötte van. *Korunk*, 27.évf. 7.sz. (2016/7), ISSN 1222-8338, pp.74–77.

Európa középső része átmenetiséget képezett, lehatárolása pedig a Német Birodalom relációjában történt.<sup>152</sup>

Az angolszász kettős felosztással szemben a német szakirodalmat a hármas tagolás jellemzi, melyben Nyugat-Európa és az orosz befolyás alatt álló Kelet-Európa között létezik egy középső terület,<sup>153</sup> melynek jelölésére a köztudatban a „Közép-Európa” kifejezés maradt meg.<sup>154</sup> Mitteleuropa fontos szerepet játszott az európai hatalmi politikában: a harmincéves háborút lezáró vesztfáliai béke egy szándékosan tagolt szerkezetet adott a német területeknek, garantálva a nemzetközi egyensúlyt.<sup>155</sup> A napóleoni háborúk nemzetközi politikai hatásait kezelő 1814-es bécsi kongresszuson Metternich kancellár Közép-Európát a Habsburg Birodalom alá helyezve olyan konkrét határokat húzott, melyek egy közel száz évig stabilitást adó európai biztonsági rendszer kontúrjait adták. Metternich felismerte azt a geopolitikai alapproblémát, ami a XX. században a „Drang nach Osten” és a „Drang nach Westen” folyamatokban öltött testet: míg előbbi a szláv népek által rettegett német uralom keleti kiterjesztésére utal, utóbbi a német ihletésű szláv térhódítást képviselte. Közép-Európa e félelmek tükrében Berlin gazdasági háttérként, illetve Moszkva katonai előtereként szolgált.<sup>156</sup>

Az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamait átfogó terület egységként való kezelésére a német Mitteleuropa jegyében történt kísérlet. A XIX. századi Friedrich List közgazdász szabadkereskedelmi térségre irányuló ötletét Friedrich Naumann vitte tovább 1915-ös „Mitteleuropa” című könyvében. A koncepció hírhedten vonult be a köztudatba, ugyanis geopolitikai olvasatában az érintett országok a német terjeszkedés fő célterületeiként szolgáltak,<sup>157</sup> illetve az ellenérdekelt antant hatalmak is német imperializmus példájának tekintették.<sup>158</sup> Mitteleuropa gondolata a német vereségek után háttérbe szorult, és bár francia részről megjelent egy l'Europe centrale koncepció, az csupán egy német-ellenes pánszláv szövetséget hivatott létrehozni. Kelet-Közép-Európa geopolitikai jelentőségére angolszász gondolkodók is felfigyeltek. Közülük kiemelendő az eurázsiai kulcsövezet és magterület koncepciójáról ismert Sir Halford J. Mackinder. Az eurázsiai magterület kifejezést eredetileg James Fairgrieve brit geográfus alkalmazta, ahogy ő

---

<sup>152</sup> LENDVAI, L. Ferenc: Közép-Európa mibenlétének problémája. In: MÓDOS, Péter (szerk.): *Közép-európai olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005, ISBN 963-389-720-3, pp.16–17.

<sup>153</sup> OKEY, Robin: Central Europe / Eastern Europe: Behind the Definitions. p.104.

<sup>154</sup> ROMSICS Ignác: Közép- és/vagy Kelet-Európa? Egy definíciós vita, és ami mögötte van. pp.78. és 80.

<sup>155</sup> KISS, J. László: Közép-Európa: „elképzelt terek” és a 21. század kihívásai. *Külföldi Szemle*, 9.évf. 1.sz. (2010 tavasz), ISSN 1587-9089, pp.39–43.

<sup>156</sup> GERNER, Kristian: A Moveable Place With a Moveable Past: Perspectives on Central Europe. *Australian Journal of Politics and History*, Vol.45. No.1. (March 1999), ISSN 0004-9522, pp.9–10.

<sup>157</sup> KISS, J. László: Közép-Európa: „elképzelt terek” és a 21. század kihívásai. pp.39–43.

<sup>158</sup> DITTMER, Jason: NATO, the EU and Central Europe: Differing Symbolic Shapes in Newspaper Accounts of Enlargement. *Geopolitics*, Vol.10. No.1. (2005), ISSN 1465-0045, pp.82–83.

mutatott rá a magterület és a tengeri hatalmak közti ütközőzónára is.<sup>159</sup> Mackinder kifejezetten a német és orosz területek közti övezetben látta az eurázsiai magterület stratégiai jelentőségű zónáját. Szerinte az európai civilizáció a barbár (főleg mongol) támadások nyomására volt kénytelen megszervezni magát. Bár e civilizáció az egyes európai nemzeteket és az orosz nemzetet is magába foglalja, utóbbi átvette a nomádok szerepét, mivel az Urál és a Kaszpi-tenger közti, tengeri úton megközelíthetetlen kulcsövezetből több irányba képes terjeszkedni.<sup>160</sup>

A nyugati nemzetek érdeke, hogy megakadályozzák a terület egyetlen hatalom kezében való összpontosulását, ugyanis „aki uralkodik Kelet-Európán, kormányozza a magterületet; aki uralkodik a magterületen, kormányozza a világszigetet; aki uralkodik a világszigeten, kormányozza a világot.”<sup>161</sup> Mackinder nézeteiben a magterületet körül öleli egy belső és egy külső peremív: Kelet-Európa az előbbihez tartozik, állandó konfliktuszónát képezve. Mackinder tézisének az amerikai Nicholas Spykman módosította, megerősítve a belső peremívvvel azonosítható peremterület geopolitikai jelentőségét: „aki uralkodik a peremterületen, kormányozza Euráziát; aki uralkodik Eurázián, kormányozza a világ sorsát.”<sup>162</sup> A német és orosz területek közti határvidék mérleg-szerepére két világégés és a hidegháború hívta fel a nagypolitika figyelmét. Az angolszász prioritást a bipoláris rendben nem sikerült elérni, hiszen a terület szovjet megszállás alatt állt.<sup>163</sup> A hidegháború után pedig Washington szövetségi rendszerének keleti bővítésében a geopolitikai megfontolás háttérbe szorult. George Kennan, a szovjetek elleni feltartóztatás atyja súlyos geopolitikai hibának minősítette a NATO-bővítést, mivel szerinte az fokozta a körbezártságtól való orosz félelmet.<sup>164</sup> Közép- és Kelet-Európa geopolitikai értékét tükrözi Saul Cohen amerikai geográfus poszt-bipoláris geopolitikai térképe, melyen a térség két geopolitikai régió közötti interakciónak helyet adó ún. kapu-régiót képez. Így Kennan intelmével szemben mások úgy vélték, hogy az Egyesült Államoknak érdekében állt Mitteleurópa NATO-ba történő integrálása, kiküszöbölendő a térség ütközőzóna-szerepének újbóli kialakulását.<sup>165</sup>

---

<sup>159</sup> O'LOUGHLIN, John: Geopolitical Visions of Central Europe. In: ANTONSICH, Marco *et. al.* (eds.): *Europe between Geopolitics and Political Geography*. Società Geografica Italiana, Rome, 2001. pp.611–615.

<sup>160</sup> MACKINDER, Halford J.: A földrajz mint a történelem kulcsa. In: CSIZMADIA, Sándor *et. al.* (szerk.): *Geopolitikai szöveggyűjtemény*. Stratégiai Védelmi Kutató Hivatal, Budapest, 2002, ISBN 963-8117-89-3,

<sup>161</sup> MACKINDER, Halford J.: Demokratikus ideálok és a valóság. In: CSIZMADIA, Sándor *et. al.* (szerk.): *Geopolitikai szöveggyűjtemény*. Stratégiai Védelmi Kutató Hivatal, Budapest, 2002, ISBN 963-8117-89-3,

<sup>162</sup> OWENS, Mackubin Thomas: In Defense of Classical Geopolitics. *Naval War College Review*, Vol.52. No.4. (Autumn 1999), ISSN 0028-1484, pp.66–68.

<sup>163</sup> O'LOUGHLIN, John: Ordering the 'Crush Zone': Geopolitical Games in Post-Cold War Eastern Europe. *Geopolitics*, Vol.4. No.1. (1999), ISSN 1465-0045, pp.34–35.

<sup>164</sup> O'LOUGHLIN, John: Geopolitical Visions of Central Europe. pp.620–621.

<sup>165</sup> OWENS, Mackubin Thomas: In Defense of Classical Geopolitics. pp.70–72.

Az orosz geopolitikai gondolkodás részben osztja Mackinder Heartland-Rimland-felosztását, ám tételeit azzal szemben fogalmazza meg. Alekszandr G. Dugin, az orosz eurázsiai iskola egyik alapítója szerint geopolitikailag szükségszerű, hogy a tengeri hatalommal szemben mindig létezik egy szárazföldi hatalom: míg előbbi az Egyesült Államok által vezetett atlantizmus, utóbbit az oroszok birodalmára épülő Eurázsia képviseli. Az orosz nép civilizációs sajátosságában Dugin (az amerikai kivételességtudathoz hasonlítható) messianisztikus küldetést lát, melynek lényege a birodalomépítés. Szerinte a Nyugat által az Oroszországi Föderációra kényszerített „regionális hatalom” szerep idővel az oroszok vesztéhez vezet, főleg ahogy Euráziába több irányból területszerzési kezdeményezések jelennek meg.<sup>166</sup> A Nyugattal szembeni orosz gyanakvást egyébként mások, köztük Alekszandr A. Zinovjev is osztották: a szociológus szerint a nyugati ideológia szerves része az a törekvés, hogy a világot egy globális társadalomba szervezze, melyet a közös kihívásokra, a világgazdaságra és a globális interdependenciákra hivatkozva végez. Bár ez egy önzetlenségtől vezérelt természetes folyamatként van feltüntetve, valójában gyarmatosítást jelent, melynek során nyugati kormányok, cégek, non-profit szervezetek és a média egységesítik (amerikanizálják) a világ különböző kultúráit. Zinovjev szerint a folyamatot „erőszakosan békés” kifejezéssel jellemezte, mivel az említett aktorok békés eszközökkel ugyan, de végső soron megvezetik vagy akár kényszerítik az egyes országokat, hogy önálló fejlődésükről lemondva, másodrangú partnerekként lépjenek a nyugatosodás útjára.<sup>167</sup>

Az orosz geopolitikai gondolkodás Moszkva Euráziára kiterjedő birodalmának létesítését (de legalábbis egy egységes eurázsiai biztonsági architektúra kialakítását) szorgalmazza, melyben külön tisztázandó Kelet-Közép-Európa kérdése. Dugin olvasatában „Eurázsia földrajzi és stratégiai egyesítésre ítéltetett. Ez szigorúan tudományos geopolitikai tény,” ám a liberális atlantizmus az itt élő népek megosztására törekszik, ami Kelet-Közép-Európában egy „cordon sanitaire” révén valósult meg. Utóbbi lényege, hogy az önmagukban gyenge kelet-közép-európai kis államokat a Balti- és Fekete-tenger közötti térség uralmában illetékes két hatalom (Berlin és Moszkva) ellenében Washington saját maga felé tereli. Más szóval nyugati-keleti orientációjukban folyamatosan ingadoznak, stratégiai zónaként szolgálatot téve az atlantizmus számára. Így Dugin szerint Moszkvának egyfelől egy átfogó eurázsiai rendszer kialakításán kell munkálkodnia, ami reálisan a kontinentális európai hatalmakkal (mindenekelőtt Berlinnel) való

---

<sup>166</sup> DUGIN, Alekszandr: A geopolitika alapjai. In: SISELINA, Ljubov & GAZDAG, Ferenc (szerk.): *Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004, ISBN 963-327-385-4, p.339. és pp.342–343.

<sup>167</sup> ZINOVJEV, Alekszandr: A geopolitika alapjai. In: SISELINA, Ljubov & GAZDAG, Ferenc (szerk.): *Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004, ISBN 963-327-385-4, pp.424–427.

baráti kapcsolat ápolását teszi szükségessé. Másfelől a Mackinder-féle „cordon sanitaire” felszámolására kell törekednie, ami a „kicsi, elkeseredett, történelmileg jelentéktelen rögeszmés igényekkel élő, és a thalasszokratikus Nyugattól szervilis módon függő népekből és államokból” álló Kelet-Közép-Európa feletti uralom Berlinnek való átengedését jelenti.<sup>168</sup>

Tény, hogy a kérdésben érintett kis nemzetek azért kívántak a nyugati szövetség tagjai lenni, mert biztosítékot kerestek az orosz megszállás megismétlése ellen. Az e célt szolgáló, kifejezetten kelet-közép-európai geopolitikai koncepció az Intermarium volt: a Józef Piłsudski lengyel államférfi nevéhez köthető terv lényege, hogy Lengyelország köré egy föderáció szerveződjön, mely elég erős a német és szovjet fenyegetés visszaverésére. Az Intermarium a német Mitteleuropa és az orosz „közel külföld” közé esik, neve pedig a Balti-, Adriai- és Fekete-tengerek általi lehatárolásából ered. Piłsudski kezdeményezése terv maradt, mert bár 1918-ban Lengyelország felkerült a térképre, egyetlen Habsburg birodalmi utódállam sem kívánt lengyel vezetés alá kerülni. A hidegháború alatt az Intermarium gondolata újra előjött, változó tartalmakkal és különböző csoportok érdekeit tükrözve, jóllehet mindegyik Moszkva elleni biztonsági garanciát keresett, amit leginkább Washingtonban vélt felfedezni. Bár az Intermarium gondolata rövidéletűnek tűnik és kevés figyelemben részesült, napjainkban új lendületet vett, főleg az amerikai szövetségi szál révén: a koncepció egy modern értelmezését a magyar születésű George Friedman amerikai geopolitikai elemző képviseli.<sup>169</sup>

Friedman szerint Európa geopolitikai értelemben szuverén nemzetállamokból álló három plusz egy részből áll. Egyrészt létezik egy atlanti Európa, mely a nyugati és észak-nyugati tengerparti országokat öleli fel, másrészt egy Közép-Európa, mely alatt Németországot és Olaszországot, harmadrészt pedig egy Kelet-Európa, mely a Balti- és a Fekete-tenger közti országokat (továbbá Ausztriát és a balkáni államokat) kell érteni. Negyedrészt megemlíti Skandináviát, melyet azonban geopolitikai szempontból kevésbé tart fontosnak. Friedman az európai integráció eredményei dacára „jóindulatú káoszt” lát Európában, ahol a nemzetállamok geopolitikai ambícióit tartja meghatározó mozgatórugóknak: míg ezek eltérő érdekeket tükröznek, Európa egészére nézve a közvetlen stratégiai fenyegetést az orosz hatalmi ambíciók jelentik, ugyanis a reálisan

---

<sup>168</sup> DUGIN, Alekszandr: A geopolitika alapjai. pp.357–361.

<sup>169</sup> LARUELLE, Marlene & RIVERA, Ellen: Imagined Geographies of Central and Eastern Europe: The Concept of Intermarium. *IERES Occasional Papers*, March 2019, Online: [https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/laruelle-rivera-ieres\\_papers\\_march\\_2019\\_1.pdf](https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/laruelle-rivera-ieres_papers_march_2019_1.pdf) [letöltés ideje: 2019. november 11.] pp.3–5. p.14. és p.27.

csak regionális hatalmi státuszt kívánható Moszkva egy minél mélyebb ütközőzónát igyekszik kialakítani, mely révén továbbra is kérdés marad Európa keleti határának pontos holléte.<sup>170</sup>

A hatalmak játszótéréként Kelet-Európa határvidéket képez, ahol minden állandó mozgásban van, jövője pedig Oroszország és Európa magatartásának függvénye, különösen az orosz-német gazdasági egymásrautaltság tükrében. Friedman 2010-ben Európában olyan, főleg orosz érdekszféra kiterjesztési szándékában, török regionális hatalmi szerep kialakításában, és német útkeresésben megtestesülő geopolitikai változásokat látott, melyek Piłsudski koncepcióját aktuálisá tették. Szerinte Washingtonnak leginkább az orosz-német kapcsolat fejlődésétől kell tartania, melyhez az Intermariummal kötött szövetsége adhat ellenpontot, Moszkvát feltartóztatva és különválasztva Berlinton, továbbá korlátozva Ankara délkelet-európai befolyását. Jóllehet, Friedman szerint ez 2010-ben még nem érződött,<sup>171</sup> mivel az Egyesült Államok még mindig a poszt-bipoláris európai béke illúzióját dédelgette, figyelmét pedig a terror elleni globális háború kötötte le, miközben az Intermarium országaiban az igazodási pontot Washington helyett inkább Brüsszel adta. Mindazonáltal az Egyesült Államok és a térség sorsa összefügg, amire valamilyen veszély megjelenése fog rávilágítani:<sup>172</sup> a stratégiaileg toporgó Európa törésvonalainak újbóli megjelenését külső hatások, például muszlim bevándorlás, illetve az orosz birodalom-(újja)építési kísérlete válthatja ki.<sup>173</sup>

### ***II.3.2. Kelet-Közép-Európa mint a Nyugat „elfeledett” határvidéke***

Kelet-Közép-Európa geopolitikai olvasata mellett ki kell emelni a társadalmi-politikai aspektusát. Az Intermarium és másságának gondolata főleg konzervatív körökben él, szorosan kapcsolódva az európai integrációval és a liberalizmussal szembeni kritikához: e megközelítésben a térség a valódi, Nyugat-Európától eltérő európaiság képviselője, mivel a hagyományos európai értékek hűségesebb őrzőjeként és védelmezőjeként lép fel.<sup>174</sup> A konzervatív olvasathoz társul az „elfeledettség” gondolata. A XX. század és elsősorban a hidegháború realitásai háttérbe szorították a kelet-közép-európai nemzetek európaiságának elismerését. A vasfüggöny

---

<sup>170</sup> FRIEDMAN, George: *The Next 100 Years. A Forecast for the 21st Century*. Doubleday, New York, 2009, ISBN 978-0-385-52294-6, pp.70–77.

<sup>171</sup> FRIEDMAN, George: *Borderlands. The Geopolitical Journey in Eurasia*. STRATFOR Global Intelligence, Austin, 2010, ISBN 978-1-456-51904-9, pp.9–18.

<sup>172</sup> Ibid. pp.91–94.

<sup>173</sup> FRIEDMAN, George: *The Next 100 Years. A Forecast for the 21st Century*. p.78.

<sup>174</sup> LARUELLE, Marlene & RIVERA, Ellen: *Imagined Geographies of Central and Eastern Europe: The Concept of Intermarium*. pp.27–28.

leereszkedése után Kelet-Közép-Európa kikerült Nyugat-Európa hatásköréből, sőt a nyugati kulturális diskurzusból is. Politikai értelemben a szovjet megszállás alatt álló országok sorsát Washington, London és Párizs nyomon követte, ám ugyanez nem volt elmondható a nyugati értelmiségről.<sup>175</sup> Közép-Európa az 1980-as években lett újra beszédtema, miután az 1970-es évek változásai (az 1975-ös Helsinkii Záróokmány aláírása és az 1977-es csehszlovák Charta 77 közzététele) valamint a nyugat-európai belpolitikai fejlemények (a marxizmus intellektuális térvesztése) újra érdekessé tették a vasfüggöny keleti oldalára eső európai nemzetek életét. Az 1990-es évekre ez további realitást nyert, tekintve az egyre kiterjedtebb pénzügyi-gazdasági kapcsolatokat és az európai integráció keleti kiterjesztéséhez fűzött dilemmákat.

A nyugati értelmiségi diskurzusból való kiesést a kelet-közép-európaiak sokként élték meg, mert kiszakítva érezték magukat abból a Nyugatból, melyhez történelmileg leginkább kötődtek. A „Közép-Európa tragédiájáról” értekező cseh Milan Kundera a probléma szószólójaként arról írt, hogy a csehek, lengyelek és magyarok számára Európa nem földrajzi, hanem lélektani fogalom, ami egyet jelent a Nyugattal. Kundera három részre osztja Európát, melyben a régi nyugati (katolikus) és keleti (ortodox) világ közé beékelődött egy közép, ami kulturálisan a Nyugathoz, politikailag a Kelethez kapcsolódott. A vasfüggönnyel a nyugat-keleti határ eltolódott, az érintett nemzetek tragédiája pedig az, hogy nyugati identitásuk veszélybe került, mivel „eltűntek a Nyugat térképéről.” Közép-Európa valójában a Nyugat határvidéke, a hányattatott sorsú cseh, szlovák, lengyel és magyar nemzet pedig a Nyugat kevésbé ismert legtörékenyebb részét képviselik. Kundera Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország szovjet megszállását nemcsak „politikai katasztrófaként”, hanem „nyugati civilizációjuk elleni támadásként” értelmezte: soknemzetűsége révén Közép-Európa lényege „a legnagyobb sokszínűség a legkisebb térben”, ellentétben Oroszország lényegével, ami „a legkisebb sokszínűség a legnagyobb térben”, így nem meglepő, hogy történelmileg irtózik az orosz birodalmi ambícióktól.<sup>176</sup>

Kelet-Közép-Európa elfeledettségéből, önállósodásának hiányából és határvidék szerepének együttes terhére Oskar Halecki hívta fel a figyelmet. A lengyel történész 1952-ben publikált „A nyugati civilizáció peremén” című könyvében átfogó képet adott Kelet-Közép-Európa történetéről, bevezetve a köztudatba e kifejezést. Halecki már 1944-ben azt állította, hogy a kelet-közép-európaiak közös vonása a politikai szabadság és függetlenség iránti vágy. Bár e

---

<sup>175</sup> JUDT, Tony: The Rediscovery of Central Europe. *Daedalus*, Vol.119. No.1. (Winter 1990), ISSN 0011-5266, pp.23–27. és 30–41.

<sup>176</sup> KUNDERA, Milan: The Tragedy of Central Europe. *The New York Review of Books*, Vol.31. No.7. (April 26, 1984), ISSN 0028-7504, pp.33–34.

nemzetek (elsősorban a lengyelek és litvánok, valamint a csehek és a magyarok) földrajzilag közép-európaiaknak tekinthetők, történelmileg a Nyugathoz tartoznak, így a szomszédos hatalmak birodalmi rendszere helyett az atlanti közösség részei kívánnak lenni.<sup>177</sup> Halecki kiindulópontja az elfeledettség. Könyvében szembesített azzal a furcsasággal, hogy az Európa történetével foglalkozó szakirodalom csak Nyugat-Európát és a birodalmakat vette számba (utóbbiakkal beemelve az Oszmán Birodalmat és Oroszországot az európai történelemkönyvekbe), miközben átsiklott a birodalmak közé eső területek, vagyis „Közép-Európa Svédország, Németország és Olaszország határolta keleti része” felett.<sup>178</sup> Szerinte is nehéz meghúzni a határait „ennek a központi régióknak [melynek] lényege a kettősség”, vagyis hogy egyértelműen sem Nyugat-, sem Kelet-Európához nem sorolható. Ugyanakkor az itt élő nemzetek történelmileg inkább a Nyugathoz tartoznak, főleg hogy a középkori a tatár és oszmán erők ellenében „szinte felbecsülhetetlen [volt] az a szerep, amelyet az európai kontinens, a kereszténység és a nyugati kultúra védőbástyájaként játszott[ak].”<sup>179</sup> A vallási-civilizációs elem fontos szerepet játszik e nemzetek történetében: az ide kiterjedt birodalmak elsősorban a nyugati kereszténységgel és civilizációval, illetve ezek terjesztőiként és védelmezőiként azonosították magukat, a kelet-közép-európai népek pedig nyugati keresztény hitre térésükkel fordultak át a barbarizmusból a civilizált nyugati rendszerbe, így nemzeti identitásuk gyakran összefonódott e nyugati hit és civilizáció külső (keleti) „mással” szembeni védőbástyáinak képével.<sup>180</sup>

Az elfeledett határvidék-szerep vezetett a „Kelet-Közép-Európa” elnevezéshez, mely így a földrajzi mellett politikai és kulturális dimenzióban is konkretizálja a vizsgált államok körét. A kelet-közép-európai nemzetek történelmi sajátossága a folyamatos külső, minden égtáj felől érkező nyomás: bár e határvidék komoly geopolitikai lehetőségeket rejt, történelmi fejlődésük (számottevő tengeri erő kifejlesztésének és egybefüggő politikai egységnek hiánya) révén e nemzetek ezeket nem tudták kiaknázni.<sup>181</sup> A főleg kis államok többször is szomszédos hatalmak vonzáskörzetében találták magukat, ami a külső nyomás függvényében folyamatosan változó regionális (dez)integrációs folyamatokat eredményezett.<sup>182</sup> Kelet-Közép-Európa a Baltikumtól a lengyel, cseh és szlovák területeken valamint a Kárpát-medencén keresztül egészen a

---

<sup>177</sup> HALECKI, Oskar: The Historical Role of Central-Eastern Europe. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. Vol.232. (March 1944), ISSN 0002-7162, pp.17–18.

<sup>178</sup> HALECKI, Oscar: *A nyugati civilizáció peremén. Kelet-Közép-Európa története*. Osiris-Századvég, Budapest, 1995, ISBN 963-379-012-3, p.11.

<sup>179</sup> Ibid. pp.12–13.

<sup>180</sup> WIARDA, Howard J.: Defining the Borders of the New Europe. *World Affairs*, Vol.164. No.4. (Spring 2002), ISSN 0043-8200, p. 159. és pp.162–163.

<sup>181</sup> HALECKI, Oscar: *A nyugati civilizáció peremén. Kelet-Közép-Európa története*. pp.12–13.

<sup>182</sup> OKEY, Robin: Central Europe / Eastern Europe: Behind the Definitions. p.105.



Balkánig terjed. A fő hangsúly itt is a nyugati köteléken és Oroszország kizárásán van,<sup>183</sup> melyet Halecki követői is igyekeztek a nyugati diskurzusokban tudatosítani, mivel kifejezetten zavarta őket a Nyugat tudatlansága a térség nyugati kultúrkörben elfoglalt helyét illetően: 1975-ben George J. Lerski lengyel történész találó példaként említette egy egyesült államokbeli egyetemi felvételi elbeszélgetését, ahol egy amerikai diák a cseheket „Európától Keletre” helyezte el, ám a földrajzilag Prágától ténylegesen Keletre fekvő Bécset „a Nyugathoz tartozónak” vallotta.<sup>184</sup>

A peremvidéki helyzetből eredő történeti fejlődésbeli problémák halmazára a hazai szakirodalomban Bibó István adott átfogó magyarázatot „A kelet-európai kisállamok nyomorúsága” című 1946-os tanulmányában, mely kettő politikai és társadalmi tényre vet napvilágot. Bibó rámutatott a kelet-közép-európai modern állam- és nemzetépítés nyugatitól időben és fejlettségében elmaradott természetére: a Habsburg Birodalom formális keretek közé helyezte a térség népeit, ám összekötő elemként csak egy laza dinasztikus szálat adott, így a Nyugat-Európában már a XVII-XVIII. században lezajlott állam- és nemzetépítésre itt nem került sor, illetve később is csak a nyelvi nacionalizmus mentén volt rá kísérlet, ami azonban a határok elmosódásához és azok tisztázására irányuló konfliktusokhoz vezetett. Bibó nem részletezte a térség lehatárolását, de esettanulmányokkal a visegrádi államokat emelte ki, mivel szerinte „ezeknek az összeomlása sokkal döntőbb szerepet játszik az európai államrendszer katasztrófájában, mint amennyire az az első pillanatban látszik. [...] [és] mert ezeknek az országoknak a politikai tudatbeli egyensúlytalanságai a többi országokénál még jellegzetesebben mutatják a közép- és kelet-európai bajok okait és mibenlétét.”<sup>185</sup> Bibó szerint a lengyel, cseh és magyar állam nélkül tettek szert történeti területekre, hogy azokat később egységes nemzeti tudat járta volna át. Amikor területi integritásuk megsértésének katasztrófája bekövetkezett, akkor „mindhárom nemzet úgy érezte, és joggal, hogy Európa szégyenletesen cserbenhagyta”, ráadásul egyik sem tett különbséget az őket ért „brutális erőszak” és „igazságtalanság” valamint veszteségeik történeti szükségszerűsége között, így mindhárom „úgy érezte, hogy *a világgal szemben követelnivalója van*, kötelessége és felelőssége azonban nincsen.”<sup>186</sup>

Bibó a kelet-közép-európai politikai kultúra problémájára is rámutatott. A nyugati organikus nemzeti és állami keretek hiánya, illetve folyamatos fenyegetettsége révén e nemzeteket átjárja

---

<sup>183</sup> ROMSICS Ignác: Közép- és/vagy Kelet-Európa? Egy definíciós vita, és ami mögötte van. p.82.

<sup>184</sup> LERSKI, George J.: Why East-Central Europe? *Polish American Studies*, Vol.32. No.2. (Autumn 1975), p.59.

<sup>185</sup> BIBÓ István: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. In: BIBÓ István: *Válogatott tanulmányok*. Második kötet 1945-1949., Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986, ISBN 963-14-0673-3, pp.194–196. és p.198.

<sup>186</sup> Ibid. pp.209–211.

a „közép- és kelet-európai politikai lelkiség legjellemzőbb vonása: a *közösségéért való egzisztenciális félelem*.” A félelem gátolta a demokratizálódást és „politikai hisztériát” szült, növelve a kulturális szakadékot Nyugat- és Kelet-Közép-Európa között. Bibó szavaival: „Nyugat-európai ember[ek] számára üres frázis, ahogyan bármely kelet-európai kis nemzet államférfia a *«nemzet haláláról»*, a *«nemzet megsemmisüléséről»* beszél [...] [s míg] az egyik napról a másikra történő merőben politikai *«megsemmisülés»* számukra csak fellengző kép, a kelet-európai nemzetek számára *érezhető realitás*.”<sup>187</sup> Nyugati szemmel a kelet-közép-európai nyelvi nacionalizmusból eredő viták is érthetetlenek: a nyelvhasználat ügye Nyugat-Európában is téma, ám az organikus nemzeti- és állami keretek, illetve a demokratikus hagyományok révén nem létkérdés. Az egzisztenciális félelemben élő kelet-közép-európaiak azonban saját vélt vagy valós nemzeti és állami keretük épségével társítják nyelvi közösségük megőrzését, vagyis azt, hogy a saját nyelvüket beszélő emberek lehetőleg egyazon államon belül éljenek. A probléma egy olyan területközpontú szemlélethez vezetett, ahol a politikai hisztéria közepette a mérsékelt és demokratikus hangok háttérbe szorultak, tovább fűtve a helyi konfliktusokat.<sup>188</sup>

A keleti másság gondolata komoly erővel hat a kelet-közép-európaiak öntudatára, főleg mivel XVIII-XIX. századi köztudatban való elterjedése, illetve a tömegkultúra és a nacionalizmus is magukkal hozták a keletiség negatív konnotációit és sztereotípiáit.<sup>189</sup> A XX. században a kelet-közép-európaiak igyekeztek megszabadulni a keleti címkétől az ún. fészkelő orientalisztika révén, melyben hangsúlyozták saját európaiságukat, Európa keleti határát pedig saját keleti határaikkal azonosították.<sup>190</sup> Az 1980-as években újra előjövő Közép-Európa gondolat megvitatásában már ők is részt vettek, többnyire a keleti jelzőtől való megszabadulás szándékától vezérelve.<sup>191</sup> A diskurzus kiemelt tételét Szűcs Jenő történész kínálta nemzetközileg elismert „Vázlat Európa három történeti régiójáról” című 1981-es írásával.<sup>192</sup> Szűcs Bibó „Közép-Kelet-Európa” terminust használta, ám angol fordításban már a „Kelet-Közép-Európa” kifejezés szerepel, mely alatt a lengyel, cseh és magyar történeti államokat felölelő, kettősség által jellemzett térséget értett. Tipológiáját a történelmi gazdasági és társadalmi struktúra-váltásokra alapozta,

---

<sup>187</sup> Ibid. pp.215–220.

<sup>188</sup> Ibid. pp.228–232.

<sup>189</sup> OKEY, Robin: Central Europe / Eastern Europe: Behind the Definitions. p.111.

<sup>190</sup> A fogalmat Milica Bakić-Hayden vezette be. Egyesek szerint a „Közép-Európa” kifejezés is csak a keletiség levedlését szolgálja, így Kundera említett írása is csupán a nyugati közönség (Oroszországtól való távolságtartással történő) megnyerése volt. KUUS, Merje: Europe’s eastern expansion and the reinscription of otherness in East-Central Europe. *Progress in Human Geography*, Vol.28. No.4. (August 2004), ISSN 0309-1325, pp.479–480.

<sup>191</sup> OKEY, Robin: Central Europe / Eastern Europe: Behind the Definitions. p.127. és p.129.

<sup>192</sup> Szűcs írása pozitív nemzetközi visszhangban részesült, mivel Kunderához hasonlóan az 1980-as évek elején azt a politikai üzenetet hordozta, hogy a térség országainak demokratikus átalakulása nemcsak lehetséges, hanem szükséges is. ROMSICS Ignác: Közép- és/vagy Kelet-Európa? Egy definíciós vita, és ami mögötte van. p.84.

melyek lényege, hogy a Lajtától nyugatra eső Occidens és a keleti végen lévő Bizánc közé eső Közép-Kelet-Európa két ízben a Nyugat gazdasági-társadalmi expanzióinak volt kitéve, ám mivel ezzel egyidőben déli irányból inváziók ostroma alatt állt, „maga sem tudta pontosan, hogy beletartozik-e még az *Europa Occidens* kereteibe, vagy kiesett belőle.” A „határvidék” jelleg pedig meghatározó erővel bírt egy sajátos strukturális modell kialakításában.<sup>193</sup>

Az első, XIII-XIV. századi expanzió során e területek részben átvették a Nyugaton kibontakozó társadalmi szerkezetváltás egy-egy elemét (például a földesurak és parasztok közötti „szerződések” létesítését), ám ezt a nyugati hosszú, többfázisú és organikus fejlődéssel szemben szerzetlenül (felülről indítva) és robbanásszerű gyorsasággal tették. Szűcs szavaival: a nyugati mintát sajátos imitatív módon követő régió a „nyugatias modellekhez és normákhoz igazodott ugyan, de a «kelet-európai» közegeben eleve a szerkezet szinte minden ponton kitapintható módosulásaival.”<sup>194</sup> A második, XV. századi hatáshullám mind Nyugaton, mind Keleten expanziót (tengerentúli gyarmatosításokat és orosz térhódítást) eredményezett, mely Közép-Kelet-Európa számára nem volt lehetséges, így világgazdasági periféria-szerepe tovább erősödött.<sup>195</sup> Szűcs végül a XVI. század utáni abszolutizmus nyugati és keleti végletei közé ékelődést emelte ki: míg Nyugaton az állam „bürokratizálta” a nemességet, Keleten (főleg a cári Oroszország) „államosította” azt, ezért míg előbbi esetében az alattvalók kidolgozhatták a különböző szabadságjogok koncepcióit, utóbbi ezt elnyomta. Közép-Kelet-Európa köztességét e két véglet variánsai adták, melyek közül végül a Habsburgok sokszínű birodalma emelkedett ki, ahova a kis nemzetek a keleti nyomás elől menekülve kényszerültek bele.<sup>196</sup>

Szűcs és Bibó nyomán Schöpflin György megerősíti a kelet-európainak nevezett politikai hagyományok nyugatiaktól való eltérését. A különbség elmaradottsággal írható le, ami az állam és társadalom viszonya, illetve a modernizáció vonatkozásában jelentkezik. Schöpflin az állami hatalom legitimitációját és gyakorlatát helyezi előtérbe: Nyugat-Európában a hatalom több szempontból, a hatalmi ágak és társadalmi szférák között folyamatosan megosztásra került, elősegítve az autonóm civil társadalom létrejöttét. Keleten azonban a hatalom nagyobb állami

---

<sup>193</sup> SZŰCS Jenő: Vázlat Európa három történeti régiójáról. *Történelmi Szemle*. A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének értesítője. 24.évf. 3.sz. (1981), ISSN 0040-9634, pp.314–317.

<sup>194</sup> Ibid. pp.332–336.

<sup>195</sup> Ibid. pp.337–339.

<sup>196</sup> Magyarország esetében e nyomás a déli végvárok elleni török támadásokat jelentette. Szűcs szerint a „magyar nemességnek [...] a szó szoros értelmében ott volt a hátában a kés, melyet egy keleti despotizmus döfött belé. Márpedig e nemesség domináns része volt annyira «nyugatias», hogy az oszmán hatalommal való kiegyezést, [...] tágabb értelemben kulturális tradícióinak feladását el sem tudta képzelni – a «keresztény szabadság» (*Christiana libertas*) elvesztését.” Ibid. pp.341–349., illetve ez utóbbi idézethez Ibid. p.348.

koncentrációja volt jellemző, ahol politikai elitek kulcsfontosságú, a nyugati forradalmak tárgyát képező kérdésekben az irányítást a XX. századig maguknál tartották. Schöpflin szerint a birodalmi kormányzásból is táplálkozó etatizmus a civil társadalomra is rányomta bélyegét: bár a helyi elitek a nyugati politikai, társadalmi és gazdasági gyakorlatokat tekintették követendő útnak, a modernizációt a helyi adottságok figyelembevételével, felülről próbálták honosítani, korlátozott eredményekhez jutva. Az akadozó modernizációt a kommunizmus törte meg a maga modernizációs programjával,<sup>197</sup> mellyel csak fokozta a keletiség problémáját.

A problémán a bipoláris rend vége sem változtatott: az euro-atlanti integráció lehetősége újra a Nyugat részévé tehető a kelet-közép-európai országokat, ám maga a csatlakozási folyamat is egy értékekre és normákra irányuló tanulási folyamatként rögzült. A NATO- és EU-bővítések újra-osztották Európát a fejlett európaiság gondolata mentén egy európai „magra”, egy nem teljesen európai, de a tagságra reálisan törekvő „középre”, és egy bővítésből kimaradó „keleti perifériára.”<sup>198</sup> Az új vízválasztót egyesek a vasfüggönnyt lecserélő „arany-függönként” azonosították, jól tükrözve a több évszázados kulturális, civilizációs, vallási és politikai törésvonalakat.<sup>199</sup> Nyugati integrációjuk vonatkozásában a legfőbb kérdés az volt, hogy hanyattatott történelmük örökségüket a kelet-közép-európaiak hogyan tudják feldolgozni. A poszt-bipoláris kor beköszöntével ugyanis a kihívások tárháza is bővült, míg a liberális rend intézményeibe irányuló versenyfutás megtörte a Közép-Európa gondolat lendületét és felvetette a nemrég visszaszerzett, féltve őrzött nemzeti szuverenitás részleges feladásának dilemmáját.<sup>200</sup>

A kelet-közép-európai államok mentalitását a nyugat-európaiakkal és az amerikaival ellentétben a történelemmel szembeni bizalmatlanság határozza meg,<sup>201</sup> identitásukat pedig a Nyugathoz tartozás konzervatív, semmint liberális természete. Kundera szerint „Közép-Európa számára a valódi tragédia nem Oroszország, hanem [a saját kulturális identitását elvesztő] Európa,”<sup>202</sup> azaz egy olyan hely, ahol a kelet-közép-európai nemzetek európai értékekről alkotott képe eltér nyugati társaikétól. A kelet-közép-európai politikusok vitái nyugat-európai kollégáikkal gyakran kritikus hangneműek: míg Kelet-Közép-Európában a nemzetek kulturális identitása történelmi okokból fajsúlyos kérdés, Nyugaton olyan egyetemesnek tekintett liberális értékek állnak

---

<sup>197</sup> SCHÖPFLIN, George: The Political Traditions of Eastern Europe. *Daedalus*, Vol.119. No.1. (Winter 1990), ISSN 0011-5266, pp.55–64. és p.88.

<sup>198</sup> KUUS, Merje: Europe's eastern expansion and the reinscription of otherness in East-Central Europe. pp.474–477.

<sup>199</sup> WIARDA, Howard J.: Defining the Borders of the New Europe. p. 160. és p.175.

<sup>200</sup> OKEY, Robin: Central Europe / Eastern Europe: Behind the Definitions. pp.129–130.

<sup>201</sup> KUNDERA, Milan: The Tragedy of Central Europe. pp.35–36.

<sup>202</sup> *Ibid.* p.38.

a figyelem középpontjában, mint a demokrácia és az emberi jogok, illetve míg Kelet-Közép-Európában a nemzetállam egy fontos igazodási pont, Nyugaton a „humanitás vallása” jellemző, mely a kelet-közép-európaiak számára érzékeny kérdést elavultnak tekint. A kelet-közép-európai konzervatívok a nyugati civilizáció védelmének küldetését látják térségük jövőjében, és bár a nyugat-európai liberálisok részéről a nacionalizmus vádja éri őket, a regionális együttműködések fényében ez megalapozatlan. Nézeteik a nyugati politikai gondolkodás konzervatív hagyományából merítenek, mely ma erős Kelet-Közép-Európában.<sup>203</sup>

### ***II.3.3. Az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa biztonságpolitikai kapcsolata***

Bár Kelet-Közép-Európa biztonságpolitikai jelentőségét az angolszász geopolitikai iskola és a XX. századi történelem is igazolta, az Egyesült Államok Kelet-Közép-Európához fűződő kapcsolatát inkább a visszafogott érdeklődés jellemezte: a térség más stratégiai célok és szereplők, főleg az Oroszországi Föderáció viszonyrendszerében jelent meg és többnyire háttérbe szorult. Wilson elnök liberális internacionalizmusa önrendelkezési szabadságot kínált az Osztrák-Magyar Monarchia nemzeteinek, ám ez nem vezetett sem regionális stabilitáshoz, sem békéhez. A második világháború után pedig Kelet-Közép-Európa nem képezte Rooseveltnél békét és biztonságot szavatolni hivatott rendszerének szerves részét.<sup>204</sup> A kommunizmus térnyerése az amerikai liberális elvek rugalmatlan alkalmazásáról tanúskodott, és végül a szovjet érdekszféra hallgatólagos elfogadásának realizmusa érvényesült.<sup>205</sup> Washington hitt abban, hogy megfelelő körülmények között a kelet-közép-európai országok a wilsoni elveket követik,<sup>206</sup> ám politikájában egy kettősség mutatkozott.<sup>207</sup> A hidegháborús retorika és tettek közti szakadék jól mutatta, hogy Kelet-Közép-Európa „politikailag halott”,<sup>208</sup> Charles Gati szavaival „elfeledett régió” volt.<sup>209</sup> az amerikai-szovjet enyhülés a „szándékos közömbösség” politikáját hozta, ami Európa keleti felén csak stabilitást célzott, a kapcsolatok fejlesztését Nyugat-Európára kívánta hagyni.

---

<sup>203</sup> JOKUBAITIS, Alvydas: The Other Europe: Identity Problems of Central Europe. *Politeja*, No.57. (2018), ISSN 1733-6716, pp.85–89.

<sup>204</sup> HUTCHINGS, Robert: The “Eastern Question” Revisited. *Problems of Post-Communism*, Vol.41. No.5. (September/October 1994), ISSN 1075-8216, pp.45–46.

<sup>205</sup> FRIED, Daniel, et. al.: *The United States and Central Europe: Tasks for a Second Century Together*. pp.3–4.

<sup>206</sup> GARRETT, Stephen A.: Images and Foreign Policy: The United States, Eastern Europe, and the Beginnings of the Cold War. *World Affairs*, Vol.138. No.4. (Spring 1976), ISSN 0043-8200, pp.288–293. és pp.296–297.

<sup>207</sup> HUTCHINGS, Robert: The “Eastern Question” Revisited. pp.45–46.

<sup>208</sup> LUERS, William H.: The U.S. and Eastern Europe. *Foreign Affairs*, Vol.65. No.5. (Summer 1987), ISSN 0015-7120, pp.978–979.

<sup>209</sup> GATI, Charles: The Forgotten Region. *Foreign Policy*, No.19. (Summer 1975), ISSN 0015-7228, pp.136–140.

A Kelet-Közép-Európa „elfeledettsége” mellett „meg nem értettsége” is fennállt, ami ráadásul a hidegháborút követően is igaz volt.<sup>210</sup> Washington volt a kelet-közép-európai országok re-integrációjának intellektuális és gyakorlati úttörője, a térség sorsával a nyugati szakirodalomban főleg amerikai szakértők, köztük Henry A. Kissinger és a néhai Zbigniew K. Brzeziński foglalkoztak, ám elképzeléseik az érintett országok támogatását nélkülözték.<sup>211</sup> Beszédes, hogy miközben a csehszlovák származású Madeleine Albright 1991-ben angolszász geopolitikai nézeteket visszhangozva arról írt, hogy „Közép- és Kelet-Európa térsége vitathatatlanul stratégiai jelentőségű az eurázsiai földterület tekintetében”, [ahol az amerikai kapcsolataikat erősíteni kívánó országok] [...] „fontos talajt adhatnak az Egyesült Államoknak [...] Oroszország és Németország között”, a NATO-bővítés helyett egy összeurópai biztonsági rendszer építését tartotta életszerűbbnek.<sup>212</sup> A néhai George H. W. Bush elnök 1991-es „kijevi csirke” beszédében is jelezte, hogy bár támogatja az itt élő nemzetek demokratikus reformjait, elsősorban regionális stabilitást szeretne látni, elkerülve egy orosz ellenreakciót, és fejben tartva, hogy figyelmét a Közel- és Távols-Kelet kezdték jobban lekötöni.<sup>213</sup> A liberális és realista iskolák hívei egyetértettek, hogy Kelet-Közép-Európa nem meghatározó a külpolitika agendán. elsősorban orosz, másodsorban német relációban képezi amerikai érdekek tárgyát.<sup>214</sup>

A liberális rend bővítését a Clinton-adminisztráció tűzte zászlajára a Kelet-Közép-Európával foglalkozó szakértők, köztük Ronald D. Asmus, Richard L. Kugler és F. Stephen Larrabee javaslataival összhangban. Az elemzők 1993-ban leírták, hogy Kelet-Közép- és Dél-Kelet-Európa kihívásaira, kiváltképp a poszt-bipoláris hatalmi és biztonsági vákuumra, illetve a nacionalista feszültségek által gerjesztett konfliktusokra adandó amerikai válasz összefügg a transzatlanti alku megújításával. Szerintük a peremvidéki válságívek egész Európa liberális-demokratikus alapjaira kiható ideológiai és biztonsági fenyegetéseket hordozhatnak, és hogy ennek kezelése a NATO-ra várt, melyet meg kellett reformálni, kibővítve földrajzi-stratégiai küldetését, vagyis gyarapítva tagjainak számát és elfordulva a területvédelemtől a területén

---

<sup>210</sup> GLATZ, Ferenc: Közép-Kelet-Európa helyének újragondolása (Vitairat 1999-ből). p.39. és pp.44–45.

<sup>211</sup> RIEKHOF, Aart Jan: The Transformation of East-Central European Security. *Perspectives*, No.21. (Winter 2003/2004), ISSN 1210-762X, p.56.

<sup>212</sup> ALBRIGHT, Madeleine: The Role of the United States in Central Europe. *Proceedings of the Academy of Political Science*, Vol.38. No.1. (January 1991), ISSN 0065-0684, pp.82–84.

<sup>213</sup> MAGYARICS, Tamás: *Az Amerikai Egyesült Államok története 1914-1991*, Kossuth Kiadó, 2008, ISBN 978-963-09-5860-8, pp.182–185.

<sup>214</sup> KOCH, Burkhard: American and German Approaches to East Central Europe: A Comparison. *World Affairs*, Vol.156. No.2. (Fall 1993), ISSN 0043-8200, pp.92.

kívüli műveletek felé.<sup>215</sup> Az 1999-es lengyel, cseh és magyar NATO-csatlakozás előkészítésében és keresztülvitelében Washington kulcsszerepet vállalt, nyitva hagyva a szövetség kapuit a további bővítések előtt. Ugyanakkor érződött az óvatosság: míg a Clinton-adminisztráció a kizárólag politikai, katonai és gazdasági szempontból legfelkészültebb országok meghívását hangoztatva kiállt a fenntartható bővítés mellett,<sup>216</sup> a kongresszusi viták a nemzetközi dilemmákat tükrözték. A bővítés legérzékenyebb pontja a Nyugat Moszkvához fűzött viszonya volt, melynek napjainkban is (leginkább realisták körében) vitatéma.<sup>217</sup>

A kelet-közép-európai országok amerikai külpolitikában elfoglalt helye George W. Bush elnöksége alatt lépett túl az orosz reláción. Tervezett külpolitikája az elnök szavaival egy „sajátosan amerikai internacionalizmust” követett, melyben a Moszkvával és Pekinggel való kapcsolat mellett<sup>218</sup> hangsúlyos volt az amerikai biztonsági vállalások újra-gondolásának szándéka, visszafogottabb katonai jelenlétet célozva Európában.<sup>219</sup> Mindazonáltal az adminisztráció számára Kelet-Közép-Európa is fontos volt: Bush elnök szemében Washington a hidegháború alatt sem tekintett a kelet-közép-európaiakra ellenségként, a hidegháború után pedig minél több kelet-közép- és kelet-európai országot be akart hozni a NATO-ba. Az elnök e meglátása is hozzájárult ahhoz, hogy az 1999-es visszafogott bővítés után amerikai körökben is valószínűtlennek tartott új és nagy (hét országot érintő) tagfelvételre 2004-ben sor került. Az elnök szövetség további megújítását célozta, ami erőteljesebb NATO-bővítésben, új kapcsolatok létesítésében, globális szerep felvállalásában, valamint ehhez szükséges új képességek kifejlesztésében öltött testet.<sup>220</sup> A 2001. szeptemberi 11-i terrortámadást követő terror elleni globális háború azonban megváltoztatta a Bush-adminisztráció külpolitikáját<sup>221</sup> a neokonzervativizmus nézetei mentén, elvezetve egy komoly transzatlanti vitához a NATO és Európa megosztottságával. A

---

<sup>215</sup> ASMUS, Ronald D. et. al.: Building a New NATO. *Foreign Affairs*, Vol.72. No.4. (September/October 1993), ISSN 0015-7120, pp.28–32. és p.35.

<sup>216</sup> ASMUS, Ronald D.: *A NATO kapunyitása. Az új korszak és a szervezet átalakítása*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2003, ISBN 963-327-366-8, p.217. és p.307.

<sup>217</sup> SAROTTE, Mary Elise: The Renewal of the Russian Challenge in European Security: History as a Guide to Policy. *Transatlantic Academy*, German Marshall Fund of the United States, 2017 Paper Series, No.9., 2017.06.05, Online: <http://www.gmfus.org/publications/renewal-russian-challenge-european-security-history-guide-policy> [letöltés ideje: 2019. november 15.]

<sup>218</sup> BUSH, George W.: A Distinctly American Internationalism. In: DIETRICH, John W. (ed.): *The George W. Bush Foreign Policy Reader. Presidential Speeches with Commentary*. M.E. Sharpe, Armonk, 2005, ISBN 0-7656-1556-8, p.28.

<sup>219</sup> GORDON, Michael R.: The 2000 Campaign: The Military; Bush Would Stop U.S. Peacekeeping in Balkans Fights, *The New York Times*, October 21, 2000, Online: <http://www.nytimes.com/2000/10/21/us/the-2000-campaign-the-military-bush-would-stop-us-peacekeeping-in-balkan-fights.html> [letöltés ideje: 2018. május 25.]

<sup>220</sup> RHODES, Edward: Transforming the Alliance: The Bush Administration's Vision of NATO. *Connections*, Vol.2. No.3. (September 2003), ISSN 1812-1098, pp.11–14. és pp.17–18.

<sup>221</sup> McCORMICK, James M.: *American Foreign Policy & Process* (Fifth Edition), Wadsworth Cengage Learning, Wadsworth, 2010, ISBN-13: 987-0-495-18981-7, pp.212–216.

válságidőszakot Washington kelet-közép-európai szövetségeseivel illetve partnereivel kialakított különleges kapcsolata is jellemezte, mely éles kontrasztban állt és főbb nyugat-európai szövetségesei (kiváltképp Párizs és Berlin) irányában elmérgesedett viszonyával.

A Donald H. Rumsfeld, amerikai védelmi miniszter révén elhíresült „régii Európa” és „új Európa” megosztásban a kelet-közép-európai országok fogékonyabbak voltak Washington liberális értékeket kivetítő politikájára, s így a 2003-as iraki intervenció támogatása iránt. George W. Bush szerint bár 2002-ben több európai vezető is osztotta Irakkal szembeni álláspontját, a Szaddam-rezsim elleni fellépés legerőteljesebb támogatói azok a kelet-közép-európai országok voltak, akik az elnyomás legfiatalabb élményével rendelkeztek.<sup>222</sup> Washington egy új transzatlanti munkamegosztással kísérletezett, melyben a nemzetközi konfliktusok rendezésekor az amerikaiak szolgáltatják a kemény hatalmat, a kelet-közép-európaiak pedig kiegészítik azt saját képességeikkel, illetve hozzák a puha hatalmat és a politikai legitimitást. Ugyanakkor ez sikertelen volt, mivel „új Európa” nem rendelkezett azzal a katonai és politikai súllyal, mellyel válthatta volna „régii Európát,”<sup>223</sup> így Bush elnök korrigálni kényszerült.

A terror elleni háború a vitától függetlenül is éreztette hatását az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa kapcsolatában, ami legjobban a 2004-es NATO-bővítésben volt tetten érhető: a bővítésben külön szempont volt, hogy az új szövetségeseik milyen politikai és katonai támogatást tudnak nyújtani Washington számára a terrorellenes műveletekben. Andrew A. Michta szerint Bush elnök már 2001-es varsói beszédében elindította a „politikai NATO” kialakításának folyamatát: a 2004-ben felvett államok még az 1999-ben csatlakozottaknál is kisebb katonai potenciállal rendelkeztek, és míg utóbbiaknál lehetett stratégiai (regionális stabilitási) értékről beszélni, a 2004-es csoportból ez csak Romániára és Bulgáriára volt igaz közel-keleti műveleteket támogató bázisaik földrajzi helyzete révén.<sup>224</sup> F. Stephen Larrabee az új tagok hiánypótló képességeinek értékére hívta fel a figyelmet, melyeket Washington a terror elleni háborúban fontosabbnak ítélt, mint a hagyományos erőkitetés képességét. Ráadásul ahogy Washington figyelme egyre inkább a Közel-Keletre tolódott, egyes kelet-közép-európai országok stratégiai jelentősége is megnőtt, mindez pedig hozzájárult a balti államok valamint Románia és Bulgária NATO-csatlakozásához.<sup>225</sup> A keleti bővítés korlátjait jelezte, hogy az első bővítést előkészítő

---

<sup>222</sup> BUSH, George W.: *Decision Points*, Crown Publishers, New York, 2010, ISBN 978-0-307-59061-9, p.233.

<sup>223</sup> ORBÁN, Anita: Washington és az “Új Európa”: alkalmi szövetség vagy hosszú távú partneri kapcsolat? *Külföldi Szemle*, II. évfolyam, 4. szám (2003 tél), ISSN 1587-9089, pp. 4-5.

<sup>224</sup> MICHTA, Andrew A.: *The Limits of Alliance: The United States, NATO, and the EU in North and Central Europe*. Rowman & Littlefield Publishers Inc., Lanham, 2006, ISBN 978-0-7425-3864-1, p.3. és pp.100–106.

<sup>225</sup> LARRABEE, F. Stephen: *NATO's Eastern Agenda in a New Strategic Era*. RAND, Santa Monica, 2003, ISBN 0-8330-3467-7, pp.44–45. és pp.58–59.



Asmus a 2008-as bukaresti csúcsra tervezett meghívásokat elhamarkodottnak ítélte, stratégiai rövidlátással vádolva a Bush-adminisztrációt. A kritika óva intett az ukrán és georgiai tagság előmozdításának ügyére,<sup>226</sup> amit végül a bukaresti nyilatkozat 23. pontja próbált kezelni.<sup>227</sup>

A Bush-adminisztráció külpolitikája reflektorfénybe helyezte a kelet-közép-európai országok atlantizmusának, illetve annak európaiságukkal való relációjának kérdését. Az európaiság kérdésköre mellett a történelmi tapasztalatok az Egyesült Államokkal való szoros biztonsági kapcsolat kialakítására sarkallják a térség államait, akik számára a XX. században átélt geopolitikai kereszttüzekben és biztonsági útkeresésekben Washington játszotta a leginkább jóindulatú hatalom szerepét: az Egyesült Államok a világháborús szövetségi blokkok közvetett viszonyrendszerét leszámítva sosem jelentett e nemzetek számára fenyegetést, míg néhányuk esetében az önálló államiság (újra)alakításának is támogatója volt. Washington Moszkvával szembeni naivitása ellenére ez a hidegháborúban is így volt, amit az akkori kelet-közép-európai értelmiségiek atlantizmusa igazolt, a poszt-bipoláris korban pedig az elvileg előbb esedékes európai uniós csatlakozást beelőző NATO-bővítés is az Egyesült Államok iránti biztonsági kötődést erősítette.<sup>228</sup>

Ugyanakkor nem szabad azt hinni, hogy a kelet-közép-európai atlantizmusa egysíkú, korlátlan és időtlen. Egyrészt a kelet-közép-európai nemzetek egyéni földrajzi fekvéséből és történelméből részleteiben eltérő biztonságpolitikai orientációk adódnak, ami az Egyesült Államokhoz való viszonyulásukban is tetten érhető. Az eltérések hátterében három fő változó áll: egyfelől az Európai Unió egyre erősödő kül- és biztonságpolitikai szerepvállalása és ennek hatása a transzatlanti kapcsolatra, másfelől az orosz külpolitikai ambíciók fenyegetéssel való társításának mértéke, végül mindezek hazai politikai igények szerinti kiegészítése és akár ellensúlyozása az Egyesült Államokkal kialakított bilaterális illetve multilaterális biztonsági kapcsolatok révén. Mindennek fényében létezik egy orosz fenyegetettségűl vezérelt, erős hazai támogatottságú, bilaterális kapcsolatokat erősíteni célzó geopolitikai atlantizmus, illetve egy

---

<sup>226</sup> ASMUS, Ronald, D.: A Better Way to Grow NATO. *The Washington Post*, January 28, 2008, Online: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/01/27/AR2008012701611.html> [letöltés ideje: 2014. április 7.]

<sup>227</sup> A nyilatkozat úgy fogalmaz, hogy „ezek az országok a NATO tagjai lesznek,” ami nem jelent MAP-státuszt, viisszont jelzés Moszkva felé, hogy Washington szoros katonai szövetségre lépne Kijevvel és Tbiliszivel, akik így céltáblát kaptak a nyakukba. Nem véletlen, hogy a feszült orosz-georgiai viszony nem sokkal a 2008. áprilisi NATO-csúcs után, 2008 augusztusában fordult fegyveres összetűzésbe, mely bár csak öt napos konfliktus volt, mindmáig a kaukázusi ország NATO-tagsághoz elengedhetetlen területi integritásának árába került. Némileg más forgatókönyv mentén, de végső soron egyazon eredményt hozta a 2014-es orosz-ukrán konfliktus.

<sup>228</sup> ASMUS, Ronald D. & VONDRA, Alexandr: The Origins of Atlanticism in Central and Eastern Europe. *Cambridge Review of International Affairs*, Vol.18. No.2. (July 2005), ISSN 0955-7571, pp.203–209.

orosz fenyegetettséggel kevésbé számoló, korlátozott hazai támogatottságú, inkább multi-laterális megoldásokban gondolkodó stratégiai atlantizmus: e két válfaj rendre Varsóval és Bukaresttel, illetve Prágával társítható, amit Washington közép-európai rakétopajzsról szóló tárgyalásai szemléltettek.<sup>229</sup> A térségben általában jellemzőbb stratégiai atlantizmus feltételekhez kötött „ösztönös atlantizmusnak” is nevezhető, intenzitása pedig politikai irányultság kérdése: a konzervatívok hajlamosabbak az amerikai külpolitika iránti fogékonyságra.<sup>230</sup>

Másrészt bármilyen atlantizmusról van szó, a kelet-közép-európai országok biztonságpolitikai kötődése az Egyesült Államokhoz nem tisztán elvi kérdés. Bár élt egy amerikai elképzelés, miszerint a kelet-közép-európaiak fogékonyabbak Washington liberális internacionalizmusa által hajtott demokrácia-exportja iránt,<sup>231</sup> a 2003-as iraki intervenció tanúsága szerint atlantizmusuk a történelmi tapasztalatokon és hálán túl a nyugat-európai partnerekkel való csatlósodásukra, valamint saját érdekeiket szolgáló kalkulációkra is épült. Vagyis az ezredforduló után Washingtont Brüsszel ellenében támogató buzgalom (vagy atlantista blokk) helyett inkább az amerikaival pillanatnyi átfedésben lévő egyes kelet-közép-európai biztonsági érdekek kifejezése érvényesült.<sup>232</sup> Mindezzért azonban a kelet-közép-európaiak sem a NATO, sem az USA-EU kapcsolatok kohézióját nem kívánták aláásni: Jacques Chirac szerint 2003-ban az EU-tagság előtt álló országoknak az lett volna a helyes, ha az iraki háború támogatása helyett „befogják a szájukat,”<sup>233</sup> holott utóbbiak ez ügyben írt „nyolcak levele” transzatlanti egységért kiáltott, Washington unilateralizmusában pedig pont a szövetség megosztása zavarta őket.<sup>234</sup>

---

<sup>229</sup> STRÍTECKÝ, Vít & HYNEK, Nik: Divided We Stand: Limits of Central European Atlanticism in the New Era. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, Vol.18. No.4. (4/2009), ISSN 1336-0361, pp.20–26.

<sup>230</sup> KRÁL, David et. al.: *Views on American Foreign Policy: The Atlanticism of Political Parties in Central and Eastern Europe*. EUROPEAM Institute for European Policy, Prague, 2008, ISBN 80-86993-08-6, p.21. Megjegyzendő, hogy Magyarország esetében a jobbkonzervatív politikai erők fogékonyabbak az amerikai külpolitika kritikájára, ami kölcsönös: előbbieik gazdaságpolitikai elképzelései kevésbé követik az amerikai neoliberais nézeteket, külpolitikai elképzeléseiket pedig Washingtonban a regionális stabilitást tekintve problémásabbnak látják, miközben a balliberális elit évtizedek óta jobb kapcsolatot ápol nemcsak az amerikai liberálisokkal, de a neokonzervatívokkal is. VARGA, Gergely: Central European Security Identity and Transatlanticism – a Hungarian Perspective. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, Vol.18. No.4. (4/2009), ISSN 1336-0361, p.51.

<sup>231</sup> ASMUS, Ronald D. & VONDRA, Alexandr: The Origins of Atlanticism in Central and Eastern Europe. pp.210–211.

<sup>232</sup> FORSBERG, Tuomas & HERD, Graeme P.: *Divided West: European Security and the Transatlantic Relationship*. John Wiley and Sons Ltd., Chichester, 2006, ISBN 978-1-405-13042-4, pp.70–71.

<sup>233</sup> SMITH, Craig S.: Chirac Upsets East Europe by Telling It to ‘Shut Up’ on Iraq, *The New York Times*, February 18, 2003, Online: <http://www.nytimes.com/2003/02/18/international/europe/chirac-upsets-east-europe-by-telling-it-to-shut-up-on.html> [letöltés ideje: 2018. március 20.]

<sup>234</sup> BUGAJSKI, Janusz & TELEKI, Ilona: *Atlantic Bridges. America’s New European Allies*. Rowman & Littlefield Publishers Inc., Lanham, 2007, ISBN 978-0-7425-4910-4, pp.13–14. és p.53.

Harmadrészt az sem volt biztos, hogy az Egyesült Államok és kelet-közép-európai szövetségeseinek különleges kapcsolata akár katonai, akár politikai szempontból életképes-e: előbbi tekintetében megmutatkozott a liberális rend poszt-bipoláris bővítésének problémája, vagyis a mag régi és a perem új biztonsági alkuinak különbözősége. A kelet-közép-európaiak nem ahhoz a NATO-hoz akartak csatlakozni, mint amibe végül beléptek: őket elsősorban a területvédelem érdekelte, de mire csatlakozásuk megtörtént, a NATO már a területen kívüli műveletekre összpontosított. Az új tagok képességbeli felzárkózása valószínűtlen volt, ezért kialakult egy sajátos magatartás, melynek lényege a korlátozott katonai hozzájárulás politikai eltökéltséggel való kompenzálása.<sup>235</sup> A politikai kötelek azonban már a 2000-es évek elején gyengülő tendenciát mutattak. Matthew Rhodes 2002-ben jelezte, hogy a kelet-közép-európai országok Washington európai „trójai falovai” helyett inkább nyugat-európai partnereikhez kötődnek a gazdaság és kereskedelem, illetve az európai integráció bővülő szakterületein keresztül.<sup>236</sup> Hasonlóképp, Larrabee és Bugajski a kelet-közép-európai atlantizmusra negatívan ható politikai-társadalmi trendekre emlékeztettek, köztük az erős európai identitással és kevesebb egzisztenciális féltélemmel rendelkező, az Egyesült Államok nélkülözhetetlenségét már nem valló új generációk megjelenésére, az erősebb Európában hívó politikai baloldal vagy az azzal szemben szkeptikus politikai jobboldal térnyerésére, továbbá a populizmus és nacionalizmus erősödésére.<sup>237</sup>

Mire Barack H. Obamát az Egyesült Államok elnökévé választották, Kelet-Közép-Európa és Washington kapcsolata elvesztette különleges jellegét: előbbit az említett faktorok, utóbbit az erősödő közömbösség térítette el a másiktól. Charles Gati 2008 végén arról írt, hogy az amerikai külpolitikában Mitteleuropa „kipipáltság szindrómába” jutott, így a 2009 elején hivatalba lépő új amerikai kormánynak a térségre irányuló megfontoltabb és nagyobb figyelmet javasolt az alábbi intellemmel: „Ne azt kérdezd, mit tehetnek a közép-európaiak az Egyesült Államokért, hanem hogy Amerika mit tehet a közép-európaiakért.”<sup>238</sup> Végül az Obama-adminisztráció ennek egy másik módját választotta.

---

<sup>235</sup> MAGYARICS, Tamás: Hungary in NATO: The Case of a Half Empty Glass. In: HAALAND Matlary Janne & PETERSSON, Magnus (eds): *NATO's European Allies*, Palgrave Macmillan, London, 2013, ISBN 978-1-349-44211-9, p.232. és p.236.

<sup>236</sup> RHODES, Matthew: Whose Trojan Horses? *Perspectives*, Vol.18. (Summer 2002), ISSN 1210-762X, pp.66–68.

<sup>237</sup> LARRABEE, F. Stephen: Danger and Opportunity in Eastern Europe. *Foreign Affairs*, Vol.85. No.6. (November/December 2006), ISSN 0015-7120, pp.120–123. és BUGAJSKI, Janusz & TELEKI, Ilona: Washington's New European Allies: Durable or Conditional Partners? *The Washington Quarterly*, Vol.28. No.2. (Spring 2005), ISSN 1530-9177, pp.98–104.

<sup>238</sup> GATI, Charles: Faded Romance. How Mitteleuropa Fell Out of Love with America. *The American Interest*, Vol.4. No.2. (November/December 2008), ISSN 1556-5777, p.36. és pp.41–42.

## Összegzés

A liberális internacionalizmus elmélete három pilléren nyugszik: az Immanuel Kant szerinti „örök békét” az államok demokratikus politikai berendezkedése, a közöttük fennálló szabadkereskedelem, és az őket összekötő nemzetközi föderáció biztosítja. A liberalizmus előfutárjának nézeteit megerősítették az olyan liberális teoretikusok munkái, mint Michael W. Doyle, Francis Fukuyama, Joseph S. Nye Jr. és Robert O. Keohane, akik bevezették a liberális államok közötti demokratikus béke koncepcióját, a liberalizmus mint politikai ideológia jövőjébe vetett hitről szóló „történelem vége” tézist, a transznacionális szereplők által átjárt és kölcsönös függőségekkel jellemzett rendszer optimista képét, valamint a puha hatalmi képességek térnyerésének ötletét a nemzetközi kapcsolatokban. Napjaink liberális nemzetközi rendje a kanti háromszög mentén működik az Egyesült Államok mint hegemon hatalom vezetésével.

Mindazonáltal még a liberális teoretikusok körében is felvetődött a gondolat, hogy a liberális nemzetközi rend a válság jeleit mutatja, amit belső és külső nyomások is egyre jobban szemléltetnek. A nemzetközi kapcsolatok liberális szakértő egyetértenek abban, hogy a második világháború után nyugati mag körül létrejött nemzetközi rend a poszt-bipoláris korban élte meg eddigi főbb mérföldköveit. Egyrészt a hidegháború végével bekövetkező liberális expanzió révén a korábban tisztán nyugati „belső” rendből egy kevésbé koherens „külső” rend jött létre, amit a téma kiemelt szakértőjének számító G. John Ikenberry a „siker válságaként” írt le. A másik töréspontot a 2008-as pénzügyi-gazdasági válság okozta, rávilágítva a liberális internacionalizmus azon dinamikájára, mely idővel Michael W. Doyle, Beata Jahn és David Singh Grewal szerint a nyugati társadalmakban belső feszültségeket idéz elő. Mi több, Ikenberry mellett más szakértők is rávilágítottak arra, hogy a liberális internacionalizmus a poszt-bipoláris korban hajlamos lett értékeinek korlátlan exportjára, külső hatalmak ellenérzéseit váltva ki.

A liberális nemzetközi rend alakításában fontos szerep hárul Egyesült Államokra, mely történelmi okokból eleve a liberális értékekre épül külpolitikát követ. A kivételesség érzete, illetve a Frederick Jackson Turner-féle karakterformáló határvidék Louis Hartz szavaival „nacionalista liberalizmust” eredményeztek az amerikai társadalomban, melynek politikai rendszere kerüli a politikai ideológiák spektrumának szélsőségeit. Hasonlóképp, az amerikai közélet a főbb külpolitikai elvekben is konszenzust mutat. Kezdeti viszonylagos elszigeteltségéből kilépve az Egyesült Államok alapvetően brit stratégiát követve egy kölcsönös és abszolút előnyökre épülő, kollektív bizalmat adni hivatott (a közép-európai zéró-összegű hatalmi versengéssel ellentétes logikájú) nemzetközi rendet próbált kialakítani. Az olyan történészek, mint Walter Russell

Mead és Walter A. McDougall nemcsak Washington külpolitikájának fokozódó aktivitására mutattak rá, hanem annak dilemmáira is. Két világháború után létrejött a ma ismert nemzetközi rend, a Henry R. Luce szavaival „amerikai évszázad” végén pedig a Charles Krauthammer által köztudatba hozott „unipoláris pillanat” újabb lendületet adott az Egyesült Államok hatalmának és viselkedésének hegemonként vagy birodalomként való értelmezéséről szóló vitának.

Az amerikai külpolitika cél- és eszközrendszerének mátrixát Henry R. Nau vázolta fel (a Mead-féle külpolitikai hagyományok globalista-nacionalista realista-idealista tengelyéhez jól illeszthető) értékek-biztonság (célok) és erő-diplomácia (eszközök) tengelyén. Nau kidolgozta a konzervatív internacionalizmus koncepcióját, amely céljában osztja liberális párjának politikai-gazdasági értékekre és a nemzetközi rendre irányuló hitét, azonban más logikát és eszközöket alkalmaz ezek védelmére. A konzervatív internacionalizmus gyanakvó a nemzetközi intézményekkel szemben és inkább a nemzetállami szuverenitás mellett áll, nem osztja a Fukuyama-féle „történelem vége” liberális optimizmust, hanem hatalmi vitákat lát a nemzetközi politikában, ahol kitüntetett szerepben részesíti és a határozottan alkalmazza a katonai erőt. A konzervatív internacionalizmus kevésbé fogékony az éltek véleményére a külpolitikában, és a liberális értékek univerzális léptékű terjesztése helyett geo-ideológiai megközelítést követ, vagyis az Egyesült Államok figyelmét a szabad világ peremterületeire koncentrálja.

Kelet-Közép-Európa is peremterületnek minősül. A történelmileg nyugati-keleti irányban felosztott Európa e köztes, átmenetiséggel leírt részének lehatárolásáról és hovatartozásáról szóló „Közép-Európa vita” a főbb geopolitikai iskolák tárgyát is képezte. Az angolszász geopolitikai gondolkodásból Halford Mackinder és Nicholas Spykman által peremívnek nevezett Közép- és Kelet-Európa mérleg-szerepet tölt be az eurázsiai magterület és a világ uralásában. Így a Saul Cohen által „kapu-régió” kifejezéssel leírt térség egy geopolitikai ütközőzóna, amire orosz geopolitikusok is rávilágítottak. Alekszandr G. Dugin és Alekszandr A. Zinovjev emelték ki azon atlantizmusban rejlő, egyetemesnek feltüntetett liberális értékek mögé bujtatott, Eurázsia megosztására irányuló hatalmi törekvéseket, melyek mentén Washington magához csalja Közép- és Kelet-Európa kis országait Berlin és Moszkva elől. Az itt élők atlanti orientációjáról szól József Piłsudski Intermarium koncepciója is, mely az Egyesült Államokkal való kapcsolatban látja a Balti-, Adriai- és Fekete-tenger között élő népek biztonságát. Napjainkban e gondolat fő képviselője George Friedman, aki elutasítja Európa (és az EU) stratégiai koherenciáját, és közel egy évtizede arra buzdítja Washingtont, hogy a német-orosz tengely ellensúlyozása végett kifejezetten a közép- és kelet-európai országokkal ápolja kapcsolatát.

Kelet-Közép-Európa társadalmi-politikai szempontból is mássággal, átmenetiséggel jellemezhető. Visszatérő probléma a területen élő népek nyugati civilizációhoz tartozásának kérdése, illetve annak nyugati elfeledettsége, melyekre Oskar Halecki emlékeztetett. A lengyel történész hozta köztudatba a „Kelet-Közép-Európa” kifejezést, reflektálva a térség nyugati civilizációban betöltött határvidék szerepére és az azt érő külső (több irányból, de civilizációs tekintetben főleg Kelet felől érkező) nyomásokra. A nyugatitól elmaradó és eltérő állam- és nemzetépítésre Bibó István és Szűcs Jenő világítottak rá: Bibó a kelet-közép-európai országok egzisztenciális, Nyugat-Európában értelmezhetetlen nemzethaláltól való félelmüket emelte ki, míg Szűcs a Nyugatra mint mintára tekintő, de azt csak részben követni képes kelet-közép-európai hatalmi struktúra-fejlődésről írt, mely utóbbiból eredő sajátos politikai hagyományok létét Schöpflin György is megerősítette az állam és civil társadalom viszonyának példáján keresztül. Halecki, Bibó és Szűcs eltérő Kelet-Közép-Európa fogalommal dolgoztak, ám mindegyikük vizsgálatának közös metszetét (sőt, Bibónál reprezentatív mintáját) a visegrádi államok szolgáltatták.

A nyugatitól eltérő, ám a Nyugathoz tartozás igényével párhuzamosan fennálló kelet-közép-európai politikai gondolkodás adja a Milan Kundera révén ismert „Közép-Európa tragédiáját.” A köztudatban a cseh író koncepciója Kelet-Közép-Európa szovjet/ orosz érdekszférába történő kiszakításaként van jelen, ám ennél többről van szó. Varsó, Prága és Budapest történelmi vágya volt, hogy újra a Nyugathoz csatlakozzon, de mivel utóbbi egyrészt megfélemlített róluk, másrészt saját kulturális-civilizációs örökségével is kezdte elveszíteni a kapcsolatot, a kelet-közép-európaiak igazi tragédiája abban áll, hogy Európában már nem az általuk védelt és megőrzött értékek az irányadók. Míg Nyugaton a liberális, kozmopolita humanizmus uralkodik, a kelet-közép-európai konzervatívok inkább a nyugati civilizáció hagyományos értékeit, köztük a nemzetállami szuverenitást és a zsidó-keresztény kulturális örökséget tartják követendőnek.

Történelmi okokból a kelet-közép-európaiak politikai kapcsolataikban hajlamosak Washington felé húzni, annak ellenére, hogy térségük Charles Gati szavaival az amerikai külpolitikában is egy ideig „elfeledett régió” volt: a szakirodalomban visszatérő gondolat, hogy Kelet-Közép-Európára Washington az amerikai-orosz kapcsolatok relációjában tekint. Eltérő biztonság-percepcióik révén a térség országainak atlantizmusa sem egységes: a visegrádi négyek közül Varsó erős, a többieké inkább ösztönös, feltételekhez kötött. Bár az ezredfordulót követően fennálló „rég és új Európa” felosztás kitüntetett helyzetbe hozta a kelet-közép-európai szövetségeket, nem bizonyult a transzatlanti együttműködés fenntartható formájának, ráadásul időközben a formálisan sikeres NATO- és EU-csatlakozások révén Gati kifejezésével élve Washingtonban Kelet-Közép-Európa „kipipáltság szindrómába” jutott.

### III. Kelet-Közép-Európa és az Obama-adminisztráció stratégiája

#### III.1. A liberális Obama-doktrína és stratégia

##### III.1.1. Globális érdekközösség és multipartnerség

A nemzetközi szakirodalom megosztott Barack H. Obama külpolitikájának elméleti tipológiáját illetően, ugyanakkor a szerző fontosnak tartja kiemelni annak liberális természetét és fő súlypontjait. Nem arról van szó, hogy Obama elnök egyértelműen az elméletnek tisztán megfelelő liberális internacionalista kül- és biztonságpolitikát követett volna, hanem arról, hogy az Obama-adminisztráció szemlélete és gyakorlata valójában inkább a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek liberális iskolájára jellemző logikát követte. Az értekezés szerzője azzal a nézettel ért egyet, mely a „pragmatista-realista” gondolatot megfordítja: Obama elnök inkább liberális internacionalista politikát folytatott, mely helyenként tartalmazott a realizmusra jellemző jegyeket. Külpolitikájában fontos szerepet játszottak az egyetemesnek tekintett liberális értékek, a nemzetközi liberális rendet átszövő komplex interdependenciák, a globális együttműködést feltételező hozzáállás (optimizmus és abszolút előnyök), az együttműködést elősegítő nemzetközi jog és intézmények, valamint a katonai erő korlátozott alkalmazása.<sup>239</sup>

A hatalmi versennyel társított geopolitikai szemlélet hiányzott az Obama-adminisztráció gondolkodásából: az elnök nem a geopolitika, hanem a relatív előnyszerzésre irányuló hatalmi versengés realitását nem érzékelt. Előbbire elvileg fogékony volt, hiszen a nemzetközi hatalmi átrendeződésre hivatkozva külpolitikájában hivatalosan hangsúlyos volt „elfordulás” (pivot) avagy „újra-egyensúlyozás” (rebalance) Ázsia felé. Obama elnök úgy fogalmazott: „nemzetbiztonsági csapatomat arra utasítottam, hogy [az iraki és afganisztáni szerepvállalás befejezését követően] ázsiai-csendes-óceáni jelenlétünket és küldetésünket első számú prioritásnak vegyék. Ennek eredményeképp az amerikai védelmi kiadások csökkentései nem – ismétlem, nem – az ázsiai-csendes-óceáni térség kárára fognak történni.”<sup>240</sup> Hillary R. Clinton külügyminiszter ugyanakkor „Amerika csendes-óceáni évszázadáról” írt, a kül- és biztonságpolitika súlypontok a Közel-Keletről Kelet-Ázsiára irányuló stratégiai áthelyezését nyomatékosítva.<sup>241</sup>

---

<sup>239</sup> McCORMICK, James M.: The Obama Presidency. A Foreign Policy of Change? In: SCHIER, Steven E. (ed.): *Barack Obama in the White House. Transforming America*. Rowman & Littlefield Publishers, Plymouth, 2011, ISBN 978-1-4422-0178-1, pp.236–240.

<sup>240</sup> The White House: Remarks by President Obama to the Australian Parliament. *The White House*, Office of the Press Secretary, November 17, 2011, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/11/17/remarks-president-obama-australian-parliament> [letöltés ideje: 2019. szeptember 7.]

<sup>241</sup> CLINTON, Hillary: America’s Pacific Century. *Foreign Policy*, Nr.189. (November 2011), ISSN 0015-7228, p.57. és pp.62–63.

Az Obama-adminisztráció osztotta a liberális nemzetközi rend megőrzésének szándékát, még hozzá optimista meglátással: az elnök a regionális érdekűkötések helyett globális érdekű közösséget vizionált, a relatív előnyökért folytatott verseny helyett abszolút előnyöket célzó együttműködést feltételezve. A globális közösség gondolata már korábban felmerült: 2006-ban Barack H. Obama olyan külpolitikát javasolt az Egyesült Államoknak, mely az internacionalizmust és a liberális nemzetközi rend gazdasági szabályait támogató közösség tudatosítását szorgalmazta. Mivel e közösséget kevésbé jellemzi a versengés, a fő fenyegetéseket a működés-képtelen államok és a transznacionális kihívások, köztük a terrorizmus, járványok és klímaváltozás képezik.<sup>242</sup> A globális kihívások által egybekovácstolt világméretű közösség gondolata az elnökségért folytatott 2008-as Obama-kampányban is jelentkezett: Barack H. Obama 2007 nyarán arról írt, hogy „minden egyes amerikai biztonsága és jóléte a határainkon kívül élők biztonságától és jólététől függ. Az Egyesült Államok küldetése, hogy globális vezetést adjon azzal a megértéssel, hogy a világ közös biztonságon és közös emberiségen osztozik.”<sup>243</sup>

Az Obama-adminisztráció az Egyesült Államok szerepvállalását a nemzetközi intézmények megerősítésében és a közös érdekeket szolgáló kollektív fellépés előmozdításában látta. Utóbbi tárgya az erőszakos szélsőségek elleni küzdelem, a nukleáris fegyverek terjedésének megakadályozása, a fenntartható gazdasági növekedés elősegítése, valamint a klímaváltozás és járványok elleni fellépés. Bár fő célcsoportját a szövetségesek adták, Washington kiemelte az új partnerek szerepét a felemelkedő hatalmak (BRICS-országok: Brazília, Oroszországi Föderáció, India, Kínai Népköztársaság és Dél-afrikai Köztársaság) személyében, akikkel szemben nem látott zéró-összegű hatalmi játszmát. Washington érzékelt e hatalmak fokozódó aktivitását, ám abban nem geopolitikai versenyt, hanem együttműködési lehetőséget látott a közös kihívások kezelésére.<sup>244</sup> Sőt, a 2010-es nemzeti biztonsági stratégia a közös érdekek tudatosításában nemcsak célt, hanem a földrajzi, faji és vallási dimenziókon átívelő politikai megosztottságok háttérbe szorításának módját is látta, ettől várva a kollektív fellépés megvalósítását.<sup>245</sup>

A globális partnerség lényegét Hillary R. Clinton fejtette ki: eszerint „két megkerülhetetlen tény határozza meg világunkat. Egyrészt, egyetlen nemzet sem képes egymaga megoldani a világ kihívásait. [...] Másrészt a legtöbb nemzet ugyanazon globális fenyegetések miatt aggódik, [...]

---

<sup>242</sup> OBAMA, Barack: *The Audacity of Hope. Thoughts on Reclaiming the American Dream*. Crown Publishers, New York, 2006, ISBN 978-0-307-23769-9, pp.302–306.

<sup>243</sup> OBAMA, Barack: *Renewing American Leadership. Foreign Affairs*, Vol.86. No.4. (July/August 2007), ISSN 0015-7120, p.4.

<sup>244</sup> The White House: *National Security Strategy*. Washington, May 2010, p.3. és pp.7–8.

<sup>245</sup> *Ibid.* p.11. és p.13.



így e két tény egy új globális architektúrát követel [...] Röviden, úgy fogunk vezetni, hogy még több szereplő között ösztönözzük az együttműködést és csökkentjük a versengést, eltolva az egyensúlyt a multi-poláris világtól a multi-partnerség világa felé.”<sup>246</sup> Bár a történelmi tapasztalat szerint az új hatalmak felemelkedése zéró-összegű hatalmi játszmákhoz vezet, a XXI. század hatalmait inkább globális kihívásokkal szembeni közösségük jellemzi: „a globális hatalom geometriája egyre inkább elosztott és szétterjedt, míg szembejövő kihívásaink egyre összetettebbek és átfogóak. [...] Egy zéró-összegű megközelítés csak negatív-összegű eredményekhez vezet. Így találnunk kell olyan területeket, ahol együtt tudunk dolgozni és megerősíthetjük a bizalmat építő és a különbségeink kezelését segítő diplomáciai mechanizmusainkat.” Clinton érvelése arra a feltételezésre épült, hogy a felemelkedő hatalmak érdeke fenntartani a liberális rendet,<sup>247</sup> ezzel a liberális teoretikusok közül Ikenberry nézetét visszahangozva.<sup>248</sup>

Az Obama-adminisztráció kezdeményezését liberális körökben jól fogadták: olvasatukban a nyitás a potenciális kihívók irányában sem tekintendő „naiv megbékítésnek,” sokkal inkább „ravasz diplomáciának.”<sup>249</sup> Charles Kupchan 2010-ben arról írt, hogy a volt ellenfelek felé való diplomáciai nyitás eredményességét történelmi tapasztalatok is alátámasztják, illetve hogy a lépés nem önzetlen, hanem stratégiaileg indokolt.<sup>250</sup> A kritikusok szerint azonban Washington nem ismerte fel a továbbra is fennálló geopolitikai versenyt és hogy az együttműködés útjában nem félreértések vagy apró nézeteltérések, hanem komoly hatalmi érdekkülönbségek állnak.<sup>251</sup> Konzervatív olvasatban az elnök diplomáciája megbékítési kísérlet volt, ami azt jelentette, hogy a potenciális kihívókkal való együttműködés érdekében egyoldalú gesztusokat tett, holott azok kedvező fogadtatásuk esetén sem vezethettek más hatalmak érdekeinek átírásához.<sup>252</sup> Obama elnök pragmatizmusa valójában ideológiai alapokon állt: közös globális kihívásokat helyezett előtérbe, ám az egyes országok szuverén érdekeiből eredő különbségekkel nem számolt.<sup>253</sup>

---

<sup>246</sup> CLINTON, Hillary Rodham: Foreign Policy Address at the Council on Foreign Relations. *U.S. Department of State*, July 15, 2009, Online: <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/july/126071.htm> [letöltés ideje: 2015. október 9.]

<sup>247</sup> CLINTON, Hillary: The great power shift. *New Statesman*, 16 July, 2012, ISSN 1364-7431, pp.28–30.

<sup>248</sup> IKENBERRY, G. John: The Future of the Liberal World Order. pp.62–64.

<sup>249</sup> KUPCHAN, Charles & JENTLESON, Bruce: Obama’s strong suit. p.15.

<sup>250</sup> KUPCHAN, Charles A.: Enemies Into Friends. How the United States Can Court Its Adversaries. *Foreign Affairs*, Vol.89. No.2. (March/April 2010), ISSN 0015-7120, pp.121–125.

<sup>251</sup> WRIGHT, Thomas: Strategic Engagement’s Track Record. *The Washington Quarterly*, Vol.33. No.3. (July 2010), ISSN 0163-660X, pp.53–54.

<sup>252</sup> DUECK, Colin: The Accommodator: Obama’s Foreign Policy. pp.15–16. és p.20.

<sup>253</sup> NAU, Henry R.: Obama’s Foreign Policy. p.29.

Az együttműködés fokozására az adminisztráció multilaterális megoldásokat keresett, ami a már fennálló szervezetek támogatását jelentette, bevonva minél több nemzetközi szereplőt.<sup>254</sup> A 2010-es nemzeti biztonsági stratégia szerint „bár a 21. század számos meghatározó trendje minden országot és nemzetet érint, [...] közös érdekeiket figyelmen kívül hagyják a gyanakvás és önrontó versengés érdekében. Ebből adódóan a nemzeti fellépések és nemzetközi intézmények közös érdekekhez való újraigazítása szükséges.” Az együttműködésre az Obama-adminisztráció több lehetőséget kínált,<sup>255</sup> a Fukuyama-féle multi-multilateralizmus logikáját követve: eszerint az új fórumok régiékehez képest gyengébb hatékonysága úgy fokozható, hogy Washington egyszerre többet is működtet, közülük pedig mindig a feladatra legalkalmasabbat választja.<sup>256</sup> A (multi-)multilateralizmus fő célja és eredménye az amerikai külpolitika nemzetközi legitimitációjában öltött testet, amire a Bush-adminisztráció után égető szükség volt.<sup>257</sup>

### ***III.1.2. Liberális értékek és visszafogott kemény hatalom***

Az Obama-adminisztrációt a kedvezőbb nemzetközi tehermegosztás is ösztönözte,<sup>258</sup> ami a hazai reformok tükrében volt fontos, az elnök ugyanis nem külpolitikai, hanem gazdasági és társadalmi problémákat vett programjának élére. Az iraki és afganisztáni kivonulás kiemelt kampányígéret volt, az amerikai állam és társadalom teherbíró képességét pedig tovább korlátozta a 2008-as pénzügyi-gazdasági válság és az államháztartási hiány. Az elnök prioritásai a gazdaságélénkítő-csomag (2009), az Obamacare egészségbiztosítás (2010), valamint a költségvetési törvény (2011) és korlátozások (2013) köré rendeződtek. Első nemzeti biztonsági stratégiájának megfogalmazásában: „Nemzetbiztonságunk itthon kezdődik. [...] Jólétünk a hatalmunk eredőjeként szolgál. Fedezi katonai erőnket, alátámasztja diplomáciánkat és fejlesztési erőfeszítéseinket, illetve a világban kifejtett befolyásunk fő forrásaként szolgál. [...] Az Egyesült Államoknak biztosítania kell, hogy miénk legyen a világ legiskolázottabb munkaereje,

---

<sup>254</sup> The White House: *National Security Strategy*. Washington, May 2010. p.46.

<sup>255</sup> Ibid. pp.40–41.

<sup>256</sup> WRIGHT, Thomas: *Strategic Engagement's Track Record*. p.39. és p.50.

<sup>257</sup> KUPCHAN, Charles & JENTLESON, Bruce: *Obama's strong suit*. p.16.

<sup>258</sup> LASHNER, Kevin J. & RINEHART, Christine Sixta: *The Shadowboxer: The Obama Administration and Foreign Policy Grand Strategy*. p.871. A multilateralizmust Obama elnök a csak részben tudta érvényesíteni, a poszt-bipoláris korban ugyanis már nem állnak fenn azok a hazai és nemzetközi tényezők, melyek az amerikai multilateralizmust addig lehetővé tették, így az elnök inkább informális, *ad hoc* multilaterális kezdeményezéseket tudott megvalósítani. SKIDMORE, David: *The Obama Presidency and US Foreign Policy: Where's the Multilateralism?* *International Studies Perspectives*, Vol.13. No.1. (February 2012), ISSN 1528-3577, pp.44–47.

az innovációt szorgalmazó versenyszférája, valamint megfizethető egészségügyhöz hozzáférő állampolgárok és vállalkozások [összessége], mely egy globalizált gazdaságban versenyez.”<sup>259</sup>

A hazai fókusz összhangban volt a liberális internacionalizmus elméletével, amire Ikenberry is rámutatott: a liberális külpolitika több évtizedig kéz a kézben járt a hazai progresszív gazdasági és társadalmi programokkal.<sup>260</sup> Az Obama-adminisztráció szoros kapcsolatot látott a hazai nemzetépítés és a külpolitika között: „Ma már meghaladjuk a hazai és a nemzetbiztonság hagyományos megkülönböztetését. [...] Folytatjuk a velünk szembenálló fenyegetések és veszélyek kezeléséhez szükséges képesség-fejlesztést, miközben újrfejlesztjük infrastruktúránkat saját népünk biztonsága és más nemzetekkel való együttműködés érdekében. [...] Amerika példamutatása szintén fundamentumunk kritikus részét képezi. [...] Saját értékeink megélésére és a demokrácia elveinek saját társadalmunkban való megőrzésére irányított erőfeszítéseink alátámasztják támogatásunkat a külföldön elnyomottak aspirációi iránt.”<sup>261</sup> Konzervatív kritikusi, köztük Colin Dueck szerint Barack Obama transzformatív elnökségre törekedett, külpolitikát pedig csak annyira tartotta fontosnak, amennyiben az hazai liberális programját elősegítette.<sup>262</sup>

Hazai kérdésekre fordított figyelmé alapján az Obama-adminisztráció a Walter Russell Mead-féle külpolitikai hagyományok közül a liberális jeffersoni tradíciót követte, mely legfőbb érdeként az amerikai demokrácia védelmét határozza meg, tartózkodva exportjától.<sup>263</sup> ez utóbbi kiemelése ugyanis mindig kérdéses, a növekvő katonai kiadás és nemzetbiztonság pedig forrásokat von el a hazai teendőktől, illetve a szabadságjogokat veszélyeztetve aláássa a demokráciát otthon.<sup>264</sup> A jeffersoni vonal leginkább az elnök líbiai és szíriai háborúkkal szembeni távolságtartásában volt kimutatható:<sup>265</sup> modern jeffersoniként globális politikai szerepvállalást, ám céljukban és módjukban korlátozott katonai intervenciókat szorgalmazott.<sup>266</sup> A modern jelző azért szükséges, mert a kivételesség-tudat és az izolációs hajlam hiánya miatt nem

---

<sup>259</sup> The White House: *National Security Strategy*. Washington, May 2010. pp.9–10.

<sup>260</sup> IKENBERRY, G. John: The end of liberal international order? p.21.

<sup>261</sup> The White House: *National Security Strategy*. Washington, May 2010. p.10.

<sup>262</sup> DUECK, Colin: *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*. Oxford University Press, Oxford, 2015, ISBN 978-0-19-020262-0, pp.28–33.

<sup>263</sup> MEAD, Walter Russell: *Special Providence. American Foreign Policy and How It Changed the World*. Routledge Taylor & Francis Books, New York, 2002, ISBN 0-415-93536-9, p.88.

<sup>264</sup> MEAD, Walter Russell: *The Carter Syndrome*. pp.61–64.

<sup>265</sup> CLARKE, Michael & RICKETTS, Anthony: Shielding the Republic: Barack Obama and the Jeffersonian Tradition of American Foreign Policy. *Diplomacy & Statecraft*, Vol.28. No.3. (2017), ISSN 0959-2296, p.495. és pp.504–506.

<sup>266</sup> HOLLAND, Jack: Obama as Modern Jeffersonian. In: BENTLEY, Michelle & HOLLAND, Jack (eds.): *The Obama Doctrine: A Legacy of Continuity in US Foreign Policy?* Routledge, New York, 2017, ISBN 978-1-138-83122-3, Online: <http://eprints.whiterose.ac.uk/95843/3/03.CHAPT3%20Holland.pdf> [letöltés ideje: 2019. szeptember 29.] pp.40–53.

mindenki látja Barack H. Obamát jeffersoni elnöknek. Robert Kaufman szerint az elnök külpolitikája a Mead-féle hagyományok egyikének sem felel meg, inkább Jimmy Carter gyakorlatához fogható.<sup>267</sup> Maga Mead első elnöki ciklusa alatt Barack H. Obama külpolitikáját jeffersoni benyomásai és wilsoni idealizmusa közti egyensúlyozásaként jellemezte.<sup>268</sup>

Az egyetemesnek vélt értékeket és azok nemzetközi érvényesülését Washington elsősorban példamutatással kívánta biztosítani.<sup>269</sup> Az adminisztráció úgy gondolta, hogy leginkább a vele értékközösséget vallókkal tud együttműködni, amit alulról, civil társadalmi mozgalmakat támogatva kívánt végezni.<sup>270</sup> Bár az elnök számolt a demokrácia terjedésének kulturális és történelmi akadályaival, a 2011-es arab tavasz láttán is kitartott amellett, hogy az autoriter rendszerek a stabilitás hamis érzetét adják, és a demokratikus átalakulások a Közel-Keleten is elkerülhetetlenek.<sup>271</sup> Clinton 2012-ben arról írt, hogy a pluralizmus, tolerancia és jogegyenlőség „nem nyugati értékek, hanem egyetemes értékek. Így érdekünkben áll segíteni azokat, akik [ezekből] történelmileg kimaradtak, hogy teljes jogú résztvevői legyenek országaik gazdasági és politikai életében.”<sup>272</sup> Vagyis az adminisztráció nemcsak hitt a liberális értékek egyetemességében, hanem optimista is volt jövőjükkel szemben. Kétes megítélését visszafogottsága adta: egyrészt az elnök vegyes üzeneteket küldött az amerikai kivételességről, többnyire önmérsékletet és önkritikát gyakorolva. Másrészt a demokrácia-támogatás stratégiai célja ellenére az arab tavaszig nem volt nyílt prioritás külpolitikájában, így eleinte közömbösnek tűnt iránta.<sup>273</sup>

A liberális értékek kivetítésének kérdése előhozta a fegyveres erő alkalmazásának dilemmáját. Obama elnök külpolitikájában mérséklődött a kemény hatalom gyakorlása és bővült politikai feltételrendszere. Ódzkodása politikai szempontból érthető, hiszen kampánya főleg a nemzetközileg népszerűtlen iraki háború befejezéséről szólt. A konfliktusra fordított erőforrások csökkentése a hazai nemzetépítést is hivatott elősegíteni, így a védelmi költségvetési korlátozások alatt a szociális kiadásokkal is szembekerült.<sup>274</sup> Ezenfelül Obama elnök szerint a kemény hatalom alkalmazása egy ponton túl már kontra-produktív, így nagyobb szerepet szánt a puha hatalomnak. Hillary R. Clinton az „okos hatalom” (smart power) koncepcióját hirdette, melynek lényege a kemény és puha hatalmi képességek megfelelő arányú alkalmazása,

---

<sup>267</sup> KAUFMAN, Robert G.: *Dangerous Doctrine. How Obama's Grand Strategy Weakened America*. pp.39–44.

<sup>268</sup> SINGH, Robert: *Barack Obama's Post-American Foreign Policy. The Limits of Engagement*. pp.64–65.

<sup>269</sup> The White House: *National Security Strategy*. Washington, May 2010, pp.35–38.

<sup>270</sup> McCORMICK, James M.: *The Obama Presidency. A Foreign Policy of Change?* p.237.

<sup>271</sup> The White House: *National Security Strategy*. Washington, February 2015, p.20.

<sup>272</sup> CLINTON, Hillary: *The great power shift*. p.31.

<sup>273</sup> BOUCHET, Nicolas: *The democracy tradition in US foreign policy and the Obama presidency. International Affairs*, Vol.89. No.1. (January 2013), ISSN 0020-5850, p.34., pp.38–39., pp.43–44. és pp.49–50.

<sup>274</sup> PANETTA, Leon: *Worthy Fights*. Penguin Press, New York, 2014, ISBN 978-1-59420-596-5, pp.372–375.

összhangban Obama elnök pragmatizmusával: hangsúlyozta a partnerekkel való együttműködést, az ellenfelekre kiterjesztett elvhű szerepvállalást, a diplomácia és fejlesztéspolitika felértékelését, válsághelyzetekben a civil és katonai képességek együttes alkalmazását, valamint a gazdasági erő és amerikai példamutatás kiaknázását.<sup>275</sup>

A koncepció eredeti kiötlője Suzanne Nossel volt, aki még 2004-ben arra használta a kifejezést, hogy kontrasztba helyezze a Bush-adminisztráció katonai erőre nagy hangsúlyt helyező neokonzervatív unilateralizmusát a nemzetközi intézményekre és értékek közvetítésére építő liberális internacionalizmussal: bár utóbbi eszköztárában Nossel az „okos hatalom” lehetőségét azonosította, ez valójában csak a Joseph Nye-féle „puha hatalom” elemeit jelentette. Pár évvel később maga Nye is kísérletet tett arra, hogy meghatározza az „okos hatalom” lényegét, amit a kemény és a puha hatalom megfelelő arányú (noha utóbbi jelentőségét jobban nyomatékosító) ötvözetként írt le. Az érdekérvényesítés régi-új formája az Obama-adminisztráció révén nyert igazán nagy figyelmet, tekintve hogy a terminus Hillary R. Clinton szenátusi meghallgatásának egyik kulcskifejezése volt, amit a nemzetközi sajtó is erőteljesen visszhangoztatott. Bizonyos szempontból az „okos hatalom” jól illett az Obama-adminisztrációhoz: ahogy az Obama-doktrína megfoghatatlansága révén Washington külpolitikájának lényegét is nehéz volt meghatározni, úgy az „okos hatalom” révén annak módszere is nehezen körülhatárolható. Egyrészt állami szereplők esetében maga a hatalom általánosságban is a kemény és puha hatalmi képességek megfelelő összetételét és alkalmazását jelenti, így a koncepció (a média-visszhang ellenére) nem minősült forradalmi újításnak. Másrészt mivel minden kül- és biztonságpolitikai kihívás más és más jellegű, nem létezik általános recept arra vonatkozóan, hogy a kemény és puha hatalom eszközeinek ötvözése pontosan milyen arányok szerint is alakuljon. Így tehát tévedés lenne az „okos hatalomban” egy új, az Obama-adminisztráció külpolitikáját kielégítően jellemző (illetve azzal azonosítható) fogalomnak tekinteni: a gyakorlatban Obama elnök elődjéhez képest lényegében a puha hatalom alkalmazásának engedett nagyobb teret.<sup>276</sup>

Az okos hatalomtól Obama elnök még nem volt pacifista: Nobel-békedíjának átvételekor emlékeztetett, hogy „a maga valójában tekintek a világra, [...] Ugyanis ne feledjük: A Gonosz létezik ebben a világban. Erőszakmentes mozgalmak nem tudták volna megállítani Hitler seregeit. Tárgyalásokkal nem lehet meggyőzni az al-Káida vezetőit, hogy tegyék le a fegyvert.

---

<sup>275</sup> CLINTON, Hillary Rodham: Foreign Policy Address at the Council on Foreign Relations.

<sup>276</sup> Szörényi András szerint az „okos hatalom” helyett sokkal célszerűbb kifejezés lenne a „hatalmi összetevők okos kombinációja” (smart use of power). SZÖRÉNYI, András: Smart power, avagy az év „felfedezése.” *Külügyi Szemle*, VIII.évf. 3.sz. (2009/3), ISSN 1587-9089, pp.147–149. és pp.153–156.

Azt állítani, hogy erőre néha szükség van, még nem ok a cinizmusra – ez felismerése a történelemnek; az ember tökéletlenségének és az észérvek korlátjainak.”<sup>277</sup> Az elnök liberális szemléletéről is tanúbizonyságot tett, amikor az emberi természet helyett az emberi intézmények fejlődéséről, a humanitárius intervenciókról és a nemzetközi jogszegők elleni kollektív fellépésről beszélt, illetve az igazságos béke előfeltételeként az alapvető emberi szabadságjogok (köztük a vallás- és szólásszabadság, a gyülekezési szabadság és a politikai szabadságjogok) érvényesülését emelte ki, elutasítva azok „nyugati elvekként” való azonosítását.<sup>278</sup>

Az Obama-adminisztráció csak a legvégső esetben volt kész fegyvert fogni, akkor is minél nagyobb legitimáció mellett. A terror elleni háborúban az elnök oly nagymértékben támaszkodott drón-támadásokra,<sup>279</sup> hogy az már jogi és etikai kérdéseket is felvetett, ám ezt a liberális jeffersoni külpolitika részeként is értelmezhető, hiszen lényege épp az volt, hogy csökkentse az amerikai áldozatok számát és távol tartsa az Egyesült Államokat egy új katonai konfliktustól.<sup>280</sup> Erőfeszítései ellenére a 2011-es arab tavasz arra készítette az elnököt, hogy kivegye részét egy-egy katonai intervencióból. Dilemmájának feloldását célozta a „hátról vezetés” ötlete, mely Líbiában debütált. A koncepció lényege, hogy Washington elkerülje az iraki háború politikai-katonai hibáit, vagyis nemzetközi legitimációval, formális katonai szövetség bevonásával és csak kisebb szerepben vegyen részt a világos és korlátozott célú beavatkozásban. A líbiai a humanitárius intervencióhoz az ENSZ Biztonsági Tanács felhatalmazást adott légtérzár létesítésére, melyet az európaiaknak kellett volna megvalósítaniuk, ám technikai nehézségeik végül az amerikai haderő bevonását tették szükségessé. A költségcsökkentés és tehermegosztás tekintetében azonban Líbia a jeffersoni intervenció mintamodellje volt.<sup>281</sup>

A „hátról vezetés” vegyes megítélés övezte. Az szövetségesek bevonása liberális olvasatban kedvező fogadtatásban részesült: Ryan Lizza úgy összegezte ezt, mint „más szereplők felhatalmazását arra, hogy kéréseidet teljesítsék”, tehát palástoljanak egy önmagában amerikaiak tűnő és gyanakvásra okot adó politikát: az Egyesült Államok az unilaterális vádját próbálta

---

<sup>277</sup> The White House: Remarks by the President at the Acceptance of the Nobel Peace Prize. *The White House Office of the Press Secretary*, December 10, 2009, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-acceptance-nobel-peace-prize> [letöltés ideje: 2019. október 9.]

<sup>278</sup> Ibid.

<sup>279</sup> George W. Bush elnökségéből kb. 5,000 jóváhagyott amerikai drón-támadásról tudunk, míg Barack H. Obama csak 2015 végéig kb. 25,000 ilyen csapást (naponta közel tízet) hagyott jóvá. LASHNER, Kevin J. & RINEHART, Christine Sixta: *The Shadowboxer: The Obama Administration and Foreign Policy Grand Strategy*. p.875.

<sup>280</sup> Ugyanez igaz a különleges műveletekre: a legismertebb példa Oszáma bin Ládén 2011. május 2-i likvidálása, ami azért volt ellentmondásos, mert bár Washington egy nemzetközileg körözött terroristát vett célba, a művelettel megsértette Pakisztán szuverenitását. LÖFFLMAN, Georg: *The Obama Doctrine and Military Intervention. Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol.24. No.1. (Spring-Summer 2019), ISSN 1300-8641, pp.68–69.

<sup>281</sup> HOLLAND, Jack: *Obama as Modern Jeffersonian*. pp.40–53

elkerülni, ami Líbia esetében az Arab Liga támogatásának hangsúlyozását hozta, „beetve” az ENSZ Biztonsági Tanácsát. Liberális olvasatban tehát az adminisztráció multilateralizmusra irányuló törekvése és annak sikeressége volt kiemelve.<sup>282</sup> Konzervatív körökben a „hátról vezetés” a határozatlanság és a gyengeség képével társult, főleg a neokonzervatívoknál: Charles Krauthammer nehezményezte az adminisztráció vonakodó, halogató és szükségtelen politikai béklyókat magára öltő hozzáállását. A kritika szerint Washington túl elfogadó volt a vele mint hegemónnal szembeni gyanakvással, valamint a hatalmának hanyatlóként leíró nézetekkel.<sup>283</sup>

Az Obama-adminisztráció liberális mentalitását a szíriai beavatkozás kérdése is szemléltette. A líbiai képlet Szíriában nem működött.<sup>284</sup> A „vörös vonal” határozott jelzés volt Bassár el-Aszad felé, ám Obama elnök nem kívánt érdemben beavatkozni: az ENSZ Biztonsági Tanácsától nem jött legitimálás, ezért a nemzetközi közvélemény nyomása alatt álló amerikai és szövetséges politikusokhoz fordult, átengedve a döntést a Kongresszusnak és követve a Westminsterben zajló vitát. Liberális körökben ez győzelmet hozott az elnöknek, aki ellenállt a washingtoni forgatókönyv, vagyis az elit azon hajlamának, hogy válságokat katonai erővel oldjon meg,<sup>285</sup> konzervatív olvasatban viszont eljátszotta a „vörös vonal” tekintélyét és engedett Moszkvának. A döntés egyes liberális internacionalistáknak sem volt ínyére,<sup>286</sup> így szimpatizánsai körében felmerült, hogy az elnök egy higgadt és érdekvezérelt realista, aki George H. W. Bush és Brent Scowcroft nyomdokaiba lép. Ugyanakkor itt megjegyzendő két dolog: egyrészt az elnök elismerte, hogy Scowcrofthoz képest idealista és hisz bizonyos liberális értékek támogatásában.<sup>287</sup> Másrészt George H. W. Bush mintaértékű<sup>288</sup> iraki konfliktus-kezelése a wilsoni liberális internacionalista modellt követte, melynek működésére sem előtte, sem azóta nem volt példa.

---

<sup>282</sup> LIZZA, Ryan: Leading from behind. *The New Yorker*, April 26, 2011, Online: <https://www.newyorker.com/news/news-desk/leading-from-behind> [letöltés ideje: 2019. október 9.]

<sup>283</sup> KRAUTHAMMER, Charles: The Obama doctrine: Leading from behind. *The Washington Post*, April 28, 2011, Online: [https://www.washingtonpost.com/opinions/the-obama-doctrine-leading-from-behind/2011/04/28/AFBCy18E\\_story.html](https://www.washingtonpost.com/opinions/the-obama-doctrine-leading-from-behind/2011/04/28/AFBCy18E_story.html) [letöltés ideje: 2019. október 9.]

<sup>284</sup> LÖFFLMAN, Georg: The Obama Doctrine and Military Intervention. p.74.

<sup>285</sup> GOLDBERG, Jeffrey: The Obama Doctrine. pp.74–76.

<sup>286</sup> LASHNER, Kevin J. & RINEHART, Christine Sixta: The Shadowboxer: The Obama Administration and Foreign Policy Grand Strategy. p.874.

<sup>287</sup> GOLDBERG, Jeffrey: The Obama Doctrine. pp.78–79.

<sup>288</sup> OBAMA, Barack: *The Audacity of Hope. Thoughts on Reclaiming the American Dream*. p.309.

## III.2. Kelet-Közép-Európa helye az Obama-adminisztráció stratégiájában

### III.2.1. Globális agenda és transzatlanti közö(mbö)sség

Az Obama-adminisztráció kül- és biztonságpolitikai agendájában elsősorban az olyan globális kihívások voltak előtérben, mint a nukleáris non-prolifерáció, a nemzetközi terrorizmus és a klímaváltozás, illetve az olyan távoli régiókhoz kötött teendők, mint az Irakból és Afganisztánból való mielőbbi kivonulás, az iráni és észak-koreai atomprogram megállítása, valamint az Egyesült Államok kelet-ázsiai jelenlétének megalapozása. A szakértők szerint Kelet-Közép-Európa nemcsak viszonylagos jelentőségéből vésztett, hanem a Bush-adminisztráció egy letűnt projektjeként tűnt fel az Obama-féle külpolitikai csapat szemében.<sup>289</sup> A Bush-örökség minél látványosabb felszámolása pedig kiemelt politikai prioritás volt az Obama-adminisztráció számára, amit a „változás” kampányszlogen is szemléltetett. A 2008-as kampány transzatlanti eleme a szövetségesekkel szembeni tisztelettudó bánásmódot valamint a globális biztonság megerősítését szolgáló partnerségek építését emelte ki.<sup>290</sup>

Az Obama-adminisztráció tagjai nemcsak a Bush-korszak amerikai kül- és biztonságpolitikai súlypontjait tartották elhibázottnak (legfőbb példaként citálva az amerikai erőforrások afganisztáni helyett iraki alkalmazását), hanem az európai szövetségesek elidegenítését is, főleg a transzatlanti biztonság elsőszámú intézményeként szolgáló NATO megosztását és megkerülését. A témában kiváltképp aktív volt Philip H. Gordon, aki írásaiban fokozott figyelmet szentelt az iraki háború amerikai-európai kapcsolatokat mérgező természetére. Gordon a politikai viszony helyrehozása mellett a transzatlanti szövetség gyakorlati megújítását is szorgalmazta, így például a NATO globális feladatkörének (legalább a terrorizmus elleni harcban történő) nagyobb tudatosítását. Szerinte e biztonsági teendők felvállalásával és az egyre sokszínűbb tagokkal való bővüléssel párhuzamosan a NATO is idővel átalakul egy „védelmi háborús szervezetből egy erőkihocsátó és koalíció-építő szervezetté.”<sup>291</sup> Ugyanakkor Washington kritikája mellett Gordonék fontosnak érezték annak belátását is, hogy „napjaink [biztonsági] kérdései globálisak, nem pedig európaiak vagy transzatlantiak”, az amerikai-európai szövetségi

---

<sup>289</sup> HUDEC, Michal: Analyst: Russia pushing US out of Europe. *EurActiv.com*, November 2, 2009, Online: <https://www.euractiv.com/section/central-europe/interview/analyst-russia-pushing-us-out-of-europe/> [letöltés ideje: 2019. május 26.]

<sup>290</sup> OBAMA, Barack & BIDEN, Joe: A Stronger Partnership with Europe for a Safer America. *Obama for America*, 2008, Online: <https://www.scribd.com/document/6245758/Barack-Obama-Joe-Biden-A-Stronger-Partnership-with-Europe-for-a-Safer-America> [letöltés ideje: 2019. május 20.] p.1.

<sup>291</sup> GORDON, Philip H.: Reforging the Atlantic Alliance. *The National Interest*, No.69. (Fall 2002), ISSN 0884-9382, p.97.



intézmények pedig „egy olyan fenyegetésre és világra lettek tervezve, mely már nem létezik.”<sup>292</sup>

Az Obama-adminisztráció hivatalba lépését követően az erre irányuló amerikai erőfeszítések eredményeképp 2010-ben megszületett a NATO új Stratégiai Konceptiója, melynek „Aktív szerepvállalás és modern védelem” alcíme egyébként remekül tükrözte az Obama-doktrína szemléletét. A globális biztonsági kihívások kezelésének gondolata nem volt idegen a NATO-tól, ahogy az új stratégiai koncepció iránti igény is már a Bush-adminisztráció alatt megfogalmazódott a szövetségesek körében, ám tényleges megalkotása éppen Washington megosztó transzatlanti politikai gyakorlata miatt akkor még nem volt időszerű.<sup>293</sup> A koncepció a NATO fő küldetéseiként a kollektív védelmet, a válságkezelést, valamint kooperatív biztonságot nevezte meg. Míg az első szavolta az ötödik cikkely időállóságát, a második felvállalta a globális kihívások kezelésében való aktív részvételt, melyet a harmadik révén a külvilág potenciális partnereinek (köztük a felemelkedő hatalmak és nemzetközi szervezetek) bevonásával kívánt megvalósítani. Miközben a koncepció az ötödik cikkellyel együtt megerősítette az elrettentés jelentőségét, a konvencionális külső támadás valószínűségét alacsonynak ítélte, leszámítva bizonyos modern katonai képességek, kiváltképp a tömegpusztító fegyverek és azok célba juttatásához használatos ballisztikus rakéták egyes régiókban jelentkező proliferációjának veszélyét, kiegészítve a terrorizmus fenyegetésével.<sup>294</sup>

A globális biztonsági kihívások NATO-n belüli hangoztatása azt is jelentette, hogy az Obama-adminisztráció érdemi hozzájárulást vár az európai szövetségesektől, nemcsak legitimációt. Minden Bush-adminisztrációnak címzett kritikája ellenére Philip H. Gordon elismerte, hogy a 2000-es évek elején is megmutatkozó transzatlanti hatalmi és mentalitásbeli szakadék unilaterlizmusra ösztönözheti az Egyesült Államokat. A leendő helyettes államtitkár már akkor azt tanácsolta az európaiaknak, hogy „tekintsék erőiket egy globális szövetség részének, globális felelősségvállalásokkal”, egyúttal emlékeztetve őket arra, hogy megfelelő minőségű és mértékű európai katonai képességek felmutatása „az erő alkalmazásához való európai beleegyezés megszerzését a legitimáció absztrakt gondolata helyett egy pragmatikusabb gondolatmenet” diktálhatná az Egyesült Államokban.<sup>295</sup> Obama elnök megújított partnersége így magával hozta

---

<sup>292</sup> GORDON, Philip H. & SHAPIRO, Jeremy: *Allies at War: America, Europe, and the Crisis over Iraq*. McGraw-Hill, 2004, New York, ISBN 0-07-144120-4, pp.198–199.

<sup>293</sup> SZENES, Zoltán: Új NATO-stratégia. *Nemzet és Biztonság*, 2010/10. (2010. december), ISSN 1789-5286, p.2.

<sup>294</sup> North Atlantic Treaty Organization: *Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization*. NATO Public Diplomacy Division, Brussels, November 20, 2010, pp.7–8. és pp.10–11.

<sup>295</sup> GORDON, Philip H. & SHAPIRO, Jeremy: *Allies at War: America, Europe, and the Crisis over Iraq*. p.219

az európai kapcsolatok relativizálásának lehetőségét is: Washington eredmény-orientált pragmatizmusa egy olyan transzatlanti közösséget vizionált, ahol az Egyesült Államok egyes tagokkal kialakított kapcsolatai is elveszíthették addigi különleges jellegüket.<sup>296</sup>

A relativizálás érzetét fokozta az amerikai vezetés nemzetközi hatalmi átrendezősekről alkotott értelmezése. Utóbbiakra reagálva ugyanis az Obama-adminisztráció sokáig vegyes magatartást mutatott az Európára fordított figyelmet illetően. Washington kiemelt kül- és biztonságpolitikai programja volt a közel-keleti konfliktusok befejezése és ezzel együtt az amerikai figyelem és erőforrások átcsoportosítása Kelet-Ázsia és a tágabb csendes-óceáni térség felé. Miközben Obama elnök és külpolitikai csapata általában elutasította a zéró-összegű játékok gondolatát, Európában az amerikai kül- és biztonságpolitikai súlypontok átgondolását sokan pontosan így értelmezték. Az európaiak érzékenysége vezetett ahhoz, hogy az „elfordulás” (pivot) szót Washington felváltotta a visszafogottabb „újra-egyensúlyozás” (rebalance) kifejezéssel, még ha e szemantikai újítás a lényegi szándékon nem is változtatott.

Az „elfordulás/újra-egyensúlyozás” már-már közhelyszerűen ismételt kifejezés lett az amerikai kül- és biztonságpolitikai diskurzusban, ráadásul hivatalosan a koncepcióról az Obama-adminisztráció még a 2014-es ukrán válságot követően sem mondott le. Bár 2015-ös nemzeti biztonsági stratégiája szerint az ukrán-orosz fegyveres konfliktus „világossá teszi, hogy az európai biztonságot, illetve a területi agresszió elleni nemzetközi szabályokat és normákat nem lehet maguktól értetődőnek venni,” a tágabb nemzetközi környezet vonatkozásában az Egyesült Államok nem hagyja, hogy „a normaszegők az általuk felmutatott közvetlen fenyegetések alapján határozzák meg regionális stratégiáinkat. Ehelyett minden egyes régióban hosszú-távon megerősítő agendát folytatunk,” mely térségek közül a dokumentum legelsőként Kelet-Ázsiát emelte ki, nyomatékosítva, hogy a megkezdett „újra-egyensúlyozás” halad tovább, az Egyesült Államok pedig „csendes-óceáni hatalom volt és marad.”<sup>297</sup>

Kelet-Közép-Európa a globális partnerségre szóló felhívás és az mérsékelt amerikai figyelem valóságával az Egyesült Államok ballisztikus rakétavédelmi rendszerének európai módosításáról tett 2009-es bejelentése, illetve annak politikai folyományai révén szembesült. Az Obama-adminisztráció Kelet-Közép-Európával kialakított viszonyának leírását mind a közbeszéd, mind a nemzetközi szakirodalom a rakétapajzs módosításának folyamatával társította, legalábbis az ukrán válságot megelőző időszakban. Obama elnök 2009. szeptember 17-i

---

<sup>296</sup> BUGAJSKI, Janusz: Obama's Europe: An Alliance in Flux. *Études helléniques / Hellenic Studies*, Vol.18. No.2. (Autumn 2010), ISSN 0824-8621, p.83.

<sup>297</sup> The White House: *National Security Strategy*. Washington, February 2015, pp.23–25.

televíziós beszéde arról, hogy alapjaiban átalakítja elődje európai ballisztikus rakétavédelmi terveit, Washington és a térség kapcsolatának kiemelt mérföldköveként vonult be a köztudatba. Lényegében nem találni olyan elemzést a hazai és nemzetközi szakirodalomban, mely az elnöki döntést külön ne emelné ki, vagy épp ne használná kiindulópontként az Obama-adminisztráció Kelet-Közép-Európára irányadó külpolitikájának bemutatásában. Az egyébként nem teljesen meglepő bejelentés és annak módja, az azt követő kelet-közép-európai bizalmi megrendülés, illetve az utóbbira 2009 októberében adott amerikai kármentő gesztusok rávilágítottak az amerikai és a kelet-közép-európai viszonyrendszer új fejezetére.

A kelet-közép-európai szövetségesek iránti amerikai elkötelezettséget Joseph R. Biden hivatott közölni, amit az amerikai alelnök a néhai John F. Kennedy elhíresült gondolatának parafrázisával tett, hangsúlyozva: „mi Amerikában már nem úgy gondolkozunk, hogy mit tehetünk Közép-Európáért, hanem inkább, hogy mit tehetünk Közép-Európával közösen?”<sup>298</sup> A nézetet megerősítette Philip H. Gordon is, jelezve, hogy az Egyesült Államok és a kelet-közép-európai NATO-tagállamok már közel két évtizede egy közösséget alkotnak, így Washingtonból „egyre inkább ugyanúgy tekintünk a közép- és kelet-európai országokra, mint a nyugat-európai országokra, azaz stabil, prosperáló demokráciákra, melyekkel széleskörű együttműködést folytatunk egy egész sor globális érdekeltségen.”<sup>299</sup> A helyettes államtitkár gondolatait nem hiába idézik a témában: korábbi kutatói-elemzői karrierje, illetve akkor hivatali illetékességi köre mellett ugyanis maga a nemzetközi helyzetről kialakított amerikai kép is meghatározó faktor volt. Húsz évvel a hidegháború vége, majd az euro-atlanti integráció eredményeivel a háta mögött Ronald D. Asmus szavaival Washington számára az európai biztonsági kérdések (még a 2008-as orosz-grúz háború is) már nem egzisztenciális, sokkal inkább „helyettes államtitkár szintű ügyek.”<sup>300</sup>

Az Obama-elnökség első ciklusában Washington a Kelet-Közép-Európa iránti fokozott amerikai figyelem hiányának vádjára azzal válaszolt, hogy az Egyesült Államok az e térséggel a poszt-bipoláris időszak elején ápolt különleges kapcsolata „egy 21. századi partnerséggé fejlődött, mely nemcsak az egymást régóta összekötő közös értékeken és érdekeken, hanem

---

<sup>298</sup> The White House: Biden amerikai alelnök beszéde 'Az Egyesült Államok, Közép-Európa és partnerség a 21. századra', *The White House Office of the Vice President*, October 22, 2009, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/other/other/Biden-As-Delivered-Hungarian-Final.pdf> [letöltés ideje: 2019. március 11.] p.4.

<sup>299</sup> GORDON, Philip. H.: U.S. Perspectives on Central and Eastern Europe, *United States Department of State*, November 4, 2009, Online: <https://2009-2017.state.gov/p/eur/rls/rm/2009/131634.htm> [letöltés ideje: 2019. március 29.]

<sup>300</sup> ERLANGER, Steven: The Legacy of 1989 Is Still Up for Debate. *The New York Times*, November 8, 2009, Online: <https://www.nytimes.com/2009/11/09/world/europe/09berlin.html> [letöltés ideje: 2019. október 15.]

közös felelősségeken is alapul,” utóbbiak alatt a globális kihívásokat értve.<sup>301</sup> A helyettes államtitkár érvelése szerint az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa érdekei azért konvergálnak, mert utóbbiak egyre inkább egyazon nemzetközi és globális biztonsági kihívások, köztük a pénzügyi válság és a klímaváltozás elleni küzdelem, az afganisztáni stabilitás, az energiabiztonság és az orosz demokrácia elősegítése, valamint a migráció megfelelő kezelése köré csoportosulnak.<sup>302</sup> Bizonyos szempontból ez teljesen érthető volt, hiszen 2008-at követően az egész nyugati világot megrázta a pénzügyi és gazdasági válság, ami az egyes országok kül- és biztonságpolitikáinak céljaira, illetve rendelkezésre álló eszközeire is kihatással volt. Közben az euro-atlanti biztonsági intézményekbe integrálódott kelet-közép-európai országok pedig már eleve részesei voltak olyan nemzetközi szerepvállalásoknak, mint az iraki és afganisztáni missziók.

Az Obama-adminisztráció lehetőséget kívánt adni a kelet-közép-európaiaknak a globális kihívások kezelésében való részvételre. Az amerikai elnök személyes elhivatottságként hangsúlyozta a nukleáris non-prolifерáció előmozdítását, ami az adminisztráció kiemelt biztonságpolitikai prioritása is volt. Az atomfegyverektől mentes világról szóló 2009. április 5-i beszédét Prágában mondta el, ahogy egy évvel később, április 8-án a cseh főváros volt az amerikai erőfeszítések eredményének számító amerikai-orosz Új START megállapodás aláírásának helyszíne is. Obama elnök ez utóbbi alkalommal találkozott külön a kelet-közép-európai országok állam- és kormányfőivel egy díszvacsora keretein belül, mellyel jelezni kívánta, hogy „mennyire fontosnak tartjuk kapcsolatunkat Közép- és Kelet-Európával.”<sup>303</sup> Valójában azonban Kelet-Közép-Európának is szembesülnie kellett az „elfordulás/újra-egyensúlyozás” geopolitikai valóságával, sőt a térséget az Obama-adminisztráció partnerkereső nemzetközi szerepvállalásának egy másik eleme, az amerikai-orosz kapcsolatokat „újraindító” kezdeményezése közvetlenebbül érintette. A probléma biztonságpolitikai jellegét kitűnően jelzi, hogy első vélt megtestesülése Obama elnök 2009. szeptember 17-i televíziós beszédében jelentkezett, amikor az amerikai elnök bejelentette, hogy visszalép elődje közép-európai rakétapajzs terveitől és új elképzelés szerint folytatja az amerikai és szövetséges ballisztikus rakétavédelmi rendszer kiépítését.

---

<sup>301</sup> GORDON, Philip H.: U.S. Relations With Central Europe, *United States Department of State*, September 20, 2012, Online: <https://2009-2017.state.gov/p/eur/rls/rm/2012/197986.htm> [letöltés ideje: 2019. február 25.]

<sup>302</sup> GORDON, Philip. H.: U.S. Perspectives on Central and Eastern Europe.

<sup>303</sup> HOLLAND, Steve & JONES, Gareth: Obama to reassure Poland with air base deal. *Reuters*, May 27, 2011, Online: <https://www.reuters.com/article/us-poland-obama-idUSTRE74Q5FW20110527> [letöltés ideje: 2019. július 8.]

Jóllehet a döntés korántsem volt meglepő, illetve közvetlenül csak kettő kelet-közép-európai országot (a Cseh Köztársaságot és a Lengyel Köztársaságot) érintett, az eset Kelet-Közép-Európa egészére nézve a nemzetközi diskurzusban két dolgot tett világossá: egyrészt megerősítésre került az amerikai külpolitika azon tendenciája, hogy Washington Kelet-Közép-Európához fűződő viszonyát az amerikai-orosz kapcsolatok relációjában és azoknak való alárendeltségében értelmezze. Másrészt mivel a döntés (főleg közlésének módja miatt) a kelet-közép-európai országokat kellemetlenül, az orosz vezetést pedig (látszólag és átmenetileg) kedvezően érintette, a témával foglalkozó vitákban fel-felmerült az Obama-adminisztráció külpolitikájának realista képe. A narratívát erősítette (sőt, előkészítette) a különböző kelet-közép-európai értelmiségiek és politikusok által még 2009. július 15-én az Obama-adminisztrációnak írt, „huszonkettek levele” néven elhíresült nyílt üzenet is. Az atlantista aláírók pont arra panaszkodtak, hogy „húsz évvel a hidegháború vége után [...] a közép- és kelet-európai országok már nincsenek az amerikai külpolitika szívében” és hogy a sikeres euro-atlanti intézményi bővítések láttán „az amerikai tisztviselők most arra a következtetésre jutottak, hogy térségünk egyszer s mindenkorra rendben van és hogy csak «kipipálhatják» és továbbállhatnak más, égetőbb stratégiai ügyekre.”<sup>304</sup>

A huszonkettek emlékeztettek a transzatlanti kötelék központi szerepére Európa és különösen a térség biztonságának alátámasztásában, és óva intették az amerikai elnököt a feléledő orosz revizionizmusra, mely a poszt-bipoláris európai biztonsági rendszer átalakítását tűzte ki célul. Szerintük Moszkva nem feltétlenül katonai erővel, hanem konstruktívabbnak tűnő kezdeményezésekkel is megpróbálja elérni egy európai „hatalmi koncerttel” helyettesítve a fennálló struktúrát és nemzetközi szervezeteket. Miközben egy békésebb amerikai-orosz viszonynak a kelet-közép-európai országok is örülnének, nem akarják, hogy az amerikai-orosz kapcsolatok megújításának keretében Washington és Moszkva maguk között kiegyezzen, ugyanis „történelmi tapasztalatunkból tudjuk, mi a különbség aközött, amikor az Egyesült Államok kiállt a liberális és demokratikus értékei mellett, és amikor nem. A mi térségünk szenvedett, amikor az Egyesült Államok engedett a «realizmusnak» Jaltán.”<sup>305</sup> A levelet Nyugaton ingerülten fogadták: a szerzőket Washingtonban és Brüsszelben (köztük Michael McFaul, az

---

<sup>304</sup> ADAMKUS, Valdas *et. al.*: An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe. *Gazeta Wyborcza*, July 15 2009, Online: [https://wyborcza.pl/1,75399,6825987,An\\_Open\\_Letter\\_to\\_the\\_Obama\\_Administration\\_from\\_Central.html](https://wyborcza.pl/1,75399,6825987,An_Open_Letter_to_the_Obama_Administration_from_Central.html)

[letöltés ideje: 2017. november 26.]

<sup>305</sup> Ibid.

amerikai-orosz „újraindítás” egyik tervezője) ruzszofóbiával vádolták, folytatva a Moszkvával a puha hatalom mentén történő közeledés politikáját.<sup>306</sup>

Tekintve, hogy Barack H. Obama már a 2008-as amerikai elnökválasztási kampányban nyíltan jelezte szándékát George W. Bush ballisztikus rakétavédelmi programjának felülvizsgálatára, illetve hivatalba lépését követően 2009 tavaszán már az amerikai-orosz „újraindítás” is hivatalosan bejelentésre került, a szerzők kiemelt jelentőséget tulajdonítottak a közép-európai rakétapajzsnek, mint amerikai-orosz relációban „talán a legnehezebb kérdés[nek], [...] mely mindazonáltal – legalábbis egyes országokban – az amerikai hitelesség és térség iránti elkötelezettség egy szimbólumává vált.”<sup>307</sup> A realista kiegyezés gondolatát fűtötte az a kiszivárgott információ, miszerint Obama elnök már 2009 februárjában titokban jelezte Medvegyev elnöknek, hogy az amerikai fél hajlandó engedni az európai ballisztikusa rakétavédelmi telepítések ügyében, amennyiben az orosz fél támogatást biztosít az iráni atomprogram elleni nemzetközi fellépésben. Az Obama-adminisztráció tagjai (köztük Robert M. Gates védelmi miniszter és William J. Burns külügyminisztériumi politikai államtitkár) ezzel jelezték, hogy rakétavédelem kiépítésére hatással van az elsődleges (iráni) veszélyforrás alakulása, mely utóbbiba pedig Moszkvának is van beleszólási lehetősége. Mind az amerikai, mind az orosz fél tagadta, hogy a megkeresés egy quid quo pro, illetve egy kölcsönösen kötelező megállapodás lehetőségét kínálta volna. Noha realista alkuról ekkor még nem lehetett beszélni, az érintett kelet-közép-európai szövetségesek számára aggasztó volt, hogy az amerikai-orosz együttműködés cseh és lengyel kormányok nemzetközileg ellentmondásosnak ítélt politikai befektetését és kalkulációit írta felül,<sup>308</sup> viszonylagos amerikai leértékelést sugallva. Az Egyesült Államok és a tágabb térség biztonságpolitikai kapcsolat-rendszerével foglalkozó F. Stephen Larrabee találóan írta le 2010-ben, hogy az Obama-adminisztráció távolságtartását igazából nem egy „új Jalta”, hanem „jóindulatú közömbösség” érzetét keltette Kelet-Közép-Európában.<sup>309</sup>

---

<sup>306</sup> VONDRA, Alexandr: Letter to Obama: Five Years Later. *Center for European Policy Analysis*, July 10, 2014, Online: <https://cepa.ecms.pl/index/?id=5792a227e0f56a94e118de0585387c32> [letöltés ideje: 2018. március 2.]

<sup>307</sup> ADAMKUS, Valdas *et. al.*: An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe.

<sup>308</sup> BAKER, Peter: Obama Offered Deal to Russia in Secret Letter. *The New York Times*, March 2, 2009, Online: <https://www.nytimes.com/2009/03/03/washington/03prexy.html> [letöltés ideje: 2019. május 9.] Philip H. Gordon 2009 júniusában megerősítette, hogy a közép-európai rakétapajzs kiépítését az iráni atom- és rakétaprogram teszi szükségessé, így ha orosz közreműködéssel ez utóbbit sikerülne megoldani, akkor kevesebb ok lenne telepíteni a rendszert. United States House of Representatives Committee on Foreign Affairs: *Strengthening the Transatlantic Alliance: an Overview of the Obama Administration's Policies In Europe*. Hearing Before the Subcommittee On Europe of the Committee On Foreign Affairs, United States Government Printing Office, June 16, 2009. Washington D.C., Online: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=713699> [letöltés ideje: 2018. augusztus 5.] p.32.

<sup>309</sup> LARRABEE F. Stephen: Russia, Ukraine, and Central Europe: The Return of Geopolitics. *Journal of International Affairs*, Vol.63. No.2. (Spring/Summer 2010), ISSN 0022-197X, p.45.

### **III.2.2. Partnerség és egység**

Bár második ciklusára George W. Bush elnök is barátságosabban közeledett európai szövetségeseihez,<sup>310</sup> a Bush-adminisztráció az amerikai-európai kapcsolatok és intézmények, köztük a NATO politikai alapú megosztásával vonult be a köztudatba. Az Obama-adminisztráció leendő tagjai ezt a gyakorlatot már a 2000-es évek elején kritizálták, még hozzá épp az európaiak globális biztonsági problémák kezelésében játszható szerepük potenciálja miatt.<sup>311</sup> Obama elnök az euro-atlanti közösséget igyekezett minél nagyobb egységben tartani. A Bush-adminisztráció unilateralizmusával és kemény hatalmával szemben az Obama-adminisztráció a liberálisabb, európaiabb multilateralizmust és puha hatalmat helyezte előtérbe, így Európában a közvélemény nagy érdeklődéssel viszonyult Barack H. Obama kampányához és elnökségéhez. Az inkább nyugat-európai társadalmakban érezhető „Obamánia” jelentősége két okból nem volt alábecsülendő. Egyrészt politikai szempontból példátlan volt: noha csak az Egyesült Államok elnökválasztásáról szólt, a demokrata elnökjelölt kampánya globális léptékkal bírt, melynek egyik precedens nélküli pontját a külföldön, (nem véletlenül a globális közösség gondolatát kiemelő) berlini beszéde adta.<sup>312</sup> Másrészt a nemzetközi lelkesedés mértéke idővel óhatatlanul eltúlzott várakozásokat szült Európában is, ahol nem tudatosult kellőképpen az Obama-kampány partnerség-építési kezdeményezésének másik oldala: a jobb együttműködéshez nagyobb amerikai elvárások is társulnak majd.

Washington megbízható partnereket keresett globális és transznacionális biztonságpolitikai agendájához. Az Obama-adminisztráció igénye persze általánosságban is jelentkezett a stratégiai szerepvállalás kezdeményezésén keresztül, ám a nyugati érték- és részben érdekközösség az európai szövetségeseket és partnereket e tekintetben az első helyre sorolta: az Egyesült Államok 2010-es nemzeti biztonsági stratégia szerint Washington számára az európaiak adták „az amerikai globális szerepvállalás sarokkövét és a nemzetközi fellépés katalizátorát.”<sup>313</sup> Az állítás fordítva olvasva is fennállt: az Obama-adminisztráció transzatlanti kapcsolatokra irányuló elképzeléseiben első helyen szerepelt Európa bevonása a globális kihívások együttes kezelésébe. Philip H. Gordon, Obama elnök első európai és eurázsiai ügyekért felelős külügyminisztériumi helyettes államtitkára 2009 júniusában a Kongresszus alsóházában tett meghallgatásán

---

<sup>310</sup> GORDON, Philip H.: The End of the Bush Revolution. *Foreign Affairs*, Vol.85. No.4. (July/August 2006), ISSN 0015-7120, p.81.

<sup>311</sup> GORDON, Philip H.: Bridging the Atlantic Divide. *Foreign Affairs*, Vol.82. No.1. (January/February 2003), ISSN 0015-7120, p.72.

<sup>312</sup> LASHNER, Kevin J. & RINEHART, Christine Sixta: The Shadowboxer: The Obama Administration and Foreign Policy Grand Strategy. p.859.

<sup>313</sup> The White House: *National Security Strategy*. Washington, May 2010. p.41.

kiemelte a közösen kezelendő főbb globális és regionális kihívásokat (többek közt a nemzetközi pénzügyi szabályozást, a klímaváltozás elleni küzdelmet és a járványok féken tartását, a terrorizmus és a nukleáris proliferáció megakadályozását, illetve az afganisztáni és iraki stabilitásra irányuló törekvéseket) és hangsúlyozta, hogy Washingtonnak mindegyik esetében szüksége van az európai szövetségeseire.<sup>314</sup>

Elnöki beiktatását követő első, 2009 tavaszán tett európai útján Barack H. Obama a transzatlanti együttműködés szükségességének kiemelésekor elsősorban globális interdependenciákra és érdekközösségre hivatkozott, az amerikai-európai értékközösséggel alátámasztva az együttműködés eredményességére vonatkozó optimizmusát. Az elnök megfogalmazásában „minden nemzet felelős azért, ami előttünk áll, [...] ugyanis akár a gazdasági visszaesésről, vagy klímaváltozásról, vagy terrorizmusról, vagy kábítószer-kereskedelemtől, mélyszegénységről, vagy a nukleáris fegyverek terjedéséről van szó, [...] kétségkívül nincs olyan szeglete a világnak, mely elzárhatja magát a 21. század fenyegetéseitől. Az egyik út előre – az egyetlen út előre – a bárhol jelentkező félelem és nélkülözés elleni együttes és kitartó fellépés. [...] Tudjuk, hogy az átalakító változás lehetséges, [...] mert minden különbözőségünk ellenére, vannak bizonyos értékek, melyek egybekötnek és felfedik közös emberségünk: [ezek] a félelemtől és nélkülözéstől való szabad, illetve a méltóság, megbecsülés és egyszerű igazság által fémjelzett élet iránti egyetemes vágy.”<sup>315</sup> Az Obama-adminisztráció meggyőződése volt, hogy a globális kihívások kezelésében a transzatlanti feleknek vezető szerepet kell vállalniuk,<sup>316</sup> melyhez elengedhetetlen kapcsolatuk megújítása. Obama elnök olvasatában a Bush-adminisztráció alatt megromlott amerikai-európai viszony olyan kölcsönös előítéletekhez vezetett, melyek „nem ismerik fel azt az alapvető igazságot, hogy Amerika nem képes szembenézni az évszázad kihívásaival egyedül, Európa pedig nem képes rá Amerika nélkül. Így azért jöttem Európába, [...] hogy megújítsam partnerségünk, melyben Amerika odafigyel és tanul barátainktól és szövetségeseinktől, de ahol barátaink és szövetségeseink [is] viselik az őket illető terhet.”<sup>317</sup>

A Bush-korszak egyik tanulsága az volt, hogy a nemzetközi politika fontosabb kérdéseiben a transzatlanti kapcsolatok munkamegosztása a nyugat-európai szövetségekkel hatékonyabb,

---

<sup>314</sup> United States House of Representatives Committee on Foreign Affairs: *Strengthening the Transatlantic Alliance: an Overview of the Obama Administration's Policies In Europe*. p.6.

<sup>315</sup> The White House: Remarks by President Obama at Strasbourg Town Hall. *The White House Office of the Press Secretary*, April 3, 2009, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-obama-strasbourg-town-hall> [letöltés ideje: 2019. október 11.]

<sup>316</sup> United States House of Representatives Committee on Foreign Affairs: *Strengthening the Transatlantic Alliance: an Overview of the Obama Administration's Policies In Europe*. p.21.

<sup>317</sup> The White House: Remarks by President Obama at Strasbourg Town Hall.



illetve hogy elvileg maguk az európaiaknak sem járnak jól, ha megbontják saját egységüket, amint erre a 2003-as iraki háború tapasztalatai rámutattak. Noha amerikai szempontból nem oldotta meg teljesen a Kissinger-féle európai hívószám-dilemmát, az EU 2009-es Lisszaboni Szerződése is az európai integráció mélyítésének irányába mutatott, külön eredményt elérve a közös kül- és biztonságpolitika terén. Ráadásul az elődjétől való politikai és szakmai elkülönülés elvárása is arra ösztökélte Obama elnököt, hogy felszámolja a Bush-adminisztráció transzatlanti kapcsolatokat megosztó politikai örökségét, és európai szövetségesei között lehetőleg ne differenciáljon. Obama elnök szándéka az volt, hogy e politikai károkat felszámolja, abban bízva, hogy saját adminisztrációjának „egyik öröksége [...] történelmi szövetségünk sokkal hatékonyabb módon történő újbóli egybehozatala lesz.”<sup>318</sup>

Mindennek megfelelően tehát a valójában már Bush elnök második ciklusában félretett „régie Európa” és „új Európa” megosztás eltemetése a kelet-közép-európai szálak új megvilágítását jelentette. Vagyis az Egyesült Államok kapcsolatai Kelet-Közép-Európa országaival „normalizálódtak”, minőségüket tekintve már nem különböztek nyugat-európai társaikétól.<sup>319</sup> Hillary R. Clinton 2010 januárjában, az európai biztonságról szóló párizsi beszédében látványosan szakított a Rumsfeld-féle Európa-képpel: „Egyesek ránéztek a kontinensre, és még most is Nyugat- és Kelet-Európát, régi és új Európát [...] láttak. A valóság az, hogy [...] csak egy Európa van, [...] mely magába foglalja az Egyesült Államokat és partnerét. És magába foglalja [...] Oroszországot.”<sup>320</sup> Bár az Obama-adminisztráció elhatárolódott a rumsfeldi örökségtől, a kialakult helyzettel valamit kezdenie kellett. Amennyiben egységesíteni akarta a nyugati szövetséget, megoldást kellett találnia azon biztonsági kérdésekre, melyek az euroatlanti intézményeket „régie” és „új” tagállamok mentén megosztották.

A szövetség kohéziójának hiánya azonban már korábban megmutatkozott és az egyes tagállamok eltérő biztonságpercepcióira, illetve a NATO rendeltetéséről alkotott véleményükre volt visszavezethető, alapvetően három csoportra osztva az országokat. Egyrészt van egy főleg nyugat-európai államok alkotta „status quo csoport”, mely bár a kollektív védelemben látja a szövetség lényegét, egyúttal a NATO béketeremtő hatását leginkább a belső (európai) stabilitásban látja, Moszkvától pedig nem szeretne elidegenedni, így mind a bővítés, mind a

---

<sup>318</sup> The White House: Remarks by President Obama at Strasbourg Town Hall.

<sup>319</sup> MAGYARICS, Tamás: A kapcsolatok „normalizálása” vagy jóindulatú közömbösség? Az Egyesült Államok Közép-Európa-politikája. *Külgügyi Szemle*, 2010/2. (2010. nyár), ISSN 2060-4904, pp.61–62.

<sup>320</sup> CLINTON, Hillary Rodham: Remarks on the Future of European Security. *United States Department of State*, January 29, 2010, Online: <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2010/01/136273.htm> [letöltés ideje: 2018. február 21.]

területen kívüli szerepvállalás ügyében a visszafogottság híve. Másrészt van egy angolszászok vezette „reformista csoport”, mely a NATO küldetését globálissá tenné, a bővítés tekintetében pedig liberális internacionalista elveket vall. Harmadrészt létezik a kelet-közép-európai országokat részben felölelő „tradicionalista csoport”, mely továbbra is az orosz fenyegetéssel szembeni kollektív védelmet tartja a legfontosabb feladatnak, a globális szerepvállalásokat pedig az amerikai kapcsolatok ápolásának lehetősége miatt nem ellenzik.<sup>321</sup>

Az orosz-kérdés tekintetében a két legfőbb problémát a közép-európai rakétapajzs ügye és ezzel összefüggésben az Oroszországi Föderációval való politikai kapcsolatok élénkítésének dilemmája szolgáltatta, melyek rendezésére az amerikai-orosz „újraindítás” megítélése miatt is szükséges volt. Mindkét problémára a megoldást a NATO 2010-es lisszaboni csúcstalálkozója szolgáltatta. Egyrészt elfogadásra került a szövetség új Stratégiai Konceptiója, mely egyszerre tette globálissá a NATO küldetését és erősítette meg a kollektív védelmet (utóbbiban a nukleáris elrettentést is megtartva). Másrészt az Obama-adminisztráció beemelte ballisztikus rakéta-védelmi rendszerének Bush-adminisztráció által csak bilaterális szerződések útján meg-alapozott európai komponenseit a szövetség rakétavédelmi rendszerébe. Philip H. Gordon szavaival az új terv „sokkal NATO-izáltabb” lett.<sup>322</sup> Mindemellett az amerikai vezetés kiállt a potenciális orosz fenyegetés miatt aggódó baltiak és lengyelek védelméről szóló készenléti tervek kidolgozása és elfogadása mellett. Az addig nem létező terveket az érintett kelet-közép-európai országok már évek óta hiányolták, de a szövetségen belüli konszenzus hiánya miatt egyszer sem sikerült papírra vetni azokat. Ennek hátterében egyes nyugat-európai tagállamok azon aggálya állt, hogy a tervekkel szükségtelenül ingerelnék Moszkvát.<sup>323</sup>

Bár az Obama-adminisztráció kiállt a tervek felvázolása mellett, elővigyázatosságát jelzi, hogy Clinton külügyminiszter utóbbiak elfogadásának tényét jobb látta titokban tartani, pont azért, hogy ne zavarja meg az amerikai-orosz kapcsolatok javításának kezdeményezését. Megjegyzendő, hogy a tervek kidolgozásának támogatásában az Obama-adminisztrációt maga az amerikai-orosz „újraindítás” sikere is motiválhatta. WikiLeaks-forrásból tudjuk, hogy a 2010-es Stratégiai Konceptió kidolgozásában Tomáš Valášek szlovák elemző is közreműködött, aki fél évvel a NATO lisszaboni csúcstalálkozója előtt Ronald D. Asmus és más szakértőkkel

---

<sup>321</sup> KISS, J. László: Születésnap után. Vita a NATO jövőjéről. *MKI-tanulmányok*, 2009. május 26., ISSN 2060-5013, pp.10–13.

<sup>322</sup> GORDON, Philip. H.: U.S. Perspectives on Central and Eastern Europe.

<sup>323</sup> ASMUS, Ronald *et. al.*: NATO, new allies and reassurance. *Policy Brief*, Centre for European Reform, May 12, 2010, Online: [https://www.cer.eu/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/pb\\_nato\\_12may10-215.pdf](https://www.cer.eu/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/pb_nato_12may10-215.pdf) [letöltés ideje: 2018. december 4.]

együtt többek közt arról írt, hogy készenléti terveket hiányoló keleti tagállamok megnyugtatása az amerikai-orosz kapcsolatok javításának előfeltételeként is felfogható, hiszen Moszkva felé csak akkor tud hatékonyan nyitni a NATO, ha utóbbiak is (immár meggyőződve saját biztonságukról) támogatják a kezdeményezést.<sup>324</sup> Az elért eredmények fényében az amerikaiak, az addig vonakodó németek és kelet-közép-európaiak is elégedetten távozhattak Lisszabonból.<sup>325</sup> Mindazonáltal a rakétavédelem ügye előre vetítette az Egyesült Államok (és a Nyugat) Oroszországi Föderációhoz fűzött biztonsági dilemmáját, ami az Obama-adminisztráció számára már csak azért is volt fajsúlyos kérdés, mert azt az európai biztonság Eurázsia keretein belül történő értelmezése révén az amerikai Európa-politika harmadik, egyben – Philip H. Gordon szavával – „központi” pillérének is tekintette.<sup>326</sup>

### **III.3. Az amerikai-orosz kapcsolatok „újraindítása” és az európai biztonság**

#### ***III.3.1. Az amerikai-orosz kapcsolatok „újraindítása” és annak korlátai***

Poszt-bipoláris elődjeihez hasonlóan, hivatalba lépését követően Obama elnök egyik kiemelt szándéka volt, hogy megújítsa az amerikai-orosz kapcsolatokat, a lehetőségekhez mérten túllépve a vitákon, melyek közvetlen forrása a 2008 augusztusában kitört orosz-grúz háború volt.<sup>327</sup> Washington ismételt kísérlete az Obama-adminisztráció globális biztonsági agendájának fényében további lendületet nyert, elvezetve az ún. „reset”, vagyis a kétoldalú kapcsolat „újraindítási” kezdeményezéséhez. Az Obama-adminisztráció ezúttal is abból az alapvetésből indult ki, hogy a globális kihívások olyan érdekközösséget teremtenek, melyek felülírhatják a versengés logikáját, kölcsönösen előnyös együttműködésre ösztönözve a felemelkedő hatalmakat, akik növekvő nemzetközi szerepük mellé egyre nagyobb felelősségben is részesülnek. Obama elnök 2009. júliusi moszkvai útján arról beszélt, hogy a globális „kihívások globális partnerséget követelnek, és e partnerség erősebb lesz, ha Oroszország elfoglalja jogosan

---

<sup>324</sup> Ibid.

<sup>325</sup> TRAYNOR, Ian: WikiLeaks cables reveal secret Nato plans to defend Baltics from Russia. *The Guardian*, December 6, 2010, Online: <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/06/wikileaks-cables-nato-russia-baltics> [letöltés ideje: 2018. december 2.]

<sup>326</sup> United States House of Representatives Committee on Foreign Affairs: *Strengthening the Transatlantic Alliance: an Overview of the Obama Administration's Policies In Europe*. p.7. és p.23.

<sup>327</sup> Bizonyos területeken ez a mai napig nem sikerült. A Németországi Szövetségi Köztársaságban működő amerikai George C. Marshall European Center for Security Studies például évek óta fogad civil és katonai szakértőket a világ szinte minden országából, előmozdítandó a nemzetközi biztonság aktuális kérdéseinek együttes megvitatását és a kölcsönös eszmecsereét. A poszt-szovjet térségre is fókuszálva az intézmény tekintélyes orosz nyelvű kapacitással (könyvtárral, tolmácsokkal és szakmai kiadványokkal) rendelkezik, azonban ennek kihasználtsága 2008. óta a mai napig korlátozott, mivel az Oroszországi Föderáció nem delegál résztvevőket a teljes egészében amerikai-német finanszírozású szakmai kurzusokra és rendezvényekre.

megillető helyét mint nagyhatalom. [...] A hatalom iránti törekvés többé már nem egy zéró-összegű játszma – a fejlődést meg kell osztani. Ezért kértem, hogy az Egyesült Államok és Oroszország közötti kapcsolatokban legyen egy «újraindítás». Ennek többnek kell lennie, mint egy új kezdetnek a Kreml és a Fehér Ház között.”<sup>328</sup>

Az Obama-adminisztráció azt feltételezte, hogy Washington képes együttműködni Moszkvával a nukleáris proliferáció (beleértve az iráni és észak-koreai atomprogramok), az afganisztáni biztonság, a világgazdaság, a klímaváltozás és az európai biztonság kérdéseiben anélkül, hogy legutóbbi terén engedményeket tenne az orosz érdekszférák érvényesítésének javára, illetve a szövetségesek és partnerek biztonságának (politikai szuverenitásának és területi integritásának) kárára.<sup>329</sup> Míg előbbi kérdésekben az „újraindítás” valóban szállította a várt eredményeket, utóbbiak tekintetében (különösen a 2014-es ukrán válság révén) sikerességének megítélése már eltérő. A kezdeményezés elsőszámú célkitűzése a Barack H. Obama és Dmitrij A. Medvegyev elnök által 2010-ben aláírt Hadászati Támadófegyverek Csökkentéséről Szóló Harmadik Szerződés (START III), avagy az „Új START Szerződés” volt, mely közel két évtizede a legátfogóbb amerikai és orosz fegyverzetkorlátozási megállapodásnak számít, és bár a kelet-közép-európai rakétapajzsot szem előtt tartva az orosz vezetés megkísérelte az elhárítórendszerek korlátozását is a szerződésbe venni, erre végül nem került sor.<sup>330</sup> Mindemellett Washington elérte, hogy Moszkva támogassa az ENSZ Biztonsági Tanács Teherán, illetve Phenjan atomprogramjának szankcionálására irányuló 1929-es, illetve 1874-es számú határozatait, továbbá hogy az Afganisztánba irányuló amerikai katonai csapatok és szállítmányok áthaladhassanak az Oroszországi Föderáción keresztüli útvonalon, ami 2011. első negyedében az Egyesült Államok afganisztáni szállítmányainak közel 50%-át (850 repülőút és 130,000 fős katonai személyzet mozgását) jelentette.<sup>331</sup> Közben 2012-ben megvalósult az orosz WTO-tagság. Mindazonáltal ugyanekkorra az „újraindítás” lendülete elfogyott, az amerikai-orosz kapcsolatok pedig újból kihűltek, aminek amerikai olvasatban egy-egy mélypontját 2014-ben Ukrajna

---

<sup>328</sup> The White House: Remarks by the President at the New Economic School Graduation. *The White House Office of the Press Secretary*, July 7, 2009, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/video/President-Obamas-Address-at-the-New-Economic-School-in-Moscow#transcript> [letöltés ideje: 2018. április 18.]

<sup>329</sup> United States House of Representatives Committee on Foreign Affairs: *Strengthening the Transatlantic Alliance: an Overview of the Obama Administration's Policies In Europe*. p.24.

<sup>330</sup> A szerződés mindkét fél részére legfeljebb 1,550 darab stratégiai nukleáris töltetet és 700 darab hadrendbe állított stratégiai hordozóeszközt engedélyez, mely célszámokat 2018-ig kellett elérni. N. RÓZSA, Erzsébet & PÉCZELI, Anna (szerk.): *Egy békésebb világ eszközei*. Osiris Kiadó & Magyar Külügyi Intézet, Budapest, 2013, ISBN 978-963-389-948-9, p.146.

<sup>331</sup> United States House of Representatives Committee on Foreign Affairs: *Overview of U.S. Relations with Europe and Eurasia*. Hearing Before the Subcommittee On Europe And Eurasia of the Committee On Foreign Affairs, United States Government Printing Office, March 10, 2011. Washington D.C., Online: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=706489> [letöltés ideje: 2018. augusztus 5.], pp.28–29.

területi integritásának, illetve 2016-ban az Egyesült Államok elnökválasztásának orosz megsértése jelezte.

Mind az „újraindítás” ötlete, mind kudarca az Obama-adminisztráció liberális szemléletéből eredt. Obama elnök és külpolitikai csapatának liberális, érdekközösségre épülő, egyetemes értékekben gondolkodó és abszolút előnyökre kiélezett multi-partnerségi koncepciója ugyanis alapjaiban ütközött a realistább orosz szemlélettel. A két megközelítés eltér a nemzetközi rend vélt szerkezetét illetően. Moszkva alapvetően nem tagadja a liberális nemzetközi rend bizonyos előnyeit, amit alátámasztott a WTO-tagság megszerzésére irányuló törekvése, ugyanakkor e rendbe való integrációja a hidegháború vége óta nehéznek bizonyult.<sup>332</sup> Miközben unipoláris pillanatról már nem beszélhetünk, a liberális nemzetközi rendet alátámasztó hegemon szerepét továbbra is az Egyesült Államok tölti be: felismerve az amerikai hatalom korlátait és a felemelkedő regionális hatalmak egyre fokozódó gazdasági, politikai és katonai erejét, az Obama-adminisztráció egy együttműködő multi-partnerségi programot hirdetett, megkülönböztetve azt a versengő multi-poláris világtól.<sup>333</sup> A két nemzetközi tendenciát a Medvegyev- és Putyin-adminisztráció is látta, ám másképp értelmezte: már a 2000-es orosz hivatalos nemzeti biztonsági stratégiában/koncepcióban is arról lehetett olvasni, hogy a hidegháború után „kettő egymást kölcsönösen kizáró tendencia jelentkezett. Az első [...] bizonyos számú országok és integratív társulásainak megerősödött gazdasági és politikai helyzetében, illetve a nemzetközi folyamatok multilaterális kormányzására irányuló fejlettebb mechanizmusokban ölt testet. [...] A második tendencia azon kísérletekben testesül meg, melyek arra irányulnak, hogy a nemzetközi kapcsolatok struktúrája a fejlett nyugati országok uralmára épüljön.”<sup>334</sup>

Míg Obama elnök szerint a liberális nemzetközi rend minden hibájával együtt is jól működött és előmozdította a nemzetközi békét, jólétet és szabadságot,<sup>335</sup> összességében pedig széleskörű nemzetközi támogatásnak örvend,<sup>336</sup> addig Putyin elnök gyanakvóan azt feltételezte a nyugati

---

<sup>332</sup> BUZAN, Barry & WÆVER, Ole: *Regions and Powers. The Structure of International Security*. p.404.

<sup>333</sup> CLINTON, Hillary Rodham: Foreign Policy Address at the Council on Foreign Relations.

<sup>334</sup> The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: *National Security Concept of the Russian Federation*. January 10, 2000, Online: [https://www.mid.ru/en/foreign\\_policy/official\\_documents/-/asset\\_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768](https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768) [letöltés ideje: 2019. október 15.]

<sup>335</sup> The White House: Remarks by President Obama to the United Nations General Assembly. *The White House Office of the Press Secretary*, September 28, 2015, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/09/28/remarks-president-obama-united-nations-general-assembly> [letöltés ideje: 2019. október 15.]

<sup>336</sup> The White House: *National Security Strategy*. Washington, February 2015, p.23.

országokról, hogy „ambíciók oly nagyra nőttek, hogy saját politikáikat, [...] az egész nemzetközi közösség nézeteként kezdték bemutatni.”<sup>337</sup> Ennek megfelelően Hillary R. Clinton alapvetően optimista és együttműködést sugalló multi-partnerségével szemben orosz kollégája, Szergej V. Lavrov arról értekezett, hogy a világban különböző hatalmi központok vannak felemelkedőben, melyek ennek megfelelően egy alternatív, multi-poláris világrend lehetőségét kínálják.<sup>338</sup> Az Obama-adminisztráció tisztában volt e nézetkülönbséggel, ám úgy vélte, hogy a zéró-összegű játszmák orosz szemléletén magával a jobb viszony kialakításával és a közös érdekek tudatosításával túl lehet lépni,<sup>339</sup> ezt az elképzelést pedig (az orosz közvéleménykutatások eredményeire alapozva) legalább 2011 tavaszáig fenntartotta.<sup>340</sup> Biden alelnök például 2011 márciusában Moszkvában tett látogatásakor kifejezetten „win-win”, azaz kölcsönösen előnyös helyzetekről beszélt, elutasítva az értékek és érdekek közötti versenyt a politikában.<sup>341</sup>

Washington és Moszkva emellett másképp látják nemzetközi renden belüli helyzetüket. Noha Obama elnök változó állásfoglalásokat tett az amerikai kivételességről, elnökségének második ciklusában is osztotta a liberális internacionalisták azon nézetét, miszerint „nem az a kérdés, hogy Amerika vajon vezetni fog-e, hanem hogy *hogyan* fogunk vezetni a jövőbe.”<sup>342</sup> Ezzel szemben Putyin elnök 2014 őszén arról beszélt, hogy a szovjet szuperhatalom összeomlása óta a külvilág (elsősorban az Egyesült Államok) látja szükségét kikérni Moszkva véleményét<sup>343</sup> – ezzel is megerősítve az ezredfordulón megfogalmazott orosz percepciót, miszerint egyes országok figyelmen kívül hagyják az orosz érdekeket a nagyobb horderejű nemzetközi kérdések rendezésekor és kifejezetten gyengíteni akarják az Oroszországi Föderációt mind politikai, mind gazdasági, mind katonai értelemben.<sup>344</sup> Putyin elnök olvasatában az amerikai vezető szerep is megkérdőjelezhető, az amerikai kivételesség pedig valójában csak kifogás más államok belügyeibe való beavatkozásra, amivel egyúttal a nemzeti szuverenitás gondolata is

---

<sup>337</sup> President of Russia: 70th session of the UN General Assembly. *President of Russia*, September 28, 2015, Online: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/50385> [letöltés ideje: 2015. október 10.]

<sup>338</sup> LAVROV, Sergei: The Present and Future of Global Politics. *Russia in Global Affairs*, Vol.5. No.2. (2007), ISSN 1810-6374, pp.13–14.

<sup>339</sup> United States House of Representatives Committee on Foreign Affairs: *Strengthening the Transatlantic Alliance: an Overview of the Obama Administration's Policies In Europe*. p.32.

<sup>340</sup> United States House of Representatives Committee on Foreign Affairs: *Overview of U.S. Relations with Europe and Eurasia*. p.31.

<sup>341</sup> The White House: Vice President Biden's Remarks at Moscow State University. *The White House Office of the Vice President*, March 10, 2011, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/03/10/vice-president-bidens-remarks-moscow-state-university> [letöltés ideje: 2018. április 18.]

<sup>342</sup> The White House: *National Security Strategy*. Washington, February 2015, p.2.

<sup>343</sup> President of Russia: Meeting of the Valdai International Discussion Group. Vladimir Putin took part in the final meeting of the Valdai International Discussion Group's XI session. *President of Russia*, October 24, 2014, Online: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46860> [letöltés ideje: 2015. október 8.]

<sup>344</sup> The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: *National Security Concept of the Russian Federation*. (I. szekció)



egyre relativizálódik: „minél nagyobb a világ egyetlen hatalmi központ iránti lojalitása, annál nagyobb ennek vagy annak az uralkodó rezsimnek a legitimitációja.” Okfejtésében Vlagyimir V. Putyin „amerikai propagandáról” beszélt, melynek célja, hogy Washington számára egy kvázi-bipoláris képet rajzoljon, amiben szembe helyezkedhet Moszkvával.<sup>345</sup> Bár e hidegháborús mentalitás már 2013-ban is egyértelmű volt, Obama elnök még Edward Snowden kiadatásának orosz megtagadása kapcsán is arról beszélt, hogy az amerikai-orosz szembenállás már a múlté és „nincs ok, amiért ne tudnánk hatékonyabban együttműködni.”<sup>346</sup>

Az amerikai-orosz kapcsolatok az Obama-adminisztráció liberális külpolitikájának egy másik eleme révén romlottak meg, véget vetve az „újraindítás” útján életre hívott együttműködésnek. Washington orosz-politikájának ugyanis továbbra is része volt a demokrácia előmozdítása, ami főleg a civil társadalom támogatásában nyilvánult meg. Amellett, hogy a puha hatalom és a demokratikus folyamatok nemzetközi támogatása a liberális internacionalizmus szerves részét képezik, Putyin elnök és a Kreml olvasatában ezek is konfliktusforrások a nemzetközi kapcsolatokban. Noha az Egyesült Államok 2015-ös nemzeti biztonsági stratégiája figyelembe vette a liberális demokrácia kibontakozásának helyenként felmerülő történelmi-kulturális akadályait,<sup>347</sup> értékeit alapvetően egyetemesnek tekintette. A demokrácia terjedésének civilizációs alapjainak jelentősége hangsúlyosabban volt jelen a 2016-os Orosz Föderáció hivatalos külpolitikai koncepciójában, inkább huntingtoni képest festve a nyugati értékek nem nyugati társadalmakba való átültetésének lehetséges következményeiről, egyúttal reflektálva a 2011-es arab tavasz eseményeire.<sup>348</sup> Míg Medvegyev elnök támogatta a líbiai civilek védelmét szolgáló nyugati beavatkozást, az akkor miniszterelnök Vlagyimir V. Putyin lesújtó véleménnyel volt Moammer Kadhafi rendszerének külső segítséggel való megdöntéséről, kiemelve a nyugati típusú demokrácia kulturális hagyományainak hiányát.<sup>349</sup> Az eset azért is kiemelendő, mert a líbiai eseményeket az orosz vezetés előjelként értelmezte.<sup>350</sup>

---

<sup>345</sup> President of Russia: Meeting of the Valdai International Discussion Group. Vladimir Putin took part in the final meeting of the Valdai International Discussion Group's XI session.

<sup>346</sup> The White House: Interview of the President by Jay Leno, The Tonight Show. *The White House Office of the Press Secretary*, August 7, 2013, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/08/07/interview-president-jay-leno-tonight-show> [letöltés ideje: 2019. október 18.]

<sup>347</sup> The White House: *National Security Strategy*. Washington, February 2015, pp.35–36.

<sup>348</sup> The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: *Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation*. February 18, 2016, Online: [https://www.mid.ru/en/foreign\\_policy/official\\_documents/-/asset\\_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248](https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248) [letöltés ideje: 2019. október 19.] 14. pont

<sup>349</sup> BARRY, Ellen: Putin Criticizes West for Libya Incursion. *The New York Times*, April 26, 2011, Online: [http://www.nytimes.com/2011/04/27/world/europe/27putin.html?\\_r=0](http://www.nytimes.com/2011/04/27/world/europe/27putin.html?_r=0) [letöltés ideje: 2015. október 17.]

<sup>350</sup> APPLEBAUM, Anne: Obama and Europe. *Foreign Affairs*, Vol.94. No.5. (September/October 2015), ISSN 0015-7120, pp.41–42. pp.37–44.

Az amerikai-orosz kapcsolatok 2011-2012-ben kezdték a kihűlés jeleit látványosabban mutatni. Az Obama-adminisztráció nem csinált titkot abból, hogy szándékában áll az orosz demokrácia előmozdítása: Biden alelnök említett moszkvai beszédében külön kiemelte, hogy az orosz belpolitikai változás „szükséges a jó viszonyhoz”, Washington pedig „továbbra is tiltakozni fog, mikor [...] az emberi jogokat megsértik vagy a demokráciát és a jogállamiságot aláássák [az Oroszországi Föderációban].”<sup>351</sup> A két fél közötti súrlódási pontot a civil társadalom képezte. Tekintettel arra, hogy utóbbi a liberális demokrácia egyik alappillére, az Obama-adminisztráció az e csoportok érvényesülését gátló állami szabályozások ellenében igyekezett közvetlenül is támogatni őket,<sup>352</sup> míg a Putyin-adminisztráció olvasatában a puha hatalom és az emberi jogok külföldi támogatása a „fokozódó globális versengés” kontextusában valójában szuverén államok elleni nyomásgyakorlásra és a közvélemény befolyásolására irányult.<sup>353</sup> A két nézet konfrontációjához az Oroszországi Föderáció 2011-es parlamenti és 2012-es elnökválasztása szolgáltatta a szikrát: míg Washingtonban Putyin elnök Amerika-ellenes kampánya és a választás kimenetele váltott ki nemtetszést, Moszkva ezt az orosz belügyekbe való beavatkozásként értelmezte. Ennek megfelelően 2012 júliusában Putyin elnök aláírta azt a törvényt, mely a politikai tevékenységgel foglalkozó külföldi finanszírozású NGO-kat „külföldi ügynökként” való regisztrálásra kötelezte,<sup>354</sup> szeptemberben pedig kiutasította az Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Ügynökségét (USAID) az országból.<sup>355</sup> Végül, immár az ukrajnai válság árnyékában, Putyin elnök 2015 májusában lehetővé tette, hogy az Oroszországi Föderációban működő „nem kívánatos” külföldi finanszírozású civil csoportokat megszüntessék.<sup>356</sup>

Az amerikai és orosz belpolitika mentén megromlott kapcsolatot jelezte a Kongresszus, illetve az Állami Duma részéről 2012 végén elfogadott Magnitsky-törvény, illetve Yakovlev-törvény is. Noha a Magnitsky-törvény részben még a kivándorlást korlátozó szovjet politika amerikai szankcionálására 1974-ben bevezetett (a nemzetközi kereskedelemben a legnagyobb kedvezmény elvét megtagadó) Jackson-Vanik kiegészítést hivatott visszavonni, nevét és tartalmát

---

<sup>351</sup> The White House: Vice President Biden’s Remarks at Moscow State University.

<sup>352</sup> The White House: *National Security Strategy*. Washington, February 2015, pp.21.

<sup>353</sup> The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: *Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation*. 20. pont

<sup>354</sup> OSTROUKH, Andrey: Russia’s Putin signs NGO “foreign agents” law. *Reuters*, July 21, 2012, Online: <http://www.reuters.com/article/2012/07/21/us-russia-putin-ngos-idUSBRE86K05M20120721> [letöltés ideje: 2015. október 4.]

<sup>355</sup> ABBAKUMOVA, Natasha & LALLY, Kathy: Russia boots out USAID. *The Washington Post*, September 18, 2012, Online: [https://www.washingtonpost.com/world/russia-boots-out-usaid/2012/09/18/c2d185a8-01bc-11e2-b260-32f4a8db9b7e\\_story.html](https://www.washingtonpost.com/world/russia-boots-out-usaid/2012/09/18/c2d185a8-01bc-11e2-b260-32f4a8db9b7e_story.html) [letöltés ideje: 2015. október 4.]

<sup>356</sup> GROVE, Thomas: Russia’s Putin Signs New Law Against ‘Undesirable’ NGOs. *The Wall Street Journal*, May 25, 2015, Online: <http://www.wsj.com/articles/russias-putin-signs-new-law-against-undesirable-ngos-1432567550> [letöltés ideje: 2015. október 4.]



Szergej L. Magnitsky orosz adótanácsadó vonatkozásában kapta: az adócsalási ügyekkel foglalkozó Magnitsky 2008-ban került őrizetbe, ahol 2009-ben tisztázatlan körülmények között meghalt. Mivel utóbbi révén felmerült a politikai megrendelésre végrehajtott (és a hatalom által eltussolt) gyilkosság gyanúja, az amerikai törvény vízumtilalmat és egyéb szankciókat vetett ki az orosz adótanácsadó ellen elkövetett súlyos atrocitásokban valószínűsíthetően érintett magán-személyekre. Az amerikai törvény orosz párja Dmitrij Jakovlev orosz gyermekről kapta a nevét: a kisfiút 2008-ban fogadta örökbe egy virginiai férfi, aki azonban a gyermeket az Egyesült Államokba költöztetését követően egy alkalommal órákra magára hagyta egy gépjárműben, ahol a kisfiú napszúrást kapott és meghalt. A tragédiának (és a nevelőapa bírósági felmentésének) árnyékában az orosz törvény tilalmat vezetett be egyes amerikai állampolgárok beutazására, illetve orosz gyermekek amerikai állampolgárok általi adoptálására vonatkozóan.

### ***III.3.2. Az Obama-adminisztrációs és a liberális európai biztonsági architektúra***

Az amerikai-orosz kapcsolatok „újraindítása”, a kelet-közép-európai rakétapajzsra irányuló kétoldalú egyeztetések és a Bush-féle koncepció egyoldalú módosítása felbátorította az orosz vezetést az európai biztonsági rendszer átalakítására tett kísérleteiben.<sup>357</sup> Az Obama-adminisztráció „realizmusától” való kelet-közép-európai félelem mögött az a megfigyelés állt, miszerint az amerikai külpolitikát meghatározó nemzetközi szerepvállalás keretében Washington kitüntetett célja volt a felemelkedő hatalmakkal való együttműködések létesítése, tekintet nélkül utóbbiak politikai berendezkedésére. Bár az Oroszországi Föderáció esetében a kooperációs kísérlet az orosz demokrácia erősítésének deklarált szándékával párhuzamosan zajlott, kelet-közép-európai szempontból a térség általános leértékelésének valamint a nagyhatalmak helyi történelmi gyakorlatának árnyékában felvetette a kis országok feletti realista hatalmi politika érvényesítésének gondolatát.

A realista logika alapján mivel Washington „elfordulóban” van Európától, Moszkva megpróbálná az alkalmat kihasználva betölteni az űrt, amire az Obama-adminisztráció a bilaterális kapcsolatok „újraindításának” globális sikerei érdekében még nyitott is lenne. Az ilyen aggodalmakat az orosz diplomáciai gyakorlat kétségkívül alátámasztotta. Dmitrij Medvegyev 2008 júniusában Berlinbe utazott, ahol felvetette az új euro-atlanti biztonsági szerződés és architektúra ötletét, amit 2008 októberében, majd 2009 áprilisában is megerősített.

---

<sup>357</sup> HYNEK, Nik *et. al.*: The US-Russian security 'reset': implications for Central-Eastern Europe and Germany. *European Security*, Vol.18. No.3. (September 2009), ISSN 0966-2839, pp.268–269.

A koncepció alapelvei a nemzeti szuverenitás és területi integritás védelmét, a fegyveres erő alkalmazásának és azzal való fenyegetés tilalmát, a fegyverzetkorlátozás alapjainak lefektetését, a mindenkit egyformán megillető biztonság garantálását ölelték fel, kiegészítve azzal a gondolattal, hogy az egész rend alátámasztására egyetlen állam vagy nemzetközi szervezet se legyen privilegizált helyzetben.<sup>358</sup>

Orosz részről a szándék már évek óta az volt, hogy Moszkvának érdemi szerep jusson az euro-atlanti biztonság rendszerében, ugyanis Moszkva olvasatában a hidegháború úgy ért véget, hogy nem került sor „békeszerződésre”, vagyis a volt ellenfelek nem fektették le írásban a nemzetközi rend átfogó szabályait. A tézis kifejezetten igaz volt az európai biztonságra, hiszen utóbbit az euro-atlanti intézmények, elsősorban a NATO hivatott alátámasztani. A szövetség keleti terjedésének orosz percepciójára az Egyesült Államokban a realista elemzők (köztük a feltartóztatás atyjaként ismert George F. Kennan) is óva intettek: szerintük a folyamat elidegeníti a Nyugattól az Oroszországi Föderációt, mely tehetetlenül és ingerülten figyeli, ahogy volt ellenfele egyre jobban terjeszkedik az irányába, a nyugati szövetségbe felvéve a kelet-közép-európai országokat, akik részben pont azért akartak tagok lenni, hogy ezzel jobban távolodjanak Moszkvától. Noha a Clinton-adminisztráció különbözőképp próbálta kompenzálni Borisz Ny. Jelcin elnököt és az orosz vezetést, utóbbiak ezeket csak kényszerből fogadták el, a NATO keleti bővítését inkább árulásként élték meg, életre hívva egy Amerika-ellenes mentalitást.<sup>359</sup>

A NATO-bővítés politikai feltételei révén az Oroszországi Föderáció „kívül rekedt”, jóllehet bevonásának támogatói liberális körökben is akadtak. Charles A. Kupchan, aki a Clinton-, majd az Obama-adminisztrációban a Nemzetbiztonsági Tanács európai ügyekért felelős vezető szakértője volt (2014-2017), 2010-ben felvetette az orosz NATO-tagság ötletét a szövetség működésének a kollektív védelemtől a kollektív biztonság koncepciója felé történő változtatás részeként. Kupchan kilátásba helyezte, hogy a felvétel érdekében lazítani kellene a demokratikus berendezkedésre vonatkozó feltételeken (amit a portugál, görög és török tagságok példájára mutatva még elfogadhatónak tartott) feltéve, ha Moszkva tiszteletben tartja más államok politikai szuverenitását és területi integritását.<sup>360</sup> Kupchan elképzelését a NATO-tagállamok többsége elutasítja, emlékeztetve arra, hogy eddig is ez a liberális megközelítés dominált a

---

<sup>358</sup> MANKOFF, Jeffrey: Reforming the Euro-Atlantic Security Architecture: An Opportunity for U.S. Leadership. *The Washington Quarterly*, Vol.33. No.2. (April 2010), ISSN 0163-660X, pp.67–68.

<sup>359</sup> MANDELBAUM, Michael: *Mission Failure. America and the World in the Post-Cold Era*. Oxford University Press, New York, 2016, ISBN 978-0-190-46947-4, pp.68–74.

<sup>360</sup> KUPCHAN, Charles A.: NATO's Final Frontier. *Foreign Affairs*, Vol.89. No.3. (May/June 2010), ISSN 0015-7120, pp.108–109.

nyugati gondolkodásban, sikerességének kilátásait pedig a 2008-as orosz-grúz háború végképp eltörölte. Medvegyev elnök javaslata mögött két felismerés körvonalazódott: egyrészt az európai biztonsági rend átalakítására tett orosz javaslatnak van némi alapja, másrészt az addigi liberális rend bővítése helyett életképebb lehet egy realistább, Metternich- vagy Bismarck-szerű megközelítés.<sup>361</sup>

A „huszonkettek levele” egy ilyen realista koncepcióra utalt, mikor Medvegyev-féle „hatalmi koncert” tervének lehetséges amerikai elfogadása felől fejezte ki aggodalmát. Így az Obama-adminisztrációnak nemcsak azt kellett megmagyaráznia, hogy Washington a globális kihívások közepette sem feledkezett el Kelet-Közép-Európáról, hanem azt is, hogy az amerikai-orosz közeledés nem a térség biztonságának kiárusítását jelentené. Utóbbit azért is volt fontos hangsúlyozni, mert az orosz ambíciókkal szemben gyanakvóbb kelet-közép-európaiak szeme előtt még ott lebegett a 2008-as orosz-grúz háború képe, ami egyrészt az orosz hatalmi revizionista külpolitikát és annak anakronisztikus, „XIX. századi agendáját”, vagyis az orosz befolyás akár katonai erővel való érvényesítésének szándékát is bizonyította, másrészt a nyugati világ tétlenségéről tanúskodott.<sup>362</sup> Noha Georgia nem volt NATO-tagállam, többek közt afganisztáni szerepvállalása révén az egyik legaktívabb partnerország volt, aki elvileg a 2008 áprilisában tartott bukaresti NATO-csúcs óta potenciális jelölt volt a tagságra. Függetlenül attól, hogy ez utóbbi mennyire tekinthető érdemi meghívásnak a kaukázusi ország nyugati integrációját tekintve, az ötnapos orosz-grúz háború jól szemléltette, hogy adott esetben Medvegyev elnök sem tartja be a saját maga által felvetett európai biztonsági rend elveit, így az orosz felvetés hitelessége is megkérdőjelezhető volt, különösen mivel amerikai olvasatban a 2008. augusztusi orosz beavatkozásra Moszkva már jóval korábban készült.<sup>363</sup>

A Medvegyev-terv tehát Nyugaton eleinte vegyes fogadtatásban részesült, ami még inkább érződött Moszkva 2009 novemberében hivatalosan is közzétett verziójából: mivel utóbbi egyrészt több ponton ködös és hiányos volt, másrészt egyértelműen az orosz befolyást hivatott fokozni a NATO és az Egyesült Államok rovására, a terv végül csendes elutasításra került. Az átfert európai biztonsági struktúra gondolatával szemben az amerikai diplomácia eleve gyanakvó volt, ugyanakkor véleményezésében kétségkívül dilemmával állt szembe. Egyfelől az amerikai geopolitikai érdekek és gyakorlat már évtizedek óta megkövetelték, hogy Európa biztonsága

---

<sup>361</sup> MANKOFF, Jeffrey: Reforming the Euro-Atlantic Security Architecture: An Opportunity for U.S. Leadership. pp.71–72. s p.79.

<sup>362</sup> ADAMKUS, Valdas *et. al.*: An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe.

<sup>363</sup> BREEDLOVE, Philip M.: NATO's Next Act. *Foreign Affairs*, Vol.95. No.4. (July/August 2016), ISSN 0015-7120, p.98.

kifejezetten amerikai befolyású szervezetekre és intézményekre épüljön, illetve hogy egyetlen, az Egyesült Államokkal szemben ellenséges hatalom se juthasson hegemon helyzetbe a kontinensen. Másfelől az Obama-adminisztrációnak szüksége volt Moszkvára egy sor nemzetközi biztonsági kérdésben, köztük mindenekelőtt a nukleáris non-proliferációs kezdeményezésekben, melyek ráadásul Európa biztonságát is közvetlenül is érintették. Mindennek fényében az Obama-adminisztráció hivatalosan nyitott maradt az orosz elképzelésekre, azzal a kitételrel, hogy az új biztonsági rendszer nem számolja fel az addigi szervezeteket, köztük az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetet (EBESZ). Vonakodását jól jelezte, hogy Washington az ötlet megvitatásának fórumaként ez utóbbit javasolta, tudván hogy a szervezet összetétele és működési módja idővel eredménytelenné teszi az orosz koncepció érdemi tárgyalását.<sup>364</sup>

Az Obama-adminisztráció tehát e tekintetben nem követte a realista vonalat és nem engedett az orosz kezdeményezésnek. Inkább liberális szemléletéről tett tanúbizonyságot egyrészt azzal, hogy ragaszkodott a liberális rend már kiépített intézményeihez, másrészt azzal, hogy az Oroszország Föderáció európai biztonsági rendszerbe való mélyrehatóbb bevonását szorgalmazta abban reménykedve, hogy a szövetség globális szerepvállalásával összhangban a bilaterális kapcsolatok „újraindításának” előnyeit a NATO is élvezheti majd. A szövetség 2010-es Stratégiai Koncepciójának harmadik pillére (a kooperatív biztonság) rávilágított az Obama-adminisztráció akár potenciális riválisok körében is abszolút előnyöket célzó együttműködések keresésének hajlamára. Nem véletlen, hogy bemutatásával egy időben, a lisszaboni csúcson az Egyesült Államok ballisztikus rakétavédelmének európai komponenseit a NATO ballisztikus rakétavédelmi rendszerébe emelve Washington az Oroszországi Föderáció együttműködését is kereste. Utóbbinak a koncepció általánosságban is stratégiai jelentőséget tulajdonított, sőt a „valódi stratégiai partnerség” kiépítésének szándékát is megfogalmazta,<sup>365</sup> ami meglehetősen látványos fejlődést jelentett a közvetlenül az orosz-grúz háború révén 2008-ban mélypontra jutó NATO-orosz viszonyban, még annak ismeretében is, hogy a kapcsolatok javításának szándékát a tagállamok már 2009 áprilisában, Obama elnök első európai útján az állam- és kormányfők jubileumi srasbourg-kehli találkozója alkalmával megfogalmazták. Mivel az új Stratégiai Koncepció kelet-közép-európai kérésre<sup>366</sup> megerősítette a kollektív védelem és nukleáris elrettentés központi szerepét a NATO számára, illetve végül az orosz kapcsolatok javítási

---

<sup>364</sup> MANKOFF, Jeffrey: *Reforming the Euro-Atlantic Security Architecture: An Opportunity for U.S. Leadership*. pp.67–68.

<sup>365</sup> North Atlantic Treaty Organization: *Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization*. p.16. és p.29.

<sup>366</sup> HYNEK, Nik *et. al.*: *The US-Russian security 'reset': implications for Central-Eastern Europe and Germany*. p.272

szándékának NATO-ba történő bevezetése mellett az európai biztonsági rend Medvegyev-terve sem valósult meg, az Obama-adminisztráció „újraindítás” politikája nem írta át a fennálló transzatlanti intézményi kötelekeket. Hillary R. Clinton már 2010 januárjában, az európai biztonságról szóló párizsi beszédében reflektált Medvegyev elnök javaslatára, jelezve hogy bár amerikai olvasatban az európai biztonságnak oszthatatlannak kell lennie (ami az orosz koncepció egyik alapvető vonása), Washington szerint ezt a már „létező intézmények mint az EBESZ és a NATO-Oroszország Tanács kontextusában a legjobb keresni, semmint új szerződések tárgyalásával.”<sup>367</sup>

Az orosz kérdés miatt aggodalmaskodó kelet-közép-európaiakat (leginkább a lengyeleket és a baltiakat) az Obama-adminisztráció azzal is próbálta nyugtatni, hogy az „újraindítás” révén javuló amerikai-orosz viszonyban ők is a nyertesei lehetnek. Philip Gordon 2009 novemberében egy washingtoni konferencián kifejtette, hogy az amerikai és kelet-közép-európai érdekek a globális kihívások mentén konvergálnak, így mivel az amerikai-orosz kapcsolatok javítására tett kezdeményezés ugyanezen kérdésekre koncentrált, sikeressége a térség országainak is érdekeit is szolgálja.<sup>368</sup> Az „újraindítás” általános kilátásait tekintve a „huszonkettek levelének” aláírói körében sem volt teljes egyetértés. Martonyi János magyar külügyminiszter 2011-ben méltatta a kezdeményezést, mivel az hozzájárult az európai országok és Moszkva közötti bizalom erősítéséhez,<sup>369</sup> Karel Schwarzenberg cseh külügyminiszter azonban 2012-ben arról beszélt, hogy az „újraindítás” nem hozhatott változást az orosz külpolitikában.<sup>370</sup> Az amerikai kezdeményezés konkrét céljai közül épp a legfontosabb, az amerikai-orosz nukleáris arzenál csökkentését szolgáló Új START megállapodás volt kelet-közép-európai szempontból kifejezetten releváns. Radosław Sikorski lengyel külügyminiszter a szöveg ratifikációjáról folytatott amerikai kongresszusi viták közben jelezte, hogy a megállapodás lengyel és általában európai szempontból is kedvező, tekintve hogy ugródeszkeként szolgálhat a további fegyverzetkorlátozási folyamatoknak, így elvezethet az országa közelébe telepített (orosz)

---

<sup>367</sup> CLINTON, Hillary Rodham: Remarks on the Future of European Security.

<sup>368</sup> GORDON, Philip. H.: U.S. Perspectives on Central and Eastern Europe.

<sup>369</sup> MARTONYI, János: Európa és az Egyesült Államok jó viszonya. *Magyar Nemzet*, Július 1, 2011, Online: <https://magyarnemzet.hu/archivum/archivum-magyarnemzet/europa-es-az-egyesult-allamok-jo-viszonya-6831932/> [letöltés ideje: 2019. október 5.]

<sup>370</sup> ROGIN Josh: Czech foreign minister: The West is losing to Putin. *Foreign Policy*, September 25, 2012, Online: <https://foreignpolicy.com/2012/09/25/czech-foreign-minister-the-west-is-losing-to-putin/> [letöltés ideje: 2018. április 5.]

taktikai nukleáris fegyverek számának csökkentéséhez vagy akár a hagyományos fegyverek korlátozásáról szóló CFE-szerződés újraélesztéséhez.<sup>371</sup>

A lengyel diplomácia eleve fogékonyabb volt a Moszkvával való kapcsolatok „újraindításának” ötletére, tekintve hogy a lengyel-orsz közeledésre Donald F. Tusk kormánya már korábban kísérletet tett, vegyes eredménnyel: egyfelől figyelemreméltó fejlemény volt a Donald F. Tusk és Vlagyimir V. Putyin miniszterelnökök 2009 áprilisában tartott közös megemlékezése a katyíni vérengzés hetvenedik évfordulója alkalmából, melynek során az orosz fél elismerte a sztálini rendelkezés bűnét. Másfelől a Medvegyev-Putyin-féle vezetés feltehetően a lengyel politika megosztására is kísérletet tett, mivel a Moszkvával szemben kritikusabb Lech Kaczyński államfő egy külön megemlékezésen vett volna részt a lengyel politikai, katonai és egyházi elit számos tagjával, akik Szmolenszk közelében repülőgép-katasztrófában végül életüket veszítették. Később maga a szmolenszki tragédia kezelése is árnyalta a lengyel-orsz viszonyt. Az Obama-adminisztráció amerikai-orsz kapcsolatok „újraindítását” célzó kísérlete inkább az oroszoktól kevésbé tartó magyar és szlovák kormányoknak adott szélesebb teret a kölcsönösen előnyös gazdasági együttműködésre. Pozsony nyitása Moszkva felé egyszerűbb történet volt, 2010 áprilisában kilenc külön bilaterális megállapodást eredményezve a katonai termékek kereskedelme, a nukleáris energia és energiakutatás, illetve a kábítószer-ellenes fellépés terén.<sup>372</sup>

Ennél kényesebb volt az „újraindítás” és tágabb kelet-európai térség biztonságpolitikai orientációjának kapcsolata. A „huszonkettek levele” elsősorban nem a globális, abszolút előnyszerző szemléletből indult ki, amikor az „újraindítás” sikerének kelet-közép-európai érdekét azonosította, hanem saját tágabb környezetének biztonságára gyakorolt hatásaiból, kifejezetten orosz vonatkozásban.<sup>373</sup> Vagyis a kérdés az volt, hogy ha maguk a kelet-közép-európaiak (jelentőségüket veszítve is, de szövetségeseikként) még mindig számítanak Washingtonban, utóbbi hogyan viszonyul az euro-atlanti intézményeken kívül eső európai perifériához, melynek biztonsága közvetlenül kihat az EU és a NATO keleti tagállamaira. Mindez kiváltképp igaz volt

---

<sup>371</sup> SIKORSKI, Radisław: Why the West Needs a New Start. *The Guardian*, November 20, 2010, Online: <https://www.theguardian.com/commentisfree/cifamerica/2010/nov/19/nuclear-weapons-usforeignpolicy> [letöltés ideje: 2018. április 5.] Az Új START megállapodásról hasonlóan pozitív véleménnyel volt Girts Valdis Kristovskis lett, Audronius Ažubalis litván és Nickolay Mladenov bolgár külügyminiszter. KRICKUS, Dick: Barack Obama and Security In the East Baltic Sea Region. *Lithuanian Annual Strategic Review*, Vol.9. No.1. (January 2011), ISSN 2335-870X, p.20.

<sup>372</sup> BRAUN, Aurel: Resetting Russian-Eastern European relations for the 21st century. *Communist and Post-Communist Studies*, Vol45. No.3-4. (September-December 2012), ISSN 0967-067X, p.390. Budapest és Moszkva kapcsolata a 2011-es magyar EU-elnökséget követően életbe lépő, „keleti nyitásnak” is nevezett globális külpolitikai nyitásban belül külön hangsúlyban részesült, főleg a kereskedelem és az energiaszektor terén.

<sup>373</sup> ADAMKUS, Valdas *et. al.*: An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe.

annak fényében, hogy az orosz befolyás és hatalomgyakorlás első körben a poszt-szovjet térség ezen részét, az orosz terminológiában „közel külföldnek” is nevezett a kelet-európai és kaukázusi régiót érintette (és érinti). Az Obama-adminisztráció külpolitikájának ambivalenciája itt is megmutatkozott. Egyfelől nem akarta, hogy az amerikai-orosz kapcsolatok „újraindítása” által globális, illetve stratégiaileg kiemelt ügyekben elérhető eredmények elveszenek regionális, az adminisztráció számára kevésbé fontos ügyek miatt, ami oda vezetett, hogy Washington nem fogalmazott meg egyértelmű stratégiai célokat e köztes területeken. Janusz Bugajski példaként említette, hogy az orosz-grúz háború megoldatlan kérdései nem zavarták az Egyesült Államokat abban, hogy nukleáris non-prolifерáció kérdésében együttműködjön Moszkvával.<sup>374</sup>

Másfelől az Obama-adminisztráció többször jelezte nemtetszését a „közel külföld” orosz „befolyási övezetként” való értelmezése kapcsán, az érintett országok politikai szuverenitásának és területi integritásának támogatása pedig az Egyesült Államok 2010-es nemzeti biztonsági stratégiában is kifejezésre került.<sup>375</sup> Az ügy azért is volt releváns Barack H. Obama számára, mert az általa potenciális partnernek tekintett Dmitrij A. Medvegyev nemcsak az európai biztonsági architektúrára tett javaslatot, hanem a poszt-szovjet térség iránti orosz érdeklődés újra-deklarálása is az ő nevéhez köthető. Bár a Medvegyev-doktrínaként ismert koncepció nem új keletű, természetét tekintve Nyugaton eltérő értelmezéssel bír hol a „különleges befolyási szféra”, hol a „különleges érdekszféra” kifejezést viselve. A kettő közti különbségre Dmitri Trenin,<sup>376</sup> mutatott rá: egyrészt az orosz külpolitika az 1990-es években a nyugati intézményrendszerek keleti terjeszkedése okán kezdte csalódottan úgy látni, hogy befolyási szférák továbbra is léteznek, másrészt a mai orosz elképelés lehetőségei korlátozottak, amit a FÁK-államok körében elindított katonai és gazdasági integrációs folyamatok visszafogott eredményei is jól szemléltetnek. Az Egyesült Államok vonatkozásában Trenin szerint az orosz vezetők nem az általuk megvetett demokráciától, hanem annak amerikai támogatásától félnek, így a színes forradalmakban is a Nyugat befolyási szférájának kitolására irányuló amerikai összeesküvéseket látnak.<sup>377</sup> Maga az Obama-adminisztráció egyébként a „befolyási szféra” kifejezést használta a kelet-európai és poszt-szovjet térségre irányuló orosz szemlélet jellemzésére, elutasítva annak érvényesülését.<sup>378</sup>

---

<sup>374</sup> BUGAJSKI, Janusz: *Obama's Europe: An Alliance in Flux*. pp.73–77.

<sup>375</sup> The White House: *National Security Strategy*. Washington, May 2010, p.44.

<sup>376</sup> A Carnegie Endowment for International Peace moszkvai központjának igazgatója.

<sup>377</sup> TRENIN, Dmitri: *Russia's Spheres of Interest, not Influence*. *The Washington Quarterly*, Vol.2. No.4. (October 2009), ISSN 0163-660X, pp.7–8. pp.12–15. és p.18.

<sup>378</sup> United States House of Representatives Committee on Foreign Affairs: *Strengthening the Transatlantic Alliance: an Overview of the Obama Administration's Policies In Europe*. p.24.

Az Obama-adminisztráció részéről a kérdés nem a liberális elvek képviselője, hanem azok tényleges érvényesítési módja volt. Washington ugyanis hasonlóképp viszonyult a „közel külföld” országaihoz, mint a kelet-közép-európai országokhoz: az Obama-adminisztráció alapvetően hátralépett, de nem egy realista „új Jalta”, hanem egy „jóindulatú közömbösség” által vezérelve. Sőt, utóbbi inkább liberális mentalitásról, illetve a geopolitikai realitások elhanyagolásáról tanúskodott. Egyrészt Washington próbált ügyelni arra, hogy a Moszkvával való „újraindítás” ne egy amerikai-orosz realista alkuként jelenjen meg, így Obama elnök 2009 júliusában Moszkvába tett látogatása mellett (két hét csúszással) Biden alelnök Tbiliszibe és Kijevbe utazott, ahol ismét elutasította (az orosz) befolyási övezetek gondolatát. Grúz vendég-látóinak kijelentette, hogy az Egyesült Államok nem ismeri el Abházia és Dél-Oszétia szakadár tartományok függetlenségét, egyúttal felszólítva az Oroszországi Föderációt a területen tartott erőinek visszavonására. Másrészt mindez súlytalan volt. Az alelnök ugyan nyíltan kiállt a grúz NATO-tagság ötlete mellett, ám az ország területi integritása és a szövetség belső megosztottsága révén ez önmagában kevés volt Georgia csatlakozási folyamatának érdemi fellendítéséhez. Hasonlóképp, Joseph R. Biden (tekintettel a NATO-t illető nagyobb ukrán megosztottságra) Kijevben inkább azt hangsúlyozta, hogy miközben Washington támogatja Ukrajna esetleges NATO- illetve EU-csatlakozási szándékát, ezekről elsősorban a kelet-európai országnak kell döntenie. A távolságtartással párhuzamosan a liberális szemlélet jelei is érződtek egyfelől az ukrán és grúz belpolitikára irányuló kritikákban (előbbi „éretlenségét” és utóbbi hiányosságait sugallva),<sup>379</sup> másfelől a nemzetközi kapcsolatok dinamikáját illetően.

Utóbbi vonatkozásában ugyanis az Obama-adminisztráció még e térségben is elutasította a geopolitika és hatalmi verseny gondolatát: Tbilisziben az amerikai alelnök arról beszélt, hogy a Bush-adminisztráció által 2008 végén létrehozott amerikai-grúz Stratégiai Partnerségi Charta lényege nem az amerikai befolyás fokozása a térségben, sokkal inkább az, hogy „hozzájáruljon egy multi-partner világ építéséhez, melyben a nemzetek közös célokat fogalmazznak meg közös ügyekben. E partnerségek senki ellen sem épülnek. Mindazok érdekében épülnek, akik egy demokratikusabb, prosperálóbb, és biztonságosabb világot szeretnének.”<sup>380</sup> Hasonlóképp, Kijevben Biden alelnök jelezte, hogy Ukrajna nem láthatja az amerikai-orosz „újraindítás” kárát, „épp ellenkezőleg, [...] előnyére válhat. Minél tartalmasabb kapcsolatunk Moszkvával,

---

<sup>379</sup> BEALE, Jonathan: Joe Biden's tough love diplomacy. *BBC*, July 24, 2009, Online: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/8168063.stm> [letöltés ideje: 2018. április 10.]

<sup>380</sup> The White House: Remarks By The Vice President To The Georgian Parliament. *The White House Office of the Vice President*, July 23, 2009, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-vice-president-georgian-parliament> [letöltés ideje: 2018. április 10.]



annál jobban kiiktathatjuk a zéró-összegű gondolkodást az Oroszország szomszédjaival kialakított kapcsolatainkban.”<sup>381</sup> Egy évvel később Hillary R. Clinton is ellátogatott Kelet-Közép-Európába és a poszt-szovjet térségbe. A külügyminiszter útjának célját azonban Philip H. Gordon nem az „újrindítás” ellensúlyozását szolgáló megnyugtatóban, hanem abban látta, hogy „túllépünk a gondolaton, miszerint az európai diplomácia és biztonság egy zéró-összegű játék, és hogy Közép-Európa országainak választaniuk kellene aközött, hogy Oroszország-pártiak vagy Amerika-pártiak legyenek.” Bár az amerikai külügyminiszter egyszerre több országba más-más üzenettel ment, mindegyik közös témája a „demokrácia” volt.<sup>382</sup>

### ***III.3.3. Liberális internacionalizmus és nagyhatalmi szembenállás***

Barack H. Obama a 2012-es amerikai elnökválasztási kampányban is kitartott az amerikai-orosz kapcsolatokat illető optimistább álláspontja mellett, melynek két leglátványosabb példáját Dmitrij Medvegyev orosz elnökkel tartott szülői találkozója, illetve Mitt Romney republikánus szenátorral folytatott harmadik elnökjelölti vitája szemléltette. Előbbire még 2012 márciusában került sor, a Globális Nukleáris Biztonsági Csúcstalálkozó alkalmával, mikor az amerikai elnök „több rugalmasságot” kért orosz kollégájától a közép-európai rakétapajzs ügyében. Obama elnök ezzel azt üzenté Vlagyimir V. Putyin felé, hogy „mind e kérdések, de kiváltképp a rakétavédelem, megoldható, de fontos, hogy ő teret adjon nekem. [...] Ez az utolsó választásom. A választás után rugalmasabb [tudok lenni].” A bekapcsolva felejtett mikrofonon keresztül kiszivárgott megjegyzés komoly kritikát váltott ki a republikánusok részéről, akik közül Mitt Romney „egy aggasztó és problémás fejleményként” értékelte azt.<sup>383</sup>

Mi több, Obama elnök markánsan derülátóbb hozzáállása a republikánus elnökjelölttel 2012 októberében folytatott külpolitikai vitáján is megmutatkozott, amikor elavultnak minősítette Romney szenátor orosz nagyhatalmi ambíciókat sulykoló nézetét, megjegyezve: „néhány

---

<sup>381</sup> The White House: Statement by Vice President Biden After Meeting with President Viktor Yushchenko of Ukraine. *The White House Office of the Vice President*, July 21, 2009, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/statement-vice-president-biden-after-meeting-with-president-viktor-yushchenko-ukrai> [letöltés ideje: 2018. április 10.]

<sup>382</sup> MAHER, Heather: Clinton Embarks On Whirlwind Tour Of Eastern Europe, Caucasus. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*, July 1, 2010, Online: <https://www.rferl.org/a/Clinton-Embarks-On-Whirlwind-Tour-Of-Eastern-Europe-Caucasus/2088062.html> [letöltés ideje: 2018. április 11.]

<sup>383</sup> GOODMAN, David J.: Microphone Catches a Candid Obama. *The New York Times*, March 26, 2012, Online: <https://www.nytimes.com/2012/03/27/us/politics/obama-caught-on-microphone-telling-medvedev-of-flexibility.html> [letöltés ideje: 2018. október 4.] Az eset még évekkel később, a Donald J. Trump elnök elleni impeachment-eljárás körüli nyilvános vitákban is visszaköszönt, amikor több republikánus Barack H. Obama ezen ígéretét az orosz vezetéssel kötött önös politikai célzatú *quid pro quo* alkuként értelmezte.

hónapja, mikor [Mitt Romneyt] megkérdezték, hogy mi a legnagyobb geopolitikai fenyegetés, mellyel Amerika szembenéz, [ő] azt felelte, Oroszország. [...] Az 1980-as évek telefonáltak és kéri vissza a külpolitikájukat, ugyanis [...] a hidegháború húsz éve véget ért.”<sup>384</sup> Az elnök optimista képét ekkorra már adminisztrációjának sem minden tagja osztotta. Az orosz külpolitika legmarkánsabb kritikusa a 2011-2012-es orosz választási kampányokban is többször szóba hozott Hillary R. Clinton volt, aki már ex-külgügyminiszterként Putyin elnök Eurázsiai Unió programját a tágabb „társaság újra-szovjetizálásnak tervével” tette egyenlővé, mely ellen Washington fellépését sürgette.<sup>385</sup>

A ballisztikus rakétavédelem és az orosz geopolitika kérdése Kelet-Közép-Európa térségét közvetlenül érintik, a nemzetközi közvélemény pedig a nyugati és orosz „hatalmi hatáskörök” földrajzi metszeténél tapasztalt politikai és katonai érdekütközésekben azonosította a két fél kapcsolatának zátonyra futását a 2014-es ukrán válságon keresztül. Amellett, hogy az ukrainai események megváltoztatták az európai biztonsági környezetet, az amerikai-orosz kapcsolatok tekintetében egy érdekes vitára is rávilágítottak: amennyiben valóban Ukrajna nyugati orientációja (vagyis a 2008-ban felvetett ukrán és grúz jövőbeni NATO-csatlakozás lehetősége, illetve Kijevnek az Európai Unióval megkötni szándékozott szabadkereskedelmi megállapodása) idézte elő az orosz agressziót, akkor Európa 2014 tavaszától egy realista logikát követő hatalmi versengés közvetlen szemtanúja. A narratíva fő képviselője John J. Mearsheimer, aki 2014 őszén arról írt, hogy az ukrán válság a Nyugat hibája: érvelésének lényege, hogy hidegháború után elindított, majd rendületlenül folytatott NATO- és EU-bővítések a liberális demokrácia értékeinek (nemzetközi nonprofit szervezeteken és programokon keresztül) terjesztésével kiegészülve sértették az orosz nemzeti érdekeket, melyek végső soron a mai Ukrajna területét is érintő stratégiai mélység védelméről szólnak. Így az ukrán válság esete „bevezetés a geopolitikába,” ahol az orosz realizmus az amerikai és európai liberalizmus útjába állt. Mearsheimer szerint ez utóbbi irányzat tételei kifejezett dogmaként élnek Európában és az Obama-adminisztráción belül egyaránt, tekintve hogy Barack H. Obama és külügyminisztere, John F. Kerry is idejétmúltak minősítették Putyin Vlagyimir V. Putyin katonai lépéseit.<sup>386</sup>

---

<sup>384</sup> POLITICO STAFF: Transcript: Third presidential debate. *Politico*, October 22, 2012, Online: <https://www.politico.com/story/2012/10/third-debate-transcript-082712> [letöltés ideje: 2018. október 4.]

<sup>385</sup> CLOVER, Charles: Clinton vows to thwart new Soviet Union. *Financial Times*, December 6, 2012, Online: <http://www.ft.com/cms/s/0/a5b15b14-3fcf-11e2-9f71-00144feabdc0.html#axzz4G0Zuu8u8> [letöltés ideje: 2016. július 31.]

<sup>386</sup> MEARSHEIMER, John J.: Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. *Foreign Affairs*, Vol.93. No.5. (September/October 2014), 0015-7120, pp.2-8.

Mearsheimer cikke egyike volt az ukrán válság legmegosztóbb értelmezéseinek, arra azonban mindenképp rámutatott, hogy az Obama-adminisztráció külpolitikája alapvetően liberális szemléletet követett. A Nyugat hibáztatásának gondolata ugyanis egy nyilvános intellektuális vitát generált Mearsheimer és Michael McFaul, Obama elnök korábbi különleges tanácsadója (2009-2012), volt moszkvai nagykövet (2012-2014) és nem mellesleg az amerikai-orosz kapcsolatok „újraindításának” egyik kidolgozója között. McFaul leegyszerűsítőnek találta azt az érvet, miszerint a NATO bővítései vezettek volna Moszkva ukrainai agressziójához: szerinte a konfliktus hátterében elsősorban nem az orosz nagyhatalmi stratégia vagy a NATO-orosz kapcsolatok, hanem Vlagyimir V. Putyin belpolitikai megfontolásai álltak, melyek az orosz elnököt a 2011-2012-es választások során tapasztalt Amerika-ellenes propaganda folytatására készítették.<sup>387</sup> Szerinte maga az „újraindítás” a bizonyíték arra, hogy az Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció képes kölcsönösen előnyösen együttműködni: mivel ennek eredményei több NATO-bővítéssel, egy iraki háborúval és egy ukrán narancsos forradalommal a hátuk mögött történt, a változás oka nem az amerikai külpolitikában, hanem az orosz belpolitikában keresendő. Vagyis McFaul és az Obama-adminisztráció a válság értelmezésében nem realista, hanem liberális logikát követett: meghatározó faktorként nem a nemzetközi biztonsági környezetet, hanem az orosz belpolitikát (az elnök stílusát és módszereit) azonosította.<sup>388</sup>

Lényegében ugyanezt az álláspontot képviselte Stephen Sestanovich, korábbi poszt-szovjet térségért felelős külügyminiszteri tanácsadó (1997-2001) is, aki szerint a Krím-félsziget anektálását Putyin elnök politikai kényszerből tette, sőt a Nyugaton (kiváltképp az Obama-adminisztrációban) évek óta félretett ukrán NATO-tagság gondolatát is ő tartotta napirenden.<sup>389</sup> McFaul és Sestanovich válaszára reagálva Mearsheimer emlékeztetett Barack H. Obama elnöksége alatt Ukrajnában és az Oroszországi Föderációban tett liberális demokrácia kiépítését szorgalmazó amerikai megnyilvánulásokra, köztük amerikai kormányzati személyek nyilvános tüntetéseken való részvételére, illetve a NATO-bővítések realista helyett liberális elvek mentén történő megvalósítására: utóbbit illetően ugyanis Moszkvát Nyugaton nem tekintették fenyegetésnek, így a tagfelvételek logikáját sem az orosz agresszió kivédése, hanem „a demokratikus

---

<sup>387</sup> McFAUL, Michael: Moscow's Choice. *Foreign Affairs*, Vol.93. No.6. (November/December 2014), 0015-7120, pp.170–171.

<sup>388</sup> McFAUL, Michael: Negotiating with the Kremlin. *Harvard International Review*, Vol.38. No.1. (Fall 2016), ISSN 0739-1854, pp.24–25. pp.22–27.

<sup>389</sup> SESTANOVICH, Stephen: How the West Has Won. *Foreign Affairs*, Vol.93. No.6. (November/December 2014), 0015-7120, pp.172. és p.174.

béke zónájának keleti kiterjesztése” szolgáltatta.<sup>390</sup> Mi több, nemcsak az ukrán válsághoz vezető út, hanem maga az ukrán válság kezelése is liberális szemléletet tükrözött: mivel Ukrajnának az Obama-adminisztráció (és Európa) nem tulajdonított stratégiai jelentőséget, fegyveres erőt sem volt hajlandó felmutatni védelmében.<sup>391</sup> Bár Washington vezetésével a NATO fokozta katonai jelenlétét a szövetség keleti tagállamaiban, a kezdeti ellenlépések kimerültek Ukrajna anyagi és képzési támogatásában, valamint orosz célcsoportok elleni politikai és gazdasági szankciókban. Az Obama-adminisztráció főleg utóbbiakban látta a nyomásgyakorlás fő csatornáját,<sup>392</sup> ami egyúttal azt is jelentette, hogy itt is Európának kívánt nagyobb szerepet adni.<sup>393</sup>

## Összegzés

Az Obama-adminisztráció szakértői körökben is vitatott külpolitikája több ponton a liberális internacionalizmus tételeit és logikáját követte. A változást ígéretével megválasztott Barack H. Obama tisztában volt a nemzetközi rend hatalmi változásaival (elsősorban Peking felemelkedésével), amire az Ázsia felé történő „elfordulás/újra-egyensúlyozás” politikájának meghirdetésével reagált. Ugyanakkor Washington nem a relatív előnyöket célzó hatalmi verseny tudatosítása, hanem az abszolút előnyöket szem előtt tartó optimizmus jellemezte. Egyrészt Obama elnök és csapata meg volt győződve arról, hogy a legfőbb transznacionális kihívások (köztük a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek terjedése és a klímaváltozás) globális természetűek, így mindenkinek érdeke együttesen kezelni őket. Másrészt az Obama-adminisztráció azt feltételezte, hogy minden nehézsége ellenére a liberális nemzetközi rend jól működik, és hogy a multilaterális fórumokon a többi nagyobb szereplő is konstruktívan vesz részt, elutasítva a zéró-összegű hatalmi játszmák lehetőségét (de legalábbis ésszerűségét). Mindez jól tükrözte a liberális G. John Ikenberry nézetét, miszerint a liberális nemzetközi rend nincs válságban, csupán egy természetes hatalmi átrendeződés zajlik, melyben a felemelkedő hatalmaknak is érdekük életben tartani a liberális nemzetközi rendet.

---

<sup>390</sup> MEARSHEIMER, John J.: Mearsheimer Replies. *Foreign Affairs*, Vol.93. No.6. (November/December 2014), 0015-7120, pp.177–178.

<sup>391</sup> MEARSHEIMER, John J.: Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault. p.9. és p.12.

<sup>392</sup> FOREIGN AFFAIRS: The Scholar as Secretary. A Conversation With Ashton Carter. *Foreign Affairs*, Vol.94. No.5. (September/October 2015), ISSN 0015-7120, p.75.

<sup>393</sup> Az Obama-adminisztráció külpolitikájának értékelésében Robert J. Lieber rámutatott, hogy az 1995-ös boszniai válsággal szemben a 2014-es ukrán válság diplomáciai rendezési kísérletében nyugati oldalon nem Washington, hanem Berlin és Párizs állt az élen. LIEBER, Robert J.: *Retreat and Its Consequences. American Foreign Policy and the Problem of World Order*. p.41.

Az Obama-adminisztráció a liberális értékeket illetően is optimista volt: azokat nem nyugati, hanem egyetemes értékeknek tekintette, és gyakran szót emelt az érvényesítésük érdekében. Bár nem követte a Bush-adminisztráció demokrácia-exportját, az értékek terjedését továbbra is támogatta, csupán más módon. Egyrészt Obama elnök inkább a hazai nemzetépítésre kívánt koncentrálni, komoly társadalombiztosítási reformprogrammal a kezében, amely ráadásul a 2008-as pénzügyi-gazdasági recesszió árnyékában a védelmi kiadások terén (is) meg volt kötve (a nemzetközi presztízs mellett ezek indokolták az Irakból való kivonulást is). A hazai fókusz és az új katonai vállalkozástól való tartózkodás egy liberális, modern jeffersoni külpolitikában öltött testet, mely Hillary R. Clinton külügyminiszter révén az „okos hatalom” alkalmazását jelentette, ami viszont valójában mindössze a puha hatalom (Bush-korszak után érthető módon) nagyobb érvényesülését és az erő kivetítésének visszafogását takarta. Utóbbi szintén liberális logika mentén történt: a líbiai „hátról vezetés” és a szíriai „vörös vonal” esete jól mutatták, hogy Obama csak nemzetközi jogi (de legalább megbízható politikai) legitimációval a kezében hajlandó fegyverhez nyúlni.

Az Obama-adminisztráció a transzatlanti kapcsolatokban is a közös, globális kihívásokat helyezte előtérbe, megújult partnerséget kínálva európai szövetségeseinek, ami ugyanakkor ambivalens üzenetet hordozott: egyfelől nagyobb szerepet szánt Európának, másfelől nagyobb önállóságot is feltételezett róla. Beszédes, hogy Obama elnök első európai és eurázsiai ügyekért felelős helyettes külügyi államtitkára az a Philip H. Gordon volt, aki korábbi szakmai írásaiban főleg a 2003-as iraki háború okozta transzatlanti szakadék globális kihívások kezelése miatt szükséges áthidalásáról értekezett, sürgetve ennek európai tudatosítását (és képességfejlesztéseket) is. Miközben az Obama-adminisztráció nem hitt a zéró-összegű játszmákban, Európát érzékenyen érintette az „elfordulás” politikája, amit így „újra-egyensúlyozásra” kellett átnevezni, jöllehet változatlan szándékkal. A kelet-közép-európai szövetések hasonló helyzetben voltak, miután Obama elnök döntött elődje csehországi és lengyelországi rakétapajzs-telepítésének módosításáról: 2009 őszén tett bejelentése mérföldkőként szerepel a témával foglalkozó szakirodalomban, ahogy a 2009 nyarán neki címzett „huszonkettek levele” is, mely óva intett a rakétavédelmi rendszer miatt panaszkodó Moszkva „jaltai realizmus” útján történő kiengesztelése ellen. Bár a döntésben sokan ez utóbbit vélték felfedezni, Washingtont inkább a „jóindulatú közömbösség” jellemezte, ami azt jelentette, hogy formálisan is félretette a „rég és új Európa” megosztást, a kelet-közép-európai szövetségeseiben pedig egyenrangú NATO-tagállamokat látott, tőlük is ugyanolyan részvételt várva a globális kihívások kezelésében, mint nyugat-európai társaiktól.

A Washington realizmusával szembeni kelet-közép-európai aggodalmak alapját az Obama-adminisztráció azon szándéka képezte, mely a 2008-as orosz-grúz háború miatt (is) megromlott amerikai-orosz kapcsolatok „újraindítását” célozta. A kezdeményezés abból az amerikai külpolitikában vissza-visszatérő optimizmusból indult ki, hogy az Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció képes túllépni nézetkülönbségein és legalább a globális biztonsági kérdésekben együttműködni. Az Obama-féle „újraindítás” elsősorban nukleáris non-proliferációra, a nemzetközi terrorizmus elleni fellépésre, illetve az iráni atomprogram kérdésének rendezésére irányult, melyekben alapvetően sikerült is eredményt elérnie, mindenekelőtt az Új START megállapodás 2010-es megkötése révén. Ugyanakkor időközben továbbra is érződött, hogy Washington és Moszkva nem ugyanúgy látja a nemzetközi rendszert és saját maga abban elfoglalt helyét: míg az amerikai fél optimista volt és az új hatalmakkal együttműködve is kívánta tartani hegemon szerepét a multilaterális együttműködésekben, addig az orosz fél a rendszer működésében a nyugati (elsősorban) amerikai dominancia érvényesülését látta, ami hátráltatja Moszkva és a multi-poláris világ felemelkedését.

A nézetkülönbség az európai biztonsági rendben is kifejezésre került, amikor Dmitrij A. Medvegyev orosz elnök 2009-ben új euro-atlanti biztonsági architektúrára tett javaslatot. Mivel a terv megszüntette volna a NATO Európa biztonságában betöltött kiemelt szerepét, az Obama-adminisztráció (és európai szövetségesei) lesöpörték az asztalról, jóllehet a fennálló nemzetközi biztonsági intézményekben továbbra is nyitottak voltak az együttműködésre Moszkvával. A partnerség szándékát jelezte, hogy a NATO 2010-es Stratégiai Koncepciójában az Oroszországi Föderációra még stratégiai partnerként tekintett. Bár az Obama-adminisztráció elítélte a „közel külföld” orosz befolyási övezetként való kezelését, nem sokat tett a Georgiának és Ukrajnának nyugati orientációjáért. Washington visszafogottságát lehetne realizmussal magyarázni, de valójában arról volt szó, hogy az Obama-adminisztráció még Európa keleti peremterületén sem gondolkodott geopolitikai versenyben és zéró-összegű játszmákban, hanem azt remélte, hogy az orosz részvételű multi-partnerség előnyei majd szépen átterjednek a poszt-szovjet térség államaira is, vagyis mindenki nyer rajta. Közben az amerikai diplomácia még e partnerországok esetében is érzékeny volt a liberális értékek érvényesülésére, így például Kelet-Közép-Európában hiába voltak sokan nyitottak az amerikai-orosz együttműködésből eredő stabilitás gondolatára, az Obama-adminisztráció úgy próbálta szorgalmazni a demokráciák kelet-európai térnyerését, hogy igazából nem akart jelen lenni a térségben.

Az amerikai-orosz kapcsolatok „újraindítása” is a bujtatott amerikai demokrácia-export révén fulladt ki 2011-2012-ben, amikor az újra hivatalba lépő Vlagyimir V. Putyin elnök az Egyesült

Államok (és kiváltképp az Eurázsiai Unió orosz tervét a Szovjetunió újjáélesztéseként értelmező Hillary R. Clinton) orosz parlamenti és elnökválasztásokba való beavatkozására kezdett panaszkodni. A Kreml már a 2011-es líbiai intervencióban is az alulról, civil társadalmi csoportokon keresztül puccsot látott, amit saját hatalma külföldi támogatású megdöntésének próbájaként értelmezett, így lépésről lépésre külföldi ügynököknek minősítette, majd kitiltotta az amerikai külügyminisztériummal szimbiózisban működő USAID-t az országból. Miközben Obama-elnök és csapata egy-egy moszkvai diplomáciai találkozón a társadalmi-politikai változásokat szorgalmazták, ő maga még 2012-ben sem tekintette az Oroszországi Föderációt az Egyesült Államok geopolitikai kihívójának és újraválasztását követően is együttműködésben reménykedett. Ugyanakkor a fenti orosz intézkedések és a két ország törvényhozásának kölcsönös szankciói végképp idejétmúlttá tették az amerikai-orosz kapcsolatok „újraindítását.” Az ukrán válság pedig geopolitikai szembenállást hozott, melyet John J. Mearsheimer szerint kifejezetten Washington liberális internacionalizmusa idézett elő: Michael McFaul moszkvai nagykövettel, az „újraindítás” kidolgozójával folytatott vitája rávilágít, hogy az Obama-adminisztráció nem a realista (nemzetközi hatalmi), hanem a liberális (belpolitikai kormányzati) tényezőket tartotta szem előtt az amerikai-orosz viszony elmérgesedésében.

## IV. Kelet-Közép-Európa az Obama-adminisztráció külpolitikájában

### IV.1. Az Obama-adminisztráció liberális külpolitikájának fogadtatása

#### *IV.1.1. A csalódást keltő Obamánia és annak hiánya*

Látványosan eltávolodva a Bush-adminisztráció európai szövetségeseket megosztó gyakorlatától, melynek hibáját egyébként második elnöki ciklusa alatt maga George W. Bush is igyekezett korrigálni, a 2008-as Obama-kampány transzatlanti eleme a szövetségeseikkel szembeni tisztelettudó bánásmódot valamint a közös biztonság megerősítését szolgáló partnerségek építését emelte ki. Tekintettel a módszerében és programjában liberálisabb, az európai társadalmak számára fogékonyabb agendájára (egyebek mellett a multilateralizmus nyomatékosítására és a klímaváltozás elővételére), Európában nagy érdeklődéssel viszonyultak Barack H. Obama kampányához és elnökségéhez. Az Obamánia azonban inkább csak Nyugat-Európára korlátozódott, ahol ráadásul a kormányok és a társadalmak hamar szembesültek a liberális Obama-doktrína európai szempontból kellemetlen velejáróival. Barack H. Obama globális kihívásokra irányított figyelme ugyanis rávilágított Európa amerikai kül- és biztonságpolitikájában játszott szerepének ambivalens jellegére: Európa egyszerre volt fontos a liberális nemzetközi rend fenntartásában és elhanyagolt geopolitikai jelentőségében.

A probléma az Egyesült Államok európai biztonságban játszott szerepéről is árulkodott, ami bár visszatérő téma az amerikai-európai politikai vitákban, az Obama-adminisztráció globális biztonsági és nemzetközi hatalmi trendeket reflektorfényben tartó kül- és biztonságpolitikájában kiváltképp releváns kérdés volt. Obama elnök Európa-politikájának egyik pillérét az „egységes, szabad és békés Európa” amerikai programjának folytatása képezte. Az Obama-adminisztráció ennek megfelelően programjára vette a balkáni és poszt-szovjet (kiváltképp a kelet-európai és kaukázusi) térség országaiban a demokratikus fejlődés és nyugati orientáció előmozdítását. Ugyanakkor az európai integrációs folyamatok szorgalmazása az Európai Unió vonatkozásában vegyes európai fogadtatásban részesült, mivel magába foglalta Törökország európai uniós csatlakozásának amerikai sürgetését, amiért Obama elnököt az Európai Unió belügyeibe való amerikai beavatkozás német és francia vádja érte.<sup>394</sup> Hasonlóan vegyes megítélés alá esett a nyugati kohéziót erősítő Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség (TTIP) ötlete is: bár az Egyesült Államok és az Európai Unió közötti szabadkereskedelmi egyezmény több éves egyeztetés (és részben európai ellenkezés) után

---

<sup>394</sup> VARGA, Gergely: Obama európai körútja. p.8



végül nem kötetett meg, a kezdeményezés jól szemléltette az Obama-adminisztrációnak a liberális internacionalizmus egyik alappilléreként számon tartott nemzetközi szabadkereskedelemben vetett hitét.<sup>395</sup>

Ráadásul „európaibb”, multilateralizmust és puha hatalmat előtérbe helyező külpolitikája révén az Obama-adminisztráció minden jószándéka ellenére felborította a transzatlanti felek addigi biztonsági dinamikáját. Bár a neokonzervatív Robert Kagan híres-hírheft gondolata, miszerint „az amerikaiak mintha a Marsról, az európaiak meg a Vénuszról érkeztek,”<sup>396</sup> az ezredfordulót követő években komoly feszültségek forrását jelezte a transzatlanti kapcsolatokban, összességében világos és fontos szerepet adott az Egyesült Államoknak az európai biztonság rendszerében. Konzervatív szerzők egyrészt rámutattak, hogy az Obama-adminisztráció külpolitikai stílusa és elveinek ismeretében Kagan elmélete már nem adott magyarázatot az időnként így is fel-felmerülő vitákra. A változás ironikus helyzetet teremtett, mivel bizonyos kérdésekben az amerikai és európai érdekkülönbségek továbbra is fennálltak, ám az európaiak már nem hibázathatták érték George W. Busht. Másrészt ugyanez a változás az európai biztonság tekintetében is problémát szült: azzal, hogy Obama elnök külpolitikájában más globális ügyek és régiók javára hátra sorolta Európát, illetve hogy általában korlátozta a kemény hatalomra helyezett hangsúlyt, lényegében csökkentette az Egyesült Államok szerepét az európai biztonság fenntartásában. Az ukrán válság bizonyította, hogy az amerikai „hátról vezetés” Európa közvetlen biztonságának kérdésében is elégtelen, amíg az európai szövetségesek nem rendelkeznek a saját maguk hatásos védelméhez szükséges politikai akarattal és katonai képességekkel.<sup>397</sup>

Miközben az Ázsia felé történő „elfordulás/újra-egyensúlyozás” amerikai kísérletének sikeressége és hatékonysága vitatott volt, Európában mindenképp csalódást okozott, mivel a viszonylagos elhanyagoltság érzetét keltette, ami az Obama-adminisztráció diplomáciai gyakorlatában már a kezdetektől megmutatkozott: európai diplomaták arra panaszkodtak, hogy bár politikai szempontból a Bush-adminisztráció kellemetlen emlék maradt számukra, a mindennapi kapcsolattartás tekintetében jobb munkát végzett,<sup>398</sup> mint az egy-egy presztízsértékű gesztust elmulasztó Obama-adminisztráció. Az ilyen gesztusok között említhető a 2010.

---

<sup>395</sup> Ennél még látványosabb volt a TTIP keleti párját képező Csendes-óceáni Partnerség (TPP), mely az Obama-adminisztráció részéről aláírásra került ugyan, de a Trump-adminisztráció szinte legelső intézkedéseként visszalépett tőle, megsemmisítve Obama elnök hagyatékának e részét.

<sup>396</sup> KAGAN, Robert: *Édenkert és hatalom. Amerika és Európa az új világrendben*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007, ISBN 978-963-327-432-3, p.7.

<sup>397</sup> KAUFMAN, Robert G.: *Dangerous Doctrine. How Obama's Grand Strategy Weakened America*. pp.85–93.

<sup>398</sup> ROGIN, Josh: Clinton: Europe's reassurer in chief? *Foreign Policy*, February 2, 2010, Online: <https://foreignpolicy.com/2010/02/02/clinton-europes-reassurer-in-chief/> [letöltés ideje: 2019. október 10.]

májusi USA-EU-csúcson, illetve a második világháború hetvenedik és a berlini fal leomlásának huszadik évfordulója alkalmából tartott hivatalos ünnepségen való amerikai elnöki részvétel hiánya.<sup>399</sup> Barack H. Obama népszerűsége Kelet-Közép-Európában elmaradt Nyugat-Európához képest, ám idővel utóbbiban is lankadt az „Obamánia”. Elődjeivel ellentétben Obama elnök nem alakított ki különleges, illetve közeli munkakapcsolatot nyugat-európai kollégáival.<sup>400</sup> Angela Merkel német kancellárt szokás kivételként említeni, ugyanakkor a 2013 őszen kirobbant NSA lehallgatási botrány ezt is beárnyékolta, továbbá az amerikai diplomácia az amerikai-brit kapcsolat addigi „speciális” jellegén is rontott, amikor az Obama-adminisztráció a Falkland-szigeteki vitában inkább távolságtartást mutatott (argentín irányú részrehajlást sugallva).<sup>401</sup>

Közben az Obama-adminisztráció Európa megbízhatóságában bizonytalanodott el, tekintve hogy a 2009-es Lisszaboni Szerződés révén az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájában várt nagyobb kiszámíthatóság Washingtonban nem teljesen érződött. Ráadásul az Obama-adminisztráció az európai szövetségesek afganisztáni misszióra irányuló, az amerikai várakozásokhoz képest szerényebb katonai hozzájárulását is nehezményezte, mely panasz mögött a felajánlások mértéke (a katonák kívántnál alacsonyabb száma) és minősége (bevetetőségük nemzeti korlátozásai) állt.<sup>402</sup> Nem véletlen, hogy Robert M. Gates, Obama elnök első védelmi miniszterének európai NATO-szövetségesekhez intézett 2011-es búcsúbeszédje a célközönségnek irányított intelm és kritika révén vonult be a köztudatba. Az előző, republikánus kormányból átvett politikus nyíltan kifejezte az amerikaiak nemtetszését az európaiak védelmi kiadásai, képességei és ezek érvényesítésére irányuló politikai akaratuk elégtelenségét illetően, ami Afganisztán mellett Líbiában is szembeűnő volt. A miniszter szavaival „a nyers valóság az, hogy az amerikai Kongresszusban – és általában az amerikai közéletben – sorvad az étvágy és türelem arra vonatkozóan, hogy a saját védelmükhöz szükséges erőforrásokat rászáni, és az e tekintetben komoly, megbízható partnerré váláshoz szükséges változtatásokat meghozni láthatóan nem akaró nemzetekre egyre nagyobb forrásokat

---

<sup>399</sup> KAŁAN, Dariusz: The End of a “Beautiful Friendship?” U.S. Relations with the Visegrad Countries under Barack Obama (2009-2013). *The Polish Quarterly of International Affairs*, Vol.21. No.4. (2012), ISSN 1230-4999, p.86.

<sup>400</sup> LIEBER, Robert J.: *Retreat and Its Consequences. American Foreign Policy and the Problem of World Order.* p.40.

<sup>401</sup> KAUFMAN, Robert G.: *Dangerous Doctrine. How Obama’s Grand Strategy Weakened America.* pp.91.

<sup>402</sup> BUGAJSKI, Janusz: Obama’s Europe: An Alliance in Flux. pp.67–68.

költsenek.”<sup>403</sup> A líbiai „hátról vezetés” a liberális modern jeffersoni külpolitika mintamodelljeként értelmezhető ugyan, ám a transzatlanti katonai együttműködés szempontjából fenntarthatósága megkérdőjelezhető volt, mivel ismét rávilágított Európa nemzetközi hatalmi státuszának hiányára.<sup>404</sup> Ahogy 2011-ben a líbiai, úgy 2014-ben az ukrán válság is elégedetlenséget váltott ki az Obama-adminisztrációban az európaiakkal szemben: a Moszkvával szembeni európai határozatlanságra irányuló amerikai panaszt 2014 februárjában kiszivárgott hangfelvételek, köztük Victoria J. Nuland, Obama elnök második európai és eurázsiai ügyekért felelős külügyi államtitkárának Európai Unióra tett obszcén megjegyzése, illetve európai uniós diplomaták ingerült megjegyzései szemléltették.<sup>405</sup>

Az Európára irányított amerikai figyelem igényével együtt Kelet-Közép-Európában láthatóan tudatosult az Obama-adminisztráció „elfordulás/újra-egyensúlyozás” politikája. Magyarország 2011-es külpolitikai stratégiája egyfelől megállapította, hogy „«a Nyugat» – az Egyesült Államok és az európai országok – relatív gazdasági és politikai vezető szerepének, súlyának visszaszorulása” van kibontakozóban, másfelől külön hangsúlyozta annak szükségét, hogy „fennmaradjon, sőt erősödjék az USA politikai, biztonsági és gazdasági érdeklődése a közép-, kelet- és délkelet-európai térség iránt.”<sup>406</sup> A 2012-es nemzeti biztonsági stratégia szerint „az Egyesült Államokkal fenntartott szoros kapcsolat és együttműködés az értékközösségen túl stratégiai érdekünk is. Magyarország érdeke az Egyesült Államokkal európai elkötelezettségének megőrzése, az Európai Unióhoz fűződő stratégiai partnerségének erősítése.”<sup>407</sup> Hasonlóképp, a Cseh Köztársaság 2011-es nemzeti biztonsági stratégiája is megjegyezte, hogy a globális gazdasági trendek fényében a nemzetközi politika egy-egy főbb szereplőjének „viszonylagos súlya változhat [...] beleértve Európa és az USA helyzetének lehetséges gyengülését.” A cseh dokumentum hozzátette, hogy a körvonalazódó tendenciák az egyes államok közös érdekek helyett egyéni érdekeik előtérbe helyezése felé mutatnak, továbbá hogy csökkenhet akár a NATO vagy az Európai Unió [belső] szolidaritása és hatékonysága. Ennek megfelelően Prága is az EU-NATO és EU-USA biztonsági együttműködést szorgalmazta,

---

<sup>403</sup> GATES, Robert M.: Remarks by Secretary Gates at the Security and Defense Agenda, Brussels, Belgium. *United States Department of Defense*, June 10, 2011, Online: <https://archive.defense.gov/Transcripts/Transcript.aspx?TranscriptID=4839> [letöltés ideje: 2019. október 11.]

<sup>404</sup> JOFFE, Josef: The Turn away from Europe. *Commentary*, Vol.134. No.4. (November 2012), ISSN 0010-2601, p.13.

<sup>405</sup> CHIACU, Doina & MOHAMMED, Arshad: Leaked audio reveals embarrassing U.S. exchange on Ukraine, EU. *Reuters*, February 7, 2014, Online: <https://www.reuters.com/article/us-usa-ukraine-tape/leaked-audio-reveals-embarrassing-u-s-exchange-on-ukraine-eu-idUSBREA1601G20140207> [letöltés ideje: 2019. október 18.]

<sup>406</sup> Magyarország Kormánya: *Magyar külpolitika az uniós elnökség után*. Külügyminisztérium, 2011, p.5. és p.35.

<sup>407</sup> Magyarország Kormánya: *Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája*. Külügyminisztérium, 2012, p.7.

hangsúlyt helyezve az európai kül- és biztonságpolitika kapacitásának és képességeinek erősítésére, miközben ő maga stratégiai partnerséget tart fenn Washingtonnal.<sup>408</sup>

A Szlovák Köztársaság 2011-es külpolitikai irányelvei is fokozott biztonsági együttműködést szorgalmaztak az Egyesült Államok és az Európai Unió, illetve a NATO között, melynek keretében Pozsony támogatni kívánta a „stabilitás és demokrácia zónájának megerősítését és kiterjesztését szerte a világban,” és nem számított Washington nemzetközi biztonságban betöltött vezető szerepének változására (legalábbis 2011-ben).<sup>409</sup> A Lengyel Köztársaság 2014-es nemzeti biztonsági stratégiájának értékelésében az Egyesült Államok marad Lengyelország elsősorú nem európai partnere. A dokumentum már az ukrán válságot követően került kiadásra, jóllehet hangsúlyozta, hogy „az amerikai külpolitika ázsiai-csendes-óceáni térség felé történő újra-orientációja valamint az USA prioritásainak értékelése a nemzetközi biztonság vonatkozásában hatással lesznek a transzatlanti kapcsolatokra.” Ennek megfelelően Varsó szükségét érezte annak, hogy megőrizze Washington „meghatározó és maradandó elköteleződését” Európa biztonsága iránt.<sup>410</sup> Mindazonáltal az ezredforduló után az Európai Unióhoz csatlakozó kelet-közép-európai országok formálisan egyre inkább nyugat-európai tásaikhoz közeledtek, ami a gazdasági-kereskedelmi, az uniós intézményi és jogszabályi, továbbá az oktatási és kulturális kötelek bővülése és erősödése révén elkerülhetetlen és vitathatatlan fejlemény volt még a leginkább atlantisták körében is, amit maga az Amerika-barát Radosław Sikorski lengyel külügyminiszter erősített meg egy 2009-ben tartott washingtoni konferencián többek közt Philip H. Gordon európai és eurázsiai ügyekért felelős helyettes külügyi államtitkár felé.<sup>411</sup>

Az Obama-adminisztráció konzervatív kritikussai részben ezért, vagyis az kelet-közép-európai atlantizmus gyengülésének tétlen szemléléséért hibáztatták az akkori amerikai külpolitikát. Szerintük ugyanis Washington figyelmének hiánya arra készítette Varsót, Prágát, Pozsonyt, Budapestet és a többi kelet-közép-európai fővárost, hogy az addig kibontakozó trendekre ráerősítve inkább Brüsszel, Párizs, de leginkább Berlin partnerségét keressék. A folyamatban mérföldköknek tekinthető Radosław Sikorski egy 2011. novemberi nyilatkozata,<sup>412</sup> melyben azt mondta: „Valószínűleg én leszek az első lengyel külügyminiszter a történelemben, aki ezt

---

<sup>408</sup> Government of the Czech Republic: *Security Strategy of the Czech Republic*. Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, September 2011, ISBN 978-80-7441-007-9, p.9. p.13. és p.20.

<sup>409</sup> Government of the Slovak Republic: *Slovak Foreign Policy Guidelines 2011*. Ministry of Foreign and European Affairs, 2011, p.1. és p.6.

<sup>410</sup> National Security Bureau: *National Security Strategy of the Republic of Poland*, BBN, 2014, p.9. és p.21.

<sup>411</sup> SIKORSKI, Radoslaw: The United States and Central Europe: Let's Stay the Course. *The Polish Quarterly of International Affairs*, Vol.18. No.4. (Autumn 2009), ISSN 1230-4999, pp.5–6.

<sup>412</sup> MICHTA, Andrew A.: Back to the Frontier. *The American Interest*, Vol.9. No.2. (November/December 2013), ISSN 1556-5777, p.55.

mondja, de ki vele: kevésbé félek a német hatalomtól, mint amennyire a német tétlenségtől kezdek félni. Önök [németek] lettek Európa nélkülözhetetlen nemzete.”<sup>413</sup> Bár e megjegyzés az euro-válság kezelésére utalt és részben kritikaként is volt érthető, transzatlanti olvasatban különösen érdekes volt, mivel a „nélkülözhetetlen nemzet” kifejezés az 1990-es évek óta Madeleine Albrightnak köszönhetően volt köztudatban és kifejezetten az Egyesült Államokra volt értendő. A térségben leginkább atlantistaként számon tartott lengyel külpolitika kapcsolatrendszerének finomításának másik jele volt, amikor Radosław Sikorski nyíltan kiállt egy erősebb, kifelé hatékonyabban fellépő Európai Unió mellett, mely „a legerősebb játékosok egyikeként” venné ki a felelősség maga részét a globális kérdések kezelésében. A továbbra is Amerika-barát lengyel vezetés külkapcsolati hálózat-keresésére példa még a francia-német-lengyel „weimari háromszög”, illetve az Európai Unió legnépesebb tagállamainak informális csoportját lefedő „G6” platformok előtérbe helyezésének szándéka.<sup>414</sup> Mindez az egyéni nyilatkozatokon túl a gyakorlatban is megjelent: 2011-ben az Európai Unió Tanácsának féléves soros elnökségét ellátó Magyarország és Lengyel Köztársaság egyaránt erősíteni akarta Európa nemzetközi (globális) megjelenését.

#### ***IV.1.2. Liberális agenda és együttműködés***

Mivel a globális kihívásokban nagyobb szerepet vállaló Európa képe egybevágott az Obama-adminisztráció transzatlanti igényeivel, a kelet-közép-európai országok ilyen irányú mozgása egyáltalán nem zavarta Washingtonot. Mi több, a liberális internacionalizmus elveit tükrözve a térséggel való munkakapcsolatának egyik fő elemét is a liberális rend értékeinek képviselete és terjesztése szolgáltatta. Az említett 2009-es washingtoni konferencián Radosław Sikorski elsődlegesen az Európai Unió Keleti Partnerségét nevezte meg az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa közötti együttműködés lehetséges színtereként.<sup>415</sup> A lengyel-svéd kezdeményezésre a Cseh Köztársaság európai uniós elnöksége alatt elindított program egyértelműen élvezte az Obama-adminisztráció támogatását, mivel abban az amerikai külpolitika egységes, szabad és békés Európára irányuló tervének egy alátámasztását látta. Sőt, a Keleti Partnerséget az amerikai-orsz kapcsolatok „újraindítási” kezdeményezését kiegészítő programként is lehetett

---

<sup>413</sup> MAHONY, Honor: Poland fears German 'inactivity' more than German power. *euobserver*, November 28, 2011, Online: <https://euobserver.com/economic/114424> [letöltés ideje: 2019. április 21.]

<sup>414</sup> HYNEK, Nik *et. al.*: The US-Russian security 'reset': implications for Central-Eastern Europe and Germany. pp.271–272.

<sup>415</sup> SIKORSKI, Radosław: The United States and Central Europe: Let's Stay the Course. p.6.

értelmezni, ami ráadásul ugyanazon liberális gondolatmenetet követi: a poszt-szovjet térség kevésbé fejlett és potenciálisan biztonsági kihívásokat generáló államaival létesített egyre szorosabb gazdasági kötelékek révén a kedvezményezett országok politikai, jogi és gazdasági reformokat vezethetnek be és így közelebb kerülnek a Nyugathoz, idővel pedig formálisan is csatlakozhatnak hozzá (elsősorban az Európai Unió keresztül). Vagyis az Európai Unió puha hatalma integrációra készítheti őket, illetve Radosław Sikorski olvasatában a folyamat magára az Oroszországi Föderáció európai orientációjára nézve is kedvező hatással lehet,<sup>416</sup> ezzel megerősítve Moszkva nyugati integrálhatóságának liberális nézetét.

Kelet-közép-európai szempontból persze a Keleti Partnerség támogatása mögött nem pusztán egy liberális ideológia által vezérelt érték-exportáló külpolitika, hanem a térség államait sújtó határvidék-jelleg felszámolásának szándéka is állt. Miroslav Lajčák szlovák külügyminiszter 2012-ben megerősítette, hogy a stabilitás és prosperitás előmozdítására irányuló erőfeszítéseik egyszerre képezik a kelet-közép-európai kötelességeit és érdekeit, kiváltképp saját keleti szomszédjaik vonatkozásában.<sup>417</sup> Martonyi János magyar külügyminiszterhez hasonlóan lengyel kollégája is úgy vélte, hogy Európa egyesítésének programja nem ért véget a legtöbb kelet-közép-európai ország 2004-es (illetve 2007-es) európai uniós csatlakozásával.<sup>418</sup> Radosław Sikorski egy 2013. őszi cikkében emlékeztetett arra, hogy bár az 2011-es arab tavasz során megkezdett egyes észak-afrikai politikai változások az Európai Unió déli szomszédjainak demokratikus átalakulásához vezethetnek, a Keleti Partnerség által lefedett országok esetében többről van szó, hiszen utóbbiak nem „Európa szomszédjai”, hanem „európai szomszédok”, európai integrációjuk pedig Európa nyugati-keleti megosztottságát hivatott felszámolni. A kezdeményezés fontos szerepet játszott az Európai Unió poszt-szovjet térség országaival tervezett szabadkereskedelmi együttműködését alátámasztó tárulási megállapodások előkészítésében.<sup>419</sup> Ukrajna esetében e megállapodás aláírására eredetileg a Keleti Partnerség vilniusi csúcstalálkozóján került volna sor 2013 novemberében, ám akkor erre Moszkva nyomására nem került sor, az erre reagáló kijevi tüntetések pedig az első fázisát képezték a 2014-es ukrán válsághoz vezető folyamatban.

---

<sup>416</sup> SIKORSKI, Radisław: The EU's "Eastern Partnership" with former Soviet states holds the key to relations with Russia. *Europe's World*, No.12. (Summer 2009), ISSN 1782-0642, pp.38–41.

<sup>417</sup> LAJČÁK, Miroslav: Twenty years of Slovak foreign policy. *International Issues & Slovak Foreign Policy*, Vol.21. No.3-4. (2012), ISSN 1337-5482, p.6.

<sup>418</sup> MARTONYI, János: Europe, Central Europe and Hungary: 2014, a Year of Anniversaries. *Europe-Asia Studies*, Vol.66. No.3. (May 2014), ISSN 0966-8136, p.361.

<sup>419</sup> SIKORSKI, Radisław: Spurring on the European Project. *New Eastern Europe*, No.4. (October-December 2013), ISSN 2083-7372, pp.12–14.

Politikai szempontból a Keleti Partnerség hidat képezett a kelet-közép-európai országok és az Obama-adminisztráció között, tekintve hogy utóbbi méltatta a kezdeményezést az európai uniós, illetve a visegrádi elnökségi programjuk egyik prioritásaként kezelő magyar és lengyel, illetve szlovák kormányt ez irányú erőfeszítéseikért. Azon túl, hogy az Obama-adminisztráció szorgalmazta a Keleti Partnerség folytatását, melynek hatáskörébe tartozó országokat pedig már 2010-ben közel 310 millió dollár értékű támogatásban részesítette,<sup>420</sup> a kelet-közép-európai szövetségesek további demokratikus átmenetet elősegítő programjait is támogatta. Utóbbiak közül kiemelendő az egyébként szintén lengyel és amerikai ihletésű, multilaterális fórumként működő Demokráciák Közössége (Community of Democracies). A 2000-ben indított kezdeményezést Donald F. Tusk kormánya indította újra 2010 júliusában Krakkóban. Az eseményen részt vett Hillary R. Clinton is, aki az amerikai külpolitika demokrácia-terjesztő irányvonalából a civil nem kormányzati szervezetek (NGO-k) megsegítésére helyezte a hangsúlyt, bejelentve egy e célt szolgáló, 2 millió amerikai dollár finanszírozással induló „Lifeline” nevű alap indítását. A kanti háromszög logikájához hasonlóan Hillary R. Clinton a civil társadalmat egy olyan háromlábú szék egy lábához hasonlította, mely segít megtámasztani a másik kettőt: a kormányzatot és a piacokat.<sup>421</sup>

Hasonló programok a többi visegrádi ország részéről is voltak, így például Magyarországon a Demokratikus Átalakulás Nemzetközi Központja és a 2011 júniusában Tom Lantos Intézet kezdeményezése. A magyar származású amerikai demokrata szenátorról (a Kongresszus egyetlen holokauszt-túlélő tagjáról) elnevezett intézet célja a demokratikus értékek, különösen az emberi és kisebbségi jogok érvényesülésének előmozdítása Kelet-Közép-Európában és a Nyugat-Balkánon kutatások, konferenciák és ösztöndíjak biztosítása által. A Tom Lantos Intézet budapesti alapítása politikai szempontból is kiemelkedő volt, mivel addig ez volt az egyetlen alkalom, hogy a magyar fővárosba az Egyesült Államok hivatalban lévő és egy korábbi külügyminisztere (Hillary R. Clinton és Condoleezza Rice személyében) egyszerre tegyenek hivatalos látogatást. Clinton külügyminiszter beszédében hangsúlyozta, hogy „erősítsük és támogassuk a demokráciát, a civil társadalmat és a jogállamiságot, védjük meg a kisebbségek jogait, [...] ígérjük meg magunknak, hogy folytatjuk ezt a munkát a magyar-amerikai

---

<sup>420</sup> GORDON, Philip H.: The U.S. Relationship With Central Europe Under the Obama Administration. *United States Department of State*, March 3, 2011, Online: <https://2009-2017.state.gov/p/eur/rls/rm/2011/157707.htm> [letöltés ideje: 2019. április 11.]

<sup>421</sup> CLINTON, Hillary R.: “Civil Society: Supporting Democracy in the 21st Century,” at the Community of Democracies. *United States Department of State*, July 3, 2010, Online: <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2010/07/143952.htm> [letöltés ideje: 2019. április 15.]



együttműködés szellemében.”<sup>422</sup> A kelet-közép-európai demokratikus átmenet tapasztalatainak megosztását Miroslav Lajčák szlovák külügyminiszter is szorgalmazta, melynek érdekében a Szlovák Köztársaság kormánya 2011-ben megalapította a pozsonyi Átalakulási és Integrációs Szakértelem Átadásának Központját (CETIR).<sup>423</sup> Ugyanebben az évben Prága, Varsó és Budapest a demokratikus átalakulás jelentőségét külön gesztusokkal is szemléltette Ronald Reagan születésének száz éves évfordulója alkalmából, rendre utcát és szobrokat avatva a néhai elnök emlékére. Budapesten erre a Szabadság téren, a szovjet felszabadítási emlékmű mellett került sor magas szintű protokolláris esemény formájában.<sup>424</sup>

A visegrádi négyek közül Varsó használta ki leginkább a Washingtonnal való politikai együttműködést: 2011 márciusában közös Demokrácia Párbeszéd (Democracy Dialogue) programot jelentettek be a demokratikus civil társadalmak fejlődésének nemzetközi támogatására, továbbá a néhai Ronald Reagan elnöksége alatt, 1983-ban alapított National Endowment for Democracy mintájára a lengyel kormány létrehozta a Nemzetközi Szolidaritás Alapot. A programok globális hatáskörrel bírnak, a konkrét kezdeményezéseik azonban alapvetően az arab tavasz észak-afrikai országainak (elsősorban Tunézia), illetve a poszt-szovjet térség (mindenekelőtt Fehéroroszország és Moldova) társadalmainak demokratikus átalakulását hivatottak előmozdítani.<sup>425</sup> Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy kelet-közép-európai olvasatban az utóbbi csoport országai nagyobb prioritást élveztek, részben földrajzi közelségük (és nemzeti érdekekben való erőteljesebb jelenlétük miatt), részben pedig azért, mert a közel-keleti (liberális) demokrácia kilátásait a kelet-közép-európai kormányok is gyengébbnek ítélték. Radosław Sikorski 2013 végén arról írt, hogy tunéziai, líbiai és egyiptomi fejlemények nem sok optimizmusra adtak okot,<sup>426</sup> ahogy 2014-ben Martonyi János sem volt teljesen meggyőződve az arab tavasz során megkezdett demokratikus átmenetek kelet-közép-európai ihletésének mértékét illetően.<sup>427</sup> Mindazonáltal az arab tavasz szolgáltatta az Obama-adminisztráció számára a lehetőséget, hogy a kelet-közép-európai országokat is bevonja globális (együttal liberális) agendájába. A transzatlanti együttműködés tárgya a közel-keleti és észak-afrikai

---

<sup>422</sup> KÖRTVÉLYESI, Klaudia: A transzatlanti kapcsolatok perspektívái a Tom Lantos Intézet megnyitásának tükrében. *Grotius* (Kronika), 2011. szeptember 19., Online: <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=OXSCMQ> [letöltés ideje: 2019. május 10.] pp.1–3.

<sup>423</sup> Center for the Transmission of Transformation and Integration Expertise. LAJČÁK, Miroslav: Twenty years of Slovak foreign policy. p.7.

<sup>424</sup> KAŁAN, Dariusz: The End of a “Beautiful Friendship?” U.S. Relations with the Visegrad Countries under Barack Obama (2009-2013). p.84.

<sup>425</sup> The White House: Fact Sheet: U.S.-Polish Efforts to Advance Democracy Worldwide. *The White House Office of the Press Secretary*, May 28, 2011, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/28/fact-sheet-us-polish-efforts-advance-democracy-worldwide> [letöltés ideje: 2019. április 16.]

<sup>426</sup> SIKORSKI, Radosław: Spurring on the European Project. p.13.

<sup>427</sup> MARTONYI, János: Europe, Central Europe and Hungary: 2014, a Year of Anniversaries. p.361.



demokratikus átalakulások elősegítése volt, melyhez Washington az anyagi forrásokat a nyugat-európaiaktól, a szakértelmet viszont kifejezetten a kelet-közép-európaiaktól kérte. Az egyiptomi és tunéziai politikai reformok támogatásában az amerikai elnök mindenekelőtt Varsónak szánt kiemelt szerepet, ahol 2011 májusában leült a Szolidaritás képviselőivel is.<sup>428</sup>

Obama elnök a lengyel fővárosban elmondta, hogy a realista távolságtartás helyett az amerikai külpolitika liberális tradícióját még a Közel-Keleten is folytatni kívánta (csupán az erőforrásokra való tekintettel elődjénél óvatosabban) a civil társadalmon és nem kormányzati szereplőkön keresztül. Az elnök szavaival „teret kell hagynunk magunknak, hogy folytassuk a szabadság, demokrácia és emberi jogok ügyéért nyújtott vezetésünk hagyományát.”<sup>429</sup> Az amerikai kezdeményezés bejelentésének helyszíne nem véletlenül esett Varsóra: Donald F. Tusk lengyel miniszterelnök politikai ellenfeleihez képest liberálisabb kormánya kifejezetten szorgalmazta a demokrácia terjesztését. Megjegyzendő, hogy az Obama-adminisztráció összességében inkább próbálta elkerülni az újabb nemzetközi intervenciókat, illetve a már zajló missziókból is visszavonult volna, így a kelet-közép-európai országoknak elsősorban egyéb területeken volt lehetőségük szorosabbra fűzni kapcsolataikat az Egyesült Államokkal. A kelet-közép-európaiak nagyobb mértékű nemzetközi szerepvállalása az afganisztáni misszió túl olyan ügyekben testesült meg, mint az Egyesült Államok Iszlám Állam elleni globális koalíciójában való részvétel, illetve a válságövezetekben (Líbiában a magyar, Szíriában a cseh) amerikai állampolgárokat is támogató diplomáciai szolgálata. Barack H. Obama varsói látogatásában a transzatlanti kapcsolatok szakértői egy kiváló lehetőséget láttak arra, hogy Washington ellensúlyozza az Kelet-Közép-Európa amerikai elhanyagolásának képét.<sup>430</sup>

---

<sup>428</sup> LANDLER, Mark: Obama Cites Poland as Model for Arab Shift. *The New York Times*, May 28, 2011, Online: <https://www.nytimes.com/2011/05/29/world/europe/29prexy.html> [letöltés ideje: 2019. július 3.]

<sup>429</sup> The White House: Remarks by President Obama and Prime Minister Tusk of Poland in Joint Press Conference in Warsaw, Poland. *The White House Office of the Press Secretary*, May 28, 2011, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/28/remarks-president-obama-and-prime-minister-tusk-poland-joint-press-confe> [letöltés ideje: 2019. július 3.]

<sup>430</sup> VOLKER, Kurt *et. al.*: Obama's crucial moment in Poland. *The Christian Science Monitor*, May 26, 2011, Online: <https://www.csmonitor.com/Commentary/Opinion/2011/0526/Obama-s-crucial-moment-in-Poland> [letöltés ideje: 2019. július 12.]

## IV.2. Átpolitizált kapcsolatok

### IV.2.1. Diplomáciai és politikai hibák

Az Obama-adminisztráció szabadkozása ellenére Kelet-Közép-Európa az Egyesült Államok részéről kezdetben inkább közömbösséget tapasztalt, ami a diplomáciában is érződött. Washington és a kelet-közép-európai fővárosok között több alkalommal kifejezésre került a politikai távolságtartás vagy épp meg nem értettség. Obama elnök 2009. szeptemberi ballisztikus rakétavédelmi bejelentése például politikai értelemben több okból is elhibázott volt. Maga a döntés egyáltalán nem volt meglepő tekintve, hogy már a Bush-terv felülvizsgálatának szándéka már a 2008-as amerikai elnökválasztási kampányban is nyíltan elhangzott.<sup>431</sup> Inkább a szeptember 17-i bejelentés a módja és időzítése volt szerencsétlen. Egyrészt a döntést az amerikai fél egyoldalúan hozta meg, mivel az Obama-adminisztráció nem egyeztetett az ügyben érintett cseh és lengyel kormánnyal, másrészt Prága és Varsó a döntésről csak utólag (az Egyesült Államok keleti parti és a közép-európai időzónák közti eltérés miatt helyi idő szerinti hajnali) telefonhívásokon keresztül lettek volna értesítve. Ráadásul a szeptember 17-i időzítés épp a lengyelek esetében volt kifejezetten kellemetlen, mivel aznap volt a Lengyel Köztársaság 1939-es szovjet megtámadásának hetvenedik évfordulója.

A témával foglalkozó hazai és nemzetközi szakirodalomban az Obama-adminisztráció e diplomáciai hibájáról több helyen lehet olvasni, ám azt a szerző tudomása szerint senki sem fejtette ki, hogy magára a televíziós élő közvetítésre miért volt szükség, ha egyszer maguk az érintett partnerek is csak egy-egy hajnali telefonhívásban részesültek. A kérdés azért is érdekes, mert egyrészt megkérdőjelezhető, hogy az Egyesült Államokban mennyien érdeklődnek ennyire a ballisztikus rakétavédelem iránt, másrészt az Obama-adminisztráció ez ügyben hozott második módosításának 2013. március 15-i bejelentése nem kapott ekkora figyelmet, tekintve hogy azt Chuck Hagel védelmi miniszter intézte egy egyszerű hírközlés formájában. Elképzelhető, hogy a 2009. szeptember 17-i bejelentésnek az Obama-adminisztráció szándékosan nagyobb visszhangot akart generálni, különösen annak fényében, hogy rögtön másnap, 2009. szeptember 18-án Anders Fogh Rasmussen újonnan kinevezett NATO-főtitkár megtartotta első nagyobb nyilvános beszédét „A NATO és Oroszország: Egy új kezdet” címmel, külön kitérve a rakétavédelmi együttműködés lehetőségére.<sup>432</sup>

---

<sup>431</sup> OBAMA, Barack & BIDEN, Joe: A Stronger Partnership with Europe for a Safer America. p.2.

<sup>432</sup> RASMUSSEN, Anders Fogh: NATO and Russia: A New Beginning. *North Atlantic Treaty Organization*, September 18, 2009, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions\\_57640.htm](https://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_57640.htm) [letöltés ideje: 2018. május 5.]

Bár az Obama-adminisztráció több ízben hangsúlyozta, hogy az elnök kelet-közép-európai rakétapajzs ügyében hozott döntése tisztán szakmai megfontolások alapján született, egyoldalú meghozatala és meggondolatlan időzítése mellett a potenciálisan érintett főbb nemzetközi szereplők reakciói tükrében is politikai természetű lépésként vonult be a köztudatba. Egyrészt a kérdésről mind az Egyesült Államokban, mind az érintett kelet-közép-európai országokban átpolitizált folyt. Míg Washingtonban a demokraták, köztük Nancy Pelosi képviselő (a képviselőház elnöke) és Carl Levin szenátor (a fegyveres erők szenátusi bizottságának elnöke) örömdetes, az európai szövetségesek biztonságát erősítő lépésnek minősítették Obama elnök döntését, addig a republikánusok, köztük John Boehner képviselő (a republikánusok képviselőházi vezetője) és John McCain szenátor (2008-as republikánus elnökjelölt) szerint az elnöki bejelentés megrendíthette az Egyesült Államokba vetett kelet-közép-európai bizalmat. Washingtonhoz hasonlóan az amerikai döntés Varsóban is politikai vitát szült a liberálisabb, a telepítésekért kevésbé lelkesedő Tusk-kormány és a konzervatív, előzetes tárgyalásokat folytató ellenzék között.<sup>433</sup>

Másrészt hiába szólt az Obama-adminisztráció döntése technikai megfontolásokról, a közbeszédben óhatatlanul összefüggésbe került az amerikai-orosz kapcsolatok „újraindításának” gondolatával, tekintve hogy Moszkva a kezdetektől tiltakozott a Bush-adminisztráció tervei ellen. Az ügy azért is részesült kiemelt figyelemben, mert az Obama-adminisztráció első komolyabb konkrét nemzeti biztonsági visszalépése volt elődje politikájától. Bár Obama elnök (már a 2008-as kampányban is) ellenállt a Demokrata Párt liberális szárnya felől érkező nyomásnak és nem vetette el alapjaiban a rakétapajzs ötletét,<sup>434</sup> döntésével a ballisztikus rakéta-védelemmel szembeni (Ronald Reagan elnök Stratégiai Védelmi Kezdeményezéséig visszanyúló) demokrata párti szkepticizmus irányába lépett, ami egyúttal felvetette annak vádját, hogy stratégiai megfontolás helyett valójában csak engedni akart Moszkvának.<sup>435</sup> Bár az orosz diplomácia megosztott volt a fejlemény kedvező fogadtatásának mértékét illetően, alapvetően azt üzenté, hogy a Fehér Ház végre elkezdte figyelembe venni a Kreml véleményét. Mi több, orosz olvasatban az amerikai bejelentés az Obama-adminisztráció gyengeségét is sugallhatta,

---

<sup>433</sup> JOYNER, James: Obama's Missile Defense Decision: The View From Europe. *New Atlanticist, Atlantic Council*, September 18, 2009, Online: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/obamas-missile-defense-decision-the-view-from-europe/> [letöltés ideje: 2019. október 2.]

<sup>434</sup> BAKER, Peter: White House Scraps Bush's Approach to Missile Shield. *The New York Times*, September 17, 2009, Online: [https://www.nytimes.com/2009/09/18/world/europe/18shield.html?\\_r=1&partner=rss&emc=rss](https://www.nytimes.com/2009/09/18/world/europe/18shield.html?_r=1&partner=rss&emc=rss) [letöltés ideje: 2019. október 2.]

<sup>435</sup> JOYNER, James: Obama Abandons Poland and Czech Missile Defense. *New Atlanticist, Atlantic Council*, September 17, 2009, Online: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/obama-abandons-poland-and-czech-missile-defense/> [letöltés ideje: 2019. október 2.]

így nem meglepő módon Moszkva később is fenntartotta követeléseit, melyek a kelet-közép-európai rakétapajzs tervének lemondására,<sup>436</sup> vagy szerződéses megállapodás útján történő korlátozására irányultak.

Az orosz fél irányába tett engedmény narratíváját a hazai és nemzetközi reakciók is éltették. Washingtonban a demokrata Chuck Schumer szenátor a döntésről úgy nyilatkozott, hogy az elnök ezzel „világosan jelzi akaratát a két ország közti kapcsolatok újraindítása iránt”, miközben a republikánus Lindsey Graham szenátor óriási hibának nevezte a lépést, mely „felbátorítja Oroszországot és a frászt hozza a lengyelekre, csehekre, ukránokra és grúzokra.” Ráadásul az Obama-adminisztráció szándékaitól függetlenül az orosz relációt a nyugat-európai politikusok is kiemelték. Gordon Brown brit miniszterelnök üdvözölte, hogy a két atomhatalom között épülőben van a bizalom, a pajzs korábbi támogatójának számító Angela Merkel német kancellár pedig Obama elnök bejelentésében egy reményt adó jelet [látott] arra, hogy felülkerekedjünk Oroszországgal a nehézségeken az Irán felől érkező fenyegetés elleni egységes stratégia [kidolgozásában].” Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy az oroszokkal szemben gyanakvóbb lengyelek kifejezetten zokon vették Obama elnök bejelentését. Lech Wałęsa volt lengyel államfő például nemtetszését fejezte ki, mivel „nem mintha szükségünk lenne a pajzsra, csak arról van szó, hogy hogyan bánnak velünk.”<sup>437</sup>

A ballisztikus rakétavédelmi rendszer telepítésében leginkább érdekelt Varsó szemében a pajzs jövője szorosan kapcsolódott a 2008-as amerikai elnökválasztások kimeneteléhez: nem meglepő módon Lech Kaczyński lengyel államfő 2008 novemberében szinte azonnal Barack H. Obama megválasztását követően megpróbált választ kapni Washingtonból, hogy Varsó számíthat-e a telepítésekre. A két politikus közti telefonbeszélgetés végül félreértéshez vezetett, mivel azt követően a lengyel fél a kétoldalú védelmi együttműködés és a rakétavédelmi projekt folytatásáról számolt be, ám utóbbit az amerikai fél cáfolta. Az sem segített, hogy az ezt követő hónapokig tartó csendet Obama elnök Medvegyev elnöknek küldött levelének kiszivárgása törte meg, melyben az amerikai fél felvetette a rakétavédelemben való amerikai-orosz együttműködés lehetőségét. Végül a 2009 szeptemberében nyilvánosságra hozott döntésre érkező reakciók is túlmutattak a kelet-közép-európai rakétapajzs technológiai értékelésén és inkább a politikai elkötelezettség és bizalom kérdésére világítottak rá. Az első lengyel (anonim védelmi minisztériumi) megjegyzés szerint Obama elnök döntése „katasztrófa Lengyelország számára”,

---

<sup>436</sup> KUZ, Michal: The Abandoned Alliance. *National Review*, August 8, 2012, Online: <https://www.nationalreview.com/2012/08/abandoned-alliance-michal-kuz/> [letöltés ideje: 2019. október 2.]

<sup>437</sup> JOYNER, James: Obama's Missile Defense Decision: The View From Europe.

míg cseh részről az akkor már ex-miniszterelnök Mirek Topolánek elmondása szerint a washingtoni bejelentés azt jelezte, hogy „az amerikaiak már nem érdekeltek e területben úgy, mint korábban [...] ami nem jó hír a cseh állam, a cseh szabadság és függetlenség számára.”<sup>438</sup>

A lengyelek irányába az amerikai diplomácia máskor is hibázott. Vlagyimir V. Putyinnal szemben Barack H. Obama nem vett részt a második világháború kitörésének hetvenedik évfordulója alkalmából tartott varsói megemlékezésen, ahova inkább William Perry korábbi védelmi minisztert delegálta. Perry személye azért volt meggondolatlan választás, mert noha a 2009-ben jubileumi tíz éves lengyel NATO-csatlakozást lehetővé tevő Clinton-adminisztrációban szolgált, ő maga a Lengyel Köztársaság felvételének közismert ellenzője volt. Szakértők körében felvetődött, hogy az amerikai vezetés szándékosan tart távolságot a Bush-adminisztráció „trójai falovainak” tekintett kelet-közép-európaiaktól, így például Radosław Sikorski lengyel külügyminiszter NATO-főtitkári pályázatát sem támogatta.<sup>439</sup> Varsónak nem esett jól az sem, hogy a 2012 májusában a néhai Jan Karski második világháborús lengyel ellenálló emlékére rendezett ünnepségen Obama elnök „lengyel haláltáborokról” beszélt, amiért Sikorski külügyminiszter rosszindulatúnak ugyan nem nevezte az amerikai politikust, de személyét a „tudatlan és hozzá nem értő” jelzőkkel illette. Az elemzők rámutattak arra is, hogy míg Bush elnök nyolc év alatt összesen huszonegy alkalommal járt a térségben,<sup>440</sup> addig Obama elnök mindössze hatszor, ráadásul e látogatások közel fele multilaterális természetű volt.

Megemlítendő továbbá, hogy az Obama-adminisztráció olykor tapasztalatlan politikai ki-nevezetteket küldött a térség országaiba nagyköveteknek: bár ez csupán egy korábban elkezdődött tendencia folytatása volt, egy-egy kelet-közép-európai fővárosban (például Prágában és Budapesten) az amerikai diplomáciai képviselőt huzamosabb ideig nem is rendelkezett nagykövettel. Mindazonáltal olykor épp maguk a nagykövetek megnyilvánulásai vezettek feszültséghez, így például amikor 2015-ben Andrew H. Schapiro, az Egyesült Államok prágai nagykövete nehezményezte az oroszbarát Miloš Zeman cseh államfő részvételét a második világháború végének hetvenedik évfordulója alkalmából Moszkvában tartott katonai felvonuláson. Zeman elnök válaszul kitiltotta a nagykövetet a prágai várból. Az Egyesült

---

<sup>438</sup> GJERMANI, Kejda: The Missile-Defense Betrayal. *Commentary*, Vol.128. No.5. (December 2009), ISSN 0010-2601, pp.23–25.

<sup>439</sup> STŘÍTECKÝ, Vít & HYNEK, Nik: Divided We Stand: Limits of Central European Atlanticism in the New Era. p.23.

<sup>440</sup> MAZURCZAK, Filip: Obama’s Wasted Potential? *New Eastern Europe*, No.3. (July/September 2013), ISSN 2083-7372, pp.63–65.

Államok és a kelet-közép-európai országok között fel-felmerülő diplomáciai súrlódások sora egyébként pont a csehekkel vette kezdetét: 2009 márciusában Mirek Topolánek, az akkor éppen az Európai Unió Tanácsának féléves soros elnökségét ellátó cseh kormány feje Obama elnök gazdaságélénkítő csomagját egy európai parlamenti vitában úgy minősítette, mint „út a Pokolba.” A tolmácsolás megbízhatósága vitatott, de a köztudatban Topolánek álláspontja így jelent meg, ami politikailag különösen kellemetlen volt, tekintve hogy április elejére Prágába várták az amerikai elnököt, akinek fogadását még jobban bonyolította az addigra kibontakozó cseh kormányválság.<sup>441</sup>

Globális agendájának előmozdítása érdekében az Obama-adminisztráció egységes egészként próbálta kezelni a nyugati szövetséget, ami egyfelől a főbb nemzetközi kérdésekben is érték- és érdekközösséget feltételező belső kohézió építését, másfelől a bilaterális kapcsolatok normalizálását jelentette. Így a Kelet-Közép-Európára irányuló amerikai külpolitika alapjaiban nem változott (nem vett realista fordulatot), csupán saját globális agendája szempontjából eredményorientált lett. Washington minden egyes fővárossal ugyanazon elvek mellett, de más-más kapcsolatot alakított ki,<sup>442</sup> a térségből pedig továbbra is leginkább Varsóval kereste az együttműködést. A lengyel Tusk-kormány liberálisabb volt elődjénél, erőfeszítéseinek eredményességét pedig többek között az is jelezte, hogy a Der Spiegel német folyóirat úgy hivatkozott az országra, mint „csoda a szomszédban.”<sup>443</sup> Így politikai szempontból nem meglepő, hogy Donald F. Tusk hivatali idejében az Obama-adminisztráció könnyebben megtalálta Varsóval a közös hangot. Közben a csehek lényegében kikerültek a stratégiai fontosságú rakétavédelmi tervekből, a szlovákok továbbra is háttérben maradtak, a magyarokkal kialakított kapcsolatot pedig többnyire felemésztették a politikai viták.<sup>444</sup>

Mindent egybevetve az Obama-adminisztráció elismerte Kelet-Közép-Európa történelmi terhéből és földrajzi adottságából eredő biztonságpolitikai sajátosságait, vagyis bizonyos politikai, katonai illetve politikai fenyegetések és kockázatok (köztük a külső politikai

---

<sup>441</sup> PMEISLOVÁ, Monika Brusenbauach: Relations between the United States and the Czech Republic: From Honeymoon to Hangover? In: PÉCZELI, Anna (ed.): *The Relations of Central European Countries with the United States*. Dialóg Campus, Budapest, 2019, ISBN 978-963-531-068-9, pp.62–63.

<sup>442</sup> KAŁAN, Dariusz: The End of a “Beautiful Friendship?” U.S. Relations with the Visegrad Countries under Barack Obama (2009-2013). p.88.

<sup>443</sup> RHODES, Matthew & BARANOWSKI, Michał: Democracy and the Transatlantic Community: The Role of Central Europe. *Security Insights*, George C. Marshall European Center for Security Studies, No.8. (August 2013), ISSN 1867-4119, Online: [https://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F\\_Publications/secInsights/SecurityInsights\\_08.pdf](https://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F_Publications/secInsights/SecurityInsights_08.pdf) [letöltés ideje: 2019. április 15.] p.2.

<sup>444</sup> KAŁAN, Dariusz: The End of a “Beautiful Friendship?” U.S. Relations with the Visegrad Countries under Barack Obama (2009-2013). p.99.

nyomásgyakorlás, a fegyveres és kibertámadások, illetve az energia-akadozás) peremterületi helyzetből adódó intenzívebb megjelenését, e kockázatok elhárítását pedig az összeurópai biztonság és stabilitás kérdésén keresztül hivatalosan közvetlen amerikai érdekként értelmezte.<sup>445</sup> Ugyanakkor magának a térségnek stratégiai jelentőségre utaló figyelmet nem tulajdonított. Az Obama-adminisztráció amerikai konzervatív kritikusai, akik közül néhányan később a Trump-adminisztráció munkájában vettek részt, nehezményezték, hogy Barack H. Obama elnöksége alatt Washington külpolitikájában a térség nem önmaga, hanem valamilyen egyéb távoli cél nyomán van jelen. Természetesen ebben sem volt újdonság, hiszen a Bush-adminisztráció „rég” és „új” Európa-koncepciójának a lényege az volt, hogy utóbbi, főleg kelet-közép-európaiakból álló csoportot felhasználja globális (terror-ellenes háborút szolgáló) céljához. Az Obama-adminisztráció úgy folytatta, hogy leértékelte Kelet-Közép-Európát, és eltekintett geopolitikai értékétől.<sup>446</sup>

Közben Washington külpolitikájának kelet-közép-európai megítélése a politikai természetű diskurzusok tárgyát is képezte, amire ékes példa volt az említett 2011-es Ronald Reagan Centenárius politikai olvasata. Az Egyesült Államokban és Európában több rendezvényt felölelő eseménysorozat a kelet-közép-európai kormányoknak is alkalmat adott az éppen hivatalban lévő Obama-adminisztrációval ápolts kapcsolataik erősítésére, ugyanakkor a néhai republikánus elnök tiszteletére szervezett programokat Kelet-Közép-Európában elsősorban nem a demokrata kormányzat képviselői erőltették. Amerikai konzervatív körökben komoly szándék él(t) Ronald Reagan személye és öröksége iránti minél nagyobb tisztelet kialakítására, kelet-közép-európai relációban pedig a Reagan-féle erélyes külpolitika kontrasztba hozható az Obama-féle visszafogottsággal, így politikai szempontból a programsorozat „árnyék megemlékezési diplomáciaként” is volt értelmezhető.<sup>447</sup> Maga a centenárius Kelet-Közép-Európában kiemelt kormányzati figyelemben részesült, amit mindenekelőtt a magasrangú politikai vezetők részvétele szemléltetett Varsóban, Krakkóban, Prágában és Budapesten. A Ronald Reagan elnök és a transzatlanti kötelék iránti tisztelet szimbólumai mellett a különböző rendezvények annak üzenetét is hordozhatták, hogy Kelet-Közép-Európa sorsát az Egyesült Államok politikai vezetői, kiváltképp az épp ellenzékbe szorult konzervatívok továbbra is figyelemmel kísérik.

---

<sup>445</sup> GORDON, Philip. H.: U.S. Perspectives on Central and Eastern Europe.

<sup>446</sup> MITCHELL, A. Wess & HAVRANEK, Jan: Atlanticism in Retreat. *The American Interest*, Vol.9. No.2. (November/December 2013), ISSN 1556-5777, pp.47–48.

<sup>447</sup> TÓTH, György: Shadow Memorial Diplomacy: The Ronald Reagan Centennial Year in Central and Eastern Europe. *Journal of Nationalism, Memory & Language Politics*, Vol.13. No.1. (2019), ISSN 2570-5857, pp.2–4.



John Heubusch, a Ronald Reagan Elnöki Alapítvány és Intézet igazgatója szerint a néhai republikánus elnök iránti kelet-közép-európai megemlékezéseket részben az Obama-adminisztráció által nyújtott figyelem hiánya is éltette, főleg az erélyesebben fellépő orosz külpolitikával szemben aggodalmasabb államokban.<sup>448</sup>

Obama elnök kelet-közép-európai megítélésének politikai aspektusát még látványosabban jelezte Mitt Romney 2012 júliusi lengyelországi látogatása. A 2012-es amerikai elnökválasztáson induló republikánus jelölt is megkísérelte kampányát egy európai körúttal fellendíteni, ám kiemelt úticélja Berlin helyett Varsó volt. A volt massachusettsi kormányzó kelet-közép-európai látogatása volt az egyik legsikeresebb állomás az összességében gyengébb szereplést hozó európai útján: az Obama elnöktől eleve távolságot tartó Lech Wałęsa nyíltan kiállt a republikánus politikus mellett, mivel szerinte Mitt Romney „sikerére szüksége nyilván van az Egyesült Államoknak, de Európának és a világ többi részének is.”<sup>449</sup> Romney európai útjának sikerét a nemzetközi elemzők és a sajtó már a kezdetektől korlátozottan ítélték, mivel Obama elnök (nyugat-)európai népszerűsége általában is erősebb volt, vagyis a republikánus jelölt nem tudta eljátszani az Egyesült Államok tekintélyét visszaszerző államférfi szerepét. Lengyel részről is volt némi visszafogottság, mert bár Mitt Romneyt Donald Tusk kormányfő és Radosław Sikorski külügyminiszter is fogadta, előbbi erre nem a fővárosban, hanem Gdańskban kerített sort. Mindazonáltal a látogatás rámutatott egyrészt arra, hogy a nemzetközi biztonsági környezet és az Egyesült Államok kiemelt szövetségi kapcsolatainak állapota (akkor épp Izrael Állam és a Lengyel Köztársaság példája okán) eltérő politikai értelmezések tárgyát képezik, másrészt hogy Kelet-Közép-Európa vonatkozásában a különböző amerikai olvasatokban továbbra is a konzervatív oldaltól volt várható a nagyobb figyelem és háttérismeret.<sup>450</sup>

#### ***IV.2.2. Ideológiai természetű viták***

Bár liberális agendája helyenként együttműködési lehetőségeket biztosított a kelet-közép-európai országokkal, az Obama-adminisztráció külpolitikája nem egyszer ideológiai természetű vitákhoz is vezetett. Washingtonnak esetenként látványos diplomáciai csörtéi támadtak azokkal

---

<sup>448</sup> Ibid. pp.7–10. és pp.19–20.

<sup>449</sup> PECQUET, Julian: Lech Walesa all but endorses Mitt Romney during meeting in Poland. *The Hill*, July 31, 2012, Online: <https://thehill.com/policy/international/241017-polish-human-rights-icon-roots-for-romney> [letöltés ideje: 2019. április 14.]

<sup>450</sup> FAIOLA, Anthony: Mitt Romney will arrive in Europe for low-key tour. *The Washington Post*, July 24, 2012, Online: [https://www.washingtonpost.com/world/romney-arrives-in-low-key-european-tour/2012/07/24/gJQAHNd16W\\_story.html](https://www.washingtonpost.com/world/romney-arrives-in-low-key-european-tour/2012/07/24/gJQAHNd16W_story.html) [letöltés ideje: 2019. április 14.]



a fővárosokkal, melyek megítélése szerint elfordultak a liberális demokrácia értékeitől. Az egyik példát Prága szolgáltatta, ahova Obama elnök korábbi szakmai-etikai tanácsadóját, Norm Eisent küldte nagykövetnek 2011 elején. A csehszlovák zsidó származású Eisen, aki később könyvet írt az illiberalizmus európai terjedéséről, utólag elmesélte, hogy a cseh fővárosba való érkezését követően Václav Havel volt államfő a populizmus és szélsőséges nacionalizmus szerinte még mindig aktuális és releváns jelenlétére figyelmeztette őt. A nagykövet végül Václav Klaus akkori államfővel került összetűzésbe, amiért a homoszexualitásról zajló cseh társadalmi vita közben Eisen a nagykövetséggel együtt nyíltan szponzorálta a prágai LGBTQ felvonulását.<sup>451</sup> Klaus államfő közleményben tett szemrehányást, megjegyezve: elképzelhetetlennek tartja, hogy „bármely cseh nagykövet merne egy petícióval beavatkozni a világ bármely demokratikus országának belpolitikai vitáiba.”<sup>452</sup>

Az Obama-adminisztráció demokratikus elvekre és gyakorlatra vonatkozó leglátványosabb szembeütközése Magyarországon, az Orbán-kormánnyal volt. A 2010-es magyar országgyűlési választásokon addig példátlan kétharmados többséget szerző Fidesz-KDNP 2011-2012-ben számos jogi és gazdasági reformot vezetett be, melyeket Washington (és Brüsszel) nem egyszer kritikusan fogadott. A főbb jogi változtatások közül kiemelendő a 2012-es Alaptörvény, a 2010-es médiaszolgáltatásokról és tömegkommunikációról szóló törvény, a 2011-es alkotmánybírárságról szóló törvény, a 2011-es Magyar Nemzeti Bankról szóló törvény, továbbá a 2011-ben bevezetni tervezett lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló törvény. A viták középpontjában a fékek és ellensúlyok, illetve a szabadságjogok védelmének kérdése állt. Az amerikai intelmekben (megalapozottságuk kérdésétől függetlenül) az volt az érdekes, hogy Washington esetenként már a jogszabályi módosításokat megelőzően megfogalmazta őket, illetve nem hivatalos csatornákon (amerikai és nemzetközi értelmiségiek révén) is előre üzent Budapestnek. Utóbbi jelzésekre volt példa a The Washington Post folyóirat szerkesztőségének 2010. december 26-i „Magyarország putyinizációja” című véleménycikke: a szerzők „populista és hataloméhes” jelzőkkel illették a magyar kormányt, amely szerintük a médiatörvény révén „Magyarországot a sajtószabadság tekintetében egy ligába helyezi Oroszországgal és Fehéroroszországgal,” így azt javasolták, hogy az Egyesült Államok bojkottálja a 2011-es magyar EU-elnökség egy

---

<sup>451</sup> GROSS, Terry: Obama's Former Ethics Czar Discusses Trump, And The Global Threat To Democracy. *NPR*, September 6, 2018, Online: <https://www.npr.org/2018/09/06/645198341/obamas-former-ethics-czar-discusses-trump-and-the-global-threat-to-democracy> [letöltés ideje: 2019. április 18.]

<sup>452</sup> KIRCHICK, James: Advocate. *Tablet*, January 19, 2012, Online: <https://www.tabletmag.com/jewish-news-and-politics/88591/advocate> [letöltés ideje: 2019. április 25.]

csúcstalálkozóját.<sup>453</sup> Hasonlóképp, egy évvel később Paul Krugman közgazdász az európai gazdasági visszaesésről írva külön kiemelte Magyarországot mint a demokratikus intézmények recessziók idején való megrendülésének aktuális példáját.<sup>454</sup>

Az Orbán-kormány és az Obama-adminisztráció közötti politikai feszültséget e tekintetben épp az adta, hogy utóbbi a diplomáciai csatornák mellett nyilvános fórumokon is hangot adott véleményének. Hillary R. Clinton 2011 júniusában tett budapesti látogatása alkalmából nemcsak megdicsérte a magyar kormányt európai uniós elnöksége és a magyar diplomácia líbiai válság során nyújtott teljesítményéért, hanem figyelmeztette is, amikor azt mondta, hogy „Magyarország barátaiként aggodalmainkat fejeztük ki és kimondottan valós elkötelezettséget kértünk a bíróságok függetlensége, a sajtó szabadsága és a kormányzat átláthatósága iránt.”<sup>455</sup> A nyilvános csatornák adta lehetőséggel Eleni Tsakopoulos Kounalakis akkori nagykövetség is élt, 2011 második felében kettő véleménycikkben is megerősítve az amerikai álláspontot. A diplomata 2011. augusztusi „Kölcsönös értékalapú szövetség” című cikkében figyelmeztette a magyar kormányt, hogy a fékekre és ellensúlyokra ügyelve „nagy gondossággal járjon el az új alaptörvény bevezetéséhez szükséges sarkalatos törvények szövegezésekor.”<sup>456</sup> Másodjára 2011. decemberi „Alaposan megfontolni” című írásában jelezte: „Továbbra is aggódunk. [...] Számos hiteles hang tesz fel kérdéseket. Megfelelő fékek és ellensúlyok vannak-e az új rendszerbe ahhoz, hogy megőrizzék a demokratikus intézmények függetlenségét a magyarok eljövendő generációi számára?”<sup>457</sup>

Miközben amerikai konzervatív körökben a putyinizmust és egyéb durva jelzőket túlzásnak tartották,<sup>458</sup> az ukrán válság árnyékában Washington még fokozottabb figyelemmel követte a kelet-közép-európai országok belpolitikai fejleményeit. Victoria J. Nuland, az Obama-adminisztráció második ciklusának európai és eurázsiai ügyekért felelős helyettes külügyi

---

<sup>453</sup> WP Editorial: The Putinization of Hungary. *The Washington Post*, December 26, 2010, Online: <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/12/26/AR2010122601791.html> [letöltés ideje: 2019. április 25.]

<sup>454</sup> KRUGMAN, Paul: Depression and Democracy. *The New York Times*, December 11, 2011, Online: <https://www.nytimes.com/2011/12/12/opinion/krugman-depression-and-democracy.html> [letöltés ideje: 2019. április 25.]

<sup>455</sup> CLINTON, Hillary R.: Remarks With Hungarian Prime Minister Viktor Orban. *United States Department of State*, June 30, 2011, Online: <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/06/167374.htm> [letöltés ideje: 2018. április 2.]

<sup>456</sup> TSAKOPOULOS KOUNALAKIS, Eleni: Kölcsönös értékalapú szövetség. *Magyar Nemzet*, 2011. augusztus 12., Online: <https://magyarnemzet.hu/archivum/archivum-magyarnemzet/kolcsonos-ertekalapu-szovetseg-4432730/> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

<sup>457</sup> TSAKOPOULOS KOUNALAKIS, Eleni: Alaposan megfontolni. *Válasz*, 2011. december 14., Online: <http://valasz.hu/publi/alaposan-megfontolni-43808> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

<sup>458</sup> MITCHELL, A. Wess & HAVRANEK, Jan: Atlanticism in Retreat. p.45.

államtitkára 2014 októberében elmondta, hogy „Közép-Európa újból a biztonságért és értékekért folytatott küzdelem frontvonalában van [...] a küzdelem pedig ismét egyszerre külső és belső,” mely utóbbival a harmadik Orbán-kormányra is utalt. A helyettes államtitkár azt kérdezte: „Hogyan tudnak aludni éjjel a NATO-féle ötödik cikkely-takarójuk alatt, miközben az «illiberális demokráciát» nyomják nappal[?]”<sup>459</sup> A magyar miniszterelnök az említett átalakításon túl azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy 2014-től nyíltan illiberális demokráciaként hivatkozott arra az államszervezésre, melynek létesítésére a kormány által folytatott politikai, gazdasági és társadalmi újítások irányultak. Innentől kezdve látványosan romlottak az amerikai-magyar politikai kapcsolatok, miközben a védelmi és gazdasági együttműködés alapvetően továbbra is eredményesen működött.

A politikai-ideológiai vita tárgyát a liberális internacionalizmus tételeinek időtállósága adta. Az Obama-adminisztrációhoz hasonlóan az Orbán-kormány agendáját és gondolkodását a 2008-as pénzügyi-gazdasági válság hatásai (is) befolyásolták, ám míg előbbi a gazdaságélénkítő csomagjával lényegében kimentette a nagy piaci szereplőket, utóbbi válság- és különadókat vezetett be, illetve a piaczgazdaság keretein belül maradvá, de ún. unortodox logikát és módszereket követett a magyar gazdaság nemzetközi pénzügyi-gazdasági rendszerben elfoglalt helyét illetően. A kritikus megközelítés egyik példája az volt, hogy a magyar kormány a hitelminősítő intézeteket nemcsak a politikusi nyilatkozatokban, hanem 2011-es külpolitikai stratégiájában is nyíltan bírálta, szembehelyezve velük a nemzetállami szuverenitás intézményét: eszerint „a magyar Európa-politikának azokat a törekvéseket kell erősítenie, amelyek a vezetési válság leküzdésére, a demokratikusan megválasztott kormányok erejének helyreállítására irányulnak. Vissza kell venni a kormányzást a piacoktól és hitelminősítő ügynökségektől: a legitim politikai tényezők gyakoroljanak felügyeletet a piacok felett, ne fordítva.”<sup>460</sup>

A magyar kormány olvasatában a válság rámutatott arra, hogy miközben a felemelkedő nem nyugati szereplők (elsősorban a BRICS-országok) sikereket értek el, addig a nyugati liberális államszervezés megbukott, de legalábbis Magyarországon eladósodottsághoz, illetve stratégiai jelentőségű ágazatok és infrastruktúrák (általában a közvagyon) külföldi magánkézbe juttatásához vezetett. Budapest olvasatában így alternatívára volt szükség, melyet a magyar

---

<sup>459</sup> NULAND, Victoria: Keynote at the 2014 U.S.-Central Europe Strategy Forum. *United States Department of State*, October 2, 2014, Online: <https://2009-2017.state.gov/p/eur/rls/rm/2014/oct/232444.htm> [letöltés ideje: 2019. május 15.]

<sup>460</sup> Magyarország Kormánya: *Magyar külpolitika az uniós elnökség után*. 2011, p.26.

miniszterelnök jobb terminus hiányában illiberális demokráciának nevezett. A koncepció lényege a közösségi, azaz nemzeti érdekek érvényesítése volt, vagyis hogy „nem tagadja a liberalizmus alapvető értékeit, mint a szabadság, [...] de nem teszi ezt az ideológiát az államszerveződés központi elemévé, hanem egy attól eltérő sajátos, nemzeti megközelítést tartalmaz.”<sup>461</sup> Washington és Budapest politikai szembenállása ennél erősebb állításokhoz is vezetett mindkét oldalon. Orbán Viktor utólag 2019-ben arról beszélt, hogy liberálisok és illiberálisok vitája azért érzelmektől fűtött, mert előbbiek egyetemes igazságértékkel ruházták fel a liberalizmust, melynek alapján „a világban liberális demokráciáknak kell működniük, [...] egyfajta liberális internacionalizmust kell megépíteniük, megvalósítaniuk, ebből egy liberális birodalomnak kell kikerekednie, [...] az Egyesült Államok is valami ilyesmin gondolkodott Obama elnök alatt világméretben.”<sup>462</sup>

Tekintve, hogy az Orbán-kormány gyanakvó volt a külföldi finanszírozású nem kormányzati szereplőkkel szemben (megkülönböztetve azokat a civil szervezetektől), Obama elnök 2014 szeptemberében a civilek állami zaklatói között említette Budapestet, egy csoportba téve a demokratikus hagyományok terén gyengébb teljesítményű Kairóval. Az amerikai elnök szavaival: „Magyarországtól Egyiptomig, végeláthatatlan szabályozások és nyílt megfélemlítések egyre inkább célba veszik a civil társadalmat.”<sup>463</sup> A politikai kapcsolatok mélypontját a NAV-kitiltási ügy jelezte 2014-ben, amikor az amerikai hatóságok közölték, hogy hat magas rangú magyar állami tisztviselő számára nem engedélyezik a beutazást az Egyesült Államokba, az érintett személyek korrupciós ügyekben való lehetséges érintettsége okán. A napi közbeszéd témáját képező ügy patthelyzetet teremtett, mivel a szóban forgó személyek megnevezését, illetve átvilágítását Budapest és Washington egymástól várta – mindezt úgy, hogy nem volt hivatalban lévő nagykövét a magyar fővárosban. Miután utóbbi probléma Colleen Bell kinevezésével megoldódott, az ügy és a korrupció kérdése átmenetileg lekerült a nyilvános napirendről.

---

<sup>461</sup> Magyarország Kormánya: A munkaalapú állam korszaka következik. *Miniszterelnöki Kabinetiroda*, 2014. július 28., Online: <https://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/a-munkaalapu-allam-korszaka-kovetkezik> [letöltés ideje: 2018. június 15.]

<sup>462</sup> A magyar miniszterelnök külön megjegyezte, hogy a liberális internacionalizmus térbeli és időbeli egyetemességre való törekvése „Kanthoz megy vissza.” Magyarország Kormánya: Orbán Viktor beszéde a XXX. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. *Miniszterelnöki Kabinetiroda*, 2019. július 27., Online: <https://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-xxx-balvanyosi-nyari-szabadegyetem-es-diaktaborban> [letöltés ideje: 2019. augusztus 15.]

<sup>463</sup> The White House: Remarks by the President at Clinton Global Initiative. *The White House Office of the Press Secretary*, September 23, 2014, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/23/remarks-president-clinton-global-initiative> [letöltés ideje: 2018. március 15.]

Időközben az Obama-adminisztrációnak Varsóval is politikai vitái támadtak, ahol 2014-2015-ben új kormányok léptek hivatalba, végül a jobb-konzervatív Jog és Igazságosság pártját hatalomra juttatva. Utóbbi a magyarhoz hasonló alkotmánybírósági átalakításba kezdett, amiért szintén az Európa Tanács Velencei Bizottságának kritikájában és előzetes amerikai intésben részesült. Az Obama-adminisztráció tisztviselői és diplomatái mellett amerikai szenátorok is aggodalmukat fejezték ki, akiket Witold Waszczykowski külügyminiszter „félreinformálnak” nevezett. A lengyel diplomácia vezetőjénél indulatosabb választ adott Antoni Macierewicz védelmi miniszter: „akik a XVIII. században még csak az országukat építették, [most] azok mondják meg nekünk, hogy mi a demokrácia – egy nemzetnek, amely már a XIII-XIV. században rendelkezett a demokratikus képviselt struktúráival.” Az eset azért is említésre méltó, mert Varsó (a lengyel kormány politikai irányvonalától függetlenül) erőteljesebb amerikai katonai jelenlétet akar látni Kelet-Közép-Európában (és mindenekelőtt a Lengyel Köztársaság területén), az általa 2016-ban szervezett NATO-csúcsra pedig erre vonatkozó döntést remélt az Obama-adminisztrációtól.<sup>464</sup> Az amerikai elnök végül a varsói csúcson külön találkozott Andrzej Duda lengyel államfővel, közvetlenül neki is megerősítve az addigi amerikai álláspontot.<sup>465</sup>

A politikai-ideológiai viták két dologra világítottak rá: egyrészt a magyar és lengyel példák jól szemléltették, hogy az Obama-adminisztráció (realistákra nem jellemző módon) kifejezetten fogékony volt a politikai természetű kérdésekre. A magyar-amerikai kapcsolatok fejlődését ez kifejezetten hátráltatta: Szijjártó Péter külügyminiszter 2018 januárjában elmondta, hogy az akkor már A. Wess Mitchellel, a Trump-adminisztráció európai és eurázsiai ügyekért felelős helyettes külügyi államtitkárával folytatott egyeztetések politikailag jobb hangvételűek voltak, mint az Obama-adminisztráció kollégáival folytatott megbeszélések, mely utóbbiak esetében „bármikor bármilyen találkozónk is volt, [mindig] Magyarország belpolitikai ügyeiről akartak beszélni, nem pedig a bilaterális kapcsolatokról.”<sup>466</sup> Másrészt beigazolódtak a „huszonkettek levele” szerzőinek figyelmeztetései, a levél írói ugyanis az orosz regionális revizionizmus veszélye mellett elsősorban azt akarták üzeni, hogy az Obama-adminisztráció ne tekintse a

---

<sup>464</sup> CIENSKI, Jan *et. al.*: Polish-American romance sours. *Politico*, March 15, 2016, Online: <https://www.politico.eu/article/nato-poland-obama-kaczynski-russia-putin-venice/> [letöltés ideje: 2019. július 2.]

<sup>465</sup> LYMAN, Rick & BERENDT, Joanna: Obama Rebukes Poland’s Right-Wing Government. *The New York Times*, July 8, 2016, Online: <https://www.nytimes.com/2016/07/09/world/europe/obama-poland-nato-summit.html> [letöltés ideje: 2019. július 2.]

<sup>466</sup> (Angol nyelvű idézetből fordítva) O’DONNELL, Katy: Hungarian minister: We prefer Trump to Obama, or Europe. *Politico*, January 21, 2018, Online: <https://www.politico.eu/article/hungarian-minister-we-prefer-trump-team-over-obama-team/> [letöltés ideje: 2018. március 5.]

társág országainak atlantizmusát magától értetődőnek.<sup>467</sup> A szerzők emlékeztettek arra, hogy a szakértők által már korábban jelzett kelet-közép-európai politikai-társadalmi trendek nemcsak Brüsszel és más nyugat-európai központok felé terelhetők a kelet-közép-európai kormányokat, hanem akár más politikai ideológiák térnyerését is elképzelhetővé tehetők.<sup>468</sup>

Az említett A. Wess Mitchell pedig e trendeket kibontakozóban látva már 2013-ban arról írt, hogy amíg az Egyesült Államok elsősorban katonai jelenléte nem ölt tartós és stratégiai jelleget, úgy az érintett kelet-közép-európaiak a demokrácia-kritikákat sem fogják komolyan venni.<sup>469</sup> Mitchell észrevétele nem volt megalapozatlan: Magyarországon Colleen Bell nagyköveti kinevezésével látszólag megoldódott a NAV-kitiltási ügy és helyre rázódtak a kétoldalú politikai kapcsolatok. Éppen ezért volt egyeseknek meglepő a nagykövetség 2015. október 28-i nyilvános beszéde, melyben ismét előkerültek a jogállamiságra, civil társadalom helyzetére és korrupcióra vonatkozó amerikai kritikák, utóbbiak kimondottan a Paks II-ről szóló magyar-orsz megállapodás átláthatóságának vonatkozásában.<sup>470</sup> A magyar kormány meglepettségét jól jelezte, hogy az eseményre a kormánypárti sajtóból senki sem ment el, mert nem számított ilyen természetű tartalomra. Függetlenül a liberális demokráciával és internacionalizmussal szembeni kritikák megalapozottságától, a magyar és lengyel példák arra is rávilágítottak, hogy a nyugati liberális rendre irányuló belső és külső nyomás előbb a peremterületeken jelentkezik. Ivan Krastev<sup>471</sup> szerint a Bibó István által kifejtett kelet-európai kisállamok nyomorúsága a rendszerváltásokat követően is létező politikai-társadalmi jelenség, melyre a XXI. században geopolitikai faktorként a külső pártfogók, konkrétan az Egyesült Államok és az Európai Unió hátrálása gerjesztő hatást gyakorolt.<sup>472</sup>

---

<sup>467</sup> VONDRA, Alexandr: Letter to Obama: Five Years Later.

<sup>468</sup> ADAMKUS, Valdas *et. al.*: An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe.

<sup>469</sup> MITCHELL, A. Wess & HAVRANEK, Jan: Atlanticism in Retreat. p.49.

<sup>470</sup> BELL, Colleen: „Erősebb hidat építünk” – Beszéd a Corvinus Egyetemen. Az USA Nagykövetsége Magyarországon, 2015. október 28., Online: <https://hu.usembassy.gov/hu/will-build-stronger-bridge-remarks-corvinus-university-hu/> [letöltés ideje: 2018. március 15.]

<sup>471</sup> A szófiai Centre for Liberal Strategies elnöke.

<sup>472</sup> KRASDEV, Ivan: Eastern Europe's Illiberal Revolution. *Foreign Affairs*, Vol.97. No.3. (May/June 2018), ISSN 0015-7120, pp.55–56.

## Összegzés

A főleg nyugat-európai társadalmakban jelentkező Obamánia alapját az Obama-adminisztráció liberálisabb (az európaiakat jobban foglalkoztató kihívásokat előre helyező) külpolitikája adta, ami ugyanakkor a kívánságok teljesülésének időtlen problémáját is magával hozta. Egyrészt bár az egységes, szabad és békés Európa továbbra is az amerikai külpolitika egyik szegletkője volt, a hivatalos diplomáciában Obama elnök korlátozott érdeklődést tanúsított transzatlanti partnerei iránt, ami egy-egy formális gesztus elmaradásában jelentkezett. Másrészt az európai kormányok eleve nem minden amerikai érdeklődésnek örültek, így például Obama elnök török EU-tagság melletti kiállása nem aratott osztatlan sikert Európában, ahogy a Transzatlanti Szabadkereskedelmi és Beruházási Partnerség előkészítésében sem sikerült megtalálni az összhangot. A transzatlanti kapcsolatoknak nem tett jót az sem, hogy bebizonyosodott vezető európai politikusok, köztük az amerikai elnökkel jó személyes viszonyt ápoló Angela Merkel német kancellár amerikai hírszerzés általi lehallgatása. Harmadrészt a Bush-adminisztráció hiányában az esetleges nézeteltérésekért európai részről már nem lehetett bűnbakot keresni, így sokkal jobban kimutatható volt a Robert Kagan-féle „amerikaiak a Marsról, európaiak a Vénuszról származnak” gondolat helytállósága, vagyis a transzatlanti védelmi tehermegosztás aránytalanságának problémája, amivel Robert M. Gates, Obama elnök első védelmi minisztere szembesítette kendőzetlenül európai kollégáit 2011-es búcsúbeszédében.

Az akkor már közel fél évszázados amerikai panasz újdonságát az adta, hogy Washingtonból már a líbiai „hátról vezetés” tapasztalatai is szóltak, vagyis újra kétségessé vált, hogy a Lisszaboni Szerződés életbe léptetése és a NATO új Stratégiai Koncepciójának elfogadása után az európaiak még mindig nem tudnak saját közvetlen környezetükben felelni a biztonságért. A helyzet külön érthetővé tette az Obama-adminisztráció Ázsia felé történő „elfordulása/újra-egyensúlyozása” iránti európai figyelmet, ami Kelet-Közép-Európában is kimutatható volt. A visegrádi országok kormányainak kül- és biztonságpolitikai dokumentumai egyfelől szorgalmazták a transzatlanti biztonsági kapcsolatok minél szorosabb megőrzését, másfelől többségük számolt a nemzetközi hatalmi változások révén Európára irányuló amerikai figyelem lankadásának lehetőségével. Mivel ez utóbbi trend kelet-közép-európai szempontból nem volt teljesen új jelenség, még az atlantista Varsó Amerika-barát külügyminisztereként Radosław Sikorski is a nyugat-európai kapcsolatok ápolásának, és az erősebb európai uniós külpolitika kidolgozásának növekvő relevanciájára hívta fel az Obama-adminisztráció figyelmét, amiben amerikai konzervatív elemzők az atlantizmus gyengülésének jelét látták.



Tekintve, hogy az Obama-adminisztráció eleve nagyobb önállóságot várt Európától, az ilyen kelet-közép-európai nyilatkozatok nem zavarták. Washington a visegrádi országok által (is) szorgalmazott Keleti Partnerség erősítésének is örült, mivel a program a liberális internacionalizmus (demokratikus értékek és puha hatalom vonzerője) által segíti elő az egységes Európa létrejöttét, ráadásul nagyobb európai szerepvállalás útján. Az Obama-adminisztráció pont a demokratikus átalakulást előmozdító vállalkozásaiba próbálta bevonni kelet-közép-európai szövetségeseit: volt szocialista országokként utóbbiak rendelkeztek azokkal a politikai, társadalmi és gazdasági tapasztalatokkal, melyek megosztása nagyban elősegíthette a poszt-szovjet térség országait, valamint a 2011-es arab tavasz forradalmain áteső észak-afrikai országokat a demokratikus átalakulás útján tett erőfeszítéseikben. A visegrádiak fogékonyak voltak az amerikai javaslatra, amit a saját fővárosaikban létesített intézetek, ügynökségek és nemzetközi programok kormányzati támogatásai is szemléltettek. Ugyanakkor míg a poszt-szovjet térség esetében ez egy reális és részben érdek-vezérelt célkitűzés volt, az észak-afrikai társadalmak sikeres demokratikus átalakulása kapcsán a kelet-közép-európaiak kevésbé osztották Obama elnök liberális optimizmusát. Noha az új együttműködési lehetőségek korlátozottak voltak (a líbiai és szíriai válságban nyújtott diplomáciai, illetve az afganisztáni küldetésben és az Iszlám Állam elleni globális koalícióban nyújtott katonai támogatást beleértve), a demokratikus átalakulás elősegítésének esete rávilágított az Obama-adminisztráció tagjainak (kiváltképp Hillary R. Clinton) liberális internacionalista gondolkodására.

Washington liberális internacionalizmusa a visegrádi országok irányába több diplomáciai problémát idézett elő. Obama elnök elődjének rakétavédelmi terveinek módosításáról szóló szeptember 17-i bejelentése nemcsak egy szakmailag indokolt döntés véletlenül tapintatlan kommunikációja volt. Utóbbira, vagyis a Lengyel Köztársaság 1939-es szovjet megtámadásának évfordulójára, az élő amerikai televíziós bejelentés mellett éjjeli lengyel és cseh telefonhívásra, Anders Fogh Rasmussen főtitkár a NATO Oroszországi Föderációval ápoltságának „új kezdetéről” rögtön másnap tartott beszédére számos elemzés rávilágított. Ugyanakkor azt is megjegyzendő, hogy Obama elnök döntése az amerikai liberálisokat és konzervatívokat is megosztotta: míg előbbiek az európai biztonság stabilitását, utóbbiak a kelet-közép-európaiak cserben hagyását látták benne, különösen az érdekelt helyi konzervatív politikai erők projektbe fektetett politikai tőkéjét figyelembe véve. Az Obama-adminisztráció politikai sértéseit olykor maga az elnök követte el (például amikor lengyel haláltáborokról beszélt vagy a második világháború kitörésének varsói megemlékezésére a lengyel NATO-tagságot korábban ellenző politikust küldött), olykor a kelet-közép-európai fővárosokba delegált nagykövetei.



Az Obama-adminisztráció Kelet-Közép-Európával szembeni hozzáállását amerikai konzervatív körökben kifogásolták: a Trump-adminisztráció külpolitikai csapatában fontos szerepet játszó elemzők (köztük A. Wess Mitchell) nehezményezték, hogy Washington nem figyel eléggé a geopolitikai szempontból fontos térségre, amin egy republikánus elnökség feltehetően változtatna, különösen az orosz befolyás lehetőségének kiküszöbölése végett. Az erre irányuló igényt lehetett felfedezni a 2011-es Ronald Reagan emlékévben, ám még közvetlenebb módon megmutatkozott a 2012-es amerikai elnökválasztásban, amikor Mitt Romney republikánus jelölt Barack H. Obamához hasonlóan Európában is kampányolt, ám Berlin helyett Varsóba látogatott, ahol Washington külpolitikájának tévútra térését sugallta, különösen a vele rokon-szenvező Obama-kritikusokkal (köztük Lech Wałęsával) tartott találkozója révén. Közben az Obama-adminisztráció a stratégiai figyelem hiányával párhuzamosan fokozott érdeklődést mutatott a kelet-közép-európai országok belpolitikai folyamati iránt, ami az Orbán-kormány és a Kopacz/Szydło-kormányok esetében politikai-ideológiai viták sorozatát nyitotta meg.

A magyar és lengyel politikai és bírósági reformokat érő amerikai kritikák megalapozottságától függetlenül a nemzetközi viták kiválóan szemléltették a liberális internacionalizmus érvényesülési módját. Egyrészt érződött, hogy a demokratikus béke (legalábbis a politikai szférában) valóban csak liberális demokráciák között áll fenn: a magyar-amerikai kapcsolatok esetében például az Orbán-kormány alkotmányt, médiát, egyházakat és gazdasági intézményeket érintő reformjairól szóló viták nemcsak példátlan mértékben elmérgesítették az amerikai-magyar kapcsolatokat, hanem el is uralkodtak rajtuk, beárnyékolva a többi (például a védelem) területén működő együttműködést. Másrészt a viták a liberális nemzetközi rend és intézményeinek működésébe vetett hitről is szólt, mivel a magyar kormány gazdaságpolitikája a nem nyugati (és nem demokratikus) feltörekvő hatalmak sikereit, illetve a hitelminősítő indokolatlannak tartott befolyását tartotta szem előtt. Végül a magyar (és lengyel) kormányt érő amerikai kritikákban megmutatkozott a liberális internacionalizmus véleményformáló elitekre való támaszkodása, ugyanis az Obama-adminisztráció a hivatalos diplomáciai csatornák mellett a nyilvános térben is erős szavakkal jellemezte a kelet-közép-európai demokráciák és civil társadalmak helyzetét, mely értékelést egyébként konzervatív oldalon eltúlzottnak tartottak. Washington kritikái az ukrán válság árnyékában tovább fokozódtak, ám konzervatív körökben felmerült, hogy amíg az Egyesült Államok nem fordít kellő odafigyelést a kelet-közép-európai szövetségesekre, utóbbiak a kritikákra sem fognak kedvező választ adni.

## V. Kelet-Közép-Európa az Obama-adminisztráció biztonságpolitikájában

### V.1. Az Obama-adminisztráció katonai jelenléte Kelet-Közép-Európában

#### V.1.1. Aktív előretolt jelenlét és az „újra-egyensúlyozás”

Az Egyesült Államok európai katonai jelenlétének csökkentése folyamatosan fel-felmerülő kérdés Washingtonban, kiváltképp a hidegháború után. Egyfelől a poszt-bipoláris korban különösen érezteti hatását Európa leértékelődése, mely mögött az egyéb térségek iránti fokozottabb amerikai érdeklődés, valamint magának Európának a viszonylagos biztonsága áll, ami az amerikai katonai jelenlétet kevésbé teszi szükségessé. A két faktor együttesen is dilemma elé állíthatja az Egyesült Államokat, tekintve hogy a Washington által felépített nemzetközi rendben Európának (az eddigi tapasztalatok tükrében is) fontos egyensúlyszerep jut, amit az európai integráció tovább fokozhat. Másfelől e partneri kapcsolat is időnként válaszut elé vitte Washingtont, ahol katonai szempontból az egyenletesebb tehermegosztás, politikai szempontból pedig az Egyesült Államok nemzetközi szerepvállalásainak európai támogatottsága esett rendszeresen a transzatlanti felek közti viták áldozatául. Mindez többször arra vezette az amerikai felet, hogy katonáinak Európából történő kivonásával egyúttal az európai szövetségeseivel való viszonyát is formálja (szankcionálja). A hazai szakirodalomban Nagy László mutatott rá 1995-ben egy, jelen téma szempontjából is érdekes további tényezőre: a közép-európai biztonsági rendszerben betöltött amerikai szerep (és katonai jelenlét) jellege szoros összefüggésben van a szomszédos régiókra vonatkozó amerikai jelenlét és szerepvállalás jellegével.<sup>473</sup>

Az Egyesült Államok közel száz évre visszamenő (nem folyamatos) katonai jelenléte Európában nemcsak az öreg kontinensen található szövetségesek védelméről szól: az európai béke és stabilitás megőrzése mellett az Egyesült Államok európai katonai létesítményei az amerikai erőket is szolgálják. Mind a hidegháborúban, mind azt követően az Egyesült Államok ugródeszkákként is használhatta európai katonai bázisait: 1952. óta több mint 200 műveletet hajtott végre e létesítményekben tartott katonák bevonásával. Sőt, az Európában tartott amerikai erők alkalmazása éppen poszt-hidegháborús létszámbeli leépítésükkel párhuzamosan ugrott meg. Mindazonáltal tény, hogy az amerikai katonai jelenlét mögötti megfontolások közül leginkább az európai szövetségesek védelme van köztudatban, így a hidegháborút követő

---

<sup>473</sup> NAGY, László: *Az USA európai katonai jelenléte*. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet – Zrínyi Kiadó, Budapest, 1995, ISBN 963-327-262-9, p.21., p.31. és pp.133–134.

„békeosztalék” fényében ezek a bázisok kerültek az amerikai védelmi leépítési és pénzmegtakarítási kísérletek elsődleges célkeresztjébe. Az Európában tartott amerikai katonák száma a hidegháborúban alatt is fluktuált az 1950-es évek elején 400,000 főben tetőzve, illetve a vietnámi háborúval párhuzamosan az 1970-es évekre 265,000 fő alá csúszva, majd a „kis hidegháború” alatt az 1980-as években 350,000 főre visszaállva, azonban a szovjet összeomlás követően megkezdődtek azok a tartós csapatkivonások, melyek a 2000-es évekre közel 80,000 fős amerikai katonai jelenlétet eredményezett. Mire az Obama-adminisztráció hivatalba lépett, az Egyesült Államok összesen 28 főbb katonai bázisan tartotta az Európában állomásoztatott (16 bázison lévő) szárazföldi, (4 bázison lévő) tengeri és (8 bázison lévő) légi erejét, valamint tengerészgyalogságát és különleges műveleti erőit, melyek többsége a Németországi Szövetségi Köztársaság, az Egyesült Királyság, az Olasz Köztársaság és Törökország területén található.<sup>474</sup>

A poszt-bipoláris kor nemzetközi hatalmi átrendeződéseire reagálva az Obama-adminisztráció sokáig vegyes magatartást tanúsított az Európára fordított biztonságpolitikai figyelmet illetően. Washington kiemelt célja volt a közel-keleti konfliktusok befejezése és ezzel együtt az amerikai figyelem és erőforrások átcsoportosítása Kelet-Ázsia és a tágabb csendes-óceáni térség felé. Bár ez egy átfogó (diplomáciai, katonai és gazdasági) súlypontáthelyezést jelentett, leglátványosabb eleme a katonai erőátcsoportosítás volt. Obama elnök már első hivatali évében elrendelte az Egyesült Államok globális katonai jelenlétének újbóli (a Bush-adminisztráció 2004-es kezdeményezése óta az első) felülvizsgálatát,<sup>475</sup> melytől a szakértők azt várták, hogy az amerikai katonák hazahozatala helyett az Obama-adminisztráció inkább arányosan terítve helyezi el őket a stratégiaileg fontosnak ítélt régiókban, vagyis hogy a hidegháborús infrastruktúrákra épülő európai katonai jelenlét helyett inkább kelet-ázsiai partnerségek kapnak nagyobb szerepet Washington stratégiai számításaiban. Így bár az Obama-adminisztráció komoly pénzügyi korlátok közé szorult, az Egyesült Államok globális katonai lábnyoma a korábban említett stratégiai szerepvállalás (strategic engagement) külpolitikai koncepciójához hasonlóan egy előretolt aktív jelenlétet (forward engagement) tervezett felvenni, mely a

---

<sup>474</sup> COFFEY, Luke: Keeping America Safe: Why U.S. Bases in Europe Remain Vital. Special Report No.111., *The Heritage Foundation*, July 11, 2012, Online: [http://thf\\_media.s3.amazonaws.com/2012/pdf/SR111.pdf](http://thf_media.s3.amazonaws.com/2012/pdf/SR111.pdf) [letöltés ideje: 2020. március 7.] pp.3–13.

<sup>475</sup> Az amerikai szakirodalomban „global force posture review” kifejezéssel jelölt felülvizsgálat lényege az Egyesült Államok globális katonai lábnyomának amerikai erőforrások és nemzetközi kihívások igénye szerinti átalakítás.

várakozások szerint egyszerre adott volna lehetőséget az elrettentésre (vagy annak hiányában a kollektív válaszára) és az szövetségesekkel való arányosabb tehermegosztásra.<sup>476</sup>

Az Obama-adminisztráció a katonai jelenlét átalakítását illetően nem tagadta, hogy az Irakból kivont amerikai katonák egy része nem Európába kerül visszahelyezésre, ami értelemeszerűen azt jelentette, hogy az Egyesült Államok nem tervezte még átmenetileg sem növelni európai katonai jelenlétét. Mindazonáltal az Obama-adminisztráció nem győzte hangsúlyozni, hogy ez nem Európa leértékelését jelenti, illetve hogy a transzatlanti biztonsági kötelék magja, azaz a NATO ötödik cikkelye iránti amerikai elkötelezettség továbbra is töretlen.<sup>477</sup> Miközben az Obama-adminisztráció általában elutasította a zéró-összegű játékok gondolatát, Európában az amerikai katonai jelenlét átalakítását sokan pont így értelmezték, ezért az „elfordulás” kifejezés helyébe idővel az „újra-egyensúlyozás” lépett. Noha e kommunikációs módosítás nem érvényteleníthette a kezdeményezés mögötti amerikai megfontolásokat, az „elfordulás/újra-egyensúlyozás” gyakorlati kivitelezésének eredményessége mégis megkérdőjelezhető volt, tekintve hogy az Obama-adminisztrációnak az Egyesült Államok csendes-óceáni katonai, diplomáciai és gazdasági jelenlétét nem sikerült a beharangozott mértékben növelnie.<sup>478</sup> Az Európában állomásoztatott amerikai erők egy részének kivonását viszont igen.

Az Egyesült Államok európai katonai jelenlétének jellegét és annak logikai alapját a 2012 januárjában kiadott Védelmi Stratégiai Iránymutatás (Defense Strategic Guidance) körvonalazta, mely dokumentum a 2011-es költségvetési törvényből és a 2013-as korlátozásokból eredő szűkös anyagi mozgástér realitásából indult ki. Az iránymutatás nem kifejezetten Európával foglalkozott, tekintve hogy csupán egyetlen bekezdés erejéig tért ki rá, Kelet-Közép-Európáról pedig említést sem tett. Mindazonáltal általános és egyéb régiókra vonatkozó megállapításaiból következtetni lehetett az Obama-adminisztráció európai katonai jelenlétre irányuló elképzelését illetően. A dokumentum szerint noha Európa tágabb értelemben (a Balkán és a poszt-szovjet térség révén) még tartogathat ugyan biztonsági kihívásokat, „a legtöbb európai ország jelenleg a biztonság szolgáltatója, semmint fogyasztója. Ez, egybevonva az iraki és afganisztáni csapatkivonással, stratégiai lehetőséget teremtett az Európába irányuló amerikai katonai ráfordítások újra-egyensúlyozására, elmozdítva a fókuszot a jelenlegi konfliktusokról a

---

<sup>476</sup> FLOURNOY, Michèle & DAVIDSON, Janine: Obama's New Global Posture. *Foreign Affairs*, Vol.91. No.4. (July/August 2012), ISSN 0015-7120, pp.55–58.

<sup>477</sup> GORDON, Philip H.: Interview With Stefan Kornelius of *Suddeutsche Zeitung*. *United States Department of State*, January 10, 2012, Online: <https://2009-2017.state.gov/p/eur/rls/rm/2012/180434.htm> [letöltés ideje: 2020. március 10.]

<sup>478</sup> MAGYARICS, Tamás: „Don't Do Stupid Stuff” Barack Obama realista internacionalista külpolitikája. pp.17–18.

jövőbeli képességekre. *E fejlődő stratégiai környezetet szem előtt tartva, Európában tartott katonai lábnyomunknak is fejlődnie kell.*<sup>479</sup>

Az Egyesült Államok európai katonai lábnyomának fejlődése alapvetően két dologban nyilvánult meg. Egyrészt csökkent az Európában állomásozó amerikai katonák száma: az „elfordulás/újra-egyensúlyozás” jegyében a Pentagon 2012-2014. között egy 15%-os csökkenést tervezett, vagyis az Európában tartott amerikai katonák létszámát 12,500 fővel szándékozta visszavenni. Az elképzelés a gyakorlatban azt jelentette, hogy a Németországi Szövetségi Köztársaságból 2012-ben kivonták a 170., illetve 2013-ban a 172. dandár harccsoportokat (vagyis az Európában állomásozó négy dandár-harccsoportból csak kettőt megtartva), valamint a 81. vadászrepülő-századot, továbbá az Olasz Köztársaságból a 603. légiforgalmi irányító századot.<sup>480</sup> Ezenfelül Washington 2013-ban inaktíválta az Amerikai Egyesült Államok Szárazföldi Hadereje V. Hadtestének központját, valamint az említett kivonások mellett 2,500 fővel csökkentette ugyanezen haderőnem európai jelenlétét. A változások részeként a Pentagon kivonta az amerikai légierő A-10 típusú repülőgépeit az Olasz Köztársaságból, az Egyesült Királyságba pedig CV-22 típusú gépeket helyezett.<sup>481</sup> Az amerikai katonai jelenlét olvadásának egy szimbolikus pillanata volt, amikor csaknem hét évtized után 2013. március 18-án az amerikai szárazföldi erők utolsó páncélos harckocsijai (22db M-1 Abrams) elhagyták a Németországi Szövetségi Köztársaságot, majd Európát.<sup>482</sup>

Másrészt az Egyesült Államok európai katonai jelenlétében nagyobb hangsúlyban részesültek a rotációk. A Védelmi Stratégiai Iránymutatás alapján az Obama-adminisztráció arra törekedett, hogy innovatív, alacsony költségekkel és katonai lábnyommal járó megoldásokkal érje el biztonságpolitikai céljait. Az ilyen innovatív megoldások alatt a dokumentum a szövetségesekkel és partnerekkel közös két- és többoldalú gyakorlatokat, illetve az amerikai katonák rotációit

---

<sup>479</sup> The White House: *Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21<sup>st</sup> Century Defense*. United States Department of Defense, January 2012, pp.2–3.

<sup>480</sup> United States Africa Command: Transcript: General Ham, Admiral Stavridis Testify Before House Armed Services Committee. *United States Africa Command Public Affairs*, February 29, 2012, Online: <https://www.africom.mil/media-room/transcript/8834/transcript-general-ham-admiral-stavridis-testify-b> [letöltés ideje: 2019. március 10.]

<sup>481</sup> United States Senate Committee on Armed Services: *Department of Defense Authorization for Appropriations for Fiscal Year 2014 and the Future Years Defense Program*. Hearing Before the Committee On Armed Services, United States Government Printing Office, 2014. Washington D.C., Online: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=760869> [letöltés ideje: 2019. június 5.], p.285.

<sup>482</sup> VANDRIVER, John: US Army's last tanks depart from Germany. *Stars and Stripes*, April 4, 2013, Online: <https://www.stripes.com/news/us-army-s-last-tanks-depart-from-germany-1.214977> [letöltés ideje: 2014. augusztus 7.]

értette, melyek a szövetségi kohézió erősítését célozták.<sup>483</sup> Így Washington a költség-hatékonyság elvéhez az arányos(abb) teherviselés elvét társította, előretolt katonai jelenlétével pedig a szövetségesek kapacitás- és képességfejlesztését vette célba, amit hangsúlyosan kommunikált is: Robert M. Gates védelmi miniszter 2010-ben egy, a Foreign Affairs folyóiratban megjelent cikkével hangsúlyozta, hogy a jövőben az elsődleges biztonsági kihívást a működésképtelen államok jelentik majd, és hogy erre (is) az Egyesült Államok partereinek kapacitás-építésével lehet felkészülni.<sup>484</sup>

Bár megjegyzése elsősorban nem Európára vonatkozott, a későbbi védelmi miniszter Chuck Hagel, aki a Pentagon működését és az amerikai katonai vállalatokat már a költségvetési megszorítások realitásai közt próbálta hatékonyabbá tenni, az új kihívások mellett szintén a szövetségesek kapacitásfejlesztését emelte ki. Elképzelésének háttérében az Egyesült Államok azon több éves igénye húzódott meg, hogy „ne mindig minket hívjanak a fenyegetést kezelni, függetlenül attól, hogy az a világ mely részén van.”<sup>485</sup> Az Obama-adminisztráció hozzáállása összhangban volt az amerikai katonai jelenlétben tapasztalt trendekkel, melyek a korábbi (hidegháborús) nagyobb méretű és létszámú, anyagilag megterhelőbb permanens katonai bázisok helyett a kisebb katonai egységek rotációs telepítésére épülő, és így kevésbé költséges, közös szövetségi inter-operabilitást, illetve kapacitás- és képesség-fejlesztést hozták előtérbe. Tekintve, hogy a 2008-as pénzügyi-gazdasági válság árnyékában az európai felek is fogékonyak voltak a költséghatékonyabb védelmi megoldások iránt, az amerikai elképzeléseket a 2012-es chicagói NATO-csúcson kiemelt, erőforrások és képességek megosztására is épülő „okos védelem” (smart defence) kezdeményezés is alátámasztotta.<sup>486</sup>

A finanszírozás kérdésének súlyosságát jelezte, hogy nem sokkal a Védelmi Stratégia Irány-mutatás közzétételét követően az Obama-adminisztráció kiadott egy másik, védelmi költségvetés prioritásairól szóló dokumentumot. Utóbbi (összhangban a Védelmi Stratégia Irány-mutatásban foglaltakkal) rámutatott néhány konkrét kiadáscsökkentési példára, melyeket az Obama-adminisztráció szeretett volna végrehajtani. Európa vonatkozásában a dokumentum rögzítette, hogy a szárazföldi erők jelenlétének módosítása kettő nehézdandár kontinensről való

---

<sup>483</sup> The White House: *Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21<sup>st</sup> Century Defense*. 2012, p.3. és pp.5–6.

<sup>484</sup> GATES, Robert M.: Helping Others Defend Themselves. *Foreign Affairs*, Vol.89. No.3. (May/June 2010), ISSN 0015-7120, p.2.

<sup>485</sup> ERNTS, Max & HALPERN, Lily: Military Strength, Defense, and Security Capability in the Twenty-First Century. *Brown Journal of World Affairs*, Vol.20. No.2. (Spring/Summer 2014), ISSN 1080-0786, p.340. és pp.342–343.

<sup>486</sup> SIMÓN, Luis: Understanding US Retrenchment in Europe. *Survival*, Vol.57. No.2. (April-May 2015), ISSN 0039-6338, pp.160–161.

kivonását kívánta, ugyanakkor hozzátette, hogy a NATO ötödik cikkelye és a szövetségesekkel való inter-operabilitás biztosítása érdekében az Egyesült Államok egy dandárral hozzájárul a NATO Reagáló Erőhöz, valamint rotációs alapon Európában tart erőket képzések és gyakorlatok végzése céljával.<sup>487</sup> A képzéseket és gyakorlatokat szolgáló rotációk között volt olyan, amelynek hatásköre Kelet-Közép-Európát, illetve a balti államokat és a Balkánt is magába foglalta.<sup>488</sup> A rotációk mellett még érdemes megemlíteni a rakétavédelem kérdését is: a védelmi költségvetés prioritásairól szóló dokumentum szerint bár az amerikai szövetségi kormányzat nem tudta minden területen megvédeni a rakétavédelmi kiadásokat a fűnyíróelvszerű csökkentésektől, az Obama-adminisztráció döntése alapján átalakított rakétapajzs költségei biztosítva voltak.<sup>489</sup> A finanszírozás biztosítéka azért sem volt meglepő, mert a Védelmi Stratégia Iránymutatás (a 2010-es nemzeti biztonsági stratégiát megerősítve) már kiemelte a ballisztikus rakéták és a tömegpusztító fegyverek proliferációjának súlyosságát.<sup>490</sup>

A 2012-es Védelmi Stratégia Iránymutatásra épülő 2014-es Négyéves Védelmi Felülvizsgálat már több helyen említette Európát, bár lényegi megállapításai ugyanazok voltak. Kelet-Közép-Európa vonatkozásában kiemelendő, hogy a dokumentum szerint Európa kritikus jelentőséggel bír a lehetséges közel-keleti és észak-afrikai konfliktusok kezelésében, mely kapcsán megemlítette a szövetségesek és partnerek hozzájárulását a stratégiai hozzáférés terén.<sup>491</sup> James G. Stavridis admirális, az Egyesült Államok Európában állomásoztatott erőinek korábbi főparancsnoka (2009-2013) megerősítette, hogy Washington számára Európa és a NATO földrajzi okokból sem elhanyagolandó: az európai katonai létesítmények stratégiai jelentősége abban rejlik, hogy hidegháborús erődítményekből előretolt bázisokká váltak, elérhetőbbé téve az Egyesült Államok számára a környező régiók válságzóit.<sup>492</sup> A stratégiai hozzáférés tekintetében az Egyesült Államok Dél- és Nyugat-Európában állomásoztatott erői is szóba jöhetnek, de nem szabad megfeledkezni azon kelet-közép- és délkelet-európai amerikai bázisok jelentőségéről sem, melyeket pont a konfliktusok által terhelt térségekhez való közelségük

---

<sup>487</sup> United States Department of Defense: *Defense Budget Priorities and Choices*. January 2012, p.6.

<sup>488</sup> MILES, Donna: Force Changes in Europe to Preserve Strategic Edge. *United States Department of Defense*, May 7, 2012, Online: <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=116221> [letöltés ideje: 2014. május 8.]

<sup>489</sup> United States Department of Defense: *Defense Budget Priorities and Choices*. p.10.

<sup>490</sup> The White House: *Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21<sup>st</sup> Century Defense*. p.2.

<sup>491</sup> Department of Defense: *Quadrennial Defense Review 2014*, March 4, 2014. p.5.

<sup>492</sup> STAVRIDIS, James: NATO: Quo Vadis? In: ISCHINGER, Wolfgang *et. al.* (ed.): *Towards Mutual Security. Fifty Years of Munich Security Conference*. Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, Göttingen, 2014, ISBN 978-3-525-30054-1, p.236.

révén létesített az Egyesült Államok még a Bush-adminisztráció által 2004-ben megkezdett átalakítási folyamat és a Joint Task Force-East kezdeményezés részeként.<sup>493</sup>

Obama elnök e téren is folytatta az elődje már megkezdett folyamatot, így az Egyesült Államok európai katonai jelenlétének és mértékének általános csökkentésével párhuzamosan új katonai bázisok épültek Romániában és a Bolgár Köztársaságban, ahol az Obama-adminisztráció rendre 50, illetve 60 millió dollár értékű, megközelítőleg 1,600, illetve 2,500 fő befogadására képes katonai létesítmények építéséhez látott hozzá.<sup>494</sup> Megjegyzendő, hogy a 2014-es Négyéves Védelmi Felülvizsgálatban említésre került Európa „perifériája”, mely kapcsán az Oroszországi Föderáció védelmi modernizációját valamint a szomszédjainak szuverenitását megsértő aktivitását említette kockázati tényezőként,<sup>495</sup> ám ennek orvoslására nem vetett fel konkrét védelmi együttműködést az Egyesült Államok kelet-közép-európai szövetségeseivel. Ugyanakkor a dokumentum kiemelte az európai szövetségek katonai képességeinek erősítését célzó rotációs amerikai jelenlétet, hozzátéve, hogy amennyiben a költségvetési megszorítások folyamánként a Pentagon pénzügyi helyzete nem javul, az Egyesült Államok nem tudja az addigi szinten tartani a közös képességekben és gyakorlatokban való részvételét.<sup>496</sup>

Nem meglepő módon tehát az Obama-adminisztráció alatt (jóllehet nem mindig a Fehér Ház kezdeményezésére) Washingtonban vissza-visszatérő gondolat volt a költséghatékonyság, ami közvetlen hatással volt az Európában tartott amerikai erőkre. A pénz-megtakarítási kezdeményezések és azokat szolgáló katonai infrastruktúra-karcsúsítások 2013-ban arra készítették a Pentagont, hogy elindítsa az Európai Infrastruktúra Konzolidáció (EIC) programot, ami lényegében az Európában működő amerikai katonai létesítmények bezárására tesz javaslatot. Az EIC a Bázis Bezárási és Újraigazítási Bizottság (BRAC) egy alternatívája volt: utóbbi azért létesült még évtizedekkel korábban, hogy megtakarítási szándékkal a szükségtelennek ítélt amerikai katonai létesítmények felszámolására tegyen javaslatokat. Mivel ez az Egyesült Államok területén működő bázisokat is érintette, a Pentagon e bázisok (és a velük együtt járó

---

<sup>493</sup> ANDERSON, Jon R.: Aide: Bush to announce relocation plans for up to 70,000 troops. *Stars and Stripes*, August 15, 2004, Online: <http://www.stripes.com/news/aide-bush-to-announce-relocation-plans-for-up-to-70-000-troops-1.23270> [letöltés ideje: 2014. március 16.]

<sup>494</sup> ROBSON, Seth: New bases in Bulgaria, Romania cost U.S. over \$100M. *Stars and Stripes*, October 17, 2009, Online: <https://www.stripes.com/news/new-bases-in-bulgaria-romania-cost-u-s-over-100m-1.95658> [letöltés ideje: 2014. április 10.]

<sup>495</sup> United States Department of Defense: *Quadrennial Defense Review 2014*. pp.5-6.

<sup>496</sup> Ibid. p.35. és p.55.



munkahelyek) védelme érdekében életre hívta az EIC-t, amely alternatívaként Európában működő amerikai katonai létesítmények bezárására hivatott javaslatokat tenni.<sup>497</sup>

Az Obama-adminisztráció megközelítését egyesek pont azért kritizálták, mert bár Washington pénzügyi aggodalmai megalapozottak voltak, az Európában tartott katonai jelenlét módosítását alapvetően a pénzügyi takarékoskodás, semmint valamilyen stratégiai megfontolás határozta meg. Példának okáért az említett romániai és bulgáriai katonai létesítmények építése mellett maga az általános erő kivonás ötlete is már a Bush-adminisztráció alatt felvetődött. Mi több, a fentebb megnevesített konkrét egységek kivonásának gondolata már 2006-ban megfogalmazódott, noha akkor Robert M. Gates védelmi miniszter elhalasztotta a végrehajtást. Amikor 2010-ben a kérdés újból napirendre került, maga Obama elnök is még a négy dandár-harccsoport megőrzésében gondolkodott, melytől végül a fentiek szerint 2011-ben visszalépett.<sup>498</sup> A Pentagon akkor azzal érvelt, hogy a NATO új Stratégiai Konceptiója és a szövetségesekkel folytatott egyeztetések alapján a négyből három dandár harccsoportot Európában tart, amerikai katonákat pedig leghamarabb 2015-ben fog hazavinni. Végül a kettő dandár harccsoport fentebb leírtak szerinti kivonásáról 2012 januárjában született döntés, ám ehhez konkrét stratégiai indoklás nem társult, így a kivonásokkal szembeni kritika szerint feltehetően csak pénzmegtakarítási szándék mozgatta Washington, ahol egyébként egyes republikánusok ennél határozottabb erő kivonást is felvetettek (eredménytelenül) azzal a céllal, hogy kikényszerítsék az európai szövetségesek nagyobb tehervállalását. Ráadásul az is megkérdőjelezhető volt, hogy a lépéssel az Obama-adminisztrációnak valóban érdemi megtakarítást sikerült-e elérnie, tekintve hogy a két nehéz dandár rendszeres rotációja szintén költséges, így Washington a gyakorlatban végül inkább csak zászlóalj-rotációkat próbált végrehajtani.<sup>499</sup>

Az Obama-adminisztráció Ázsia felé történő „elfordulás/újra-egyensúlyozás” politikájából és szűkös pénzügyi mozgásteréből eredő dilemmáját ugyan megpróbálta palástolni Európa jelentőségéről tett számos nyilatkozataival. Ugyanakkor (illetve részben éppen ezért) Obama elnök külpolitikájához hasonlóan biztonságpolitikai elképzeléseire is az elnagyolt célkitűzések gyanújának árnyéka vetődött: szakértői körökben felvetődött a kérdés, hogy vajon oly sok globális és regionális kihívás párhuzamos kezelése (különösen nyomasztó költségvetési gondok

---

<sup>497</sup> VANDRIVER, John: EUCOM takes 'another look' at planned base closures. *Stars and Stripes*, April 17, 2017, Online: <https://www.stripes.com/news/europe/eucom-takes-another-look-at-planned-base-closures-1.463948> [letöltés ideje: 2019. június 6.]

<sup>498</sup> SIMÓN, Luis: Understanding US Retrenchment in Europe. p.159.

<sup>499</sup> COFFEY, Luke: The Future of U.S. Bases in Europe – A View from America. *Baltic Security & Defence Review*, Vol.15. No.2. (2013), ISSN 1736-3772, pp.133–134. és pp.140–141.

közepette) valóban lehetséges, illetve ésszerű-e. Vagyis az Obama-adminisztráció retorikájában mindenhol, minden szövetséges védelme mellett elköteleződött, amiből viszont logikusan következett a valódi stratégiai prioritások fennállásának kérdése.<sup>500</sup> Chuck Hagel védelmi miniszter (2013-2015) nem sokkal az ukrán válság előtt a transzatlanti partnerség értékét hangsúlyozva a közösen kezelendő „változás kihívásáról” írt. Utóbbi alatt a felemelkedő új hatalmi központok növekvő gazdasági erejét, a közel-keleti szélsőségek által gerjesztett feszültséget és az új technológiák változó szerepét értette, az ezekből eredő veszélyeket pedig a terrorizmusban és a fegyverek elterjedésében, a kibertámadásokban és az energiáért, illetve erőforrásokért folytatott versenyben, a mélyszegénységben és járványokban, valamint a bukott államokban és a regionális, illetve etnikai konfliktusokban azonosította.<sup>501</sup> A listáról hiányzott a geopolitika visszatérése, amire elvileg az ukrán válság újra rávilágított. Mégis, az Obama-adminisztráció a szerteágazó biztonsági kihívásoknak 2014-2016. között is változó jelentőséget tulajdonított, hol az Ázsia felé való „elfordulás/újra-egyensúlyozás” stratégiai jelentőségét, hol az Oroszországi Föderáció, hol pedig a közel-keleti radikális szélsőségek, különösen az Iszlám Állam által képviselt fenyegetést sorolva az első helyre, miközben Obama elnök magát Ukrajnát nem tekintette központi amerikai érdekeltiségnek (legalábbis nem annyira, mint amennyire Moszkva).<sup>502</sup>

### ***V.1.2. Az Egyesült Államok védelmi együttműködése a kelet-közép-európaiakkal***

Kelet-Közép-Európában az Egyesült Államok rotációs alapon, leginkább képzésekben és gyakorlatokban megnyilvánuló katonai jelenlétét korábbi megállapodások is elősegítették, jóllehet eltérő mértékben. Egyrészt az ilyen természetű amerikai aktivitásra Washington már évekkel korábban kidolgozott olyan programokat, mint az 1993-as State Partnership Program (SPP), a nemzetközi katonai képzéssel és oktatással foglalkozó International Military Education & Training (iMET), valamint a védelmi termékek, szolgáltatások és képzések beszerzésének anyagi támogatására összpontosító Foreign Military Financing (MFM) program. Az SPP lényegében az egyes szövetségesek védelmi erőit köti össze az Egyesült Államok Nemzeti Gárdájával, mely utóbbi egyedi felépítése és viszonylag alacsony létszáma révén ideális partner

---

<sup>500</sup> SIMÓN, Luis: US Leadership and NATO. Balancing Priorities in America's European Strategy. *Parameters*, Vol.46. No.1. (Spring 2016), ISSN 0031-1723, pp.15.

<sup>501</sup> HAGEL, Chuck: The Munich Security Conference at Fifty: The Challenge of Change. In: ISCHINGER, Wolfgang *et. al.* (ed.): *Towards Mutual Security. Fifty Years of Munich Security Conference*. Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, Göttingen, 2014, ISBN 978-3-525-30054-1, p.224.

<sup>502</sup> SIMÓN, Luis: US Leadership and NATO. Balancing Priorities in America's European Strategy. pp.15–16.

lehet egy-egy kisebb ország számára, különösen mivel az amerikai tartalékos rendszer részeként remekül tud képességeket fejleszteni az adott partnerországban. Mindegyik kelet-közép-európai ország más-más amerikai állam Nemzeti Gárdájával áll partnerségben, egymástól némileg eltérő területeken együttműködve. Közös vonás azonban és általában a visegrádi országok SPP-aktivitásáról elmondható, hogy az együttműködés egyik kiemelt helyszíne Irak és Afganisztán, tekintve hogy a visegrádi országok csapat-hozzájárulásának egy részét az adott Nemzeti Gárdával közösen biztosítják.

Míg a Cseh Köztársaság partnere Texas és Nebraska állam, együttműködésük fókuszja pedig a különleges erőkre, kiber-műveletekre és a katasztrófavédelemre irányul, addig a Lengyel Köztársaság Illinois állam Nemzeti Gárdájával tartja a kapcsolatot és elsősorban a közös afganisztáni műveletekben dolgoznak együtt (tekintve hogy az SPP-országok közül a Lengyel Köztársaság küldte a legtöbb katonát Afganisztánba), mindazonáltal a lengyel SPP foglalkozik még haderő-átalakítással, válságkezeléssel és reagálással, illetve civil hatóságok védelmi támogatásával is. A Magyar Honvédséggel (és a szerb fegyveres erőkkel) együttműködő Ohioi Nemzeti Gárda képzésekkel és gyakorlatokkal segíti elő a logisztikai képességek kifejlesztését, azonban a magyar-amerikai kooperáció fókuszában van még a C-17 műveletek támogatása is Pápán. A szlovák-amerikai SPP program kiemelt tárgya a kiberbiztonság, jóllehet az Indianai Nemzeti Gárda a vegyi, biológiai, nukleáris és radiológiai fegyverek, valamint a robbanóeszközök elleni védelemben is segíti a szlovák fegyveres erők felkészülését.<sup>503</sup>

Az iMET és FMF programok lényegében az Egyesült Államok pénzügyi támogatásának védelmi szférában való (részleges) megtestesülései. Az iMET program célja az M2M (military-to-military) kapcsolatokon keresztüli bilaterális védelmi együttműködés előmozdítása olyan képzések és tréningek útján, melyek a kelet-közép-európai partnerek képességfejlesztése mellett végső soron inter-operabilitásukat is fokozza.<sup>504</sup> Az FMF program mindemellett az amerikai gyártmányú védelmi cikkek vásárlásának támogatására irányul olyan pénzalapokon keresztül, melyeknek keretszámai az iMET-éhez hasonlóan évről évre változnak.

Mindegyik kelet-közép-európai ország eltérő alapokra helyezte védelmi együttműködését az Egyesült Államokkal. A specializáció a visegrádiak esetében is szembetűnő különbségekhez

---

<sup>503</sup> United States European Command: National Guard State Partnership Program, *EUCOM*, 2014, Online: <http://www.eucom.mil/key-activities/partnership-programs/national-guard-state-partnership-program> [letöltés ideje: 2014. június 6.] Illinois-Poland; Ohio-Hungary; Indiana-Slovakia összefoglalók.

<sup>504</sup> United States Department of State and U.S. Agency for International Development: U.S. Foreign Assistance Reference Guide. Department of State Publication 11202, *USAID*, January 2005, Online: [http://pdf.usaid.gov/pdf\\_docs/PNADC240.pdf](http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADC240.pdf) [letöltés ideje: 2014. június 06.]

vezetett, ugyanis a Bush-adminisztrációval a rakétapajzs elemeinek befogadása révén Prága 2008 szeptemberében, Varsó pedig 2008 augusztusában stratégiai partnerségre tudott lépni Washingtonnal, míg ugyanez nem elmondható el Pozsonyról és Budapestről. Így a Szlovák Köztársaság és Magyarország esetében az amerikai katonai jelenlét inkább közös gyakorlatok és képzések formájában érződött, az Egyesült Államokkal folytatott katonai együttműködésük az Obama-adminisztráció alatt sem képezte átfogó bilaterális megállapodás szerves részét. Az együttműködés meghatározó része a haderőfejlesztésre, képzésre irányult. Hazánk esetében kiemelendő a Katonai Tanácsadó Csoport munkája, mely 2012 decemberében jött létre azzal a céllal, hogy a Magyar Honvédség és az Ohioi Nemzeti Gárda erői együtt dolgozzanak az afgán nemzeti készenléti rendőrség és határőrök kiképzésében. Közös munkájuk példája egy olyan afgán lövészsászlóalj 2013-ban befejezett felkészítése volt, mely a képzés végére a NATO által vezetett afganisztáni Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő (ISAF) sztenderdjei alapján is alkalmassá vált az önálló műveletek végrehajtására.<sup>505</sup>

Az Egyesült Államok katonáival folytatott együttműködésben külön hangsúly volt a különleges műveleti erők kiképzésén és közös gyakorlatain: míg magyar részről ilyen volt a 2013 augusztusában Táborfalván tartott közös lövészeti gyakorlat,<sup>506</sup> szlovák részről megemlítendő a különleges műveleti erők részére U.S. Special Operations Command Europe által biztosított hírszerző-képzés. A szlovák különleges műveleti erők katonái a kilenc hónapos program egy-egy szemináriumán ismerkedhettek meg a BICES (Battlefield Information, Collection & Exploitation System) számítógépes hálózattal, a NATO által Afganisztánban is alkalmazott hírszerzési eszközökkel és módszerekkel, valamint a hadszíntér-előkészítés folyamatával.<sup>507</sup> A képzést követően a szlovák különleges műveleti erők Afganisztánban is együttműködtek amerikai társaikkal, kiképzést biztosítva az afgán biztonsági erők számára.<sup>508</sup>

---

<sup>505</sup> Ma.hu: Hende Csaba jelenlétében avatták a Katonai Tanácsadó Csoport új bázisát. *MTI*, 2013. március 26, Online:

<http://www.ma.hu/kulfold/167257/Hende-Csaba-jelenletemben-felavattak-a-Katonai-Tanacsado-Csoport-uj-bazisat> [letöltés ideje: 2014. június 6.]

<sup>506</sup> Embassy of the United States in Budapest: Joint Combined Exchange Training (JCET) for Special Operations Forces (SOF). *Embassy of the United States in Budapest*, 2013. augusztus, Online: [http://hungary.usembassy.gov/event\\_08072013.html](http://hungary.usembassy.gov/event_08072013.html) [letöltés ideje: 2014. június 6.]

<sup>507</sup> SPARKS, Donald: SOCEUR enhances Slovak special operations intelligence capacity. *United States European Command*, November 17, 2010, Online: <http://www.eucom.mil/article/19577/soceur-enhances-slovak-special-operations-intelligence-capacity> [letöltés ideje: 2014. június 6.]

<sup>508</sup> VILIKOVSKÁ, Zuzana: US special forces and Slovak 5<sup>th</sup> Regiment to cooperate in Afghanistan. *The Slovak Spectator*, February 9, 2011, Online: <http://spectator.sme.sk/articles/view/41597/10/us-special-forces-and-slovak-5th-regiment-to-cooperate-in-afghanistan.html> [letöltés ideje: 2014. június 6.]

A képzéseken túlmenően az amerikaiak eszközökkel is támogatták a magyar és a szlovák haderőt: 2013 novemberében az Egyesült Államok 12 darab MRAP páncélozott harcjárművet kölcsönzött a Magyar Honvédségnek azzal a céllal, hogy a magyar katonák által Afganisztánban is használt járművekkel Magyarországon is tudjanak gyakorolni, kiképzési feladatokat végrehajtani. Míg a magyar fél a járművek üzemeltetésének költségéért felelt, addig az Egyesült Államok vállalta a járművek Magyarországra szállításának és javításának költségeit.<sup>509</sup> Ugyanezen év decemberében a Szlovák Köztársaság is átvehetett egy MRAP Navistar MaxxPro-t, melyből korábban az amerikaiak már 7 darabot kölcsönadtak a szlovák erőknek.<sup>510</sup> A járművek mellé a szlovákok összesen körülbelül 15,5 millió dollár értékben kaptak fegyvereket, lőszereket, kiegészítő felszereléseket illetve a szlovák különleges műveleti erők eszköztárából hiányzó kommunikációs eszközöket.<sup>511</sup> Ugyanakkor a saját haditechnika beszerzését illetően az amerikai féllel való bilaterális kapcsolat lazább volt: Pozsony szándéka az volt, hogy új repülőgépeket szerezzen be a MiG-29 típusú repülőgépek helyébe. Bár a szlovákok nemzetközi versenyztetést preferáltak, akkor még valószínűbbnek tűnt, hogy nem amerikai vadászgépeket, hanem Saab JAS 39 Gripeneket vásárolnak.<sup>512</sup> Hasonló mondható el Magyarország elhúzódo helikopter-beszerzéséről: bár eleinte úgy tűnt, az amerikai UH-1N1 típusú helikopter-ajánlat vonzóbb a Honvédelmi Minisztérium számára, idővel (a szerviz, alkatrészek, kiképzés és hadrendbe állítás összköltségei miatt) egyre kevésbé vált valószínűvé az amerikai beszállító melletti döntés.<sup>513</sup>

Az amerikai-cseh stratégiai védelmi kapcsolat a gyakorlatban (napjainkban is) magas rangú védelmi csoporttalálkozók (High-Level Defense Group) formájában ölt testet, mely rend-

---

<sup>509</sup> Magyarország Kormánya: Az Egyesült Államok páncélozott harcjárműveket adott kölcsön a Magyar Honvédségnek. *Honvédelmi Minisztérium*, 2013. november 26, Online: <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/az-egyedul-allamok-pancelozott-harcjarmuveket-adott-kolcson-a-magyar-honvedsegnek> [letöltés ideje: 2014. június 04.]

<sup>510</sup> Army Recognition: Army of Slovakia takes delivery of first MRAP Navistar MaxxPro donated by the United States. *Army Recognition*, December 6, 2013, Online: [http://www.armyrecognition.com/december\\_2013\\_defense\\_industry\\_military\\_news\\_uk/army\\_of\\_slovakia\\_takes\\_delivery\\_of\\_first\\_mrap\\_navistar\\_maxxpro\\_donated\\_by\\_the\\_united\\_states\\_0612136.html](http://www.armyrecognition.com/december_2013_defense_industry_military_news_uk/army_of_slovakia_takes_delivery_of_first_mrap_navistar_maxxpro_donated_by_the_united_states_0612136.html) [letöltés ideje: 2014. június 8.]

<sup>511</sup> Ministry of Defense of the Slovak Republic: Gift from American Friends. *Ministry of Defense of the Slovak Republic*, December 3, 2013, Online: <http://www.mosr.sk/30671-en/m-glvac-darovanie-techniky-od-americanov-je-historicky-uspech/> [letöltés ideje: 2014. június 8.]

<sup>512</sup> ADAMOWSKI, Jaroslav: Slovakia Plans To Acquire Fighter Jets. *Defense News*, January 13, 2014, Online: <http://www.defensenews.com/article/20140113/DEFREG01/301130017/Slovakia-Plans-Acquire-Fighter-Jets> [letöltés ideje: 2014. június 9.]

<sup>513</sup> Magyar Nemzet: Helikopterüzlet versengő jelentkezőkkel. *Magyar Nemzet*, 2012. november 2, Online: [http://mno.hu/magyar\\_nemzet\\_belfoldi\\_hirei/helikopteruzlet-versengo-jelentkezoikkel-1115024](http://mno.hu/magyar_nemzet_belfoldi_hirei/helikopteruzlet-versengo-jelentkezoikkel-1115024) [letöltés ideje: 2014. június 10.]

szereken vagy bármely fél külön kérésére tart egyeztetéseket. Stratégiai védelmi megállapodásuk értelmében a felek nemcsak konzultációt folytathatnak, hanem együttműködnek egymás fegyveres erőinek műveleti képesség-erősítése végett, továbbá e célt szem előtt tartva az Egyesült Államok igyekszik támogatni a Cseh Köztársaságot haderejének transzformációjában, beleértve a közepes szállító képességek és a logisztikai támogató képességek területét.<sup>514</sup> Az Obama-adminisztráció alatt ilyen együttműködésre volt konkrét példa a MATC (Multinational Aviation Training Centre) multilaterális kezdeményezés: 2013 februárjában cseh, szlovák, horvát és amerikai részről született egy szándéknyilatkozat, mely szerint a résztvevők kialakítanak egy „Mi” típusú helikopterek személyzetének képzését szolgáló központot. A központ alatt nem egy új szervezetet kell érteni, hanem a projektben résztvevő államok már meglévő, legjobb képzési létesítményeinek hálózatát. A projektet a Cseh Köztársaság vezeti,<sup>515</sup> amerikai szempontból pedig érdekessége, hogy ez volt az első smart defence kezdeményezés, melyhez az Egyesült Államok csatlakozott. A cseh-amerikai együttműködés egy másik példája a tömegpusztító fegyverek terjedése elleni védelemhez kapcsolódik: vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris fegyverek elleni védelem területén folytatott bilaterális együttműködésük eredményeképp a Cseh Köztársaság az Egyesült Államok segítségével egy fejlett mobil laboratóriumot szerzett be, felgyorsítandó a cseh szakértők munkáját egy lehetséges vegyi vagy biológiai támadást követő vizsgálatokban.<sup>516</sup>

A Prága és Washington között fennálló stratégiai védelmi megállapodás értelmében a felek vizsgálják annak lehetőségét, hogy megismerjék egymás export rendszerét és hogy csökkentsék az egymás közötti kereskedelmi akadályokat, korlátozásokat.<sup>517</sup> A védelmi ipari együttműködés eredményeképp született a védelmi eszközök és szolgáltatások beszerzéséről szóló kölcsönös megállapodás 2012 áprilisában. A megállapodás lehetővé tette, hogy a cseh védelmi ipari vállalatok közvetlenül vegyenek részt a Pentagon által kiírt pályázatokon, szakítva az addigi

---

<sup>514</sup> Government of the Czech Republic: *The Declaration on Strategic Defense Cooperation between the Czech Republic and the United States of America*. Embassy of the United States in Prague, September 19, 2008, Online: [http://www.aic.cz/press/Declaration\\_on\\_strategic\\_defense\\_cooperation.pdf](http://www.aic.cz/press/Declaration_on_strategic_defense_cooperation.pdf) [letöltés ideje: 2014. június 9.], pp.2–3.

<sup>515</sup> HOLECEK, Oldrich: Multinational Aviation Training Centre document signed by four nations. *Ministry of Defence & Armed Forces of the Czech Republic*, February 25, 2013, Online: <http://www.army.cz/en/ministry-of-defence/newsroom/news/multinational-aviation-training-centre-document-signed-by-four-nations-80184/> [letöltés ideje: 2014. június 3.]

<sup>516</sup> EISEN, Norman: The Best Defense is a Shared Defense. *The Official Blog of Norman L. Eisen, U.S. Ambassador to the Czech Republic*, May 12, 2014, Online: <http://blogs.usembassy.gov/eisen/2014/05/12/a-strong-and-shared-defense/> [letöltés ideje: 2014. június 3.]

<sup>517</sup> Government of the Czech Republic: *The Declaration on Strategic Defense Cooperation between the Czech Republic and the United States of America*. pp.4-5.



gyakorlattal, melyben csak alvállalkozók lehettek.<sup>518</sup> Mindemellett Wikileaks-forrásokból tudni, hogy 2011-ben a washingtoni cseh nagykövet és védelmi attasé F-16 vadászgépek beszerzését preferálták 2015 utánra, ám a gépek árát túl magasnak tartották. Éppen ezért a csehek részéről felmerült a gondolat, hogy a szlovákokkal, magyarokkal, románokkal és bolgárokkal együtt próbáljanak meg összesen 85 db F-16 gépet vásárolni kedvezményes áron,<sup>519</sup> mely ötlet azonban végül nem vált valóra, mivel a cseh kormány 2014 májusában koncessziós szerződést írt alá a svéd kormánnyal, melynek értelmében a cseh fél további 12 évig működteti 14 darab Gripen C/D típusú gépeit.

Az Egyesült Államokkal a legerőteljesebb védelmi együttműködést a Lengyel Köztársaság tudta kialakítani. Egyfelől az amerikaiak közös gyakorlatokra irányuló kezdeményezései a lengyelekre is vonatkozott, így például kézzelfogható eredményhez vezetett a különleges műveleti erőkről szóló, 2009 februárjában kötött amerikai-lengyel megállapodás, melynek értelmében az Egyesült Államok egy különleges műveleti erővel foglalkozó összekötő irodát létesíthetett a lengyel különleges műveleti erők központjában. Az iroda kapcsolatban áll a floridai Tampaban lévő különleges műveleti erők parancsnokságával, feladata pedig a lengyel különleges műveleti erők fejlődésének előmozdítása, többek közt angol nyelvi tanfolyamok és tapasztalatok megosztása által. Érdekessége, hogy az iroda létesítésekor az amerikai parancsnokság csupán öt állammal állt partnerségben, ezek közül a Lengyel Köztársaság volt az első, akivel hivatalos együttműködési megállapodást kötött.<sup>520</sup> Az együttműködés eredményeképp az amerikai és lengyel (továbbá román, horvát, litván és ukrán) különleges műveleti erők 2010-ben megtartották a Jackal Stone 2010 gyakorlatot.<sup>521</sup>

Szintén Varsó volt az, aki a leginkább szorgalmazta az Egyesült Államok kelet-közép-európai katonai jelenlétének fokozását, és a Washingtonnal folytatott védelmi együttműködését is részben kifejezetten e célnak rendelte alá. A 2008-as lengyel-amerikai rakétavédelmi és stratégiai megállapodás alapján a felek létrehozta egy konzultációs csoportot, mely az

---

<sup>518</sup> Embassy of the United States in Prague: Czech and U.S. Defense Ministers Sign Reciprocal Procurement of Defense Equipment and Services Agreement. *Embassy of the United States in Prague*, April 19, 2012, Online: <http://prague.usembassy.gov/reciprocal-procurement-of-defense-equipment-and-services-agreement-signing.html> [letöltés ideje: 2014. június 4.]

<sup>519</sup> JÜN, Dominik: Wikileaks: Czech Republic seeks European pool to purchase F-16 fighter jets. *Radio Praha*, February 29, 2012, Online: <http://www.radio.cz/en/section/news/wikileaks-czech-republic-seeks-european-pool-to-purchase-f-16-fighter-jets> [letöltés ideje: 2014. június 5.]

<sup>520</sup> GARAMONE, Jim: U.S., Poland Sign Special Ops Memo of Understanding. *American Forces Press Service*, February 19, 2009, Online: <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=53141> [letöltés ideje: 2014. augusztus 15.]

<sup>521</sup> Embassy of the United States in Warsaw. 2010 “U.S. and Poland Cooperate in Special Operations Exercise Jackal Stone 2010” szeptember 20, <http://poland.usembassy.gov/stone.html> [2014.05.06.]

amerikai és lengyel kül- és védelmi minisztériumok magas rangú képviselőiből áll. A csoport rendszeresen tart üléseket, kiegészítve a 2004-ben életre hívott amerikai-lengyel Stratégiai Párbeszéd munkáját, melyet 2010-ben indítottak újra a felek. A csoport által megvitatott területek listája szinte pontról pontra megegyezik az amerikai-cseh stratégiai védelmi megállapodásban foglaltakkal, ám kiemelendő az Egyesült Államok lengyel haderő modernizálásának előmozdítására irányuló szándéka. A megállapodás külön kitért a lég- és rakétavédelmi együttműködésre, azon belül is amerikai Patriot-ütegek lengyelországi elhelyezésére.<sup>522</sup>

A lengyel-amerikai légvédelmi együttműködés jelentőségét az adta, hogy szorosan kapcsolódott az Egyesült Államok európai katonai jelenlétének kérdéséhez. A megállapodás értelmében a felek fokozták inter-operabilitásukat, melyet a Lengyel Köztársaságba helyezett amerikai különítmények révén kívántak elérni. A közös gyakorlatok amerikai repülőgépek rendszeres (évente négy, minimum kéthetes) rotációját hozták magukkal: e rotációk C-130 és F-16 típusú repülőkre terjednek ki, de a megállapodás a rendelkezésre álló lengyel létesítmények függvényében további (akár ötödik generációs vadászgépek bevonásával is végrehajtott) gyakorlatokat is kilátásba helyezett. A megállapodás értelmében az amerikaiak és a lengyelek 2012-re kialakították a koordinációt végző amerikai különítmény befogadásához szükséges infrastruktúrát és létesítményeket<sup>523</sup> a łaski légi bázison. Az ide érkező amerikai katonák képezték az Egyesült Államok első állandó (permanens) katonai lábnyomát a Lengyel Köztársaság területén, így erősen korlátozott létszámuk ellenére is fontos mérföldkövet képviseltek a kétoldalú védelmi kapcsolatokban. Mindazonáltal a Patriot-ütegek és a łaski légi koordináció rávilágítottak az amerikai-lengyel biztonsági kapcsolat egy visszatérő alapproblémájára: minden védelmi fejlesztés mellett Varsó igazából amerikai katonákat akart az országban, lehetőleg permanens telepítéssel. Éppen ezért volt botrány abból, hogy a Patriot-ütegeket sem a Bush-, sem az Obama-adminisztráció nem tervezte valódi, működőképes rakétákkal ellátni, csupán szimbolikus és gyakorlatozási céllal rotálni a kelet-közép-európai országba.<sup>524</sup> Az amerikai katonák łaski légi bázisra telepítése részét képezte Washington 2009-

---

<sup>522</sup> United States Department of State (Archive): Text of the Declaration on Strategic Cooperation Between the United States of America and the Republic of Poland. *United States Department of State*, August, 0, 2008, Online: <http://2001-2009.state.gov/r/pa/prs/ps/2008/aug/108661.htm> [letöltés ideje: 2014. május 4.]

<sup>523</sup> United States Department of State: *Memorandum of Understanding between the Department of Defense of the United States of America and the Minister of National Defense of the Republic of Poland on Cooperation of the Air Forces of the United States of America and the Republic of Poland, on the Territory of the Republic of Poland*. United States Department of State, June 13, 2011, Online: <http://photos.state.gov/libraries/poland/788/pdfs/AvDet.pdf> [letöltés ideje: 2014. május 6.], pp.1-2.

<sup>524</sup> TRAYNOR, Ian: Wikileaks cables: Poland furious over getting 'potted plants', not missiles. *The Guardian*, December 6, 2010, Online: <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/06/wikileaks-cables-poland-plants-missiles> [letöltés ideje: 2014. május 9.]



es rakétapajzs-módosítását követő viszontbiztosítási lépéseinek,<sup>525</sup> ami ugyan elnyerte Varsó tetszését, ám utóbbi ennél erőteljesebb garanciákra várt: arra, hogy a NATO, sőt lehetőleg inkább az Egyesült Államok katonai infrastruktúrája érdemben is kiterjedjen a Lengyel Köztársaságra.<sup>526</sup> Ilyen percepció-különbség állt a rakétapajzs ügye mögött is.

## **V.2. Az Egyesült Államok és a kelet-közép-európai rakétapajzs**

### ***V.2.1. A kelet-közép-európai rakétapajzs mint technológiai-pénzügyi kérdés***

Miközben a hazai és nemzetközi szakirodalom az Obama-adminisztráció kelet-közép-európai térséghez fűződő politikai kapcsolatát alapvetően a cseh és lengyel területekre tervezett amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek 2009. szeptember 17-i módosításával szemlélteti, a rakétapajzs kérdése biztonságpolitikai értelemben is meghatározó. Egyrészt olyan létesítményekről van szó, melyek már az ukrán válság előtt is töviseként voltak jelen az amerikai-orosz, illetve NATO-orosz viszonyban, és bár 2014 tavasza óta a nemzetközi közvélemény az ukrainai konfliktusra figyel mint a Nyugat és az Oroszországi Föderáció közötti geopolitikai szembenállásra, addig a több mint egy évtizede fennálló rakétavédelmi vita a felszín alatt lényegében megoldatlan maradt. Vagyis a kelet-közép-európai rakétapajzs az ukrán válság esetleges gyors és békés rendezése esetén is feszültséget gerjesztene Moszkva és Washington között.

Másrészt egy tartósan releváns ügyről van szó. A ballisztikus rakétatechnológiák elterjedése egyike napjaink és a jövő kiemelt biztonságpolitikai kihívásainak, ami a tömegpusztító fegyverek elterjedésével kiegészülve az amerikai biztonságpolitika egyik legégetőbb problémájaként van számon tartva. Minden világnézeti különbségeik ellenére ez az Obama- és a Trump-adminisztrációról egyaránt elmondható: a 2010-es nemzeti biztonsági stratégia szerint a rossz kezekbe (elsősorban terroristákhoz) kerülő tömegpusztító fegyverek jelentik a legfőbb fenyegetést az Egyesült Államok számára, amit a 2015-ös nemzeti biztonsági stratégia is megerősített, ahogy a Trump-adminisztráció 2017-es nemzeti biztonsági stratégiája is komoly veszélyként azonosítja a tömegpusztító fegyverek elterjedését.<sup>527</sup> Harmadrészt a kelet-közép-európai rakétapajzs képviseli az Egyesült Államok európai katonai jelenlétének egyik stratégiai elemét:

---

<sup>525</sup> RHODES, Matthew: Obama and the “New Europe”. *Occasional Paper Series*, George C Marshall European Center for Security Studies, No.23. (November 2012), ISSN 1863-6020, p.3.

<sup>526</sup> SIKORSKI, Radosław: The United States and Central Europe: Let’s Stay the Course. p.8. és p.10.

<sup>527</sup> The White House: *National Security Strategy*. Washington, May 2010, p.4.; The White House: *National Security Strategy*. Washington, February 2015, p.11. és The White House: *National Security Strategy of the United States of America*. Washington, December 2017, p.8.

Washington poszt-bipoláris korban tapasztalt fokozatos elfordulása Európától ezt a projektet nem érinti, így a benne érdekelt kelet-közép-európaiak (elsősorban lengyelek és románok) a transzatlanti biztonsági kötelék egy maradandó láncszemét látják benne.

A rakétapajzs ügye szorosan kapcsolódik az amerikai politika és társadalom számára traumatikus 2001. szeptember 11-i terrortámadásokhoz, melyek rámutattak, hogy Washingtonnak a lehető legátfogóbb védelemre van szüksége a nemzetközi élet célpontjaikban nem válogató lator szereplői ellen. A Bush-adminisztrációt e felismerés vezette arra, hogy 2001-ben bejelentse, az Egyesült Államok visszalép a 2002-ben lejáró ballisztikus amerikai-szovjet rakétavédelmi szerződéstől.<sup>528</sup> Az 1972-es ABM-szerződés a détente, vagyis az amerikai-szovjet kapcsolatok enyhülési politikájának termékeként a kölcsönös megsemmisítés elve mentén szavatolta a nukleáris stabilitást Washington és Moszkva hidegháborús szembenállása mellett is: a felek szándékosan rést hagytak ballisztikus rakétavédelmi rendszerükben, hogy ezzel is önmérsékletre ösztönözzék egymást a fegyverkezésben. A hadászati nukleáris fegyverek korlátozásáról szóló SALT-I megállapodás margóján aláírt ABM-szerződés ahhoz vezetett, hogy mind az amerikai, mind a szovjet fél csak egy-egy ballisztikus rakétavédelmi létesítményt tarthatott fenn fővárosa, illetve nukleáris silói (ellentámadó képességének) védelmére. A korlátozás mögött az a logika állt, hogy amennyiben egyik fél sem tud saját maga számára teljes védőernyőt képezni, úgy összecsapást sem mer majd kezdeményezni.

Bár a dokumentumban foglaltakat a felek alapvetően betartották, a szerződés időbeli hatályának vége előtt a hidegháború lezárult, a tömegpusztító fegyverek és ballisztikus rakéták pedig komoly fejlődésen estek át, így a poszt-bipoláris korban Washington ezt az önmérsékletet szükségtelen teherként élte meg, amit a 2001-es terrortámadások tapasztalata csak fokozott. Noha az ezredfordulót követő években alapvetően enyhülés mutatkozott az amerikai-orosz kapcsolatokban, ennek végét a nemzetközi szakirodalom Vlagyimir V. Putyin 2007-es Münchener Biztonsági Konferencián elmondott beszédével jelöli, amikor is az orosz elnök kikelt többek közt a Bush-adminisztráció ballisztikus rakétavédelmi rendszerének Közép-Kelet-Európába tervezett komponensei ellen, mivel szerinte azok felborítják a stratégiai egyensúlyt

---

<sup>528</sup> United States Department of State (Archive): President Bush. Remarks to Students and Faculty at National Defense University. *United States Department of State*, May 1, 2001, Online: <http://2001-2009.state.gov/t/ac/rls/rm/2001/2873.htm> [letöltés ideje: 2013. május 14.]

és új fegyverkezési versenyhez vezetnek.<sup>529</sup> Az orosz államfő felszólalása „hidegháborús” beszédként vonult be a köztudatba.

Az ügygel társított orosz katonai (nukleáris paritásra irányuló) gondolatokkal, illetve az érintett kelet-közép-európai politikai (hitelességre vonatkozó) igényekkel ellentétben az Obama-adminisztráció pénzügyi és technológiai problémaként fogta fel az európai rakétapajzs kérdését. Barack H. Obama e meglátása már 2008 nyarán megmutatkozott, amikor még szenátorként technológiai és pénzügyi megfontolásokra hivatkozva helyezte kilátásba a Bush-terv majdani felülvizsgálatát. Az amerikai-orosz kapcsolatok „újraindításának” korábbi hangoztatása, a rakétavédelem és iráni atomprogramban való amerikai-orosz együttműködést felvető levele, valamint a 2009. szeptember 17-i bejelentésének szerencsétlen időzítése helyett Obama elnök a változtatás szakmai-technológiai indokait hangsúlyozta. Egyfelől kiemelte a kivédendő fenyegetés természetét, azaz Teherán ballisztikus rakétaprogramjának amerikai hírszerzés szerinti állapotát és fejlődési irányát, melyek alapján a hosszú hatótávolságú szárazföldi telepítésű rakéták helyett közepes hatótávolságú, tengeri és szárazföldi telepítésű elfogórakéták váltak szükségessé. Másfelől e tekintetben a technikai megbízhatóság elvét akarta követni, ami a „Standard Missile 3” típusú (SM-3) rakéták különböző variánsainak szakaszokban történő telepítését jelentette. Pontosan ez utóbbi sajátosság adta a módosítás lényegét: egyszeri telepítés helyett ún. (európai) szakaszolt adaptív megközelítést (European Phased Adaptive Approach) vezetett be, melynek értelmében a rendszer elemei egy olyan ütemterv szerint állnak össze, ami a fenyegetés jellegéhez folyamatosan, de legalábbis szakaszonként igazodik.<sup>530</sup>

Az Obama elnök által bevezetett változtatás a gyakorlatban azt jelentette, hogy a négy fázisból álló folyamat keretein belül az Egyesült Államok első lépésben SM-3 Block IA típusú rakétákkal lát el 4 db, a Földközi-tenger térségében lévő Aegis hajót (a USS Donald Cookot, a USS Rosst, a USS Carneyt és a USS Portert), melyek a délnyugat-spanyolországi Rota kikötőjében állomásoztak.<sup>531</sup> Az első lépést kiegészítendő, az Egyesült Államok a cseh X-Band lokátor helyett egy AN/TPY-2 típusú mobil radart telepített Törökországba, az iráni határtól

---

<sup>529</sup> PUTIN, Vladimir V.: Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy. *Website of the President of Russia*, February 10, 2007, Online: [http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138\\_type82912type82914type82917type84779\\_118123.shtml](http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123.shtml) [letöltés ideje: 2013. május 14.]

<sup>530</sup> The White House: Remarks By the President on Strengthening Missile Defense in Europe. *The White House Office of the Press Secretary*, September 17, 2009, Online: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-strengthening-missile-defense-europe> [letöltés ideje: 2013. május 14.]

<sup>531</sup> Global Security Newswire: Spain Could Get \$260M for Hosting U.S. Aegis Antimissile Warships. *NTI*, July 11, 2013, Online: <http://www.nti.org/gsn/article/spain-could-get-260m-hosting-us-aegis-ships/> [letöltés ideje: 2014. január 13.]

közel 700 kilométerre lévő<sup>532</sup> Kurecik légi bázisra, ahol a lokátor 2011-ben kezdte meg működését egy kb. 150 fős amerikai személyzet irányítása alatt.<sup>533</sup> Második lépésben 2013 októberében három üteg (összesen 24 db) szárazföldi SM-3 Block IB típusú elfogórakéta érkezett a romániai Deveselu bázisra, nem mesze a Fekete-tengertől. A kelet-közép-európai rakétapajzs ez utóbbi rakéták rendszerbe állításával érte el kezdeti operatív képességét 2015-ben. Harmadik lépésben az Egyesült Államok az észak-lengyelországi Redzikowo mellé kezdett telepíteni további 24 db továbbfejlesztett SM-3 Block IIA típusú elfogórakétát 2018-ban. Végül az Európai Szakaszolt Adaptív Megközelítés negyedik fázisa szintén lengyelországi telepítést takart volna: interkontinentális ballisztikus rakéták elfogására alkalmas SM-3 Block IIB típusú rakéták éreztek volna Redzikowoba 2020-ig, ám erre végül nem került sor,<sup>534</sup> mivel az Obama-adminisztráció másodjára is módosította a rakétavédelmi projektet még 2013 tavaszán. A politikai szempontból körültekintőbb bejelentésre 2013. március 15-én került sor, amikor is a negyedik fázis elhalasztásával (és helyette az Egyesült Államok nyugati partjának erősítésével) az észak-koreai fenyegető retorika mellett szintén a költséghatékonyság volt megnevezve vezérlő tényezőként.<sup>535</sup> Sőt, az Obama-adminisztráció technológiai megfontolását jelezte, hogy a Chuck Hagel védelmi miniszter által közzétett módosítást lényegében előre vetítette a National Research Council egy 2012-es jelentése, mely azt javasolta, hogy az interkontinentális ballisztikus rakéták elfogására képes negyedik fázist Európában szüntessék meg és helyette az Egyesült Államokban telepítsenek ilyen rakétákat.<sup>536</sup>

Körülményei miatt az Obama-adminisztráció első 2009. szeptember 17-i bejelentése komoly politikai visszhangot szült, azonban az elnök és csapata ragaszkodtak álláspontjukhoz, miszerint döntésüket kizárólag pénzügyi és technológiai szempontok vezérelték. Döntésük szakmai megalapozottságának szemléltetésére az elnök akkori védelmi minisztere három nappal a bejelentést követően egy külön véleménycikkkben fejtette ki az elnöki döntés mögötti

---

<sup>532</sup> SHANKER, Thom: U.S. Hails Deal With Turkey on Missile Shield. *The New York Times*, September 15, 2011, Online: [http://www.nytimes.com/2011/09/16/world/europe/turkey-accepts-missile-radar-for-nato-defense-against-iran.html?\\_r=0](http://www.nytimes.com/2011/09/16/world/europe/turkey-accepts-missile-radar-for-nato-defense-against-iran.html?_r=0) [letöltés ideje: 2014. január 13.]

<sup>533</sup> OPALL-ROME, Barbara: U.S. Maintains Full Control of Turkish-Based Radar. *Stars and Stripes*, January 30, 2012, Online: <http://www.defensenews.com/article/20120130/DEFREG04/301300013/U-S-Maintains-Full-Control-Turkish-Based-Radar> [letöltés ideje: 2014. január 15.]

<sup>534</sup> PLOEGER, Friedrich Wilhelm (Lt.): Ballistic Missile Defense: A New Task for NATO. *per Concordiam*, Vol.4. No.2. (2013), ISSN 2166-322X, p. 22.

<sup>535</sup> United States Department of Defense: Missile Defense Announcement. *Office of the Assistant Secretary of Defense*, March 15, 2013, Online: <http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1759>, [letöltés ideje: 2013. május 15.]

<sup>536</sup> BROAD, J. William: U.S. Missile Defense Defense Strategy Is Flawed, Expert Panel Finds, *The New York Times*, September 11, 2012, Online: [http://www.nytimes.com/2012/09/12/science/us-missile-defense-protections-are-called-vulnerable.html?pagewanted=all&\\_r=0](http://www.nytimes.com/2012/09/12/science/us-missile-defense-protections-are-called-vulnerable.html?pagewanted=all&_r=0) [letöltés ideje: 2013. május 15.]

megfontolást.<sup>537</sup> Robert M. Gates azért is volt jó választás e kommunikációs feladatra, mert egyrészt ő már a Bush-adminisztrációban is védelmi miniszterként szolgált, másrészt akkoriban még ő volt az eredeti Bush-féle terv fő képviselője is. Így nyilvános kiállítását mind politikai, mind szakmai szempontból védhető volt. A politikus mindezt később, 2014-ben kiadott emlékiratában erősítette meg: eszerint az ő ötlete volt, hogy a Bush-adminisztráció megkeresse a cseh és a lengyel kormányokat az X-Band lokátor és a 10 db szárazföldi telepítésű elfogórakéta (Ground Based Missile) telepítésének ajánlatával, a miniszter pedig a potenciális fogadó országok hazai politikai körülményeivel és motivációival is tisztában volt.<sup>538</sup>

Mikor 2009 januárjában Barack H. Obama hivatalba lépett, Gates számára világossá vált, hogy az amerikai tervek Európába (de legalábbis a Cseh Köztársaságban) politikailag nem életképesek, februárban pedig beérkeztek azok az iráni rakétaprogramról szóló hírszerzési jelentések is, melyek alapján a Pentagon nyáron előállt az új koncepcióval. Közben a tesztek azt mutatták, hogy az SM-3 rakéták ugyanolyan jól teljesítenek, mint a Lengyel Köztársaságba tervezett szárazföldi telepítésű ballisztikus elfogórakéták, ráadásul olcsóbbak és korábban leszállíthatók voltak, ahogy az X-Band lokátornak is megvoltak a maga versenyképes alternatívái. Később ez utóbbi állítást WikiLeaks-iratok is alátámasztották: Patrick O'Reilly, az Amerikai Rakétavédelmi Ügynökség igazgatója 2007-ben felhívta a figyelmet arra, hogy a csehekhez szánt kb. 2,000 kilométer hatótávolságú X-Band lokátor nem a horizont felett, hanem egy egyenes vonal mentén lát, így nem tudná időben észlelni a hosszú hatótávolságú rakétákat, adott esetben még röppályájuk első 850 kilométeres szakaszában sem.<sup>539</sup>

A technológiai fejleményekkel párhuzamosan pedig a rakétavédelmi program 2010-es költségvetését is meg kellett vágni, ami a nemzeti biztonsági tanácsadók egyeztetéseivel összhangban inkább az SM-3 fejlesztéseinek adott nagyobb mozgásteret. Robert M. Gates hangsúlyozta, hogy az adminisztráció kritikusai nem vették figyelembe mindezt, vagyis azt, hogy Washingtonban (és konkrétan a Pentagonon belül) a csehországi és lengyelországi politikai folyamatoktól függetlenül a háttérben már régebb óta zajlott a kelet-közép-európai rakétapajzs átalakításának előkészítése. A volt védelmi miniszter az írta: „Úgy véltem, mind a Bush-, mind az Obama-féle rakétavédelmi tervek idején a mi céljaink és a cseh, illetve lengyel vezetők céljai

---

<sup>537</sup> GATES, Robert M.: A Better Missile Defense for a Safer Europe. *The New York Times*, September 20, 2009, Online: <https://www.nytimes.com/2009/09/20/opinion/20gates.html> [letöltés ideje: 2013. május 15.]

<sup>538</sup> BLAKE, Heidi: WikiLeaks cables: planned US missile shield blind to nuclear weapons. *The Telegraph*, February 3, 2011, Online: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/wikileaks/8300950/WikiLeaks-cables-planned-US-missile-shield-blind-to-nuclear-weapons.html> [letöltés ideje: 2014. január 13.]

<sup>539</sup> Ibid.

teljesen eltértek egymástól, jóllehet soha senkinek nem volt bátorsága ezt kimondani nyíltan vagy akár privátban. Az ő céljaik politikai jellegűek voltak, semmi nem kötötte Iránhoz, ellenben minden Oroszországhoz: az amerikai telepítések [...] az Oroszország elleni amerikai biztonsági garancia konkrét megtestesülései lettek volna, a NATO szerződésen túlmenően. A mi céljaink mindkét terv esetében elsősorban katonai jellegűek voltak: kezelni egy rohamosan fejlődő iráni rakétafenyegetést, ahogy ezt ismételten világossá tettük nekik és az oroszoknak.”<sup>540</sup>

### ***V.2.2. A kelet-közép-európai rakétapajzs mint stratégiai és politikai kérdés***

Amikor Obama elnök 2009. szeptember 17-én bejelentette, hogy átírja elődje rakétavédelmi elképzeléseinek európai részét, Moszkva átmenetileg örömmel fogadta Washington lépését, különösen utóbbi időközben meghirdetett, amerikai-orosz kapcsolatok „újraindítását” célzó politikájának tükrében. Idővel azonban kiderült, hogy csak az Obama-adminisztráció megközelítése volt más, az orosz percepciók változatlanok maradtak. Egyrészt Moszkva a rakétavédelmi telepítésekben ma is az Egyesült Államok és a NATO katonai infrastruktúrájának kelet-közép-európai kiterjesztését látja és a NATO-bővítésekhez hasonlóan határozottan ellenzi. Sőt, tulajdonképpen a rakétavédelem ügyében folytatott amerikai-orosz tárgyalások ugyanarra az alapproblémára mutattak rá, mint ami Medvegyev elnök 2009-es európai biztonsági architektúráról szóló javaslatából körvonalazódott: az orosz vezetés úgy érzi, kiszorítják Európából. Élve az Obama-adminisztráció által nyújtott (a liszaboni NATO-csúcson pedig szövetségi szinten is megerősített) konzultációs lehetőséggel, az orosz diplomácia egyfelől felvetette a közös NATO-orosz rakétavédelmi rendszer gondolatát, mely szerint Európát szektorokra osztják és az egyes területek rakétavédelméért a NATO és az Oroszországi Föderáció felelne. Dmitrij A. Medvegyev általános biztonsági koncepciójához hasonlóan ez is elutasításra került, mivel orosz bejutást jelentene a NATO kollektív és zárt védelmi rendszerébe. Így az orosz fél másik visszatérő ötlete a jogi garanciák bevezetése volt: eszerint Moszkva hajlandó lenne lemondani a közös európai ballisztikus rakétavédelemben való részvételről és nem tiltakozna az amerikai telepítések ellen, amennyiben a NATO szerződéses kötelezettségvállalást tesz arra vonatkozóan, hogy a rendszert nem irányítja orosz célpontok, konkrétan nukleáris erők ellen. Ilyen szerződés kötésére az Obama-adminisztráció elvi alapon sem volt hajlandó, mivel a

---

<sup>540</sup> GATES, Robert M.: *Duty*. Alfred A. Knopf, Newy York, 2014, ISBN 978-0-307-95947-8, pp.399–404.

lépésben indokolatlan önkorlátozást látott,<sup>541</sup> így a vélt orosz aggodalmak eloszlatására csak politikai nyilatkozatokat tudott felajánlani,<sup>542</sup> ami viszont Moszkvának volt kevés.<sup>543</sup>

Másrészt az európai biztonságban játszott formális szerep visszanyerésének szándéka mellett az orosz vezetés többször jelezte, hogy a kelet-közép-európai rakétapajzs a stratégiai egyensúly problémáját is felveti. A hidegháborút követően az orosz védelmi képességek nagy arányban támaszkodtak a nukleáris fegyverekre, így Moszkva állítása szerint az orosz határhoz közel telepített rakétavédelmi létesítmények potenciális veszélyt jelentenek az orosz nukleáris erőkre nézve, jóllehet ez erősen vitatható, tekintve hogy utóbbiak mérete messze meghaladja az Egyesült Államok Kelet-Közép-Európába telepített összesen 44 db (robbanófej nélküli) rakétáinak számát.<sup>544</sup> Mindazonáltal az orosz panasz rávilágított a percepció-különbségekre: míg Washington alapvetően a közel-keleti ballisztikus rakétatámadások lehetőségét tartotta szem előtt, addig Moszkva nyíltan az európai és globális hadászati egyensúlyban gondolkodott. Az Obama-adminisztráció ugyan számított erre,<sup>545</sup> de az orosz kormány még így is tudott meglepetést okozni azzal, hogy a rakétapajzs kérdését összekötötte az Obama elnök számára kiemelten fontos nukleáris fegyverzetkorlátozással. Szergej V. Lavrov orosz külügyminiszter például napokkal az amerikai-orosz kapcsolatok „újraindításának” elsőszámú sikereként számon tartott Új START aláírása előtt közölte: bár Moszkva támogatja a megállapodást, amennyiben úgy érzi, hogy az amerikai rakétavédelem jövőbeni módosítása hatással lesz az orosz hadászati nukleáris erők hatékonyságára, úgy az Oroszországi Föderáció fenntartja jogát arra, hogy visszalépjen az egyezménytől.<sup>546</sup> Az orosz diplomácia magát a megállapodás értékét is megkérdőjelezte, mivel szerinte az amerikai nukleáris arzenál egyezmény által előírt

---

<sup>541</sup> United States Department of State: Missile Defense Conference. *United States Department of State*, June 12, 2013, Online: <http://www.state.gov/t/avc/rls/2013/210565.htm> [letöltés ideje: 2014. január 14.]

<sup>542</sup> United States Department of State: Briefing on the Russian Ministry of Defense Conference on Missile Defense in Moscow, *United States Department of State*, May 2, 2012, Online: <http://www.state.gov/t/avc/rls/189211.htm> [letöltés ideje: 2014. január 10.]

<sup>543</sup> Ez az igény az Oroszországi Föderáció hivatalos, 2013-as külpolitikai stratégiájában is megfogalmazódott, majd a 2016-os dokumentumban általánosságban is megerősítésre került. The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: *Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation*. February, 62.pont

<sup>544</sup> PIFER, Steven: Will Russia Take ‘Yes’ for an Answer? *The New York Times*, March 29, 2013, Online:[http://www.nytimes.com/2013/03/30/opinion/global/the-u-s-missile-defense-plan-in-europe.html?\\_r=0](http://www.nytimes.com/2013/03/30/opinion/global/the-u-s-missile-defense-plan-in-europe.html?_r=0) [letöltés ideje: 2013. május 15.]

<sup>545</sup> John Kerry külügyminiszter-jelölt szenátusi bizottsági meghallgatásán elmondta, hogy Obama elnök atomfegyverektől mentes világra vonatkozó célkitűzése nem vezet az amerikai nukleáris elrettentési képességek felszámolásához, és hogy szerinte az orosz vezetésben is hasonlóképp gondolkodnak, ami hozzájárul utóbbi rakétapajzssal szembeni kritikáihoz. United States Senate Committee on Foreign Relations: Hearings: The Honorable John F. Kerry of Massachusetts, to be Secretary of State. *United States Senate*, January 24, 2013, Online: <http://www.foreign.senate.gov/hearings/nomination-01-24-2013> [letöltés ideje: 2013. április 30.]

<sup>546</sup> The Voice of Russia: Lavrov lauds new START Treaty. *The Voice of Russia*, April 6, 2010, Online: <http://voiceofrussia.com/2010/04/06/6067842/> [letöltés ideje: 2013. november 10.]



csökkentését Washington a rakétavédelemben végrehajtott technológiai fejlesztés révén próbálja ellensúlyozni.<sup>547</sup> Moszkva szemében lényegében fegyverkezési verseny képe körvonalázódott, melyben Washington azért kezdeményez fegyverzetkorlátozó megállapodásokat, hogy ezzel hátráltassa a többi hatalom (elsősorban Moszkva és Peking) képességeit e téren.<sup>548</sup>

Az orosz fél eltökéltségét jelezte az is hogy miközben egyesek Washingtonban abban bíztak, hogy az „újraindítás” eredményei és Medvegyev elnök személye maradandó javulást tud hozni az amerikai-orosz kapcsolatokban, az orosz államfő ugyanúgy kapcsolatot látott a hadászati nukleáris fegyverek és ballisztikus rakétavédelmi rendszerek között, így utóbbiak amerikai fejlesztésének tükrében szintén kilátásba helyezte az Új START megállapodástól való orosz visszalépés lehetőségét – mindez a dokumentum aláírása napján.<sup>549</sup> Ráadásul Medvegyev elnök 2011 novemberében válaszlépések sorozatát jelentette be: az orosz védelmi intézkedések párhuzamosan haladtak a kelet-közép-európai rakétapajzs szakaszos kiépülésével, így első lépésként az elnök utasította a védelmi minisztériumot, hogy azonnali hatállyal helyezze üzembe a Kalinyingrádban lévő korai előrejelzést szolgáló radarállomást. A kalinyingrádi radar mellett további lokátorok létesítése is megkezdődött azzal a céllal, hogy 2020-ra, vagyis a kelet-közép-európai rakétapajzs eredeti tervek szerinti befejezéséig elkészüljön az Oroszországi Föderáció átfogó korai előrejelző rendszere, Voronyezs-osztályú radarok ország különböző pontjain történő telepítés révén.<sup>550</sup> Másrészt az orosz légi- és kozmikus védelmi erők képességfejlesztésében prioritást kapott az ország stratégiai nukleáris erőinek védelme, emellett megerősítésre került az az orosz szándék, hogy a ballisztikus rakétákat olyan rendszerekkel és robbanófejekkel lássák el, melyek révén a rakéták képesek áthatolni más rakétavédelmi rendszereken. Végül Medvegyev elnök kilátásba helyezte, hogy modern támadó fegyverrendszerek települjenek az Oroszországi Föderáció nyugati és déli katonai körzeteibe, lehetővé téve a kelet-közép-európai rakétapajzs bármely elemének kiiktatását, aminek egyik lehetséges módja Iszkander rakéták kalinyingrádi elhelyezése volt.<sup>551</sup> Medvegyev elnök ezzel megerősítette a Putyin elnök által a 2007-es Müncheni Biztonsági Konferencián tett fenyegetést, így pedig a

---

<sup>547</sup> RIA Novosti: Moscow to Discuss Changes in US Missile Defense Plans. *RIA Novosti* March 20, 2013, Online: [http://en.ria.ru/military\\_news/20131217/185648744/Russian-Missile-Forces-to-Field-New-Heavy-Missile-by-2020-.html](http://en.ria.ru/military_news/20131217/185648744/Russian-Missile-Forces-to-Field-New-Heavy-Missile-by-2020-.html) [letöltés ideje: 2014. január 13.]

<sup>548</sup> KOÓS, Gábor & SZTERNÁK, György: Az európai rakétavédelmi rendszer kiépítésével kapcsolatos orosz lépések és azok háttere. *Szakmai Szemle*, 2012/2. (2012), ISSN 1785-1181, pp.11–12.

<sup>549</sup> BRAUN, Aurel: Resetting Russian-Eastern European relations for the 21st century. pp.395–396.

<sup>550</sup> RIA Novosti: Russia Begins Construction of New Anti-Missile Radar. *RIA Novosti* August 13, 2013, Online: [http://en.ria.ru/military\\_news/20130813/182730711.html](http://en.ria.ru/military_news/20130813/182730711.html) [letöltés ideje: 2014. január 13.]

<sup>551</sup> MEDVEDEV, Dmitri: Statement in connection with the situation concerning the NATO countries' missile defence system in Europe. *Website of the President of Russia*, November 23, 2011, Online: <http://eng.kremlin.ru/news/3115> [letöltés ideje: 2014. január 16.]



kelet-közép-európai rakétapajzzsal szembeni orosz álláspont már nemcsak az amerikai-orosz kapcsolatok „újraindításának” sikerességét, hanem a nemzetközi non-proliférációs rezsimeket is veszélybe sodorta, előre vetítve az 1987-es INF-szerződés felrúgását és a további fegyverzet-korlátozásoktól való távolmaradást.

Bár az orosz fenyegetés tekintetében biztonságfelfogásuk (elsősorban földrajzi és történelmi okokból) eltérő, a visegrádi országok kelet-közép-európai rakétapajzsról alkotott percepciói is eltértek az Obama-adminisztrációétól. Míg Budapest és Pozsony részéről már a Bush-évek alatt is érződött a távolságtartás, addig Prága és Varsó többnyire nyitottak voltak Washington felé. A politikailag megosztó és Moszkvát ingerlő amerikai hozzáállás kevésbé élvezte a magyar és szlovák támogatást az ügyben, bár igazából egyik ország sem volt komoly esélyese a rendszer elemeinek befogadására, illetve érdemi politikai ellenállást egyik sem tanúsított sem a Bush-, sem az Obama-adminisztráció idején. Utóbbi politikai egységre irányuló stratégiája itt is kifizetődő volt, ugyanis a ballisztikus rakétavédelmet NATO-projektként mindegyik visegrádi állam támogatta,<sup>552</sup> a rendszer integrációjára pedig a 2010-es lisszaboni NATO-csúcson végül sor került. Ugyanakkor az oda vezető út rávilágított arra, hogy a leginkább érintett csehek és lengyelek mennyire másképp látják a kérdést, mint amerikai kollégáik.

Egyrészt Prága és Varsó számára a kelet-közép-európai rakétapajzs az amerikai politikai elköteleződéssel lett társítva. A cseh Topolánek-kormány politikailag merész vállalkozásba kezdett, amikor 2008 tavaszán elfogadta a Bush-adminisztráció ajánlatát: mivel a cseh társadalom már a Bush-tervet sem támogatta, a kelet-közép-európai rakétapajzsban való részvétel jól szemléltette a vele járó politikai költségeket is, amire a kritikusok 2009 őszén (sőt a „huszonkettek levelének” szerzői már 2009 nyarán) emlékeztették az Obama-adminisztrációt. Obama elnök 2009 szeptemberében tett bejelentése árnyékában Mirek Topolánek már parlamenti vitára sem mert bocsátani a kelet-közép-európai rakétapajzsban való cseh részvétel kérdését.<sup>553</sup> Ráadásul az Obama-adminisztráció technológiai-pénzügyi alapú megközelítése később tovább csökkentette Prága részvételének kilátásait. Az eredetileg tervezett kétoldalú megállapodás<sup>554</sup> alapján egy X-Band típusú lokátor és radarállomás épült volna a cseh fővárostól nagyjából 150 kilométerre lévő Brdy térségébe, ahol a telepítés, fenntartás és üzemeltetés közel 100 millió

---

<sup>552</sup> RÁCZ, András: The Greatest Common Divisor: Russia's Role in Visegrad Foreign Policies. *The Polish Quarterly of International Affairs*, Vol.21, No.4. (Autumn 2012), ISSN 1230-4999, p. 50.

<sup>553</sup> GJERMANI, Kejda: The Missile-Defense Betrayal. p.25.

<sup>554</sup> Government of the Czech Republic: Anti-missile defence in the Czech Republic. *Government of the Czech Republic*, September 22, 2009, Online: <http://www.vlada.cz/en/media-centrum/aktualne/anti-missile-defence-in-the-czech-republic--61942/> [letöltés ideje: 2014. január 16.]

dollárra becsült költségeit az amerikai fél állta volna. Bár Obama elnök 2009. szeptember 17-i bejelentése árnyékában erre végül nem került sor, Prága továbbra is jelezte részvételi szándékát a projektben,<sup>555</sup> amire az Obama-adminisztráció 2009 végén egy korai előrejelző rendszer (SEWS) formájában tett ajánlatot. Mivel ez utóbbi jóval szerényebb volt, Prága 2011 júniusában elállt tőle: ellentétben a Bush-tervvel, a SEWS nem egy bázis vagy parancsnoki központ, hanem 2 db számítógépes terminál telepítését jelentette volna körülbelül 2 millió dollár értékben, melynek költségeit Washington csak az első két évben fedezte volna. Ráadásul mivel a SEWS sem az amerikai, sem a NATO rakétavédelmi rendszerével nem lett volna közvetlen összeköttetésben, a lisszaboni NATO-csúcson pedig a szövetségesek a rakétavédelmi információ-megosztásról is döntöttek, Prága az Obama-adminisztráció ajánlatát szükségtelennek ítélte.<sup>556</sup>

Másrészt a csehekkel szemben a lengyelek nemcsak politikai, hanem a biztonsági értéket is társítottak a projekthez. Egyfelől Varsó megpróbált minél többet kihozni a 2008 nyarán aláírt rakétavédelmi és stratégiai partnerségi megállapodásból,<sup>557</sup> különösen annak fényében, hogy a 2003-as iraki intervenció politikailag drága támogatásáért végül nem kapta meg azokat a beszerzéseket, melyeket remélt (nem beszélve az F-16 vadászgépek vásárlásához kapcsolódó offset-program, valamint a lengyel állampolgároktól továbbra is megtagadott amerikai vízum sérelmeiről).<sup>558</sup> Így a rakétapajzs telepítésével párhuzamosan Varsó Patriot-ütegeket várt Washingtontól, melyek kapcsán nézeteltérés alakult ki a két fél között: 2010 májusától az Egyesült Államok elkezdte ugyan szállítani az ütegeket az észak-lengyelországi Moragba, ám maguk a rakéták inaktívak voltak. Noha az amerikaiak 2008-ban jelezték, hogy a rotáció kezdeti szakaszában inaktív rakéták érkeznek, a lengyel vezetés ezt követően sem volt tudatában annak, hogy a Patriotok várhatóan sem harcképesek, sem inter-operábilisak nem lesznek, vagyis érdemben nem erősítik a lengyel légvédelmet. Varsó ráadásul arra számított, hogy az ütegekhez közel 110 fős amerikai személyzet is jár, és hogy a rotáció idővel állandó telepítésbe fordul, ám Washington mindössze 20-30 fős állandó személyzetet akart rendelni a Patriotok mellé, a képzések bővítését pedig a lengyel vásárlás feltételéhez kötötte. WikiLeaks-források szerint az

---

<sup>555</sup> Government of the Czech Republic: *Security Strategy of the Czech Republic*. 2011, p.14.

<sup>556</sup> Embassy of the Czech Republic in Washington D.C.: Czech Republic and Missile Defense. *Embassy of the Czech Republic in Washington D.C.*, July 14, 2014, Online: [http://www.mzv.cz/washington/en/czech\\_us\\_relations/news/minister\\_vondra\\_computers\\_in\\_prague\\_will.html](http://www.mzv.cz/washington/en/czech_us_relations/news/minister_vondra_computers_in_prague_will.html) [letöltés ideje: 2014. január 13.]

<sup>557</sup> TRAYNOR, Ian: Poland stalls Bush's 'lame duck' deal on missile shield. *The Guardian*, May 28, 2008, Online: <http://www.theguardian.com/world/2008/may/28/poland.usa> [letöltés ideje: 2014. január 13.]

<sup>558</sup> SMURA, Tomasz: Relations between the United States and Poland: From Enemy to the Main Security Guarantor. In: PÉCZELI, Anna (ed.): *The Relations of Central European Countries with the United States*. Dialóg Campus, Budapest, 2019, ISBN 978-963-531-068-9, p.105.

eset feldühítette a lengyeleket, akik az ütegeket „cserepes virágoknak” nevezték. Stanisław Komorowski, védelmi miniszter 2009 novemberében elismerte, hogy az ütegek lengyel légvédelemhez való hozzájárulása nem jelentős, inkább szimbolikus értékkel bír.<sup>559</sup>

Igazából Varsó számára a kelet-közép-európai rakétapajzs inkább szólt az oroszokról, mint az iráni fenyegetésről. Hivatalosan a telepítés ez utóbbi (illetve általában a Közel-Kelet felől érkező ballisztikus rakétatámadás) elleni védelmet szolgálta, de a lengyel kormányokat sokkal inkább a NATO infrastruktúra, és kiváltképp az amerikai katonák lengyelországi fizikai jelenléte motiválta.<sup>560</sup> Noha Bronisław Komorowski lengyel államfő 2011-ben elismerte a Bush-adminisztrációval kötött alku politikai hibáját,<sup>561</sup> ez semmit sem változtatott a lengyel politikai elit amerikai katonai jelenlétre irányuló igényén. Ian Brzezinski, a még 2002-ben a Lengyel Köztársaságba küldött amerikai rakétavédelmi delegáció vezetője 2013-ban elárulta: a lengyelek számára a telepítések támogatása sosem az Irántól való félelemről, hanem az amerikai katonákról és a NATO ötödik cikkelyének hitelességéről szólt.<sup>562</sup> Varsó a fentebb említett korábbi sérelmei miatt kemény tárgyalópozícióban fogadta a Bush-adminisztráció képviselőit, akiktől védelmi együttműködési megállapodást, Patriot-ütegeket és a lengyel légvédelem fejlesztésére irányuló csaknem 20 millió dolláros támogatást kért a pajzs rakétáinak befogadásáért. Mivel a lengyelek úgy értesültek, hogy a ballisztikus rakétavédelem finanszírozása az Egyesült Államokban kétpárti támogatottságot élvez, még bátrabbak lettek a tárgyalásokban,<sup>563</sup> ám végül a 2008. augusztus 7-12. közötti ötnapos orosz-grúz háború látványa arra készítette őket, hogy sietve, még a Bush-adminisztrációt követő amerikai kormány hivatalba lépése előtt 2008. augusztus 20-án tető alá hozzák Washingtonnal a rakétavédelmi megállapodást,<sup>564</sup> különösen annak ismeretében, hogy a novemberi választásokon induló demokrata elnökjelölt Barack H. Obama nyíltan azzal kampányolt, hogy felülvizsgálja a terveket. Miközben a 2009 őszén módosított terv megtartotta a lengyel helyszínt, az új elemként beemelt romániai telepítés mellett Bukarest érezhető politikai lelkesedéssel állt ki, atlantista

---

<sup>559</sup> TRAYNOR, Ian: Wikileaks cables: Poland furious over getting ‘potted plants’, not missiles.

<sup>560</sup> GJERMANI, Kejda: The Missile-Defense Betrayal. p.24.

<sup>561</sup> Warsaw Business Journal: Komorowski: Poland needs its own anti-missile shield. *Warsaw Business Journal*, August 6, 2012, Online: <http://iipdigital.usembassy.gov/st/english/texttrans/2012/01/20120111143534su5.593073e-02.html#axzz2QrJPpEu8> [letöltés ideje: 2013. május 14.]

<sup>562</sup> BRZEZINSKI, Ian: The Saga of US-Poland Missile Defense Cooperation. *New Atlanticist*, March 18, 2013, Online: <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-saga-of-uspoland-missile-defense-cooperation> [letöltés ideje: 2014. január 15.]

<sup>563</sup> GJERMANI, Kejda: The Missile-Defense Betrayal. p.24.

<sup>564</sup> BARANOWSKI, Michal & FOREMAN, Jacob: Polish Missile Defense Plan Puts Poland First. *GMF Blog*. August 11, 2012, Online: <http://blog.gmfus.org/2012/08/11/polish-missile-defense-plan-puts-poland-first/> [letöltés ideje: 2014. január 16.]

megfontolásán túl pedig a tágabb térségben jelentkező orosz revizionizmussal szembeni biztonságérzet igénye is közrejátszott.<sup>565</sup>

### V.3. A kelet-közép-európai viszontbiztosítástól az elrettentésig

#### V.3.1. Új paradigma, régi rotációk

Az Obama-adminisztráció amerikai-orosz kapcsolatok „újraindítására” tett kísérlete már 2011-2012 fordulóján elvesztette lendületét, Washington és Moszkva viszonya pedig kifejezetten az elhidegülés jeleit mutatta, miközben a stratégiai kérdésekre (köztük a ballisztikus rakétavédelemre) semmilyen, mindkét felet kielégítő megoldás nem született. Mégis, maga az ukrán válság váratlanul érte az Obama-adminisztrációt, ahogy a nyugati szövetség egészét is. A 2008-as orosz-grúz háború óta továbbfejlesztett hibrid hadviselés révén a Krím-félszigetet az Oroszországi Föderáció gyorsan annektálta, a kelet-ukrajnai szakadárak hathatós (beleértve fegyveres) támogatásával pedig elérte azt a célját, hogy Ukrajna területi integritásának hiánya révén az ukrán vezetés politikai akaratától függetlenül megtorpanjon az ország euro-atlanti integrációs folyamata. Bár a helyzet a 2008-as ötnapos orosz-grúz háború tükrében valamelyest ismerős volt Washington és Brüsszel számára, Kijev potenciális elvesztése nagyságrendekkel komolyabb csapás az európai stabilitás szempontjából. Így az ukrán válság elviekben teljesen új helyzetet generált, amit a magas szintű nyilatkozatok is alátámasztottak.

Obama elnök 2014 márciusában elvetette az új hidegháború gondolatának lehetőségét, ugyanakkor az ukrán területi integritás erőszakos megsértésére is utalva az „eszmék versenyét” vizionálta,<sup>566</sup> szembe helyezve a szabályokon alapuló XXI. századi liberális nemzetközi rendet a realista logika mentén működő XIX. századi nagyhatalmi politikával. Hasonlóképp, a 2009-ben első nyilvános beszédében még a NATO-orosz kapcsolatokban való „új kezdet” lehetőségéről beszélő Anders Fogh Rasmussen NATO-főtítkárra 2014 tavaszán már „ébresztőként” jellemezte az ukrajnai eseményeket, legalábbis a szövetség felkészültségét illetően, így a 2014

---

<sup>565</sup> Traian Basescu román elnök 2010 decemberében a rakétapajzs befogadását Románia biztonságérzetével hozta összefüggésbe, emlékeztetve az orosz-grúz háborúra és Transznisztria helyzetére. BUCKLEY, Niel: Interview Transcript: Traian Basescu, president of Romania. *Financial Times*, March 13, 2010, Online: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/2f1b77e8-06e0-11e0-8c29-00144feabdc0.html#axzz2SYe5An3R> [letöltés ideje: 2013. május 6.] Miután az amerikai-román döntés megszületett, Transznisztria vezetői felajánlották, hogy támogatnák Iszkander-rakéták telepítését a szakadár tartományba. BRAUN, Aurel: Resetting Russian-Eastern European relations for the 21st century. p.395.

<sup>566</sup> The White House: Remarks by the President in Address to European Youth. *The White House Office of the Press Secretary*, March 26, 2014, Online: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/03/26/remarks-president-address-european-youth> [letöltés ideje: 2014. június 12.]

őszén esedékes walesi NATO-csúcsra készülve személyesen is fő prioritásának tekintette a védelmi kiadások növelése iránti tagállami elkötelezettség deklarálását és a védelmi költségvetések évek óta jellemző csökkenő tendenciájának megfordítását.

Amerikai részről az ébresztő az európai katonai jelenlét újragondolásáról is szólt. Az Obama-adminisztráció komoly dilemma előtt állt, mert egyfelől az Ázsia felé történő „elfordulás/újra-egyensúlyozás” politikája hivatalosan még élt, Washington pénzügyi mozgástere továbbra sem volt tágas, maga az ukrán válság előtörténete pedig részben alátámasztotta azt a képet, miszerint Ukrajna egy európai probléma, hiszen maga az ukrán kormányválság is közvetlenül az Európai Unió és Ukrajna közötti társulási megállapodásra volt visszavezethető. Másfelől az amerikai vezető szerep elvi és gyakorlati alappal is bírt, tekintve az egységes, szabad és békés Európára irányuló amerikai kül- és biztonságpolitikai érdekeket és több éves gyakorlatot. A katonai jelenlét vonatkozásában is új helyzet állt elő. Obama elnök 2014 márciusában elképzelhetőnek tartotta, hogy Washington a kelet-közép-európai NATO-tagállamokba rendszeresen küldjön amerikai katonákat, Philip M. Breedlove tábornok, az Egyesült Államok Európában tartott erőinek főparancsnoka pedig 2014 májusában már arról beszélt, hogy a térségben „új paradigma” van kibontakozóban, ami szerinte a NATO állandó (permanens) katonai jelenlétét teheti szükségessé.<sup>567</sup> Mindez újra napirendre helyezte azt a régi kérdést, hogy az Egyesült Államok és a NATO milyen típusú katonai jelenlétet alakítson ki a viszontbiztosítást igénylő kelet-közép-európai országokban: maradjanak-e az addig jellemző átmeneti rotációk, avagy létesüljenek a nyugat-európaiakhoz hasonló permanens bázisok?

A kérdés már csak azért is volt érdekes, mert minden dilemma mellett az 1997-es NATO-Oroszország Alapító Okirat révén már létezett rá egy részleges iránymutatás. Mi több, magának a dokumentumnak is eredetileg pont ez a dilemma adott életet: az 1990-es években a szövetség keleti bővítését szorgalmazó Clinton-adminisztráció kezdeményezett egy megállapodást azzal a céllal, hogy rövidebb távon eloszlassa a szövetség keleti bővítésével szembeni orosz aggályokat, hosszabb távon pedig megalapozza a NATO és az Oroszországi Föderáció poszt-bipoláris viszonyát. A kelet-közép-európai katonai jelenlét tekintetében az Alapító Okiratban a NATO két dolgot ígért Moszkvának: egyrészt nem fog nukleáris fegyvereket telepíteni az új tagállamokba, mely alapvetően egy könnyű ígéret volt, mivel ilyen szándék amúgy sem állt

---

<sup>567</sup> CBS News: Ukraine crisis: NATO commander says permanent troop presence possible. *CBS News*, May 6, 2014, Online: <http://www.cbc.ca/news/world/ukraine-crisis-nato-commander-says-permanent-troop-presence-possible-1.2633957> [letöltés ideje: 2014. június 13.]

fenn a szövetség részéről.<sup>568</sup> Másrészt a szövetség kifejezte azon szándékát, hogy a kollektív védelmet alapvetően az interoperabilitást és képességfejlesztést célzó gyakorlatok, „semmint további számottevő harcoló erők permanens állomásoztatásával” oldja meg az új tagállamokban.<sup>569</sup> A problémát az adta, hogy a dokumentum nem egyértelműsítette, hogy pontosan mit kell érteni „számottevő” alatt, így az évek során eltérő vélemények láttak ez ügyben napvilágot, kiváltképp az okiratot eleve vonakodva aláíró<sup>570</sup> Moszkva részéről. Nemtetszésének az orosz diplomácia több alkalommal is hangot adott, azt sugallva, hogy a 2,500-3,000 fő fogadására alkalmas katonai létesítmények telepítése már e határ tisztázatlanságával való visszaélésnek minősül (egyértelműen utalva a Bush-adminisztráció által 2004-ben kezdeményezett romániai és bulgáriai telepítésekre), és egyben szükségét látva valamilyen jogilag kötelező érvényű szerződés kötésének.<sup>571</sup>

Moszkva magára a NATO-Oroszország Alapító Okiratra is úgy hivatkozik, mintha jogilag kötelező érvényű lenne, ám a dokumentum az ukrán válság szemszögéből csak fenntartásokkal tekinthető igazodási pontnak. Egyrészt nem egy jogi erővel bíró és kikényszeríthető szerződésről van szó, hanem egy politikai nyilatkozatról, ami több mint húsz évvel ezelőtt és teljesen más körülmények között született. Másrészt ez utóbbiról kifejezetten említést tett az Alapító Okirat, amikor úgy fogalmazott, hogy a harcoló erők permanens kelet-közép-európai telepítésétől való tartózkodás „a jelenlegi és előrelátható biztonsági környezetben” érvényes.<sup>572</sup> Washington és Brüsszel szemében ez utóbbit az Oroszországi Föderáció borította fel 2014-ben, amikor megsértette Ukrajna szuverenitását és területi integritását. Mindazonáltal Rasmussen főtitkár 2014 júniusában kifejtette, hogy a NATO tartja magát az Alapító Okiratban foglaltakhoz, hiszen így tud hitelesen kiállni a szabályokra épülő liberális nemzetközi rend védelme mellett.<sup>573</sup>

---

<sup>568</sup> LARRABEE, F. Stephen: *NATO's Eastern Agenda in a New Strategic Era*. p.154.

<sup>569</sup> North Atlantic Treaty Organization: *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation*. North Atlantic Treaty Organization, May 27, 1997, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/official\\_texts\\_25468.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm) [letöltés ideje: 2014. június 4.]

<sup>570</sup> Borisz Ny. Jelcin 1997-ben nyíltan elmondta, hogy pusztán kényszerből írja alá az Alapító Okiratot, hogy az általa komoly hibának tartott keleti NATO-bővítés „negatív következményeit minimalizálja.” KOZARYN, D. Linda: Clinton, Yeltsin Confer on NATO, Security Issues. *American Forces Press Service*, March 25, 1997, Online: <http://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=40923> [letöltés ideje: 2016. február 8.]

<sup>571</sup> The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: Interview of Russian Foreign Minister Sergey Lavrov to RTVi TV-channel. *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*, April 9, 2013, Online: [http://www.mid.ru/bdomp/brp\\_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/03145b88e64c9d4244257b4e002bc55!OpenDocument](http://www.mid.ru/bdomp/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/03145b88e64c9d4244257b4e002bc55!OpenDocument) [letöltés ideje: 2016. augusztus 2.]

<sup>572</sup> North Atlantic Treaty Organization: *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation*.

<sup>573</sup> North Atlantic Treaty Organization: Press conference by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen following the first day of meetings of NATO Defence Ministers. *North Atlantic Treaty Organization*, June 4, 2014, Online: [http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions\\_110618.htm](http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_110618.htm) [letöltés ideje: 2015. május 18.]



Az elvi alapú megfontoláson túl természetesen voltak gyakorlatias szempontok is, mint például a katonai jelenlét drasztikus átalakításának költségei, a felhasználható emberi erőforrás elérhetősége, illetve a telepítések logisztikai részleteinek kidolgozása úgy, hogy az orosz haderő (földrajzi előnyét kihasználva) több tízezer katonát tud felsorakoztatni a NATO egyes keleti határszakaszaitól nem messze, illetve ezeket az erőket gyorsan tudja mozgósítani, amint azt az ukrajnai események is alátámasztották. Mindemellett ott volt az a kérdés is, hogy az amerikai és szövetséges erők pontosan milyen célt szolgáljanak, vagyis hogy viszontbiztosításra vagy elrettentésre is küldenek őket a térségbe, továbbá megoldást kellett keresni a NATO-tagsággal nem rendelkező Ukrajna megsegítésére is – mindezt pedig úgy, hogy lehetőleg ne fokozza tovább a feszültséget a NATO és az Oroszországi Föderáció között. A problémát jelzi, hogy még az 1997-es Alapító Okirat kölcsönös tiszteletben tartása esetén sem áll fenn egy olyan világos mechanizmus, mely alapján az esetleges kisebb katonai összeütközések eszkalációja elkerülhető lenne. A katonai kommunikációs csatornák fenntartására vonatkozó formális és aktív megállapodás hiányában a felek számára csupán a politikai párbeszéd folytatására hivatott NATO-Oroszország Tanács, illetve néhány tagállam hidegháborús időkből származó bilaterális megállapodásai állnak rendelkezésre (utóbbiak között pedig egyetlen kelet-közép-európai részes állam sincs).<sup>574</sup>

A rotációs vagy permanens katonai jelenlét dilemmáját Washington végül a perzisztens jelenlét ötletével oldotta fel. A koncepció lényege abban állt, hogy míg a permanens telepítések a fentebb említett politikai, katonai és pénzügyi kérdések sokasága miatt rövid és középtávon semmiképp sem kivitelezhetők, addig a már kipróbált és működő rotációk élénkítésével már kialakítható a fegyveres erők olyan sűrű váltás-sorozata, hogy az végső soron egy folyamatos jelenlétet képezzen. Így az Obama-adminisztráció köztes megoldást tudott találni. A „készenlét általi viszontbiztosítás” nemcsak az Egyesült Államok átfogó stratégiai (katonai jelenlétének ázsiai vagy európai súlypontjára irányuló) dilemmáját, hanem az amerikai-orosz feszültség európai stabilitásra gyakorolt hatásának kérdését is elvileg megoldotta. Egyrészt a köztes megoldás teljesen összhangban volt Washington ukrán válság előtti európai katonai jelenlétének koncepciójával, másrészt a sűrű rotációk révén bármennyire is tűnt állandónak az amerikai katonák kelet-közép-európai telepítése, a váltások „perzisztens” jellege miatt az Obama-adminisztráció technikailag nem sértette meg az 1997-es NATO-Oroszország Alapító

---

<sup>574</sup> FAINBERG, Sarah: The Trump Effect in Eastern Europe: Heightened Risk of NATO-Russia Miscalculations. *Strategic Assessment*, Vol.19. No.4. (January 2017), The Institute for National Security Studies (Tel Aviv University), Online: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2017/03/8.pdf> [letöltés ideje: 2020. március 18.] pp.109–110.

Okiratot,<sup>575</sup> mely csak a „permanens” katonai telepítéseket tiltotta, ellenben a „perzisztens” telepítésekről egy szót sem ejtett.

Közben Washington betöltötte vezető szerepét és elsőként reagált érdemben a helyzetre: politikai értelemben azzal, hogy Obama elnök 2014 júniusában Varsóba látogatott, ahol bejelentette az Európai Viszontbiztosítási Kezdeményezést (European Reassurance Initiative), ami egy 985 millió dolláros forrás-elkülönítést jelentett az amerikai költségvetés tengerentúli műveletekre elkülönített rovatában – utóbbi révén e kiadás nem képezte az Egyesült Államok védelmi költségvetésének évfordultával ismétlődő tételét, ugyanakkor rugalmasságot jelentett a pénzügyi tervezésben. A kezdeményezés hivatott finanszírozni az EUCOM által működtetett Operation Atlantic Resolve (OAR) műveletet, mely a keleti NATO-tagállamok (elsősorban a baltiak, a Lengyel Köztársaság, Románia és a Bolgár Köztársaság) biztonságának és biztonságérzetének javítását szolgálja az alábbi öt módon: katonai eszközök telepítése, katonai infrastruktúra építése vagy felújítása, katonák rotációja, képzések és gyakorlatok lebonyolítása, valamint tagállami képesség-fejlesztések végzése a befogadó tagországokban.<sup>576</sup> Az Európai Viszontbiztosítási Kezdeményezés fő tételét a katonai jelenlét növelése (vagyis az amerikai katonák rotációja) adta, ám az Operation Atlantic Resolve leglátványosabb elemét a közös gyakorlatok és képzések adják, melyekre az Egyesült Államok mellett a többi NATO-szövetséges is küld résztvevőket.

Az Obama-adminisztráció intézkedéseivel összhangban zajlottak a NATO válaszájának előkészületei, melyek a 2014. szeptember 4-5-i walesi csúcs ugyanezen logikát követő eredményeihez vezettek. Washingtonhoz hasonlóan a legtöbb szövetséges kereste az arany közép-utat az ukrán-orosz kérdés kezelésére, vagyis olyan megoldást kerestek, ami egyfelől reálisan (kivitelezhető módon) megnyugtatja a keleti tagállamokat, másfelől mértéktartóan szankcionálja Moszkvát a Krím-félsziget annektálásáért és a kelet-ukrajnai szakadárak támogatásáért (ám egyúttal lehetőséget adva az egyéb területeken való együttműködésekre).<sup>577</sup> Politikai szinten ez azt jelentette, hogy a szövetségesek a csúcstalálkozó végén kiadott közös nyilatkozatukban elítélték Ukrajna, illetve Georgia területi integritásának 2014-es, illetve 2008. óta folyamatos orosz megsértését, melyet a nemzetközi jogot sértő magatartásnak minősítettek, és ezért

---

<sup>575</sup> SIMÓN, Luis: US Leadership and NATO. Balancing Priorities in America's European Strategy. pp.21–22.

<sup>576</sup> TOWELL, Pat & KAZLAUSKAS, Aras D.: The European Deterrence Initiative: A Budgetary Overview. *Congressional Research Service*, August 8, 2018, Online: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/IF10946.pdf> [letöltés ideje: 2018. szeptember 13.]

<sup>577</sup> SZENES, Zoltán: Előre a múltba? A NATO Wales után. *Külügyi Szemle*, XIII.évf. 3.sz. (2014. ősz), ISSN 1587-9089, p.4.



felfüggesztették a NATO és az Oroszországi Föderáció közötti civil és katonai együttműködést, miközben a politikai párbeszéd lehetőségét (nagyköveti illetve azt meghaladó szinten) megőrizték.<sup>578</sup> A 2002. óta működő NATO-Oroszország Tanács felfüggesztése az orosz agressziótól leginkább tartó kelet-közép-európai szövetségesek (mindenekelőtt Varsó és a baltiak) számára elégtelen lépésnek tűnhetett,<sup>579</sup> azonban permanens katonai telepítésekre irányuló kéréseik Washington mellett a walesi Newportban sem részesültek támogatásban.

Anders Fogh Rasmussen főtitkár már 2014 áprilisában a NATO-tagállamok kollektív védelmét fokozó (megtett és tervezett) katonai lépésekről beszélt, köztük „a védelmi tervek megerősítéséről, átfogóbb gyakorlatokról és megfelelő telepítésekről.”<sup>580</sup> Ősszel, a walesi csúcson az Obama-adminisztráció „készenlét általi viszontbiztosításával” összhangban álló Készenléti Akciótervről (Readiness Action Plan) született döntés. A Kelet-Közép-Európában összességében fokozott intenzitású NATO katonai jelenlétet hozó akcióterv egyfelől a 2014 tavaszán megkezdett viszontbiztosítási, másfelől a szövetség katonai lábnyomát módosító adaptációs intézkedéseket foglal magába. Előbbiek a NATO (ukrán válságtól függetlenül biztosított) balti légtérvédelmének megerősítését, AWACS típusú gépek keleti NATO-tagállamok légterében történő köröztetését, balti- és fekete-tengeri őrjáratokat, illetve szárazföldi erők kelet-közép-európai gyakorlatokban való részvételét jelentették. Az adaptációs intézkedések részeként a szövetségesek 2014-2015-ben csaknem megtriplázták az összhaderőnemi NATO Reagáló Erők (NATO Response Force) létszámát, mely így közel 40,000 főre duzzadt. A felkészültség fokozása érdekében a tagállamok a walesi csúcson döntöttek egy magas készenlétű összhaderőnemi haderőcsoport (Very High Readiness Joint Task Force) létrehozásáról, melynek létszáma a kezdeti 4,000 főről 2016-ra közel 20,000 főre nőtt: a „lándzsahegynek” is nevezett kötelék a NATO Reagáló Erők részét képezi, ám gyorsabban (napokon belül) bevethető.<sup>581</sup>

Végül ide sorolható a walesi csúcs másik újítása, az ún. NATO Erők Integrációs Egységeinek (NATO Force Integration Unit) telepítése egyes kelet-közép-európai államokban: a 2015 szeptemberében aktivált multinacionális egységek lényegében kisebb (kb. 40 fős) koordinációs

---

<sup>578</sup> North Atlantic Treaty Organization: *Wales Summit Declaration*. North Atlantic Treaty Organization, September 5, 2014, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/official\\_texts\\_112964.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm) [letöltés ideje: 2018. július 20.]

<sup>579</sup> FAINBERG, Sarah: *The Trump Effect in Eastern Europe: Heightened Risk of NATO-Russia Miscalculations*. p.110.

<sup>580</sup> North Atlantic Treaty Organization: *NATO Secretary General says Ukraine crisis amplifies need to boost defence cooperation*. North Atlantic Treaty Organization, April 15, 2014, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natolive/news\\_109187.htm](https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_109187.htm) [letöltés ideje: 2018. szeptember 21.]

<sup>581</sup> North Atlantic Treaty Organization: *NATO's Readiness Action Plan. Fact Sheet*. NATO Public Diplomacy Division – Press & Media Section, February 2016, Online: [https://www.nato.int/nato\\_static\\_fl2014/assets/pdf/pdf\\_2016\\_02/20160205\\_1602-factsheet-rap-en.pdf](https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_02/20160205_1602-factsheet-rap-en.pdf) [letöltés ideje: 2018. szeptember 21.]

pontokként szolgálnak, elősegítendő a rotációs csapatmozgásokat.<sup>582</sup> Mindennek megfelelően látványosan megnőtt a kelet-közép-európai országokban tartott szövetséges katonai gyakorlatok száma: a visegrádi országok területét érintő gyakorlatok közül kiemelendő 2015 nyarán a Lengyel Köztársaságban tartott Noble Jump, a Cseh Köztársaságban tartott Vigorous Warrior, Tobruq Legacy és Ample Strike, valamint 2015 őszén a Szlovák Köztársaságban tartott Slovak Shield és a Magyarországon tartott Brave Warrior gyakorlatok. Külön említést érdemel a Lengyel Köztársaságban 2016 nyarán megrendezett Anakonda-16, mely több mint 20 nemzet összesen közel 30,000 katonájának részvételével a NATO egyik legnagyobb hadgyakorlat volt Kelet-Közép-Európában a hidegáború vége óta. A gyakorlat legnagyobb létszámot felmutató résztvevője az Egyesült Államok volt, ahonnan csaknem 14,000 katonai érkezett.<sup>583</sup>

Mégis, mindent egybevetve a kelet-közép-európai katonai jelenlét módosításának ügyében az Obama-adminisztráció igyekezett a már az ukrán válság előtt kialakított keretek között maradni. A legelső amerikai rotációk olyan helyekre és formákban történtek, melyek már korábban is léteztek, így Washingtonnak lényegében csak volumenben (rotált személyzet és eszközök számában) kellett növelést végrehajtania. Így a legelső, 2014 tavaszán kivitelezett amerikai rotációk között említendő a balti légtérvédelem megerősítése, melyért akkor eleve az Egyesült Államok felelt, és amely így az eredeti 4 db vadászgép litvániai rotációján felül további 6 db F-15C Eagle típusú vadászgépből álló amerikai kontingenst fogadhatott.<sup>584</sup> Hasonlóképp, az Egyesült Államok fokozta a lengyelországi łaski légi bázisra küldött amerikai repülőgépek és kiszolgáló személyzet számát, illetve a Fekete-tenger térségébe irányította a USS Truxtun és a USS Donald Cook hadihajókat a román és bolgár erőkkel való közös gyakorlatok végzésére.<sup>585</sup> A szárazföldi erők vonatkozásában külön médiafigyelemben részesült az ún. Dragoon Ride, amely az Egyesült Államok 2. páncélosfelderítő-ezredének közúti konvojban történő felvonulását jelentette: az először 2015 tavaszán megrendezett, a második világháború óta a leghosszabb menet 120 katonai gépjármű és közel 600 fős személyzet bevonásával történt, érintve

---

<sup>582</sup> Ibid.

<sup>583</sup> SZARY, Wiktor: NATO allies launch largest military exercise since end of Cold War in clear message to Russia. *Independent*, June 6, 2016, Online: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/anakonda-16-nato-allies-launch-largest-military-exercise-since-end-of-cold-war-in-poland-in-clear-a7068141.html> [letöltés ideje: 2018. május 15.]

<sup>584</sup> MATHIS, Adam L. & SVAN, Jennifer H.: Lakenheath fighters headed to Baltics to beef up air space patrolling as Ukraine crisis continues. *Stars and Stripes*, March 6, 2014, Online: <http://www.stripes.com/news/lakenheath-fighters-headed-to-baltics-to-beef-up-air-space-patrolling-as-ukraine-crisis-continues-1.271434> [letöltés ideje: 2014. június 15.]

<sup>585</sup> United States Senate Committee on Foreign Relations: *Transatlantic Security Challenges: Central and Eastern Europe*. Hearing Before the Subcommittee On European Affairs, United States Government Printing Office, Washington D.C, April 10, 2014, Online: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=753415> [letöltés ideje: 2019. október 5.], p.8.

a baltiák, a lengyel, cseh és német területeket. Az egyes állomásokon egy-egy gyakorlattal kiegészített műveletnek inkább szimbolikus jelentősége volt, amivel az Egyesült Államok hadseregének mobilitását és szövetségesi szolidaritását hivatott szemléltetni.<sup>586</sup>

A kezdeti amerikai visszafogottságot jelezte, hogy a legelső amerikai rotációk nem az Egyesült Államokból, hanem más európai bázisokról történtek, értelemszerűen a felvonultatott orosz katonai erő méretéhez képest elenyésző létszámokkal. A rotációk eredetének problémája újabb lendületet adott annak a kérdésnek, hogy vajon célszerűbb lenne-e permanens katonai bázisokat telepíteni egy-egy kelet-közép-európai országban, különösen annak fényében, hogy a baltiák és a lengyelek ezt kifejezetten és ismételten kérték. Mi több, Varsó e tekintetben már irreálisnak tűnő igényt fogalmazott meg, amikor 2014 áprilisában kettő nehéz dandársoportot kért a NATO-tól, ami közel 8,000 embert jelentett volna.<sup>587</sup> Vagyis a lengyel vezetés közel annyi amerikai katonát kívánt állandó jelleggel a Lengyel Köztársaság területén látni, mint amennyit az Egyesült Államok 2012-2014 folyamán kivont egész Európából. Nem meglepő módon az Obama-adminisztráció az ilyen kérésekkel szemben óvatos volt, nem tervezve komolyabb változást az Egyesült Államok permanens európai katonai lábnyomában. Sőt, miközben Washington próbálta intenzívebbé tenni az amerikai katonai jelenlétet Kelet-Közép-Európában, az Ázsia felé való „elfordulás/újra-egyensúlyozás” mellett, de kiváltképp a költségek megtakarításának céljával folytatta az Európában fenntartott állandó katonai jelenlétének karcsúsítását az Európai Infrastruktúra Konzolidáció (European Infrastructure Consolidation) program keretében. Bár 2017-ben az EUCOM e terv átgondolását javasolta, a Pentagon 2015 elején bejelentette, hogy 15 európai katonai létesítményt tervez bezárni. A szóban forgó objektumok brit, német, olasz, portugál, belga és holland területen lévő bázisok, mely együttes bezárása megközelítőleg 2,000 katona kivonását és 500 millió dollár megtakarítását jelentené.<sup>588</sup> Vagyis a döntés érdemben nem hatott az Egyesült Államok európai katonai jelenlétére, ugyanakkor az mindenképp beszédes, hogy a pénzügyi megfontolások által vezérelt infrastruktúra-csökkentés továbbra is napirenden volt Washingtonban.

---

<sup>586</sup> DARNELL, Michael S.: 'Dragoon Ride' convoy ends with troops back in Vilseck. *Stars and Stripes*, April 1, 2015, Online: <https://www.stripes.com/news/dragon-ride-convoy-ends-with-troops-back-in-vilseck-1.337876> [letöltés ideje: 2018. augusztus 10.]

<sup>587</sup> Thenews.pl. News from Poland: Polish demand for thousands of troops splits NATO alliance? *Thenews.pl. News from Poland*, April 2, 2014, Online: <http://www.thenews.pl/1/10/Artykul/167098,Polish-demand-for-thousands-of-troops-splits-NATO-alliance> [letöltés ideje: 2014. június 15.]

<sup>588</sup> United States Department of Defense: DoD Announces European Infrastructure Consolidation Actions and F-35 Basing in Europe. *United States Department of Defense*, January 8, 2015, Online: <https://www.defense.gov/Newsroom/Releases/Release/Article/605338/dod-announces-european-infrastructure-consolidation-actions-and-f-35-basing-in/> [letöltés ideje: 2016. június 15.]

Derek Chollet, a Pentagon nemzetközi biztonsági ügyekért felelős helyettes államtitkára egy 2014. április szenátusi meghallgatáson elmondta, hogy az Obama-adminisztráció az előretolt jelenlétet inkább a már betervezett rotációk volumenének mérsékelt növelésével valamint gyakoriságuk fokozásával kívánta elérni. A helyettes államtitkár azt is elárulta, hogy az adminisztráció alapvetően nem a rotációkban érintett néhány száz amerikai katona kelet-közép-európai jelenlététől várta az orosz magatartás megváltozását, hanem a pénzügyi-gazdasági szankcióktól. Ugyanezen a meghallgatáson Victoria Nuland helyettes külügyi államtitkár is kiállt az akkorra már bevezetett és korlátozott szankciók mellett.<sup>589</sup> Obama elnök három (13660, 13661 és 13662 számú) elnöki rendelettel célzott szankciókat vetett ki az ukrajnai szuverenitás és területi integritás megsértésében közreműködő orosz védelmi vállalatokra, bankokra és magánszemélyekre. Hasonló óvatosság jellemezte az Obama-adminisztrációt Ukrajna megsegítését illetően is, mely egyrészt katonai eszközök biztosítását jelentette és első körben 33 millió dollár értékben védőfelszerelést, elsősegély-csomagokat, élelmiszert, taktikai rádiókat és egyenruhákat takart.<sup>590</sup> Petro O. Porosenko ukrán elnök 2014 őszén tett washingtoni útján is fegyver-támogatást kért amerikai kollégájától, ám az Obama-adminisztráció erre még a Kongresszus felől érkező nyomás ellenére sem volt hajlandó.

Bár kezdetben az Egyesült Államok európai katonai jelenlétére irányuló stratégiai elképzeléseit alapvetően nem változtatta meg az ukrán válság,<sup>591</sup> hivatali ideje végéhez közeledve az Obama-adminisztráció érdemi változás jeleit kezdte mutatni a kelet-közép-európai katonai rotációk vonatkozásában. Ahogy a rotációk zajlottak, egyes kelet-közép-európaiak még az addiginál is nagyobb léptékű katonai jelenlétet vártak a NATO-tól és azon belül is lehetőleg az Egyesült Államoktól. Egyrészt bár világos volt (különösen a Krím orosz annektálásának módját tekintve), hogy a kiber- és hibrid hadviselés kihívásokat nem szabad figyelmen kívül hagyni, Varsó és baltiak szemszögéből ezek eltúlzásának (hibrid-hype) lehetősége is fennállt, saját biztonságukat pedig továbbra is az amerikai katonák lengyel és balti területükre történő permanens telepítésében látták. Közben az orosz haderő határmenti mobilizációja hozzáférést megakadályozó és területet megtagadó (A2/AD) műveletek jeleit mutatta, vagyis a NATO kelet-közép-európai katonai telepítései a korábbinál komolyabb veszélynek voltak kitéve, ami Washingtonban felvetette a nagyobb erőt felmutató elrettentésre való áttérés gondolatát. Szakértői körökben

---

<sup>589</sup> United States Senate Committee on Foreign Relations: *Transatlantic Security Challenges: Central and Eastern Europe*. p.11. és p.16.

<sup>590</sup> United States Senate Committee on Foreign Relations: *Russia and Developments in Ukraine*. Hearing Before the Committee On Foreign Relations, United States Government Printing Office, Washington D.C, July 9, 2014, Online: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=764597> [letöltés ideje: 2019. október 5.], p.48.

<sup>591</sup> SIMÓN, Luis: *Understanding US Retrenchment in Europe*. p.167.

komoly figyelmet kapott a RAND Corporation egy 2016-os tanulmánya, mely legalább hét dandárt látott szükségesnek egy, a Baltikum elleni esetleges orosz támadás megállítására.<sup>592</sup>

Az ilyen fejlemények és meglátások vezették Obama elnök védelmi minisztériumát arra, hogy alapjaiban újragondolja az amerikai csapatok rotációját és kiterjessze azt kettő nehéz dandár harccsoportra is. Az Obama-adminisztráció a 2017-es költségvetési évre megnégyszerezte az Európai Viszontbiztosítási Kezdeményezésre fordított forrásokat, melyek révén a program költségvetése 3,42 milliárd dollárra duzzadt.<sup>593</sup> Ráadásul a kongresszusi dokumentumokban 2016-ban már nem is viszontbiztosítási, hanem Európai Elrettentési Kezdeményezés (European Deterrence Initiative) kifejezés kezdett szerepelni, mely végül a köztudatban, illetve hivatalosan is rögzült. Mindez a NATO-n keresztül is érződött: a 2016-os (helyszínéből adódóan eleve szimbolikus jelentőséggel bíró) varsói csúcsmár nem a viszontbiztosításról, hanem az elrettentésről szólt, fokozva az előretolt jelenlétet a NATO észak-keleti szárnyán négy multinacionális zászlóalj-harccsoporton keresztül, melyek 2017 júniusától álltak fel. Az együttesen megközelítőleg 4,000 katonát számláló előretolt jelenlét keretnemeket (köztük az Egyesült Államok) parancsnoksága alatt települtek a Lengyel Köztársaság és a balti államok területére – továbbra is rotációkban, ám időkorlát nélkül.<sup>594</sup> Az ilyen NATO katonai jelenlét bevezetése Kelet-Közép-Európában példátlan lépés a hidegháború vége óta, tekintve hogy a bipoláris szembenállásban alkalmazott riasztó és előrejelző (tripwire) vonal szerepét tölti be.<sup>595</sup>

A varsói csúcsmár újításaival összhangban az Egyesült Államok Hadserege 2017 elején egy 4,000 katonából, 450 harci járműből és 87 páncélozott harckocsiból álló nehéz dandár-harccsoportot telepített Colorado államból a Lengyel Köztársaságba (ahonnan zászlóalj-harccsoportokat küldött rotációkban a balti államok, Románia és a Bolgár Köztársaság területére).<sup>596</sup> Ash Carter, az Obama-adminisztráció védelmi minisztere egy 2016 decemberében publikált cikkében arról írt, hogy e változtatások azt jelentik, Washington módosítja elrettentési gyakorlatát Európában. Bár a miniszter az Európában tartott nehéz dandárok kapcsán továbbra sem permanens, hanem perzisztens jelenlétről írt, hozzátette, hogy a Pentagon frissíti az eshetőségi terveket, elkezd

---

<sup>592</sup> SIMÓN, Luis: US Leadership and NATO. *Balancing Priorities in America's European Strategy*. p.22.

<sup>593</sup> DENI, Hohn R.: Modifying America's Forward Presence in Eastern Europe. *Parameters*, Vol.46. No.1. (Spring 2016), ISSN 0031-1723, p.37.

<sup>594</sup> SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY, Klára: NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében (Varsó, 2016. július 8-9.). *Hadtudomány*, 2017/1-2., ISSN 1215-4121, p.124.

<sup>595</sup> FAINBERG, Sarah: The Trump Effect in Eastern Europe: Heightened Risk of NATO-Russia Miscalculations. p.106.

<sup>596</sup> PRADZYNSKI, Tomasz: U.S. Army moving East: Implementing Warsaw Summit Commitments. *The German Marshall Fund of the United States*, October 7, 2016, Online: <https://www.gmfus.org/blog/2016/10/07/us-army-moving-east-implementing-warsaw-summit-commitments> [letöltés ideje: 2019. október 9.]

elmozdulni a felkelés-ellenes műveletektől a teljes spektrumú katonai műveletek kora felé, az Egyesült Államok pedig „hosszabb távon feszültségre és katonai versengésre készül Oroszországgal szemben.”<sup>597</sup> Bár a varsói csúcson a NATO megerősítette, hogy megfelelő feltételek mellett idővel hajlandó lenne újra együttműködni Moszkvával, egyúttal előre vetítette az európai biztonsági struktúra körvonalazódó problémáit, vagyis az európai biztonságot alátámasztó nemzetközi szerződések (köztük az INF-szerződés, a Bécsi Dokumentum, a Nyitott Égbolt Szerződés és a CFE-szerződés) potenciális, illetve már bekövetkezett orosz megsértését.<sup>598</sup> Hasonlóképp, a fokozott amerikai figyelem az időközben megállított (sőt egyeseknél megfordított) európai védelmi költségvetési csökkentések tükrében továbbra is magával hozta a transzatlanti biztonsági teher- és munkamegosztás kérdését. Szakértői körökben felmerült, hogy a NATO keleti szárnyán kibontakozó katonai jelenlét ugyan előre vetíthet az Egyesült Államok és Európa között egy ideális szereposztást, ám a továbbra is érvényes amerikai stratégiai és pénzügyi megfontolások Washington feltehetően arra készítetik, hogy még többet kérjen európai szövetségeseitől.<sup>599</sup>

### ***V.3.2. Kelet-Közép-Európa geopolitikai keresztútjában***

Az Egyesült Államok stratégia és pénzügyi mozgásteréből eredő, európai katonai jelenlétre irányuló amerikai dilemmákkal Washington kelet-közép-európai szövetségesei az ukrán válság előtt és annak árnyékában is tisztában voltak. A kelet-közép-európai államok e kérdésben elfoglalt álláspontjukat a már említett egyéni nemzeti biztonsági stratégiákon és védelmi dokumentumokon túlmenően lehetőség szerint közösen is kifejezték, amire jó példaként szolgálnak a visegrádi csoport egyes NATO-csúcsokat megelőzően kiadott közös nyilatkozatai. A deklarációkból ugyanis nemcsak Kelet-Közép-Európa biztonsági környezetében az elmúlt közel tíz év során bekövetkezett főbb változások átfogó értelmezése és azok tervezett kezelése, hanem a transzatlanti kapcsolatokra vonatkozó olvasatuk (valamint az egyes NATO-csúcsokkal szembeni várakozásaik) is kiolvashatók. A 2012-es chicagói NATO-csúcs előtt a visegrádi országok külügy- és védelmi miniszterei együttesen kifejezték, hogy a „transzatlanti partnerség

---

<sup>597</sup> CARTER, Ash: A Strong and Balanced Approach to Russia. *Survival*, Vol.58. No.6. (December 2016/January 2017), ISSN 0039-6338, pp.57–58.

<sup>598</sup> North Atlantic Treaty Organization: *Warsaw Summit Communiqué*. North Atlantic Treaty Organization, July 9, 2016, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/official\\_texts\\_133169.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm) [letöltés ideje: 2019. május 20.] 62. és 69. pont.

<sup>599</sup> Az „ideális” szereposztás lényege, hogy a NATO védelméhez a katonákat az európai, a komolyabb stratégiai (nukleáris, rakéta- és kibervédelmi) támogatást pedig az amerikai fél biztosítja. SIMÓN, Luis: US Leadership and NATO. *Balancing Priorities in America’s European Strategy*. pp.23–24.



erejének és stabilitásának megőrzése közös és életbevágó” érdekük. Figyelembe véve Washington Ázsia felé való „elfordulás/újra-egyensúlyozás” politikáját, a kelet-közép-európai szövetségesek is a fokozott európai politikai és katonai felelősségvállalás szükségességéről írtak, jóllehet utóbbi európai elismerése mellett az Egyesült Államok tartós európai elköteleződésének megerősítését is várták a chicagói csúcstól. A visegrádiak a NATO kollektív védelmére irányuló hadgyakorlatok tartását is szorgalmazták, minél több szövetségest bátorítva a 2013-as Steadfast Jazz gyakorlaton való részvételre.<sup>600</sup>

Mindazonáltal a Kelet-Közép-Európára fordított amerikai figyelem mértékét jelezte, hogy bár a Steadfast Jazz 2013 volt az addigi legnagyobb a gyakorlat a hidegháború után, az Egyesült Államok mindössze egy századdal vett részt az eseményen, a katonák közel kétharmadát a visegrádi országok küldték.<sup>601</sup> A visszafogott amerikai részvétel kritikusan rávilágítottak, hogy bár lényegében a Steadfast Jazz képezte a műveleti NATO-ról a készenléti NATO-ra való áttérés egyik első állomását, a gyakorlatban résztvevő közel 200 amerikai katonának kevesebb, mint fele érkezett az Egyesült Államok Európában rotációt végző nehéz dandár-harccsoportjából, miközben egyébként az Oroszországi Föderáció 2009-es és 2013-as Zapad hadgyakorlatai jóval nagyobb létszámmal és aggasztó forgatókönyv alapján zajlottak (2009-ben például a Lengyel Köztársaságot ért nukleáris csapást szimulálva).<sup>602</sup> Washington kollektív védelemben és elrettentésben való kiemelt szerepe és a Moszkvával szembeni óvatosság nemcsak az elemzők, hanem a visegrádi négyek részéről is megfogalmazódott. A 2012-es közös külügy- és védelmi miniszteri nyilatkozat az Egyesült Államok nukleáris és rakétavédelmi képességeinek szövetségi elrettentésben való megőrzését támogatta, és noha a kölcsönösség feltétele mellett nyitott volt a NATO Oroszországi Föderációval való együttműködésére, általánosságban a „hagyományos és felemelkedő hatalmak megnövekedett védelmi kiadásaira és fejlett képességek beszerzésére” kívánta irányítani a szövetség figyelmét.<sup>603</sup>

A már az ukrán válság árnyékában, a walesi NATO-csúcs előtt közzétett visegrádi miniszterelnöki közös nyilatkozat egyrészt a kibontakozó nemzetközi trendek alapján megerősítette a regionális védelmi együttműködések időszerűségét, másrészt kijelentette, hogy az Oroszországi

---

<sup>600</sup> Visegrad Group: *Declaration of the Visegrad Group—Responsibility for a Strong NATO*. Visegrad Group, April 18, 2012, Online: <http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements/declaration-of-the> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

<sup>601</sup> MICHTA, Andrew A.: *Back to the Frontier*. p.56.

<sup>602</sup> COFFEY, Luke & KOCHIS, Daniel: *Steadfast Jazz 2013: U.S. Lackluster Contribution Undermines U.S. Interests in Eastern Europe. Issue Brief*, No.4076, The Heritage Foundation, November 1, 2013, Online: [http://thf\\_media.s3.amazonaws.com/2013/pdf/IB4076.pdf](http://thf_media.s3.amazonaws.com/2013/pdf/IB4076.pdf) [letöltés ideje: 2019. május 22.]

<sup>603</sup> Visegrad Group: *Declaration of the Visegrad Group—Responsibility for a Strong NATO*.

Föderáció ukrajnai műveletei, illetve a Krím-félsziget orosz annektálása „megváltoztatták a biztonsági környezetet Európában és arra készítették, hogy újragondoljuk a védelmünket.” A kelet-közép-európai kormányfők szemében a válság tovább igazolta, hogy a NATO „a transzatlanti biztonság sarokköve,” így támogatásukról biztosították a szövetség viszontbiztosítási intézkedéseit, továbbá évenkénti közös katonai gyakorlatok szervezését tűzték ki célul, melyekre további szövetségeseket is hívtak, külön megemlítve az Egyesült Államokat.<sup>604</sup> Hasonlóképp, a varsói NATO-csúcsot megelőzően kiadott közös miniszterelnöki nyilatkozat is kijelentette, hogy „egy hatékony Európai Unió karöltve egy robusztus transzatlanti köteléssel képezi az egyetlen garanciát a [kelet-közép-európai] térség közös és biztonságos jövőjét tekintve.” A lengyel, cseh, szlovák és magyar kormányfő szemében a 2016-os varsói NATO-csúcs a szövetség hosszú távú átalakulási folyamatának egy fontos mérföldköve volt, melytől a szövetségi védelem és elrettentés erősítését várta a kelet-közép-európai előretolt katonai jelenlét formájában, jóllehet az ún 360 fokos megközelítést is támogatva (szövetségi kohéziót szorgalmazva a minden irányból érkező kihívások és fenyegetések elleni fellépéshez).<sup>605</sup>

Mindazonáltal a 360 fokos megközelítés is jelezte a visegrádiak részleteikben némiképp eltérő biztonságpercepcióit. Noha a miniszterelnökök 2016-ban is támogatásukról biztosították a szövetségi inter-operabilitás és többek közt a balti államok viszontbiztosításának megerősítését<sup>606</sup> a katonai rotációk és gyakorlatok által, saját országaikat tekintve azok különböző földrajzi és történelmi adottságaik révén nem egyformán tartanak az orosz agressziótól, így Varsóban, Prágában, Pozsonyban és Budapesten a NATO előretolt katonai jelenlétét illetően is kezdetben eltérő nyilatkozatok születtek. Miközben a lengyelek (a baltiakkal és a románokkal együtt) kifejezetten a szövetség és lehetőleg az Egyesült Államok minél nagyobb és huzamosabb katonai telepítését sürgették, addig a magyar külpolitika óvatosabb volt: 2014 májusában Martonyi János külügyminiszter a „megfelelő időben a megfelelő döntések” meghozataláról beszélt, hozzátéve hogy a katonai erődemonstrációt nem helyesli.<sup>607</sup> Szlovák és cseh részről ennél szókimondóbb távolságtartás fogalmazódott meg a katonai telepítések vonatkozásában: egy nappal azután, hogy Obama elnök 2014 júniusában Varsóba látogatott és bejelentette az

---

<sup>604</sup> Visegrad Group: *Budapest Declaration of the Visegrad Group Heads of Government on the New Opening in V4 Defence Cooperation*. Visegrad Group, June 24, 2014, Online: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2014/budapest-declaration-of> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

<sup>605</sup> Visegrad Group: *Joint Declaration of the Visegrad Group Prime Ministers*. Visegrad Group, June 8, 2016, Online: <http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements/joint-declaration-of-the-160609> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

<sup>606</sup> Ibid.

<sup>607</sup> MTI: Megkezdődött Közép-Európa legjelentősebb kül- és biztonságpolitikai fóruma Pozsonyban. *Hirado.hu*, 2014. május 14., Online: <https://hirado.hu/2014/05/14/megkezdodott-kozep-europa-legjelentosebb-kul-es-biztonsagpolitikai-foruma-pozsonyban/> [letöltés ideje: 2019. május 22.]



Európai Viszontbiztosítási Kezdeményezést, Robert Fico szlovák miniszterelnök „elképzelhetetlennek” tartotta, hogy országa területén külföldi katonák állomásozzanak. Ódzkodásának alapját Csehszlovákia 1968-as megszállásának emlékével szemléltette, visszhangozva Martin Stropnický cseh védelmi miniszter egy hónappal korábbi hasonló érvelését, illetve Bohuslav Sobotka cseh kormányfő álláspontját, miszerint egyelőre nem szükséges a NATO katonáinak fokozott telepítése saját országuk területére.<sup>608</sup> Mindazonáltal megjegyzendő, hogy a viszontbiztosítási katonai rotációk fő célterülete eleve nem a Cseh vagy a Szlovák Köztársaság volt, továbbá hogy e két állam Magyarországgal együtt a kérdésben jobban érdekelt lengyelek és baltiak telepítésekre vonatkozó igényeit politikai és katonai téren egyaránt támogatták.

Szintén megosztottság jelei mutatkoztak eleinte az Oroszországi Föderációval szemben hozott nemzetközi szankciók vonatkozásában: míg Varsó kifejezetten szorgalmazta Moszkva megbüntetését, Prága, Pozsony és Budapest kevésbé volt lelkes az orosz gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok visszavágása iránt. Sobotka miniszterelnök 2014 júliusában egy „új gazdasági és politikai vasfüggöny” felhúzásának veszélyéről beszélt és óva intett az Európai Unió célzott (kifejezetten orosz magánszemélyekre irányuló) gazdasági szankcióinak kiszélesítése ellen.<sup>609</sup> A cseh kormányfő álláspontját 2014 őszén is tartotta, féltve a szankciók lehetséges eskalációjának az Európai Unió, különösen a Cseh Köztársaság (első körben védelmi) iparára gyakorolt kedvezőtlen hatásaitól. Aggodalmait Robert Fico is osztotta, aki a szankciókat az „értelmetlen és kontraproduktív” jelzőkkel illette.<sup>610</sup> Az egyébként egész Európát átjáró nézetkülönbségeket jól szemléltette, hogy míg Orbán Viktor magyar kormányfő 2014 nyarán a nyugati szankciókat saját magunk lábónlövésének írta le, Linas A. Linkevičius litván külügyminiszter szerint jobb lábónlőni magunkat, mint hagyni, hogy fejbőlőjjenek minket.<sup>611</sup> Bár a szankciókat az Egyesült Államok hajtotta, a fenti idézetek egy alapvetően európai problémára világítottak rá: a nemzetközi sajtóban kialakult egy kép, miszerint a Nyugattal ápolt kapcsolatainak elmérgesedésével

---

<sup>608</sup> LOPATKA, Jan: Slovak PM follows Czechs in ruling out foreign NATO troops. *Reuters*, June 4, 2014, Online: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-slovakia-nato/slovak-pm-follows-czechs-in-ruling-out-foreign-nato-troops-idUSKBN0EF18F20140604> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

<sup>609</sup> HOVET, Jason: Czechs oppose broad Russia sanctions, see new Iron Curtain. *Reuters*, July 30, 2014, Online: <https://www.reuters.com/article/uk-ukraine-crisis-czech/czechs-oppose-broad-russia-sanctions-see-new-iron-curtain-idUKKBN0FZ18O20140730> [letöltés ideje: 2019. május 24.]

<sup>610</sup> HOVET, Jason & LOPATKA, Jan: Czechs seek to modify proposed EU sanctions, warn of escalation. *Reuters*, September 2, 2014, Online: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-sanctions-czech/czechs-seek-to-modify-proposed-eu-sanctions-warn-of-escalation-idUSKBN0GX1CP20140902> [letöltés ideje: 2019. május 24.]

<sup>611</sup> CROFT, Adrian & LEWIS, Barbara: EU unity on Russia sanctions fraying despite tough talk. *Reuters*, August 15, 2014, Online: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-eu/eu-unity-on-russia-sanctions-fraying-despite-tough-talk-idUSKBN0GF1A220140815> [letöltés ideje: 2019. május 24.]

Moszkva saját politikai pozícióit próbálja gazdasági szálakon keresztül javítani Kelet-Közép-Európában, ahol egyes kormányok erre fogékonyak is.<sup>612</sup>

Noha ebben van igazság, valójában nem kelet-közép-európai „dezertálásról”, hanem össz-európai megosztottságról van szó: az előbbi csoport egy része (elsősorban Prága, Pozsony és Budapest) attól tart, hogy a szankciók jövőben történő megszüntetését követően nyugat-európai társaik (eleve kedvezőbb gazdasági helyzetükből adódóan) versenyelőnyben lesznek az újranyitott orosz piacokon. Ráadásul a verseny a szankciók idején is zajlik, mivel egyes nyugat-európai (német, francia, olasz és osztrák) gazdasági és energetikai érdekeltségek továbbra is az együttműködés lehetőségét keresik az érintett orosz gazdasági szereplőkkel. Beszédes például, hogy bár egy, Párizs és Moszkva között még 2011-ben megkötött szerződés ellenére előbbi (egy évnyi szövetségi nyomásra) végül nem szállította le a beígért két Mistral típusú hadihajóját (megtérítve az orosz megrendelés árát),<sup>613</sup> a 2018-as Szentpétervári Nemzetközi Gazdasági Fórumon a francia delegáció adta a legnagyobb küldöttséget.<sup>614</sup> Közben komolyabb akadályok nélkül folytatódott a főleg német-orosz érdekeltségű Északi Áramlat 2 gázvezeték-projekt megvalósítása, tekintve hogy a (többek közt magyar és bolgár érdekeltségű) Déli Áramlattal szemben az Európai Bizottság ezt a kezdeményezést nem tiltotta le. Megjegyzendő továbbá, hogy míg a sajtóban az egyéni kelet-közép-európai energetikai érdekek mentén támasztott orosz együttműködési igények kerülnek reflektorfénybe, a nyugati-keleti irányú (német-orosz) energiafolyosó valós ellentengelyét épp a kelet-közép-európai országok alkotják az északi-déli gázvezeték-hálózat kiépítésére irányuló erőfeszítéseik révén.

Így az ukrán válság mind politikai, mind katonai, mind gazdasági értelemben rávilágított Kelet-Közép-Európa geopolitikai alapproblémájára: nyugati kötődésétől függetlenül, továbbra is törésvonalon fekszik és lényegében nagyobb hatalmak közötti viták ütközőzónáját alkotja. Az ukrán válság e geopolitikai olvasatát a visegrádi államok közül elsősorban Magyarország és a Szlovák Köztársaság fogalmazta meg. Orbán Viktor 2014 novemberében úgy fogalmazott: „az orosz–ukrán konfliktus miatt az egész geopolitikai rendszer megváltozott Európában. Ami korábban csak üzletnek tűnt, illetve gazdasági kérdésnek, az belekerült egy geopolitika,

---

<sup>612</sup> LUHN, Alec: Russia's turbulent ties in Europe – the Guardian briefing. *The Guardian*, October 17, 2014, Online: <https://www.theguardian.com/world/2014/oct/17/-sp-russia-relations-europe-guardian-briefing> [letöltés ideje: 2019. május 24.]

<sup>613</sup> TAVERNISE, Sabrina: Canceling Deal for 2 Warships, France Agrees to Repay Russia. *The New York Times*, August 5, 2015, Online: <https://www.nytimes.com/2015/08/06/world/europe/france-reimburses-russia-for-warships-as-deal-becomes-casualty-of-ukraine-sanctions.html> [letöltés ideje: 2019. május 24.]

<sup>614</sup> RFE/RL: Macron Tells Putin Europe Committed To U.S. Alliance Despite Rifts. *Radio Free Europe / Radio Liberty*, May 25, 2018, Online: <https://www.rferl.org/a/russia-putin-woos-france-macron-closer-economic-ties-lucrative-business-deals-total-economic-forum/29249754.html> [letöltés ideje: 2019. május 24.]

katonapolitikai, biztonságpolitikai térbe.”<sup>615</sup> A magyar kormányfő szerint így a Déli Áramlat gázvezetékek és a paksi atomerőmű bővítése is geopolitikai kérdéssé vált: noha (előbbiben) a Budapest Berlinhez hasonló megoldást keres Moszkvával, Washington politikai nyomásával is szembesülnie kell, így az ukrán válság révén „ezt az egész kérdést úgy értelmezik az amerikaiak, mint az Oroszországhoz való közeledés kérdését. Holott mi nem akarunk közeledni senkihez sem, meg távolodni sem akarunk senkitől. A saját érdekeinket szolgáljuk. Mi nem oroszbarát, hanem magyarbarát politikát folytatunk, és ami a magyarbarát politika része, azt meg akarjuk csinálni. Ez az egyik konfliktusforrás.”<sup>616</sup> Hasonlóan fogalmazott Robert Fico, aki az ukrán válságot egy olyan Washington és Moszkva közötti geopolitikai kérdésként értelmezve,<sup>617</sup> ami az Európai Uniót, különösen annak kisebb tagállamait is nehéz helyzetbe hozta.<sup>618</sup>

Elemzői körökben az ukrán válság nyomán újra előtérbe került az Obama-adminisztrációnak 2009 júliusában megküldött „huszonkettek levele.” Alexandr Vondra, korábbi cseh védelmi miniszter a nyílt levél egyik szerzőjeként kifejtette, hogy az üzenetben foglalt intelmek egy része valóra vált, melyek közül az orosz agresszió veszélyén túlmenően a kelet-közép-európai politikai vezetések atlantizmusának elévülése volt vita tárgya. Edward Lucas „poszt-atlantista korról” írt,<sup>619</sup> de a fenti cseh, szlovák és magyar nyilatkozatok tükrében Janusz Bugajski is rávilágított Prága, Pozsony és Budapest újra-pozicionálási taktikáira, jóllehet hozzátéve, hogy orosz-kérdésben az országok politikai elitjei és társadalmi nem mutatnak egységes képet.<sup>620</sup> Függetlenül attól, hogy milyen fejleményként tekintettek Washington és Moszkva geopolitikai vitájára, a visegrádi négyek a Nyugat peremvidékeként egyöntetűen Kijev nyugati integrációját szorgalmazzák, amely gondolatuknak együttesen is hangot adtak. Az ukrainai politikai

---

<sup>615</sup> Miniszterelnöki Kabinetiroda: Orbán Viktor kérdésekre válaszol a „Magyarország 25 évvel a határnyitás után - a demokrácia és szabadság 25 éve Európában” című előadása után. *Miniszterelnöki Kabinetiroda*, 2014. november 10., Online: [http://2010-2015.miniszterelnok.hu/beszed/orban\\_viktor\\_valaszol\\_a\\_kozonseg\\_soraibol\\_feltett\\_kerdesekre\\_a\\_hanns\\_seidel\\_alapitvany\\_es\\_a\\_magyar\\_bajor\\_forum\\_szervezeseben\\_elhangzott\\_magyarorszag\\_25\\_evvel\\_a\\_hatarnyitas\\_utan\\_-\\_a\\_demokracia\\_es\\_szabadsag\\_25\\_eve\\_europaban\\_cimu\\_eloadasa\\_utan](http://2010-2015.miniszterelnok.hu/beszed/orban_viktor_valaszol_a_kozonseg_soraibol_feltett_kerdesekre_a_hanns_seidel_alapitvany_es_a_magyar_bajor_forum_szervezeseben_elhangzott_magyarorszag_25_evvel_a_hatarnyitas_utan_-_a_demokracia_es_szabadsag_25_eve_europaban_cimu_eloadasa_utan) [letöltés ideje: 2019. május 25.]

<sup>616</sup> Ibid.

<sup>617</sup> ROUSEK, Leos: Slovakia Warns of Danger of Wider Ukraine Conflict. *The Wall Street Journal*, December 2, 2014, Online: <https://www.wsj.com/articles/slovakia-warns-of-danger-of-wider-ukraine-conflict-1417541937> [letöltés ideje: 2019. május 25.]

<sup>618</sup> GROSZKOWSKI, Jakub *et. al.*: A Visegrad cacophony over the conflict between Russia and Ukraine. *Analyses*, Centre for Eastern Studies, September 10, 2014, Online: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-09-10/a-visegrad-cacophony-over-conflict-between-russia-and-ukraine> [letöltés ideje: 2019. május 25.]

<sup>619</sup> COALSON, Robert: NATO's Eastern Countries Fractured Over Response To Russia. *Radio Free Europe / Radio Liberty*, May 25, 2018, Online: <https://www.rferl.org/a/russia-europe-divisions-ukraine-czech-hungary-poland-slovakia/26569958.html> [letöltés ideje: 2019. május 25.]

<sup>620</sup> BUGAJSKI, Janusz & ASSENOVA, Margarita: *Eurasian Disunion. Russia's Vulnerable Flanks*. The Jamestown Foundation, Washington D.C., 2016, ISBN 978-0-9855045-5-7, pp.152–163.

változásokra már 2014 elején együttesen reagáltak, óva intve a feleket (különösen a hatóságokat) a kezdeti tüntetések során való erőszak alkalmazásától,<sup>621</sup> nyomatékosítva érdeküket az ukrán állam politikai szuverenitásának és területi integritásának sértetlenségére vonatkozóan, egyúttal megerősítve álláspontjukat Ukrajna európai integrációs törekvéseinek támogatását illetően.<sup>622</sup>

Miután bebizonyosodott, hogy a kelet-európai ország területére orosz katonák léptek, elszakítva a Krím-félszigetet (és a keleti tartományokat) Kijevtől, a visegrádi kormányfők elítélték a történetet, melyekben „egy veszélyes új valóság” képét látták, felszólították Moszkvát a nemzetközi jog és a Budapesti Memorandum tiszteletben tartására, az EU és a NATO felé pedig Ukrajna megsegítését javasolták.<sup>623</sup> Bár Ukrajna európai integrációját illetően ma is vannak nézeteltérések a visegrádi csoporton belül (leginkább az ukrainai korrupció és Kijev nemzeti kisebbségekkel szembeni hozzáállásának elfogadhatóságát illetően), mindegyikük a kelet-európai állam nyugati liberális rendbe való integrációját szorgalmazza, anyagi támogatásban is részesítve a háborúban álló országot (földgáz-szállítás, a Nemzetközi Visegrádi Alap projektjei, illetve saját fejlesztési programjaik révén),<sup>624</sup> összhangban Brüsszel és Washington támogatásával. Az Egyesült Államok és a NATO katonai jelenléte, illetve a szankciók terén pedig retorikai kritikáikkal együtt Prága, Pozsony és Budapest is igyekezett követni a nyugati irányvonalat: bár panaszkodtak saját nemzeti (gazdasági) érdekeik sérelmére, egyikük sem tért le az Európai Unió által megfogalmazott szankciókról, illetve Varsóétól különböző biztonságpercepciójukkal együtt aktívan részt vettek a szövetségesekkel (köztük az Egyesült Államokkal való) védelmi együttműködésekben. Így az Obama-adminisztráció végéhez közeledve nem az volt a fő kérdés, hogy a kelet-közép-európaiak fogékonyak-e Washington figyelmére, hanem hogy utóbbi folytatja-e, és ha igen, hogyan a nyugati szövetség keleti peremterületének védelmét.

---

<sup>621</sup> Visegrad Group: *Joint Statement of the Prime Ministers of the Visegrad Group Countries on Ukraine*. Visegrad Group, January 29, 2014, Online: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/joint-statement-of-the> [letöltés ideje: 2019. május 26.]

<sup>622</sup> Visegrad Group: *Joint Statement of V4 Foreign Ministers on Ukraine*. Visegrad Group, February 24, 2014, Online: <http://www.visegradgroup.eu/joint-statement-of-v4> [letöltés ideje: 2019. május 26.]

<sup>623</sup> Visegrad Group: *Statement of the Prime Ministers of the Visegrad Countries on Ukraine*. Visegrad Group, March 4, 2014, Online: <http://www.visegradgroup.eu/statement-of-the-prime> [letöltés ideje: 2019. május 26.]

<sup>624</sup> Visegrad Group: *Meeting of Ministers of Foreign Affairs of the Visegrad Group and Ukraine*. Visegrad Group, December 16, 2014, Online: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2014/joint-statement-of-the-141217> [letöltés ideje: 2019. május 26.]

## Összegzés

Az Obama-adminisztráció ázsiai „elfordulás/újra-egyensúlyozás” politikája az Egyesült Államok európai katonai jelenlétére volt kedvezőtlen hatással. Mivel Washington figyelme korábban is más régiók (válságövezetek) és a viszonylag biztonságos Európa között ingadozott, az utóbbi területén állomásozó amerikai katonák száma a hidegháború vége óta eleve csökkenő tendenciát mutatott. A nemzetközi hatalmi átrendeződések mellett Obama elnököt nyomasztotta a 2001/2003. óta zajló afganisztáni/iraki háborúban való kimerültség, valamint a 2008-as pénzügyi-gazdasági recesszió okozta mozgástérbeli hiány. Az Obama-adminisztráció megpróbálta átalakítani az Egyesült Államok globális katonai lábnyomát: az „előretolt aktív jelenlét” gondolatát követő terv egyenletesebb, a kelet-ázsiai térségre nagyobb figyelmet fordító erőelrendezést, illetve a szövetségesekkel kialakított arányosabb tehermegosztást célozta. A változtatást elsősorban az erőforrások szűkössége határozta meg, amit Európa esetében kiegészített a kontinens viszonylagos stabilitása és békéje, jóllehet az Obama-adminisztráció retorikája gyakran nem priorizálta az egyes katonai erő érintő kihívásokat és teendőket.

Európai szempontból a változtatások a gyakorlatban oda vezettek, hogy az Irakban szolgálókat befejező amerikai katonák egy része már nem az európai létesítményekbe ment vissza, illetve utóbbiak közül is több bezárásra várt: a Pentagon 2012-2014. között 12,500 katonát tervezett kivonni Európából, négy dandár-harccsoportból csak kettőt megtartva. Jelképes mérföldkő volt, hogy 2013 tavaszán az utolsó amerikai páncélos harckocsik elhagyták Európát. Az Obama-adminisztráció az Egyesült Államok európai katonai jelenlétében a rotációknak kívánt nagyobb szerepet adni, amivel a szövetségesek képességfejlesztését és inter-operabilitását igyekeztek elősegíteni közös képzések és gyakorlatok formájában. Ugyanez az elv élt Kelet-Közép-Európában is, ahol az Obama-adminisztráció ugyan folytatta a Bush-adminisztráció által már 2004-ben megkezdett kisebb bázisok létesítését (Románia és a Bolgár Köztársaság területén), ám ezek továbbra is csak ugródeszkákként szolgáltak a közeli válságövezetekhez, Washington nem szándékozta érdemben fokozni kelet-közép-európai katonai jelenlétét.

Az Egyesült Államok visegrádi országokkal folytatott védelmi együttműködése az amerikai államok nemzeti gárdáinak bevonásával folytatódott, a (cseh) katasztrófavédelemre, a (lengyel) válságkezelésre és afganisztáni műveletekre, illetve a (szlovák) kiberbiztonságra és a (magyar) logisztikára és afganisztáni kiképzésre specializálódva. A bilaterális védelmi kapcsolatok a korábban megkezdett tendenciák szerint alakultak: míg Budapest és Pozsony részéről inkább csak a gyakorlatok és védelmi beszerzésekre irányuló visszafogott szándékok jelentkeztek, a

Bush-adminisztráció rakétavédelmi tervei révén Washingtonnal stratégiai partnerségben álló Prága és Varsó nagyobb aktivitást mutatott. Főleg utóbbi igyekezett minél több lehetőséggel élni, szorgalmazva az Egyesült Államok katonai jelenlétének fokozását Kelet-Közép-Európában. Az amerikai katonák lengyel területre való állandó jellegű telepítésére a két ország légvédelmi együttműködésről szóló megállapodása adott lehetőséget, noha ez a gyakorlatban egy összesen 10 fős amerikai személyzet koordinációs munka végett történő elhelyezését jelentette a Łaski légi bázison az ország középső részén. Tekintélyesebb permanens katonai jelenlétet képviseltek a kelet-közép-európai rakétapajzs észak-lengyelországi Redzikowoba szánt elemei.

A kelet-közép-európai rakétapajzs jelentőségét nemcsak a 2009-es módosításával gerjesztett nemzetközi politikai visszhang, hanem stratégiai értéke adja: az amerikai ballisztikus rakétavédelmi rendszer európai komponense ugyanis a kezdetektől zavarta Moszkvát, és bár napjainkban az amerikai-orosz viszony európai szálát a közbeszéd az ukrán válsághoz köti, a rakétavédelem ügyében régebbre visszamenő, mai napig megoldatlan ellentét van a felek között. Miután Washington nem hosszabbította meg a 2002-ben lejáró, nemzeti rakétavédelmi rendszerek korlátozásáról szóló 1972-es ABM-szerződést, korlátlan (a saját és szövetségeseinek területeit, katonai létesítményeit és kitelepített katonáit egyaránt) védeni képes rendszer kidolgozásába kezdett, ami ugyan a közel-keleti (elsősorban iráni) nukleáris rakétatámadások kivédését szolgálja, Moszkva szerint az orosz hadászati nukleáris erőkre is veszélyt jelenthet. A vita hozzájárult az amerikai-orosz kapcsolatok mélypontra jutásához, amit Putyin elnök 2007-es Münchener Biztonsági Konferencián tartott „hidegháborús” hangulatú beszéde is szemléltetett.

Mindazonáltal Washington rakétavédelmi megfontolásait elsősorban a pénzügyi és technológiai megfontolások vezérelték. Barack H. Obama már 2008-ban e két szempontot hangoztatta választási kampányában, és a 2009 őszen közölt módosítások lényege is ez volt: az akkor bevezetett Európai Szakaszolt Adaptív megközelítés az SM-3 típusú robbanófej nélküli rakéták variánsainak tengeri és szárazföldi komponenseit tervezte telepíteni négy lépésben (szakaszolva), amit az aktuális (iráni) fenyegetéshez igazodva lehetett módosítani (adaptálni). Lengyel szempontból ez 24 db SM-3 Block IIA rakéta 2018-as telepítését jelentette. Washington 2020-ban interkontinentális rakéták elfogására képes fegyvereket is telepített volna, ám erre végül (az eredeti módosításhoz hasonló megfontolásból) nem került sor. Mivel Obama elnök szorgalmazta az amerikai-orosz kapcsolatok javítását, a közbeszédben felmerült a politikai alku gondolata, ám az adminisztráció utóbbit mindvégig tagadta. Az eredeti rakétavédelmi terveket (is) támogató Robert M. Gates memoárjában kifejtette, hogy bár az amerikai kormány tisztában volt az ügy politikai olvasatával, alapvetően pénzügyi és technikai megfontolások vezették.

A kelet-közép-európai rakétapajzs ügyét Moszkva és Varsó politikai és geopolitikai kérdésnek tekinti. Előbbi a NATO katonai infrastruktúrájának terjeszkedését látja benne, így a szövetség 2010-es lisszaboni csúcsán elfogadott elvekre hivatkozva élt javaslattétel a lehetőségével, ami az európai rakétavédelemben való orosz részvételre irányult. Mivel ez elutasításra került, a Kreml jogi garanciát várt arra vonatkozóan, hogy a rakétapajzs nem irányul az orosz hadászati nukleáris képességek ellen. Bár utóbbi technikailag eleve nehezen lenne kivitelezhető, az orosz fél szerint Washington fegyverkezési versenybe kezdett, melyben számbeli korlátozásokra akarja rávenni Moszkvát és Pekinget, miközben az amerikai fegyvereket minőségileg fejleszti. A pajzs létesítésében érintett kelet-közép-európaiak átértézték annak politikai hatását, mivel a befogadásáról döntő kormányok komoly politikai tőkét fektettek az ügybe. A lengyel vezetés számára a pajzs inkább az orosz, semmint az iráni fenyegetésről szól, ami ugyanúgy elmondható a 2009-es módosítás révén 2015-ben amerikai rakétákat fogadó Romániáról.

Az orosz fenyegetést Washington az ukrán válság árnyékában kezdte komolyabban venni. Barack H. Obama „eszmék versenyéről”, Anders Fogh Rasmussen „ébredtőről”, Philip M. Breedlove pedig „új paradigmáról” beszélt, a liberális nemzetközi rendszer elveinek követésére, a NATO tagok védelmi kiadásaiban évek óta tapasztalt csökkenésre, illetve a poszt-bipoláris biztonsági helyzetre utalva. A nyugati fél igyekezett tartani magát a vonatkozó nemzetközi szabályokhoz: a dilemmát az 1997-es NATO Oroszország Alapító Okirat adta, mely elvileg tiltotta NATO katonák „számottevő” létszámú permanens kelet-közép-európai telepítését, noha ennen pontos mértékét nem határozta meg és az „előrelátható biztonsági környezetben” gondolkodott, amin változtatott az ukrán válság. Ráadásul jogilag nem kötelező politikai dokumentumról van szó. A dilemma feloldására Washington a fennálló katonai rotációk sűrűbb, perzisztens jelenlétet adó folytatása mellett döntött, amit az közös gyakorlatokkal, képzése és fejlesztésekkel együtt az új, összesen közel 1 milliárd dolláros Európai Viszontbiztosítási Kezdeményezésből hivatott finanszírozni. A kezdeményezéssel összhangban a NATO is fokozta aktivitását egyebek mellett a NATO Reagáló Erők, a Készenléti Akcióterv, illetve a szövetségesek védelmi kiadáscsökkenéseinek megfordítására tett szándéknyilatkozat elfogadásával. A 2014-es walesi csúcson elfogadott viszontbiztosítási intézkedések a 2016-os varsói csúcson elrettentésbe fordultak át, növelve a szövetségeskatonák számát és mobilitását. A visegrádiak kiálltak Ukrajna szuverenitása és területi integritása mellett, bár az oroszellenes szankciókat és az amerikai katonai jelenlétből eredő geopolitikai olvasatát nem egyformán fogadták. Mindazonáltal a válság újra felszínre hozta Kelet-Közép-Európa geopolitikai problémáját, a kérdés pedig az volt, hogy az új amerikai elnök mihez kezd vele.

## **VI. Kelet-Közép-Európa és a Trump-adminisztráció stratégiája**

### **VI.1. A konzervatív Trump-doktrína és stratégia**

#### *VI.1.1. Globális aréna és hatalmi verseny*

Bár két teljesen eltérő háttérű, személyiségű és politikai programmal bíró emberről van szó, kelet-közép-európai szempontból Barack H. Obama és Donald J. Trump elnökké választása mutatott némi hasonlóságot. Mindkét elnök esetében előzetes nyilatkozataik alapján eleinte arra lehetett számítani, hogy Kelet-Közép-Európa nem játszik különösebben fontos szerepet átfogó kül- és biztonságpolitikai programjukban. Teljesen eltérő körülmények között, de mindketten felvetették a fennálló nézetkülönbségeken túllépve az Oroszországi Föderációval való együttműködés lehetőségét és ennek megfelelően mindkét amerikai elnököt eleinte azzal gyanúsították, hogy realista nagyhatalmi politikát folytatva megegyeznek Moszkvával a kisebb szövetségesek feje felett. Noha stílusuk teljesen eltért egymástól, igazából egyikük kül- és biztonságpolitikai programjáról sem lehetett eleinte részleteket tudni: Barack H. Obama „Change” mottója nem volt olyan hivalkodó, mint a Trump-kampány által 2016-ban újrahasznosított „America First” szlogen, ám egyiknél sem lehetett tudni a valóban várható súlypontokat.

Csakúgy, mint elődje, a Trump-adminisztráció is megpróbálta magát az érték-érdek tengelyen középen elhelyezni, csak míg a demokrata szenátor esetében az adminisztráció ezt a sejtelmes „pragmatista-realista”, a republikánus üzletember esetében pedig az önellentmondásos „elvhű realizmus” képével próbálta leírni. Így az Obama-doktrínához hasonlóan a Trump-doktrína is értelmezési viták keresztüzébe került. Mindazonáltal előbbiéhez képest utóbbi teljesítményét mind a szakértők és elemzők, mind a politikusok és a közvélemény körében jóval hangosabb (gyakran felszínes) vita övezi, ezért nem lehet figyelmen kívül hagyni főbb alternatív értelmezéseit. Előzetes ígéretei, elnöki retorikája, illetve főbb intézkedései alapján Trump elnök külpolitikája közelebb áll a realizmushoz, jóllehet szemmel láthatóan vannak benne nacionalista alapvonások, miközben nemzetközi aktivitása alapján internacionalistaként is értelmezhető. A szerző álláspontja, hogy e három alapvonás révén a Trump-adminisztráció kül- és biztonságpolitikája leginkább a konzervatív internacionalizmus elveit követi, melyeknek köszönhetően stratégiai és politikai szempontból eddig jobban képes volt megtalálni a közös hangot a kelet-közép-európai konzervatív kormányokkal, mint az Obama-adminisztráció.



Donald J. Trump (kül)politikai megnyilvánulásai már megválasztását megelőzően megosztó erővel hatottak a nemzetközi közvéleményre és szakértőkre egyaránt. Részben üzletemberi múltja, részben sokszor hagyománybontó kijelentései miatt a jelenlegi amerikai elnök szemléletét és külpolitikáját egyesek „tranzakcionálisnak” nevezik, vagyis egy árucserre logikát követő, eredményorientált megközelítést feltételeznek az elnöktől. Mivel így Donald J. Trump személye elnökként is egy „pragmatista technokrata” karakterével társítható,<sup>625</sup> mentalitása bizonyos tekintetben hasonlóná teszi őt Barack H. Obama elnökhöz, jóllehet stílus tekintetében a demokrata és a republikánus politikus között egyértelműen kimutatható a különbség. Az Obama-doktrína körvonalazásában meghatározó benyomást tevő Jeffrey Goldberg is megpróbálta azonosítani a Trump-doktrína lényegét, noha ebben az esetben nem készített olyan elmélyült, több hosszú interjúra is épülő elemzést: a Trump-adminisztráció munkatársaival folytatott beszélgetései alapján Goldberg a Trump-doktrínát végső soron önzéssel és az Obama-doktrína dacos tagadásával írta le.<sup>626</sup> Bár Goldberg esetében feltételezhető a részrehajlás, megállapításainak van némi alapja, tekintve a sokat ismételt „America First” kampánymottót, valamint Trump és Obama elnök személye, politikái és e kettő általános megítélése közötti markáns szakadékot világviszonylatban, de kiváltképp a transzatlanti partnerek körében.

Obama elnökhöz hasonlóan a realista jelzöt is szokás alkalmazni Trump elnök kül- és biztonságpolitikájára, melynek gondolatát csak tovább erősíti 2017 decemberében publikált nemzeti biztonsági stratégiája. A dokumentum ugyanis megerősítette a republikánus elnök egyébként mindössze pár alkalommal tett azon kijelentését, miszerint a Trump-adminisztráció „elvhű realizmust” követ. Ugyanakkor pont ez az „elvhűség” teszi Washington külpolitikáját nehezen értelmezhetővé a nemzetközi kapcsolatok főbb elméleteinek tükrében. A Trump-adminisztráció 2017-es nemzeti biztonsági stratégia ezt az „elvhűséget” azzal magyarázza, hogy az Egyesült Államok hitet tesz a hatalom és a nemzeti szuverenitás realista tézisei mellett, ám egyúttal meggyőződése, hogy „az amerikai elvek terjedése a béke és jólét térnyerését idézi elő a világban,”<sup>627</sup> ami viszont már a liberális internacionalizmus védjegyének számít. A liberális nemzetközi rend alapelvei melletti kiállás furcsának tűnhet attól a Trump-adminisztrációtól, amely a liberális rend fundamentumát és működési mechanizmusát képező

---

<sup>625</sup> HADAR, Leon: The Limits of Trump’s Transactional Foreign Policy. *National Interest*, January 2, 2017, Online: <https://nationalinterest.org/feature/the-limits-trumps-transactional-foreign-policy-18898> [letöltés ideje: 2018. június 17.]

<sup>626</sup> GOLDBERG, Jeffrey: A Senior White House Official Defines the Trump Doctrine: ‘We’re America, Bitch!’. *The Atlantic*, June 11, 2018, Online: <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2018/06/a-senior-white-house-official-defines-the-trump-doctrine-were-america-bitch/562511/> [letöltés ideje: 2018. szeptember 17.]

<sup>627</sup> The White House: *National Security Strategy of the United States of America*. Washington D.C., 2017, p.55.

kanti háromszög lényegében mindegyik pillérét valamilyen formában támadja akár a vámháborúig terjedő kereskedelmi viták gerjesztésével, akár a szövetségi kötelezettségek külön feltételekhez kötésével, akár liberális értékek amerikai terjesztésének felhagyásával.

Mindazonáltal fontos megjegyezni, hogy a liberális nemzetközi rend még a liberális szerzők szerint is válságban van, Donald J. Trump megnyilvánulásai pedig inkább tünetek, semmint kiváltó okok, különösen a konzervatív szerzők szemében. Victor Davis Hanson amerikai hadtörténész például arról írt, hogy bár a liberális nemzetközi rend alapvetően kedvező hatást gyakorolt a nemzetközi békére, jólétre és stabilitásra, idővel megmutatkoztak a főleg gazdasági-kereskedelmi globalizáción keresztül érvényesülő árnyoldalai, melyek a nyugati világra és kiváltképp a rendet katonai erejével alátámasztó hegemon Egyesült Államok társadalmára komoly terhet rótt. Hanson szerint Trump nem felszámolja a liberális nemzetközi rendet, csak elhantolja annak holttestét.<sup>628</sup> Függetlenül a konzervatív olvasat helytállóságától, Donald J. Trump e kérdésben meglepően következetes: négy évvel azt követően, hogy Michael W. Doyle óva intett a liberális nemzetközi rend alátámasztásának katonai és gazdasági dimenziókban jelentkező veszélyeire, a New York-i üzletember magántökejét felhasználva több média-felületen összehangolt kritikát fogalmazott meg az akkori amerikai külpolitikával szemben. Bár ez 1987-ben volt, a Trump-féle kritika szinte pontról pontra megegyezett a majdani 2016-os elnökválasztási kampány átfogó üzenetével: az Egyesült Államok egy jó rendet hozott létre és működtet, de utóbbi egyre nehezebbé válik a potyautas szereplők miatt.<sup>629</sup>

A Trump-adminisztráció konzervatív szkepszise a liberális Fukuyama-féle „történelem vége” gondolattal szemben hivatalosan kimondásra került az Egyesült Államok 2017-es nemzeti biztonsági stratégiájában: eszerint „a történelemnek nincs olyan íve, mely garantálja, hogy Amerika szabad politikai és gazdasági rendszere automatikusan felülkerekedik. A győzelem vagy a kudarc a mi tetteinken múlik.”<sup>630</sup> A dokumentum szerint az Egyesült Államok hidegháborús „győzelme” önelégültséghez, sodródáshoz, majd pozícióvesztéshez vezetett, mivel nemcsak magától értetődőnek tekintette saját politikai, katonai és gazdasági fölényét, hanem szemet hunyt versenytársainak, illetve kihívóinak nemzetközi intézményekkel visszaélő gyakorlatuk felett. A Trump-adminisztráció olvasatában Washingtonnak újra kell gondolnia az elmúlt két évtized liberális internacionalista politikáit, melyek tévesen azt feltételezték, hogy a

---

<sup>628</sup> HANSON, Victor Davis: *New World Order, We Hardly Knew Ye. Hoover Digest*, 2019. No.1. (Winter 2019) ISSN 1088-5161, pp.165–168.

<sup>629</sup> CNN: Donald Trump: “I don’t want to be president” – entire 1987 CNN interview (Larry King Live), *CNN*, May 9, 2016, Videó, 0:54–05:40 perc, 08:46–11:09 perc, és 17:03–18:22 perc között.

<sup>630</sup> The White House: *National Security Strategy of the United States of America*. 2017, p.37.

riválisok irányába gyakorolt amerikai szerepvállalás (vagyis együttműködőkészség), illetve bevonásuk a liberális nemzetközi rend intézményrendszerébe idővel jóindulatú és megbízható szereplőkké teszi őket. A 2017-es nemzeti biztonsági stratégia tehát nem magát az Egyesült Államok által felépített nemzetközi rend értékét, hanem az annak önműködtetésére vonatkozó liberális logikát kérdőjelezi meg, amikor úgy fogalmaz: „az 1990-es évek óta [...] azt hittük, hogy a liberális-demokratikus bővítés és bevonás alapjaiban megváltoztatja a nemzetközi kapcsolatok természetét, és hogy a verseny teret enged a békés együttműködésnek, [...] azonban a nagyhatalmi verseny visszatért. Kína és Oroszország elkezdtek visszakövetelni befolyásukat regionálisan és globálisan, [...] elvitatják geopolitikai előnyeinket és megpróbálják saját javukra formálni a nemzetközi rendet.”<sup>631</sup>

A liberális nemzetközi rend jövőjét illetően pesszimistább Trump-adminisztráció az optimista Obama-adminisztrációval szemben nem annyira együttműködésre, sokkal inkább a versenyre lát alkalmat, mely jobb esetben szuverén nemzetállamok és szabálykövető szereplők, rosszabb esetben lator vagy revizionista erők részvételével történik. Washingtonnak azért kell vezető szerepet betöltenie a különböző nemzetközi szervezetekben és fórumokon, mert azok szabályai visszahatnak az Egyesült Államokra, ám ahogy a globális kormányzás olyan kudarcai, mint az ukrán és a szíriai válság is rámutattak, a revizionista erők magukat a nemzetközi szervezetek egy részét is korrumpálták, így a velük folytatott verseny valójában ezeken a helyeken is zajlik.<sup>632</sup> Trump elnök korábbi tanácsadói, Herbert Raymond McMaster tábornok és Gary D. Cohn egy 2017. májusi cikkükben kifejtették, hogy „a világ nem egy «globális közösség», hanem egy aréna, ahol nemzetek, nem-kormányzati valamint gazdasági szereplők előnyszerzés végett versengenek.”<sup>633</sup>

Hasonlóképp, az Egyesült Államok 2017-es nemzeti biztonsági stratégiája szerint „a történelem egyik állandósága a hatalomért folytatott verseny,” ami most elsősorban Washington és nyugati szövetségesei, valamint a revizionista Peking és Moszkva, továbbá a lator Phenjan és Teherán közt játszódik. A velük folytatott verseny a geopolitika újraéledésében jelentkezik: „a befolyásért folytatott versenyek időtlenek. [...] E versenyek összjátékát a világban a geopolitika képezi.”<sup>634</sup> A 2018-as nemzeti védelmi stratégia egyenesen úgy fogalmaz, hogy az Egyesült

---

<sup>631</sup> Ibid. pp.2–3. és p. 27.

<sup>632</sup> Ibid. p.40.

<sup>633</sup> McMASTER H.R. & COHN, Gary D.: America First Doesn't Mean America Alone. *The Wall Street Journal*, May 30, 2017 <https://www.wsj.com/articles/america-first-doesnt-mean-america-alone-1496187426> [letöltés ideje: 2019. január 30.]

<sup>634</sup> The White House: *National Security Strategy of the United States of America*. 2017, pp.26–27. és p.40.

Államokat elsősorban „az államközi stratégiai versengés, nem a terrorizmus” foglalkoztatja.<sup>635</sup> A Trump-adminisztráció nemzeti biztonsági stratégiáját összeállító Nadia Schadlow már 2017 januárjában emlékeztetett arra, hogy a világ különböző régióiban komoly verseny folyik a dominanciáért és hogy ezt a korábbi amerikai kormányok (többek közt az Obama-adminisztráció) külügyi stratégiái nem ismerték fel, holott egyes térségekben, mint például a balti szövetségesek körében ez a mindennapi valóság szerves része volt.<sup>636</sup>

Ugyanerre a problémára próbáltak rávilágítani olyan konzervatív szerzők, mint Andrew A. Michta<sup>637</sup> vagy A. Wess Mitchell és Jakub Grygiel.<sup>638</sup> Michta 2013 végén arról írt, hogy a hidegháború végével még nem tűnt el a geopolitika, illetve hogy ez Európában, a Baltikum térségében is kimutatható volt, ahol az Egyesült Államok stratégiai érdeke lenne megakadályozni egy újabb geopolitikai törésvonal létrejöttét.<sup>639</sup> Mitchell és Grygiel pedig már 2010-re visszamenően írtak a nyugati világ perifériáin jelentkező külső nyomásokról, melyek a regionális revizionista erők egyre sűrűbb és intenzívebb szondázásai révén felmérték az Egyesült Államok hajlandóságát és képességét a rend fenntartására. A konzervatív szerzőpáros évekkel az ukrán válság előtt arra figyelmeztette az Obama-adminisztrációt, hogy ügyeljen a határvidékekre és ápolja az ott lévő kisebb szövetségesekkel a jó kapcsolatot annak érdekében, hogy a nemzetközi rend addigi stabilitása megmaradjon.<sup>640</sup> Észrevételeik végül beépültek a Trump-adminisztráció hivatalos kül- és biztonságpolitikájába: a 2017-es nemzeti biztonsági stratégia nemcsak globális kihívásokat, hanem az egyes régiókban egy-egy helyi revizionista erő által kiváltott hatalmi és ideológiai versenyt vizionált, kiemelve Európát és a Közel-Keletet mint e tekintetben továbbra is fontos régiókat.<sup>641</sup> Miután A. Wess Mitchellt Washingtonban kinevezték európai és eurázsiai ügyekért felelős helyettes külügyi államtitkárnak, a fentebb felvázolt nézetek nemcsak a dokumentumokban, hanem a gyakorlatban is visszaköszöntek.

---

<sup>635</sup> United States Department of Defense: *Summary of the 2018 National Defense Strategy of the United States of America. Sharpening the American Military's Competitive Edge*. January 19, 2018, p. 1.

<sup>636</sup> SCHADLOW, Nadia: Welcome to the Competition. *War on the Rocks*, January 26, 2017, Online: <https://warontherocks.com/2017/01/welcome-to-the-competition/> [letöltés ideje: 2019. január 30.]

<sup>637</sup> A garmisch-partenkircheni George C. Marshall European Center for Security Studies igazgatója.

<sup>638</sup> Előbbi a Center for European Policy Analysis (Washington egyetlen kifejezetten közép- és kelet-európai biztonsággal foglalkozó agytrösztjének) alapítója, utóbbi pedig vezető munkatársa.

<sup>639</sup> Szerinte akkor Washington – és általában a Nyugat – tévesen mérte fel Moszkva szándékait és képességét, nem tartva egyiktől sem. MICHTA, Andrew A.: Back to the Frontier. p.52. p.57.

<sup>640</sup> GRYGIEL, Jakub & MITCHELL, A. Wess: Pressure on the Peripheries. *The American Interest*, Summer (May/June) 2016, ISSN 1556-5777, pp.49–55.

<sup>641</sup> The White House: *National Security Strategy of the United States of America*.2017, p.45.

### ***VI.1.2. Nemzeti szuverenitás és fegyveres erőpozíció***

Csakúgy, mint Barack H. Obama, Donald J. Trump is fokozott figyelmet kívánt szentelni az Egyesült Államok belső gazdasági és társadalmi problémáinak tekintett kérdésekre, jóllehet a befelé fordulás logikája csak részben egyezett a két elnök között. Elődjéhez hasonlóan Trump elnök is úgy vélte, hogy a komolyabb nemzetközi szerepvállalásokat (köztük a közel-keleti és afganisztáni katonai jelenlétet) csökkenteni kell, a felszabaduló erőforrásokat pedig a hazai infrastruktúra fejlesztésére kell fordítani. Az Egyesült Államok nemzeti érdekeit hangsúlyozó „America First” kampánymottó révén a külföldi helyett hazai nemzetépítés gondolata nacionalista és izolacionista külpolitikaként jelent meg a köztudatban, szöges ellentétben az Obama-adminisztráció nemzetközi aktivitását szintén a hazai ügyek javára mérséklő, ámde globális közös kihívásokat és együttműködésekkel továbbra is kereső nemzetközi szerepvállalásával. A 2016-os amerikai elnökválasztási kampányban a korábbi évek gyakorlatával összhangban elsősorban nem a kül- és biztonságpolitikai kérdések domináltak,<sup>642</sup> ám utóbbiakat illetően a Trump-csapat tudatosan a Clinton-Bush-Obama-korszak gyakorlatának ellenében fogalmazta meg saját külpolitikai vezérelveit.

A 2016-os Trump-kampány szerint az Obama-adminisztráció végére az Egyesült Államok túlterhelte és alul-finanszírozta (elsősorban katonai) képességeit, megengedve, hogy szövetségesei ne vegyék ki részüket a közös teherviselésből, közben pedig elvesztette barátainak bizalmát és riválisainak tiszteletét. Értékelésében Washington külpolitikája általában véve útvesztetté vált, amit leginkább a közel-keleti katonai beavatkozások (köztük a 2011-es líbiai konfliktus) és azok következtelen kezelése szemléltették, így a republikánus üzletember egy új külpolitikát hirdetett, „mely helyettesíti a véletlenszerűséget a szándékkal, az ideológiát stratégiával, és a káoszt a békével.”<sup>643</sup> A nacionalista-populista jelzőkkel illetett külpolitikai ígéret-csomag nem kis részben realista gondolatokra épült. Egyfelől előre vetítette, hogy egy Trump-elnök alatt az Egyesült Államok „kiszáll a nemzetépítő-bizniszből, és inkább arra összpontosít, hogy stabilitás teremtsen a világban,” melynek során nem egyetemesnek vélt

---

<sup>642</sup> A főbb vitapontokat az Obamacare néven elhíresült egészségbiztosítás, a gazdasági és adózási kérdések, az 1973-as Roe vs. Wade jogeset nyomán az abortusz szabályozásának kérdése, a fegyver viseléséről és tartásáról szóló második alkotmánykiegészítés gyakorlati megvalósítása, valamint Antonin Scalia legfelsőbb bíró halála nyomán a Legfelsőbb Bíróság módosuló összetétele szolgáltatták. A biztonságpolitikai kérdések közül egyedül az (illegális) bevándorlás és a közrend kérdése volt kiemelkedő, míg a további külpolitikai témák (Iszlám Állam elleni fellépés, szíriai polgárháború, illetve az Oroszországi Föderációval való viszony problémája) kevésbé voltak előtérben.

<sup>643</sup> TRUMP, Donald J.: Transcript: Donald Trump's Foreign Policy Speech. *The New York Times*, April 27, 2016, Online: <https://www.nytimes.com/2016/04/28/us/politics/transcript-trump-foreign-policy.html> [letöltés ideje: 2019. november 10.]

értékek, hanem Washington és szövetségeseinek érdekei lesznek irányadóak, miközben a nyugati civilizáció értékeinek terjedését azok megerősítése (példamutatás) útján kívánja előmozdítani.”<sup>644</sup>

A realista és nacionalista-populista jegyeket tükröző kijelentések értelmezésében Barack H. Obama esetéhez hasonlóan itt is segítséget nyújt Walter Russell Mead amerikai külpolitikai hagyományainak rendszere, különösen annak fényében, hogy maga a szakértő is részt vett Trump elnök külpolitikájának értékelésében és elméleti kategorizálásában. Mead az amerikai elnököt határozottan a jacksoni hagyomány képviselőjének tartja, még ha maga az elnök személye nem is felel meg teljesen a jacksoni karakter ideáltípusának. A szakértő szerint arról van szó, hogy nem feltétlenül Trump elnök mint politikus az, aki jacksoni, sokkal inkább a politikai erő, melyet megtestesít: ebben az értelmezésben a Trump-kampány a liberális internacionalizmus (kiváltképp a globalizáció) árnyoldalaiból kiábrándult amerikai társadalmi csoportokra támaszkodik, akik már annyira vártak egy nacionalista-populista jacksoni elnököt, hogy elkezdtek ennek megfelelő jegyeket társítani a katonai szolgálatot soha nem teljesítő New York-i üzletemberre. Beszédes, hogy Trump elnök irodájában Andrew Jackson mellszobor van elhelyezve, de az is, hogy a nagy fluktuációt átélő szakmai csapata sokszor el tudja téríteni az elnököt a nacionalista-populista jacksoni irányvonalról.<sup>645</sup>

Az elnök jacksoni impulzusai, illetve adminisztrációjának belső megosztottsága (nacionalista és globalista táborokba szerveződése) együttesen tovább nehezítik a Trump-elnökség külpolitikájának teoretikai besorolását, amin az elnök gyakran következtelen retorikája sem segít. A 2016 szeptemberében nemzetbiztonságról szóló kampánybeszédében például Donald J. Trump az alábbi ígéretet tette: „bocsánatkérő utak helyett [elnökként] a világ legjobbjaként reklámoznom a saját kormányzati rendszerünket és életvitelünket – pont úgy, ahogy azt [...] a hidegháború alatt tettük.”<sup>646</sup> Ugyanakkor nem sokkal megválasztását követően 2017 februárjában adott exkluzív interjúja során Bill O’Reilly azon sugallatára, miszerint Putyin elnök egy gyilkos, akit ezért nem érdemes tisztelni, Trump elnök azt felelte: „Sok gyilkos létezik. Ön azt hiszi, a mi országunk olyan ártatlan? [...] Nézze meg, mi is miket csináltunk. Sok hibát

---

<sup>644</sup> Ibid.

<sup>645</sup> GLASSER, Susan B.: Walter Russell Mead: The Full Transcript. *Politico*, January 22, 2018, Online: <https://www.politico.com/magazine/story/2018/01/22/walter-russell-mead-the-full-transcript-216492> [letöltés ideje: 2019. november 30.]

<sup>646</sup> TRUMP, Donald J.: Transcript of Donald Trump’s speech on national security in Philadelphia. *The Hill*, September 7, 2016, Online: <https://thehill.com/blogs/pundits-blog/campaign/294817-transcript-of-donald-trumps-speech-on-national-security-in> [letöltés ideje: 2019. november 10.]

elkövettünk.”<sup>647</sup> Végül a globális arénában zajló geopolitikai (hatalmi és ideológiai) verseny visszatérését hangsúlyozó 2017-es nemzeti biztonsági stratégiája köztes útra lépve kijelentette, hogy „egyetlen nemzet sem képes egymaga enyhíteni minden emberi szenvedésen, ám [...] a világ nagy részén Amerika szabadságjogai ösztönző erővel hatnak, az Egyesült Államok pedig [...] a szabadság és lehetőség jelzőfénye marad a világban.”<sup>648</sup> A dokumentum bemutatásakor az elnök hangsúlyozta, hogy Washington mentegetőzés nélkül fogja az amerikai értékeket pártfogolni, ám azokat nem erőlteti senkire, illetve nem hagyja, hogy „rugalmatlan ideológia [...] a béke akadályá legyen.”<sup>649</sup>

A jacksoni külpolitika tisztább követéséről tanúskodott a Trump-adminisztráció nemzetállami szuverenitásra helyezett hangsúlya. Donald J. Trump a kampány során úgy fogalmazott, hogy elnökké választása esetén „nem fogja megadni ezt az országot vagy annak népét a globalizmus hamis dalának. A nemzetállam marad a boldogság és harmónia igaz fundamentuma.”<sup>650</sup> Gondolatait a Kongresszus mindkét háza előtt mondott első elnöki beszédében is megerősítette 2017 februárjában, amikor kijelentette: „tiszteletben tartjuk a történelmi intézményeket, de [...] a szabad nemzet[államok] képezik a legjobb eszközt arra, hogy kifejezzék a népakaratot, Amerika pedig tiszteletben tartja, hogy minden nemzet a maga dönti el, milyen úton halad. Az én munkám nem az, hogy a világot képviseljem. Az én munkám, hogy az Amerikai Egyesült Államokat képviseljem.”<sup>651</sup> A liberális nemzetközi rend egyik pillérjét alkotó nemzetközi intézményektől való távolságtartás egy érdekes kettősségre világított rá, hiszen egyfelől a főbb globális intézmények és szervezetek nem kis részben Washington akarata és érdekei mentén jöttek létre, fenntartásuk továbbra is a nemzetközi rend megőrzését szolgálja. Másfelől a bennük zajló hatalmi verseny valóságába és a nemzetállami szuverenitás értékébe vetett hite révén a Trump-adminisztráció szelektív módon viszonyul e nemzetközi fórumokhoz, és csak azok támogatását szorgalmazza, melyek az Egyesült Államok szuverenitását, érdekeit és értékeit szolgálják. Nemzeti biztonsági stratégiája úgy fogalmaz: „amennyiben az Egyesült Államoktól

---

<sup>647</sup> Fox News: Bill O'Reilly's exclusive interview with President Trump. *Fox News*, February 7, 2017, Online: <https://www.foxnews.com/transcript/bill-oreillys-exclusive-interview-with-president-trump> [letöltés ideje: 2019. november 10.]

<sup>648</sup> The White House: *National Security Strategy of the United States of America*.2017, p.41.

<sup>649</sup> The White House: Remarks by President Trump on the Administration's National Security Strategy. *The White House*, December 18, 2017, Online: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-administrations-national-security-strategy/> [letöltés ideje: 2019. december 28.]

<sup>650</sup> TRUMP, Donald J.: Transcript: Donald Trump's Foreign Policy Speech.

<sup>651</sup> The White House: Remarks by President Trump in Joint Address to Congress. The White House, February 28, 2017, Online: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-joint-address-congress/> [letöltés ideje: 2019. november 13.]



egy intézmény aránytalan mértékű támogatást igényel, ennek megfelelő mértékű befolyást várunk el annak az intézménynek az irányítása és tevékenysége felett.”<sup>652</sup>

Fontos megjegyezni, hogy a nemzeti szuverenitás előtérbe helyezése nem összetévesztendő az izolacionizmussal, illetve a nacionalizmussal is csak részben egyezik. A Trump-adminisztráció nem felszámolni, hanem újra-hangolni akarja a liberális nemzetközi rendet. Michael R. Pompeo külügyminiszter 2018 decemberében kifejtette, hogy a hidegháború után Washington bizonyos értelemben magára hagyta a liberális nemzetközi rendet, ami részben saját vezető szerepének elhagyását, de főleg a liberális internacionalizmus fetiszizálódását jelentette: „A multilateralizmus túlon túl gyakorta öncélúnak lett tekintve. Minél több szerződést írunk alá, feltehetően annál nagyobb biztonságban vagyunk. Minél több bürokratánk van, annál jobban sikerül elvégezni a munkát. Tényleg igaz volt ez valaha is? A fő kérdés, amivel szemben állunk az az, hogy [...] a rendszer jelenlegi konfigurációjával [...] működik-e. [...] Minden országnak őszintén [...] meg kell kérdeznie, hogy a jelenlegi nemzetközi rend olyan jól szolgálja-e saját polgárai érdekeit, mint amennyire lehet. És ha nem, meg kell kérdeznünk, hogyan javíthatunk rajta. Trump elnök ezt teszi. [...] Tudja, hogy a demokratikus szabadságjogok és nemzeti érdekek biztosítójának szerepében semmi sem helyettesítheti a nemzetállamot. [...] A kritikusok [...] azt mondják, a Trump-adminisztráció az oka, hogy a rendszer lerobban. Azt állítják, Amerika unilaterális, semmint multilaterális módon lép fel, mintha mindenféle multilaterális lépés per definitionem kívánatos lenne. Ez egyszerűen tiszta tévedés. A mi küldetésünk, hogy visszaigényeljük szuverenitásunkat, illetve megreformáljuk a liberális nemzetközi rendet.”<sup>653</sup>

Vagyis a Trump-adminisztráció célja, hogy újra-tárgyalja a szerinte már idejétmúlt vagy épp riválisok által kihasznált különböző nemzetközi együttműködések és megállapodások alapjait, amivel megújítja a liberális nemzetközi rendet. A nemzetközi intézményekkel szembeni gyanakvását a gyakorlatba is átültette, fő célpontja pedig az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa, illetve az Egészségügyi Világszervezet volt, de kereskedelmi kérdésekben szokatlanul nyers kritikát és lépéseket foganatosított a Világkereskedelmi Szervezettel szemben is, ellehetetlenítve utóbbi fellebbviteli testületének működését.<sup>654</sup> Mindazonáltal ez egy hálátlan feladat, mivel az említett kritikusok táborában nemcsak a revizionisták, hanem olykor az európai szövetségesek is

---

<sup>652</sup> The White House: *National Security Strategy of the United States of America*.2017, p.40.

<sup>653</sup> POMPEO, Michael R.: Restoring the Role of the Nation-State in the Liberal International Order. *United States Department of State*, December 4, 2018, Online: <https://www.state.gov/restoring-the-role-of-the-nation-state-in-the-liberal-international-order-2/> [letöltés ideje: 2019. december 27.]

<sup>654</sup> JAN, Farah, N. & PHANSALKAR, Megan: Trump's War on the World Trade Organization. *The Diplomat*, December 12, 2019, Online: <https://thediplomat.com/2019/12/trumps-war-on-the-world-trade-organization/> [letöltés ideje: 2019. december 28.]



megjelennek. Pompeo külügyminiszter szerint „nem népszerű néven nevezni azt, amit mindannyian látunk, de néha nem vagyunk hajlandók róla beszélni. Ugyanakkor őszintén szólva ma mindannyiunk számára túl sok forog kockán ahhoz, [...] hogy ne így tegyünk.”<sup>655</sup> A Trump-adminisztráció nemzetközi szervezetekkel szembeni szkepszisét politikusok mellett a konzervatív szakértők is osztják. Az adminisztráció külpolitikai irányainak kidolgozásában résztvevő Jakub J. Grygiel már 2008-ban arról írt, hogy a nemzetközi szervezetek parttalan viták helyei, melyek alkalmatlanok a zéró-összegű játszmák rendezésére, továbbá egyszerre szenvednek demokratikus deficitől és képtelenek döntéseiket érvényesíteni. Kritikájának érdekessége, hogy Washington a geopolitikai kihívók által megrontott nemzetközi szervezetek helyett a bilaterális megállapodásokon keresztül zajló nemzetközi együttműködésre buzdította. Grygiel szerint történelmileg a kétoldalú megállapodásokat összekötő hatalmi központok bizonyultak alkalmasnak politikai befolyásuk fenntartására, így a nemzetközi szervezetek öncélú létesítése helyett<sup>656</sup> e birodalmi struktúrára emlékeztető hatalmi kapcsolatrendszer kialakítását javasolja.

Noha a jacksoni hagyomány alapvetően háttérbe fordít a külvilágnak, Trump elnököt pedig gyakran éri az izolacionizmus vádjai, a Trump-adminisztráció gyakorlata határozottan aktív külpolitikáról tesz tanúbizonyságot.<sup>657</sup> A hatalmi versenyben való hatékony részvétel érdekében az Egyesült Államok továbbra is globális vezető szerepet tölt be,<sup>658</sup> ám mivel a fő kihívást a revizionista hatalmakban azonosítja, megoldásként a „béke erő által” logikát alkalmazva fokozza fegyverkezését külpolitikáját pedig katonai erőre támasztja.<sup>659</sup> Az Egyesült Államok nemzeti biztonsági stratégiájának 2017. decemberi bemutatásakor Trump elnök úgy fogalmazott, hogy „a gyengeség a legbiztosabb út a konfliktushoz, a páratlan erő pedig a védelem legbiztosabb módja.”<sup>660</sup> A Trump-adminisztráció így kiemelt szerepet tulajdonít a kemény hatalomnak, mely nemcsak a védelem és az elrettentés, hanem az érdekérvényesítés és a nemzetközi befolyásért folytatott verseny terén is kitüntetett helyet foglal el.<sup>661</sup> Donald J. Trump már a kampányban arról beszélt, hogy megválasztása esetén eltörli a 2011. óta érvényben lévő költségvetési kiadáskorlátozásokat a védelmi szektorban és új védelmi költségvetést javasol, mellyel újjáépíti

---

<sup>655</sup> POMPEO, Michael R.: Restoring the Role of the Nation-State in the Liberal International Order.

<sup>656</sup> GRYGIEL, Jakub: The Dangers of International Organizations. *SAIS Review of International Affairs*, Vol.18. No.2. (Summer-Fall 2008), ISSN 1945-4716, pp.36–42.

<sup>657</sup> POSEN, Barry R.: The Rise of Illiberal Hegemony. *Foreign Affairs*, Vol.97. No.2. (March/April 2018), ISSN 0015-7120, p.26.

<sup>658</sup> The White House: Remarks by President Trump in Joint Address to Congress.

<sup>659</sup> United States Department of Defense: *Summary of the 2018 National Defense Strategy of the United States of America. Sharpening the American Military's Competitive Edge*. p.1.

<sup>660</sup> The White House: Remarks by President Trump on the Administration's National Security Strategy.

<sup>661</sup> The White House: *National Security Strategy of the United States of America*.2017, pp.26–28.

az Egyesült Államok haderejét.<sup>662</sup> Ígéretét részben sikerült betartani. Egyfelől első, általa „történelmi” jelzővel illetett 2018-as védelmi költségvetés-növelése megközelítőleg csupán három százalékos növekedést jelentett.<sup>663</sup>

Másfelől az Obama-adminisztráció alatt 2013-ban és 2015-ben elfogadott kétpárti költségvetési alkuk által engedélyezett védelmi kiadás-plafont a Trump-adminisztráció alatt hozott 2018-as kompromisszum nagyságrendekkel megemelte. Míg a 2013/2015-ös alkuk a 2018-as, illetve 2019-es költségvetési évre legfeljebb 549, illetve 562 milliárd dolláros védelmi kiadást engedélyeztek, addig a 2018-as alku ugyanezeket a számokat 629, illetve 647 milliárdra emelte. Mi több, 2019-ben újabb alku született, mely tovább fokozta a védelmi költségek megengedett felső határát, 2020-ra 667 milliárd, 2021-re pedig 672 milliárd dollárra (szemben a korábbi három alku alapján tervezett 576 és 590 milliárd dollárral). Megjegyzendő, hogy ezek az összegek nem a teljes védelmi költségvetésre vonatkoznak, mivel hiányzik belőlük a tengerentúli műveletekre, veszélyhelyzetekre és egyéb tevékenységekre fordítható források.<sup>664</sup> Végző soron a Trump-adminisztráció alatt lendületet vett az Obama-adminisztráció visszafogott védelmi kiadásnövelése: Trump elnök a 2017-es költségvetési évre összesen 606 milliárd dolláros védelmi költségvetést örökölt, melynek mértékét 2018-2020. között folyamatosan megemelte előbb 671 milliárd (2018), majd 685 milliárd (2019), végül 718 milliárd (2020) dollárra.<sup>665</sup>

A védelmi kiadások növelésén túl a Trump-adminisztráció kemény hatalomra való támaszkodása még jobban megmutatkozik a puha hatalomra szánt figyelem viszonylagos hiányában. Miközben Trump elnök egyre nagyobb védelmi költségvetési terveket tett (az azok iránt egyébként fogékony) Kongresszus elé, a Külügyminisztérium jóval szerényebb (közel 60 milliárd dolláros) költségvetését tovább akarta csökkenteni: már a 2018-as költségvetés-tervezetében 30%-os csökkentést irányzott elő, ami miatt komoly kritika érte az adminisztrációt, főleg annak fényében, hogy Rex W. Tillerson, Trump elnök első külügyminisztere sem szállt szembe a

---

<sup>662</sup> TRUMP, Donald J.: Transcript of Donald Trump’s speech on national security in Philadelphia.

<sup>663</sup> HOLLAND, Steve: Trump seeks 'historic' U.S. military spending boost, domestic cuts. *Reuters*, February 27, 2017, Online: <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-budget-idUSKBN1661R2> [letöltés ideje: 2019. február 5.]

<sup>664</sup> McGARRY, Brendan W.: The Defense Budget and the Budget Control Act: Frequently Asked Questions. *Congressional Research Service*, R44039, September 30, 2019, Online: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/R44039.pdf> [letöltés ideje: 2019. december 10.], p.5.

<sup>665</sup> United States Department of Defense: *Defense Budget Overview. Fiscal Year 2020 Budget Request*. Office of the Undersecretary of Defense (Comptroller)/Chief Financial Officer, March 2019, Online: [https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2020/fy2020\\_Budget\\_Request\\_Overview\\_Book.pdf](https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2020/fy2020_Budget_Request_Overview_Book.pdf) [letöltés ideje: 2020. január 15.], p.1-4.

tervezett vágásokkal,<sup>666</sup> miközben maga a szervezet személyügyi problémákkal is küszködött.<sup>667</sup> A Külügyminisztérium költségvetését végül egyik évben sem sikerült érdemben csökkenteni: a Fehér Ház erre a 2020-as évre szólóan is (23,8 százalékkal, vagyis közel 13 milliárd dollárral) kísérletet tett,<sup>668</sup> ám terveze nem nyerte el az erszény hatalmát gyakorló Kongresszus támogatását. Tillerson külügyminiszter egyébként a katonai erő diplomácia mögé helyezését is szorgalmazta, az amerikai értékek és érdekek esetleges ütközése esetén pedig (noha előbbieket állandónak nevezte) inkább utóbbiakat javasolta szem előtt tartani.<sup>669</sup>

Közben a Trump-adminisztráció a gyakorlatban is elődjénél határozottabban ragad fegyvert, ha konfliktuskezelésről volt szó. A kemény hatalom alkalmazásának kilátásba helyezését leglátványosabban 2017 folyamán az észak-koreai Kim-rezsimmel folytatott viták hozták felszínre, míg a tényleges erő kifejtés legszembetűnőbb példái a közel-keleti fejlemények szolgáltatták. Egyrészt 2018-ban Trump elnök is szembesült a szíriai „vörös vonal” dilemmájával, melyben mind az előzetes retorika,<sup>670</sup> mind a gyakorlat terén a kikényszerítés mellett foglalt állást, légitámadást mérve a szíriai kormány erőire, amiért utóbbiak ismételten a szíriai civil lakosságot is sújtó vegyi fegyvert vetettek be a polgárháborúban. Másrészt Washington 2019 folyamán egyre feszültebb viszonyba került az Iráni Iszlám Köztársaság vezetésével, ami 2020 januárjában Kászim Szulejmáni tábornok likvidálásához vezetett. Trump elnök katonai erőnek tulajdonított kitüntetett figyelmét gyakran érte kritika: a Phejannal folytatott szóváltások kapcsán a kongresszusi meghallgatásokban felvetődött, hogy az amerikai elnök mint a haderő főparancsnokának nukleáris csapás elrendelésére irányuló utasítása megtagadható-e, a Teheránnal szembeni kölcsönös villongásokban pedig sokan újabb háború lehetőségét látták.

---

<sup>666</sup> MORELLO, Carol & GEARAN, Anne: Senators sharply question State Department budget cuts. *The Washington Post*, June 13, 2017, Online: [https://www.washingtonpost.com/world/national-security/tillerson-argues-state-departments-main-focus-should-be-on-us-security/2017/06/13/0438ebdc-503f-11e7-be25-3a519335381c\\_story.html](https://www.washingtonpost.com/world/national-security/tillerson-argues-state-departments-main-focus-should-be-on-us-security/2017/06/13/0438ebdc-503f-11e7-be25-3a519335381c_story.html) [letöltés ideje: 2019. december 15.]

<sup>667</sup> TOOSI, Nahal: Tillerson vows State Dept. redesign won't concentrate power in his hands. *Politico*, September 15, 2017, Online: <https://www.politico.com/story/2017/09/15/state-department-restructure-rex-tillerson-242775> [letöltés ideje: 2019. december 16.]

<sup>668</sup> GILL, Cory R. *et. al.*: Department of State, Foreign Operations, and Related Programs: FY2020 Budget and Appropriations. *Congressional Research Service*, R45763, March 12, 2020, Online: <https://fas.org/sgp/crs/row/R45763.pdf> [letöltés ideje: 2019. december 16.]

<sup>669</sup> TILLERSON, Rex W.: Remarks to U.S. Department of State Employees. *United States Department of State*, May 3, 2017, Online: <https://www.state.gov/remarks-to-u-s-department-of-state-employees/> [letöltés ideje: 2019. december 16.]

<sup>670</sup> TRUMP, Donald J.: Transcript: Donald Trump's Foreign Policy Speech.

## VI.2. A Nyugat és Oroszország a Trump-adminisztráció stratégiájában

### VI.2.1. A nyugati kapcsolatok kettősségének folytatása

Kelet-Közép-Európa és a transzatlanti kapcsolatok Trump-adminisztráció stratégiájában elfoglalt helye egy érdekes ambivalencia képét mutatja. Egyfelől a visszatérő geopolitikát és hatalmi versenyt előtérbe helyező Washington szemében az európai szövetségesek kiemelt szerepet játszanak, mivel az Egyesült Államokkal (és Kanadával) együtt ők alkotják azt a Nyugatot, amely a liberális nemzetközi rendet létrehozta, így a revizionista erők kihívása is elsősorban a transzatlanti partnerség és szövetség ellen irányul. A Trump-adminisztráció 2017-es nemzeti biztonsági stratégiájának Európával foglalkozó része említést sem tesz olyan globális kihívásokról, melyek ugyan mindenkit érintenek, ám kezelésük elsősorban az Egyesült Államokra és Európára hárulna. Ehelyett a magát Európát is közvetlenül érő geopolitikai kihívásokról ír, prioritásként pedig a közös értékek és biztonsági érdekek politikai és katonai védelmét határozza meg.<sup>671</sup> Trump elnök első európai és eurázsiai ügyekért felelős helyettes külügyi államtitkáráként A. Wess Mitchell 2018 júniusában ismertette az adminisztráció Európa-stratégiáját, mely kiemelte: a Nyugatot felkészületlenül érte az a hatalmi verseny, melyben Európa „ismét komoly stratégia versengés színtere, és ennek megfelelően kell kezelni, [...] [és] az egyik hely, ahol a stratégiai verseny drámai mértékben erősödik, Európa keleti határvidéke – vagyis az a térség, amely a Kaukázustól kezdődik és a Balkánon át a Duna-medencén át húzódik.”<sup>672</sup>

Másfelől a nemzetközi sajtó és közbeszéd inkább feszültségekkel, érték- és érdekellentétekkel jellemzik a transzatlanti kapcsolatokat a Trump-adminisztráció alatt. Beszédes, hogy A. Wess Mitchell beszéde egybeesett az amerikai elnök acél- és alumíniumvámjainak bevezetésével, melyek egyrészt az európai szövetségeseket is sújtották, másrészt mindezt nemzetbiztonsági okokra hivatkozva tették. Mindössze egy hónappal korábban Donald F. Tusk, az Európai Tanács elnöke (2014-2019) Trump elnökre utalva úgy nyilatkozott: „Ilyen barátokkal, mi szükség ellenségre? [...] Európának mindent meg kell tennie, ami hatalmában áll, hogy jelen hangulat ellenére megvédje a transzatlanti köteléket.”<sup>673</sup> A háttérben olyan konkrét ügyek húzódnak meg, mint az Obama-adminisztráció által 2015-ben tető alá hozott multilaterális iráni

---

<sup>671</sup> The White House: *National Security Strategy of the United States of America*. 2017, pp.47–48.

<sup>672</sup> MITCHELL, A. Wess: A nyugati szövetség megszilárdítása. *Az USA Nagykövetsége Magyarországon*. 2018. június 5. Online: <https://hu.usembassy.gov/hu/a-nyugati-szovetseg-megszilarditasa/> [letöltés ideje: 2019. május 8]

<sup>673</sup> BACZYNSKA, Gabriela: EU's Tusk asks: 'With friends like Trump, who needs enemies?' *Reuters*, May 16, 2018, Online: <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-eu/eus-tusk-asks-with-friends-like-trump-who-needs-enemies-idUSKCN1IH1OH> [letöltés ideje: 2019. május 9.]

atomalkutól és a párizsi klímamegállapodástól való amerikai visszalépés, Washington importvámjainak bevezetése, Izrael melletti határozott kiállása, valamint Trump elnök általában a nemzetközi intézményekre, de kiváltképp a NATO-ra és az EU-ra irányuló kritikus megjegyzései. A legutóbb a Bush-adminisztráció alatt jelentkező vitapontok, illetve a Trump-adminisztráció kül- és biztonságpolitikájában a katonai erőre helyezett nyomaték fényében felvetődött, hogy az üzletemberrel együtt az európaiak számára kellemetlen neokonzervatívok is visszatértek Washingtonba.

Valójában Donald J. Trump nem neokonzervatív, a transzatlanti biztonságpolitikai nézeteltérések pedig (csakúgy, mint az Obama-adminisztráció esetében az Egyesült Államok európai katonai jelenlétének politikai és stratégiai dilemmái) régebbre visszanyúlnak, amire számos szakértő rávilágított. Az atlanti rend már a kezdetektől folyamatosan változott átfogó geopolitikai logikája, a transzatlanti érdekek és identitás összhangjának mértéke, illetve ezekből adódóan a rend karaktere (interakciók természete) mentén. A transzatlanti felek így a kezdeti távolságtartás és hatalmi ellensúlyozástól kezdve a közös fenyegetés elleni eseti összetartás és békés együttélésen át idővel eljutottak a közös identitást együtt védő kooperatív biztonság és közösség alakításához.<sup>674</sup> A hidegháborúban az Egyesült Államok hegemon, azaz elfogadottsággal bíró nagyhatalmi státusza eleinte vonzerőt generált: Geir Lundestad kifejezésével az Egyesült Államok „meghívásos birodalom” volt Európában, mivel az első világháború után a XX. században számos európai állam többször is megkísérelte Washingtont Európához láncolni gazdasági, politikai és katonai dimenzióban egyaránt.<sup>675</sup>

A bipoláris kor lezárta azonban véget vetett annak a geopolitikai igénynek is, ami a transzatlanti együttműködést szükségessé tette. A közös szovjet fenyegetés Washington európai szövetségeseit (Londont, Párizst és Bonnt) még együttműködésre készítette, ám miután e stratégiai motiváció megszűnt, az addig háttérbe szorított viták is erőre kaptak, ami az amerikaiak korlátozott szövetség-kezelési erőfeszítéseiben és az európaiak (főleg németek és franciák) Washington elleni szembenállásában is kimutatható.<sup>676</sup> Még a NATO is egy nagyobb, máig zajló vita tárgyát képezi, a szakértőket két táborra osztva. Vannak, akik a transzatlanti szövetséget egy érdek- és

---

<sup>674</sup> KUPCHAN, Charles A.: *The Atlantic Order in Transition. The Nature of Change in U.S.-European Relations.* In: ANDERSON, Jeffrey J. et. al. (eds.): *The End of the West? Crisis and Change in the Atlantic Order.* Cornell University Press, Ithaca, 2008, ISBN 978-0-8014-4639-9, pp.112.

<sup>675</sup> Noha Lundestad a nyugat-európai országokat vizsgálta meg, szerinte a meghívással Közép- és Kelet-Európa is élt volna, noha ezt csak a hidegháború után tehetné. LUNDESTAD, Geir: “Empire by Invitation” in the American Century. *Diplomatic History*, Vol.23. No.2. (Spring 1999), ISSN 0145-2096, pp.190–206.

<sup>676</sup> ANDREWS, David M.: *The United States and Its Atlantic Partners: The Evolution of American Grand Strategy.* *Cambridge Review of International Affairs*, Vol.17. No.3. (October 2004), ISSN 0955-7571, pp.423–430.

értékközösségként tartják számon: Lord George Robertson, a NATO korábbi főtitkára (1999-2004) szerint a második világháború végén az igazi fenyegetés elsősorban nem Moszkva felől jött katonai invázió, hanem belülről eredt gazdasági-társadalmi problémák formájában. Utóbbiak orvosolására hívták életre a Marshall Tervet 1947-ben, a szovjet fenyegetéssel csak ezt követően foglalkoztak az 1949-es Washingtoni Szerződésben. A dokumentum jogilag nem feltétlenül garantált katonai fellépést egy külső agresszorral szemben, sőt integrált parancsnoki struktúrát sem hozott létre és az amerikai erők európai jelenlétének szükségét sem említette, mégis cezúra volt, mivel szakított az amerikai izolacionizmus hagyományával. Lord Ismay elhíresült mondata, miszerint a NATO szerepe, hogy „az amerikaiakat bent, az oroszokat kint, a németeket pedig lent tartsa” jól tükrözte, hogy az Egyesült Államok az európai politikai rendszer részét képezi.<sup>677</sup>

A másik meglátás szerint az Egyesült Államokat és európai szövetségeseit az eleve nem teljesen egybevágó értékviláguk mellett komoly szakadék választja el egymástól. Miközben Lord Robertson 2003-ban arról értekezett, hogy belső vitái ellenére „a Szövetség az Atlanti Közösség sarokköve marad,”<sup>678</sup> addig Ivo H. Daalder, a NATO-hoz delegált későbbi állandó amerikai képviselő (2009-2013) ugyanazon év nyarán az atlantizmus végéről írt, amit többek közt a nemzetközi biztonsági környezet eltérő olvasataival magyarázott, beleértve a világra ható erők eltérő értelmezését, a biztonsági kihívások típusait, rangsorát és azok megoldási módját. Szerinte a transzatlanti felek figyelme folyamatosan másfelé összpontosul: míg az Egyesült Államok kifelé (Európától elfelé) figyel, addig Európa befelé fordul.<sup>679</sup> Ugyanakkor az ellentétes irányú fókuszokra való hajlam valójában már jóval a 2003-as iraki háború előtt, a hidegháborúban (legkésőbb a Nixon-adminisztráció idején) kialakult, magában hordozva a nemzeti érdekeket globálisan és akár Európa kárára érvényesítő amerikai, illetve a saját integrációjával elfoglalt, az Egyesült Államokat kizáró európai magatartást.<sup>680</sup>

Napjaink transzatlanti vitái szinte ugyanazon témák (unilaterális vagy multilaterális fellépés előnyben részesítése, kemény vagy puha hatalom alkalmazása, gazdasági liberalizáció vagy környezetvédelmi-fenntarthatósági súlypontok követése, stb.) mentén csapódnak le. Sőt, 2003-ban Daalder külön kiemelte az ifjabb Bush elnök európaiakat zavaró személyes stílusát, ami

---

<sup>677</sup> Lord ROBERTSON: NATO and the Transatlantic Community: ‘The Continuous Creation’. *Journal of Transatlantic Studies*, Vol.1. No.1. (2003), ISSN 1479-4012, pp.1–5.

<sup>678</sup> Ibid. p.7.

<sup>679</sup> DAALDER, Ivo H.: The End of Atlanticism. *Survival*, Vol.45. No.2. (Summer 2003), ISSN 0039-6338, pp.151–152.

<sup>680</sup> KAUFMAN, Joyce P.: The US perspective on NATO under Trump: lessons of the past and prospects for the future. *International Affairs*, Vol.93. No.2. (March 2017), ISSN 0020-5850, p.256.

egyben a Trump elnökkel szembeni legáltalánosabb panaszként is jelentkezik – annak ellenére, hogy e két személy politikai kultúra és rutin tekintetében teljesen különbözik egymástól.<sup>681</sup> Az amerikai elnök személyes megítélésén túlmenően, napjaink eltérő transzatlanti biztonság-percepció a hivatalos dokumentumokban is megmutatkoznak, szintén a Bush-korszak idejére jellemző különbségekre emlékeztetve. Míg a Trump-adminisztráció 2017-es nemzeti biztonsági stratégiája „elvű realizmusért” kiált és egy „versengő világot” vizionál,<sup>682</sup> addig az Európai Unió 2016-os „Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa” című globális stratégiájában „elvhű pragmatizmust” ír elő egy „egyre több nézeteltérést generáló világban.”<sup>683</sup> Hasonlóképp, miközben Washington a konfliktusok biztos forrását a gyengeségben látva a kemény hatalmi képességek fokozását szorgalmazza, addig Brüsszel szemében „az EU tartós vonzereje,”<sup>684</sup> vagyis a puha hatalom van továbbra is előtérben.

A kiforrott különbségek ellenére a Trump-adminisztráció újra egységbe akarja szervezni a Nyugatot, melynek geopolitikai indokoltsága ismét aktuális. Vállalkozásának legelső lépéseként erősítené a katonai és politikai kohéziót, mely ugyanakkor ismét problémás kérdéseket vet fel: a katonai szövetség megerősítése ugyanis az Egyesült Államok európai jelenlétének fokozása mellett az európai NATO-szövetségesek védelmi kiadásának növelését is kívánja.<sup>685</sup> Utóbbi továbbra is politikai vita tárgyát képezi: az európaiak a 2014-es walesi NATO-csúcson már tettek egy jogilag nem kötelező nyilatkozatot, melyben ígéretet tettek nemzeti védelmi költségvetéseik csökkenésének megállítására, illetve GDP-növekedéssel párhuzamos növelésére,<sup>686</sup> melyhez többük tartotta is magát. Mégis, Trump elnök retorikájának visszatérő eleme volt az európai szövetségesek potyautassága mind a 2016-os amerikai elnökválasztási kampány, mind a 2017-es vezetői találkozó és a 2018-as brüsszeli NATO-csúcs alatt. A már-már idejétmúlt védelmi kiadás-vita mellett a politikai kohézió építését tovább nehezíti, hogy számos európai szövetséges nem minden részletében osztja Washington értékelését a geopolitikai kihívást illetően. A Trump-adminisztráció Európa-stratégiájának bemutatásakor Mitchell

---

<sup>681</sup> DAALDER, Ivo H.: *The End of Atlanticism*. pp.151–152. és p.157., valamint KAGAN, Robert: *Édenkert és hatalom. Amerika és Európa az új világrendben*. p.7.

<sup>682</sup> The White House: *National Security Strategy of the United States of America*.2017, pp.1–2.

<sup>683</sup> Európai Külügyi Szolgálat: *Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa. Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan*. Európai Külügyi Szolgálat, 2016. június, Online: [http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/top\\_stories/pdf/eugs\\_hu.pdf](http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_hu.pdf) [letöltés ideje: 2019. december 10.], p.6. és p.13.

<sup>684</sup> Ibid. p.7.

<sup>685</sup> MITCHELL, A. Wess: *A nyugati szövetség megszilárdítása*.

<sup>686</sup> North Atlantic Treaty Organization: *The Wales Declaration on the Transatlantic Bond*. North Atlantic Treaty Organization, September 5, 2014, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/official\\_texts\\_112985.htm?selectedLocale=en](https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112985.htm?selectedLocale=en) [letöltés ideje: 2019. május 4.], 5. pont.



helyettes államtitkár kiemelte, hogy a transzatlanti feleknek összhangra kell jutniuk az iráni atomprogram és az Északi Áramlat 2 gázvezeték kérdésében is.<sup>687</sup>

A Trump-adminisztráció alatt jelentkező transzatlanti viták több súrlódási pontra is rávilágítanak, ám a 2003-as iraki háborút követő liberális válsághangulat tükrében nem mind tekinthető új keletű problémának. A demográfiai változások, a politikai értékvilág és a katonai erőbe vetett hit régi különbségek, melyek már a 2000-es években is ürügyként szolgáltak a transzatlanti közösséget megosztó amerikai és európai identitások újra-fogalmazásához. A transzatlanti kohéziót ugyanis nemcsak a közös ellenség eltűnése gyengítette, hanem az Egyesült Államok fokozódó unilateralizmusa és kivételesség-tudata is, mely a nyugati világ érdemi védelmezőjeként egyre csak saját magát látta.<sup>688</sup> Washington akkor elkezdte lefokozni Európa mint partner jelentőségét, amihez szorosan kapcsolódott az Egyesült Államok európai integrációval szembeni kritikus viszonya, hiszen a 2003-as iraki háború egy megosztott NATO-t és egy magatehetetlen Európai Uniót hagyott maga után. Míg liberális olvasatban Washington „oszt meg és uralkodj” logikája, illetve az európaiak külpolitikai kényszerpályája Európa amerikai védelmi függőségének felszámolását tűzte napirendre,<sup>689</sup> konzervatív olvasatban ez mindmáig csupán egy ismételt, valódi politikai elhatározást nélkülöző fenyegetődzés.<sup>690</sup>

Donald F. Tusk elnököt megerősítve Angela Merkel német kancellár 2017-ben bejelentette, hogy a Brexit árnyékában az Európai Unió már nem támaszkodhat teljesen atlanti partnereire,<sup>691</sup> és Emmanuel Macron francia elnökhöz csatlakozva jelezte az európai hadsereg megeremtésének időszerűségét. Amikor azonban a francia államfő 2019 végén hasonló megfontolásból „agyhalottnak” nevezte a NATO-t, Merkel kancellár emlékeztetett, hogy a nagyobb európai önállóság elérésének minden szándéka ellenére a transzatlanti szövetség továbbra is nélkülözhetetlen.<sup>692</sup> A konzervatív elemzők mellett a Trump-adminisztráció sem vette komolyan az európai hadseregére vonatkozó francia kijelentéseket. Így például amikor 2018-ban Trump elnök

---

<sup>687</sup> MITCHELL, A. Wess: A nyugati szövetség megszilárdítása.

<sup>688</sup> DUNN, David Hastings: Assessing the Debate, Assessing the Damage: Transatlantic Relations after Bush. *The British Journal of Politics & International Relations*. Vol.11. No.1. (February 2009), ISSN 1369-1481, pp.5–14. és pp.15–20.

<sup>689</sup> DAALDER, Ivo H.: The End of Atlanticism. p.148.

<sup>690</sup> MICHTA, Andrew A.: Without the US, European Defense Will Fall to Pieces. *The American Interest*, October 23, 2019, Online: <https://www.the-american-interest.com/2019/10/23/without-the-us-european-defense-will-fall-to-pieces/?utm-access=rcw> [letöltés ideje: 2019. november 12.]

<sup>691</sup> SMALE, Alison & ERLANGER, Steven: Merkel, After Discordant G-7 Meeting, Is Looking Past Trump. *The New York Times*, May 28, 2017, Online: <https://www.nytimes.com/2017/05/28/world/europe/angela-merkel-trump-alliances-g7-leaders.html> [letöltés ideje: 2019. december 12.]

<sup>692</sup> CHAZAN, Guy: Merkel warns Europe cannot defend itself without Nato. *Financial Times*, November 27, 2019, Online: <https://www.ft.com/content/4a208660-10f8-11ea-a225-db2f231cfeae> [letöltés ideje: 2019. december 12.]



INF-szerződéstől való amerikai visszalépés lehetőségének bejelentésére reagálva Macron elnök az Egyesült Államokkal szembeni is védelmező európai hadsereg szükségességét hangsúlyozta, Trump elnök „sértőnek” nevezte az ötletet, hozzátéve: „erős Európát akarunk, ez nagyon fontos nekünk, bármiképp is tudjuk ezt a legjobban és leghatékonyabban elérni,” ugyanakkor a NATO-n belüli arányos tehermegosztás amerikai igénye továbbra is prioritást élvez.<sup>693</sup> Megjegyzendő továbbá, hogy a transzatlanti szövetség belső politikai feszültsége a 2019-es londoni vezető találkozáson is érződött, ahol viszont már nemcsak Trump elnök csiszolatlan stílusa, hanem az tagállamok eltérő biztonságpercepciói is jobban érződtek, tekintve hogy Washington a NATO Peking felemelkedése iránti figyelmét erősítette meg a zárónyilatkozatban.<sup>694</sup>

A Trump-adminisztráció A. Wess Mitchell szavaival „stratégiai megújítási munkának” tekinti az Egyesült Államok európai jelenlétének erősítését, melyet „el kell végeznünk [...] most, hogy ugyanezt ne később és ne kedvezőtlenebb feltételek között kelljen megtennünk. Üldözéssel versenyt játszunk, miután éveken át nem stratégiai szintként tekintettünk Európára.”<sup>695</sup> Mindazonáltal a Trump-adminisztráció alatt a transzatlanti felek közötti stratégiai nézetkülönbségek valóban látványosabb felszínre törtek: Angela Merkel 2020 elején elismerte, hogy az Egyesült Államok és Európa közötti viták fő okozója nem Donald J. Trump, hanem az amerikai elnök személyétől független nemzetközi hatalmi változások.<sup>696</sup> Az Egyesült Államok Európára mint geopolitikai verseny színterére fordított figyelme egyfajta kettősséget szül. Egyrészt Európa (különösen Berlin és Párizs) nem osztja mindenben Washington álláspontját, így az amerikai olvasatban közösnek ítélt geopolitikai kihívások együttes kezelésének lehetősége is korlátozott. A 2019 decemberében Londonban tartott jubileumi NATO vezetői találkozáson például a szövetségesek közös nyilatkozatba foglalták, hogy a Kínai Népköztársaság nemzetközi aktivitása „lehetőségeket és kihívásokat is kínál, melyeket egy Szövetségként közösen kell kezelnünk,”<sup>697</sup> ugyanakkor kérdéses, hogy ez a gyakorlatban mit hoz magával, tekintve hogy Európában eleve kisebb a gyanakvás Pekinggel szemben.<sup>698</sup> Másrészt a Trump-adminisztráció

---

<sup>693</sup> HOLLAND, Steve & BAKER, Luke: Trump, Macron agree on defence after 'insulting' European army spat. *Reuters*, November 10, 2018, Online: <https://www.reuters.com/article/uk-ww1-century-trump-macron/trump-macron-agree-on-european-defence-after-european-army-spat-idUSKCN1NE2M6> [letöltés ideje: 2019. május 2.]

<sup>694</sup> BBC: Nato summit: Trump calls Trudeau 'two-faced' over video. *BBC*, December 4, 2019, Online: <https://www.bbc.com/news/world-europe-50653597> [letöltés ideje: 2019. december 12.]

<sup>695</sup> MITCHELL, A. Wess: A nyugati szövetség megszilárdítása.

<sup>696</sup> STEFTALOVICH, Zoya: Trump is not the cause of cooling EU-US ties, says Merkel. *Politico*, January 16, 2020, Online: <https://www.politico.eu/article/trump-is-not-the-cause-of-cooling-eu-us-ties-says-merkel/> [letöltés ideje: 2020. február 2.]

<sup>697</sup> North Atlantic Treaty Organization: *London Declaration*. North Atlantic Treaty Organization, December 4, 2019, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/official\\_texts\\_171584.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm) [letöltés ideje: 2019. december 14.], 6. pont.

<sup>698</sup> STEFTALOVICH, Zoya: Trump is not the cause of cooling EU-US ties, says Merkel

Európa-stratégiája inkább a peremvidékekre szentel nagyobb figyelmet, hiszen a „stratégiai megújítás” teendőinek egy részét a keleti és déli végeken lévő államokban „pozitív befolyásoló szerepért” zajló verseny adja,<sup>699</sup> vagyis bár a stratégia a transzatlanti szövetség egészére irányul, alapvetően inkább Kelet-Közép-Európát helyezte reflektorfénybe.<sup>700</sup>

### **VI.2.2. Hatalmi verseny és elrettentés folytatása**

A Trump-adminisztráció kül- és biztonságpolitikájában az amerikai-orosz kapcsolatok kezdetben több okból is kiemelt figyelemben részesültek. Egyrészt 2011-2012-re a bilaterális kapcsolatok már láthatóan a kihülés jeleit mutatták, amit Vlagyimir V. Putyin orosz parlamenti és elnökválasztásokba való amerikai beavatkozásra tett panaszai, a moszkvai USAID kémszervezetként történő azonosítása, valamint a Kongresszus és a Duma képviselői által bevezetett szankciók is szemléltettek. Az Obama-adminisztráció végnapjaira az amerikai-orosz viszony kifejezetten fagyos volt, mivel 2016 decemberére egyre világosabbá vált, hogy az Egyesült Államok egy hónappal korábban tartott elnökválasztási folyamatába orosz hackerek beavatkoztak. A Demokrata Párt Nemzeti Konvenciójának szervezői ellene elkövetett kibertámadásra adott válaszként a még hivatalban lévő Barack H. Obama egy elnöki rendeletben döntött 35 orosz hírszerző diplomata kiutasításáról, valamint kettő orosz diplomáciai létesítményhez való hozzáférés megakadályozásáról. Demokrata és republikánus szenátorok egyaránt szigorúbb szankciókat fontolgattak, és mivel az addigra megválasztott Donald J. Trump igyekezett inkább túllépni az ügyön,<sup>701</sup> az amerikai sajtóban hamar elterjedt az az évekig kitartós narratíva, miszerint nem veszi elég komolyan az orosz beavatkozás problémáját.<sup>702</sup>

Így a megöröklött romló bilaterális kapcsolat és fokozódó hatalmi szembenállás mellett a Trump-adminisztrációnak volt egy sajátos problémája is: az orosz beavatkozás önmagában aggasztó volt, ám a helyzeten tovább rontott, hogy a Trump-kampány nyíltan kacérkodott a gondolattal, hogy külső segítségben részesül. Az orosz beavatkozást idővel több amerikai

---

<sup>699</sup> MITCHELL, A. Wess: A nyugati szövetség megszilárdítása.

<sup>700</sup> WRIGHT, Thomas: Trump Is Choosing Eastern Europe. *The Atlantic*, June 6, 2018, Online: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/06/trump-is-choosing-eastern-europe/562130/> [letöltés ideje: 2019. május 9.]

<sup>701</sup> GAMBINO *et. al.*: Obama expels 35 Russian diplomats in retaliation for US election hacking. *The Guardian*, December 20, 2016, Online: <https://www.theguardian.com/us-news/2016/dec/29/barack-obama-sanctions-russia-election-hack> [letöltés ideje: 2018. december 20.]

<sup>702</sup> Editorial Board: What Trump still doesn't get about Russian interference in the election. *The Washington Post*, February 16, 2018, Online: [https://www.washingtonpost.com/opinions/an-indictment-describes-russia-information-warfare-trump-continues-to-miss-the-point/2018/02/16/c2c34254-1359-11e8-9065-e55346f6de81\\_story.html?utm\\_term=.407c8ed0b0df](https://www.washingtonpost.com/opinions/an-indictment-describes-russia-information-warfare-trump-continues-to-miss-the-point/2018/02/16/c2c34254-1359-11e8-9065-e55346f6de81_story.html?utm_term=.407c8ed0b0df) [letöltés ideje: 2018. december 20.]

hírszerző ügynökség is megerősítette, és bár Donald J. Trump meglepetésszerű győzelmében játszott szerepének mértéke erősen vitatható, az elnök kritikusi között gyökeret vert a félelem, hogy a Trump-kampány tudatosan együttműködött az oroszokkal. A vádak elosztatásában az sem segített, hogy Trump elnök sokáig magát az orosz beavatkozás tényét is tagadta, mivel a vádakban 2016-os választási győzelmének elvitatási szándékát vélte felfedezni. A kérdés komoly belpolitikai vitát generált az elnököt amúgy is támogatók és ellenzők között, elvezetve Robert S. Mueller volt FBI-igazgató különleges ügyészi kinevezéséhez. A 2017 májusától 2019 áprilisáig tartó Mueller-vizsgálat feladata az volt, hogy megállapítsa, valóban szándékosan összejátszott-e a Trump-kampány külföldi erőkkel a 2016-os elnökválasztás megnyerésének céljával. A nyomozás végül erre nem talált kielégítő bizonyítékot, ám közel két évig (az elnökkel szemben kritikus média szivárogtatásaival együtt) érezhető politikai nyomást jelentett az adminisztráció számára, korlátozva Trump elnök azon szándékát, hogy elődjeihez hasonlóan megpróbálja újramegküzdeni az amerikai-orosz kapcsolatokat.

Az orosz beavatkozástól függetlenül Donald J. Trump eleve nyitottabb volt az amerikai-orosz együttműködés ismételt újra-indítására, legalábbis az évekkel korábban üzletemberként, illetve a 2016-os kampányban elnökjelöltként tett kijelentései alapján. Kritikusi szerint az elnök hajlamos az erős autoriter vezetők tiszteletére, Moszkvával pedig képes lenne nemcsak a szokásos közös globális ügyekben (például a nemzetközi terrorizmus elleni fellépésben) együttműködni, hanem realista alkukat is kötne, így például megfontolná a Krím-félsziget orosz hovatartozásának elismerését és feloldaná az Obama-adminisztráció által bevezetett pénzügyi-gazdasági szankciókat.<sup>703</sup> Trump elnök eleinte pragmatista hozzáállást tanúsított: megválasztását követő első sajtótájékoztatóján lehetőségként tekintett orosz kollégája iránta érzett nagyobb szimpátiájára, ugyanakkor elképzelhetőnek tartotta, hogy Putyin elnökkel nem tud majd jól kijönni.<sup>704</sup> Az elnök óvatos kijelentései mellett a kritikusok az adminisztráció egy-egy kinevezéseit sem fogadták jól: Michael T. Flynn altábornagy, Trump elnök első nemzeti biztonsági főtanácsadójának azért kellett idő előtt távoznia posztjáról, mert magánemberként találkozott a washingtoni orosz nagykövettel (jóllehet bűncselekményt nem követett el), és bár az elnök ezt helyeselte,

---

<sup>703</sup> WRIGHT, Thomas: The 2016 Presidential Campaign and the Crisis of US Foreign Policy. *Lowy Institute*, October 10, 2016, Online: <https://www.lowyinstitute.org/publications/2016-presidential-campaign-and-crisis-us-foreign-policy> [letöltés ideje: 2018. december 20.]

<sup>704</sup> CNBC: Transcript of President-elect Trump's news conference. *CNBC*, January 11, 2017, Online: <https://www.cnbc.com/2017/01/11/transcript-of-president-elect-donald-j-trumps-news-conference.html> [letöltés ideje: 2018. december 20.]

Flynn altábornagy eltitkolódzása miatt nem állt ki nemzeti biztonsági főtanácsadója mellett.<sup>705</sup> Kérdéseket vetett fel Rex W. Tillerson külügyminiszteri kinevezése is, mivel az ExxonMobil volt igazgatójaként korábban gazdasági szálak fűzték az Oroszországi Föderációhoz, ahol magas rangú állami kitüntetésben is részesült.<sup>706</sup>

Bár Trump elnök első külügyminiszteréről idővel bebizonyosodott, hogy a Moszkvával szembeni erélyes fellépés szorgalmazója,<sup>707</sup> a Kongresszusban még a republikánusok is sokáig bizonytalanok voltak az elnök határozottságát illetően. Mivel a Krím-félsziget anektálásáért, majd az amerikai elnökválasztásba való beavatkozásért kivetett szankciókat az Obama-adminisztráció elnöki rendeletek formájában vezette be, félő volt, hogy Trump elnök egy tollvonással eltörli vagy módosítja azokat. A szankciók megerősítése (és fokozása) érdekében 2017 augusztusában a törvényhozás az elnök elé küldte az Egyesült Államokkal szemben ellenséges országok szankcionálásáról szóló ún. CAATSA-törvényt,<sup>708</sup> melyet az elnöki mozgástér korlátozása miatt Donald J. Trump „alapjaiban elhibázottnak” minősített.<sup>709</sup> Az ukrán válság okán meghozott amerikai szankciókat a szintén 2017-ben elfogadott CRIIEA-törvény<sup>710</sup> foglalta keretbe, célzott szankciókat helyezve elsősorban orosz kormányzati képviselőkre és védelmi ipari üzletemberekre, illetve entitásokra. Az európai biztonság szempontjából kiemelendő másik szankció-csomagot a 2019 végén elfogadott PEESA-törvény<sup>711</sup> jelentette, amely az Északi Áramlat 2 projekt tengeri vezetékének építésében résztvevő cégeket bünteti.<sup>712</sup>

Trump elnök Oroszország-politikáját illetően a transzatlanti partnerek sem voltak teljesen megnyugodva. Az amerikai és orosz elnök első közvetlen és bizalmas megbeszélésének teret adó helsinki találkozó csak néhány nappal követte a brüsszeli NATO-csúcsot, ezért az európaiak (is) attól féltek, hogy a transzatlanti szövetség vezetőinek gyűlésén hozott döntések

---

<sup>705</sup> The White House: Remarks by President Trump in Press Conference. *The White House*, February 16, 2017, Online: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-press-conference/> [letöltés ideje: 2018. április 22.]

<sup>706</sup> MacFARQUHAR, Neil & KRAMER Andrew E.: How Rex Tillerson Changed His Tune on Russia and Came to Court Its Rulers. *The New York Times*, December 20, 2016, Online: <https://www.nytimes.com/2016/12/20/world/europe/russia-rex-tillerson-donald-trump-secretary-of-state.html> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

<sup>707</sup> TILLERSON Rex W.: I Am Proud of Our Diplomacy. *The New York Times*, December 27, 2017, Online: <https://www.nytimes.com/2017/12/27/opinion/rex-tillerson-state-department-diplomacy.html> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

<sup>708</sup> Countering America's Adversaries Through Sanctions Act

<sup>709</sup> The White House: Statement by President Donald J. Trump on the Signing of H.R. 3364. *The White House*, August 2, 2017, Online: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-donald-j-trump-signing-h-r-3364/> [letöltés ideje: 2019. május 24.]

<sup>710</sup> Countering Russian Influence in Europe and Eurasia Act

<sup>711</sup> Protecting Europe's Energy Security Act

<sup>712</sup> RENNACK, Dianne E. & WELT, Cory: U.S. Sanctions on Russia: An Overview. *Congressional Research Service*, March 23, 2020, Online: <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10779.pdf> [letöltés ideje: 2020. március 24.]

hamar érvénytelenné válnak (már ha egyáltalán megszületnek, ugyanis Trump elnök egy hónappal korábban nem járult hozzá a G7-csúcs közös zárónyilatkozatához). Az amerikai képviselőház és a szenátus közös dokumentumban fejezte ki az Egyesült Államok elkötelezettségét a NATO iránt,<sup>713</sup> jóllehet addigra már Trump elnök is nem egyszer kifejezte a NATO és a Washingtoni Szerződés ötödik cikkelye melletti kiállását. Míg a kelet-közép-európai országok részéről a hivatalos diplomácia nyilvánosan kevésbé jelzett aggodalmakat, nem hivatalos csatornákon már Trump elnök hivatalba lépése előtt felvetődött a szövetségesek feje felett átnyúló realista alku rémképe. Kevésbé köztudott, hogy 2017 januárjában Donald J. Trump a még Obama elnöknek 2009 nyarán küldött „huszonkettek leveléhez” hasonló, sőt szerzőit tekintve részben átfedést mutató üzenet címzettje volt. A tizenhét, többségükben kelet-közép-európai politikusok és értelmiségiek által aláírt levél elődjéhez hasonlóan óva intette az amerikai elnököt, hogy a transzatlanti szövetségesek helyett az orosz vezetésben keressen partnert.<sup>714</sup>

Miközben Trump elnököt hivatalba lépésétől kezdve folyamatosan az oroszbarát politika szándékának vádja érte, kül- és biztonságpolitikai csapata kifejezetten keményvonalasnak bizonyult Moszkvával szemben. Herbert Raymond McMaster altábornagy már 2016 tavaszán egy szenátusi meghallgatáson kifejtette, hogy miközben az Egyesült Államokat lekötötte az iraki és afganisztáni háború, „Oroszország tanulmányozta az amerikai képességeket és sebezhetőségeket, majd egy ambiciózus és nagyban sikeres modernizációs vállalkozásba kezdett”, amihez már az amerikai félnek is igazodnia kell.<sup>715</sup> Trump elnök második nemzeti biztonsági főtanácsadójaként megerősítette, hogy Moszkva az amerikai politika és társadalom megosztására törekszik,<sup>716</sup> jóllehet ez ügyben vitába is került a témának nagyobb jelentőséget nem tulajdonító amerikai elnökkel,<sup>717</sup> az adminisztrációból való távozása után pedig elárulta, hogy szerinte Washingtonnak nem sikerült kellő árat fizettetnie a Moszkvára kivetett szankciókkal.<sup>718</sup> Utódja,

---

<sup>713</sup> KUMAR SEN, Ashish: US Senators Back NATO as Trump Leaves Allies On Edge. *Atlantic Council*, July 12, 2018, Online: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/us-senators-back-nato-as-trump-leaves-allies-on-edge/> [letöltés ideje: 2019. november 24.]

<sup>714</sup> BĂSESCU, Traian *et. al.*: Letter to President-elect Donald J. Trump from America’s Allies. *The Washington Post*, January 9, 2017, Online: [https://www.washingtonpost.com/r/2010-2019/WashingtonPost/2017/01/10/Editorial-Opinion/Graphics/Letter\\_to\\_Trump.pdf](https://www.washingtonpost.com/r/2010-2019/WashingtonPost/2017/01/10/Editorial-Opinion/Graphics/Letter_to_Trump.pdf) [letöltés ideje: 2018. május 2]

<sup>715</sup> BENDER, Bryan: The Secret U.S. Army Study That Targets Moscow. *Politico*, April 14, 2016, Online: <https://www.politico.com/magazine/story/2016/04/moscow-pentagon-us-secret-study-213811> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

<sup>716</sup> BBC: HR McMaster: Russian meddling ‘sophisticated subversion’. *BBC*, December 19, 2017, Online: <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-42409144> [letöltés ideje: 2018. április 23.]

<sup>717</sup> JOHNSON, Eliana: Trump’s rebuke of McMaster was months in the making. *Politico*, February 20, 2018, Online: <https://www.politico.com/story/2018/02/20/trump-mcmaster-tension-national-security-adviser-417110> [letöltés ideje: 2018. április 23.]

<sup>718</sup> McMASTER, R. H.: Russian Aggression is Strengthening Our Resolve. *Atlantic Council*, April 3, 2018, Online: <http://www.atlanticcouncil.org/news/transcripts/us-national-security-advisor-lt-gen-h-r-mcmaster-russian-aggression-is-strengthening-our-resolve> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

John Bolton korábbi ENSZ-nagykövet köztudottan neokonzervatív és keményvonalas politika híve volt, aki hetekkel főtanácsadói megbízatásának kezdete előtt egy olyan határozott fellépést sürgetett az Orosz Föderációval szemben, melyet szerinte a Trump-adminisztráció egyelőre nem tudott kialakítani.<sup>719</sup>

Noha kezdetben Rex W. Tillersont a Trump-adminisztráció kritikusai oroszbarát részrehajlással vádolták, a külügyminiszter idővel egyre szókimondóbb volt Moszkvával szemben, sőt egyik utolsó nyilvános beszédében a Szkripal-ügy kapcsán élesen bírálta az orosz vezetést, melyet „az instabilitás egy felelőtlen erőjeként” jellemezte. Miután Donald J. Trump eltávolította Rex Tillersont hivatalából, a demokrata ellenzékben újabb lendületet nyert a vád, miszerint az elnök saját adminisztrációjának tagjaival sem ért egyet orosz-ügyben.<sup>720</sup> Második külügyminisztere, Michael R. Pompeo a CIA igazgatói székéből lett az Egyesült Államok elsőszámú diplomatája, és bár személyesen jó kapcsolatot ápol az elnökkel, a kezdetektől határozottan kemény álláspontot képviselt az amerikai-orosz viszonyt illetően, melyről a hírszerző ügynökségnél<sup>721</sup> és a külügyminisztériumban<sup>722</sup> betöltött pozíciót megelőző kongresszusi meghallgatásokon is tanúbizonyosságot tett. A Trump-adminisztráció egyik leginkább megfontolt és következetes hangjaként ismert James N. Mattis tábornok a védelmi miniszteri pozícióért folytatott szenátusi meghallgatásán egyrészt kiállt a NATO mellett, másrészt az észak-atlanti szövetség kohéziójának megbontására törekvő Oroszországi Föderációt az Egyesült Államok „stratégiai versenytársaként, [...] kulcsfontosságú területeken ellenségként” jellemezte, az együttműködés kapcsán pedig egyre kevesebb lehetőségre és eredményre számított.<sup>723</sup>

---

<sup>719</sup> BOLTON, John.: Russian assault on ‘American idea’ enables Trump to take tough action. *The Hill*, March 19, 2018, Online: <http://thehill.com/opinion/national-security/374489-russian-assault-on-american-idea-enables-trump-to-take-tough-action> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

<sup>720</sup> BLAKE, Aaron: Did Trump fire Tillerson because he was too anti-Russia? *The Washington Post*, March 13, 2018, Online: <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2018/03/13/did-trump-fire-tillerson-because-he-was-too-anti-russia/> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

<sup>721</sup> POMPEO, Michael R.: Statement for the Record before the Senate Select Committee on Intelligence. *United States Senate Select Committee on Intelligence*, December 1, 2017, Online: <https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/documents/statement-pompeo-011217.pdf> [letöltés ideje: 2018. április 24.] p.4.

<sup>722</sup> POMPEO, Michael R.: Statement for the Record before the U.S. Senate Committee on Foreign Relations. *United States Senate Committee on Foreign Relations*, April 12, 2018, Online: [https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/041218\\_Pompeo\\_Statement.pdf](https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/041218_Pompeo_Statement.pdf) [letöltés ideje: 2018. április 24.] p.10.

<sup>723</sup> GOULD, Joe: Mattis Warns Putin Trying to ‘Break’ Alliance, Voices NATO Support. *DefenseNews*, January 12, 2017, Online: <https://www.defensenews.com/congress/2017/01/12/mattis-warns-putin-trying-to-break-alliance-voices-nato-support/> [letöltés ideje: 2018. április 24.]



A fenti kinevezettek többsége, élükön McMaster tábornokkal részt vett az Egyesült Államok 2017-es nemzeti biztonsági stratégiájának előkészítésében, így a Trump-adminisztráció hivatalos biztonságpolitikai dokumentumaiban Moszkva egyértelműen stratégiai versenytársként van megnevezve. A nemzeti biztonsági stratégia szerint az Oroszországi Föderáció igyekszik a saját javára „megváltoztatni a nemzetközi rendet,” melynek érdekében „a nyílt katonai konfliktus szintje alatt és a nemzetközi jog szélén maradva” próbálja megváltoztatni a status quot.<sup>724</sup> Így a Trump-adminisztráció értékelésében a verseny a katonai és politikai mellett a gazdasági, társadalmi és technológiai szektorokban is érvényesül, és bár a dokumentum az Oroszországi Föderációt elsősorban az Egyesült Államokkal és az Európai Unióval állítja szembe,<sup>725</sup> szerzői az amerikai-orosz hatalmi versenyt más régiókban, köztük a Közel-Keleten is azonosították.<sup>726</sup> Mindazonáltal a Trump-adminisztráció Oroszország-stratégiája egyrészt a katonai erővel alátámasztott diplomácia igényéből indul ki,<sup>727</sup> másrészt Európa-stratégiájának elsődleges prioritásaként szolgál,<sup>728</sup> ami mindenekelőtt a NATO keleti szárnyának katonai megerősítését jelenti.

Az Obama-adminisztráció végére megerősített Európai Elrettentési Kezdeményezés folytatása (és kibővítése) mellett a Trump-adminisztráció élénkebb fegyverkezéssel igyekszik javítani versenyhelyzetén az Oroszországi Föderációval szemben. A fegyverkezési verseny és az elrettentés kiemelt eleme a nukleáris képességek fejlesztése. Donald J. Trump már a 2016-os elnökválasztási kampányban kritizálta az Obama-adminisztráció non-prolifерációs törekvéseinek fő eredményét, a 2010-es Új START megállapodást, csatlakozva a republikánusok panaszához, miszerint az amerikai-orosz egyezmény relatív hátrányba helyezi Washington-t a továbbra is fegyverkező Moszkvával szemben. A 2017-es nemzeti biztonsági stratégia megállapította a rivális hatalmak nukleáris képességeinek bővülését,<sup>729</sup> amit 2018-as nukleáris stratégiája is megerősít, e riválisok közül Moszkvát (és Pekinget) külön megnevezve. Utóbbi dokumentum szerint az Oroszországi Föderáció előnyt szerzett a nem stratégiai nukleáris fegyverek és az azokat célba juttató eszközök terén, melyek ugyan nem esnek az amerikai részről egyébként továbbra is támogatott Új START megállapodás alá, ám más egyezmények, köztük

---

<sup>724</sup> The White House: *National Security Strategy of the United States of America*. pp.27–28.

<sup>725</sup> Ibid. pp.25–26.

<sup>726</sup> SCHADLOW, Nadia: Welcome to the Competition.

<sup>727</sup> MITCHELL, A. Wess: U.S. Strategy Toward the Russian Federation. *United States Department of State*, August 21, 2018, Online: <https://www.state.gov/u-s-strategy-toward-the-russian-federation/> [letöltés ideje: 2019. május 21.]

<sup>728</sup> MITCHELL, A. Wess: A nyugati szövetség megszilárdítása.

<sup>729</sup> The White House: *National Security Strategy of the United States of America*. p.30.

az 1987-es INF-szerződést sértik.<sup>730</sup> A Trump-adminisztráció úgy próbálja fejleszteni nukleáris arzenálját, hogy az egyszerre megfeleljen a létező egyezményeknek, de egyúttal nyomást helyezzen az orosz félre, hogy az betartsa az INF-szerződésben foglaltakat. Mattis védelmi miniszter a stratégia közzétételét követően elmondta, hogy az adminisztráció célja „erőpozícióból tárgyalni”, melynek során az új (tengeralattjáróról pályára bocsátható, kisebb robbanófejjel ellátott) fegyverek alkualapot képezhetnek.<sup>731</sup> A fegyverkezési verseny jele volt, hogy Putyin elnök nemcsak kritizálta az amerikai nukleáris stratégiát, hanem az Egyesült Államok védelmi rendszerét áttörni képes interkontinentális ballisztikus rakéta kifejlesztését jelentette be 2018 elején.<sup>732</sup> A feszültséget jelezte, hogy a bejelentést egy olyan számítógépes szimuláció kísérte, melyben Moszkva az új rakétákkal látszólag Florida államra mér nukleáris csapást.<sup>733</sup>

Az elrettentés másik jele az Ukrajnának nyújtott fegyveres támogatás volt. Jakub Grygiel és A. Wess Mitchell említett 2016-os, perifériákra nehezedő geopolitikai nyomásról szóló cikkükben kifejtették, hogy a „jól felfegyverzett szövetségesek [...] stratégiai áldást képeznek az Egyesült Államok számára [...] mivel megszilárdult akadályokként” a revizionista erők terjeszkedésének útját állják.<sup>734</sup> Szakítva elődjének gyakorlatával, Trump elnök 2017 végén jóváhagyta Kijev amerikai fegyverekkel való ellátását. Az Obama-adminisztráció is szembesült az erre irányuló ukrán, kongresszusi és szakértői elképzelésekkel, ám a kelet-európai konfliktus eszkalációjától tartva nem támogatta a lépést.<sup>735</sup> Az Obama elnök jóváhagyásával küldött nem halálos katonai támogatás (járművek, radarok, rádiók és védőfelszerelések) kiegészítéseként Trump elnök Javelin páncéltörő rakétákat és mesterlövész puskákat kezdett adni Kijevnek. A Trump-adminisztráció továbbra sem akarja az eszkalációt, ám érvelése szerint e fegyverek célja nem is ez, hanem hogy költségesebbé tegyék az orosz támadásokat.<sup>736</sup> Az elrettentés e formájáról Grygiel és Mitchell már 2014 őszén írtak, amikor korlátozott célú és mértékű háború orosz

---

<sup>730</sup> United States Department of Defense: *Nuclear Posture Review*. United States Department of Defense, 2018, p.2. és p.9.

<sup>731</sup> MEHTA, Aaron: Will the US trade its new sub-launched cruise missile for Russian arms treaty compliance? *DefenseNews*, February 6, 2018, Online: <https://www.defensenews.com/space/2018/02/06/will-the-us-trade-its-new-sub-launched-cruise-missile-for-russian-arms-treaty-compliance/> [letöltés ideje: 2019. május 21.]

<sup>732</sup> SAVRANSKY, Rebecca: Putin: New missile renders defenses useless. *The Hill*, March 1, 2018, Online: <http://thehill.com/policy/international/376191-putin-new-missile-renders-defenses-useless> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

<sup>733</sup> BBC: Why would Putin want to nuke Florida? *BBC*, March 1, 2018, Online: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-43248794> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

<sup>734</sup> GRYGIEL, Jakub & MITCHELL, A. Wess: Pressure on the Peripheries. p.50. és p55.

<sup>735</sup> BLINKEN, Anthony J.: Time for the Trump Administration to Arm Ukraine. *The New York Times*, April 10, 2017, Online: <https://www.nytimes.com/2017/10/04/opinion/trump-ukraine-russia.html> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

<sup>736</sup> GORDON, Michael R.: Jim Mattis, in Ukraine, Says U.S. Is Thinking of Sending Weapons. *The New York Times*, August 24, 2017, Online: <https://www.nytimes.com/2017/08/24/world/europe/mattis-ukraine-russia.html> [letöltés ideje: 2019. május 22.]



gyakorlatának egy lehetséges ellenszereként javasolták a peremvidéki szövetségesek helyi védelmének megerősítését és a külső támadás költségének fokozását.<sup>737</sup> A koncepció gyakorlati alkalmazásától ugyanezt várta Kurt Volker korábbi NATO-nagykövet, az ukrajnai tárgyalásokért felelős akkori amerikai különmegbízott, aki 2018 áprilisában arról beszélt, hogy a lépéssel a Trump-adminisztráció növelni szándékozik az orosz agresszió költségeit. A diplomata szerint Washington így próbál idővel „véget vetni a konfliktusnak és békét hozni”,<sup>738</sup> ismét a Trump-adminisztráció „béke erő által” gondolatát tükrözve.

## Összegzés

Az Obama-doktrínához hasonlóan a Trump-doktrína is komoly szakértői viták tárgyát képezi. Az Egyesült Államok 2017-es nemzeti biztonsági stratégiája alapján a Trump-adminisztráció kül- és biztonságpolitikáját az „elvhű realizmus” jellemzi, ami elvileg a liberális nemzetközi rend realista módon történő megőrzésére irányuló politikát takar. A közhiedelem szerint Trump elnök e politikája kifejezetten árt a nemzetközi rend működésének, jóllehet Washington a konzervatív elemzők meglátását osztja az ügyben: utóbbiak lényegében egyetértenek a liberális szerzők által is észlelt válságjelekben, Trump elnök szokatlan fellépését pedig inkább tünetnek, semmint kiváltó oknak tekintik, a valódi problémát pedig a liberális rend működésével a hidegháború után visszaélő feltörekvő hatalmakban látják. A 2017-es nemzeti biztonsági stratégia (szokatlan módon) kendőzetlenül geopolitikáról számol be: az Obama-adminisztráció kezdeti optimizmusával szemben a Trump-adminisztráció nem együttműködési fórumokat és közös globális kihívásokat, hanem egy globális arénát és hatalmi versenyt lát a revizionista hatalmakkal, köztük is elsősorban a Kínai Népköztársasággal és az Oroszországi Föderációval.

Elődjéhez hasonlóan választási kampányában Donald J. Trump is a hazai nemzetépítésre kívánt nagyobb figyelmet fordítani, csökkentve az Egyesült Államok nemzetközi katonai szerepvállalásait. Retorikája révén Trump elnök esetében ez inkább az amerikai izolacionizmus vádját hozta magával. A Mead-féle amerikai külpolitikai hagyományok közül Trump elnök gyakorlata a nemzetközi kapcsolatokban realista logikát követő jacksoni nacionalista-populista irányvonalat követi, jóllehet az elnök kijelentései ilyen téren következetlenségekről árulkodnak (hol elutasítva a liberális értékek terjesztését, hol mintaértékűnek beállítva az amerikai politikai

---

<sup>737</sup> GRYGIEL, Jakub & MITCHELL, A. Wess: Limited War Is Back. *National Interest*, No.133. (September/October 2014), ISSN 0884-9382, p.41.

<sup>738</sup> United States Department of State: Latest Developments on Ukraine Negotiations. *United States Department of State*, April 13, 2018, Online: <https://fpc.state.gov/280441.htm> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

rendszer). Mindazonáltal a Trump-adminisztráció külpolitikai gondolkodásában következetesen állandó tétel a nemzetállami szuverenitás megőrzésének szándéka: a kritikusok szerint a nemzetközi szervezetekkel szembeni szkepszis révén ez is a liberális nemzetközi rend bomlásának szándékáról tanúskodik, ugyanakkor a Trump-adminisztráció konzervatív olvasatában csupán finomhangolásról van szó, amit a nemzeti érdekeket nem kellőképp kiszolgálni képes szervezetek és bürokráciák, illetve az azokkal visszaélő revizionista erők időközben megszerzett belső pozíciói tesznek indokolttá. Közben Washington továbbra sem lett izolacionista: Trump elnök kifejezetten aktív külpolitikát folytat, ami leglátványosabban az amerikai kemény hatalom demonstrálásában ölt testet: összhangban a konzervatív internacionalizmus és a jacksonizmus tételeivel, a Trump-adminisztráció kitüntetett szerepet szánt diplomáciájában a fegyveres erőnek, így alkalmazási hajlandósága (és ráfordított erőforrásai) erősödést mutatott.

A Trump-adminisztráció az európai szövetségesek vonatkozásában is a geopolitika és a hatalmi verseny tudatosítását képviselte: Európa-stratégiájának lényege, hogy a liberális nemzetközi rendet belső és külső nyomások érik, így a Nyugatot elsősorban alkotó Egyesült Államoknak és Európának össze kell fogniuk a revizionista hatalmakkal szemben. Mindeközben sem ebben, sem a 2017-es nemzeti biztonsági stratégiájában nincs érdemi említés a globális kihívásokról és azokra irányuló érdekközösségről. Mi több, noha a nemzetközi terrorizmus továbbra is fontos kihívás maradt Washington szemében, a Trump-adminisztráció 2018-as nemzeti védelmi stratégiája nyíltan kijelenti, hogy már nem ez, hanem a nagyhatalmi verseny jelenti az elsősorú kihívást. Európa vonatkozásában az Obama-adminisztrációhoz hasonlóan itt is beszédes, hogy Trump elnök első európai és eurázsiai ügyekért felelős helyettes államtitkára az az A. Wess Mitchell volt, aki kinevezését megelőzően a tudományos világban írt elemzéseiben a geopolitikára és kifejezetten annak kelet-közép-európai maradandóságára hívta fel a figyelmet.

A nyugati szövetség megszilárdítására irányuló szándék ellenére a Trump-adminisztráció alatt a transzatlanti kapcsolatokban inkább a viták hajlamosak felszínre kerülni. Bár az amerikai elnök egy-egy kijelentése és azok stílusa több szempontból is szokatlan és meggondolatlan, tartalmukat tekintve nem képviselnek újkeletű problémát a transzatlanti kapcsolatokban. Egyrészt az amerikai-európai kapcsolatok jellege az elmúlt közel háromszáz évben fluktuált, másrészt az intézményesített kapcsolatrendszer is élt már hasonló válságokat, legutóbb az ezredfordulót követően a Bush-adminisztráció alatt. Érdekes módon míg Bush elnök és Trump elnök karakterei és politikái teljesen eltérnek egymástól, a velük szemben megfogalmazott európai és liberális kritikák lényegében egybeesnek, illetve ugyanazon témák (unilaterális vagy

multilaterális fellépés, kemény vagy puha hatalom, gazdasági liberalizáció vagy környezetvédelem és fenntarthatóság, stb.) köré szerveződnek. Hasonlóképp, az Egyesült Államok 2017-es nemzeti biztonsági stratégiáját és az Európai Unió 2016-os globális stratégiáját összevetve is a konzervatív-liberális külpolitikai gondolkodás közötti különbségek kerülnek napvilágra, ismét aktuálissá téve az európai stratégiai autonómia kérdését (jóllehet az amerikai konzervatívok olvasatában ez továbbra is erőltet próbálkozás Európa részéről).

Bár Donald J. Trump csatlakozott elődjeihez és elnökségét az amerikai-orosz kapcsolatok javításának szándékával kezdte, erre a hazai és nemzetközi politikai környezet hangulata révén eleve nem sok esélye volt. Retorikájával szemben az elnök kül- és biztonságpolitikai csapatának főbb tagjai mind következetesen keményvonalas álláspontot képviseltek Moszkvával szemben, így összhangban a stratégiai dokumentumaiban foglaltakkal, a Trump-adminisztráció nem partnert, hanem revizionista hatalmat lát az Oroszországi Föderációban. A kemény hatalomra fordított amerikai hangsúly révén az amerikai-orosz viszonyban kimutathatók az elrettentésre irányuló fegyverkezési verseny jelei, ami az elvileg fennálló fegyverzetkorlátozó megállapodások borús kilátásai mellett az amerikai nukleáris stratégiában és a szövetségesek (elsősorban Ukrajna) felfegyverzésének szándékában jelentkezik. Utóbbi azért is kiemelendő, mert egyrészt minden folytonosság mellett érdemi újítást jelent az Obama-adminisztráció külpolitikájához képest, másrészt mert (összhangban a konzervatív internacionalizmus gondolkodásával) kifejezetten a nyugati világ peremterületeire vonatkozik, beleértve Kelet-Közép-Európát, mely egyúttal a Trump-adminisztráció Európa-stratégiájának kiemelt részét képezte.

## VII. Kelet-Közép-Európa és a Trump-adminisztráció kül- és biztonságpolitikájában

### VII.1. A Trump-adminisztráció konzervatív külpolitikájának fogadtatása

#### VII.1.1. Szavak és tettek megkülönböztetése

Trump elnök sajátos retorikája mellett adminisztrációjának diplomáciai gyakorlata is megosztó az európai szövetségesek körében. Egyrészt a hatékony Obama-Trump kormányváltást megnehezítette, hogy a republikánus elnök számos fontos kormányzati posztot csak lassan tudott feltölteni, ami különösen igaz volt az Egyesült Államok diplomáciai karjára. Számos fontos külügyminisztériumi vezetői tisztség mellett a nagyköveti állások betöltése is elhúzódott, a kritikusok pedig arra panaszkodtak, hogy mindkét esetben Trump elnök aránytalanul sok politikai kinevezett hozott az amerikai diplomáciába.<sup>739</sup> A tapasztalatlan diplomaták szakmai hibáira felfigyelt a nemzetközi sajtó, amely néha szokatlan politikai nézeteltérésekről számolt be. A diplomáciai furcsaságok közül kiemelendő az Egyesült Államok és az Európai Unió egymáshoz delegált nagyköveteinek helyzete: a Trump-adminisztráció 2018-ban a diplomáciai protokollban alacsonyabb szintre sorolta az EU washingtoni nagykövetét, akit „nemzetközi szervezet” képviselőjeként tartott számon. A Trump-adminisztráció később visszacsinálta a váratlan változtatást,<sup>740</sup> ám az eset kiemelt figyelemben részesült, mivel egyrészt az átmeneti „lefokozás” az Obama-adminisztráció által bevezetett gyakorlat ellen hatott, másrészt Trump elnök ezzel párhuzamosan többször nyílt kritikával és durva (köztük „ellenség”) jelzőkkel illetve az Európai Uniót annak kereskedelempolitikája miatt.<sup>741</sup>

Közben az Atlanti-óceán másik felén Gordon Sondland, az Európai Unióhoz delegált amerikai nagykövet nyilvánosan is halogatással vádolta a transzatlanti kereskedelmi tárgyalásokban eljáró Európai Bizottságot, mely szerinte a szabályzások megszállottjaként „nincs kapcsolatban a valósággal.” Trump elnök amerikai külkereskedelmi mérleget javítani szándékozó politikáját képviselve Sondland nagykövet szemrehányást tett arról, hogy Washington Európának nyújtott történelmi segítségnyújtásai ellenére az EU szándékosan nem konstruktív a kereskedelmi

---

<sup>739</sup> GRAMER, Robbie: Diplomats Losing Out to Trump Picks for Top Spots. *Foreign Policy*, August 15, 2019, Online: <https://foreignpolicy.com/2019/08/15/former-officials-decry-diplomatic-disarmament-under-trump-state-department-political-appointees/> [letöltés ideje: 2019. november 22.]

<sup>740</sup> ANDERSON, Emma: US bumps EU diplomatic status back up after downgrade. *Politico*, March 4, 2019, Online: <https://www.politico.eu/article/us-bumps-eu-diplomatic-status-back-up-after-downgrade/> [letöltés ideje: 2019. november 22.]

<sup>741</sup> BOITTIN, Jean-Francois: Donald Trump’s Diplomatic War on Europe. *The Globalist*, January 20, 2019, Online: <https://www.theglobalist.com/trump-pompeo-eu-russia-collusion-sondland/> [letöltés ideje: 2019. május 2]

tárgyalásokban. A diplomata 2018 végén a helyzetet komikusan úgy írta le, hogy „ha megkérdezek valakit az EU-nál, mennyi az idő, azt a választ kapom, «nem».” A nagyköveti posztot 2020 februárjáig betöltő Gordon Sondland biztatta az európai politikusokat, éljenek a lehetőséggel, hogy „van egy nagyon ideológiamentes elnök, aki az alkuk embere,” ám erre utóbbiak szerint nem voltak nyitottak.<sup>742</sup>

A Trump-adminisztráció nyugat-európai kormányokkal is diplomáciai csörtékbe keveredett, melyek közül érdemes megemlíteni Richard Grenell kijelentéseinek politikai visszhangját. Trump elnök berlini nagykövete egy 2018-as interjúban jelezte, hogy a konzervatív politikai erőket szeretné lendületbe hozni Európában, amire szerint utóbbiak is jelezték igényüket. Az amerikai diplomata cáfolta, hogy konkrét politikai pártokat vagy jelölteket támogatna, ugyanakkor kitartott állítása mellett, miszerint „a hangos többség [európai] ébredését tapasztaljuk – azokét, akik elutasítják az eliteket és a buborékokat, [melyekben utóbbiak élnek.]”<sup>743</sup> Richard Grenell kijelentéseit éles kritika érte a német baloldali pártoktól, valamint az amerikai főáramlatú sajtótól: utóbbit a Washington Post szerkesztőségének véleménycikke jelzett, melyben a szerzők arra panaszkodtak, hogy Grenell a diplomáciai protokollt megtörve külön fogadta Sebastian Kurz osztrák kancellárt, illetve hogy „rocksztárnak” dicsérte a bevándorlásellenes politikát képviselő osztrák kormányfőt.<sup>744</sup>

A Kelet-Közép-Európába küldött amerikai nagykövetek többsége Grenellnél is kevesebb közzolgálati tapasztalattal rendelkező politikai kinevezett, ugyanakkor a térség fővárosaiba Washington már évtizedek óta nem karrierdiplomatákat küld a diplomáciai képviseltek élére, a Trump elnök által kijelölt személyek pedig alapvetően kedvező fogadtatásban részesültek. A prágai amerikai nagykövetség élére Stephen B. King vegyipari üzletember került, aki egyik fő feladatának a gazdasági együttműködés előmozdítását látta,<sup>745</sup> míg Varsóba Georgette Mosbacher utazott, aki a lengyel holokauszt-törvény árnyékában eszkalálódó lengyel-izraeli politikai csörtében kiállt Varsó mellett (arra Israel Katz megbízott izraeli külügyminisztert,

---

<sup>742</sup> HERSZENHORN, David M.: Trump's man in Brussels slams 'out of touch' EU. *Politico*, December 10, 2018, Online: <https://www.politico.eu/article/trumps-man-in-brussels-slams-out-of-touch-eu/> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

<sup>743</sup> EDDY, Melissa: Promoting Europe's Conservatives, U.S. Envoy Upsets Germans. *The New York Times*, June 4, 2018, Online: <https://www.nytimes.com/2018/06/04/world/europe/richard-grenell-germany-us.html> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

<sup>744</sup> The Editorial Board: Trump's Man in Berlin. *The Washington Post*, June 6, 2018, Online: <https://www.nytimes.com/2018/06/06/opinion/trump-richard-grenell-ambassador-germany.html> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

<sup>745</sup> ŠTUCBARTOVÁ, Linda: Stephen B. King – Life is work and work is life. *Czech & Slovak Leaders Magazine* (November/December 2018), Online: <https://www.czechleaders.com/interviews/stephen-b-king> [letöltés ideje: 2019. november 23.], p.43.

hogy kérjen bocsánatot, amiért a lengyeleket antiszemitáknak nevezte).<sup>746</sup> Budapest David B. Cornsteint fogadta, aki közreműködött Orbán Viktor magyar kormányfő washingtoni elnöki találkozásának előkészítésében.

Trump elnök elődjéhez képest jóval többször találkozott kelet-közép-európai kollégáival, akik ráadásul kitüntetett figyelemben is részesültek: 2019-ben például Klaus Iohannis román elnök már másodjára látogatta meg Donald J. Trumpot a Fehér Házban, ám ennél érdekesebb, hogy abban az évben az amerikai elnöki rezidencia addig mindössze tíz európai kormány- és államfőt fogadott, akiknek több, mint fele Közép- és Kelet-Európából érkezett: 2019-ben például mind a négy visegrádi ország vezetője külön-külön találkozhatott az Egyesült Államok elnökével (részben az 1989-es évfordulók okán).<sup>747</sup> Miközben a nyugat-európai vezetőkkel tartott találkozási Trump elnök politikailag érzékeny kijelentései (kritikái) alapján részesülnek nagyobb sajtóvisszhangban, a kelet-közép-európai vezetők esetében inkább egy-egy kérdésben az egyetértés ténye kerül megvilágításra, jóllehet érdekeik potenciális sérelmének ők is hangot adtak, ami leginkább az amerikai elnök kereskedelempolitikájával (főleg az európai gépipari termékekre kivetett vámokkal) szembeni aggodalmaikban öltött testet. Andrej Babiš cseh kormányfő például „a cseh-amerikai kapcsolatok újra-kezdéseként” írta le, hogy 2017 márciusában nyolc év után először cseh miniszterelnök látogathatott a Fehér Házba,<sup>748</sup> ugyanakkor Trump elnökkel folytatott beszélgetésében arra kérte vendéglátóját, hogy ne vessen ki vámokat az Európai Unióból érkező termékekre,<sup>749</sup> de ugyanerre akarta felhívni az amerikai elnök figyelmét Peter Pellegrini szlovák kormányfő is két hónappal később tett washingtoni látogatásakor.<sup>750</sup> A kelet-közép-európaiak amerikai diplomáciában szerzett tényerését több helyen gyanakvás övezte, miszerint Trump elnök részben politikai ideológiai rokonszenvtől vezérelve fogadta az esetenként liberális demokrácia értékeit megkérdőjelező kormányok képviselőit. Daniel Fried, a kelet-közép-európai térségben jártas karrierdiplomata szerint bár a szóban forgó

---

<sup>746</sup> CHARLISH, Alan: Israel should apologize to Poland in Holocaust row: U.S. ambassador to Warsaw. *Reuters*, February 20, 2019, Online: <https://www.reuters.com/article/us-israel-poland/israel-should-apologize-to-poland-in-holocaust-row-us-ambassador-to-warsaw-idUSKCN1Q90TG> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

<sup>747</sup> GEARAN, Anne: Trump’s White House guest list favours smaller European countries over traditional allies. *Independent*, August 21, 2019, Online: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-white-house-guest-list-europe-romania-germany-france-klaus-iohannis-a9072696.html> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

<sup>748</sup> LAZAROVÁ, Daniela: Czech PM says meeting with President Trump is a “restart” in bilateral relations. *Radio Prague International*, March 7, 2017, Online: <https://www.radio.cz/en/section/curaffrs/czech-pm-says-meeting-with-president-trump-is-a-restart-in-bilateral-relations> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

<sup>749</sup> LAZAROVÁ, Daniela: Czech PM tells President Trump he wants to “make the Czech Republic great again” *Radio Prague International*, March 8, 2017, Online: <https://www.radio.cz/en/section/curaffrs/czech-pm-tells-president-trump-he-wants-to-make-the-czech-republic-great-again> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

<sup>750</sup> Spectator Staff: Will Trump visit Slovakia? *The Slovak Spectator*, May 2, 2019, Online: <https://spectator.sme.sk/c/22111901/trump-may-come-to-slovakia.html> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

kelet-közép-európaiakra fordított kitüntetett figyelem helyénvaló, „a Trump Fehér Ház ideológiai szárnya rossz megfontolásból kedveli őket.”<sup>751</sup>

Nyugat-európai társaikkal szemben a kelet-közép-európai kormányok vezetői nemcsak gyengébb hatalmi pozícióik miatt óvatosabbak a Trump-adminisztrációval szemben, hanem azért is, mert inkább Washington tetteit, semmint szavait tartják mérvadónak. A nemzetközi sajtóban már a 2016-os elnökválasztás előtt felmerült, hogy Donald J. Trump egyes kijelentéseinek ismeretében a kelet-közép-európai szövetségesek republikánus győzelem esetén nem sok jóra számíthatnak. Trump elnök a NATO az Egyesült Államok által vezetett Iszlám Állam elleni Globális Koalícióba történő formális bevonásáig a szervezetet „idejétmúlnak” nevezte, felvette a kollektív védelem amerikai érvényesítésének külön feltételhez kötését, és általában vonatkozott e kollektív védelem iránti amerikai elkötelezettségről beszélni. Mindazonáltal néhány szakértő, köztük Michal Baranowski rávilágított, hogy a transzatlanti védelmi kötelékre érzékeny kelet-közép-európaiak vélhetően a „várjunk és majd meglátjuk” mentalitást fogják követni.<sup>752</sup> Washington kollektív védelemhez fűződő viszonya a NATO 2017-es vezetői találkozásánál is kérdéses volt, mivel Trump elnök szövetséges állam- és kormányfők előtt tartott beszédében nem ejtett szót az általában nyomatékosított Washingtoni Szerződés ötödik cikkelyéről: bár a sajtót akkor az amerikai hallgatás híre uralta, az ügyben megkérdozett kelet-közép-európai diplomaták nem mutatták az aggodalom jeleit.

Szijjártó Péter magyar külügyminiszter szerint Trump elnök szavai megnyugtatók voltak, míg szlovák kollégája, Miroslav Lajčák szerint a hallgatás az ötödik cikk amerikai érvényesítésének triviális jellegére is utalhatott. Az ügyben leginkább érzékeny lengyel diplomácia vezetőjeként Witold Waszczykowski elmondta, hogy az amerikai katonák NATO keleti szárnyára történő tényleges telepítése „sokkal jobb, mint az ötödik cikkely deklaratív megemlézése,” ami helyett szívesebben lát „az Egyesült Államokból érkező 5,000 katonát Lengyelországban. Ez az elköteleződés.”<sup>753</sup> Amerikai oldalról ugyanezt a logikát Trump elnök 2017 nyarán intézett varsói beszédében is megerősítette, amikor a NATO-szövetségesek nemzeti védelmi kiadásaira irányuló korholásainak negatív visszhangja kapcsán elmondta: „az Egyesült Államok nem pusztán szavakkal, hanem tetteivel is kifejezte, hogy határozottan kiállunk az ötödik cikkely

---

<sup>751</sup> GEARAN, Anne: Trump's White House guest list favours smaller European countries over traditional allies.

<sup>752</sup> KINSTLER, Linda: What Trump Means for Central and Eastern Europe. *The Atlantic*, November 28, 2016, Online: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/11/trump-putin-nato-hungary-estonia-poland-orban/508910/> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

<sup>753</sup> HOVET, Jason & JANCARIKOVA, Tatiana: Central Europe confident Trump committed to NATO. *Reuters*, May 26, 2017, Online: <https://www.reuters.com/article/us-usa-nato-centraleurope-idUSKBN18M1XI> [letöltés ideje: 2019. november 23.]



mellett. [...] A szavak könnyen jönnek, de a tettek számítanak.”<sup>754</sup> A lengyel vezetés annak is örülhetett, hogy Trump elnök 2019 októberében jóváhagyta a kelet-közép-európai ország amerikai vízummentességi programba történő bevonását, ami egy évek óta elhúzódó, Varsót mint hűséges szövetségest különösen érzékenyen érintő ügy volt.<sup>755</sup>

Az európai biztonsági kérdések Trump-adminisztráció általi kendőzetlen megnevezése, valamint a nyugat- és kelet-közép-európai megosztottság problémája jól kimutatható volt a 2018. július 11-12-i brüsszeli NATO-csúcson is. A találkozót komoly sajtófigyelem kísérte részben azért, mert Trump elnök élesen kritizálta német szövetségését: az amerikai elnök arra panaszkodott, hogy miközben Washington megvédi Európát az orosz fenyegetéstől, addig Berlin és mások földgázvezetékéről szóló alkut kötnek Moszkvával, ami szerinte „nagyon nem helyénvaló.” Szerinte a németek így orosz függésbe kerülnek, miután „megszabadultak a szén-erőműveiktől, megváltak a nukleáris [erőműveiktől] és nagyon sok olajt és gázt kapnak Oroszországtól.”<sup>756</sup> A nemzetközi médiában komoly visszhangra találta Angela Merkel válasza, miszerint volt kelet-német állampolgárként ő tudja, mit jelent orosz függésben lenni, és bár a Moszkvával folytatott kereskedelem normalitására Jens Stoltenberg NATO-főtitkár is emlékeztetett,<sup>757</sup> az Északi Áramlat 2 gázvezeték szinte minden kelet-közép-európai országok számára politikai és gazdasági fájópont. A balti államokon túl a visegrádiak közül Varsó és Pozsony egyértelműen osztja Washington álláspontját az ügyben, miközben Prága kevésbé szókimondó az ügyben, szemben Budapesttel. Szijjártó Péter 2018 márciusában jól szemléltette a projekttel szembeni kelet-közép-európai frusztrációt, amikor kettős mércére panaszkodva elmondta, hogy „egyes nyugat-európai országok elég hangosak Oroszország ellenében, [ám] [...] nagyon erős és tevékeny együttműködést tartanak fenn [Moszkvával] energiaügyben.”<sup>758</sup> Noha Trump elnök kritikája részleteit tekintve pontatlan és (tőle nem) szokatlanul nyers volt, remekül hangot

---

<sup>754</sup> The White House: Remarks by President Trump to the People of Poland. *The White House*, July 6, 2017, Online: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-people-poland/> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

<sup>755</sup> SAMUELS, Brett: Trump approves Poland's entry to visa waiver program. *The Hill*, October 4, 2019, Online: <https://thehill.com/homenews/administration/464387-trump-approves-polands-entry-to-visa-waiver-program> [letöltés ideje: 2019. november 24.]

<sup>756</sup> MASON, Jeff & MACDONALD, Alastair: Trump lashes Germany over gas pipeline deal, calls it Russia's 'captive'. *Reuters*, July 11, 2018, Online: <https://www.reuters.com/article/us-nato-summit-pipeline/trump-lashes-germany-over-gas-pipeline-deal-calls-it-russias-captive-idUSKBN1K10VI> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

<sup>757</sup> MacASKILL, Ewen: Angela Merkel hits back at Donald Trump at Nato summit. *The Guardian*, July 11., 2018, Online: <https://www.theguardian.com/us-news/2018/jul/11/nato-summit-donald-trump-says-germany-is-captive-of-russians> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

<sup>758</sup> MARX, Willem: CNBC interview with Hungary's Foreign Minister, Peter Szijjártó. *CNBC*, March 20, 2018, <https://www.cbc.com/2018/03/20/cnbc-interview-with-hungarys-foreign-minister-peter-szijjarto.html> [letöltés ideje: 2018. május 10.]



kölcsönzött a kelet-közép-európai szövetségeseinek. Ivan Korčok, szlovák külügyi államtitkár találóan megjegyezte, hogy olykor „jó, ha a vezetők érthető nyelven szólnak.”<sup>759</sup>

A Trump-adminisztráció kommunikációjának stílusa és tartalma tehát egyaránt rávilágít egy-egy belső európai problémára és megosztottságra, ami a gyakorlatban politikai tabudöntőgetést jelent. Berlin és Moszkva energiaügyi együttműködése mellett Trump elnök a visegrádi országokban vitatott migráció kapcsán is a német vezetésre mutatott, amikor 2017 januárjában azt mondta, hogy az Európai Unió „alapvetően egy eszköz Németország számára,”<sup>760</sup> aki a többi tagállamra kényszeríthette bevándorláspolitikáját a 2015-ös migrációs válság idején. A lengyelországi Tusk/Kopacz-kormányt 2015-ben váltó jobbkonzervatív Szydło-kormány osztotta a német dominanciájú Európai Unió képét, kiváltképp bevándorlás-ügyben, Jarosław Kaczyński volt kormányfő szerint pedig Varsó amerikai külpolitikában szerzett kitüntetett figyelmének nyugati kritikáit pedig politikai irigységnek tudta be.<sup>761</sup> Hasonló álláspontot képviselt a magyar diplomácia is, amikor Szijjártó Péter 2018 júniusában megjegyezte, hogy Trump elnök „határozottan megszabadul a képmutatástól és a politikai korrektségtől, ám [...] az ő személyét és az Egyesült Államokat érő szidalmazások túlzásba estek, amihez Budapest nem kíván csatlakozni.”<sup>762</sup> A Trump-adminisztrációval szembeni európai megosztottság<sup>763</sup> (kiegészülve Trump elnök kétoldalú alkuk kötésének hajlamával) sokakat emlékeztetett a Bush-adminisztráció alatt a korai 2000-es években alkalmazott „rég Európára” és „új Európára” megosztásra, ami az egyéni érdekek mellett kifejezetten politikai ideológiai törésvonal mentén alakult.

---

<sup>759</sup> Spectator Staff: Slovakia supports US President Trump’s opinion on North Stream 2. *The Slovak Spectator*, July 12, 2018, <https://spectator.sme.sk/c/20869229/slovakia-supports-us-president-trumps-opinion-on-north-stream-2.html> [letöltés ideje: 2018. május 10.]

<sup>760</sup> MANCE, Henry *et. al.*: Donald Trump takes swipe at EU as ‘vehicle for Germany’. *Financial Times*, January 16, 2017, Online: <https://www.ft.com/content/1f7c6746-db75-11e6-9d7c-be108f1c1dce> [letöltés ideje: 2019. május 15.]

<sup>761</sup> DAVIES, Christian & BOFFEY, Daniel: Donald Trump’s Poland visit sparks fears of widening divisions in Europe. *The Guardian*, July 4, 2017, Online: <https://www.theguardian.com/us-news/2017/jul/04/donald-trump-poland-visit-fears-widening-europe-warsaw> [letöltés ideje: 2019. május 15.]

<sup>762</sup> TURAK, Natasha: Stop bashing Trump, Hungary’s foreign minister tells Europe. *CNBC*, June 1, 2018, Online: <https://www.cnbc.com/2018/06/01/stop-bashing-trump-hungarys-foreign-minister-tells-europe.html> [letöltés ideje: 2018. május 15.]

<sup>763</sup> SHAPIRO, Jeremy & PARDIJS, Dina: The Transatlantic Meaning of Donald Trump: A US-EU Power Audit. *European Council on Foreign Relations*, September 21, 2017, Online: [http://www.ecfr.eu/page/-/US\\_EU\\_POWER\\_AUDIT.pdf](http://www.ecfr.eu/page/-/US_EU_POWER_AUDIT.pdf) [letöltés ideje: 2018. május 15.] p.4.

### VII.1.2. A Nyugat és értékeinek konzervatív olvasata

A Trump-adminisztráció külpolitikájával szembeni európai kritikák háttérében (az elnök és képviselőinek szokatlan stílusa mellett) az áll, hogy a jacksoni hagyományt is tükröző amerikai vezetést az európaiak „radikálisan eltérő ideológia” jellemzi.<sup>764</sup> A nacionalista-populista jelzővel illetett „America First” nemcsak a nemzetállami szuverenitásról, hanem általában a Nyugat kulturális értékeinek konzervatív értelmezéséről is szól. Washington Európa-stratégiája a „nyugati szövetség megszilárdítása” alcímet kapta, alapjait pedig Donald J. Trump a 2017 júliusában elmondott varsói beszéde szolgáltatta,<sup>765</sup> jóllehet maga a beszéd Európában politikai és ideológiai szempontból sem aratott osztatlan sikert. Egyrészt a helyszínválasztás önmagában is gesztusként volt értelmezhető: bár nem ez volt az amerikai elnök első európai útja, maga a Nyugat védelméről szóló beszéd jelentősége meghaladta a protokolláris megjelenését, így többekben felmerült, hogy Trump elnök gondolatait miért nem Berlinben, Párizsban vagy Brüsszelben fejtette ki. A kritikusok szemében ez azért is volt aggasztó, mert a lengyel jobbkonzervatív kormány akkor épp jogállamiságról szóló politikai vitában állt az Európai Bizottsággal és egyes nyugat-európai kormányokkal, ahol az amerikai elnök varsói látogatását az Európai Unió politikai ideológiai megosztásának jelzéseként is érthették.<sup>766</sup>

Az Egyesült Államok elnökének 2017-es varsói beszéde a Nyugat egzisztenciális fenyegetettségét helyezte középpontba. Trump elnök szavaival „korunk alapvető kérdése, hogy a Nyugatban megvan-e az akarat a túlélésre. Van-e a bizodalomunk értékeinkben, hogy bármi áron megvédjük azokat? Tiszteljük-e eléggé saját állampolgárjainkat, hogy megvédjük határainkat? Megvan-e bennünk a vágy és bátorság arra, hogy megőrizzük civilizációnk azokkal szemben, akik felforgatnák és elpusztítanák azt?”<sup>767</sup> Bár a beszéd részben a geopolitikai kihívásokról (köztük az orosz agresszióról) szólt, Trump elnök külön problémaként nevezte meg a „nyugati biztonságot és életvitelt fenyegető” radikális iszlám terrorizmust és az azzal összefüggésbe hozott illegális migrációt, valamint a „kormányzati bürokrácia elburjánzását”, ami a társadalom anyagi jólétét és szabadságát veszélyezteti.<sup>768</sup> Bár maga a beszéd alapvetően mindenki által elfogadott panelekre és történelmi hivatkozásokra épült, konzervatív szerzői (Steve Bannon kommunikációs stratégia és Steven Miller elnöki beszédíró) szelektív módon sorolták fel benne

<sup>764</sup> SHAPIRO, Jeremy & PARDIJS, Dina: The Transatlantic Meaning of Donald Trump: A US-EU Power Audit.

<sup>765</sup> MITCHELL, A. Wess: A nyugati szövetség megszilárdítása.

<sup>766</sup> PAWLAK, Justyna: Unease in Brussels over Trump's Poland visit. *Reuters*, June 29, 2017, Online: <https://www.reuters.com/article/us-poland-usa-trump/unease-in-brussels-over-trumps-poland-visit-idUSKBN19K0G0> [letöltés ideje: 2018. május 10.]

<sup>767</sup> The White House: Remarks by President Trump to the People of Poland.

<sup>768</sup> Ibid.

a nyugati civilizáció értékeit: a szöveg egyfelől hangsúlyozta a szuverenitást és a vallásszabadságot, másfelől említést sem tett a demokratikus kormányzásról és a sajtószabadságról. Európában Trump elnök varsói beszédét inkább a konzervatív, a nyugati civilizációt a zsidó-keresztény kulturális örökségben azonosító, a muszlim bevándorlással és azt támogató liberális elittel és intézményekkel szemben gyanakvó politikai erők fogadták jól, míg balliberális körökben „rasszista és vallási paranoiával” jellemezték.<sup>769</sup> Megjegyzendő, hogy a Trump-adminisztráció konzervatív, vallási-kulturális aspektust előtérbe helyező szemléletéről tanúskodott az is, hogy nem sokkal korábban Trump elnök első külföldi útja példátlan módon Szaúd-Arábiába vezetett, ahonnan egyből Izrael Államba, majd a Vatikánvárosi Államba utazott, meglátogatva ezzel mindhárom Ábrahám-vallás központját.

A nyugati értékek mibenlétéről alkotott képe mellett a Trump-adminisztráció az egyetemesnek tekintett értékek vonatkozásában is konzervatív hozzáállásról tett tanúbizonyságot. Michael R. Pompeo 2019 júliusában bejelentette az Elidegeníthetetlen Jogok Bizottságának felállítását azzal a céllal, hogy a különböző szakmai és politikai háttérből érkező tagjai révén a testület javaslatokat fogalmazzon meg a külügyminiszter részére az alapvető emberi jogok körének lehatárolását illetően, mindezt az amerikai alkotmányban és az 1948-as Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában foglaltakkal összhangban. A lépés hátterében az a konzervatív gondolat áll, miszerint a demokráciáknak szükséges időnként hátra tekinteniük és önvizsgálatot tartaniuk a szabadságjogok bővítésének és védelmezésének kérdésében: Michael R. Pompeo a néhai Václav Havel cseh író és államférfit idézve elmondta, hogy az emberi jogok „lehetnek fénysugarak a sötétség világában [...] [de] lehetnek halálos nyilak is.” A Trump-adminisztráció szerint az emberi jogok kibontakozása örömteli fejlemény, ám a folyamat idővel célt és irányt tévesztett. Egyrészt „ahogy az emberi jogok elkezdtek terjedni, az egyes jogok feszültségbe kerültek egymással, kérdéseket és összezőrdüléseket előidézve arról, hogy mely jogokat helyes tiszteletben tartani.” Az amerikai politikus szerint ebben a helyzetben mind a nemzetállamok, mind a nemzetközi intézmények bizonytalanná váltak az emberi jogok védelmében betöltött szerepük vonatkozásában.<sup>770</sup>

A Trump-adminisztráció újítását az Egyesült Államokban vegyes fogadtatás övezte, jól tükrözve a szabadságjogok liberális-konzervatív vitáját. Míg az olyan konzervatív szereplők,

---

<sup>769</sup> GRANIERI, Ronald J.: Whose West is Best? *Foreign Policy Research Institute*, July 10, 2017, Online: <https://www.fpri.org/article/2017/07/whose-west-best/> [letöltés ideje: 2018. május 10.]

<sup>770</sup> United States Department of State: Secretary of State Michael R. Pompeo Remarks to the Press. *United States Department of State*, July 8, 2019, Online: <https://www.state.gov/secretary-of-state-michael-r-pompeo-remarks-to-the-press-3/> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

mint a tradicionális családbarát Family Research Council örvendezve fogadta Michael R. Pompeo bejelentését, addig a liberálisabb csoportok, mint az Amnesty International a szabadságjogok leszűkített értelmezésének szándékát és többek közt az LGBTQ emberek hátrányos megkülönböztetésének lehetőségét látták benne.<sup>771</sup> A szabadságjogok általában konzervatív megközelítése kelet-közép-európai szempontból azért érdekes, mert a Trump-adminisztráció másik ehhez kapcsolódó újítása a nemzetközi vallásszabadságról szóló konferencia elindítása volt, ugyanis a Washingtonban előbb 2018, majd 2019 júliusában tartott miniszteri szintű rendezvényre nem volt precedens. A Trump-adminisztráció a vallásszabadságra mint az Egyesült Államok alkotmányának első kiegészítésében rögzített legalapvetőbb szabadságjog értékére próbálta felhívni a figyelmet, mely gesztushoz a lengyel kormány is csatlakozott, előterjesztve a hitbéli meggyőződésükért erőszak áldozatai (augusztus 22-i) nemzetközi emléknapjának beiktatását az ENSZ Közgyűlésben. Bár a vallásszabadságot az Egyesült Államokban a lehető legtagabban értelmezik, a Trump-adminisztráció a Közel-Keleten üldözött keresztények megsegítésére külön figyelmet fordított, melynek során egyúttal az által sokat kritizált ENSZ-t is megkerülte.<sup>772</sup> A keresztények megsegítése Budapest számára volt szimpatikus lépés, mivel a magyar kormány egyedülálló módon külön államtitkárságot működtet e cél szolgálatában.

A nyugati civilizáció konzervatív kulturális értelmezése összhangban áll a kelet-közép-európai kormányok nézetével, ami a gyakorlatban a 2015-ös migrációs válság és az annak kezeléséről ma is zajló nemzetközi vitában mutatkozott meg. A visegrádi kormányok számára a Nyugatra irányuló egyik kiemelt fenyegetést a tömeges illegális migráció képviseli, mivel nyugati kollégáikhoz képest szkeptikusabbak a más civilizációból tömegesen érkező, csoportokban letelepedő illegális bevándorlók kulturális integrációjával szemben, vagyis annak folyománya-ként jobb esetben párhuzamos társadalmak létrejöttét, rosszabb esetben a helyi (romló demográfiai trendekkel küzdő) társadalom lassú eltűnését látják. A konzervatív és liberális politikai erők között vitatott gondolat történelmi a tapasztalatokból táplálkozik: míg a nyugat-európai társadalmak a nem európai civilizációkkal nagy tömegekben gyarmatosítókként, addig a kelet-közép-európaiak meghódított népekként találkoztak. Konzervatív körökben e történelmi élmény tudatosítása társul Oskar Halecki észrevételével, miszerint Kelet-Közép-Európa országai a középkorban épp a nem európai civilizációktól (tatároktól és törököktől) védték a keresztény

---

<sup>771</sup> OPRYSKO, Caitlin: Mike Pompeo unveils panel to examine 'unalienable rights'. *Politico*, July 8, 2019, Online: <https://www.politico.com/story/2019/07/08/pompeo-panel-unalienable-rights-1400023> [letöltés ideje: 2019. november 26.]

<sup>772</sup> GREEN, Emma: Mike Pence Promises to Defend Christians in the Middle East. *The Atlantic*, October 26, 2017, Online: <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2017/10/pence-middle-east-christians/544029/> [letöltés ideje: 2018. szeptember 26.]

Európát.<sup>773</sup> Az európai keresztény civilizáció e védelmére utalt Orbán Viktor magyar kormányfő 2018 januárjában, amikor Andrej Babiš cseh kormányfő mellett arról beszélt, hogy Magyarország déli határának közös visegrádi védelmére már volt példa: „Ugyancsak a magyar déli határnál az 1500-as évek elején, bár egy nagy vesztes csatában, de ott is óriási számban képviseltették magukat a csehek. Még akkor is így van ez, hogyha a magyar történelemkönyvek erről nem sokat írnak, ott is együtt harcoltunk, úgyhogy jó volt együtt átélni ennek a modern verzióját.”<sup>774</sup>

A nyugat-európaiától eltérő történelmi és kulturális élmények visszatérő érvelési pontokként szolgáltak az illegális bevándorlást ellenző kelet-közép-európai kormányok részéről. Peter Pellegrini 2018 júniusában kifejtette, hogy a kelet-közép-európaiak kultúrája, történelmük és tapasztalataik „egész mások, mint más országokéi, melyeknek gyarmatai voltak a világban.” A szlovák kormányfő szavaival: a gyarmatosításból kimaradt kelet-közép-európaiakként „nem tudjuk tolerálni azt, hogyha valaki nem képes a házi feladatát teljesíteni, akkor ennek eredményeként a határ lyukasabb, mint az ementáli sajt, és nem toleráljuk azt, hogy százezrek jönnek, akikről semmit sem tudunk, és szabadon mozognak az Európai Unióban.”<sup>775</sup> A 2015-ös migrációs válság alatt és után a visegrádi ország közös álláspontja az volt, hogy az illegális bevándorlókat nyugat-európai elképzelés (főleg a német Wilkommenspolitik) szerint menekültekként regisztrálni és az EU-tagállamok között kvóták szerint szétosztani elhibázott döntés volt, mivel „szívóerőt” idézett elő, nyomás alatt tartva az EU külső határait adó peremterületi országait.<sup>776</sup>

Ráadásul más biztonsági kérdésekhez (például a Moszkva elleni szankciókhoz) hasonlóan itt is felmerült a kettős mérce gondolata, amit a kelet-közép-európai szemében a Nyugat-Európában ideiglenesen bevezetett határellenőrzések és maga a kötelező befogadási kvóták terve támasztottak alá. Példának okáért amikor Witold Waszczykowski egy újságíró 2017 októberében arról kérdezte, hogy miért lát Varsó összefüggést a migráció és a terrorizmus között, a lengyel

---

<sup>773</sup> HALECKI, Oscar: *A nyugati civilizáció peremén. Kelet-Közép-Európa története.* pp.12–13.

<sup>774</sup> Magyarország Kormánya: Orbán Viktor nyilatkozata Andrej Babišsal, Csehország miniszterelnökével folytatott tárgyalását követően. *Miniszterelnöki Kabinetiroda*, 2018. január 26. Online: <https://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-nyilatkozata-andrej-babi-sal-csehország-miniszterelnokével-folytatott-targyalas-at-kovetoen> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

<sup>775</sup> Magyarország Kormánya: Orbán Viktor magyar és Peter Pellegrini szlovák miniszterelnök közös televíziós interjúja a TA3 szlovák kereskedelmi csatornának. *Miniszterelnöki Kabinetiroda*, 2018. június 24. Online: <https://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-magyar-es-peter-pellegrini-szlovak-miniszterelnok-kozos-televizios-interjuja-a-ta3-szlovak-kereskedelmi-csatornanak> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

<sup>776</sup> Visegrad Group: *Joint Statement by the Prime Ministers of V4 Countries on migration.* Visegrad Group, July 19, 2017, Online: [http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements#\\_2017](http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements#_2017) [letöltés ideje: 2019. május 22.]

külgügyminiszter visszakérdezett: Akkor miért próbálja Brüsszel mindenáron ide [a Lengyel Köztársaságba] küldeni őket? Két évvel ezelőtt az Európai Bizottság egy borzalmas hibát követett el azzal, hogy menekülteknek bélyegezte ezeket az embereket, holott csak kisebb százalékuk volt valóban menekült. Jó ég tudja, miért tették. [...] És az sem világos, hogy a Bizottság miért csak az észak-afrikai és a közel-keleti embereket tekinti menekülteknek, az ukránokat pedig nem. [...] Miért nem lehet az ukránokat ugyanúgy számon tartani, mint például a líbiaiakat? Nem fogadhatjuk el a kettős mércét.”<sup>777</sup>

A migrációs válság egy európai probléma, ugyanakkor az Obama-adminisztráció is igyekezett foglalkozni a kérdéssel. A migrációs válság körüli európai vitákban külön figyelemben részesülő magyar kormány pont az Egyesült Államokban zajló (közép- és dél-amerikai bevándorlásról szóló) belpolitikai viták révén fedezett fel politikai kapcsolódási pontot a magyar migrációpolitika és a transzatlanti kapcsolatok között. Orbán Viktor 2016 júliusában úgy fogalmazott: „most világossá vált számomra, hogy egyáltalán nem közömbös az amerikai elnökválasztás kimenetele. A republikánus [jelölt] tegnap megmondta, hogy a bevándorlás az egy rossz dolog és azt meg kell állítani. És senki sem mehet be Amerikába, aki nem tiszteli az amerikai értékeket, nem veti alá magát a törvényeknek és nem fogadja el az ottani szokásokat. [...] Az a helyzet, hogy ma a Magyarországra nehezedő bevándorlási nyomás egyik legfőbb támogatója az Egyesült Államok. [...] Obama elnök a NATO-csúcson erről nyíltan beszélt: mindenki, aki ellenzi a bevándorlást, az a rosszfiúk közé lett besorolva – ott lapultam az asztal végén. [...] Tehát az amerikaiak szerint aki a bevándorlást nem tekinti pozitívnak, nem tekinti olyannak, mint amit bátorítani kell, aki nem látja meg benne az értéket, az a legrosszabb huszadik századi szellemiséget idézi föl. Ilyen durvákat mondott az amerikai elnök! Ez a demokraták álláspontja. [...] Nem mindegy, hogy aki az Egyesült Államok leendő elnöke lesz, mit gondol a bevándorlásról. Ez meg fogja határozni az életünket. Én nem kritizálom az amerikaiakat, csak világossá akarom tenni, hogy ami szerintük helyes, az megöl bennünket. [...] De azt látniuk kéne, hogy ebben a történetben mi vagyunk az indiánok.”<sup>778</sup>

---

<sup>777</sup> VÖRÖS, Szabolcs: We see Russia in a different way. *Válasz*, October 19, 2017, Online: <http://valasz.hu/vilag/we-see-russia-in-a-different-way-waszcykowski-interview-125927> [letöltés ideje: 2019. május 24.]

<sup>778</sup> Fötér: Tuszányos 2016: Orbán Viktor és Tőkés László teljes beszéde. *Fötér.ro erdélyi szemleportál*, 2016. július 23., Online: <https://www.youtube.com/watch?v=Udf1VZttQ0o> (Videó, 1:43:10 és 1:45:20 között) [letöltés ideje: 2019. május 24.]



A Trump-adminisztráció esetében a köztudatban leginkább a Fehér Ház nacionalista-populista jelzőkkel leírt munkatársai, elsősorban Steve Bannon kommunikációs stratégia képviselte a bevándorlással szemben szigorúbb irányvonalat. Az Egyesült Államokba irányuló latin-amerikai bevándorlás kapcsán Bannon egy 2018. májusi interjúban arról beszélt, hogy „a masszív legális bevándorlás az a globalisták átverése [...], mivel azt a célt szolgálja, hogy leszorítsa a fekete és spanyolajkú munkásosztály béreit azzal, hogy korlátlan versenyt hoznak a munkaerőpiacon.”<sup>779</sup> A kommunikációs tanácsadó még abban a hónapban Kelet-Közép-Európába látogatott, ahol előadásaiban a zsidó-keresztény hagyomány védelmére hívta a hallgatóságot, akik között cseh, magyar és lengyel állam- és kormányfők is jelen voltak (éppen egy budapesti rendezvény keretein belül). Mindazonáltal Bannon bizonyos nézetei inkább az amerikai, semmint a kelet-közép-európai konzervatívokéhoz állnak közelebb,<sup>780</sup> személyének politikai megítélése nemzetközileg is vitatott, ő maga pedig 2018 nyarán már nem dolgozott a Trump-adminisztrációnak. Mégis, utóbbi hivatalosabb formában is kifejezte véleményét, miszerint migrációra vonatkozó kelet-közép-európai gyanakvást Washingtonnak célszerű elfogadnia. A szintén konzervatív, de komolyabb szakmai tekintéllyel bíró A. Wess Mitchell helyettes külügyi államtitkár egy 2018. júniusi szenátusi meghallgatáson úgy fogalmazott, hogy „Európában a szabálytalan migráció minden szinten kihívást jelent a társadalmak számára [...] és nem lehet úgy hozzáállni, hogy egyszerűen azt mondjuk, az ajtó nyitva áll – anélkül, hogy egy komoly közpolitikai vitát tartanánk arról, hogy hogyan szabályozzuk és mérsékeljük a migrációs hullámokat.”<sup>781</sup>

### **VII.1.3. „Új Európa” és az „elvhű szerepvállalás”**

A migráció körüli nemzetközi viták rávilágítottak egy másik pontra, ami politikai ideológiai összhangot képez a Trump-adminisztráció és a visegrádi országok kormányai között. Trump elnök 2017-es varsói beszédében külön veszélyként azonosította a „burjánzó bürokráciát”, ami egyértelmű utalás volt az európai uniós intézményrendszerekre. A visegrádi országok a kelet-közép-európai munkavállalókat érintő „kiküldetési irányelvről” szóló vitákban is hangot adtak

---

<sup>779</sup> BBC 2: Interview with Trump’s ex-chief strategist Steve Bannon. *BBC Two Newsnight*, May 24, 2018, Online: <https://www.bbc.co.uk/programmes/p0681gfh> (Videó, 11:52 és 12:08 perc között) [letöltés ideje: 2018. május 3.]

<sup>780</sup> GOSLING, Tim: The Nationalist Internationale Is Crumbling. *Foreign Policy*, July 20, 2018, Online: <https://foreignpolicy.com/2018/07/20/the-nationalist-internationale-is-crumbling-steve-bannon-eastern-europe-hungary-czech-republic-slovakia-trade/> [letöltés ideje: 2019. május 25.]

<sup>781</sup> United States Senate Committee on Foreign Relations: Assistant Secretary of State U.S. Policy in Europe. Subcommittee hearing of Assistant Secretary A. Wess Mitchell. *United States Senate Committee on Foreign Relations*, June 26, 2018, Online: <https://www.foreign.senate.gov/listen/us-policy-in-europe-062618> (Hangfelvétel, 27:15 és 31:29 perc között) [letöltés ideje: 2019. február 2.]

azon panaszuknak, miszerint a „szociális dömping” (vagyis a magasabb bérezésű nyugat-európai piacok alacsony bérezésű munkavállalókkal való elárasztásából eredő társadalmi feszültségek) elkerülését célzó uniós erőfeszítések valójában csak bürokratikus akadályok, melyek azt a célt szolgálják, hogy a kelet-közép-európaiak ne tudják gazdasági előnyeiket maradéktalanul érvényesíteni a belső szabad piacon. Beata Szydło 2017 végén arról beszélt, hogy az Európai Uniót „nem fogja meggyógyítani olyan új EU-s adók általi több szabályozás, munkavállalói fizetési vagy társadalompolitikai harmonizáció, [...] melyekkel azokat a későbbi központi intézményeket finanszírozzuk, amiket a már meglévő harminc mellé létrehozánk.”<sup>782</sup> A lengyel miniszterelnökasszony szerint kelet-közép-európaiakként „akárhányszor valamilyen előnyhöz jutunk az alacsonyabb költségek, hosszabb munkaórák, vállalkozószellem vagy alacsonyabb adók révén, azonnal felvetődik egy ötlet, hogy ezeket az előnyöket hogyan lehetne eltörölni.”<sup>783</sup> Hasonló álláspontot fogalmazott meg a „cseh Trumpnak” is nevezett Andrej Babiš, amikor az európai uniós kiküldetési irányelv kapcsán szorgalmazta a (nyugat-)európai jogszabályi akadályok minél nagyobb mértékű lebontását a kelet-közép-európai munkavállalók elől,<sup>784</sup> illetve Orbán Viktor miniszterelnök 2018 nyarán, amikor az Európai Unión belüli nemzetállami versenyről beszélt.<sup>785</sup>

Az amerikai jacksoni retorikájához hasonlóan Orbán Viktor 2016 nyarán arról beszélt, hogy a 2008-as gazdasági válság elitválságba fordult át, ami egy összeurópai jelenség, illetve hogy a migrációs válság ügyében is a visegrádiak fő problémája „nem Mekkában, hanem Brüsszelben van.”<sup>786</sup> Konzervatív elemzők rámutattak, hogy a visegrádi országok és Brüsszel közötti viták ideológiai természetűek,<sup>787</sup> amelyekben előbbiek a nemzeti szuverenitásuk minél nagyobb mértékű megőrzését célozzák. Az Atlanti-óceán túloldalán Trump elnök többször hangsúlyozta a nemzetállam elsőbbségét a nemzetközi kapcsolatokban, és bár ez egy tömegrendezvényekre

---

<sup>782</sup> Polish Institute of International Affairs: Prime Minister Beata Szydło on the Future of the European Union. *Polish Institute of International Affairs*, November 17, 2017, Online: <https://www.pism.pl/Events/Conferences/Prime-Minister-Beata-Szydlo-on-the-Future-of-the-European-Union-opening-address-during-the-15th-Foreign-Policy-Forum-9-November-2017-Warsaw> [letöltés ideje: 2019. május 2.]

<sup>783</sup> Ibid.

<sup>784</sup> SHOTTER, James: EU migration plan is unworkable, Czech PM warns. *Financial Times*, July 19, 2018, Online: <https://www.ft.com/content/c25cb212-89d0-11e8-b18d-0181731a0340> [letöltés ideje: 2019. február 2.]

<sup>785</sup> Magyarország Kormánya: Orbán Viktor magyar és Peter Pellegrini szlovák miniszterelnök közös televíziós interjúja a TA3 szlovák kereskedelmi csatornának.

<sup>786</sup> Magyarország Kormánya: Orbán Viktor előadása a XXVII. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. *Miniszterelnöki Kabinetiroda*, 2016. július 23. Online: <https://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-eloadasa-a-xxvii-balvanyosi-nyari-szabadegyetem-es-diaktaborban> [letöltés ideje: 2019. május 26.]

<sup>787</sup> O’SULLIVAN, John: East vs West: the new battle for Europe. *The Spectator*, January 27, 2018, Online: <https://www.spectator.co.uk/2018/01/the-fight-for-europe-is-now-between-east-and-west/> [letöltés ideje: 2018. május 26.]



korlátozódo jacksoni nacionalista-populista gondolatnak is betudható, valójában az adminisztráció külpolitikai szakértői között is fellelhető. Jakub Grygiel például 2016 őszén éppen az európai nemzetállamok visszatéréséről írt, melyben nem látta a XX századi nacionalizmus veszélyét, sokkal inkább patriotizmust, illetve általában az Európát érő belső és külső válságok hatékonyabb kezelését. Grygiel szerint az európai integráció szép eredményeket ért el, ám további támogatása helyett az Egyesült Államoknak stratégiát kell váltania: mivel jelen formájában az EU nem képes határait megvédeni és a geopolitikai versenyben helytállni, jobban jár, ha „elhagyja a kontinentális egység fantáziáját és elfogadja geopolitikai pluralizmusát.”<sup>788</sup> A Trump-adminisztráció külpolitikájának szakmai előkészítésében résztvevő elemző olvasatában Európának létezik egy kulturális-civilizációs, egy politikai és gazdasági értelmezése, és mivel legutóbbi aránytalanul nagy hangsúlyban részesült az integráció során, az EU ma képtelen az egységes külpolitikai stratégia kialakításához szükséges érdekközösséget elérni.<sup>789</sup>

A háttérben működő amerikai elemzői meglátások mellett a Trump-adminisztráció a nyilvános magaspolitikában sem tartja vissza az európai integrációval szembeni szkepszisét. Utóbbira jó példa Trump elnök kijelentése, miszerint az EU „alapvetően egy eszköz Németország számára,”<sup>790</sup> vagy Gordon Sondland nagykövet megjegyzése, miszerint „az EU-t [kereskedelem- és védelemipar-ügyben] főleg a franciák hajtják,” akiket „úgy tűnik, nem érdekli a német autóipar vagy bármely más autóipar, csak a maguké.”<sup>791</sup> Trump elnök varsói beszédét épp ezért fogadták rosszul Brüsszelben, ahol a 2000-es évek elejéről ismert „régii Európa” és „új Európa” amerikai narratívájának feléledésétől tartottak.<sup>792</sup> Ráadásul a Washington figyelméért lelkesedő lengyel vezetéstől függetlenül a Trump elnök megválasztását a legelső között nyilvánosan szorgalmazó Orbán Viktor már 2016 nyarán elővette a „régii Európa” és „új Európa” gondolatát, jóllehet nem biztonságpolitikai, hanem társadalmi és gazdasági kontextusban. A magyar kormányfő szerint „a régi és az új [Európa] közötti különbségtétel ma már sokkal kevésbé bántó a számunkra, mint korábban volt.”<sup>793</sup>

Mindazonáltal megjegyzendő, hogy a közel húsz évvel ezelőtti európai megosztottság politikailag az „új” tagállamokat megviselte, ezért a gyakorlatban a visegrádi kormányok sem

---

<sup>788</sup> GRYGIEL, Jakub: The Return of Europe's Nation-States. *Foreign Affairs*, Vol.95. No.5. (September/October 2016), ISSN 0015-7120, pp.94–95. és pp.99–101.

<sup>789</sup> GRYGIEL, Jakub J.: The Faulty Logic of the European Union & Its Consequences for the United States. pp.523–525.

<sup>790</sup> MANCIE, Henry *et. al.*: Donald Trump takes swipe at EU as 'vehicle for Germany'

<sup>791</sup> HERSZENHORN, David M.: Trump's man in Brussels slams 'out of touch' EU.

<sup>792</sup> DAVIES, Christian & BOFFEY, Daniel: Donald Trump's Poland visit sparks fears of widening divisions in Europe.

<sup>793</sup> Magyarország Kormánya: Orbán Viktor előadása a XXVII. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban.

az egység bomlasztását kívánják, különösen nem a biztonságpolitikában.<sup>794</sup> Trump elnökkel szemben a kelet-közép-európaiak nem biztatták az Egyesült Királyságot EU-ból való kilépésre (a magyar kormány kisebb kampányt is folytatott a maradás mellett), ahogy migráció-ügyben is azért minősítették a határok átjárhatóságát a „brüsszeli elit tébolyaként,”<sup>795</sup> mert a válság szervezetlen kezelése idővel belső határellenőrzésekhez vezetett, ami az uniós (különösen a kelet-közép-európai) állampolgárok számára az európai integráció egyik legfőbb eredménye. Ugyanez mondható el a kereskedelempolitikáról, amely mivel közösségi hatáskörben van, a Trump-adminisztráció a vámok kérdésében sem tud különalkukat kötni az egyes európai partnerekkel, akiknek washingtoni nagykövetei egyébként együttes levelükben fejezték ki nem-tetszésüket az amerikai elnök 2018 nyarán bevezetett alumínium- és acélvámjait illetően.<sup>796</sup>

A Trump-adminisztrációval szembeni kelet-közép-európai rokonszenv tehát inkább politikai ideológiai természetű, ami viszont felveti az Obama-adminisztráció végére kiélezett, leginkább magyar és lengyel jogállamiságra irányuló amerikai kritikák kérdését, különösen a „nyugati szövetség megszilárdításának” jegyében. Tekintve a geopolitikai versenyben elfoglalt helyére, a Trump-adminisztráció óvatos a kelet-közép-európai kormányok kritikájában, és helyette a „szívekért és elmékért folytatott versenyre” összpontosít. Mitchell helyettes külügyi államtitkár 2018 nyarán egy szenátusi meghallgatáson elmondta, hogy a Washington által az Obama-adminisztráció alatt hátrahagyott kelet-közép-európai űrt Peking és Moszkva igyekszik betölteni: „a kínaiak és az oroszok rendszeresen járnak azokba az országokba magas szintű kormányzati képvisellel, sok pénzt költve infrastruktúrára. Ha mi csak időnként mutatjuk meg magunkat, és mást se teszünk, csak kritizálunk, teret veszíthetünk.” [...] A közelmúltban az Egyesült Államok gyakran keményebb volt az olyan szövetségesekkel szemben, mint Magyarország vagy Lengyelország, mint amennyire Oroszországgal szemben [az amerikai-orosz kapcsolatok újra-indításának idején], [...] és ez hiba volt. Úgy vélem, vákuumokat teremtett, amiket mások töltöttek fel. Ezért a jövőben a mi megközelítésünkben megpróbálunk találni egy egyensúlyt.”<sup>797</sup>

---

<sup>794</sup> Visegrad Group: *Stronger Together. V4 Joint Statement*. Visegrad Group, June 21, 2018, Online: [http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements#\\_2017](http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements#_2017) [letöltés ideje: 2019. május 25.]

<sup>795</sup> DAVIES, Christian & BOFFEY, Daniel: Donald Trump's Poland visit sparks fears of widening divisions in Europe.

<sup>796</sup> 29 E.U. Ambassadors to the U.S.: An open letter on trade: The facts speak for themselves. *The Washington Post*, June 8, 2018, Online: <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/06/08/an-open-letter-on-trade-from-29-european-union-ambassadors-to-the-u-s/> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

<sup>797</sup> United States Senate Committee on Foreign Relations: Assistant Secretary of State U.S. Policy in Europe. (Hangfelvétel, 21:39 és 23:42 perc között) [letöltés ideje: 2019. február 2.]

Új megközelítését a Trump-adminisztráció az „elvhű szerepvállalás” jelzővel illeti, melyet formálisan már A. Wess Mitchell utóda, Philip T. Reeker jelentett be. Az amerikai megfontoltságot jelzi, hogy Reeker személyében is olyan valaki felel az Egyesült Államok külügyminisztériumában az európai és eurázsiai ügyekért, aki egyrészt karrierdiplomata, másrészt több évre (és adminisztrációkra) visszamenő közvetlen tapasztalatot szerzett kelet-közép-európai kiküldetései révén. Reeker szerint az „elvhű szerepvállalás” lényege, hogy bár Washington továbbra sem teljesen elégedett a liberális értékek érvényesülésének kelet-közép-európai helyzetével, inkább a párbeszéd, semmint az elszigetelés útját választja, fenntartva annak lehetőségét is, hogy bizonyos dolgokban a felek sosem értenek egyet. A kérdésben kritikusabb Daniel Fried is úgy fogalmazott, hogy mivel a liberális nemzetközi rendben tapasztalt válságok eredményeképp Kelet-Közép-Európában is ugyanazon konzervatív válaszok jelentkeztek, mint máshol a nyugati világban (és kiváltképp az Egyesült Államokban), nem lenne tisztességes külön büntetni a demokratikus fejlődésben eleve lemaradásokkal küszködő kelet-közép-európaiakat.<sup>798</sup> A gyakorlatban a Trump-adminisztráció priorizálni próbálja az egyes ügyeket, az amerikai nemzeti érdekeket szem előtt tartva. Így bár Washington nem támogatta Varsó lengyel bíróságok átalakítására irányuló kezdeményezését, kevésbé volt kritikus az ügyben,<sup>799</sup> miközben kettő kétoldalú elnöki találkozót is tartott a stratégiai védelmi kapcsolat megerősítése céljából. Hasonlóképp, 2018 nyarán az Egyesült Államok külügyminisztériuma leállította a 2017-ben meghirdetett, vidéki magyar médiumok támogatását célzó 700,000 dolláros pályázati pénz kiosztását, miközben az új nagykövet, David B. Cornstein a katonai és energiabiztonsági együttműködés jelentőségét hangsúlyozta, illetve azt, hogy az országot a Nyugathoz kösse a kínai és orosz gazdasági kötelékek ellenében.

A néhány politikailag érzékeny kérdés közül a legkomolyabb a lengyel holokauszt-törvény esete volt. A „lengyel haláltábor” kifejezés révén a lengyelek második világháborús népiértésben való aktív részvételét sugalló narratíva elkerülése végett Varsó szankcionálni kívánta a kifejezés nyilvános használatát, ezzel akaratlanul is történelem-hamisításról és a szólásszabadságról szóló vitákat nyitva. Az ügy a lengyel-izraeli mellett a lengyel-amerikai kapcsolatokra is hatott: a kelet-közép-európaiak iránt általában megértőbb A. Wess Mitchell a lengyel törvénytervezet módosításig a 2018 őszén esedékes fehér házi amerikai-lengyel elnöki találkozó blokkolását

---

<sup>798</sup> WEMER, David A.: The United States is back in Central Europe, state department official says. *Atlantic Council*, July 17, 2019, Online: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-united-states-is-back-in-central-europe-state-department-official-says/> [letöltés ideje: 2019. november 5.]

<sup>799</sup> SANTORA, Marc & BERENDT, Joanna: Poland's Leader Finds an Ally in Trump, Even as He Brings Courts to Heel. *The New York Times*, September 17, 2018, Online: <https://www.nytimes.com/2018/09/17/world/europe/poland-courts.html> [letöltés ideje: 2019. február 5.]

javasolta, amerikai állampolgárok büntetése esetén pedig válaszlépést helyezett kilátásba.<sup>800</sup> Hasonlóan kényes ügy volt a budapesti Central European University további működéséhez szükséges magyar engedély megvonása: megérkezését követően Cornstein nagykövet egyik első útja az oktatási intézménybe vezetett. Miközben a lengyel ügyben végül sikerült megoldást találni, a magyarban már nem, ami viszont azért sem mérgezte a kétoldalú kapcsolatokat, mert Washington sokkal inkább érdekelt a NATO-Ukrajna Bizottság összehívása előtt álló, a kárpátaljai magyar kisebbség jogait sértő ukrán nyelvtörvényre adott válaszként intézett magyar vétó megszüntetésében. Ugyanakkor még e geopolitikai szempontból jelentősebb problémával együtt is, Washington rugalmasabb Varsó és Budapest (és Varsó) irányába, mint korábban.

## **VII.2. Az Egyesült Államok visszatérése a Nyugat peremvidékére**

### ***VII.2.1. Kelet-Közép-Európa újra kiemelt figyelemben***

A Trump-adminisztráció transzatlanti kapcsolatokra irányuló stratégiájában kiemelt szerep jutott a peremterületeknek, kifejezetten a nyugati szövetség keleti szárnyának, ami nem kis részben A. Wess Mitchell és Jakub J. Grygiel szakmai közreműködésének köszönhető. Mitchell alapította a Center for European Policy Analysis (CEPA) nevű agytrösztöt az Egyesült Államokban. A CEPA mindmáig az egyetlen kutatóintézet Washingtonban, amely kifejezetten Közép- és Kelet-Európa biztonságpolitikai (elsősorban politikai, a katonai és az energia-biztonság) kérdéseivel foglalkozik. Az intézet munkatársaiból A. Wess Mitchell és Jakub J. Grygiel azon kevesek közé tartoztak, akik az Obama-adminisztráció első éveiben aggódva figyelték az amerikai-orsz kapcsolatok „újraindítási” kísérletének kelet-közép-európai hatásait és általában az Egyesült Államok külpolitikájában a peremterületekre irányuló figyelem lankadását. A transzatlanti kapcsolatokban akkori fő kérdéskörét képező globális kihívások helyett Mitchell és Grygiel a geopolitika visszatérésének veszélyére figyelmeztettek. Mindkét szakértő fontos szerepet töltött be a Trump-adminisztráció kül- és biztonságpolitikájának kialakításában: míg Mitchell európai és eurázsiai ügyekért felelős helyettes államtitkár, Grygiel

---

<sup>800</sup> MANCHESTER, Julia: Polish leaders blocked from White House meetings amid controversial Holocaust law: report. *The Hill*, March 6, 2018, Online: <https://thehill.com/homenews/administration/376928-polish-leaders-blocked-from-white-house-meetings-amid-controversial> [letöltés ideje: 2018. május 5.]

a politikai tervezésért felelős panel munkatársa lett az Egyesült Államok külügyminisztériumában.<sup>801</sup>

Grygiel már 2009-ben a hatalmi vákuumok geopolitikai riválisok általi betöltéséről írt: szerinte a működésképtelen államok a transznacionális biztonsági kihívások (köztük terrorizmus) mellett a hatalmi verseny színterét is adhatják, vagyis a közhiedelemmel ellentétben nemcsak egyesíteni tudják a hatalmakat a közös kihívások ellen, hanem zéró-összegű hatalmi játszmákba is hozzák őket. Bár tézise alapvetően a működésképtelen államokra vonatkozott, a folyamatot Délkelet-Európában is elképzelhetőnek tartotta, a 2008-as orosz-grúz háborút pedig szintén a hatalmi verseny e kategóriájába sorolta, egyúttal felvetve hogy a jelenség Ukrajnában is megismétlődhet.<sup>802</sup> Mitchell 2013-ban arról írt, hogy az atlantizmus Kelet-Közép-Európában az „előrehaladott rothadás” jeleit mutatja, ami az Egyesült Államok vezető szerepének újrafogalmazása nélkül a térség országainak geopolitikai irányváltásához vezet: ez jobb esetben kontinentális (német) orientációt jelent, ám rosszabb esetben (az atlantizmus és az európai integráció együttes válságával) vákuumhoz vezet, amit Moszkva próbál majd betölteni.<sup>803</sup> Mitchell egyébként részt vett Mitt Romney 2012-es elnökválasztási kampányában is, melynek során a republikánus elnökjelölt Obama elnökkel folytatott egyik vitájában az Oroszországi Föderációt az Egyesült Államok fő geopolitikai riválisának nevezte.

Mitchell és Grygiel 2010-ben kifejtették, hogy az Egyesült Államok érdekei ellen dolgozó revizionista hatalmak folyamatosan politikailag és katonailag „szondázzák” a Washington nemzetközi szövetségi rendszerének peremterületein lévő kisebb államokat, akik a kellő amerikai figyelem és támogatás hiányában alternatív biztonsági megoldásokat keresnek, valamint hogy őket és az Egyesült Államok magatartását megfigyelve a revizionista erők egymás kísérleteiből is tanulnak. Mi több, a szerzőpáros szerint az egyre felbátorodott és erőteljesebb revizionista szondáknak alávetett szövetségesek (amerikai viszontbiztosítás hiányában) olykor arra kényszerülnek, hogy szövetségi kötelekeiket tiszteletben tartva, de politikailag közeledjenek e kihívókhoz.<sup>804</sup> Vagyis a vákuum feltöltésének logikája még az Egyesült Államok formális szövetségi rendszerének peremén is érvényesülhet. Mitchell és Grygiel állás-

---

<sup>801</sup> SELDEN, Zachary: The Increased U.S. Commitment to Europe under the Trump Administration. *Foreign Policy Research Institute*, December 6, 2018, Online: <https://www.fpri.org/article/2018/12/the-increased-u-s-commitment-to-europe-under-the-trump-administration/> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

<sup>802</sup> GRYGIEL, Jakub J.: Vacuum Wars. *The American Interest*, Vol.4. No.6. (July/August 2009), ISSN 1556-5777,

<sup>803</sup> MITCHELL, A. Wess & HAVRANEK, Jan: Atlanticism in Retreat. pp.41–42. és p.45.

<sup>804</sup> GRYGIEL, Jakub & MITCHELL, A. Wess: Pressure on the Peripheries. p.49. és pp.51–52.

pontját a 2018-ban a Trump-adminisztráció (immár hivatalos diplomáciai úton) is visszhangozta: Michael R. Pompeo külügyminiszter 2019 februárjában Kelet-Közép-Európába látogatott, budapesti állomásán pedig elmondta, hogy „a közelmúltban az USA túl gyakran nem volt jelen Közép-Európában. Ez elfogadhatatlan. Ellenlábaink betöltötték ezt a vákuumot. Ma megerősítjük határozott szándékunkat, hogy harcoljunk a pozitív befolyásért ebben a térségben.”<sup>805</sup>

Bár a Trump-adminisztráció hangsúlyozza a hatalmi versenyt és saját katonai és gazdasági potenciáljának megfelelő fokozását, a geopolitikai kihívások problémájának fő megoldását a peremvidéki szövetségesekben látja. Mitchell és Grygiel 2016-ban arról írtak, hogy mivel Washington sem az erőforrások, sem a technológia tekintetben nem lesz képes a korábbi hatalmi versenyben alkalmazott túlerő felmutatására, a legjobb stratégiai támaszát az eleve versengés tárgyát képező szövetségesek adják. Az Egyesült Államok peremvidéki szövetségesei a revizionisták elsődleges célpontjai, és egyúttal ők veszíthetik a legtöbbet a nemzetközi rend egyensúlyának változásával. A szerzőpáros egy konzervatív stratégiát javasolt, melynek célja elsősorban nem a nyugati liberális rend kiterjesztése, hanem elrettentés révén a fennálló status quo megőrzése.<sup>806</sup> Nézeteiket hosszabban a „Nyugtalan határvidék” című 2016-os könyvükben fejtették ki: a peremvidéken élő, többnyire gyenge szövetségesek amerikai védelmének szükségességét épp sérülékenységük adja, hiszen geopolitikai törésvonalakon találhatóak, melyek egyébként földrajzilag és funkcionálisan egybecsengenek a Nicholas Spykman-féle peremterületekével. Mitchell és Grygiel szerint az ilyen nagy nyomás alatt álló kicsi szövetségesek a közhiedelemmel ellentétben nagy hasznot jelentenek Washington számára, aki ráadásul pont e szövetségesei révén kifejezetten előnyben van az olyan hatalmi kihívókkal szemben, mint Peking vagy Moszkva.<sup>807</sup>

A szerzőpáros központi tétele tehát az volt, hogy az Egyesült Államoknak vissza kell térnie a peremterületekre, ahol saját fokozott politikai és katonai jelenlétével valamint az ott élő szövetségesek helyi védelmének megerősítésével (felfegyverzésének szorgalmazásával és közvetlen támogatásával) kezelni tudja a geopolitikai kihívásokat.<sup>808</sup> Ugyanakkor a peremterületekre fordított nagyobb figyelem Európa esetében felveti az egység (akarva vagy épp akaratlanul történő) megtörését, különösen a Trump-adminisztráció Európai Uniót és NATO-t kritizáló

---

<sup>805</sup> POMPEO, Michael R.: Michael Pompeo külügyminiszter beszéde a sajtótájékoztatón. *Az USA Nagykövetsége Magyarországon*, 2019. február 11. Online: <https://hu.usembassy.gov/hu/michael-pompeo-kulugyminiszter-beszede-a-sajtotajekoztaton/> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

<sup>806</sup> GRYGIEL, Jakub & MITCHELL, A. Wess: Pressure on the Peripheries. p.49. és pp.53–54.

<sup>807</sup> GRYGIEL, Jakub J. & MITCHELL, A. Wess: *The Unquiet Frontier*. Princeton University Press, Princeton, 2016, ISBN 978-0-691-17826-4, pp.2–5. és pp.117–118.

<sup>808</sup> GRYGIEL, Jakub & MITCHELL, A. Wess: Pressure on the Peripheries. p.49. és pp.54–55.

kijelentéseinek árnyékában. Míg az Obama-adminisztráció a globális kihívások nemzetközi intézmények és multilaterális megoldások útján történő kezelésének, külön figyelmet szentelve a transzatlanti és európai egység megőrzésének, addig a Trump-adminisztrációban jobban tudatosult az Európán belüli biztonságpercepciók közötti különbségeket. Az egységes, békés és stabil Európa továbbra is az Egyesült Államok érdekében áll, ám konzervatív olvasatban annak kilátásai borúsabbak, ami nem korlátozódik Trump elnökre vagy a politikai vezetésre. Grygiel részben épp ezért kritizálta az Obama-adminisztráció „hátról vezetés” koncepcióját: szerinte amennyiben Washington nem tölti be a vezető szerepet a válságkezelésben, az egységes Európa hiányában csak egymással vetélkedő európaiakat hagy maga után. Mi több, ilyen körülmények között szerinte az sem volt hasznos irányelv, hogy a transzatlanti szövetséget sokan „globális kihívások” kezelőjének tekintették, hiszen Európa saját biztonságáért sem tudott kezeskedni.<sup>809</sup>

A nemzetközi biztonság amerikai konzervatív elemzőinek szemében minden lehetőség és eredmény ellenére a poszt-bipoláris Európa nem tudta elérni, hogy saját biztonságáról gondoskodjon. Az olyan szakértők, mint Andrew A. Michta és Jakub J. Grygiel szerint az európaiak nem rendelkeznek stratégiai előrelátással<sup>810</sup>, így csak sodródnak. A Trump-adminisztráció „béke erő által” logikájával összhangban Grygiel 2013-ban úgy írta le az Európai Uniót, mint aminek eltúlzott belső fókusza csak „gyengeség békéjét” teremtette meg, ami a külső erők (Peking és Moszkva) megosztó kísérleteiben hoz kihívásokat. A külső fenyegetéseket illetően az európai országok között persze sosem volt teljes összhang, azonban Grygiel szerint Európa megosztottsága új formában jelentkezik, mivel hajtó erejét nem kül- és biztonságpolitikai megfontolások, hanem haza gazdasági-társadalmi faktorok képezik. Példaként említette a francia Mistral hadihajók (akkor még tervezett) eladását az Oroszországi Föderáció részére, ami mögött nem Párizs Varsó, Bukarest vagy a baltiak ellen irányuló ártó szándék, hanem a franciaországi munkahelyek megőrzésének szándéka állt. A végeredmény azonban mégis az, hogy a keleti szárnyon élő szövetségesek politikai és katonai szempontból sebezhetőbbnek érzik magukat.<sup>811</sup>

A kelet-közép-európai országok földrajzi (és történelmi) okokból másképp látják a külső fenyegetés geopolitikai természetét, mint nyugat-európai társaik. Gérard Araud washingtoni francia nagykövetség például 2018 nyarán úgy fogalmazott: „megértem, hogy például a balti

---

<sup>809</sup> GRYGIEL, Jakub J.: The Faulty Logic of the European Union & Its Consequences for the United States. *Orbis*, (Fall 2012), ISSN 0030-4387, pp.527–528.

<sup>810</sup> MICHTA, Andrew A.: Without the US, European Defense Will Fall to Pieces.

<sup>811</sup> GRYGIEL, Jakub: Europe: Strategic Drifter. *National Interest*, No.126. (July/August 2013), ISSN 0884-9382, pp.32–34.



államok és Lengyelország számára Oroszországot egy valós biztonsági fenyegetésként lehet értelmezni, de őszintén szólva Nyugat-Európában [...] mondhatni, hogy Oroszország egy geopolitikai probléma, de már nem látszik egyesítő fenyegetésnek.”<sup>812</sup> A visegrádi országok álláspontja sem teljesen egységes, jóllehet a geopolitikai nyomás mindegyik esetében jobban kimutatható nemcsak a magaspolitika, hanem a társadalom szintjén is.

A Globsec Trends 2019-es kelet-közép-európai társadalmaiban végzett véleménykutatás<sup>813</sup> szerint a kelet-közép-európaiak közel fele (a cseheknél 55%, a lengyeleknél 48%, a magyaroknál 47%, a szlovákoknál 46%) országukat valahol Nyugat és Kelet közé sorolná, felülmúlva azok arányát, akik vagy Nyugathoz vagy Kelethez helyeznék. Utóbbi két táborból a nyugati orientáció hívei vannak többen, esetenként nem sokkal lemaradva az első csoporttól (a cseheknél 37%, a lengyeleknél 42%, a magyaroknál 45%, míg a szlovákoknál mindössze 23%). A „köztesség” háttérben főleg pragmatista-oppportunista elképzelések állnak, míg a Nyugattal leginkább az anyagi jólét és kulturális-civilizációs értékek társulnak. A geopolitikai „köztesség” érzése mellett<sup>814</sup> a katonai szövetségekbe vetett bizalmom tekintetében is kettősség volt kiolvasható: mindegyik kelet-közép-európai országban többségben vannak azok, akik szerint országuk biztonságát a NATO szavatolja. Ugyanakkor számottevő azok aránya is, akik támogatnák a NATO alternatívájaként szolgáló európai haderő felállítását, és nem elhanyagolható azok aránya sem (térségi átlagban 23%), akik az Egyesült Államok nemzetközi fellépését veszélyesnek tartják saját biztonságukra nézve (még akkor is, ha ez kisebb arány, mint az orosz fenyegetéstől tartók 41%-os aránya).<sup>815</sup>

A Cseh Köztársaság 2015-ös nemzeti biztonsági stratégiája kijelenti, hogy „egyes országok megpróbálják revízió alá venni a fennálló nemzetközi rendet” és „katonai potenciáljukat erősítve kizárólagos befolyási szférákat próbálnak kivágni maguknak a szomszédos országok destabilizálásának módszerével.”<sup>816</sup> A 2017-es lengyel védelmi koncepció úgy fogalmaz, hogy

---

<sup>812</sup> C-SPAN: U.S.-Europe Relations. *C-SPAN*, June 12, 2018, Online: <https://www.c-span.org/video/?446922-1/french-ambassador-us-discusses-transatlantic-relations> (videó, 13:44–14:29 perc között) [letöltés ideje: 2018. december 12.]

<sup>813</sup> A felmérést a visegrádi országokban, valamint Ausztriában, Romániában és Bulgáriában végezték 2019 márciusában 1000-1025 fővel készített telefonos interjúk formájában, a kvantitatív eredmények értékeléséhez pedig cseh, lengyel, osztrák, román és bolgár kutatóintézetek szakértőinek közreműködésére támaszkodtak. A felmérés összefoglalója online elérhető: GLOBSEC: Globsec Trends 2019. Central & Eastern Europe 30 years after the fall of the Iron Curtain. *Globsec 2019 Bratislava Forum*, 2019, Online: <https://forum.globsec.org/wp-content/uploads/2019/06/GLOBSEC-Trends2019.pdf> [letöltés ideje: 2019. november 4.]

<sup>814</sup> *Ibid.* pp.12–23.

<sup>815</sup> *Ibid.* pp.26–31.

<sup>816</sup> Government of the Czech Republic: *Security Strategy of the Czech Republic 2015*. Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, Prague, 2015, ISBN 978-80-7441-007-9, p.13.



bár a revizionista erők „motivációi különbözőek, igényeik általában arra irányulnak, hogy korlátozzák az Egyesült Államok uralmát.”<sup>817</sup> A Lengyel Köztársaság 2020-as nemzeti biztonsági stratégiája szerint a globális biztonsági környezet egyik sajátossága a Washington, Peking és Moszkva közötti „növekvő stratégiai rivalizálás.” A dokumentum „neo-imperialistának” írja le az Oroszországi Föderáció magatartását, az ukrán válság kitörését követő éveket pedig a transzatlanti kapcsolat és az európai integráció tesztidőszakaként jellemzi, ám egyúttal azonosítja „az Észak-atlanti Szerződés Szervezete és az Európai Unió tagállamainak álláspontjának és gyakorlatának kohézióját aláásó kockázatot, ami a növekvő belső feszültségek eredménye.”<sup>818</sup> Szintén a geopolitikai nyomást érzel Pozsony és Budapest, akik azonban magában az amerikai-orosz szembenállásban látják a veszélyforrást. Szijjártó Péter 2017 februárjában elmondta, hogy „amikor Kelet és Nyugat között konfliktus volt, azon Európa, de különösen Közép-Európa mindig rajtavesztett. Éppen ezért Magyarország szurkol az új amerikai és az orosz adminisztrációnak azért, hogy jobb kapcsolatot építsenek ki.”<sup>819</sup> Mindazonáltal a magyar külügyminiszter 2019 nyarán örömet fejezte ki, hogy az Obama-adminisztráció alatt évek gyakorlatával szemben „Közép-Európával most stratégiai fontosságú térségként számolnak” Washingtonban.<sup>820</sup> Miután bebizonyosodott, hogy a Trump-adminisztráció nem engedékeny Moszkva irányába, a nemzetközi politika kérdése végül inkább a magyar külügy kezdeti meglátásához hasonlóan arra irányult, hogy vajon a Trump elnök fegyveres erőre helyezett külpolitikájával kombinált geopolitikai verseny milyen hatással lesz az európai biztonságra.

### **VII.2.2. Az elrettentés folytatása**

Kelet-közép-európai szempontból az egyik legfőbb kérdés Donald J. Trump elnökségével szemben az volt, hogy vajon az aránytalan transzatlanti védelmi tehermegosztást is nehezményező volt üzletember szakít-e az amerikai külpolitikai gyakorlattal és valóban megvonja, vagy külön feltételhez köti az Egyesült Államok európai szövetségeseinek Washingtoni Szerződés

---

<sup>817</sup> Ministry of National Defence Republic of Poland, *The Defence Concept of the Republic of Poland*. 2017, p.20.

<sup>818</sup> National Security Bureau: *National Security Strategy of the Republic of Poland*. BBN, 2020, pp.6–7.

<sup>819</sup> Magyarország Kormánya: Az Egyesült Államok és Oroszország együttműködése nélkül nem oldhatók meg az Európát fenyegető biztonsági kihívások. *Külgazdasági és Külügyminisztérium*, 2017. február 21. Online: <https://www.kormany.hu/hu/kulgzdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/az-egyedul-allamok-es-oroszorszag-egyuttmukodese-nelkul-nem-oldhatok-meg-az-europat-fenyegeto-biztonsagi-kihivasok> [letöltés ideje: 2018. december 13.]

<sup>820</sup> Magyarország Kormánya: A transzatlanti kapcsolatok jelentőségét hangsúlyozta Szijjártó Péter Washingtonban. *Külgazdasági és Külügyminisztérium*, 2019. július 18. Online: <https://www.kormany.hu/hu/kulgzdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/a-transzatlanti-kapcsolatok-jelentoseget-hangsulyozta-szijjarto-peter-washingtonban> [letöltés ideje: 2019. december 13.]

szerinti kollektív védelmét. A retorikán túllépve a Trump-adminisztráció gyakorlata nem ezt mutatta. Az Obama-adminisztrációt közel megnégyszerezett költségvetésű Európai Viszontbiztosítási Kezdeményezést hagyott hátra utódjának, illetve a 2016-os varsói NATO-csúccsal összhangban maga a program is Európai Elrettentési Kezdeményezésként folytatta működését a Trump-adminisztráció első évében. Minden kampányígéret és diplomáciai csörte ellenére Washington még ezt követően is tovább növelte a programra fordított forrásokat: a 2018-as költségvetési évben közel 1,3 milliárd dollárral, a 2019-es költségvetési évben pedig további 1,7 milliárd dollárral nőtt az Európai Elrettentési Kezdeményezés költségvetése, mely így 2019-ben elérte a 6,5 milliárd dollárt (a 2014-ben bejelentett program legelső költségvetésének több mint hatszorosára duzzadva).<sup>821</sup>

Mivel a szakértők már az Obama-adminisztráció utolsó évében is arról beszéltek, hogy az elrettentéssel párhuzamosan az Egyesült Államok és szövetségeseinek katonai mozgósításának gyorsaságát is fokozni kell, Washington az újabb kiadásokat elsősorban az amerikai katonai járművek és eszközök előre telepítésére, valamint a kelet-közép-európai katonai infrastruktúra fejlesztésére, és csak másodsorban további katonai rotációkra fordította, jóllehet az utóbbit érintő kiadások eleve magasabb szinten maradtak, mint az infrastruktúra-fejlesztésé. Az erők mobilitására irányuló figyelem a 2018-as brüsszeli NATO-csúcson is érződött: annak ellenére, hogy a sajtó a transzatlanti felek közötti feszült hangulatról számolt be, végeredményét tekintve a találkozó sikeres volt. Egyrészt döntés született az ún. NATO Készenléti Kezdeményezésről. A korábban „Four 30s” kezdeményezés néven is ismert amerikai koncepció lényege, hogy 2020-tól a szövetségesek 30 páncélozott zászlóalj, 30 repülő századot és 30 hadihajót tartanak 30 napos készenlétben. Másrészt a tagállamok kinyilvánították azon szándékukat, hogy legkésőbb 2024-re javítják a határaikon áthaladó katonai mobilitást.<sup>822</sup>

A különböző útvonalak és kommunikációs csatornák feltérképezése mellett ez a határátkelésekkel járó (alapvetően békeidőbeli katonai gyakorlatoknál problémát jelentő) adminisztráció hatékonyságának javítását jelentette. A „katonai Schengen-övezet” létrehozására formálisan Jeanine Hennis-Plasschaert holland védelmi miniszter tett javaslatot még 2017-ben, de a gondolat eredetileg az igény eredetileg amerikai részről fogalmazódott meg. Benjamin Hodges tábornok, az Egyesült Államok Európában Állomásozó Szárazföldi Erőinek parancsnokaként már korábban jelezte, hogy a csapatok mozgását időnként megakasztják a határokon folytatott

---

<sup>821</sup> TOWELL, Pat & KAZLAUSKAS, Aras D.: The European Deterrence Initiative: A Budgetary Overview.

<sup>822</sup> North Atlantic Treaty Organization: *Brussels Summit Declaration*. North Atlantic Treaty Organization, July 11, 2018, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/official\\_texts\\_156624.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm) [letöltés ideje: 2019. május 5.], 14. és 17. pont.

ellenőrzések. Meglepődve az egyébként civilek mozgását nem korlátozó Schengen-övezetben tapasztaltakon, az amerikai tábornok azt mondta: „bárcsak olyan gyorsan tudnánk [mi, katonák] keresztülmenni Európán, mint a migránsok.”<sup>823</sup> Végül a 2018-as brüsszeli NATO-csúcson döntés született két új parancsnokság létrehozásáról is: egyfelől a transzatlanti kommunikáció védelméért felelős parancsnokságot (Joint Force Command) az egyesült államokbeli Norfolkban, másfelől a háttérműveleteket támogató logisztikai parancsnokságot (Joint Support and Enabling Command) a németországi Ulmban.<sup>824</sup> A szövetségesek elfogadták a többnemzeti-ségű (dán-észt-lett) Északi Hadosztályparancsnokság létesítésének tervét, valamint a Magyarországon 2024-ig kialakítandó Közép-Európai Hadosztályparancsnokság ötletét is.<sup>825</sup>

A kelet-közép-európai peremterületek katonai megerősítése a Trump-adminisztráció Európa-stratégiájának elsőszámú feladata,<sup>826</sup> melynek végrehajtásában Washington kettő, Jakub Grygiel és A. Wess Mitchell által korábban kifejtett elvet kezdte követni. Egyrészt az Egyesült Államok politikai vezetését és katonai jelenlétét kell újra felmutatni Kelet-Közép-Európában, másrészt biztosítani kell a helyi szövetségesek felfegyverzését úgy,<sup>827</sup> hogy az túlmutasson a már évtizedek óta ismert, nagyobb európai védelmi kiadásokra irányuló amerikai kéréseken.<sup>828</sup> A politikai és katonai szférában jelentkező amerikai vezető szerep egyértelműen érződött a magas szintű találkozókban, melyek kitértek a védelmi kérdésekre is. Bár Trump elnök egyik visszatérő beszédpanelje az európaiak alacsony védelmi költségvetése, utóbbiak (különösen Kelet-Közép-Európában) már a 2014-es walesi NATO-csúcs óta egyre többet költenek saját védelmükre. Az eleve növekvő védelmi kiadásokat e szövetségesek amerikai fegyverek vásárlásával tudják még szimpatikusabbá tenni a védelmi iparra különösen nagy figyelmet fordító Trump-adminisztráció szemében. A kelet-közép-európai védelmi beszerzésekben továbbra is a lengyelek állnak az élen: Varsó AGM-158B típusú levegő-föld rakétákat és mobil HIMARS rakétarendszert vásárlásába kezdett, továbbá 4,75 milliárd dollár értékben vesz amerikai Patriot ütegeket saját nemzeti légvédelmi rendszerének fejlesztése végett.<sup>829</sup> A lengyelek emellett 4,6

---

<sup>823</sup> HERSZENHORN, David M.: Call for ‘military Schengen’ to get troops moving. *Politico*, August 4, 2017, Online: <https://www.politico.eu/article/call-for-military-border-schengen-to-get-troops-moving-nato-eu-defense-ministers/> [letöltés ideje: 2018. október 10.]

<sup>824</sup> North Atlantic Treaty Organization: *Brussels Summit Declaration*. 29. pont.

<sup>825</sup> TÁLAS, Péter: Trump és a brüsszeli NATO-csúcs. *Nemzet és Biztonság*, 2018/3, ISSN 1789-5286,

<sup>826</sup> MITCHELL, A. Wess: A nyugati szövetség megszilárdítása.

<sup>827</sup> GRYGIEL, Jakub & MITCHELL, A. Wess: Pressure on the Peripheries. pp.54–55.

<sup>828</sup> GRYGIEL, Jakub & MITCHELL, A. Wess: Limited War Is Back. p.43.

<sup>829</sup> MACHI, Vivienne: Russia, Trump Driving European Arms Purchases. *NationalDefense*, June 7, 2018, Online: <https://www.nationaldefensemagazine.org/articles/2018/6/7/russia-trump-driving-european-arms-purchases> [letöltés ideje: 2019. október 3.]

milliárd dollár értékben 32 darab F-35 Lightning II vásárlására is szerződtek, amivel e repülőgéptípus első (és eddig egyetlen) kelet-közép-európai tulajdonosa.<sup>830</sup>

Prága 2019 végén 8 darab UH-1Y Venom típusú szállító és 2 darab AH-1Z típusú támadó-helikopter vásárlását véglegesítette összesen 650 millió dollár értékben, ami az eddigi legnagyobb védelmi beszerzés volt a Cseh Köztársaság és az Egyesült Államok között.<sup>831</sup> Magyar részről szintén felmerült annak lehetősége, hogy amerikai rakétákkal újuljon meg a nemzeti légvédelem. Bár erről már Michael R. Pompeo 2019. februári látogatása és Orbán Viktor 2019. májusi fehér házi találkozója során is szó volt, a Pentagon csak 2019 augusztusában, illetve 2020 májusában tett javaslatot a Kongresszus felé AIM-120C-7 típusú közepes hatótávolságú légvédelmi rakéták eladásának jóváhagyására.<sup>832</sup> Pozsony a szlovák légierő modernizációjában szintén amerikai haditechnikához fordult, amikor 2018-ban döntött 14 darab F-16V típusú repülőgép vásárlásáról (feltehetően 1,3 milliárd dollár értékben),<sup>833</sup> melynek érdekessége, hogy a lépéssel újabb kelet-közép-európai ország légierője támaszkodik európai (jelen esetben Saab Gripen) helyett amerikai haditechnikára. A változás további jeleként az amerikai Kongresszus 2018 októberében jóváhagyta, hogy a Szlovák Köztársaság 50 millió dolláros FMF-támogatásban részesüljön saját haderőjének fejlesztésére, mely összeget azonban (az FMF-program értelmében) kizárólag amerikai haditechnikára vagy képzésre költetheti, így a beszerzés a gyakorlatban a 2015-ben megvásárolt Black Hawk típusú helikopterek fejlesztésére irányul.<sup>834</sup> Amikor Peter Pellegrini 2019 májusában a Fehér Házban találkozott Trump elnökkel, szlovák kormányfő stratégiai partnernek és szövetségesnek nevezte az Egyesült Államokat,<sup>835</sup> a két

---

<sup>830</sup> ADAMOWSKI, Jaroslaw: Poland inks \$4.6 billion contract for F-35 fighter jets. *DefenseNews*, January 31, 2020, Online: <https://www.defensenews.com/global/europe/2020/01/31/poland-inks-46-billion-contract-for-f-35-fighter-jets/> [letöltés ideje: 2020. február 4.]

<sup>831</sup> ROULO, Claudette: U.S., Czech Republic Agree to Sale of Helicopters. *United States Department of Defense*, December 12, 2019, Online: <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/2039228/us-czech-republic-agree-to-sale-of-helicopters/> [letöltés ideje: 2020. február 4.]

<sup>832</sup> BARANYAI, Gábor: Hatvan új légvédelmi rakétát vehet Magyarország. *Magyar Nemzet*, 2020. május 9. Online: <https://magyarnemzet.hu/belfold/hatvan-uj-legvedelmi-raketakat-vehet-magyarorszag-8098229/> [letöltés ideje: 2020. május 12.]

<sup>833</sup> MEHTA, Aaron: Slovakia selects F-16 over Gripen for new fighter. *DefenseNews*, July 11, 2018, Online: <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/riat/2018/07/11/slovakia-selects-f-16-over-gripen-for-new-fighter/> [letöltés ideje: 2020. február 4.]

<sup>834</sup> Spectator Staff: US Congress approves grant of \$50 million for Slovakia. *The Slovak Spectator*, October 8, 2018, Online: <https://spectator.sme.sk/c/20932262/us-congress-approves-grant-of-usd50-million-for-slovakia.html> [letöltés ideje: 2019. december 2.]

<sup>835</sup> The White House: Remarks by President Trump and Prime Minister Pellegrini of the Slovak Republic Before Bilateral Meeting. *The White House*, May 3, 2019, Online: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-prime-minister-pellegrini-slovak-republic-bilateral-meeting/> [letöltés ideje: 2019. december 3.]

politikus közös nyilatkozata „történelminek” nevezte az F-16 típusú repülőgépek szlovák vásárlását, és külön kiemelte a két ország közötti védelmi együttműködési megállapodás aláírását.<sup>836</sup>

Katonai erejének gördülékenyebb mozgósításának elősegítésére az Egyesült Államok megújította védelmi együttműködési megállapodásait Kelet-Közép-Európában. A visegrádi négyek közül ez Pozsony és Budapest esetében volt érdemi előrelépés, tekintve hogy Washington Prágával és Varsóval már a Bush-adminisztráció utolsó éveitől óta stratégiai védelmi együttműködésben áll a kelet-közép-európai rakétapajzs tervezett telepítései okán. Az Egyesült Államok védelmi együttműködési megállapodásai országonként eltérőek, de mindegyik közös célja, hogy jogilag rendezze az adott állam területére telepített amerikai katonai erők jogi státuszát, vagyis mindegyik esetben a megállapodás befogadó ország szuverenitásához kapcsolható. Szlovák részről belpolitikai viták miatt elhúzódott a dokumentum elfogadása, ahogy magyar részről is közel másfél évig tartott annak tárgyalása, míg végül 2019 áprilisában megkötötték. A védelmi együttműködési megállapodásokat az Egyesült Államok idővel mindig elfogadtatja az adott országgal: a szóban forgó megállapodások esetében Washington úgy tudta ösztönözni a kelet-közép-európai feleket, hogy a Kongresszus az Európai Elrettentési Kezdeményezés katonai infrastruktúra-fejlesztő forrásait csak azon országoknak kívánta elérhetővé tenni, akik védelmi együttműködési megállapodást kötöttek az Egyesült Államokkal.<sup>837</sup>

A katonai infrastruktúrák fejlesztésének jelentőségére Hodges tábornok is felhívta a figyelmet. Tekintve, hogy az európaiak védelmi költségvetés és képességek terén való lemaradásuk több évtizedes (megszüntetésük pedig nem is cél), az Egyesült Államok alapvetően a hozzáférés biztosítását várja el tőlük. Hodges tábornok úgy fogalmazott: „Nem német páncélos zászlóaljokat vagy brit tüzérségi zászlóaljokat keresek. Az országok ezen rajta vannak. Inkább olyan módokat keresek, melyekkel hozzájárulhatnak a szövetséghez, javíthatják az infrastruktúrát, a mozgás szabadságát, és segíthetnek a lőszer biztosításában.”<sup>838</sup> A Trump-adminisztráció így nem a katonai rotációk számának és sűrűségének fokozását, hanem gyorsaságuk akár nagyobb létszám mellett történő növelését célozta: egyfelől folytatni kívánta az Obama-adminisztráció

---

<sup>836</sup> The White House: Joint Statement from the President of the United States Donald J. Trump and Prime Minister of the Slovak Republic Peter Pellegrini. *The White House*, May 3, 2019, Online: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/joint-statement-president-united-states-donald-j-trump-prime-minister-slovak-republic-peter-pellegrini/> [letöltés ideje: 2019. december 3.]

<sup>837</sup> LIU, Natalie: Slovak PM's White House Visit Spotlights US Defense Accords. *Voice of America*, May 4, 2019, Online: <https://www.voanews.com/europe/slovak-pms-white-house-visit-spotlights-us-defense-accords> [letöltés ideje: 2019. december 3.]

<sup>838</sup> HOUCK, Caroline: Trump Touts Increased NATO Spending, But That Sort of Misses the Point, Experts Say. *DefenseOne*, May 18, 2018, <https://www.defenseone.com/politics/2018/05/trump-touts-increased-nato-spending-sort-misses-point-experts-say/148303/> [2018.09.19.]

utolsó évében útjának indított kb. 3,300 fős nehéz dandárharcsoport, illetve kb. 1,700 fős csapatrepülő dandár 9-hónapos rotációját Kelet-Közép-Európában,<sup>839</sup> másfelől a 2019-es Európai Elrettentési Kezdeményezés nem számolt új telepítésekkel. Mindazonáltal a Washingtonban felmerült, hogy növelje az amerikai katonák létszámát a rotációkban. Az ötlet lényege az volt, hogy az Egyesült Államok Szárazföldi Haderőjének egy dandár méretét meghaladó egységeinek mobilizációját tesztelni lehessen: nagyobb gyors-gyakorlatok kezdődtek, összhangban az Egyesült Államok 2018-as nemzeti védelmi stratégiájának azon célkitűzésével miszerint az amerikai haderő a szövetségesek számára stratégiaileg kiszámítható, ellenfelek számára pedig műveleti szinten kiszámíthatatlan legyen.<sup>840</sup>

Miközben ezek az erőfeszítések az Atlanti-óceánon és Európán áthaladó nagyobb erők mozgását hivatottak elősegíteni,<sup>841</sup> az Egyesült Államok csendben növelte állandó jelenlétét a kontinensen. Curtis M. Scaparrotti tábornok, az Egyesült Államok Európában Állomásozó Szárazföldi Haderőjének parancsnoka 2018 tavaszán jelezte a Kongresszus felé azt az igényt, hogy az állandó jelleggel Európában tartott amerikai szárazföldi haderő egy tüzérdandárral bővüljön. Így került aktiválásra egy új, rövidtávú légvédelmi és rakétatűzér egység a németországi Grafenwöhrben, ami egy tüzérdandár parancsnoki központjának állandó telepítését vonta magával, további 1,500 fővel növelve az Európában állandó jelleggel tartott amerikai katonák számát.<sup>842</sup> Az Egyesült Államok permanens katonai jelenlétét azonban továbbra is Varsó igényelte leginkább: 2018-ban 2 milliárd dolláros támogatást magába foglaló ajánlatot tett arra, hogy egy amerikai páncélos hadosztály állandó jelleggel települjön a lengyelországi Bydgoszcz and Toruń mellé. A kiszivárgott lengyel javaslat egyrészt azzal érvelt, hogy földrajzi helyzetéből adódóan a NATO-erők innen gyorsabban mozgósíthatók, mint Stuttgartból, másrészt kiemelte a NATO-Oroszország Alapító Okirat mint politikai dokumentum rugalmasságát, illetve azt,

---

<sup>839</sup> TOWELL, Pat & KAZLAUSKAS, Aras D.: The European Deterrence Initiative: A Budgetary Overview.

<sup>840</sup> JUDSON, Jen: Army shifting to larger-scale exercises on short notice to be less predictable. *DefenseNews*, April 4, 2018, Online: <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/global-force-symposium/2018/04/04/army-shifting-to-larger-scale-exercises-on-short-notice-to-be-less-predictable/> [letöltés ideje: 2018. szeptember 17.]

<sup>841</sup> JUDSON, Jen: US Army may send larger deployments to Europe. *DefenseNews*, December 14, 2017, Online: <https://www.defensenews.com/land/2017/12/14/army-considering-larger-deployments-to-europe/> [letöltés ideje: 2018. október 15.]

<sup>842</sup> EGNASH, Martin & VANDRIVER, John: Army to create new air defense, rocket units in Germany. *Stars and Stripes*, September 7, 2018, Online: <https://www.stripes.com/news/army-to-create-new-air-defense-rocket-units-in-germany-1.546457> [letöltés ideje: 2018. október 12.]



hogy „Moszkva határozottan új geopolitikai status quot teremtett, ami már nincs összhangban azzal, amit [az Alapító Okiratban] «jelenlegi és előrelátható biztonsági környezetnek» nevez”<sup>843</sup>

Ismerve a Trump-adminisztráció arányos védelmi teherviselésre való érzékenységet, a lengyel kormány az ajánlatba belefoglalta a telepítendő bázishoz kapcsolódó katonai és civil infrastruktúra létesítését is, egyszerűsített beszerzési és adózási szabályokkal az amerikai befektetők részére.<sup>844</sup> A kérést Andrzej Duda elnök 2018. szeptemberi fehér házi látogatása alkalmából megerősítette, bár a lengyel igény politikai és katonai tekintetben továbbra is dilemmát okozott Washingtonban. A kutatói szférába visszavonult Hodges tábornok kifejezetten a bázis telepítése ellen érvelt. Szerinte egy lengyelországi állandó katonai bázisnak alacsonyabb lenne a hozzáadott értéke a gyakorlatokhoz, és politikailag megosztaná a NATO tagjait Moszkva lehetséges provokálásait illetően. Az is kérdés volt, hogy korlátozott emberi erőforrások mellett Washingtonnak honnan kellene katonákat elvennie egy ilyen bázis feltöltéséhez. Észak-Amerikában komoly politikai ellenállásba ütközne egy bázis bezárása vagy leépítése,<sup>845</sup> míg a kézenfekvőnek tűnő, német bázisokról való áttelepítés sem költséghatékony megoldás, tekintve az ott évek során fejlesztett, ám így elvesztegetett infrastruktúrára,<sup>846</sup> nem beszélve a Trump elnök alatt amúgy is feszültebb amerikai-német viszonyra gyakorolt hatásról. Ugyanakkor a lengyel ötlet komolyságát jelezte, hogy a Kongresszus felkérte a Pentagont az amerikai erők Lengyel Köztársaság területére történő állandó jellegű telepítésének technikai és politikai megvalósíthatósági tanulmányozására.<sup>847</sup> Végül Varsó nem kapta meg, amit szeretett volna: Washington 1,000 fővel emelte lengyelországi katonai rotációit, melyeket hat különböző bázison terített el.<sup>848</sup>

Bár a lengyel kormány által előre Fort Trumpnak elnevezett amerikai katonai bázis nem valósult meg, a NATO-tagállamok egy korábbi döntése alapján egy, amerikai katonai járművek tartását szolgáló, szövetségi finanszírozású létesítmény kerül kialakításra a lengyelországi Powidz mellett. A telepítés részét képezi az Egyesült Államok azon törekvése, hogy szükség

---

<sup>843</sup> Ministry of National Defence: Proposal for a U.S. permanent presence in Poland. 2018, *Ministry of National Defence*, Online: <https://g8fip1kplyr33r3krz5b97d1-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2018/05/Proposal-for-a-U.S.-Permanent-Presence-in-Poland-2018.pdf> [2018.09.19.], p.12.

<sup>844</sup> Ministry of National Defence: Proposal for a U.S. permanent presence in Poland. 2018, p.16.

<sup>845</sup> HODGES, Ben: Don't put US bases in Poland. *Politico*, June 4, 2018, Online: <https://www.politico.eu/article/dont-put-us-bases-in-poland/> [letöltés ideje: 2018. október 15.]

<sup>846</sup> VANDRIVER, John: Former Army Europe boss: Pulling US troops from Germany would be a big win for Russia. *Stars and Stripes*, July 2, 2018, Online: <https://www.stripes.com/news/former-army-europe-boss-pulling-us-troops-from-germany-would-be-a-big-win-for-russia-1.535699> [letöltés ideje: 2018. október 16.]

<sup>847</sup> United States Congress: *Public Law 115-232. John S. McCain National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2019*, Online: <https://www.congress.gov/115/bills/hr5515/BILLS-115hr5515enr.pdf> [letöltés ideje: 2018. október 17.], Sec. 1280, pp.437–439

<sup>848</sup> ADAMOWSKI, Jaroslaw: US, Polish presidents sign pact to boost American military presence in Poland. *DefenseNews*, September 24, 2019, Online: <https://www.defensenews.com/global/europe/2019/09/24/us-polish-presidents-sign-pact-to-boost-american-military-presence-in-poland/> [letöltés ideje: 2020. február 4.]

esetén különböző katonai létesítményekből egy egész páncélos hadosztályt fel tudjon állítani Európában.<sup>849</sup> Miközben a Trump-adminisztráció továbbra is kerülte, hogy az Egyesült Államok fokozott jelenléte Kelet-Közép-Európában állandó katonai telepítéshez vezessen, az Oroszországi Föderációval kialakult feszült viszony következményeként az európai biztonságot közvetlenül érintő fegyverzetkorlátozási szerződésektől visszalépett. Az amerikai külügyminisztérium 2019 augusztusában jelentette be, hogy Washington eláll a közepes hatótávolságú nukleáris rakéták leszereléséről szóló 1987-es INF-szerződéstől, mivel annak előírásait Moszkva évek óta szándékosan és ismételten megszegte.<sup>850</sup> Hasonlóképp, a Trump-adminisztráció a fegyverkezést kölcsönös légi megfigyeléséről szóló Nyitott Égbolt Szerződéstől is visszalép. Bár Washington hajlandó lenne Moszkvával újra tárgyalni az INF-szerződést (és a 2021-ben lejáró Új START megállapodást) Peking bevonásának feltétele mellett, e kérdések rendezéséig a hatalmi verseny további nyomás alá helyezi az európai biztonsági rendszert.

---

<sup>849</sup> SPRENGER, Sebastian: NATO foots bill for massive US combat depot in Poland. *DefenseNews*, March 28, 2019, Online: <https://www.defensenews.com/global/europe/2019/03/28/nato-foots-bill-for-massive-us-combat-depot-in-poland/> [letöltés ideje: 2020. február 4.]

<sup>850</sup> United States Department of State: U.S. Withdrawal from the INF Treaty on August 2, 2019. *United States Department of State*, August 2, 2019, Online: <https://www.state.gov/u-s-withdrawal-from-the-inf-treaty-on-august-2-2019/> [letöltés ideje: 2020. február 4.]



## Összegzés

A transzatlanti kapcsolatok Trump-adminisztráció alatti feszültségét főleg kommunikációs problémák okozták, melyek a magasdiplomácia szintjén is jelentkeztek. Trump elnök Európai Uniót és annak egyes tagállamait elmarasztaló kijelentéseire ráerősítettek Európába delegált nagykövetei is, akik közül nem egy nyíltan a nemzetállami szuverenitást kiemelő konzervatív üzeneteket fogalmazott meg. A nyugat-európai gyakorlattal szemben Kelet-Közép-Európa alapvetően mentes volt a komoly visszhangot kiváltó amerikai diplomáciai surlódásoktól, ami bizonyos szempontból előrelépést jelentett az Obama-adminisztrációhoz képest. Bár a visegrádi országokba továbbra is főleg politikai kinevezett nagykövetek érkeztek, lényegében nem kerültek szópárbajba a helyi kormányokkal. Mi több, a visegrádi négyek (és általában a kelet-közép-európai országok) a korábbiakhoz képest kitüntetett diplomáciai figyelemben részesültek, amit leglátványosabban az amerikai elnökkel tartott kétoldalú kormány/államfői találkozók szemléltettek: 2019-ben például lényegében az összes visegrádi ország miniszterelnöke járt a Fehér Házban, ráadásul az amerikai szempontból stratégiai jelentőségű államok (köztük Lengyelország) államfői nem is először. A magasrangú találkozók létrejöttét a Kelet-Közép-Európára irányított megújult amerikai figyelem hajtotta, a Trump-adminisztráció és a visegrádi kormányok közötti konzervatív politikai összhang pedig tovább könnyítette.

Tekintve, hogy Donald J. Trump egyik legellentmondásosabb kampánykijelentése a NATO időszerűtlenségére, illetve a kollektív védelem amerikai támogatásának feltételekhez kötése volt, a téma iránt különösen érdekelt kelet-közép-európaiaktól sokan fokozott aggodalmakat vártak. Bár utóbbi Trump elnök hivatalba lépését követően is megalapozott volt, a nyilvános diplomáciában a visegrádi államok kivártak, és idővel átvették az amerikai elnök logikáját, miszerint nem a szavak, hanem a tettek alapján ítélik meg teljesítményét. A gyakorlati intézkedések valóban eltértek a retorikától: miközben Trump elnök folyamatosan kritizálta az európai szövetségeket az aránytalan transzatlanti védelmi tehermegosztásért, az adminisztráció továbbra is támogatta a kollektív védelmet és elrettentést elősegítő kezdeményezéseket. Noha nem volt jó sajtóvisszhangja, a visegrádi államok egy-egy problémás kérdés kendőzetlen amerikai felhánytorgatásának is örülhettek, amivel a transzatlanti (és európai) közösségen belüli valós nézeteltérésekre mutatott rá: e tekintetben kiemelendő a Nord Stream 2 gázvezeték megépítésének német-orosz projektje, ami egyrészt saját energia- és gazdasági biztonságuk, másrészt az Ukrajna ügyében az orosz gazdasági szereplők ellen hozott szankciók fényében a politikai kettős mérce révén zavarta a kelet-közép-európaiakat. Külön amerikai gesztus volt, hogy az Európa-stratégia alapját adó beszédét Trump elnök Varsóban mondta el.

Bár az amerikai elnök 2017. júliusi varsói beszéde nyugat-európai körökben (is) előhozta a Bush-adminisztráció alatt alkalmazott „rég és új Európa” megosztás emlékét, utóbbi élménye és az azóta elért európai integrációs fejlemények révén valószínűtlen volt, hogy európai részről ez megismétlődjön, amit a kelet-közép-európai országok transzatlanti kereskedelmi kérdésekben tanúsított, nyugat-európai társaikkal közös álláspontja tanúsított. Mindazonáltal politikai-ideológiai szempontból egyértelműen érződött Európa megosztottsága, ami összhangban volt a Trump-adminisztráció Európai Unióra vonatkozó nézeteivel. A vízváltást a nyugati civilizáció értékeinek mibenléte körüli vita szolgáltatta: a visegrádi országok fogékonyabbak a Nyugat zsidó-keresztény hagyományokra épülő értékeinek védelmére, illetve a keleti irányból érkező egzisztenciális civilizációs (radikális iszlám által képviselt) fenyegetés képe iránt. A kérdés konkrétan a 2015-ös migrációs válságra utalt vissza, melyben a visegrádi országok az Obama-adminisztrációval (és több nyugat-európai kormánnyal) ellentétes véleménnyel voltak az illegális bevándorlók menekülteként való fogadását, illetve letelepítését illetően. Az ügyben képviselt kulturális-civilizációs érvelésük évekkal később, a Trump-adminisztráció alatt is fennállt, visszhangozva Oskar Halecki tézisét, miszerint a határvidék részeként a konzervatív értelemben vett nyugati civilizációt védelmezik.

Trump elnök varsói beszédének másik kritizált eleme a jacksoni nacionalista-populista retorikából átemelt, a kelet-közép-európai konzervatívok kormányok körében kedvezően fogadott bürokrácia-kritika, ami többek közt az olyan nemzetállami szintet meghaladó, politikai-gazdasági elittel azonosított szereplőkre vonatkozott, mint az Európai Unió egyes intézményei. Bár a „rég és új Európa” megosztás visszatérését egyik fél sem akarta, az EU-szkeptikus kritikák a Bush-adminisztráció éveit idézték fel, különösen annak ismeretében, hogy a Trump-adminisztráció meglátása e tekintetben nemcsak az amerikai elnök személyes, populistának minősíthető retorikájára épült, hanem az adminisztráció külpolitikai irányának kidolgozásában résztvevői szakértői csapatban is megjelent. A Trump-adminisztráció kelet-közép-európai szövetségesekkel szembeni új megközelítése az internacionalizmus logikájának liberálisról konzervatívra történő váltásában is jelentkezett, konkrétan a magyar és lengyel demokrácia-kritikák ügyében. Washington egyrészt geopolitikai megfontolásból elnézőbb volt Budapesttel és Varsóval szemben, mivel a korábbi évek amerikai figyelemhiányt helytelennek, a politikai kritikákat kontraproduktívnak tartotta. Másrészt a Trump-adminisztráció a konzervatív internacionalizmus rugalmasságát és módszerét követte, vagyis prioritizált az Egyesült Államok biztonsága szempontjából fajsúlyos ügyek közt és adott esetben engedékenyebb volt Budapest és Varsó irányába, akiket nyílt csatornákon nem bíralt.

A Trump-adminisztráció kül- és biztonságpolitikájának kidolgozói nemcsak a geopolitika és a hatalmi verseny időtállóságában, hanem Kelet-Közép-Európa és a helyi szövetségesek jelentőségében is hittek, az angolszász geopolitikai iskola peremterületekre vonatkozó tézisét visszahangozva. A kelet-közép-európai országok Európa-stratégiában is látványos előtérbe helyezése elemzői körökben felvetette annak gondolatát is, hogy Washington nem egységben tekint Európára: konzervatív amerikai külpolitikai szakértők körében él egy alapvetően pesszimista kép Európa stratégia kultúrájának koherenciájáról, ami inkább az egyes nemzetállamokkal való együttműködésben látja a biztonsági (beleértve a geopolitikai) kihívások megfelelő kezelését. A visegrádi országok ukrán válság kitörését követően publikált hivatalos kül- és biztonságpolitikai dokumentumai alapvetően osztják az Egyesült Államok meglátást, miszerint a világban geopolitikai, hatalmi verseny van kibontakozóban, és tisztában vannak saját térségük közvetlen érintettségükkel is: bár magyar és szlovák részről már korábban is felvetődött a geopolitikai versenyben rejlő konfliktus kockázata, alapvetően ők is kedvezően fogadták, hogy Washington stratégiai figyelemben részesíti Kelet-Közép-Európát.

A Trump-adminisztráció közben nemcsak folytatta, hanem megerősítette az esetleges orosz agresszió elrettentésére irányuló amerikai kezdeményezéseket, melyek NATO-n belüli programjait szintén nem akadályozta. Trump elnök első érdemi NATO-csúcs 2018 nyarán Brüsszelben reprezentatív képet festett az adminisztráció Európa-stratégiájára irányuló transzatlanti együttműködésről: miközben a sajtó (részben érthető okokból) a rossz diplomáciai gesztusoktól volt hangos, maga a találkozó eredményeit tekintve sikeres volt, mivel a szövetség tagjai gond nélkül elfogadták az elrettentésre irányuló, katonai mobilizációt elősegítő döntéseket. Utóbbiak képezték a Trump-adminisztráció Európai Elrettentési Kezdeményezésen keresztül tett erőfeszítéseinek fő irányát: Washington megújította védelmi együttműködési megállapodásait a visegrádi országokkal (is), akik körében fellendült az amerikai fegyverek beszerzésére irányuló érdeklődés. A fegyvervásárlásban Varsó állt az élen, ugyanakkor az általa évek óta igényelt, a 2018-ban újult erővel felhozott, permanens amerikai katonai bázis lengyelországi telepítésének javaslatára Washington továbbra is nemet mondott (jóllehet így is 1,000 fővel növelte a Lengyel Köztársaságba rotációkban küldött amerikai katonák számát). Míg a Trump-adminisztráció a kelet-közép-európai katonai jelenlétet illetően elődje politikájával folytonosságot mutatott, az amerikai-orosz fegyverkezési verseny, különösen tágabb (Európát meghaladó) geopolitikai kontextusban az európai biztonsági rendszert alátámasztó szerződések kölcsönös elhanyagolásához vezetett.

## VIII. Összegzés: a kutatás eredményei

### VIII.1. A kutatás eredménye

Kutatás alapvető célja az volt, hogy az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa biztonsági kapcsolatát 2009-2019. között, az Obama- és a Trump-adminisztráció kül- és biztonságpolitikájának elméleti alapokon nyugvó elemzése révén értelmezze és magyarázza.

A vállalkozás egyfelől az Egyesült Államok külpolitikájának teoretikai osztályozásáról szólt, mivel mind az Obama-, mind a Trump-adminisztráció külpolitikai gondolkodása és aktivitása vita tárgyát képezi a szakértői fórumokon és a közbeszéd terén egyaránt, ami kakofóniába vagy leegyszerűsítésbe vezetett. A szerző igyekezett a főbb elméletekhez fordulni, melyeknek zárt jellege, valamint az Egyesült Államok realista érdekeinek és liberális értékeinek átfedése révén úgy döntött, hogy egy elmélet (internacionalizmus) két variánsát veszi igazodási pontokként.

Másfelől az értekezés kifejezetten kelet-közép-európai, konkrétan a visegrádi államok szempontjából próbálta értelmezni az Egyesült Államok 2009-2019. közötti kül- és biztonságpolitikáját. Így a szerző kapcsolatok fejleményeinek számbavétele mellett igyekezett végig szem előtt tartani az adott politikai és biztonsági kérdések liberális/konzervatív internacionalizmus szerinti amerikai kezelését, illetve kelet-közép-európai fogadtatását.

#### VIII.1.1. A vizsgált hipotézis megválaszolása

A kutatás céljával összhangban a szerző az alábbi alaphipotézist fogalmazta meg:

***Az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa biztonságpolitikai kapcsolata 2009-2019. között Washington internacionalizmusának politikai (liberális és konzervatív) variánsai függvényében alakult, meghatározva a liberális nemzetközi rend belső és külső kihívásaira adott amerikai választ és annak kelet-közép-európai fogadtatását.***

A hipotézis abból indult ki, hogy a liberális nemzetközi rend belső és külső nyomások alatt áll. Bár ez a szerző feltételezésének szerves részét képezi, külön bizonyítást nem igényelt, mivel a szerző a teoretikai kereteken belüli (az első két operatív hipotézis megválaszolásához eleve szükséges) szakirodalom áttekintését követően ezt alapproblémaként tudta kezelni. A nemzetközi szakirodalomban lényegében egyetértés van a liberális nemzetközi rend vizsgált időszakban jelentkező belső és külső kihívásait illetően. Míg előbbieket a liberális nemzetközi rend nyugati magján belül jelentkező politikai feszültségekben és magával a renddel szembeni

bizalom hiányában öltenek testet, utóbbiak a liberális nemzetközi rendet vezető Egyesült Államokkal (és a rend működési elveivel) szemben fellépő kihívó hatalmak geopolitikai kihívásaiban ölt testet.

A hipotézis szintén szerves része, hogy a kelet-közép-európai országokat a liberális nemzetközi rendre irányuló belső és külső nyomások egyaránt érintik. A probléma elméleti megalapozottságához (és a második két operatív hipotézis megválaszolásához) szükséges volt áttekinteni a Kelet-Közép-Európa geopolitikai lehatárolásával foglalkozó szakirodalmat úgy, hogy előbbi összefüggésben legyen a liberális nemzetközi rend magját képező Nyugattal. A nemzetközi szakirodalomban lényegében egyetértés van arról, hogy Kelet-Közép-Európát bizonytalan földrajzi lehatárolás mellett is általában kettő sajátosság jellemzi: egyfelől a Kelettel szemben a Nyugathoz tartozás történelmi igénye, másfelől a Nyugathoz viszonyított „mátság”, amit jól reprezentál a visegrádi országok helyzete. Bár szintén sajátosság az „elfeledettség”, ami az Egyesült Államok Kelet-Közép-Európára irányuló (a vizsgált időszakot megelőző) külpolitikájában is kimutatható, a tágabb térség az angolszász geopolitikai iskola szerint kiemelt jelentőséggel bír, amit napjaink nemzetközi politikai fejleményei szintén alátámasztanak.

A két alapproblémára és az elméleti keretekre vonatkozó szakirodalom áttekintését követően került sor magára a vizsgálatra. A hipotézis megválaszolásához szükséges operatív hipotézisek vizsgálatának eredménye az alábbiak szerint alakult.

### ***H1 Az Obama-adminisztráció stratégiája az internacionalizmus liberális ágát követte.***

A szerző azt feltételezte, hogy az Obama-adminisztráció nemzetközi és hazai szakirodalomban pragmatista-realista jelzővel illetett kül- és biztonságpolitikája inkább a liberális internacionalizmus logikája szerint alakult. A szerző ennek alátámasztása végett a liberális sajátosságok taxatív bemutatására vállalkozott, és az alábbi megállapításokra jutott:

**(1) a liberális nemzetközi rendre irányuló optimista jövőkép:** az Obama-adminisztráció a nemzetközi hatalmi változásokban nem látott geopolitikai kihívást és bár nem tekintette a liberális nemzetközi rendet tökéletesnek, G. John Ikenberry nézeteivel összhangban alapvetően működőképességnek ítélte, azt feltételezve, hogy a felemelkedő hatalmak érdekeltekként felelősségteljesen veszik ki növekvő részüket a globális kormányzásból.

**(2) a globális kihívások és közösség gondolata:** az Obama-adminisztráció kül- és biztonságpolitikájában kiemelt szerep jutott az olyan globális kihívásoknak, mint a tömegpusztító fegyverek terjedése és a klímaváltozás, amit igazoltak főbb külpolitikai eredményei is (a 2010-es Új START megállapodás és a 2015-ös párizsi klímamegállapodás). Mind Obama

elnök, mind Clinton külügyminiszter hangsúlyozta, hogy az általuk megcélzott multipartnerség mindenki érdeke, mivel a kihívásokat egyedül senki sem tudja megoldani.

**(3) a hatalmi verseny helyett az abszolút előnyszerzést célzó együttműködés óhaja:** az Obama-adminisztráció geopolitikai kihívásoktól való eltekintése azt is jelentette, hogy nem hitt a zéró-összegű hatalmi játszmákban, mivel azok Hillary R. Clinton szavaival „negatív összegű eredményekhez” vezetnek. A hatalmi befolyás szerzésére jellemző zéró-összegű versenyt az Obama-adminisztráció a poszt-szovjet térségben sem látta, amit jól jeleztek Biden alelnök és Clinton külügyminiszter ukrán válságot megelőzően 2009-ben, illetve 2010-ben Ukrajnába és Georgiába tett látogatásán elhangzottak.

**(4) a multilateralizmus és nemzetközi intézmények erősítésének szándéka:** az Obama-adminisztráció a multipartnerséget nem bilaterális alapon, hanem különböző multilaterális fórumokon kívánta megvalósítani, illetve a (Moszkva által preferált) multipoláris világ helyett multilaterális világot vizionált. A transzatlanti kapcsolatokban törekedett a „rég és új Európa” megosztás formális lezárására is, miközben a rakétavédelmet „NATO-izálta.”

**(5) a demokrácia terjedésének liberális eszközökkel történő szorgalmazása:** noha az Obama-adminisztráció szakítani kívánt elődje demokrácia-exportáló programjával és ódzkodott az újabb (különösen közel-keleti) katonai küldetésektől, a liberális demokráciát továbbra is egyetemes értékűnek tekintette, támogatását pedig inkább alulról, a civil társadalmon keresztül bátorította, ami miatt konfliktusba is került az orosz vezetéssel.

**(6) a katonai erő alkalmazásától való ódzkodás:** Obama elnök nemzetközi presztízs és hazai költségvetési okokból nem kívánt újabb katonai küldetéseket részt venni, amit jól jelzett az iraki kivonulásról tett kampányígérete, illetve a 2011-es líbiai „hátról vezetés.” A Clinton külügyminiszter által bejelentett „okos hatalom” valójában a kemény hatalom háttérbe szorítását takarta: egyrészt Obama elnök eleve kisebb szerepet szánt külpolitikájában a fegyveres erőnek, amit jól jelzett az orosz gazdasági entitások elleni gazdasági szankciókban való bizalma, míg Ukrajnától (a konfliktus eszkalációjának elkerülése végett) megtagadta a fegyverszállítást. Másrészt az elnök kizárólag nemzetközi jogi (de legalább politikai) legitimitáció mellett volt hajlandó dróntámadások mértékét meghaladó katonai lépésekre, amit a líbiai „hátról vezetés”, de főleg szíriai „vörös vonal” példája szemléltetett. Az erőalkalmazástól való ódzkodás a Mead-féle külpolitikai hagyományok a liberális jeffersoni ágához tartozik, melyhez nemzetközi szakértők is sorolták Obama elnököt.

Összességében elmondható, hogy az Obama-adminisztráció külpolitikai stratégiája kifejezetten a liberális internacionalizmus logikáját követte, így az operatív hipotézis megerősítést nyert.

## ***H2 A Trump-adminisztráció stratégiája az internacionalizmus konzervatív ágát követi.***

A szerző feltételezte, hogy a Trump-adminisztráció nemzetközi szakirodalomban vitatott kül- és biztonságpolitikája látszólagos következetlenségével együtt is (eddig) a konzervatív internacionalizmus logikája szerint alakult. A szerző ennek alátámasztása végett a konzervatív sajátosságok taxatív bemutatására vállalkozott, és az alábbi megállapításokra jutott:

### ***(1) a liberális nemzetközi rendre irányuló bizonytalan jövőkép:***

Kül- és biztonságpolitikai stratégiai dokumentumai alapján a Trump-adminisztráció is jónak tartja az amerikai érdekek mentén felépített liberális nemzetközi rendet, ám úgy véli, hogy a hidegháborút követően azt többen (kiváltképp a felemelkedő hatalmak) kihasználták. Henry R. Nau konzervatív internacionalizmus elméletével összhangban a Trump-adminisztráció nem hisz a történelem fix fejlődési ívében, így (az izolacionizmus vádjával szemben) kifejezetten aktív, a rend védelmére vagy újra-hangolására irányuló külpolitikát folytat.

### ***(2) a hatalmi verseny hangsúlyozása:***

H.R. McMaster volt nemzetbiztonsági tanácsadó szavaival a Trump-adminisztráció nem globális érdekközösségként, hanem arénaként tekint a világra, partnerségek helyett versenyt vizionálva. A 2017-es nemzeti biztonsági stratégia a geopolitika visszatéréséről, a 2018-as Európa-stratégia a nyugati szövetség revizionistákkal szembeni megszilárdításáról, a 2018-as védelmi stratégia pedig főleg a nagyhatalmi versenyről szól, míg az olyan globális fenyegetéseket, mint a terrorizmust lejjebb sorolja.

### ***(3) a liberális nemzetközi rend peremterületein való relatív előnyszerzés szándék:***

A Trump-adminisztráció külpolitikáját előkészítő szakértők (Nadia Schadlow és Jakub J. Grygiel) az egyes régiókban, sőt a globális kihívásnak tekintett „bukott államokban” zajló hatalmi versenyről, illetve konzervatív szerzők (Andrew A. Michta és A. Wess Mitchell), a nyugati világ periferiáin és főleg Kelet-Közép-Európában zajló revizionista hatalmi szondázásokról írtak, melyek az adminisztráció stratégiai dokumentumaiból is kiolvashatók. Hasonlóképp, már helyettes külügyi államtitkárként A. Wess Mitchell 2018-ban Európa kapcsán „stratégiai megújításról,” Kelet-Közép-Európa vonatkozásában pedig „pozitív befolyásért” folytatott harcról beszélt.

### ***(4) az egyetemes demokrácia-export indíttatásának hiánya:***

A Trump-adminisztráció a nemzetállami szuverenitás tiszteletben tartására, illetve a hazai nemzetépítésre irányuló jacksoni hagyomány-követése révén elutasítja a liberális értékek aktív terjesztését. Ugyanakkor a konzervatív internacionalizmus elméletével

összhangban bizonyos területekre (például Ukrajnára) nagyobb figyelmet fordít, illetve a liberális értékek érvényesítésének prioritását az amerikai nemzeti érdekek tükrében határozza meg.

***(5) a nemzetállami szuverenitás védelme és a nemzetközi intézményekkel szembeni kritikus hangvétel:***

A Trump-adminisztráció részben azért kezdeményezi a liberális nemzetközi rend újrahangolását, mert szerinte a revizionista megrontották a nemzetközi intézményeket és szervezeteket. Az elnök és külpolitikai csapata a nemzetállamot és annak szuverenitását tekintik mérvadónak a nemzeti érdekérvényesítésben, amire a nemzetközi szervezetek hatékonyság szempontjából is alkalmatlanok. Mindezt az adminisztráció szakértői és diplomatái az ENSZ mellett az Európai Unióval szemben is nyíltan megfogalmazták.

***(6) az érdekérvényesítésben a katonai erőnek tulajdonított kiemelt szerepe:***

Trump elnök a hatalmi versenyben kiemelt szerepet ad az Egyesült Államok kemény hatalmának, amit egyrészt az amerikai védelmi költségvetés folyamatos és látványos növelésére és ezzel párhuzamosan a puha hatalomra (diplomáciára) eredetileg szánt források csökkentésére irányuló kezdeményezése tanúsít. Másrészt a konzervatív internacionalizmus elméletével összhangban a kemény hatalmat a külpolitika eszköztár állandó kísérőjének tekinti, alkalmazását pedig alapvetően nem köti liberális intézmények vagy jog feltételéhez. Az erőalkalmazás példája volt 2018-ban a szíriai „vörös vonal” átlépéséért járó amerikai válaszcsapás érvényesítése és Kászim Szulejmáni 2020-as likvidálása, de kelet-közép-európai szempontból érdekesebb az Ukrajnának szóló Javelin fegyverszállítmányok jóváhagyása.

Összességében elmondható, hogy a Trump-adminisztráció külpolitikai stratégiája kifejezetten a konzervatív internacionalizmus logikáját követte, így az operatív hipotézis megerősítést nyert.

***H3 Az Egyesült Államok külpolitikájának liberális/konzervatív internacionalizmusa a nyugati renden belüli kapcsolatok átpolitizáltságában is kimutatható, amit az Obama/Trump-adminisztráció kelet-közép-európai országokkal fenntartott politikai kapcsolatainak romlása/javulása jól szemléltet.***

A szerző azt feltételezte, hogy az Obama/Trump-adminisztráció külpolitikájában a kelet-közép-európai országokkal ápolt kapcsolatok politikai hatás alá kerültek, vagyis hogy Washington fellépésének kelet-közép-európai fogadtatását meghatározta a felek liberális/konzervatív politikai irányultsága. A szerző az alábbi megállapításokra jutott:



**(1) Washington kelet-közép-európai országokra fordított politikai figyelmének ügyében:**

Az Obama-adminisztráció transzatlanti kapcsolatokat illető egyik fő célkitűzése az volt, hogy formálisan is szakítson elődje „rég és új Európa” megosztásával, vagyis egy koherens egységként kezelje a liberális nemzetközi rend nyugati magját alkotó szövetséget, nem megkülönböztetve annak központi és peremterületeit. A már korábban is a globális kihívásokhoz szükséges transzatlanti egységet sürgető Philip H. Gordon azt tanácsolta az európaiaknak, hogy „tekintsék erőiket egy globális szövetség részének, globális felelősségvállalásokkal”, helyettes államtitkárként pedig nyíltan jelezte a kelet-közép-európaiaknak, hogy: „egyre inkább ugyanúgy tekintünk a közép- és kelet-európai országokra, mint a nyugat-európai országokra, azaz stabil, prosperáló demokráciákra, melyekkel széleskörű együttműködést folytatunk egy egész sor globális érdekeltségen.”

Charles Gati és a „huszonkettek levelének” figyelmeztetése ellenére a globális kihívásokkal és az Ázsia felé való „elfordulással/újra-egyensúlyozással” elfoglalt Washington „kipipáltság szindrómában” hagyta Kelet-Közép-Európát. Sőt, Gati 2008-as „Ne azt kérdezd, mit tehetnek a közép-európaiak az Egyesült Államokért, hanem hogy Amerika mit tehet a közép-európaiakért” gondolatát kifejezetten megfordította és épp az elfeledettséget cáfolni hivatott (kelet-közép-európai rakétapajzs terveinek módosítását követő) politikai kármentő útján Biden alelnök azt üzentte: „Mi Amerikában már nem úgy gondolkozunk, hogy mit tehetünk Közép-Európáért, hanem inkább, hogy mit tehetünk Közép-Európával közösen?”

Washington „jóindulatú közömbössége” a magaspolitika és diplomácia világában is érződött. Míg az Obama-adminisztráció Nyugat-Európában bizonyos gesztusokat elhagyott, az Obamániát eleve kevésbé osztó kelet-közép-európaiakkal szemben néha kimondottan tapintatlan volt, a „huszonkettek levelét” megalapozatlannak (volt, aki orosz főbnek) minősítette, az amerikai elnök pedig a helyi vezetőkkel általában (főleg az ukrán válságot megelőzően) ritkán találkozott, akkor sem mindig kétoldalú fórum keretében.

Konzervatív oldalról már a Trump-adminisztráció hivatalba lépése előtt mind politikai, mind kutatói szférában megfogalmazódott annak igénye, hogy Washington nagyobb figyelmet fordítson Kelet-Közép-Európára, amit előbbi esetben a rakétapajzs módosítására adott amerikai belpolitikai reakciók, utóbbi esetében különböző szerzők (Nadia Schadow, Andrew A. Michta, A. Wess Mitchell, Jakub J. Grygiel) elemzése is intették az Obama-adminisztrációt a kelet-közép-európai szövetségesek, illetve atlantizmusuk megőrzésére (utóbbit a „huszonkettek levele” is külön megemlítette).

A Trump-adminisztráció Európa-stratégiája ugyanúgy a nyugati egység megerősítéséről szólt, ám szinte kifejezetten Kelet-Közép-Európára összpontosított. A korábban

kimondottan Kelet-Közép-Európával foglalkozó A. Wess Mitchell a határvidékekre nehezedő nyomásokról írt, helyettes államtitkárként pedig az előző adminisztráció hibájának nevezte, hogy Washington a térség elhagyásával „vákuumot teremtett, amiket mások töltöttek fel”, a Trump-adminisztráció Kelet-Közép-Európára irányuló erőfeszítéseit pedig „stratégiai megújításként” és „pozitív befolyásért” vívott versenyként írta le.

A Trump-adminisztráció a „szívek és elmékért folytatott versenyben” kitüntetett figyelmet szentelt a kelet-közép-európaiaknak. Miközben a nyugat-európai partnerekkel fenntartott kapcsolatait a diplomáciai surlódások jellemezték, Trump elnök első három évében több kelet-közép-európai vezetővel is találkozott (köztük az összes visegrádival, akiknek egy része több éve nem járt a Fehér Házban), néhányukkal többször is, a térségbe delegált nagykövetei pedig (noha többségük továbbra is politikai kinevezett volt) nem keveredtek politikai vitákba vendéglátóikkal, sőt esetenként kifejezetten konstruktívak voltak a fogadó ország kormányával ápolt politikai kapcsolatok javításában.

**(2) *Washington liberális nemzetközi rend megerősítésére irányuló, kelet-közép-európaiakat bevonó kezdeményezéseinek liberális/konzervatív jellegét illetően:***

Az Obama-adminisztráció a kelet-közép-európaiaktól is elvárta, hogy nyugat-európai társaikhoz hasonlóan járuljanak hozzá Európa nagyobb nemzetközi felelősségvállalásához. Bár a nem hivatalos álláspontnak minősülő „huszonkettek levele” kiemelte, hogy a Kelet-Közép-Európa országai még nincsenek felkészülve arra a globális kihívásokra összpontosító agendában betöltött szerepre, ami Barack H. Obamát foglalkoztatta, utóbbi elnöksége alatt a visegrádi országok aktívan közreműködtek a transzatlanti biztonság Európa határain kívüli alátámasztásában (egyebek mellett az afganisztáni misszióban nyújtott katona, illetve a líbiai és szíriai válságban nyújtott diplomáciai szolgálat által).

Az Obama-adminisztráció liberális internacionalista projektben kívánt külön szerepet adni kelet-közép-európai szövetségeseinek: kérte őket, hogy poszt-szocialista országokként osszák meg demokratikus átalakulásukkal kapcsolatos tapasztalataikat az Európai Unió Keleti Partnersége által lefedett poszt-szovjet államok, illetve a 2011-es arab tavasz forradalmait megkezdő országok között. Bár a visegrádi államok e feladatra fogékonyak voltak, igazából csak az előbbi országcsoport kilátásait illetően voltak optimisták (és közvetlenül érdekeltek), míg utóbbiak esetében az Obama-adminisztrációval szemben jobban érződött a szóban forgó országok történelmi-kulturális háttéréből adódó akadályok tudatosítása (mellesleg a visegrádiak körében ellenzett közel-keleti és észak-afrikai migrációs hullámokat elősegíthető beavatkozások sem állt érdekükben).

A kelet-közép-európai biztonság kérdésében értekező A. Wess Mitchell már a korábbi (Obama- és Bush-) adminisztrációk kapcsán arra panaszkodott, hogy azok Kelet-Közép-

Európát megszólító politikáik nem magáról Kelet-Közép-Európáról szóltak. Európastratégiája alapján a Trump-adminisztráció Kelet-Közép-Európát nem Washington globális projektjeibe kívánta valamilyen külön általános vagy különleges feladattal bevonni, hanem erőfeszítéseit magára a térség megerősítésére akarta fordítani. A stratégia alapját adó beszédet is Trump elnök kifejezetten Varsóban mondta el, tartalmát pedig a helyi politikai-társadalmi ízléséhez igazította (kiemelve a nemzetállami szuverenitást és határvédelmet, illetve a konzervatív értelemben vett nyugati civilizáció egzisztenciális félelem melletti területvédelmét).

A Trump-adminisztráció globális projektjei nem a liberális rend kiterjesztésére, hanem védelmére (konzerválására) irányultak, ami a konzervatív értékek szerinti újrahangolási kísérletekben öltött testet. Utóbbiak közül kiemelendő a vallásszabadság értékének (más szabadságjoggal szembeni) előnyben részesítése és nemzetközi érvényesülésének előmozdítása, melyre a visegrádi országok körében (kifejezetten magyar részről) volt fogékonyság.

**(3) *a kelet-közép-európai (elsősorban magyar és lengyel) államok belső és külső kihívásainak eltérő, ideológiai alapú transzatlanti olvasatait illetően:***

A liberális nemzetközi rendre irányuló belső nyomások Kelet-Közép-Európában a magyar és lengyel kormány államreformjaiban és azok politikai-ideológiai olvasatukban öltöttek testet. Az Obama-adminisztráció Kelet-Közép-Európára szánt stratégiai figyelmének mértékéhez képest szoroson nyomon követte e két ország demokratikus intézményeinek átalakítására tett kísérleteket, azokat már előre helytelenítve. Budapest esetében voltak a változtatásokról szóló leglátványosabb viták, melyek rávilágítottak az Obama-adminisztráció internacionalizmusának liberális jellegére: egyrészt a „demokratikus béke” koncepcióval összhangban a liberalizmushoz képest megfogalmazott álláspontok meghatározták a viszony természetét, vagyis az ideológiai viták beárnyékolták a más területeken egyébként működőképes amerikai-magyar kapcsolatokat. Másrészt Washington nem hivatalos csatornákon és véleményformáló eliteken (magánszemélyeken és szerkesztőségeken) keresztül nyíltan helyezte nyomás alá Budapestet.

Amerikai és kelet-közép-európai konzervatív körökben a liberális kritikák egy részét megalapozatlannak, de legalábbis eltúlzottnak találták. A Trump-adminisztráció szintén nyomon követte a magyar és lengyel belpolitikai fejleményeket, de egyrészt a helyi viszonyok (a kelet-közép-európai állam- és nemzetépítésben való lemaradás és a nemzetállami szuverenitás jogán fenntartott „másság”) okán nagyobb megértést tanúsított, másrészt a konzervatív internacionalizmus elméletével összhangban az Egyesült Államok nemzeti érdekei szerint prioritizálta a potenciálisan vitás kérdéseket, és ennek megfelelően

járt el kritikával. Hasonló volt a helyzet külső a külső migráció-ügyben: a liberális nemzetközi rend vonatkozásában a tömeges illegális migrációt nem feltétlenül lehet külső nyomásként értelmezni, mivel az internacionalizmus liberális variánsa az emberek szabad mozgását (a hospitalitás világméretű érvényesítése révén Immanuel Kant óta) támogatja, ami az Obama-adminisztráció alatt is megmutatkozott, így a magyar kormány ezért is hajlott Donald J. Trump mint konzervatív jelölt iránti szimpátiára már hónapokkal a 2016-os amerikai elnökválasztás előtt.

Összességében elmondható, hogy a vizsgált kérdésekben az Egyesült Államok Kelet-Közép-Európát érintő külpolitikájában nemcsak kimutatható volt az Obama/Trump-adminisztráció internacionalizmusának liberális/konzervatív jellege, hanem annak eltérő kelet-közép-európai fogadtatása is, ami Washington egyes kelet-közép-európai országokkal ápolt politikai kapcsolatának romlását/javulását jelezte.

***H4 Az Egyesült Államok biztonságpolitikájában a nyugati rend peremének geopolitikai elhanyagolása/felértékelése az internacionalizmus liberális/konzervatív variánsa szerint alakul, ami az Obama/Trump-adminisztráció alatt Kelet-Közép-Európa vonatkozásában jól kimutatható, gyengébb/erősebb transzatlanti védelmi együttműködést generálva.***

A szerző azt feltételezte, hogy az Obama/Trump-adminisztráció külpolitikájában a Kelet-Közép-Európára irányuló amerikai stratégiai figyelem és katonai jelenlét alakulását meghatározta Washington hatalmi versenyről illetve kemény hatalom alkalmazásáról kialakított liberális/konzervatív képe. A szerző az alábbi megállapításokra jutott:

***(1) az Egyesült Államok európai biztonsági rendszerben játszott szerepének transzatlanti olvasatait illetően:***

Az Obama-adminisztráció a transzatlanti szövetség egységének Bush-korszakot követő formális helyreállítása végett támogatta a NATO 2010-es Stratégiai Koncepciójának elfogadását, melyben megerősítette a kollektív védelem és a nukleáris szövetség relevanciáját úgy, hogy közben a nemzetközi hatalmi változásokat követő külpolitikájával összhangban a globális partnerségek iránti aktív szerepvállalást is rögzítette benne. Bár bilaterális és szövetségi szinten is próbált együttműködni Moszkvával, Washington félresöpörte az európai biztonsági rendszerben betöltött kitüntetett szerepét felszámolni óhajtó Medvegyev-féle euro-atlanti biztonsági architektúra-tervet. Mindazonáltal az európaiaknak felkínált megújult transzatlanti partnerség azt is jelentette, hogy az Obama-adminisztráció nagyobb felelősséget várt Európától, amit a Lisszaboni Szerződés 2009-

es életbe lépése miatt is feltételezhető. Washington ismételt csalódását végül Robert M. Gates 2011-es búcsúbeszédje szemléltette. Bár az ukrán válság után Obama elnök elsőként sietett a kelet-közép-európaiak viszontbiztosítására, 2015-ös nemzeti biztonsági stratégiája továbbra is az Ázsia felé történő „újra-egyensúlyozás” szándékát fogalmazta meg

Bár a Trump-adminisztráció bizonytalanságot, majd feszültséget hozott a transzatlanti biztonsági kapcsolatokba. Az amerikai elnök NATO „elavultságára” vonatkozó és egyéb megjegyzései mellett felszínre került az a régi transzatlanti dilemma, ami már az Obama-adminisztráció alatt is jelen volt: míg az Egyesült Államok kifelé a világ más-más régiójára hajlamos koncentrálni figyelmét, addig Európa saját magával van elfoglalva. Az európai részről Trump elnök kijelentéseinek hatására ismételen felmerülő stratégiai és katonai önállósodási igényeket amerikai konzervatív elemzői körökben, sőt a Trump-adminisztráció részéről is ezeket eleve nem vették komolyan. Trump elnök végül kiállt a NATO kollektív védelme iránti amerikai elkötelezettség mellett, melynek kapcsán a leginkább érintett kelet-közép-európai szövetségesek kormányai nem a deklarációk, hanem a tettek alapján próbálták megítélni Washington megbízhatóságát.

**(2) az Egyesült Államok kelet-közép-európai katonai jelenlétének és védelmi együttműködésének vizsgált időszakban való változásait illetően:**

Az Obama-adminisztráció az Ázsia felé való „elfordulás/újra-egyensúlyozás” jegyében 2012-2014. között elkezdte csökkenteni az Egyesült Államok európai katonai jelenlétét, mely intézkedését nem geopolitikai, hanem pénzügyi-technikai megfontolások vezérelték, ami igaz volt a kelet-közép-európai (és orosz) szempontból köztudottan (geo)politikai olvasatú rakétapajzs 2009-es és 2013-as módosítására is. Az ukrán válságot megelőzően a kelet-közép-európai katonai jelenlét rotációs alapon zajló közös gyakorlatokban nyilvánult meg, melyekben az amerikai nem volt erősnek mondható. Az Obama-adminisztráció elsőként reagált az ukrán válság nyomán jelentkező kelet-közép-európai viszontbiztosítási igényekre, anyagi erőforrásokkal is támogatva az orosz agresszió lehetőségétől tartó keleti NATO-tagállamokat, majd végül előkészítve az elrettentéshez szükséges anyagi feltételeket. Ugyanakkor az Európában tartott amerikai katonai jelenlétben érdemben nem kívánt változtatni részben azért, mert kerülni akarta a konfliktus eszkalációjának veszélyét, ami miatt Ukrajnának sem adott fegyvert.

A visegrádi országok stratégiai dokumentumai egyfelől szorgalmazták a transzatlanti biztonsági kapcsolatok minél szorosabb megőrzését, másfelől többségük számolt a

nemzetközi hatalmi változások révén Európára irányuló amerikai figyelem lankadásával. Mivel utóbbi kelet-közép-európai szempontból nem volt új jelenség, még a legatlantistább Varsó is a nyugat-európai kapcsolatok és az erősebb európai uniós külpolitika kialakításának relevanciájára hívta fel az Obama-adminisztráció figyelmét, amiben amerikai konzervatív elemzők az atlantizmus gyengülésének jelét látták.

A Trump-adminisztráció Európa-stratégiájának elsőszámú elemeként kezelte a NATO keleti peremterületének katonai megerősítését, így nemcsak folytatta az elődje által előkészített elrettentési kezdeményezést, hanem folyamatosan növelte az arra szánt forrásokat. Az Egyesült Államok európai katonai jelenlétét sem permanens, sem rotációs formában nem kívánta érdemben növelni, inkább az erők elrettentést szolgáló mobilizációját akarta javítani, melynek érdekében katonai infrastruktúra-fejlesztésekre fordította figyelmét. Washington megújította kelet-közép-európai országokkal kötött védelmi együttműködési megállapodásait is, melyek a helyi erők fejlesztéseinek amerikai támogatását is lehetővé tették. A konzervatív internacionalizmus elméletével összhangban az adminisztráció a peremterületek védelmére helyezett hangsúlyt, ami egyúttal Ukrajna Javelin rakétákkal való ellátásához is vezetett.

A visegrádi országok ukrán válság kitörését követően publikált hivatalos kül- és biztonságpolitikai dokumentumai alapvetően osztják az Egyesült Államok meglátást, miszerint a világban geopolitikai, hatalmi verseny van kibontakozóban, és tisztában vannak saját térségük közvetlen érintettségükkel is. Budapest, Pozsony, Prága és Varsó egyaránt a korábbiaknál fokozottabb érdeklődést kezdtek mutatni az amerikai védelmi együttműködés egy sarokkövének számító fegyvervásárlások iránt, jóllehet eltérő mértékben. Bár magyar és szlovák részről már korábban is felvetődött a geopolitikai versenyben rejlő konfliktus kockázata, alapvetően ők is kedvezően fogadták, hogy a Trump-adminisztráció stratégiai figyelemben részesíti Kelet-Közép-Európát.

Összességében elmondható, hogy a vizsgált kérdésekben az Egyesült Államok Kelet-Közép-Európát érintő biztonságpolitikájában kimutatható volt az Obama/Trump-adminisztráció internacionalizmusának liberális/konzervatív jellege, illetve annak eltérő kelet-közép-európai fogadtatása is, ami Washington egyes kelet-közép-európai országokkal ápolt politikai kapcsolatának romlását/javulását jelezte.

*Az operatív hipotézisek megerősítése alapján a szerző úgy véli, alaphipotézise is megállja a helyét, vagyis az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa biztonságpolitikai kapcsolata 2009-2019. között Washington internacionalizmusának politikai (liberális és konzervatív)*

*variánsai függvényében alakult, meghatározva a liberális nemzetközi rend belső és külső kihívásaira adott amerikai választ és annak kelet-közép-európai fogadtatását.*

### **VIII.1.2. Új tudományos eredmények és további kérdések**

Az értekezés tudományos eredménye elsősorban az Egyesült Államok elmúlt évtizedének gyakorolt külpolitikájának elméleti keretek szerinti értelmezésében nyújt új tudományos eredményt a magyar szakirodalom számára, ugyanakkor a liberális nemzetközi rendre nehezedő belső és külső nyomások amerikai és kelet-közép-európai értelmezéséhez is történeti és elméleti magyarázatot kínál.

- A liberális nemzetközi rendre nehezedő belső és külső nyomások értelmezése és kezelése eltérő képet mutat annak függvényében, hogy liberális vagy konzervatív szempontból van megközelítve. A liberális/konzervatív internacionalizmus elméletének alkalmazása rávilágított arra, hogy az Egyesült Államokban is létezik a rend önjárónak tekintett működésének módosítására irányuló igény és kezdeményezés. Bár egyes tételei (pesszimistább jövőkép, nemzetállami szuverenitás előnyben részesítése, liberális értékek korlátozott terjesztésre való fogékonyság, illetve kemény hatalom alkalmazására való hajlam) révén ez látszólag a liberális nemzetközi rend logikája ellen hat, valójában ugyanúgy a rendbe vetett hit jellemzi.
- Az Obama-adminisztráció külpolitikája esetében a kakofóniába torkolló értelmezési vita feloldható azzal, hogy a szerző nem Obama elnök külpolitikai tevékenységének taxatív és kronológiai rendben történő felsorolásával próbál átfogó képet adni, hanem kiemel egy konkrét problémát (a liberális nemzetközi rend válságát), ismerteti annak főbb liberális teoretikai alapjait és olvasatait, majd ezek tükrében (egyúttal az amerikai külpolitikai hagyományok elméleteire is támaszkodva) értelmezi és magyarázza Washington külpolitikai gondolkodását. Így az Obama-adminisztrációt következetes, a liberális internacionalizmushoz sorolható külpolitikával lehet jellemezni.
- A Trump-adminisztráció külpolitikája esetében a sokszor népszerű, de leegyszerűsítő értelmezések helyett létezik egy szintén következetes, viszonylag újkeletű, a magyar szakirodalomban kevésbé tárgyalt elmélet a konzervatív internacionalizmus formájában.

- A liberális nemzetközi rend válságával jellemezhető 2009-2019. közötti időszakban az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa közötti biztonsági kapcsolat elemzése rávilágított arra, hogy mind a liberális nemzetközi rendre nehezedő belső, mind a külső nyomások léte Kelet-Közép-Európában összhangban áll a térség történelme révén jellemző átmenetiséggel. Egyrészt a térség országait a Nyugathoz való tartozás igénye, ugyanakkor elmaradott nemzet- és államépítéseik révén továbbra is „mátság” jellemzi, mivel politikai szempontból bontanak a bipoláris kor végéig koherensnek mondható nyugat egységén. Másrészt geopolitikai szempontból helyzetük még ma is a nyugati határvidék-jelleggel írható le: az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa biztonsági kapcsolatának ukrán válság óta tapasztalt fejleményei az angolszász és az orosz geopolitikai gondolkodás időszerűségét igazolják.

Az értekezés eredményei alapján a liberális nemzetközi rend válságának és a geopolitikai versenybe fordulása által jellemzett időszakban az amerikai külpolitikai elméletek és hagyományok mentén haladva az alábbi kérdések további vizsgálata javasolt:

- A liberális nemzetközi rend megújítására tett amerikai kezdeményezések sikere/kudarca esetén milyen működési elvet fog követni a rend magjának számító nyugati transzatlanti közösség?
- A liberális, nemzetközi intézmények és multilaterális fórumok továbbra is egységes struktúrát adnak-e az amerikai-európai együttműködésnek, vagy a konzervatív, bilaterális együttműködésekre épülő és birodalmi struktúrára emlékeztető együttműködés irányába haladunk?
- A liberális nemzetközi rend belső és külső nyomásainak azonosítása és kezelési módja csak transzatlanti politikai összhang esetén lehetséges? Várható-e változás a transzatlanti kapcsolatokban, ha kelet-közép-európai és/vagy amerikai részről újra liberális gondolkodású külpolitika kerül megfogalmazásra?



## VIII.2. Az értekezés kutatási és tudományos eredményeinek felhasználhatósága

Az értekezés kutatási és tudományos eredményei igazodási pontként segíthetik azokat, akik az Egyesült Államok valamint a kelet-közép-európai országok poszt-bipoláris korban, illetve napjainkban folytatott kül- és biztonságpolitikáját szeretnék értelmezni:

- Az amerikai külpolitika liberális/konzervatív internacionalista értelmezése lehetőséget adhat arra is, hogy a külpolitikai döntéshozatal hazai forrásaihoz, vagyis az adott kormányzatokban résztvevő politikai erők liberális/konzervatív alapmagatartásához illeszthető átfogó képet lehessen felvázolni az Egyesült Államok és az adott ország kapcsolatáról.
- A konzervatív internacionalizmus mint értelmezéshez nyújtott teoretikai támasz kifejezetten a Trump-adminisztráció esetében bizonyulhat hasznosnak, mivel túlmutat a népszerű és leegyszerűsítő magyarázatokon és következetes gondolkodás körvonalazására alkalmas kereteket.
- A kelet-közép-európai történelmi és geopolitikai sajátosságok áttekintése révén az értekezés hasznos lehet azok számára is, akik az oktatásban és/vagy kutatásban szeretnének átfogó képet kapni a Kelet-Közép-Európa liberális nemzetközi rendben elfoglalt helyének okairól és lehetséges következményeiről.

## Irodalomjegyzék

### Hivatalos dokumentumok

Európai Külügyi Szolgálat: *Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa. Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan*. Európai Külügyi Szolgálat, 2016. június, Online: [http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/top\\_stories/pdf/eugs\\_hu.pdf](http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_hu.pdf) [letöltés ideje: 2019. december 10.]

Government of the Czech Republic: *Security Strategy of the Czech Republic*. 2011

Government of the Czech Republic: *Security Strategy of the Czech Republic 2015*. Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, Prague, 2015, ISBN 978-80-7441-007-9

Government of the Czech Republic: *The Declaration on Strategic Defense Cooperation between the Czech Republic and the United States of America*. Embassy of the United States in Prague, September 19, 2008, Online: [http://www.aic.cz/press/Declaration\\_on\\_strategic\\_defense\\_cooperation.pdf](http://www.aic.cz/press/Declaration_on_strategic_defense_cooperation.pdf) [letöltés ideje: 2014. június 9.]

Government of the Czech Republic: *Security Strategy of the Czech Republic*. Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, September 2011, ISBN 978-80-7441-007-9

Government of the Czech Republic: *Security Strategy of the Czech Republic 2015*. Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, Prague, 2015, ISBN 978-80-7441-007-9

Government of the Slovak Republic: *Slovak Foreign Policy Guidelines 2011*. Ministry of Foreign and European Affairs, 2011

Magyarország Kormánya: *Magyar külpolitika az uniós elnökség után*. Külügyminisztérium, 2011

Magyarország Kormánya: *Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája*. Külügyminisztérium, 2012

Ministry of National Defence Republic of Poland, *The Defence Concept of the Republic of Poland*. 2017

MITCHELL, A. Wess: A nyugati szövetség megszilárdítása. *Az USA Nagykövetsége Magyarországon*. 2018. június 5. Online: <https://hu.usembassy.gov/hu/a-nyugati-szovetseg-megszilarditasa/> [letöltés ideje: 2019. május 8]

MITCHELL, A. Wess: U.S. Strategy Toward the Russian Federation. *United States Department of State*, August 21, 2018, Online: <https://www.state.gov/u-s-strategy-toward-the-russian-federation/> [letöltés ideje: 2019. május 21.]

National Security Bureau: *National Security Strategy of the Republic of Poland*, BBN, 2014

National Security Bureau: *National Security Strategy of the Republic of Poland*. BBN, 2020

North Atlantic Treaty Organization: *Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization*. NATO Public Diplomacy Division, Brussels, November 20, 2010

North Atlantic Treaty Organization: *Brussels Summit Declaration*. North Atlantic Treaty Organization, July 11, 2018, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/official\\_texts\\_156624.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm) [letöltés ideje: 2019. május 5.]

North Atlantic Treaty Organization: *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation*. North Atlantic Treaty Organization, May 27, 1997, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/official\\_texts\\_25468.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm) [letöltés ideje: 2014. június 4.]

North Atlantic Treaty Organization: *London Declaration*. North Atlantic Treaty Organization, December 4, 2019, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/official\\_texts\\_171584.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm) [letöltés ideje: 2019. december 14.]

North Atlantic Treaty Organization: *The Wales Declaration on the Transatlantic Bond*. North Atlantic Treaty Organization, September 5, 2014, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/official\\_texts\\_112985.htm?selectedLocale=en](https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112985.htm?selectedLocale=en) [letöltés ideje: 2019. május 4.]

North Atlantic Treaty Organization: *Wales Summit Declaration*. North Atlantic Treaty Organization, September 5, 2014, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/official\\_texts\\_112964.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm) [letöltés ideje: 2018. július 20.]

North Atlantic Treaty Organization: *Warsaw Summit Communiqué*. North Atlantic Treaty Organization, July 9, 2016, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/official\\_texts\\_133169.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm) [letöltés ideje: 2019. május 20.]

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: *Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation*. February 18, 2016, Online: [https://www.mid.ru/en/foreign\\_policy/official\\_documents/-/asset\\_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248](https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248) [letöltés ideje: 2019. október 19.]

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: *National Security Concept of the Russian Federation*. January 10, 2000, Online: [https://www.mid.ru/en/foreign\\_policy/official\\_documents/-/asset\\_publisher/CptICk6BZ29/content/id/589768](https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/589768) [letöltés ideje: 2019. október 15.]

The White House: *Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21<sup>st</sup> Century Defense*. United States Department of Defense, January 2012

The White House: *National Security Strategy*. Washington, May 2010

The White House: *National Security Strategy*. Washington, February 2015

The White House: *National Security Strategy of the United States of America*. Washington, December 2017

United States Congress: *Public Law 115-232. John S. McCain National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2019*, Online: <https://www.congress.gov/115/bills/hr5515/BILLS-115hr5515enr.pdf> [letöltés ideje: 2018. október 17.]

United States Department of Defense: *Defense Budget Overview. Fiscal Year 2020 Budget Request*. Office of the Undersecretary of Defense (Comptroller)/Chief Financial Officer, March 2019, Online: [https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2020/fy2020\\_Budget\\_Request\\_Overview\\_Book.pdf](https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2020/fy2020_Budget_Request_Overview_Book.pdf) [letöltés ideje: 2020. január 15.]

United States Department of Defense: *Defense Budget Priorities and Choices*. January 2012

United States Department of Defense: *Nuclear Posture Review*. United States Department of Defense, 2018

United States Department of Defense: *Quadrennial Defense Review 2014*.

United States Department of Defense: *Summary of the 2018 National Defense Strategy of the United States of America. Sharpening the American Military's Competitive Edge*. January 19, 2018

United States Department of State: *Memorandum of Understanding between the Department of Defense of the United States of America and the Minister of National Defense of the Republic of Poland on Cooperation of the Air Forces of the United States of America and the Republic of Poland, on the Territory of the Republic of Poland*. United States Department of State, June 13, 2011, Online: <http://photos.state.gov/libraries/poland/788/pdfs/AvDet.pdf> [letöltés ideje: 2014. május 6.]

United States Department of State (Archive): *Text of the Declaration on Strategic Cooperation Between the United States of America and the Republic of Poland. United States Department of State*, August, 0, 2008, Online: <http://2001-2009.state.gov/r/pa/prs/ps/2008/aug/108661.htm> [letöltés ideje: 2014. május 4.]

Visegrad Group: *Budapest Declaration of the Visegrad Group Heads of Government on the New Opening in V4 Defence Cooperation*. Visegrad Group, June 24, 2014, Online: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2014/budapest-declaration-of> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

Visegrad Group: *Declaration of the Visegrad Group—Responsibility for a Strong NATO*. Visegrad Group, April 18, 2012, Online: <http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements/declaration-of-the> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

Visegrad Group: *Joint Declaration of the Visegrad Group Prime Ministers*. Visegrad Group, June 8, 2016, Online: <http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements/joint-declaration-of-the-160609> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

Visegrad Group: *Joint Statement of the Prime Ministers of the Visegrad Group Countries on Ukraine*. Visegrad Group, January 29, 2014, Online: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/joint-statement-of-the> [letöltés ideje: 2019. május 26.]

Visegrad Group: *Joint Statement by the Prime Ministers of V4 Countries on migration*. Visegrad Group, July 19, 2017, Online: [http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements#\\_2017](http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements#_2017) [letöltés ideje: 2019. május 22.]

Visegrad Group: *Joint Statement of V4 Foreign Ministers on Ukraine*. Visegrad Group, February 24, 2014, Online: <http://www.visegradgroup.eu/joint-statement-of-v4> [letöltés ideje: 2019. május 26.]

Visegrad Group: *Meeting of Ministers of Foreign Affairs of the Visegrad Group and Ukraine*. Visegrad Group, December 16, 2014, Online: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2014/joint-statement-of-the-141217> [letöltés ideje: 2019. május 26.]

Visegrad Group: *Statement of the Prime Ministers of the Visegrad Countries on Ukraine*. Visegrad Group, March 4, 2014, Online: <http://www.visegradgroup.eu/statement-of-the-prime> [letöltés ideje: 2019. május 26.]

Visegrad Group: *Stronger Together. V4 Joint Statement*. Visegrad Group, June 21, 2018, Online: [http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements#\\_2017](http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements#_2017) [letöltés ideje: 2019. május 25.]

## Kormányzati szereplők közleményei

29 E.U. Ambassadors to the U.S.: An open letter on trade: The facts speak for themselves. *The Washington Post*, June 8, 2018, Online: <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/06/08/an-open-letter-on-trade-from-29-european-union-ambassadors-to-the-u-s/> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

BELL, Colleen: „Erősebb hidat építünk” – Beszéd a Corvinus Egyetemen. Az USA Nagykövetsége Magyarországon, 2015. október 28., Online: <https://hu.usembassy.gov/hu/will-build-stronger-bridge-remarks-corvinus-university-hu/> [letöltés ideje: 2018. március 15.]

BUSH, George W.: A Distinctly American Internationalism. In: DIETRICH, John W. (ed.): *The George W. Bush Foreign Policy Reader. Presidential Speeches with Commentary*. M.E. Sharpe, Armonk, 2005, ISBN 0-7656-1556-8, pp.26–31.

CLINTON, Hillary R.: “Civil Society: Supporting Democracy in the 21st Century,” at the Community of Democracies. *United States Department of State*, July 3, 2010, Online: <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2010/07/143952.htm> [letöltés ideje: 2019. április 15.]

CLINTON, Hillary Rodham: Foreign Policy Address at the Council on Foreign Relations. *U.S. Department of State*, July 15, 2009, Online: <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/july/126071.htm> [letöltés ideje: 2015. október 9.]

CLINTON, Hillary Rodham: Remarks on the Future of European Security. *United States Department of State*, January 29, 2010, Online: <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2010/01/136273.htm> [letöltés ideje: 2018. február 21.]

CLINTON, Hillary R.: Remarks With Hungarian Prime Minister Viktor Orban. *United States Department of State*, June 30, 2011, Online: <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/06/167374.htm> [letöltés ideje: 2018. április 2.]

C-SPAN: U.S.-Europe Relations. *C-SPAN*, June 12, 2018, Online: <https://www.c-span.org/video/?446922-1/french-ambassador-us-discusses-transatlantic-relations> (videó, 13:44–14:29 perc között) [letöltés ideje: 2018. december 12.]

Embassy of the Czech Republic in Washington D.C.: Czech Republic and Missile Defense. *Embassy of the Czech Republic in Washington D.C.*, July 14, 2014, Online: [http://www.mzv.cz/washington/en/czech\\_u\\_s\\_relations/news/minister\\_vondra\\_computers\\_in\\_prague\\_will.html](http://www.mzv.cz/washington/en/czech_u_s_relations/news/minister_vondra_computers_in_prague_will.html) [letöltés ideje: 2014. január 13.]

Embassy of the United States in Budapest: Joint Combined Exchange Training (JCET) for Special Operations Forces (SOF). *Embassy of the United States in Budapest*, 2013. augusztus, Online: [http://hungary.usembassy.gov/event\\_08072013.html](http://hungary.usembassy.gov/event_08072013.html) [letöltés ideje: 2014. június 6.]

Embassy of the United States in Prague: Czech and U.S. Defense Ministers Sign Reciprocal Procurement of Defense Equipment and Services Agreement. *Embassy of the United States in*

Prague, April 19, 2012, Online: <http://prague.usembassy.gov/reciprocal-procurement-of-defense-equipment-and-services-agreement-signing.html> [letöltés ideje: 2014. június 4.]

Embassy of the United States in Warsaw. 2010 “U.S. and Poland Cooperate in Special Operations Exercise Jackal Stone 2010” szeptember 20, <http://poland.usembassy.gov/stone.html> [2014.05.06.]

GATES, Robert M.: Remarks by Secretary Gates at the Security and Defense Agenda, Brussels, Belgium. *United States Department of Defense*, June 10, 2011, Online: <https://archive.defense.gov/Transcripts/Transcript.aspx?TranscriptID=4839> [letöltés ideje: 2019. október 11.]

GORDON, Philip H.: Interview With Stefan Kornelius of *Suddeutsche Zeitung*. *United States Department of State*, January 10, 2012, Online: <https://2009-2017.state.gov/p/eur/rls/rm/2012/180434.htm> [letöltés ideje: 2020. március 10.]

GORDON, Philip. H.: U.S. Perspectives on Central and Eastern Europe, *United States Department of State*, November 4, 2009, Online: <https://2009-2017.state.gov/p/eur/rls/rm/2009/131634.htm> [letöltés ideje: 2019. március 29.]

GORDON, Philip H.: The U.S. Relationship With Central Europe Under the Obama Administration. *United States Department of State*, March 3, 2011, Online: <https://2009-2017.state.gov/p/eur/rls/rm/2011/157707.htm> [letöltés ideje: 2019. április 11.]

GORDON, Philip H.: U.S. Relations With Central Europe, *United States Department of State*, September 20, 2012, Online: <https://2009-2017.state.gov/p/eur/rls/rm/2012/197986.htm> [letöltés ideje: 2019. február 25.]

Government of the Czech Republic: Anti-missile defence in the Czech Republic. *Government of the Czech Republic*, September 22, 2009, Online: <http://www.vlada.cz/en/media-centrum/aktualne/anti-missile-defence-in-the-czech-republic--61942/> [letöltés ideje: 2014. január 16.]

Magyarország Kormánya: Az Egyesült Államok és Oroszország együttműködése nélkül nem oldhatók meg az Európát fenyegető biztonsági kihívások. *Külgazdasági és Külügyminisztérium*, 2017. február 21., Online: <https://www.kormany.hu/hu/kulgzdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/az-egyesult-allamok-es-oroszorszag-egyuttmukodese-nelkul-nem-oldhatok-meg-az-europat-fenyegeto-biztonsagi-kihivasok> [letöltés ideje: 2018. december 13.]

Magyarország Kormánya: Az Egyesült Államok páncélozott harcjárműveket adott kölcsön a Magyar Honvédségnek. *Honvédelmi Minisztérium*, 2013. november 26, Online: <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/az-egyesult-allamok-pancelozott-harcjarmuveket-adott-kolcson-a-magyar-honvedsegnek> [letöltés ideje: 2014. június 04.]

Magyarország Kormánya: A munkaalapú állam korszaka következik. *Miniszterelnöki Kabinetiroda*, 2014. július 28., Online: <https://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/a-munkaalapu-allam-korszaka-kovetkezik> [letöltés ideje: 2018. június 15.]



Magyarország Kormánya: Orbán Viktor beszéde a XXX. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. *Miniszterelnöki Kabinetiroda*, 2019. július 27., Online: <https://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-xxx-balvanyosi-nyari-szabadegyetem-es-diaktaborban> [letöltés ideje: 2019. augusztus 15.]

Magyarország Kormánya: A transzatlanti kapcsolatok jelentőségét hangsúlyozta Szijjártó Péter Washingtonban. *Külgazdasági és Külügyminisztérium*, 2019. július 18. Online: <https://www.kormany.hu/hu/kulgzdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/a-transzatlanti-kapcsolatok-jelentoseget-hangsulyozta-szijjarto-peter-washingtonban> [letöltés ideje: 2019. december 13.]

Magyarország Kormánya: Orbán Viktor előadása a XXVII. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. *Miniszterelnöki Kabinetiroda*, 2016. július 23. Online: <https://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-eloadasa-a-xxvii-balvanyosi-nyari-szabadegyetem-es-diaktaborban> [letöltés ideje: 2019. május 26.]

Magyarország Kormánya: Orbán Viktor magyar és Peter Pellegrini szlovák miniszterelnök közös televíziós interjúja a TA3 szlovák kereskedelmi csatornának. *Miniszterelnöki Kabinetiroda*, 2018. június 24. Online: <https://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-magyar-es-peter-pellegrini-szlovak-miniszterelnok-kozos-televizios-interjuja-a-ta3-szlovak-kereskedelmi-csatornanak> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

Magyarország Kormánya: Orbán Viktor nyilatkozata Andrej Babišsal, Csehország miniszterelnökével folytatott tárgyalását követően. *Miniszterelnöki Kabinetiroda*, 2018. január 26. Online: <https://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-nyilatkozata-andrej-babi-sal-csehorszag-miniszterelnokevel-folytatott-targyalasat-kovetoen> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

MEDVEDEV, Dmitri: Statement in connection with the situation concerning the NATO countries' missile defence system in Europe. *Website of the President of Russia*, November 23, 2011, Online: <http://eng.kremlin.ru/news/3115> [letöltés ideje: 2014. január 16.]

Ministry of Defense of the Slovak Republic: Gift from American Friends. *Ministry of Defense of the Slovak Republic*, December 3, 2013, Online: <http://www.mosr.sk/30671-en/m-glvac-darovanie-techniky-od-americanov-je-historicky-uspech/> [letöltés ideje: 2014. június 8.]

Ministry of National Defence: Proposal for a U.S. permanent presence in Poland. 2018, *Ministry of National Defence*, Online: <https://g8fip1kplyr33r3krz5b97d1-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2018/05/Proposal-for-a-U.S.-Permanent-Presence-in-Poland-2018.pdf> [2018.09.19.]

Miniszterelnöki Kabinetiroda: Orbán Viktor kérdésekre válaszol a „Magyarország 25 évvel a határnyitás után - a demokrácia és szabadság 25 éve Európában” című előadása után. *Miniszterelnöki Kabinetiroda*, 2014. november 10., Online: <http://2010-2015.miniszterelnok.hu/beszed/orban-viktor-valaszol-a-kozonseg-soraibol-feltett-kerdesekre-a-hanns-seidel-alapitvany-es-a-magyar-bajor-forum-szervezeseben-elhangzott-magyarorszag>



[25 évvel a hatarnyitás után - a demokrácia és szabadság 25 éve Európában című előadása után](#) [letöltés ideje: 2019. május 25.]

North Atlantic Treaty Organization: NATO's Readiness Action Plan. *Fact Sheet*. NATO Public Diplomacy Division – Press & Media Section, February 2016, Online: [https://www.nato.int/nato\\_static\\_fl2014/assets/pdf/pdf\\_2016\\_02/20160205\\_1602-factsheet-rap-en.pdf](https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_02/20160205_1602-factsheet-rap-en.pdf) [letöltés ideje: 2018. szeptember 21.]

North Atlantic Treaty Organization: NATO Secretary General says Ukraine crisis amplifies need to boost defence cooperation. North Atlantic Treaty Organization, April 15, 2014, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natolive/news\\_109187.htm](https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_109187.htm) [letöltés ideje: 2018. szeptember 21.]

North Atlantic Treaty Organization: Press conference by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen following the first day of meetings of NATO Defence Ministers. *North Atlantic Treaty Organization*, June 4, 2014, Online: [http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions\\_110618.htm](http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_110618.htm) [letöltés ideje: 2015. május 18.]

NULAND, Victoria: Keynote at the 2014 U.S.-Central Europe Strategy Forum. *United States Department of State*, October 2, 2014, Online: <https://2009-2017.state.gov/p/eur/rls/rm/2014/oct/232444.htm> [letöltés ideje: 2019. május 15.]

Polish Institute of International Affairs: Prime Minister Beata Szydło on the Future of the European Union. *Polish Institute of International Affairs*, November 17, 2017, Online: <https://www.pism.pl/Events/Conferences/Prime-Minister-Beata-Szydlo-on-the-Future-of-the-European-Union-opening-address-during-the-15th-Foreign-Policy-Forum-9-November-2017-Warsaw> [letöltés ideje: 2019. május 2.]

POMPEO, Michael R.: Michael Pompeo külügyminiszter beszéde a sajtótájékoztatón. *Az USA Nagykövetsége Magyarországon*, 2019. február 11., Online: <https://hu.usembassy.gov/hu/michael-pompeo-kulugyminiszter-beszede-a-sajtotajekoztaton/> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

POMPEO, Michael R.: Restoring the Role of the Nation-State in the Liberal International Order. *United States Department of State*, December 4, 2018, Online: <https://www.state.gov/restoring-the-role-of-the-nation-state-in-the-liberal-international-order-2/> [letöltés ideje: 2019. december 27.]

POMPEO, Michael R.: Statement for the Record before the U.S. Senate Committee on Foreign Relations. *United States Senate Committee on Foreign Relations*, April 12, 2018, Online: [https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/041218\\_Pompeo\\_Statement.pdf](https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/041218_Pompeo_Statement.pdf) [letöltés ideje: 2018. április 24.]

POMPEO, Michael R.: Statement for the Record before the Senate Select Committee on Intelligence. *United States Senate Select Committee on Intelligence*, December 1, 2017, Online: <https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/documents/statement-pompeo-011217.pdf> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

President of Russia: 70th session of the UN General Assembly. *President of Russia*, September 28, 2015, Online: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/50385> [letöltés ideje: 2015. október 10.]

President of Russia: Meeting of the Valdai International Discussion Group. Vladimir Putin took part in the final meeting of the Valdai International Discussion Group's XI session. *President of Russia*, October 24, 2014, Online: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46860> [letöltés ideje: 2015. október 8.]

PUTIN, Vladimir V.: Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy. *Website of the President of Russia*, February 10, 2007, Online: [http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138\\_type82912type82914type82917type84779\\_118123.shtml](http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123.shtml) [letöltés ideje: 2013. május 14.]

RASMUSSEN, Anders Fogh: NATO and Russia: A New Beginning. *North Atlantic Treaty Organization*, September 18, 2009, Online: [https://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions\\_57640.htm](https://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_57640.htm) [letöltés ideje: 2018. május 5.]

TSAKOPOULOS KOUNALAKIS, Eleni: Alaposan megfontolni. *Válasz*, 2011. december 14., Online: <http://valasz.hu/publi/alaposan-megfontolni-43808> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

TSAKOPOULOS KOUNALAKIS, Eleni: Kölcsönös értékalapú szövetség. *Magyar Nemzet*, 2011. augusztus 12., Online: <https://magyarnemzet.hu/archivum/archivum-magyarnemzet/kolcsonos-ertekalapu-szovetseg-4432730/> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: Interview of Russian Foreign Minister Sergey Lavrov to RTVi TV-channel. *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*, April 9, 2013, Online: [http://www.mid.ru/bdomp/brp\\_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/03145b88e64c9d4244257b4e002bcc55!OpenDocument](http://www.mid.ru/bdomp/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/03145b88e64c9d4244257b4e002bcc55!OpenDocument) [letöltés ideje: 2016. augusztus 2.]

The White House: Biden amerikai alelnök beszéde 'Az Egyesült Államok, Közép-Európa és partnerség a 21.-ik századra', *The White House Office of the Vice President*, October 22, 2009, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/other/other/Biden-As-Delivered-Hungarian-Final.pdf> [letöltés ideje: 2019. március 11.]

The White House: Fact Sheet: U.S.-Polish Efforts to Advance Democracy Worldwide. *The White House Office of the Press Secretary*, May 28, 2011, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/28/fact-sheet-us-polish-efforts-advance-democracy-worldwide> [letöltés ideje: 2019. április 16.]

The White House: Interview of the President by Jay Leno, *The Tonight Show*. *The White House Office of the Press Secretary*, August 7, 2013, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/08/07/interview-president-jay-leno-tonight-show> [letöltés ideje: 2019. október 18.]

The White House: Joint Statement from the President of the United States Donald J. Trump and Prime Minister of the Slovak Republic Peter Pellegrini. *The White House*, May 3, 2019, Online: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/joint-statement-president-united-states->

[donald-j-trump-prime-minister-slovak-republic-peter-pellegrini/](#) [letöltés ideje: 2019. december 3.]

The White House: Remarks by the President at Clinton Global Initiative. *The White House Office of the Press Secretary*, September 23, 2014, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/23/remarks-president-clinton-global-initiative> [letöltés ideje: 2018. március 15.]

The White House: Remarks by the President at the New Economic School Graduation. *The White House Office of the Press Secretary*, July 7, 2009, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/video/President-Obamas-Address-at-the-New-Economic-School-in-Moscow#transcript> [letöltés ideje: 2018. április 18.]

The White House: Remarks by the President in Address to European Youth. *The White House Office of the Press Secretary*, March 26, 2014, Online: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/03/26/remarks-president-address-european-youth> [letöltés ideje: 2014. június 12.]

The White House: Remarks By the President on Strengthening Missile Defense in Europe. *The White House Office of the Press Secretary*, September 17, 2009, Online: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-strengthening-missile-defense-europe> [letöltés ideje: 2013. május 14.]

The White House: Remarks by President Obama and Prime Minister Tusk of Poland in Joint Press Conference in Warsaw, Poland. *The White House Office of the Press Secretary*, May 28, 2011, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/28/remarks-president-obama-and-prime-minister-tusk-poland-joint-press-confe> [letöltés ideje: 2019. július 3.]

The White House: Remarks by President Obama at Strasbourg Town Hall. *The White House Office of the Press Secretary*, April 3, 2009, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-obama-strasbourg-town-hall> [letöltés ideje: 2019. október 11.]

The White House: Remarks by President Obama to the Australian Parliament. *The White House, Office of the Press Secretary*, November 17, 2011, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/11/17/remarks-president-obama-australian-parliament> [letöltés ideje: 2019. szeptember 7.]

The White House: Remarks by President Obama to the United Nations General Assembly. *The White House Office of the Press Secretary*, September 28, 2015, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/09/28/remarks-president-obama-united-nations-general-assembly> [letöltés ideje: 2019. október 15.]

The White House: Remarks by President Trump and Prime Minister Pellegrini of the Slovak Republic Before Bilateral Meeting. *The White House*, May 3, 2019, Online: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-prime-minister-pellegrini-slovak-republic-bilateral-meeting/> [letöltés ideje: 2019. december 3.]

The White House: Remarks by President Trump in Joint Address to Congress. *The White House*, February 28, 2017, Online: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-joint-address-congress/> [letöltés ideje: 2019. november 13.]

The White House: Remarks by President Trump in Press Conference. *The White House*, February 16, 2017, Online: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-press-conference/> [letöltés ideje: 2018. április 22.]

The White House: Remarks by President Trump on the Administration's National Security Strategy. *The White House*, December 18, 2017, Online: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-administrations-national-security-strategy/> [letöltés ideje: 2019. december 28.]

The White House: Statement by President Donald J. Trump on the Signing of H.R. 3364. *The White House*. August 2, 2017, Online: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-donald-j-trump-signing-h-r-3364/> [letöltés ideje: 2019. május 24.]

The White House: Remarks by President Trump to the People of Poland. *The White House*, July 6, 2017, Online: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-people-poland/> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

The White House: Remarks by the President at the Acceptance of the Nobel Peace Prize. *The White House Office of the Press Secretary*, December 10, 2009, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-acceptance-nobel-peace-prize> [letöltés ideje: 2019. október 9.]

The White House: Remarks By The Vice President To The Georgian Parliament. *The White House Office of the Vice President*, July 23, 2009, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-vice-president-georgian-parliament> [letöltés ideje: 2018. április 10.]

The White House: Statement by Vice President Biden After Meeting with President Viktor Yushchenko of Ukraine. *The White House Office of the Vice President*, July 21, 2009, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/statement-vice-president-biden-after-meeting-with-president-viktor-yushchenko-ukrai> [letöltés ideje: 2018. április 10.]

The White House: Vice President Biden's Remarks at Moscow State University. *The White House Office of the Vice President*, March 10, 2011, Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/03/10/vice-president-bidens-remarks-moscow-state-university> [letöltés ideje: 2018. április 18.]

TILLERSON, Rex W.: Remarks to U.S. Department of State Employees. *United States Department of State*, May 3, 2017, Online: <https://www.state.gov/remarks-to-u-s-department-of-state-employees/> [letöltés ideje: 2019. december 16.]

United States Africa Command: Transcript: General Ham, Admiral Stavridis Testify Before House Armed Services Committee. *United States Africa Command Public Affairs*, February 29, 2012, Online: <https://www.africom.mil/media-room/transcript/8834/transcript-general-ham-admiral-stavridis-testify-b> [letöltés ideje: 2019. március 10.]

United States Department of Defense: DoD Announces European Infrastructure Consolidation Actions and F-35 Basing in Europe. *United States Department of Defense*, January 8, 2015, Online: <https://www.defense.gov/Newsroom/Releases/Release/Article/605338/dod->

[announces-european-infrastructure-consolidation-actions-and-f-35-basing-in/](#) [letöltés ideje: 2016. június 15.]

United States Department of Defense: Missile Defense Announcement. *Office of the Assistant Secretary of Defense*, March 15, 2013, Online: <http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1759> , [letöltés ideje: 2013. május 15.]

United States European Command: National Guard State Partnership Program, *EUCOM*, 2014, Online: <http://www.eucom.mil/key-activities/partnership-programs/national-guard-state-partnership-program> [letöltés ideje: 2014. június 6.] Illinois-Poland; Ohio-Hungary; Indiana-Slovakia összefoglalók.

United States Department of State: Briefing on the Russian Ministry of Defense Conference on Missile Defense in Moscow, *United States Department of State*, May 2, 2012, Online: <http://www.state.gov/t/avc/rls/189211.htm> [letöltés ideje: 2014. január 10.]

United States Department of State: Latest Developments on Ukraine Negotiations. *United States Department of State*, April 13, 2018, Online: <https://fpc.state.gov/280441.htm> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

United States Department of State: Missile Defense Conference. *United States Department of State*, June 12, 2013, Online: <http://www.state.gov/t/avc/rls/2013/210565.htm> [letöltés ideje: 2014. január 14.]

United States Department of State (Archive): President Bush. Remarks to Students and Faculty at National Defense University. *United States Department of State*, May 1, 2001, Online: <http://2001-2009.state.gov/t/ac/rls/rm/2001/2873.htm> [letöltés ideje: 2013. május 14.]

United States Department of State: Secretary of State Michael R. Pompeo Remarks to the Press. *United States Department of State*, July 8, 2019, Online: <https://www.state.gov/secretary-of-state-michael-r-pompeo-remarks-to-the-press-3/> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

United States Department of State: U.S. Withdrawal from the INF Treaty on August 2, 2019. *United States Department of State*, August 2, 2019, Online: <https://www.state.gov/u-s-withdrawal-from-the-inf-treaty-on-august-2-2019/> [letöltés ideje: 2020. február 4.]

United States Department of State and U.S. Agency for International Development: U.S. Foreign Assistance Reference Guide. Department of State Publication 11202, *USAID*, January 2005, Online: [http://pdf.usaid.gov/pdf\\_docs/PNADC240.pdf](http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADC240.pdf) [letöltés ideje: 2014. június 06.]

United States House of Representatives Committee on Foreign Affairs: *Overview of U.S. Relations with Europe and Eurasia*. Hearing Before the Subcommittee On Europe And Eurasia of the Committee On Foreign Affairs, United States Government Printing Office, March 10, 2011. Washington D.C., Online: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=706489> [letöltés ideje: 2018. augusztus 5.]

United States House of Representatives Committee on Foreign Affairs: *Strengthening the Transatlantic Alliance: an Overview of the Obama Administration's Policies In Europe*. Hearing Before the Subcommittee On Europe of the Committee On Foreign Affairs, United



States Government Printing Office, June 16, 2009. Washington D.C., Online: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=713699> [letöltés ideje: 2018. augusztus 5.]

United States Senate Committee on Armed Services: *Department of Defense Authorization for Appropriations for Fiscal Year 2014 and the Future Years Defense Program*. Hearing Before the Committee On Armed Services, United States Government Printing Office, 2014. Washington D.C., Online: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=760869> [letöltés ideje: 2019. június 5.]

United States Senate Committee on Foreign Relations: Assistant Secretary of State U.S. Policy in Europe. Subcommittee hearing of Assistant Secretary A. Wess Mitchell. *United States Senate Committee on Foreign Relations*, June 26, 2018, Online: <https://www.foreign.senate.gov/listen/us-policy-in-europe-062618> (Hangfelvétel, 27:15 és 31:29 perc között) [letöltés ideje: 2019. február 2.]

United States Senate Committee on Foreign Relations: Hearings: The Honorable John F. Kerry of Massachusetts, to be Secretary of State. *United States Senate*, January 24, 2013, Online: <http://www.foreign.senate.gov/hearings/nomination-01-24-2013> [letöltés ideje: 2013. április 30.]

United States Senate Committee on Foreign Relations: *Russia and Developments in Ukraine*. Hearing Before the Committee On Foreign Relations, United States Government Printing Office, Washington D.C, July 9, 2014, Online: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=764597> [letöltés ideje: 2019. október 5.]

United States Senate Committee on Foreign Relations: *Transatlantic Security Challenges: Central and Eastern Europe*. Hearing Before the Subcommittee On European Affairs, United States Government Printing Office, Washington D.C, April 10, 2014, Online: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=753415> [letöltés ideje: 2019. október 5.]

## Releváns közszereplők közleményei

ADAMKUS, Valdas *et. al.*: An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe. *Gazeta Wyborcza*, July 15 2009, Online: [https://wyborcza.pl/1,75399,6825987,An\\_Open\\_Letter\\_to\\_the\\_Obama\\_Administration\\_from\\_Central.html](https://wyborcza.pl/1,75399,6825987,An_Open_Letter_to_the_Obama_Administration_from_Central.html) [letöltés ideje: 2017. november 26.]

BĂSESCU, Traian *et. al.*: Letter to President-elect Donald J. Trump from America's Allies. *The Washington Post*, January 9, 2017, Online: [https://www.washingtonpost.com/r/2010-2019/WashingtonPost/2017/01/10/Editorial-Opinion/Graphics/Letter\\_to\\_Trump.pdf](https://www.washingtonpost.com/r/2010-2019/WashingtonPost/2017/01/10/Editorial-Opinion/Graphics/Letter_to_Trump.pdf) [letöltés ideje: 2018. május 2.]

BLINKEN, Anthony J.: Time for the Trump Administration to Arm Ukraine. *The New York Times*, April 10, 2017, Online: <https://www.nytimes.com/2017/10/04/opinion/trump-ukraine-russia.html> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

BOLTON, John.: Russian assault on 'American idea' enables Trump to take tough action. *The Hill*, March 19, 2018, Online: <http://thehill.com/opinion/national-security/374489-russian-assault-on-american-idea-enables-trump-to-take-tough-action> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

BREEDLOVE, Philip M.: NATO's Next Act. *Foreign Affairs*, Vol.95. No.4. (July/August 2016), ISSN 0015-7120, pp.96–105.

BUSH, George W.: *Decision Points*, Crown Publishers, New York, 2010, ISBN 978-0-307-59061-9

CARTER, Ash: A Strong and Balanced Approach to Russia. *Survival*, Vol.58. No.6. (December 2016/January 2017), ISSN 0039-6338, pp.51–62.

CLINTON, Hillary: America's Pacific Century. *Foreign Policy*, Nr.189. (November 2011), ISSN 0015-7228, pp.56–63.

CLINTON, Hillary: The great power shift. *New Statesman*, 16 July, 2012, ISSN 1364-7431, pp.28–31.

CNN: Donald Trump: "I don't want to be president" – entire 1987 CNN interview (Larry King Live), *CNN*, May 9, 2016, (Videó: 0:54–05:40, 08:46–11:09 és 17:03–18:22 perc között). Online: <https://www.youtube.com/watch?v=A8wJc7vHcTs&t=72s> [letöltés ideje: 2019. január. 30.]

C-SPAN: U.S.-Europe Relations. *C-SPAN*, June 12, 2018, Online: <https://www.c-span.org/video/?446922-1/french-ambassador-us-discusses-transatlantic-relations> (videó, 13:44–14:29 perc között) [letöltés ideje: 2018. december 12.]

EISEN, Norman: The Best Defense is a Shared Defense. *The Official Blog of Norman L. Eisen, U.S. Ambassador to the Czech Republic*, May 12, 2014, Online: <http://blogs.usembassy.gov/eisen/2014/05/12/a-strong-and-shared-defense/> [letöltés ideje: 2014. június 3.]

FOREIGN AFFAIRS: The Scholar as Secretary. A Conversation With Ashton Carter. *Foreign Affairs*, Vol.94. No.5. (September/October 2015), ISSN 0015-7120, pp.72–78.

GATES, Robert M.: A Better Missile Defense for a Safer Europe. *The New York Times*, September 20, 2009, Online: <https://www.nytimes.com/2009/09/20/opinion/20gates.html> [letöltés ideje: 2013. május 15.]

GATES, Robert M.: *Duty*. Alfred A. Knopf, New York, 2014, ISBN 978-0-307-95947-8

GATES, Robert M.: Helping Others Defend Themselves. *Foreign Affairs*, Vol.89. No.3. (May/June 2010), ISSN 0015-7120, pp.2–6.

GORDON, Philip H.: Bridging the Atlantic Divide. *Foreign Affairs*, Vol.82. No.1. (January/February 2003), ISSN 0015-7120, pp.70–83.

GORDON, Philip H.: Reforging the Atlantic Alliance. *The National Interest*, No.69. (Fall 2002), ISSN 0884-9382, pp.91–97.

GORDON, Philip H.: The End of the Bush Revolution. *Foreign Affairs*, Vol.85. No.4. (July/August 2006), ISSN 0015-7120, pp.50–86.

GORDON, Philip H. & SHAPIRO, Jeremy: *Allies at War: America, Europe, and the Crisis over Iraq*. McGraw-Hill, 2004, New York, ISBN 0-07-144120-4

GRYGIEL, Jakub: Europe: Strategic Drifter. *National Interest*, No.126. (July/August 2013), ISSN 0884-9382, pp.31–38.

GRYGIEL, Jakub: The Dangers of International Organizations. *SAIS Review of International Affairs*, Vol.18. No.2. (Summer-Fall 2008), ISSN 1945-4716, pp.33–43.

GRYGIEL, Jakub J.: The Faulty Logic of the European Union & Its Consequences for the United States. *Orbis*, (Fall 2012), ISSN 0030-4387, pp.517–529.

GRYGIEL, Jakub: The Return of Europe's Nation-States. *Foreign Affairs*, Vol.95. No.5. (September/October 2016), ISSN 0015-7120, pp.94–101.

GRYGIEL, Jakub J.: Vacuum Wars. *The American Interest*, Vol.4. No.6., (July/August 2009), ISSN 1556-5777, pp.40–45.

GRYGIEL, Jakub & MITCHELL, A. Wess: Limited War Is Back. *National Interest*, No.133. (September/October 2014), ISSN 0884-9382, pp.37–44.

GRYGIEL, Jakub & MITCHELL, A. Wess: Pressure on the Peripheries. *The American Interest*, Summer (May/June) 2016, ISSN 1556-5777, pp.48–55.

GRYGIEL, Jakub J. & MITCHELL, A. Wess: *The Unquiet Frontier*. Princeton University Press, Princeton, 2016, ISBN 978-0-691-17826-4

HAGEL, Chuck: The Munich Security Conference at Fifty: The Challenge of Change. In: ISCHINGER, Wolfgang *et. al.* (ed.): *Towards Mutual Security. Fifty Years of Munich Security Conference*. Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, Göttingen, 2014, ISBN 978-3-525-30054-1, pp.223–227.



HODGES, Ben: Don't put US bases in Poland. *Politico*, June 4, 2018, Online: <https://www.politico.eu/article/dont-put-us-bases-in-poland/> [letöltés ideje: 2018. október 15.]

KRUGMAN, Paul: Depression and Democracy. *The New York Times*, December 11, 2011, Online: <https://www.nytimes.com/2011/12/12/opinion/krugman-depression-and-democracy.html> [letöltés ideje: 2019. április 25.]

KUPCHAN, Charles A.: Enemies Into Friends. How the United States Can Court Its Adversaries. *Foreign Affairs*, Vol.89. No.2. (March/April 2010), ISSN 0015-7120, pp.120–134.

KUPCHAN, Charles A.: NATO's Final Frontier. *Foreign Affairs*, Vol.89. No.3. (May/June 2010), ISSN 0015-7120, pp.100–112.

LAJČÁK, Miroslav: Twenty years of Slovak foreign policy. *International Issues & Slovak Foreign Policy*, Vol.21. No.3-4. (2012), ISSN 1337-5482, pp.3–9.

LAVROV, Sergei: The Present and Future of Global Politics. *Russia in Global Affairs*, Vol.5. No.2. (2007), ISSN 1810-6374, pp.8–21.

MARTONYI, János: Európa és az Egyesült Államok jó viszonya. *Magyar Nemzet*, Július 1, 2011, Online: <https://magyarnemzet.hu/archivum/archivum-magyarnemzet/europa-es-az-egyedul-allamok-jo-viszonya-6831932/> [letöltés ideje: 2019. október 5.]

MARTONYI, János: Europe, Central Europe and Hungary: 2014, a Year of Anniversaries. *Europe-Asia Studies*, Vol.66. No.3. (May 2014), ISSN 0966-8136, pp.359–363.

McFAUL, Michael: Moscow's Choice. *Foreign Affairs*, Vol.93. No.6. (November/December 2014), 0015-7120, pp.167–171.

McFAUL, Michael: Negotiating with the Kremlin. *Harvard International Review*, Vol.38. No.1. (Fall 2016), ISSN 0739-1854, pp.22–27.

McMASTER, R. H.: Russian Aggression is Strengthening Our Resolve. *Atlantic Council*, April 3, 2018, Online: <http://www.atlanticcouncil.org/news/transcripts/us-national-security-advisor-rt-gen-h-r-mcmaster-russian-aggression-is-strengthening-our-resolve> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

McMASTER H.R. & COHN, Gary D.: America First Doesn't Mean America Alone. *The Wall Street Journal*, May 30, 2017 <https://www.wsj.com/articles/america-first-doesnt-mean-america-alone-1496187426> [letöltés ideje: 2019. január 30.]

MITCHELL, A. Wess & HAVRANEK, Jan: Atlanticism in Retreat. *The American Interest*, Vol.9. No.2. (November/December 2013), ISSN 1556-5777, pp.41–49.

OBAMA, Barack: Renewing American Leadership. *Foreign Affairs*, Vol.86. No.4. (July/August 2007), ISSN 0015-7120, pp.2–16.

OBAMA, Barack: *The Audacity of Hope. Thoughts on Reclaiming the American Dream*. Crown Publishers, New York, 2006, ISBN 978-0-307-23769-9

OBAMA, Barack & BIDEN, Joe: A Stronger Partnership with Europe for a Safer America. *Obama for America*, 2008, Online: <https://www.scribd.com/document/6245758/Barack-Obama-Joe-Biden-A-Stronger-Partnership-with-Europe-for-a-Safer-America> [letöltés ideje: 2019. május 20.] pp.1–4.

PANETTA, Leon: *Worthy Fights*. Penguin Press, New York, 2014, ISBN 978-1-59420-596-5

SCHADLOW, Nadia: Welcome to the Competition. *War on the Rocks*, January 26, 2017, Online: <https://warontherocks.com/2017/01/welcome-to-the-competition/> [letöltés ideje: 2019. január 30.]

SIKORSKI, Radisław: Spurring on the European Project. *New Eastern Europe*, No.4. (October-December 2013), ISSN 2083-7372, pp.12–15.

SIKORSKI, Radisław: The EU’s “Eastern Partnership” with former Soviet states holds the key to relations with Russia. *Europe’s World*, No.12. (Summer 2009), ISSN 1782-0642, pp.38–41.

SIKORSKI, Radosław: The United States and Central Europe: Let’s Stay the Course. *The Polish Quarterly of Interational Affairs*, Vol.18. No.4. (Autumn 2009), ISSN 1230-4999, pp.5–10

SIKORSKI, Radisław: Why the West Needs a New Start. *The Guardian*, November 20, 2010, Online: <https://www.theguardian.com/commentisfree/cifamerica/2010/nov/19/nuclear-weapons-usforeignpolicy> [letöltés ideje: 2018. április 5.]

STAVRIDIS, James: NATO: Quo Vadis? In: ISCHINGER, Wolfgang *et. al.* (ed.): *Towards Mutual Security. Fifty Years of Munich Security Conference*. Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, Göttingen, 2014, ISBN 978-3-525-30054-1, pp.235–242.

TILLERSON Rex W.: I Am Proud of Our Diplomacy. *The New York Times*, December 27, 2017, Online: <https://www.nytimes.com/2017/12/27/opinion/rex-tillerson-state-department-diplomacy.html> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

TRUMP, Donald J.: Transcript of Donald Trump’s speech on national security in Philadelphia. *The Hill*, September 7, 2016, Online: <https://thehill.com/blogs/pundits-blog/campaign/294817-transcript-of-donald-trumps-speech-on-national-security-in> [letöltés ideje: 2019. november 10.]

TRUMP, Donald J.: Transcript: Donald Trump’s Foreign Policy Speech. *The New York Times*, April 27, 2016, Online: <https://www.nytimes.com/2016/04/28/us/politics/transcript-trump-foreign-policy.html> [letöltés ideje: 2019. november 10.]

VONDRA, Alexandr: Letter to Obama: Five Years Later. *Center for European Policy Analysis*, July 10, 2014, Online: <https://cepa.ecms.pl/index/?id=5792a227e0f56a94e118de0585387c32> [letöltés ideje: 2018. március 2.]

## Elméleti szakirodalom

ALBRIGHT, Madeleine: The Role of the United States in Central Europe. *Proceedings of the Academy of Political Science*, Vol.38. No.1. (January 1991), ISSN 0065-0684, pp.71–84.

ANDREWS, David M.: The United States and Its Atlantic Partners: The Evolution of American Grand Strategy. *Cambridge Review of International Affairs*, Vol.17. No.3. (October 2004), ISSN 0955-7571, pp.421–436.

ASMUS, Ronald, D.: A Better Way to Grow NATO. *The Washington Post*, January 28, 2008, Online: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/01/27/AR2008012701611.html> [letöltés ideje: 2014. április 7.]

ASMUS, Ronald D.: *A NATO kapunyitása. Az új korszak és a szervezet átalakítása*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2003, ISBN 963-327-366-8

ASMUS, Ronald D. et. al.: Building a New NATO. *Foreign Affairs*, Vol.72. No.4. (September/October 1993), ISSN 0015-7120, pp.28–40.

ASMUS, Ronald D. & VONDRA, Alexandr: The Origins of Atlanticism in Central and Eastern Europe. *Cambridge Review of International Affairs*, Vol.18. No.2. (July 2005), ISSN 0955-7571, pp. 204–216.

BALOGH, István: Biztonságelméletek. *Nemzet és Biztonság*, 2013/3-4. szám, pp.36–56.

BIBÓ István: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. In: BIBÓ István: *Válogatott tanulmányok*. Második kötet 1945-1949., Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986, ISBN 963-14-0673-3

BRANDS, Hal: American Grand Strategy and the Liberal Order. Continuity, Change, and Options for the Future. *Perspective*, RAND Corporation, 2016, ISBN 978-0-8330-9687-6

BRANDS, H. W.: The Four Schoolmasters. *The National Interest*, No.66. (Winter 2001/2002), ISSN 0884-9382, pp.143–148.

BUGAJSKI, Janusz & TELEKI, Ilona: *Atlantic Bridges. America's New European Allies*. Rowman & Littlefield Publishers Inc., Lanham, 2007, ISBN 978-0-7425-4910-4

BUGAJSKI, Janusz & TELEKI, Ilona: Washington's New European Allies: Durable or Conditional Partners? *The Washington Quarterly*, Vol.28. No.2. (Spring 2005), ISSN 1530-9177, pp.95–107.

BUZAN, Barry & WÆVER, Ole: *Regions and Powers. The Structure of International Security*. Cambridge University Press, New York, 2003, ISBN 978-0-521-81412-6

DAALDER, Ivo H.: The End of Atlanticism. *Survival*, Vol.45. No.2. (Summer 2003), ISSN 0039-6338, pp.147–166.

DESCH, Michael C.: America's Liberal Illiberalism. The Ideological Origins of Overreaction in U.S. Foreign Policy. *International Security*, Vol.32. No.3. (Winter 2007/08), ISSN 0162-2889, pp.7–43.

DITTMER, Jason: NATO, the EU and Central Europe: Differing Symbolic Shapes in Newspaper Accounts of Enlargement. *Geopolitics*, Vol.10. No.1. (2005), ISSN 1465-0045, pp.76–98.

DOYLE, Michael W.: Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs. *Philosophy & Public Affairs*, Vol.12. No.3. (Summer 1983), ISSN 00483915, pp.205–235.

DOYLE, Michael W.: Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs, Part 2. *Philosophy & Public Affairs*, Vol.12. No.4. (Autumn 1983), ISSN 00483915, pp.323–353.

DOYLE, Michael: Liberalism and World Politics. *American Political Science Review*, Vol.80. No.4. (December 1986), ISSN 0003-0554, pp.1151–1169.

DOYLE, Michael W.: Three Pillars of the Liberal Peace. *American Political Science Review*, Vol.99. No.3. (August 2005), ISSN 0003-0554, pp.463–466.

DOYLE, Michael W.: *Ways of War and Peace: Realism, Liberalism, and Socialism*. W.W. Norton & Company, New York, 1997, ISBN 0-393-03826-2

DUECK, Colin: Hegemony on the Cheap. Liberal Internationalism from Wilson to Bush. *World Policy Journal*, Vol.20. No.4. (Winter 2003/2004), ISSN 0740-2775, pp.1–11.

DUEDNEY, Daniel & IKENBERRY, G. John: The nature and sources of liberal international order. *Review of International Studies*, Vol.25. Issue2. (1999 April), ISSN 0260-2105, pp.179–196.

DUGIN, Alekszandr: A geopolitika alapjai. In: SISELINA, Ljubov & GAZDAG, Ferenc (szerk.): *Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004, ISBN 963-327-385-4, pp.333–366

DUNCOMBE, Constance & DUNNE, Tim: After liberal world order. *International Affairs*, Vol.94. No.1. (January 2018), ISSN 1468-2346, pp.25–42.

DUNN, David Hastings: Assessing the Debate, Assessing the Damage: Transatlantic Relations after Bush. *The British Journal of Politics & International Relations*. Vol.11. No.1. (February 2009), ISSN 1369-1481, pp.4–24.

EGEDY, Gergely: *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011, ISBN 978-963-258-136-1

FORSBERG, Tuomas & HERD, Graeme P.: *Divided West: European Security and the Transatlantic Relationship*. John Wiley and Sons Ltd., Chichester, 2006, ISBN 978-1-405-13042-4

FRANK, Tibor: „Manifest Destiny”: A sorsszerű küldetés eszméje és gyakorlata. In: FRANK, Tibor (szerk.): *Gyarmatokból impérium. Magyar kutatók tanulmányai az amerikai történelemről*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007, ISBN 978-963-9610-63-7, pp.7–12.

FRIEDMAN, George: *Borderlands. The Geopolitical Journey in Eurasia*. STRATFOR Global Intelligence, Austin, 2010, ISBN 978-1-456-51904-9

FRIEDMAN, George: *The Next 100 Years. A Forecast for the 21st Century*. Doubleday, New York, 2009, ISBN 978-0-385-52294-6

FUKUYAMA, Francis: The End of History? *The National Interest*. No.16. (Summer 1989), ISSN 08849382, pp.3–18.

GARRETT, Stephen A.: Images and Foreign Policy: The United States, Eastern Europe, and the Beginnings of the Cold War. *World Affairs*, Vol.138. No.4. (Spring 1976), ISSN 0043-8200, pp.288–308.

GATI, Charles: Faded Romance. How Mitteleuropa Fell Out of Love with America. *The American Interest*, Vol.4. No.2. (November/December 2008), ISSN 1556-5777, pp.35–43.

GATI, Charles: The Forgotten Region. *Foreign Policy*, No.19. (Summer 1975), ISSN 0015-7228, pp.135–145.

GERNER, Kristian: A Moveable Place With a Moveable Past: Perspectives on Central Europe. *Australian Journal of Politics and History*, Vol.45. No.1. (March 1999), ISSN 0004-9522, pp.3–19.

GLATZ, Ferenc: Közép-Kelet-Európa helyének újragondolása (Vitairat 1999-ből). In: MÓDOS, Péter (szerk.): *Közép-európai olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005, ISBN 963-389-720-3, pp.39–47.

GOLDGEIER, James: The Misunderstood Roots of International Order – And Why They Matter Again. *The Washington Quarterly*, Vol.41. Nr.3. (2018 Fall), pp.7–20.

GREWAL, David Singh: Three Theses on the Current Crisis of International Liberalism. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Vol.25. No.2. (Summer 2018), ISSN 1080-0727, pp.595–621.

HALECKI, Oscar: *A nyugati civilizáció peremén. Kelet-Közép-Európa története*. Osiris-Századvég, Budapest, 1995, ISBN 963-379-012-3

HALECKI, Oskar: The Historical Role of Central-Eastern Europe. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. Vol.232. (March 1944), ISSN 0002-7162, pp.9–18.

HÄMMERLE, Katharina: The Role of US Presidents in US Foreign Policy – A Conversation with Walter Russell Mead. *Österreichisches Institut für Internationale Politik*. February 23, 2016. Online:

[http://www.oiiip.ac.at/fileadmin/Unterlagen/Dateien/Veranstaltungen/2016/Summary\\_US\\_Presidents\\_US\\_Foreign\\_Policy.pdf](http://www.oiiip.ac.at/fileadmin/Unterlagen/Dateien/Veranstaltungen/2016/Summary_US_Presidents_US_Foreign_Policy.pdf) [Letöltés ideje: 2019.01.29.]

HARTZ, Louis: The Coming Age of America. *American Political Science Review*, Vol.51. No.2. (June 1957), ISSN 0003-0554, pp.474–483.

HENDRICKSON, David C.: In Our Own Image. The Sources of American Conduct in World Affairs. *The National Interest*, No.50. (Winter 1997/1998), ISSN 0884-9382, pp.9–21.

HOLSTI, Ole R.: *Making American Foreign Policy*. Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2006, ISBN 0-415-95375-8

HUTCHINGS, Robert: The “Eastern Question” Revisited. *Problems of Post-Communism*, Vol.41. No.5. (September/October 1994), ISSN 1075-8216, pp.45–49

IKENBERRY, G. John: Liberalism and empire: logics of order in the American unipolar age. *Review of International Studies*, Vol.30. No.4. (October 2004), ISSN 0260-2105, pp.609–630.

IKENBERRY, G. John: Liberal Internationalism 3.0: America and the Dilemmas of Liberal World Order. *Perspectives on Politics*, Vol.7. No.1. (March 2009), ISSN 1537-5927, pp.71–87.

IKENBERRY, G. John: *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton, Princeton University Press, 2011, ISBN 978-0-691-12558-9

IKENBERRY, G. John: The end of liberal international order? *International Affairs*, Vol.94. No.1. (January 2018), ISSN 1468-2346, pp.7–23.

IKENBERRY, G. John: The Future of the Liberal World Order. *Foreign Affairs*, Vol.90. No.3. (May/June 2011), ISSN 0015-7120, pp.56–68.

JAHN, Beate: Liberal internationalism: historical trajectory and current prospects. *International Affairs*, Vol.94, No.1. (January 2018), ISSN 1468-2346, pp.43–61..

JOHNSON, Paul: *Az amerikai nép története*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016, ISBN 978-963-05-9591-9

JOKUBAITIS, Alvydas: The Other Europe: Identity Problems of Central Europe. *Politeja*, No.57. (2018), ISSN 1733-6716, pp.81–89.

JUDT, Tony: The Rediscovery of Central Europe. *Daedalus*, Vol.119. No.1. (Winter 1990), ISSN 0011-5266, pp.23–54.

KAGAN, Robert: *Édenkert és hatalom. Amerika és Európa az új világrendben*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007, ISBN 978-963-327-432-3

KANT, Immanuel: *Az örök béke*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971

KEOHANE, Robert O.: International Institutions: Can Interdependence Work? *Foreign Policy*, Spring 1998, No. 110., ISSN 0015-7228, pp.82–96.

KEOHANE, Robert O., NYE, Joseph S. Jr.: Power and Interdependence revisited. *International Organization*, Vol.41. No.4. (Autumn 1987), ISSN 0020-8183, pp. 725–753.

KISS, J. László: Közép-Európa: „elképzelt terek” és a 21. század kihívásai. *Külügyi Szemle*, 9.évf. 1.sz. (2010 tavasz), ISSN 1587-9089, pp.39–61.

KISS, J. László: *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*. Osiris Kiadó, Budapest, 2009, ISBN 978 963 276 033 9

KOCH, Burkhard: American and German Approaches to East Central Europe: A Comparison. *World Affairs*, Vol.156. No.2. (Fall 1993), ISSN 0043-8200, pp.86–96.

KRÁL, David *et. al.*: *Views on American Foreign Policy: The Atlanticism of Political Parties in Central and Eastern Europe*. EUROPEAM Institute for European Policy, Prague, 2008, ISBN 80-86993-08-6

KRAUTHAMMER, Charles: The Unipolar Moment Revisited. *The National Interest*, No.70. (Winter 2002/2003), ISSN 0884-9382, pp.5–18.

KUNDERA, Milan: The Tragedy of Central Europe. *The New York Review of Books*, Vol.31. No.7. (April 26, 1984), ISSN 0028-7504, pp.33–38.

KUPCHAN, Charles A.: The Atlantic Order in Transition. The Nature of Change in U.S.-European Relations. In: ANDERSON, Jeffrey J. *et. al.* (eds.): *The End of the West? Crisis and Change in the Atlantic Order*. Cornell University Press, Ithaca, 2008, ISBN 978-0-8014-4639-9, pp.111–126.

KUUS, Merje: Europe's eastern expansion and the reinscription of otherness in East-Central Europe. *Progress in Human Geography*, Vol.28. No.4. (August 2004), ISSN 0309-1325, pp.472–489.

LARRABEE, F. Stephen: Danger and Opportunity in Eastern Europe. *Foreign Affairs*, Vol.85. No.6. (November/December 2006), ISSN 0015-7120, pp.117–131.

LARRABEE, F. Stephen: *NATO's Eastern Agenda in a New Strategic Era*. RAND, Santa Monica, 2003, ISBN 0-8330-3467-7

LARUELLE, Marlene & RIVERA, Ellen: Imagined Geographies of Central and Eastern Europe: The Concept of Intermarium. *IERES Occasional Papers*, March 2019, Online: [https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/laruelle-rivera-ieres\\_papers\\_march\\_2019\\_1.pdf](https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/laruelle-rivera-ieres_papers_march_2019_1.pdf) [letöltés ideje: 2019. november 11.]

LENDVAI, L. Ferenc: Közép-Európa mibenlétének problémája. In: MÓDOS, Péter (szerk.): *Közép-európai olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005, ISBN 963-389-720-3, pp.13–26.

LERSKI, George J.: Why East-Central Europe? *Polish American Studies*, Vol.32. No.2. (Autumn 1975), pp.55–63.

LIND, Jennifer & WOHLFORTH, William C.: The Future of the Liberal Order Is Conservative. *Foreign Affairs*, Vol.98. No.2. (March/April 2019), ISSN 0015-7120, pp.70–80.

LUCE, Henry R.: The American Century. *Diplomatic History*, Vol.23. No.2. (Spring 1999), ISSN 0145-2096, pp.159–171.

LUERS, William H.: The U.S. and Eastern Europe. *Foreign Affairs*, Vol.65. No.5. (Summer 1987), ISSN 0015-7120, pp.976–994.

LUNDESTAD, Geir: "Empire by Invitation" in the American Century. *Diplomatic History*, Vol.23. No.2. (Spring 1999), ISSN 0145-2096, pp.189–217.

MacDONALD, Paul K.: Those who forget historiography are doomed to republish it: empire, imperialism and contemporary debates about American power. *Review of International Studies*, Vol.35. No.1. (January 2009), ISSN 0260-2105, pp.45–67.



- MACKINDER, Halford J.: A földrajz mint a történelem kulcsa. In: CSIZMADIA, Sándor *et al.* (szerk.): *Geopolitikai szöveggyűjtemény*. Stratégiai Védelmi Kutató Hivatal, Budapest, 2002, ISBN 963-8117-89-3, pp.16–27.
- MACKINDER, Halford J.: Demokratikus ideálok és a valóság. In: CSIZMADIA, Sándor *et al.* (szerk.): *Geopolitikai szöveggyűjtemény*. Stratégiai Védelmi Kutató Hivatal, Budapest, 2002, ISBN 963-8117-89-3, pp.28–35.
- MAGYARICS, Tamás: Állandóság és Változás az Egyesült Államok külpolitikai identitásában és eszköztárában. *MKI-tanulmányok*, 2012. január 25., ISSN 2060-5013
- MAGYARICS, Tamás: *Az Amerikai Egyesült Államok története 1914-1991*, Kossuth Kiadó, 2008, ISBN 978-963-09-5860-8
- MAGYARICS, Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története. Mítosz és valóság: érdekek és értékek*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2014, ISBN 978-963-87486-8-3
- MAGYARICS, Tamás: Hungary in NATO: The Case of a Half Empty Glass. In: HAALAND Matlary Janne & PETERSSON, Magnus (eds): *NATO's European Allies*, Palgrave Macmillan, London, 2013, ISBN 978-1-349-44211-9, pp.232–261.
- MANDELBAUM, Michael: *Mission Failure. America and the World in the Post-Cold Era*. Oxford University Press, New York, 2016, ISBN 978-0-190-46947-4
- MANN, James. The Adults in the Room. *The New York Review of Books*, October, 2012, Online: <https://www.nybooks.com/articles/2017/10/26/trump-adult-supervision/> [letöltés ideje: 2018. június 17.]
- McCORMICK, James M.: *American Foreign Policy & Process* (Fifth Edition), Wadsworth Cengage Learning, Wadsworth, 2010, ISBN-13: 987-0-495-18981-7
- McDOUGALL, Walter A.: Back to Bedrock. The Eight Traditions of American Statecraft. *Foreign Affairs*, Vol.76. No.2. (March/April 1997), ISSN 0015-7120, pp.134–146.
- McDOUGALL: Promised Land: U.S. Foreign Policy in the Founding Era. *Modern Age*, Vol.56. No.4. (Fall 2014), ISSN 0026-7457, pp.19–30.
- MEAD, Walter Russell: American Grand Strategy in a World at Risk. *Orbis*, Vol.49. No.4. (September 2005), ISSN 0030-4387, pp.589–598.
- MEAD, Walter Russell: Lucid Stars. The American Foreign Policy Tradition. *World Policy Journal*, Vol.11. No.4. (Winter 1994/1995), ISSN 0740-2775, pp.1–17.
- MEAD, Walter Russell: The American Foreign Policy Legacy. *Foreign Affairs*, Vol.81. No.1. (January/February 2002), ISSN 0015-7120, pp.163–176.
- MEAD, Walter Russell: *Special Providence. American Foreign Policy and How It Changed the World*. Routledge Taylor & Francis Books, New York, 2002, ISBN 0-415-93536-9
- MEAD, Walter Russell: The Carter Syndrome. *Foreign Policy*, No.177. (January/February 2010), ISSN 0015-7228, pp.58–64.



- MEYERS, Marvin: Louis Hartz, *The Liberal Tradition in America: An Appraisal*. *Comparative Studies in Society and History*, Vol.5. No.3. (April 1963), ISSN 0010-4175, pp.261–268.
- MICHTA, Andrew A.: *The Limits of Alliance: The United States, NATO, and the EU in North and Central Europe*. Rowman & Littlefield Publishers Inc., Lanham, 2006, ISBN 978-0-7425-3864-1
- MILLER, Paul D.: American Grand Strategy and the Democratic Peace. *Survival*, Vol.54. No.2. (April/May 2012), ISSN 0039-6338, pp.49–76.
- MORAVCSIK, Andrew: Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization*, Vol.51. No.4. (Autumn 1997), ISSN 0020-8183, pp. 513–553.
- N. RÓZSA, Erzsébet & PÉCZELI, Anna (szerk.): *Egy békésebb világ eszközei*. Osiris Kiadó & Magyar Külügyi Intézet, Budapest, 2013, ISBN 978-963-389-948-9
- NAGY, László: *Az USA európai katonai jelenléte*. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet – Zrínyi Kiadó, Budapest, 1995, ISBN 963-327-262-9
- NAU, Henry R.: America's Foreign Policy Traditions. In: REVERSON, Derek S. *et al.* (ed.): *The Oxford Handbook of U.S. National Security*. Oxford University Press, New York, 2018, ISBN 9780190680015, pp.17–33.
- NAU, Henry R.: *Conservative Internationalism: Armed Diplomacy under Jefferson, Polk, Truman, and Reagan*. Princeton University Press, Princeton, 2013, ISBN 978-0-691-15931-7
- NAU, Henry, R.: Conservative Internationalism. *Policy Review*, No.150. (August/September 2008), ISSN 0146-5945, pp.3–44.
- NAU, Henry, R.: Conservative Internationalism. *The American Interest*, Summer (May/June) 2014, ISSN 1556-5777, pp.60–66.
- NAU, Henry R.: Why “Conservative,” Not Liberal, Internationalism? *Orbis*, Vol.62. No.1. (Winter 2018), ISSN 0030-4387, pp.22–29.
- NEXON, Daniel H.: What's This, Then? “Romanes Eunt Domus”? *International Studies Perspectives*, Vol.9. No.3. (August 2008), ISSN 1528-3577, pp.300–308.
- NYE, Joseph S. Jr.: Neorealism and Neoliberalism. *World Politics*, Vol.40. No.2. (January 1988), ISSN 0043-8871, pp.235–251.
- NYE, Joseph S. Jr.: The rise and fall of American hegemony from Wilson to Trump. *International Affairs*, Vol.95. No.1. (January 2019), ISSN 1468-2346, pp.63–80.
- NYE, Joseph S. Jr.: Will the Liberal Order Survive? *Foreign Affairs*, Vol.96. No.1. (January/February 2017), ISSN 0015-7120, pp.10–16.
- NYE, Joseph S. Jr., KEOHANE, Robert O.: Transnational Relations and World Politics: An Introduction. *International Organization*, Vol.25. No.3. (Summer 1971), ISSN 0020-8183, pp. 329–349.

OKEY, Robin: Central Europe / Eastern Europe: Behind the Definitions. *Past & Present*, No.137. (November 1992), ISSN 0031-2746, pp.102–133.

O'LOUGHLIN, John: Geopolitical Visions of Central Europe. In: ANTONSICH, Marco *et. al.* (eds.): *Europe between Geopolitics and Political Geography*. Società Geografica Italiana, Rome, 2001. pp.607–628.

O'LOUGHLIN, John: Ordering the 'Crush Zone': Geopolitical Games in Post-Cold War Eastern Europe. *Geopolitics*, Vol.4. No.1. (1999), ISSN 1465-0045, pp.34–56.

ORBÁN, Anita: Washington és az "Új Európa": alkalmi szövetség vagy hosszú távú partneri kapcsolat? *Külügyi Szemle*, II. évfolyam, 4. szám (2003 tél), ISSN 1587-9089, pp. 3-15.

OWEN, John M.: How Liberalism Produces Democratic Peace. *International Security*, Vol.19. No.2. (Fall 1994), pp.87–125.

OWENS, Mackubin Thomas: In Defense of Classical Geopolitics. *Naval War College Review*, Vol.52. No.4. (Autumn 1999), ISSN 0028-1484, pp.59–76.

PERKINS, Bradford: Interests, Values, and the Prism: The Sources of American Foreign Policy. *Journal of the Early Republic*, Vol.14. No.4. (Winter 1994), ISSN 0275-1275, pp.458–466.

RHODES, Edward: Transforming the Alliance: The Bush Administration's Vision of NATO. *Connections*, Vol.2. No.3. (September 2003), ISSN 1812-1098, pp.11–25.

RHODES, Matthew: Whose Trojan Horses? *Perspectives*, Vol.18. (Summer 2002), ISSN 1210-762X, pp.66–70.

RIDGE, Martin: The Life of an Idea: The Significance of Frederick Jackson Turner's Frontier Thesis. *Montana: The Magazine of Western History*, Vol.41. No.1. (Winter 1991), ISSN 00269891, pp.2–13.

RIEKHOF, Aart Jan: The Transformation of East-Central European Security. *Perspectives*, No.21. (Winter 2003/2004), ISSN 1210-762X, pp.55–70.

Lord ROBERTSON: NATO and the Transatlantic Community: 'The Continuous Creation'. *Journal of Transatlantic Studies*, Vol.1. No.1. (2003), ISSN 1479-4012, pp.1–7.

ROMSICS, Ignác: Közép- és/vagy Kelet-Európa? Egy definíciós vita, és ami mögötte van. *Korunk*, 27.évf. 7.sz. (2016/7), ISSN 1222-8338, pp.74–89.

ROSE, Gideon: The Fourth Founding. The United States and the Liberal Order. *Foreign Affairs*, Vol.98. No.1. (January/February 2019), ISSN 0015-7120, pp.10–21.

RUSSET, Bruce: Liberalism In: DUNNE, Tim & KURKI, Milja & SMITH, Steve (eds.): *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford University Press, Oxford, 2013, ISBN 978-0-19-969601-7, pp.94–111.

RUSSET, Bruce and ONEAL, John R.: *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*. W.W. Norton & Company, New York, 2001, ISBN 0-393-97684-X

SCHÖPFLIN, George: The Political Traditions of Eastern Europe. *Daedalus*, Vol.119. No.1. (Winter 1990), ISSN 0011-5266, pp.55–90.

SIMES, Dimitri K.: America's Imperial Dilemma. *Foreign Affairs*, Vol.82. No.6. (November/December 2003), ISSN 0015-7120, pp.91–102.

SINNHUBER, Karl A.: Central Europe – Mitteleuropa – Europe Centrale. An Analysis of a Geographical Term. *Transactions and Papers* (Institute of British Geographers), No.20. (1954), ISSN 1478-4017, pp.15–39.

SPRUYT, Hendrik: "American Empire" as an Analytic Question or a Rhetorical Move? *International Studies Perspectives*, Vol.9. No.3. (August 2008), ISSN 1528-3577, pp.290–299.

STERLING-FOLKER, Jennifer: Neoliberalism. In: DUNNE, Tim & KURKI, Milja & SMITH, Steve (eds.): *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford University Press, Oxford, 2013, ISBN 978-0-19-969601-7, pp.114–131.

STRÍTECKÝ, Vít & HYNEK, Nik: Divided We Stand: Limits of Central European Atlanticism in the New Era. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, Vol.18. No.4. (4/2009), ISSN 1336-0361, pp.19–30.

SZÚCS Jenő: Vázlat Európa három történeti régiójáról. *Történelmi Szemle*. A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének értesítője. 24.évf. 3.sz. (1981), ISSN 0040-9634, pp.313–359.

TÁLAS, Péter & HÁDA, Béla (szerk.): *Regionális biztonsági tanulmányok*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014, ISBN 978-615-5491-38-2

TELÒ, Mario: *International Relations: A European Perspective*. Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2009, ISBN 978-0-7546-7815-1

VARGA, Gergely: Central European Security Identity and Transatlanticism – a Hungarian Perspective. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, Vol.18. No.4. (4/2009), ISSN 1336-0361, pp.44–56.

WALT, Stephen M.: The Collapse of the Liberal World Order. *Foreign Policy*, 2016. június 26. Online: <https://foreignpolicy.com/2016/06/26/the-collapse-of-the-liberal-world-order-european-union-brexit-donald-trump/> [letöltés ideje: 2019. március 16.]

WALT, Stephen M.: The Myth of American Exceptionalism. *Foreign Policy*, No.189. (November 2012), ISSN 0015-7228, pp.72–75.

WIARDA, Howard J.: Defining the Borders of the New Europe. *World Affairs*, Vol.164. No.4. (Spring 2002), ISSN 0043-8200, pp.157–177.

WITTKOPF, Eugene *et al.* (eds): *American Foreign Policy. Pattern and Process* (Seventh Edition). Thomson Wadsworth, Thomson Higher Education, 2008, ISBN 978-0-534-60337-3

ZINOVJEV, Alekszandr: A geopolitika alapjai. In: SISELINA, Ljubov & GAZDAG, Ferenc (szerk.): *Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004, ISBN 963-327-385-4, pp.417–434.

## Elemzések, tanulmányok

APPLEBAUM, Anne: Obama and Europe. *Foreign Affairs*, Vol.94. No.5. (September/October 2015), ISSN 0015-7120, pp.37–44.

ASMUS, Ronald *et. al.*: NATO, new allies and reassurance. *Policy Brief*, Centre for European Reform, May 12, 2010, Online: [https://www.cer.eu/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/pb\\_nato\\_12may10-215.pdf](https://www.cer.eu/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/pb_nato_12may10-215.pdf) [letöltés ideje: 2018. december 4.]

BALOGH, István: Változás az amerikai külpolitika filozófiájában és gyakorlatában? *MKI-tanulmányok*, 2012. július 26., ISSN 2060-5013, pp.1–16.

BOUCHET, Nicolas: The democracy tradition in US foreign policy and the Obama presidency. *International Affairs*, Vol.89. No.1. (January 2013), ISSN 0020-5850, pp.31–51.

BRAUN, Aurel: Resetting Russian-Eastern European relations for the 21st century. *Communist and Post-Communist Studies*, Vol.45. No.3-4. (September-December 2012), ISSN 0967-067X, pp.389–400.

BRZEZINSKI, Ian: The Saga of US-Poland Missile Defense Cooperation. *New Atlanticist*, March 18, 2013, Online: <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-saga-of-uspoland-missile-defense-cooperation> [letöltés ideje: 2014. január 15.]

BUGAJSKI, Janusz: Obama's Europe: An Alliance in Flux. *Études helléniques / Hellenic Studies*, Vol.18. No.2. (Autumn 2010), ISSN 0824-8621, pp.65–86.

BUGAJSKI, Janusz & ASSENOVA, Margarita: *Eurasian Disunion. Russia's Vulnerable Flanks*. The Jamestown Foundation, Washington D.C., 2016, ISBN 978-0-9855045-5-7, pp.152–163.

CLARKE, Michael & RICKETTS, Anthony: Shielding the Republic: Barack Obama and the Jeffersonian Tradition of American Foreign Policy. *Diplomacy & Statecraft*, Vol.28. No.3. (2017), ISSN 0959-2296, pp.494–517.

COFFEY, Luke: Keeping America Safe: Why U.S. Bases in Europe Remain Vital. Special Report No.111., *The Heritage Foundation*, July 11, 2012, Online: [http://thf\\_media.s3.amazonaws.com/2012/pdf/SR111.pdf](http://thf_media.s3.amazonaws.com/2012/pdf/SR111.pdf) [letöltés ideje: 2020. március 7.]

COFFEY, Luke: The Future of U.S. Bases in Europe – A View from America. *Baltic Security & Defence Review*, Vol.15. No.2. (2013), ISSN 1736-3772, pp.125–145.

COFFEY, Luke & KOCHIS, Daniel: Steadfast Jazz 2013: U.S. Lackluster Contribution Undermines U.S. Interests in Eastern Europe. *Issue Brief*, No.4076, The Heritage Foundation, November 1, 2013, Online: [http://thf\\_media.s3.amazonaws.com/2013/pdf/IB4076.pdf](http://thf_media.s3.amazonaws.com/2013/pdf/IB4076.pdf) [letöltés ideje: 2019. május 22.]

CROSSTON, Matthew D.: Hard Power in a Soft Package: The 'True' Conservatism of Obama Leadership in Foreign Policy. *Journal of Global Analysis*, Vol.3. No.1. (January 2012), ISSN

2041-1944, Online: <https://journalofglobalanalysis.com/jga-vol-3-no-1/> [letöltés ideje: 2019. szeptember 24.]

DENI, Hohn R.: Modifying America's Forward Presence in Eastern Europe. *Parameters*, Vol.46. No.1. (Spring 2016), ISSN 0031-1723, pp.35–42.

DUECK, Colin: The Accommodator: Obama's Foreign Policy. *Policy Review*, No.169. (October/November 2011), ISSN 0146-5945, pp.13–28.

DUECK, Colin: *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*. Oxford University Press, Oxford, 2015, ISBN 978-0-19-020262-0

ERNTS, Max & HALPERN, Lily: Military Strength, Defense, and Security Capability in the Twenty-First Century. *Brown Journal of World Affairs*, Vol.20. No.2. (Spring/Summer 2014), ISSN 1080-0786, pp.339–345.

FAINBERG, Sarah: The Trump Effect in Eastern Europe: Heightened Risk of NATO-Russia Miscalculations. *Strategic Assessment*, Vol.19. No.4. (January 2017), The Institute for National Security Studies (Tel Aviv University), Online: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2017/03/8.pdf> [letöltés ideje: 2020. március 18.] pp.103–115.

FEITH, Douglas J. & CROPSEY, Seth: The Obama Doctrine Defined. *Commentary*, Vol.132. No.1. (July/August 2011), ISSN 0010-2601, pp.11–18.

FLOURNOY, Michèle & DAVIDSON, Janine: Obama's New Global Posture. *Foreign Affairs*, Vol.91. No.4. (July/August 2012), ISSN 0015-7120, pp.54–63.

FRIED, Daniel, *et. al.*: *The United States and Central Europe: Tasks for a Second Century Together*. GLOBSEC and Atlantic Council, June 2019, ISBN 978-1-61977-591-6, pp.7–8.

GELB, Leslie H.: The Elusive Obama Doctrine. *The National Interest*, No.121. (September/October 2012), ISSN 0884-9382, pp.18–28.

GILL, Cory R. *et. al.*: Department of State, Foreign Operations, and Related Programs: FY2020 Budget and Appropriations. *Congressional Research Service*, R45763, March 12, 2020, Online: <https://fas.org/sgp/crs/row/R45763.pdf> [letöltés ideje: 2019. december 16.]

GJERMANI, Kejda: The Missile-Defense Betrayal. *Commentary*, Vol.128. No.5. (December 2009), ISSN 0010-2601, pp.23–27.

GROSZKOWSKI, Jakub *et. al.*: A Visegrad cacophony over the conflict between Russia and Ukraine. *Analyses*, Centre for Eastern Studies, September 10, 2014, Online: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-09-10/a-visegrad-cacophony-over-conflict-between-russia-and-ukraine> [letöltés ideje: 2019. május 25.]

GOLDBERG, Jeffrey: A Senior White House Official Defines the Trump Doctrine: 'We're America, Bitch!'. *The Atlantic*, June 11, 2018, Online: <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2018/06/a-senior-white-house-official-defines-the-trump-doctrine-were-america-bitch/562511/> [letöltés ideje: 2018. szeptember 17.]

GOLDBERG, Jeffrey: The Obama Doctrine. *The Atlantic*, April 2016, ISSN 1072-7825, pp.72–90.

HADAR, Leon: The Limits of Trump’s Transactional Foreign Policy. *National Interest*, January 2, 2017, Online: <https://nationalinterest.org/feature/the-limits-trumps-transactional-foreign-policy-18898> [letöltés ideje: 2018. június 17.]

HANSON, Victor Davis: New World Order, We Hardly Knew Ye. *Hoover Digest*, 2019. No.1. (Winter 2019) ISSN 1088-5161, pp.161–168.

HOLLAND, Jack: Obama as Modern Jeffersonian. In: BENTLEY, Michelle & HOLLAND, Jack (eds.): *The Obama Doctrine: A Legacy of Continuity in US Foreign Policy?* Routledge, New York, 2017, ISBN 978-1-138-83122-3, Online: <http://eprints.whiterose.ac.uk/95843/3/03.CHAPT3%20Holland.pdf> [letöltés ideje: 2019. szeptember 29.] pp.40–53.

HYNEK, Nik *et. al.*: The US-Russian security ‘reset’: implications for Central-Eastern Europe and Germany. *European Security*, Vol.18. No.3. (September 2009), ISSN 0966-2839, pp.263–285.

JOFFE, Josef: The Turn away from Europe. *Commentary*, Vol.134. No.4. (November 2012), ISSN 0010-2601, pp.11–15.

KAŁAN, Dariusz: The End of a “Beautiful Friendship?” U.S. Relations with the Visegrad Countries under Barack Obama (2009-2013). *The Polish Quarterly of International Affairs*, Vol.21. No.4. (2012), ISSN 1230-4999, pp.83–100.

KAUFMAN, Joyce P.: The US perspective on NATO under Trump: lessons of the past and prospects for the future. *International Affairs*, Vol.93. No.2. (March 2017), ISSN 0020-5850, pp.251–266.

KAUFMAN, Robert G.: *Dangerous Doctrine. How Obama’s Grand Strategy Weakened America*. University Press of Kentucky, Lexington, 2016, ISBN 978-0-8131-6720-6,

KISS, J. László: Születésnap után. Vita a NATO jövőjéről. *MKI-tanulmányok*, 2009. május 26., ISSN 2060-5013, pp.10–13.

KOÓS, Gábor & SZTERNÁK, György: Az európai rakétavédelmi rendszer kiépítésével kapcsolatos orosz lépések és azok háttere. *Szakmai Szemle*, 2012/2. (2012), ISSN 1785-1181, pp.5–30.

KÖRTVÉLYESI, Klaudia: A transzatlanti kapcsolatok perspektívái a Tom Lantos Intézet megnyitásának tükrében. *Grotius* (Kronika), 2011. szeptember 19., Online: <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=OXSCMQ> [letöltés ideje: 2019. május 10.]

KRASTEV, Ivan: Eastern Europe’s Illiberal Revolution. *Foreign Affairs*, Vol.97. No.3. (May/June 2018), ISSN 0015-7120, pp.49–56.

KRAUTHAMMER, Charles: The Obama doctrine: Leading from behind. *The Washington Post*, April 28, 2011, Online: [https://www.washingtonpost.com/opinions/the-obama-doctrine-leading-from-behind/2011/04/28/AFBCy18E\\_story.html](https://www.washingtonpost.com/opinions/the-obama-doctrine-leading-from-behind/2011/04/28/AFBCy18E_story.html) [letöltés ideje: 2019. október 9.]



KRICKUS, Dick: Barack Obama and Security In the East Baltic Sea Region. *Lithuanian Annual Strategic Review*, Vol.9. No.1. (January 2011), ISSN 2335-870X, pp.9–23.

KUPCHAN, Charles & JENTLESON, Bruce: Obama's strong suit. *The World Today*, Vol.68. No.8/9. (October/November 2012), ISSN 0043-9134, pp.15–16.

KUZ, Michal: The Abandoned Alliance. *National Review*, August 8, 2012, Online: <https://www.nationalreview.com/2012/08/abandoned-alliance-michal-kuz/> [letöltés ideje: 2019. október 2.]

LASHNER, Kevin J. & RINEHART, Christine Sixta: The Shadowboxer: The Obama Administration and Foreign Policy Grand Strategy. *Politics & Policy*, Vol. 44. No.5. (October 2016), ISSN 1555-5623, pp.850–888.

LARRABEE F. Stephen: Russia, Ukraine, and Central Europe: The Return of Geopolitics. *Journal of International Affairs*, Vol.63. No.2. (Spring/Summer 2010), ISSN 0022-197X, pp.33–52.

LIEBER, Robert J.: *Retreat and Its Consequences. American Foreign Policy and the Problem of World Order*. Cambridge University Press, New York, 2016, ISBN 978-1-316-50671-4

LIZZA, Ryan: Leading from behind. *The New Yorker*, April 26, 2011, Online: <https://www.newyorker.com/news/news-desk/leading-from-behind> [letöltés ideje: 2019. október 9.]

LÖFFLMAN, Georg: The Obama Doctrine and Military Intervention. *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol.24. No.1. (Spring-Summer 2019), ISSN 1300-8641, pp.59–82.

MAGYARICS, Tamás: A kapcsolatok „normalizálása” vagy jóindulatú közömbösség? Az Egyesült Államok Közép-Európa-politikája. *Külügyi Szemle*, 2010/2. (2010. nyár), ISSN 2060-4904, pp.52–69.

MAGYARICS, Tamás: „Don't Do Stupid Stuff” Barack Obama realista internacionalista külpolitikája. *Külügyi Szemle*, 2017. különszám, ISSN 2060-4904, pp.5–21.

MANKOFF, Jeffrey: Reforming the Euro-Atlantic Security Architecture: An Opportunity for U.S. Leadership. *The Washington Quarterly*, Vol.33. No.2. (April 2010), ISSN 0163-660X, pp.65–83.

MAZURCZAK, Filip: Obama's Wasted Potential? *New Eastern Europe*, No.3. (July/September 2013), ISSN 2083-7372, pp.61–67.

McCORMICK, James M.: The Obama Presidency. A Foreign Policy of Change? In: SCHIER, Steven E. (ed.): *Barack Obama in the White House. Transforming America*. Rowman & Littlefield Publishers, Plymouth, 2011, ISBN 978-1-4422-0178-1, pp.235–266.

McGARRY, Brendan W.: The Defense Budget and the Budget Control Act: Frequently Asked Questions. *Congressional Research Service*, R44039, September 30, 2019, Online: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/R44039.pdf> [letöltés ideje: 2019. december 10.]

MEARSHEIMER, John J.: Mearsheimer Replies. *Foreign Affairs*, Vol.93. No.6. (November/December 2014), 0015-7120, pp.175–178.

MEARSHEIMER, John J.: Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. *Foreign Affairs*, Vol.93. No.5. (September/October 2014), 0015-7120, pp.1–12.

MICHTA, Andrew A.: Back to the Frontier. *The American Interest*, Vol.9. No.2. (November/December 2013), ISSN 1556-5777, pp.50–57.

MICHTA, Andrew A.: Without the US, European Defense Will Fall to Pieces. *The American Interest*, October 23, 2019, Online: <https://www.the-american-interest.com/2019/10/23/without-the-us-european-defense-will-fall-to-pieces/?utm-access=rcw> [letöltés ideje: 2019. november 12.]

NAU, Henry R.: Obama's Foreign Policy. *Policy Review*, No.160. (April/May 2010), ISSN 0146-5945, pp.27–47.

PETERECZ, Zoltán: A fantom Obama-doktrína – Az amerikai külpolitikai doktrínák hosszú múltja és kérdéses jövője. *Külügyi Szemle*, 13. évf. 3.sz. (2014. ősz), ISSN 2060-4904, pp.84–107.

PLOEGER, Friedrich Wilhelm (Lt.): Ballistic Missile Defense: A New Task for NATO. *per Concordiam*, Vol.4. No.2. (2013), ISSN 2166-322X, pp.21–23.

PMEISLOVÁ, Monika Brusenbauach: Relations between the United States and the Czech Republic: From Honeymoon to Hangover? In: PÉCZELI, Anna (ed.): *The Relations of Central European Countries with the United States*. Dialóg Campus, Budapest, 2019, ISBN 978-963-531-068-9, pp.57–78.

POSEN, Barry R.: The Rise of Illiberal Hegemony. *Foreign Affairs*, Vol.97. No.2. (March/April 2018), ISSN 0015-7120, pp.20–27.

PRADZYNSKI, Tomasz: U.S. Army moving East: Implementing Warsaw Summit Commitments. *The German Marshall Fund of the United States*, October 7, 2016, Online: <https://www.gmfus.org/blog/2016/10/07/us-army-moving-east-implementing-warsaw-summit-commitments> [letöltés ideje: 2019. október 9.]

RÁCZ, András: The Greatest Common Divisor: Russia's Role in Visegrad Foreign Policies. *The Polish Quarterly of International Affairs*, Vol.21, No.4. (Autumn 2012), ISSN 1230-4999, pp.32–51.

RENNACK, Dianne E. & WELT, Cory: U.S. Sanctions on Russia: An Overview. *Congressional Research Service*, March 23, 2020, Online: <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10779.pdf> [letöltés ideje: 2020. március 24.]

RHODES, Matthew: Obama and the “New Europe”. *Occasional Paper Series*, George C Marshall European Center for Security Studies, No.23. (November 2012), ISSN 1863-6020

RHODES, Matthew & BARANOWSKI, Michał: Democracy and the Transatlantic Community: The Role of Central Europe. *Security Insights*, George C. Marshall European Center for Security Studies, No.8. (August 2013), ISSN 1867-4119, Online:



[https://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F\\_Publications/secInsights/SecurityInsights\\_08.pdf](https://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F_Publications/secInsights/SecurityInsights_08.pdf) [letöltés ideje: 2019. április 15.]

SAROTTE, Mary Elise: The Renewal of the Russian Challenge in European Security: History as a Guide to Policy. *Transatlantic Academy*, German Marshall Fund of the United States, 2017 Paper Series, No.9., 2017.06.05, Online: <http://www.gmfus.org/publications/renewal-russian-challenge-european-security-history-guide-policy> [letöltés ideje: 2019. november 15.]

SELDEN, Zachary: The Increased U.S. Commitment to Europe under the Trump Administration. *Foreign Policy Research Institute*, December 6, 2018, Online: <https://www.fpri.org/article/2018/12/the-increased-u-s-commitment-to-europe-under-the-trump-administration/> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

SESTANOVICH, Stephen: How the West Has Won. *Foreign Affairs*, Vol.93. No.6. (November/December 2014), 0015-7120, pp.171–175.

SHAPIRO, Jeremy & PARDIJS, Dina: The Transatlantic Meaning of Donald Trump: A US-EU Power Audit. *European Council on Foreign Relations*, September 21, 2017, Online: [http://www.ecfr.eu/page/-/US\\_EU\\_POWER\\_AUDIT.pdf](http://www.ecfr.eu/page/-/US_EU_POWER_AUDIT.pdf) [letöltés ideje: 2018. május 15.]

SIMÓN, Luis: Understanding US Retrenchment in Europe. *Survival*, Vol.57. No.2. (April-May 2015), ISSN 0039-6338, pp.157–172.

SIMÓN, Luis: US Leadership and NATO. Balancing Priorities in America's European Strategy. *Parameters*, Vol.46. No.1. (Spring 2016), ISSN 0031-1723, pp.13–24.

SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY, Klára: NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében (Varsó, 2016. július 8-9.). *Hadtudomány*, 2017/1-2., ISSN 1215-4121, pp.114–126.

SKIDMORE, David: The Obama Presidency and US Foreign Policy: Where's the Multilateralism? *International Studies Perspectives*, Vol.13. No.1. (February 2012), ISSN 1528-3577, pp.43–64.

SMURA, Tomasz: Relations between the United States and Poland: From Enemy to the Main Security Guarantor. In: PÉCZELI, Anna (ed.): *The Relations of Central European Countries with the United States*. Dialóg Campus, Budapest, 2019, ISBN 978-963-531-068-9, pp.101–116.

SZENES, Zoltán: Előre a múltba? A NATO Wales után. *Külgügyi Szemle*, XIII.évf. 3.sz. (2014. ősz), ISSN 1587-9089, pp.3–26.

SZENES, Zoltán: Új NATO-stratégia. *Nemzet és Biztonság*, 2010/10. (2010. december), ISSN 1789-5286, p.2.

SZÖRÉNYI, András: Smart power, avagy az év „felfedezése.” *Külgügyi Szemle*, VIII.évf. 3.sz. (2009/3), ISSN 1587-9089, pp.147–158.

TÁLAS, Péter: Trump és a brüsszeli NATO-csúcs. *Nemzet és Biztonság*, 2018/3, ISSN 1789-5286, p.2.

TÓTH, György: Shadow Memorial Diplomacy: The Ronald Reagan Centennial Year in Central and Eastern Europe. *Journal of Nationalism, Memory & Language Politics*, Vol.13. No.1. (2019), ISSN 2570-5857, pp.1–25.

TOWELL, Pat & KAZLAUSKAS, Aras D.: The European Deterrence Initiative: A Budgetary Overview. *Congressional Research Service*, August 8, 2018, Online: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/IF10946.pdf> [letöltés ideje: 2018. szeptember 13.]

TRENIN, Dmitri: Russia's Spheres of *Interest*, not *Influence*. *The Washington Quarterly*, Vol.2. No.4. (October 2009), ISSN 0163-660X, pp.3–22.

UGRÓSDY, Márton & REINITZ, Katalin: Végül megkaptuk, amit kértünk: Közép-Európa és az Egyesült Államok Barack Obama elnöksége alatt. *Külügyi Szemle*, 2017. különszám, ISSN 2060-4904, pp.91–107.

VARGA, Gergely: Obama európai körútja. *Nemzet és biztonság*, 2009/4. (2009. május), ISSN 1789-5286, pp.3–9.

VOLKER, Kurt *et. al.*: Obama's crucial moment in Poland. *The Christian Science Monitor*, May 26, 2011, Online: <https://www.csmonitor.com/Commentary/Opinion/2011/0526/Obama-s-crucial-moment-in-Poland> [letöltés ideje: 2019. július 12.]

WALT, Stephen M.: Obama Was Not a Realist President. *Foreign Policy*, April 7, 2016, Online: <http://foreignpolicy.com/2016/04/07/obama-was-not-a-realist-president-jeffrey-goldberg-atlantic-obama-doctrine/> [letöltés ideje: 2018. április 17.]

WRIGHT, Thomas: Strategic Engagement's Track Record. *The Washington Quarterly*, Vol.33. No.3. (July 2010), ISSN 0163-660X, pp.35–60.

WRIGHT, Thomas: The 2016 Presidential Campaign and the Crisis of US Foreign Policy. *Lowy Institute*, October 10, 2016, Online: <https://www.lowyinstitute.org/publications/2016-presidential-campaign-and-crisis-us-foreign-policy> [letöltés ideje: 2018. december 20.]

WRIGHT, Thomas: Trump Is Choosing Eastern Europe. *The Atlantic*, June 6, 2018, Online: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/06/trump-is-choosing-eastern-europe/562130/> [letöltés ideje: 2019. május 9.]

## Hírek, újságcikkek

ABBAKUMOVA, Natasha & LALLY, Kathy: Russia boots out USAID. *The Washington Post*, September 18, 2012, Online: [https://www.washingtonpost.com/world/russia-boots-out-usaid/2012/09/18/c2d185a8-01bc-11e2-b260-32f4a8db9b7e\\_story.html](https://www.washingtonpost.com/world/russia-boots-out-usaid/2012/09/18/c2d185a8-01bc-11e2-b260-32f4a8db9b7e_story.html) [letöltés ideje: 2015. október 4.]

ADAMOWSKI, Jaroslaw: Poland inks \$4.6 billion contract for F-35 fighter jets. *DefenseNews*, January 31, 2020, Online: <https://www.defensenews.com/global/europe/2020/01/31/poland-inks-46-billion-contract-for-f-35-fighter-jets/> [letöltés ideje: 2020. február 4.]

ADAMOWSKI, Jaroslaw: Slovakia Plans To Acquire Fighter Jets. *Defense News*, January 13, 2014, Online: <http://www.defensenews.com/article/20140113/DEFREG01/301130017/Slovakia-Plans-Acquire-Fighter-Jets> [letöltés ideje: 2014. június 9.]

ADAMOWSKI, Jaroslaw: US, Polish presidents sign pact to boost American military presence in Poland. *DefenseNews*, September 24, 2019, Online: <https://www.defensenews.com/global/europe/2019/09/24/us-polish-presidents-sign-pact-to-boost-american-military-presence-in-poland/> [letöltés ideje: 2020. február 4.]

ANDERSON, Emma: US bumps EU diplomatic status back up after downgrade. *Politico*, March 4, 2019, Online: <https://www.politico.eu/article/us-bumps-eu-diplomatic-status-back-up-after-downgrade/> [letöltés ideje: 2019. november 22.]

ANDERSON, Jon R.: Aide: Bush to announce relocation plans for up to 70,000 troops. *Stars and Stripes*, August 15, 2004, Online: <http://www.stripes.com/news/aide-bush-to-announce-relocation-plans-for-up-to-70-000-troops-1.23270> [letöltés ideje: 2014. március 16.]

Army Recognition: Army of Slovakia takes delivery of first MRAP Navistar MaxxPro donated by the United States. *Army Recognition*, December 6, 2013, Online: [http://www.armyrecognition.com/december\\_2013\\_defense\\_industry\\_military\\_news\\_uk/army\\_of\\_slovakia\\_takes\\_delivery\\_of\\_first\\_mrap\\_navistar\\_maxxpro\\_donated\\_by\\_the\\_united\\_states\\_0612136.html](http://www.armyrecognition.com/december_2013_defense_industry_military_news_uk/army_of_slovakia_takes_delivery_of_first_mrap_navistar_maxxpro_donated_by_the_united_states_0612136.html) [letöltés ideje: 2014. június 8.]

BACZYNSKA, Gabriela: EU's Tusk asks: 'With friends like Trump, who needs enemies?' *Reuters*, May 16, 2018, Online: <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-eu/eus-tusk-asks-with-friends-like-trump-who-needs-enemies-idUSKCN1IH1OH> [letöltés ideje: 2019. május 9.]

BAKER, Peter: Obama Offered Deal to Russia in Secret Letter. *The New York Times*, March 2, 2009, Online: <https://www.nytimes.com/2009/03/03/washington/03prexy.html> [letöltés ideje: 2019. május 9.]

BAKER, Peter: White House Scraps Bush's Approach to Missile Shield. *The New York Times*, September 17, 2009, Online: [https://www.nytimes.com/2009/09/18/world/europe/18shield.html?\\_r=1&partner=rss&emc=rss](https://www.nytimes.com/2009/09/18/world/europe/18shield.html?_r=1&partner=rss&emc=rss) [letöltés ideje: 2019. október 2.]

BARANOWSKI, Michal & FOREMAN, Jacob: Polish Missile Defense Plan Puts Poland First. *GMF Blog*. August 11, 2012, Online: <http://blog.gmfus.org/2012/08/11/polish-missile-defense-plan-puts-poland-first/> [letöltés ideje: 2014. január 16.]

BARANYAI, Gábor: Hatvan új légvédelmi rakétát vehet Magyarország. *Magyar Nemzet*, 2020. május 9. Online: <https://magyarnemzet.hu/belfold/hatvan-uj-legvedelmi-raketakat-vehet-magyarorszag-8098229/> [letöltés ideje: 2020. május 12.]

BARRY, Ellen: Putin Criticizes West for Libya Incursion. *The New York Times*, April 26, 2011, Online: [http://www.nytimes.com/2011/04/27/world/europe/27putin.html?\\_r=0](http://www.nytimes.com/2011/04/27/world/europe/27putin.html?_r=0) [letöltés ideje: 2015. október 17.]

BBC: Nato summit: Trump calls Trudeau 'two-faced' over video. *BBC*, December 4, 2019, Online: <https://www.bbc.com/news/world-europe-50653597> [letöltés ideje: 2019. december 12.]

BBC: HR McMaster: Russian meddling 'sophisticated subversion'. *BBC*, December 19, 2017, Online: <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-42409144> [letöltés ideje: 2018. április 23.]

BBC: Why would Putin want to nuke Florida? *BBC*, March 1, 2018, Online: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-43248794> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

BBC 2: Interview with Trump's ex-chief strategist Steve Bannon. *BBC Two Newsnight*, May 24, 2018, Online: <https://www.bbc.co.uk/programmes/p0681gfh> (Videó, 11:52 és 12:08 perc között) [letöltés ideje: 2018. május 3.]

BEALE, Jonathan: Joe Biden's tough love diplomacy. *BBC*, July 24, 2009, Online: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/8168063.stm> [letöltés ideje: 2018. április 10.]

BENDER, Bryan: The Secret U.S. Army Study That Targets Moscow. *Politico*, April 14, 2016, Online: <https://www.politico.com/magazine/story/2016/04/moscow-pentagon-us-secret-study-213811> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

BLAKE, Aaron: Did Trump fire Tillerson because he was too anti-Russia? *The Washington Post*, March 13, 2018, Online: <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2018/03/13/did-trump-fire-tillerson-because-he-was-too-anti-russia/> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

BLAKE, Heidi: WikiLeaks cables: planned US missile shield blind to nuclear weapons. *The Telegraph*, February 3, 2011, Online: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/wikileaks/8300950/WikiLeaks-cables-planned-US-missile-shield-blind-to-nuclear-weapons.html> [letöltés ideje: 2014. január 13.]

BOITTIN, Jean-Francois: Donald Trump's Diplomatic War on Europe. *The Globalist*, January 20, 2019, Online: <https://www.theglobalist.com/trump-pompeo-eu-russia-collusion-sondland/> [letöltés ideje: 2019. május 2]

BROAD, J. William: U.S. Missile Defense Defense Strategy Is Flawed, Expert Panel Finds, *The New York Times*, September 11, 2012, Online: [http://www.nytimes.com/2012/09/12/science/us-missile-defense-protections-are-called-vulnerable.html?pagewanted=all&\\_r=0](http://www.nytimes.com/2012/09/12/science/us-missile-defense-protections-are-called-vulnerable.html?pagewanted=all&_r=0) [letöltés ideje: 2013. május 15.]

BUCKLEY, Niel: Interview Transcript: Traian Basescu, president of Romania. *Financial Times*, March 13, 2010, Online: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/2f1b77e8-06e0-11e0-8c29-00144feabdc0.html#axzz2SYe5An3R> [letöltés ideje: 2013. május 6.]

CBS News: Ukraine crisis: NATO commander says permanent troop presence possible. *CBS News*, May 6, 2014, Online: <http://www.cbc.ca/news/world/ukraine-crisis-nato-commander-says-permanent-troop-presence-possible-1.2633957> [letöltés ideje: 2014. június 13.]

CHAZAN, Guy: Merkel warns Europe cannot defend itself without Nato. *Financial Times*, November 27, 2019, Online: <https://www.ft.com/content/4a208660-10f8-11ea-a225-db2f231cfeae> [letöltés ideje: 2019. december 12.]

CHARLISH, Alan: Israel should apologize to Poland in Holocaust row: U.S. ambassador to Warsaw. *Reuters*, February 20, 2019, Online: <https://www.reuters.com/article/us-israel-poland/israel-should-apologize-to-poland-in-holocaust-row-us-ambassador-to-warsaw-idUSKCN1Q90TG> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

CHIACU, Doina & MOHAMMED, Arshad: Leaked audio reveals embarrassing U.S. exchange on Ukraine, EU. *Reuters*, February 7, 2014, Online: <https://www.reuters.com/article/us-usa-ukraine-tape/leaked-audio-reveals-embarrassing-u-s-exchange-on-ukraine-eu-idUSBREA1601G20140207> [letöltés ideje: 2019. október 18.]

CIENSKI, Jan *et. al.*: Polish-American romance sours. *Politico*, March 15, 2016, Online: <https://www.politico.eu/article/nato-poland-obama-kaczynski-russia-putin-venice/> [letöltés ideje: 2019. július 2.]

CLOVER, Charles: Clinton vows to thwart new Soviet Union. *Financial Times*, December 6, 2012, Online: <http://www.ft.com/cms/s/0/a5b15b14-3fcf-11e2-9f71-00144feabdc0.html#axzz4G0Zuu8u8> [letöltés ideje: 2016. július 31.]

CNBC: Transcript of President-elect Trump's news conference. *CNBC*, January 11, 2017, Online: <https://www.cnbc.com/2017/01/11/transcript-of-president-elect-donald-j-trumps-news-conference.html> [letöltés ideje: 2018. december 20.]

COALSON, Robert: NATO's Eastern Countries Fractured Over Response To Russia. *Radio Free Europe / Radio Liberty*, May 25, 2018, Online: <https://www.rferl.org/a/russia-europe-divisions-ukraine-czech-hungary-poland-slovakia/26569958.html> [letöltés ideje: 2019. május 25.]

CROFT, Adrian & LEWIS, Barbara: EU unity on Russia sanctions fraying despite tough talk. *Reuters*, August 15, 2014, Online: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-eu/eu-unity-on-russia-sanctions-fraying-despite-tough-talk-idUSKBN0GF1A220140815> [letöltés ideje: 2019. május 24.]

DARNELL, Michael S.: 'Dragoon Ride' convoy ends with troops back in Vilseck. *Stars and Stripes*, April 1, 2015, Online: <https://www.stripes.com/news/dragoon-ride-convoy-ends-with-troops-back-in-vilseck-1.337876> [letöltés ideje: 2018. augusztus 10.]

DAVIES, Christian & BOFFEY, Daniel: Donald Trump's Poland visit sparks fears of widening divisions in Europe. *The Guardian*, July 4, 2017, Online: <https://www.theguardian.com/us->



[news/2017/jul/04/donald-trump-poland-visit-fears-widening-europe-warsaw](#) [letöltés ideje: 2019. május 15.]

EDDY, Melissa: Promoting Europe's Conservatives, U.S. Envoy Upsets Germans. *The New York Times*, June 4, 2018, Online: <https://www.nytimes.com/2018/06/04/world/europe/richard-grenell-germany-us.html> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

The Editorial Board: Trump's Man in Berlin. *The Washington Post*, June 6, 2018, Online: <https://www.nytimes.com/2018/06/06/opinion/trump-richard-grenell-ambassador-germany.html> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

Editorial Board: What Trump still doesn't get about Russian interference in the election. *The Washington Post*, February 16, 2018, Online: [https://www.washingtonpost.com/opinions/an-indictment-describes-russias-information-warfare-trump-continues-to-miss-the-point/2018/02/16/c2c34254-1359-11e8-9065-e55346f6de81\\_story.html?utm\\_term=.407c8ed0b0df](https://www.washingtonpost.com/opinions/an-indictment-describes-russias-information-warfare-trump-continues-to-miss-the-point/2018/02/16/c2c34254-1359-11e8-9065-e55346f6de81_story.html?utm_term=.407c8ed0b0df) [letöltés ideje: 2018. december 20.]

ERLANGER, Steven: The Legacy of 1989 Is Still Up for Debate. *The New York Times*, November 8, 2009, Online: <https://www.nytimes.com/2009/11/09/world/europe/09berlin.html> [letöltés ideje: 2019. október 15.]

EVANS, Richard: The Madness of King Donald. *Foreign Policy*, June 13, 2017, Online: <https://foreignpolicy.com/2017/06/13/the-madness-of-king-donald/> [letöltés ideje: 2018. június 17.]

FAIOLA, Anthony: Mitt Romney will arrive in Europe for low-key tour. *The Washington Post*, July 24, 2012, Online: [https://www.washingtonpost.com/world/romney-arrives-in-low-key-european-turn/2012/07/24/gJQAHNdl6W\\_story.html](https://www.washingtonpost.com/world/romney-arrives-in-low-key-european-turn/2012/07/24/gJQAHNdl6W_story.html) [letöltés ideje: 2019. április 14.]

Fox News: Bill O'Reilly's exclusive interview with President Trump. *Fox News*, February 7, 2017, Online: <https://www.foxnews.com/transcript/bill-oreillys-exclusive-interview-with-president-trump> [letöltés ideje: 2019. november 10.]

Főtér: Tusványos 2016: Orbán Viktor és Tőkés László teljes beszéde. *Főtér.ro erdélyi szemleportál*, 2016. július 23., Online: <https://www.youtube.com/watch?v=Udf1VZttQ0o> (Videó, 1:43:10 és 1:45:20 között) [letöltés ideje: 2019. május 24.]

GAMBINO *et. al.*: Obama expels 35 Russian diplomats in retaliation for US election hacking. *The Guardian*, December 20, 2016, Online: <https://www.theguardian.com/us-news/2016/dec/29/barack-obama-sanctions-russia-election-hack> [letöltés ideje: 2018. december 20.]

GARAMONE, Jim: U.S., Poland Sign Special Ops Memo of Understanding. *American Forces Press Service*, February 19, 2009, Online: <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=53141> [letöltés ideje: 2014. augusztus 15.]

GEARAN, Anne: Trump's White House guest list favours smaller European countries over traditional allies. *Independent*, August 21, 2019, Online: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-white-house-guest->

[list-europe-romania-germany-france-klaus-iohannis-a9072696.html](http://list-europe-romania-germany-france-klaus-iohannis-a9072696.html) [letöltés ideje: 2019. november 23.]

GLASSER, Susan B.: Walter Russell Mead: The Full Transcript. *Politico*, January 22, 2018, Online: <https://www.politico.com/magazine/story/2018/01/22/walter-russell-mead-the-full-transcript-216492> [letöltés ideje: 2019. november 30.]

Global Security Newswire: Spain Could Get \$260M for Hosting U.S. Aegis Antimissile Warships. *NTI*, July 11, 2013, Online: <http://www.nti.org/gsn/article/spain-could-get-260m-hosting-us-aegis-ships/> [letöltés ideje: 2014. január 13.]

GLOBSEC: Globsec Trends 2019. Central & Eastern Europe 30 years after the fall of the Iron Curtain. *Globsec 2019 Bratislava Forum*, 2019, Online: <https://forum.globsec.org/wp-content/uploads/2019/06/GLOBSEC-Trends2019.pdf> [letöltés ideje: 2019. november 4.]

GOODMAN, David J.: Microphone Catches a Candid Obama. *The New York Times*, March 26, 2012, Online: <https://www.nytimes.com/2012/03/27/us/politics/obama-caught-on-microphone-telling-medvedev-of-flexibility.html> [letöltés ideje: 2018. október 4.]

GORDON, Michael R.: Jim Mattis, in Ukraine, Says U.S. Is Thinking of Sending Weapons. *The New York Times*, August 24, 2017, Online: <https://www.nytimes.com/2017/08/24/world/europe/mattis-ukraine-russia.html> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

GORDON, Michael R.: The 2000 Campaign: The Military; Bush Would Stop U.S. Peacekeeping in Balkans Fights, *The New York Times*, October 21, 2000, Online: <http://www.nytimes.com/2000/10/21/us/the-2000-campaign-the-military-bush-would-stop-us-peacekeeping-in-balkan-fights.html> [letöltés ideje: 2018. május 25.]

GOSLING, Tim: The Nationalist Internationale Is Crumbling. *Foreign Policy*, July 20, 2018, Online: <https://foreignpolicy.com/2018/07/20/the-nationalist-internationale-is-crumbling-steve-bannon-eastern-europe-hungary-czech-republic-slovakia-trade/> [letöltés ideje: 2019. május 25.]

GOULD, Joe: Mattis Warns Putin Trying to 'Break' Alliance, Voices NATO Support. *DefenseNews*, January 12, 2017, Online: <https://www.defensenews.com/congress/2017/01/12/mattis-warns-putin-trying-to-break-alliance-voices-nato-support/> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

GRAMER, Robbie: Diplomats Losing Out to Trump Picks for Top Spots. *Foreign Policy*, August 15, 2019, Online: <https://foreignpolicy.com/2019/08/15/former-officials-decry-diplomatic-disarmament-under-trump-state-department-political-appointees/> [letöltés ideje: 2019. november 22.]

GRANIERI, Ronald J.: Whose West is Best? *Foreign Policy Research Institute*, July 10, 2017, Online: <https://www.fpri.org/article/2017/07/whose-west-best/> [letöltés ideje: 2018. május 10.]

GREEN, Emma: Mike Pence Promises to Defend Christians in the Middle East. *The Atlantic*, October 26, 2017, Online: <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2017/10/pence-middle-east-christians/544029/> [letöltés ideje: 2018. szeptember 26.]

GROVE, Thomas: Russia's Putin Signs New Law Against 'Undesirable' NGOs. *The Wall Street Journal*, May 25, 2015, Online: <http://www.wsj.com/articles/russias-putin-signs-new-law-against-undesirable-ngos-1432567550> [letöltés ideje: 2015. október 4.]

GROSS, Terry: Obama's Former Ethics Czar Discusses Trump, And The Global Threat To Democracy. *NPR*, September 6, 2018, Online: <https://www.npr.org/2018/09/06/645198341/obamas-former-ethics-czar-discusses-trump-and-the-global-threat-to-democracy> [letöltés ideje: 2019. április 18.]

EGNASH, Martin & VANDRIVER, John: Army to create new air defense, rocket units in Germany. *Stars and Stripes*, September 7, 2018, Online: <https://www.stripes.com/news/army-to-create-new-air-defense-rocket-units-in-germany-1.546457> [letöltés ideje: 2018. október 12.]

HERSZENHORN, David M.: Call for 'military Schengen' to get troops moving. *Politico*, August 4, 2017, Online: <https://www.politico.eu/article/call-for-military-border-schengen-to-get-troops-moving-nato-eu-defense-ministers/> [letöltés ideje: 2018. október 10.]

HERSZENHORN, David M.: Trump's man in Brussels slams 'out of touch' EU. *Politico*, December 10, 2018, Online: <https://www.politico.eu/article/trumps-man-in-brussels-slams-out-of-touch-eu/> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

HOLECEK, Oldrich: Multinational Aviation Training Centre document signed by four nations. *Ministry of Defence & Armed Forces of the Czech Republic*, February 25, 2013, Online: <http://www.army.cz/en/ministry-of-defence/newsroom/news/multinational-aviation-training-centre-document-signed-by-four-nations-80184/> [letöltés ideje: 2014. június 3.]

HOLLAND, Steve: Trump seeks 'historic' U.S. military spending boost, domestic cuts. *Reuters*, February 27, 2017, Online: <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-budget-idUSKBN1661R2> [letöltés ideje: 2019. február 5.]

HOLLAND, Steve & BAKER, Luke: Trump, Macron agree on defence after 'insulting' European army spat. *Reuters*, November 10, 2018, Online: <https://www.reuters.com/article/uk-ww1-century-trump-macron/trump-macron-agree-on-european-defence-after-european-army-spat-idUSKCN1NE2M6> [letöltés ideje: 2019. május 2.]

HOLLAND, Steve & JONES, Gareth: Obama to reassure Poland with air base deal. *Reuters*, May 27, 2011, Online: <https://www.reuters.com/article/us-poland-obama-idUSTRE74Q5FW20110527> [letöltés ideje: 2019. július 8.]

HOUCK, Caroline: Trump Touts Increased NATO Spending, But That Sort of Misses the Point, Experts Say. *DefenseOne*, May 18, 2018, <https://www.defenseone.com/politics/2018/05/trump-touts-increased-nato-spending-sort-misses-point-experts-say/148303/> [2018.09.19.]

HOVET, Jason: Czechs oppose broad Russia sanctions, see new Iron Curtain. *Reuters*, July 30, 2014, Online: <https://www.reuters.com/article/uk-ukraine-crisis-czech/czechs-oppose-broad-russia-sanctions-see-new-iron-curtain-idUKKBN0FZ18O20140730> [letöltés ideje: 2019. május 24.]



HOVET, Jason & JANCARIKOVA, Tatiana: Central Europe confident Trump committed to NATO. *Reuters*, May 26, 2017, Online: <https://www.reuters.com/article/us-usa-nato-centraleurope-idUSKBN18M1XI> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

HOVET, Jason & LOPATKA, Jan: Czechs seek to modify proposed EU sanctions, warn of escalation. *Reuters*, September 2, 2014, Online: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-sanctions-czech/czechs-seek-to-modify-proposed-eu-sanctions-warn-of-escalation-idUSKBN0GX1CP20140902> [letöltés ideje: 2019. május 24.]

HUDEC, Michal: Analyst: Russia pushing US out of Europe. *EurActiv.com*, November 2, 2009, Online: <https://www.euractiv.com/section/central-europe/interview/analyst-russia-pushing-us-out-of-europe/> [letöltés ideje: 2019. május 26.]

JAN, Farah, N. & PHANSALKAR, Megan: Trump's War on the World Trade Organization. *The Diplomat*, December 12, 2019, Online: <https://thediplomat.com/2019/12/trumps-war-on-the-world-trade-organization/> [letöltés ideje: 2019. december 28.]

JOHNSON, Eliana: Trump's rebuke of McMaster was months in the making. *Politico*, February 20, 2018, Online: <https://www.politico.com/story/2018/02/20/trump-mcmaster-tension-national-security-adviser-417110> [letöltés ideje: 2018. április 23.]

JOYNER, James: Obama Abandons Poland and Czech Missile Defense. *New Atlanticist, Atlantic Council*, September 17, 2009, Online: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/obama-abandons-poland-and-czech-missile-defense/> [letöltés ideje: 2019. október 2.]

JOYNER, James: Obama's Missile Defense Decision: The View From Europe. *New Atlanticist, Atlantic Council*, September 18, 2009, Online: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/obamas-missile-defense-decision-the-view-from-europe/> [letöltés ideje: 2019. október 2.]

JUDSON, Jen: US Army may send larger deployments to Europe. *DefenseNews*, December 14, 2017, Online: <https://www.defensenews.com/land/2017/12/14/army-considering-larger-deployments-to-europe/> [letöltés ideje: 2018. október 15.]

JUDSON, Jen: Army shifting to larger-scale exercises on short notice to be less predictable. *DefenseNews*, April 4, 2018, Online: <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/global-force-symposium/2018/04/04/army-shifting-to-larger-scale-exercises-on-short-notice-to-be-less-predictable/> [letöltés ideje: 2018. szeptember 17.]

JŮN, Dominik: Wikileaks: Czech Republic seeks European pool to purchase F-16 fighter jets. *Radio Praha*, February 29, 2012, Online: <http://www.radio.cz/en/section/news/wikileaks-czech-republic-seeks-european-pool-to-purchase-f-16-fighter-jets> [letöltés ideje: 2014. június 5.]

KINSTLER, Linda: What Trump Means for Central and Eastern Europe. *The Atlantic*, November 28, 2016, Online: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/11/trump-putin-nato-hungary-estonia-poland-orban/508910/> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

KIRCHICK, James: Advocate. *Tablet*, January 19, 2012, Online: <https://www.tabletmag.com/jewish-news-and-politics/88591/advocate> [letöltés ideje: 2019. április 25.]

KOZARYN, D. Linda: Clinton, Yeltsin Confer on NATO, Security Issues. *American Forces Press Service*, March 25, 1997, Online: <http://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=40923> [letöltés ideje: 2016. február 8.]

KUMAR SEN, Ashish: US Senators Back NATO as Trump Leaves Allies On Edge. *Atlantic Council*, July 12, 2018, Online: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/us-senators-back-nato-as-trump-leaves-allies-on-edge/> [letöltés ideje: 2019. november 24.]

LANDLER, Mark: Obama Cites Poland as Model for Arab Shift. *The New York Times*, May 28, 2011, Online: <https://www.nytimes.com/2011/05/29/world/europe/29prexy.html> [letöltés ideje: 2019. július 3.]

LAZAROVÁ, Daniela: Czech PM says meeting with President Trump is a “restart” in bilateral relations. *Radio Prague International*, March 7, 2017, Online: <https://www.radio.cz/en/section/curraffrs/czech-pm-says-meeting-with-president-trump-is-a-restart-in-bilateral-relations> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

LAZAROVÁ, Daniela: Czech PM tells President Trump he wants to “make the Czech Republic great again” *Radio Prague International*, March 8, 2017, Online: <https://www.radio.cz/en/section/curraffrs/czech-pm-tells-president-trump-he-wants-to-make-the-czech-republic-great-again> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

LIU, Natalie: Slovak PM's White House Visit Spotlights US Defense Accords. *Voice of America*, May 4, 2019, Online: <https://www.voanews.com/europe/slovak-pms-white-house-visit-spotlights-us-defense-accords> [letöltés ideje: 2019. december 3.]

LOPATKA, Jan: Slovak PM follows Czechs in ruling out foreign NATO troops. *Reuters*, June 4, 2014, Online: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-slovakia-nato/slovak-pm-follows-czechs-in-ruling-out-foreign-nato-troops-idUSKBN0EF18F20140604> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

LUHN, Alec: Russia's turbulent ties in Europe – the Guardian briefing. *The Guardian*, October 17, 2014, Online: <https://www.theguardian.com/world/2014/oct/17/-sp-russia-relations-europe-guardian-briefing> [letöltés ideje: 2019. május 24.]

LYMAN, Rick & BERENDT, Joanna: Obama Rebukes Poland's Right-Wing Government. *The New York Times*, July 8, 2016, Online: <https://www.nytimes.com/2016/07/09/world/europe/obama-poland-nato-summit.html> [letöltés ideje: 2019. július 2.]

Ma.hu: Hende Csaba jelenlétében avatták a Katonai Tanácsadó Csoport új bázisát. *MTI*, 2013. március 26, Online: [http://www.ma.hu/kulfold/167257/Hende\\_Csaba\\_jelenleteben\\_felavattak\\_a\\_Katonai\\_Tanacsado\\_Csoport\\_uj\\_bazisat](http://www.ma.hu/kulfold/167257/Hende_Csaba_jelenleteben_felavattak_a_Katonai_Tanacsado_Csoport_uj_bazisat) [letöltés ideje: 2014. június 6.]

MacASKILL, Ewen: Angela Merkel hits back at Donald Trump at Nato summit. *The Guardian*, July 11., 2018, Online: <https://www.theguardian.com/us-news/2018/jul/11/nato-summit-donald-trump-says-germany-is-captive-of-russians> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

MACHI, Vivienne: Russia, Trump Driving European Arms Purchases. *NationalDefense*, June 7, 2018, Online: <https://www.nationaldefensemagazine.org/articles/2018/6/7/russia-trump-driving-european-arms-purchases> [letöltés ideje: 2019. október 3.]

Magyar Nemzet: Helikopterüzlet versengő jelentkezőkkel. *Magyar Nemzet*, 2012. november 2, Online: [http://mno.hu/magyar\\_nemzet\\_belfoldi\\_hirei/helikopteruzlet-versengo-jelentkezokkel-1115024](http://mno.hu/magyar_nemzet_belfoldi_hirei/helikopteruzlet-versengo-jelentkezokkel-1115024) [letöltés ideje: 2014. június 10.]

MAHER, Heather: Clinton Embarks On Whirlwind Tour Of Eastern Europe, Caucasus. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*, July 1, 2010, Online: [https://www.rferl.org/a/Clinton\\_Embarks\\_On\\_Whirlwind\\_Tour\\_Of\\_Eastern\\_Europe\\_Caucasus/2088062.html](https://www.rferl.org/a/Clinton_Embarks_On_Whirlwind_Tour_Of_Eastern_Europe_Caucasus/2088062.html) [letöltés ideje: 2018. április 11.]

MAHONY, Honor: Poland fears German 'inactivity' more than German power. *euobserver*, November 28, 2011, Online: <https://euobserver.com/economic/114424> [letöltés ideje: 2019. április 21.]

MASON, Jeff & MACDONALD, Alastair: Trump lashes Germany over gas pipeline deal, calls it Russia's 'captive'. *Reuters*, July 11, 2018, Online: <https://www.reuters.com/article/us-nato-summit-pipeline/trump-lashes-germany-over-gas-pipeline-deal-calls-it-russias-captive-idUSKBN1K10VI> [letöltés ideje: 2019. május 12.]

MARX, Willem: CNBC interview with Hungary's Foreign Minister, Peter Szijjártó. *CNBC*, March 20, 2018, <https://www.cnbcm.com/2018/03/20/cnbc-interview-with-hungarys-foreign-minister-peter-szijjarto.html> [letöltés ideje: 2018. május 10.]

MATHIS, Adam L. & SVAN, Jennifer H.: Lakenheath fighters headed to Baltics to beef up air space patrolling as Ukraine crisis continues. *Stars and Stripes*, March 6, 2014, Online: <http://www.stripes.com/news/lakenheath-fighters-headed-to-baltics-to-beef-up-air-space-patrolling-as-ukraine-crisis-continues-1.271434> [letöltés ideje: 2014. június 15.]

MacFARQUHAR, Neil & KRAMER Andrew E.: How Rex Tillerson Changed His Tune on Russia and Came to Court Its Rulers. *The New York Times*, December 20, 2016, Online: <https://www.nytimes.com/2016/12/20/world/europe/russia-rex-tillerson-donald-trump-secretary-of-state.html> [letöltés ideje: 2018. április 24.]

MANCE, Henry *et. al.*: Donald Trump takes swipe at EU as 'vehicle for Germany'. *Financial Times*, January 16, 2017, Online: <https://www.ft.com/content/1f7c6746-db75-11e6-9d7c-be108f1c1dce> [letöltés ideje: 2019. május 15.]

MANCHESTER, Julia: Polish leaders blocked from White House meetings amid controversial Holocaust law: report. *The Hill*, March 6, 2018, Online: <https://thehill.com/homenews/administration/376928-polish-leaders-blocked-from-white-house-meetings-amid-controversial> [letöltés ideje: 2018. május 5.]

MEHTA, Aaron: Slovakia selects F-16 over Gripen for new fighter. *DefenseNews*, July 11, 2018, Online: <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/riat/2018/07/11/slovakia-selects-f-16-over-gripen-for-new-fighter/> [letöltés ideje: 2020. február 4.]

MEHTA, Aaron: Will the US trade its new sub-launched cruise missile for Russian arms treaty compliance? *DefenseNews*, February 6, 2018, Online: <https://www.defensenews.com/space/2018/02/06/will-the-us-trade-its-new-sub-launched-cruise-missile-for-russian-arms-treaty-compliance/> [letöltés ideje: 2019. május 21.]

MILES, Donna: Force Changes in Europe to Preserve Strategic Edge. *United States Department of Defense*, May 7, 2012, Online: <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=116221> [letöltés ideje: 2014. május 8.]

MTI: Megkezdődött Közép-Európa legjelentősebb kül- és biztonságpolitikai fóruma Pozsonyban. *Hirado.hu*, 2014. május 14., Online: <https://hirado.hu/2014/05/14/megkezdodott-kozep-europa-legjelentosebb-kul-es-biztonsagpolitikai-foruma-pozsonyban/> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

MORELLO, Carol & GEARAN, Anne: Senators sharply question State Department budget cuts. *The Washington Post*, June 13, 2017, Online: [https://www.washingtonpost.com/world/national-security/tillerson-argues-state-departments-main-focus-should-be-on-us-security/2017/06/13/0438ebdc-503f-11e7-be25-3a519335381c\\_story.html](https://www.washingtonpost.com/world/national-security/tillerson-argues-state-departments-main-focus-should-be-on-us-security/2017/06/13/0438ebdc-503f-11e7-be25-3a519335381c_story.html) [letöltés ideje: 2019. december 15.]

O'DONNELL, Katy: Hungarian minister: We prefer Trump to Obama, or Europe. *Politico*, January 21, 2018, Online: <https://www.politico.eu/article/hungarian-minister-we-prefer-trump-team-over-obama-team/> [letöltés ideje: 2018. március 5.]

OPALL-ROME, Barbara: U.S. Maintains Full Control of Turkish-Based Radar. *Stars and Stripes*, January 30, 2012, Online: <http://www.defensenews.com/article/20120130/DEFREG04/301300013/U-S-Maintains-Full-Control-Turkish-Based-Radar> [letöltés ideje: 2014. január 15.]

OPRYSKO, Caitlin: Mike Pompeo unveils panel to examine 'unalienable rights'. *Politico*, July 8, 2019, Online: <https://www.politico.com/story/2019/07/08/pompeo-panel-unalienable-rights-1400023> [letöltés ideje: 2019. november 26.]

OSTROUKH, Andrey: Russia's Putin signs NGO "foreign agents" law. *Reuters*, July 21, 2012, Online: <http://www.reuters.com/article/2012/07/21/us-russia-putin-ngos-idUSBRE86K05M20120721> [letöltés ideje: 2015. október 4.]

O'SULLIVAN, John: East vs West: the new battle for Europe. *The Spectator*, January 27, 2018, Online: <https://www.spectator.co.uk/2018/01/the-fight-for-europe-is-now-between-east-and-west/> [letöltés ideje: 2018. május 26.]

PAWLAK, Justyna: Unease in Brussels over Trump's Poland visit. *Reuters*, June 29, 2017, Online: <https://www.reuters.com/article/us-poland-usa-trump/unease-in-brussels-over-trumps-poland-visit-idUSKBN19K0G0> [letöltés ideje: 2018. május 10.]

PECQUET, Julian: Lech Walesa all but endorses Mitt Romney during meeting in Poland. *The Hill*, July 31, 2012, Online: <https://thehill.com/policy/international/241017-polish-human-rights-icon-roots-for-romney> [letöltés ideje: 2019. április 14.]

PIFER, Steven: Will Russia Take ‘Yes’ for an Answer? *The New York Times*, March 29, 2013, Online: [http://www.nytimes.com/2013/03/30/opinion/global/the-u-s-missile-defense-plan-in-europe.html?\\_r=0](http://www.nytimes.com/2013/03/30/opinion/global/the-u-s-missile-defense-plan-in-europe.html?_r=0) [letöltés ideje: 2013. május 15.]

POLITICO STAFF: Transcript: Third presidential debate. *Politico*, October 22, 2012, Online: <https://www.politico.com/story/2012/10/third-debate-transcript-082712> [letöltés ideje: 2018. október 4.]

RFE/RL: Macron Tells Putin Europe Committed To U.S. Alliance Despite Rifts. *Radio Free Europe / Radio Liberty*, May 25, 2018, Online: <https://www.rferl.org/a/russia-putin-woos-france-macron-closer-economic-ties-lucrative-business-deals-total-economic-forum/29249754.html> [letöltés ideje: 2019. május 24.]

RIA Novosti: Moscow to Discuss Changes in US Missile Defense Plans. *RIA Novosti* March 20, 2013, Online: [http://en.ria.ru/military\\_news/20131217/185648744/Russian-Missile-Forces-to-Field-New-Heavy-Missile-by-2020-.html](http://en.ria.ru/military_news/20131217/185648744/Russian-Missile-Forces-to-Field-New-Heavy-Missile-by-2020-.html) [letöltés ideje: 2014. január 13.]

RIA Novosti: Russia Begins Construction of New Anti-Missile Radar. *RIA Novosti* August 13, 2013, Online: [http://en.ria.ru/military\\_news/20130813/182730711.html](http://en.ria.ru/military_news/20130813/182730711.html) [letöltés ideje: 2014. január 13.]

ROBSON, Seth: New bases in Bulgaria, Romania cost U.S. over \$100M. *Stars and Stripes*, October 17, 2009, Online: <https://www.stripes.com/news/new-bases-in-bulgaria-romania-cost-u-s-over-100m-1.95658> [letöltés ideje: 2014. április 10.]

ROGIN Josh: Czech foreign minister: The West is losing to Putin. *Foreign Policy*, September 25, 2012, Online: <https://foreignpolicy.com/2012/09/25/czech-foreign-minister-the-west-is-losing-to-putin/> [letöltés ideje: 2018. április 5.]

ROGIN, Josh: Clinton: Europe’s reassurer in chief? *Foreign Policy*, February 2, 2010, Online: <https://foreignpolicy.com/2010/02/02/clinton-europes-reassurer-in-chief/> [letöltés ideje: 2019. október 10.]

ROULO, Claudette: U.S., Czech Republic Agree to Sale of Helicopters. *United States Department of Defense*, December 12, 2019, Online: <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/2039228/us-czech-republic-agree-to-sale-of-helicopters/> [letöltés ideje: 2020. február 4.]

ROUSEK, Leos: Slovakia Warns of Danger of Wider Ukraine Conflict. *The Wall Street Journal*, December 2, 2014, Online: <https://www.wsj.com/articles/slovakia-warns-of-danger-of-wider-ukraine-conflict-1417541937> [letöltés ideje: 2019. május 25.]

SAMUELS, Brett: Trump approves Poland's entry to visa waiver program. *The Hill*, October 4, 2019, Online: <https://thehill.com/homenews/administration/464387-trump-approves-polands-entry-to-visa-waiver-program> [letöltés ideje: 2019. november 24.]



SANTORA, Marc & BERENDT, Joanna: Poland's Leader Finds an Ally in Trump, Even as He Brings Courts to Heel. *The New York Times*, September 17, 2018, Online: <https://www.nytimes.com/2018/09/17/world/europe/poland-courts.html> [letöltés ideje: 2019. február 5.]

SAVRANSKY, Rebecca: Putin: New missile renders defenses useless. *The Hill*, March 1, 2018, Online: <http://thehill.com/policy/international/376191-putin-new-missile-renders-defenses-useless> [letöltés ideje: 2019. május 22.]

SHANKER, Thom: U.S. Hails Deal With Turkey on Missile Shield. *The New York Times*, September 15, 2011, Online: [http://www.nytimes.com/2011/09/16/world/europe/turkey-accepts-missile-radar-for-nato-defense-against-iran.html?\\_r=0](http://www.nytimes.com/2011/09/16/world/europe/turkey-accepts-missile-radar-for-nato-defense-against-iran.html?_r=0) [letöltés ideje: 2014. január 13.]

SHOTTER, James: EU migration plan is unworkable, Czech PM warns. *Financial Times*, July 19, 2018, Online: <https://www.ft.com/content/c25cb212-89d0-11e8-b18d-0181731a0340> [letöltés ideje: 2019. február 2.]

SMALE, Alison & ERLANGER, Steven: Merkel, After Discordant G-7 Meeting, Is Looking Past Trump. *The New York Times*, May 28, 2017, Online: <https://www.nytimes.com/2017/05/28/world/europe/angela-merkel-trump-alliances-g7-leaders.html> [letöltés ideje: 2019. december 12.]

SMITH, Craig S.: Chirac Upsets East Europe by Telling It to 'Shut Up' on Iraq, *The New York Times*, February 18, 2003, Online: <http://www.nytimes.com/2003/02/18/international/europe/chirac-upsets-east-europe-by-telling-it-to-shut-up-on.html> [letöltés ideje: 2018. március 20.]

SPARKS, Donald: SOCEUR enhances Slovak special operations intelligence capacity. *United States European Command*, November 17, 2010, Online: <http://www.eucom.mil/article/19577/soceur-enhances-slovak-special-operations-intelligence-capacity> [letöltés ideje: 2014. június 6.]

Spectator Staff: Slovakia supports US President Trump's opinion on North Stream 2. *The Slovak Spectator*, July 12, 2018, <https://spectator.sme.sk/c/20869229/slovakia-supports-us-president-trumps-opinion-on-north-stream-2.html> [letöltés ideje: 2018. május 10.]

Spectator Staff: US Congress approves grant of \$50 million for Slovakia. *The Slovak Spectator*, October 8, 2018, Online: <https://spectator.sme.sk/c/20932262/us-congress-approves-grant-of-usd50-million-for-slovakia.html> [letöltés ideje: 2019. december 2.]

Spectator Staff: Will Trump visit Slovakia? *The Slovak Spectator*, May 2, 2019, Online: <https://spectator.sme.sk/c/22111901/trump-may-come-to-slovakia.html> [letöltés ideje: 2019. november 23.]

SPRENGER, Sebastian: NATO foots bill for massive US combat depot in Poland. *DefenseNews*, March 28, 2019, Online: <https://www.defensenews.com/global/europe/2019/03/28/nato-foots-bill-for-massive-us-combat-depot-in-poland/> [letöltés ideje: 2020. február 4.]

STEFALOVICH, Zoya: Trump is not the cause of cooling EU-US ties, says Merkel. *Politico*, January 16, 2020, Online: <https://www.politico.eu/article/trump-is-not-the-cause-of-cooling-eu-us-ties-says-merkel/> [letöltés ideje: 2020. február 2.]

ŠTUCBARTOVÁ, Linda: Stephen B. King – Life is work and work is life. *Czech & Slovak Leaders Magazine* (November/December 2018), Online: <https://www.czechleaders.com/interviews/stephen-b-king> [letöltés ideje: 2019. november 23.], pp.42–43.

SZARY, Wiktor: NATO allies launch largest military exercise since end of Cold War in clear message to Russia. *Independent*, June 6, 2016, Online: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/anakonda-16-nato-allies-launch-largest-military-exercise-since-end-of-cold-war-in-poland-in-clear-a7068141.html> [letöltés ideje: 2018. május 15.]

TAVERNISE, Sabrina: Canceling Deal for 2 Warships, France Agrees to Repay Russia. *The New York Times*, August 5, 2015, Online: <https://www.nytimes.com/2015/08/06/world/europe/france-reimburses-russia-for-warships-as-deal-becomes-casualty-of-ukraine-sanctions.html> [letöltés ideje: 2019. május 24.]

Thenews.pl. News from Poland: Polish demand for thousands of troops splits NATO alliance? *Thenews.pl. News from Poland*, April 2, 2014, Online: <http://www.thenews.pl/1/10/Artykul/167098.Polish-demand-for-thousands-of-troops-splits-NATO-alliance> [letöltés ideje: 2014. június 15.]

TOOSI, Nahal: Tillerson vows State Dept. redesign won't concentrate power in his hands. *Politico*, September 15, 2017, Online: <https://www.politico.com/story/2017/09/15/state-department-restructure-rex-tillerson-242775> [letöltés ideje: 2019. december 16.]

TRAYNOR, Ian: Poland stalls Bush's 'lame duck' deal on missile shield. *The Guardian*, May 28, 2008, Online: <http://www.theguardian.com/world/2008/may/28/poland.usa> [letöltés ideje: 2014. január 13.]

TRAYNOR, Ian: Wikileaks cables: Poland furious over getting 'potted plants', not missiles. *The Guardian*, December 6, 2010, Online: <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/06/wikileaks-cables-poland-plants-missiles> [letöltés ideje: 2014. május 9.]

TRAYNOR, Ian: WikiLeaks cables reveal secret Nato plans to defend Baltics from Russia. *The Guardian*, December 6, 2010, Online: <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/06/wikileaks-cables-nato-russia-baltics> [letöltés ideje: 2018. december 2.]

TURAK, Natasha: Stop bashing Trump, Hungary's foreign minister tells Europe. *CNBC*, June 1, 2018, Online: <https://www.cnbc.com/2018/06/01/stop-bashing-trump-hungarys-foreign-minister-tells-europe.html> [letöltés ideje: 2018. május 15.]

VANDRIVER, John: EUCOM takes 'another look' at planned base closures. *Stars and Stripes*, April 17, 2017, Online: <https://www.stripes.com/news/europe/eucom-takes-another-look-at-planned-base-closures-1.463948> [letöltés ideje: 2019. június 6.]

VANDRIVER, John: Former Army Europe boss: Pulling US troops from Germany would be a big win for Russia. *Stars and Stripes*, July 2, 2018, Online: <https://www.stripes.com/news/former-army-europe-boss-pulling-us-troops-from-germany-would-be-a-big-win-for-russia-1.535699> [letöltés ideje: 2018. október 16.]

VANDRIVER, John: US Army's last tanks depart from Germany. *Stars and Stripes*, April 4, 2013, Online: <https://www.stripes.com/news/us-army-s-last-tanks-depart-from-germany-1.214977> [letöltés ideje: 2014. augusztus 7.]

VILIKOVSKÁ, Zuzana: US special forces and Slovak 5<sup>th</sup> Regiment to cooperate in Afghanistan. *The Slovak Spectator*, February 9, 2011, Online: <http://spectator.sme.sk/articles/view/41597/10/us-special-forces-and-slovak-5th-regiment-to-cooperate-in-afghanistan.html> [letöltés ideje: 2014. június 6.]

The Voice of Russia: Lavrov lauds new START Treaty. *The Voice of Russia*, April 6, 2010, Online: <http://voiceofrussia.com/2010/04/06/6067842/> [letöltés ideje: 2013. november 10.]

VÖRÖS, Szabolcs: We see Russia in a different way. *Válasz*, October 19, 2017, Online: <http://valasz.hu/vilag/we-see-russia-in-a-different-way-waszczykowski-interview-125927> [letöltés ideje: 2019. május 24.]

Warsaw Business Journal: Komorowski: Poland needs its own anti-missile shield. *Warsaw Business Journal*, August 6, 2012, Online: <http://iipdigital.usembassy.gov/st/english/texttrans/2012/01/20120111143534su5.593073e-02.html#axzz2QrJPpEu8> [letöltés ideje: 2013. május 14.]

WEMER, David A.: The United States is back in Central Europe, state department official says. *Atlantic Council*, July 17, 2019, Online: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-united-states-is-back-in-central-europe-state-department-official-says/> [letöltés ideje: 2019. november 5.]

WIKE, Richard *et. al.*: As Obama Years Draw to Close, President and U.S. Seen Favorably in Europe and Asia. *Pew Research Center*, June 29, 2016, Online: <https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2016/06/Pew-Research-Center-Balance-of-Power-Report-FINAL-June-29-2016.pdf> [letöltés ideje: 2019. október. 30.]

WIKE, Richard *et. al.*: Trump's International Ratings Remain Low, Especially Among Key Allies. *Pew Research Center*, October 1, 2018, Online: [https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2018/10/Pew-Research-Center-U-S-Image-Report\\_UPDATED\\_2018-10-01.pdf](https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2018/10/Pew-Research-Center-U-S-Image-Report_UPDATED_2018-10-01.pdf) [letöltés ideje: 2019. október. 30.]

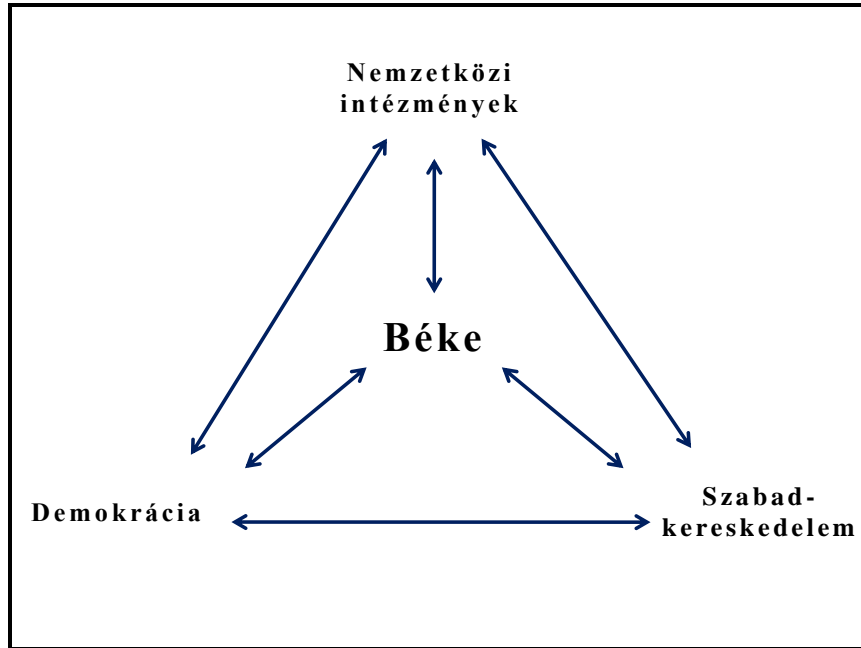
WIKE, Richard *et. al.*: Trump Ratings Remain Low Around Globe, While Views of U.S. Stay Mostly Favorable. *Pew Research Center*, January 8, 2020, Online: [https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2020/01/PG\\_2020.01.08\\_US-Image\\_FINAL.pdf](https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2020/01/PG_2020.01.08_US-Image_FINAL.pdf) [letöltés ideje: 2020. január. 20.]

WP Editorial: The Putinization of Hungary. *The Washington Post*, December 26, 2010, Online: <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/12/26/AR2010122601791.html> [letöltés ideje: 2019. április 25.]

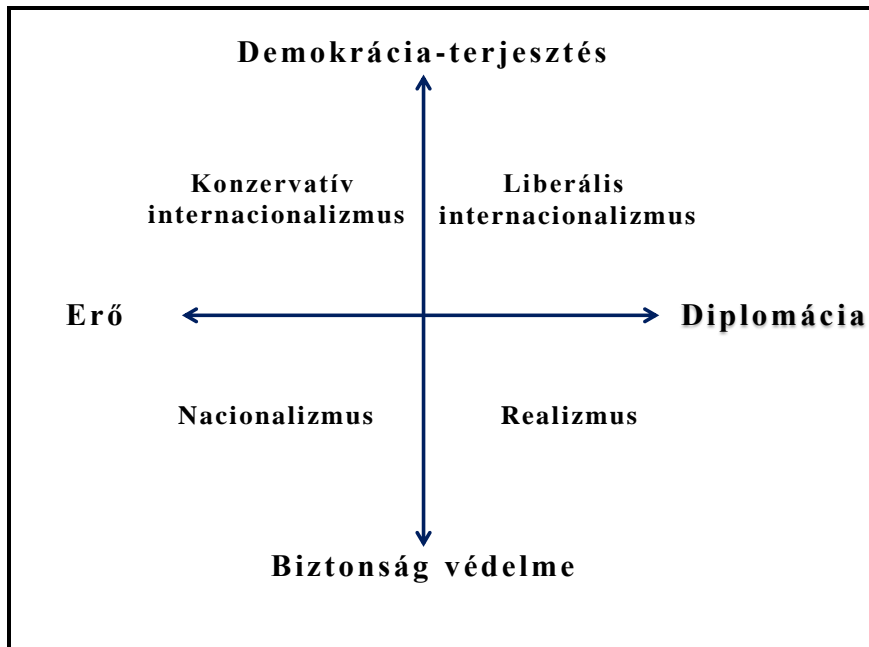


## Az értekezésben szereplő ábrák jegyzéke

1. ábra: A kanti háromszög<sup>851</sup>



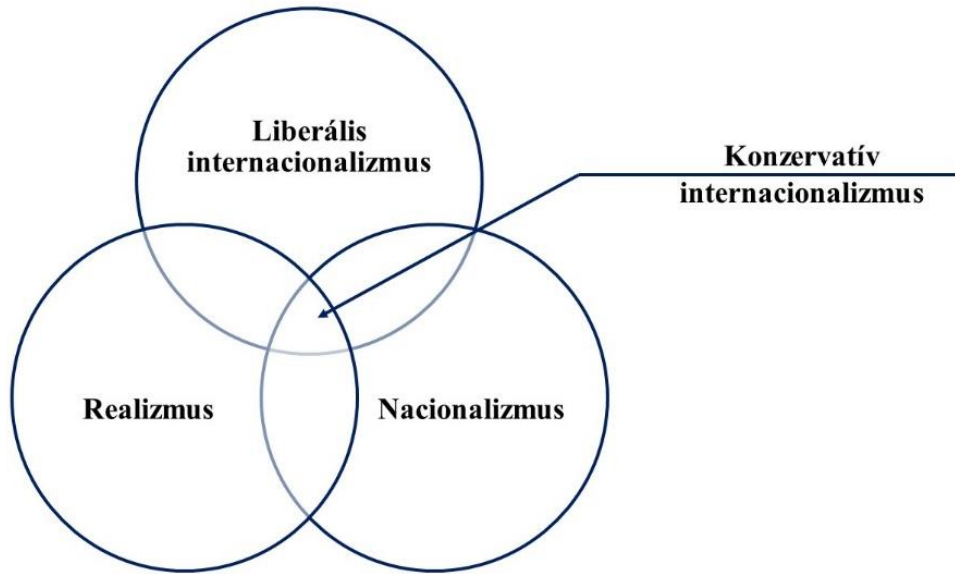
2. ábra: A Nau-féle amerikai külpolitikai hagyományok rendszere<sup>852</sup>



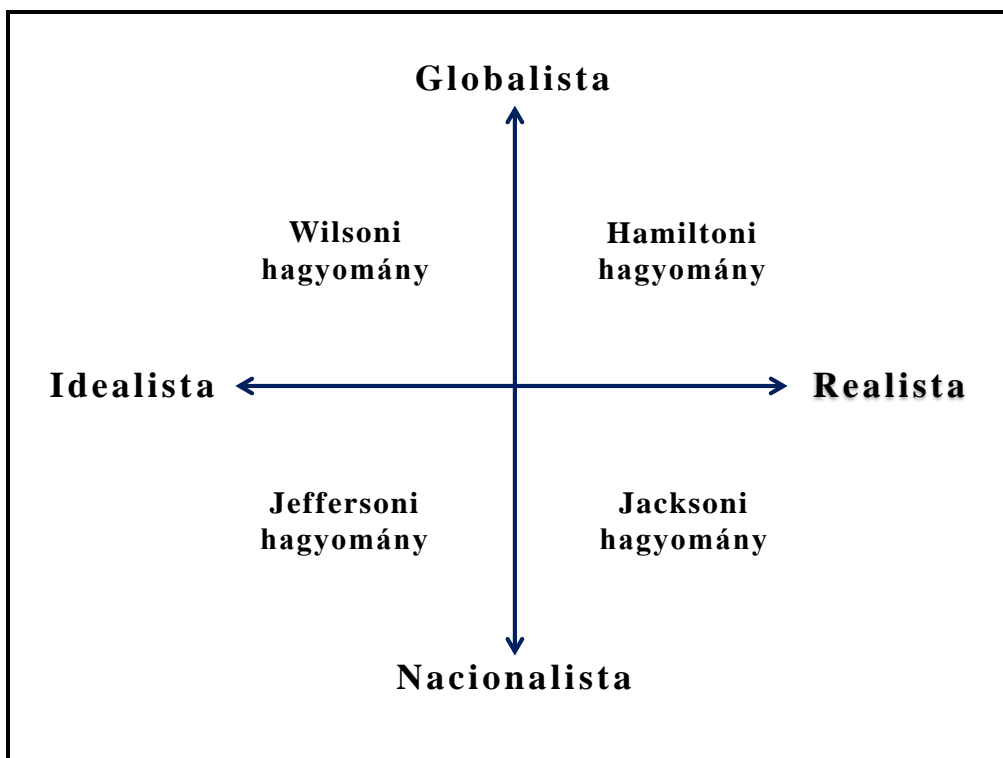
<sup>851</sup> A kép forrása: RUSSET, Bruce and ONEAL, John R.: *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*. p.35.

<sup>852</sup> A kép forrása: NAU, Henry R.: *Conservative Internationalism: Armed Diplomacy under Jefferson, Polk, Truman, and Reagan*. p.27.

**3. ábra: A konzervatív internacionalizmus helye az amerikai külpolitikai hagyományok közt<sup>853</sup>**



**4. ábra: A Mead-féle amerikai külpolitikai hagyományok típusai<sup>854</sup>**



<sup>853</sup> Saját készítésű ábra.

<sup>854</sup> A kép forrása: HÄMMERLE, Katharina: The Role of US Presidents in US Foreign Policy – A Conversation with Walter Russell Mead. p.4.

**1. táblázat: Az amerikai liberális és konzervatív internacionalizmus összehasonlítása**

	<b>Liberális internacionalizmus</b>	<b>Konzervatív internacionalizmus</b>
<b>Liberális nemzetközi rendbe vetett hit</b>	van	van
<b>Liberális nemzetközi rend jövőjének képe</b>	optimista (a liberális demokrácia és szabad versenyos kapitalizmus jelképezik a „történelem végét”)	bizonytalan (a történelemnek nincs fix fejlődési íve, a gazdasági-technológiai fejlődés önmagában nem hoz politikai liberalizációt)
<b>Liberális értékek terjesztési köre</b>	univerzális (egyetemes érték lévén bárhol kibontakozhat)	geo-ideológiai (történelmi-kulturális okokból leginkább a szabad világ perifériáin érdemes elősegíteni)
<b>Nemzetközi szabad kereskedelem érdeke</b>	van	van
<b>Nemzetközi szervezetek/intézmények iránti bizalom</b>	erős (a nemzetközi szervezetek/intézmények kitűnőek a párbeszéd és a szabályok fenntartására)	gyenge (a nemzetközi szervezetek/intézmények megtörik a nemzeti szuverenitást és megágyaznak a korrupciónak)
<b>Fegyverhasználati hajlam</b>	ódkodó (csak végső esetben)	határozott (a diplomácia támasza)
<b>Elitek szerepe a politikai iránymutatásban</b>	jelentős (az elitek véleményformálók lehetnek, míg a közvélemény egyhangú álláspont esetén mérvadó)	kevésbé fontos (szabad társadalmakban a közvélemény adja a legitimitációt, de nem kell egyhangú álláspontra várni)

## A szerző témával kapcsolatban megjelent publikációi<sup>855</sup>

CSIZMAZIA, Gábor: Az Egyesült Államok erőfeszítései az üldözött keresztények megsegítésére. In: KALÓ, József *et. al.* (ed.): *Budapest-jelentés a keresztényüldözésről 2019*. Háttér Kiadó, Budapest, 2019, ISBN 978-615-5124-66-2, pp.199–208.

CSIZMAZIA, Gábor: Relations between the United States and Hungary: Phases and Fluctuations of the Last Two Decades. In: PÉCZELI, Anna (ed.): *The Relations of Central European Countries with the United States*. Dialóg Campus, Budapest, 2019, ISBN 978-963-531-068-9, pp.79–99.

CSIZMAZIA, Gábor: Az Amerikai Egyesült Államok külpolitikája és a vallásszabadság: prioritás és átpolitizáltság? In: KALÓ, József *et. al.* (ed.): *Budapest-jelentés a keresztényüldözésről 2018*. Dialóg Campus, Budapest, 2018, ISBN 978-615-5945-10-6, pp.133–149.

CSIZMAZIA, Gábor: Trump elnök kiforrotlan „realizmusa”. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle* 2018:(2) (befogadó nyilatkozat) (2018), ISSN 1789-5286

CSIZMAZIA, Gábor: The Trump Administration and U.S.-Russian Relations. *Academic and Applied Research in Military Science*, Vol.18. No.1. ISSN 2498-5392, pp. 21–38.

CSIZMAZIA, Gábor: Central Europe on America’s Political Pendulum. *Central European Political Science Review*, Vol.20. No.75. ISSN 1586-4197, pp.55-75.

CSIZMAZIA, Gábor: Central and Eastern Europe in U.S. Foreign and Security Policy. In: Maciej Marszałek és Waldemar Kitler: *Współczesne Wyzwania dla Podmiotów Euroatlantyckiego Środowiska Bezpieczeństwa* (Contemporary Challenges for Euro-Atlantic Security Environment), Akademia Obrony Narodowej, Varsó, pp.44–71. (2015), ISBN 978-83-7523-390-2

CSIZMAZIA, Gábor: The Trump Administration’s Relationship with Central Europe on the strategic and a political track. *Central European Political Science Review*, Vol.19. No.73. ISSN 1586-4197, pp.77-108.

---

<sup>855</sup> Csökkenő időrendbeli sorrendben

CSIZMAZIA, Gábor: Decisive Change or Determined Continuity? The Trump Administration's Foreign and Security Policy Viewed from Central and Eastern Europe. *Academic and Applied Research in Military Science* 16:(3) pp.109–125. (2017), ISSN 2498-5392

CSIZMAZIA, Gábor: Preserving EU Security. *per Concordiam: Journal of European Security and Defense Issues* 8:(1) pp.16–21. (2017), ISSN 2166-322X

CSIZMAZIA, Gábor: Amerikai kül- és biztonságpolitikai percepciók Kelet-Közép-Európáról a hidegháború végétől napjainkig. In: Dr. SZELEI, Ildikó & BERKI, Gábor (ed.): *A hadtudomány és a 21. század. Tanulmánykötet*. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 2015, ISBN 978-615-80044-8-0, pp.237–251.

CSIZMAZIA, Gábor: A NATO katonai jelenléte Kelet-Közép-Európában az ukrajnai válság fényében. *Felderítő Szemle*, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, XIII:(3) pp.26–41. (2014), ISSN 1588-242X

CSIZMAZIA, Gábor: Nexus of the Relationship between the United States, Central and eastern Europe and the Russian Federation: American Military Presence and Missile Defence. In: *Zeszyty Doktoranckie Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego* (The Doctoral Book for PhD students), Akademia Obrony Narodowej, Varsó, 2013:(4) pp.15–41. (2013), ISSN 2084-2171

CSIZMAZIA, Gábor: A „pivot” és a „reset” hatása Washington Kelet-Közép-Európát érintő kül- és biztonságpolitikájára. *Társadalom és Honvédelem*, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 17:(3-4), pp.11–18. (2013), ISSN 1417-7293

CSIZMAZIA, Gábor: Az amerikai-orosz kapcsolatok alakulásának kilátásai a második Obama-kormány alatt: a közép-európai rakétapajzs. *Biztonságpolitikai Szemle*, Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület, Budapest, 6:(1) pp.41–52. (2013)

CSIZMAZIA, Gábor: Dividing Great Powers: Missile Defence in Central and Eastern Europe. In: Németh József Lajos (szerk.): *Second International Conference of Young Security Policy Experts* (Conference CD), Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, pp.1–11. (2013), ISBN 978-615-5305-11-5